

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivního studia

Historické vědy – Pomocné vědy historické

Disertační práce

Diplomatika a správa kláštera Teplá ve druhé polovině 15. století

Diplomatics and Administration of the Monastery of Teplá

in the Second Half of the Fifteenth Century

Školitel: Prof. PhDr. Hana Pátková, Ph.D.

Praha 2016

PhDr. Pavel Trnka

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 3. března 2016

.....
Jméno a příjmení

Poděkování:

Nejvřelejší poděkování náleží mé školitelce Prof. PhDr. Haně Pátkové, Ph.D., bez níž by tato práce nemohla vzniknout. Před několika lety mi nabídla zpracovat téma, které mi ihned přirostlo k srdci. Vždy mi byla ochotná věnovat svůj vzácný čas a nejednu cennou radu. Kromě toho všeho mi také průběžně poskytovala důležitou zpětnou vazbu.

Můj vděk patří také bývalému knihovníkovi a archiváři kláštera premonstrátů v Teplé PhDr. Milanu Hlinomazovi, Ph.D. a nynější knihovnici Mgr. Lucii Toman za jejich ochotu a vstřícnost.

Další osobou, která si zaslouží dík, je má žena Lucie. Její bezmezná trpělivost a podpory si velice vážím.

Na závěr se musím omluvit své dceři Veronice, jíž jsem během prvního roku jejího života nemohl kvůli dokončování této práce věnovat tolik času, kolik by si zasloužila.

Abstrakt

Práce se zabývá písemnostmi tepelské kanonie a správními aspekty souvisejícími s klášteřem ve středověku se zaměřením na období opata Zikmunda Hausmanna (1459–1506). Vedle úvodní kapitoly je práce rozdělena do tří hlavních částí na středověké dějiny kláštera, jeho písemnosti a správu.

V rámci úvodu je představena základní literatura a prameny k tématu. Dále je zde nastíněna struktura práce s metodickými východisky.

První část přináší dějiny kanonie od jejího založení až do roku 1526. Vnitřní periodizace je provedena na základě následujících mezníků: 1420, 1459 a 1507. Výklad je založen převážně na pramenech a jeho těžiště spočívá v pozdním středověku.

Druhý úsek věnovaný středověké diplomatice kláštera začíná typologií diplomatického materiálu premonstrátských kanonií v Čechách a na Moravě. Vlastní pojednání o tepelských písemnostech je členěno podle dochovaných druhů (listiny, otevřené listy, missivy, kopiáře, registra a ostatní úřední knihy). U každého diplomatického typu jsou sledovány vnější a vnitřní znaky ve třech časových obdobích: do roku 1458, v letech 1459–1506 a 1507–1526. Patříčná pozornost je věnována v rámci samostatné kapitoly také tepelským pečetím ve středověku. Po úvodním stanovení typologie pečetí u premonstrátských kanonií v Čechách a na Moravě jsou popsány jednotlivé tepelské typáře rozdělené do čtyř skupin (konventní pečetí, větší opatské pečetí, menší opatské pečetí a signety). Tento celek uzavírá kapitola o klášterní kanceláři. Zopakovány jsou v ní druhy písemností, které produkovala. Dále je také řešeno její personální zajištění a prostorové vymezení.

Do třetí části je soustředěna rozsáhlá správní problematika. Skládá se ze čtyř hlavních okruhů: řádové správy a správy kanonie, tepelského klášterství, farní správy a Teplé jako součásti královské komory. První z okruhů zahrnuje stručné dějiny premonstrátského řádu ve středověku, centrální řádovou správu a kontakty Teplé s řádovým centrem. Pojednáno je i o provinciální řádové správě, vývoji tohoto stupně správy v českých zemích a Teplé v souvislosti s provinciální správou. Dále je zde nastíněn filiační systém premonstrátů a vztahy Teplé se Strahovem a Chotěšovem. Tento blok uzavírá kapitola o vlastní správě tepelské kanonie.

Druhý okruh začíná vývojem pozemkového majetku tepelského kláštera ve středověku. Následuje přiblížení klášterního hospodářství, které je rozděleno na rentové (poddanské platy a městečka) a režijní (dvory, rybníky a dolování). Patříčná pozornost je rovněž věnována vrchnostenské správě, která měla tři úrovně (ústřední, nižší správní jednotky a nejnižší patrimoniální úředníci).

Pojednání o farní správě zahrnuje rekonstrukci farní sítě na území tepelského kláštera. Dále jsou sledována patronátní práva tepelských opatů, zapojení tepelských řeholníků do farní správy a možné inkorporace. Pozornost je zde též věnována tepelské fari za opata Zikmunda a propojení farní správy se správou kanonie.

Poslední okruh obsahuje poměrně nesourodá témata. Spadají sem vztahy kláštera s českými králi a úředníky královskými či zemskými. Připojeny jsou také kapitoly o speciální berni a obraně kláštera.

V závěru jsou rekapitulovány poznatky učiněné v předchozích kapitolách.

Nedílnou součástí práce jsou i přílohy. Jedná se o seznamy tepelských řeholníků v letech 1420–1526 a klášterních hejtmanů ve středověku. Připojena je názorná mapa rozsahu klášterních statků včetně klášterních dvorů po roce 1459.

Klíčová slova: klášter Teplá, premonstráti, opat Zikmund Hausmann, diplomatika, správa, středověk

Abstract

The subject of the thesis are the documents of the canony of Teplá, as well as some aspect of the administration of the monastery in the Middle Ages, namely under the abbot Sigismund Hausmann (1459–1506). It contains, besides the introductory chapter, three main parts, treating the history of the monastery in the Middle Ages, its documents and its administration, respectively.

In the introduction, the basic secondary literature and primary sources for the topic are introduced. In addition, the structure and the methodology of the thesis are outlined.

The history of the canony from its foundation up to the year 1526 is given in the first part. The following turning points are chosen for the periodization: 1420, 1459, and 1507. The presentation is based mostly on primary sources and it is focused mainly on the later Middle Ages.

The second section, devoted to the medieval diplomatics of the monastery, begins with the typology of the diplomatic material of the Premonstratensian canones in Bohemia and Moravia. The treatment of the documents of Teplá is divided according to the extant types of material (charters, letters patent, letters missive, cartularies, registers and the remaining official books). External as well as internal features of every diplomatic type are followed in three periods: to the year 1458, 1459 to 1506, and 1507 to 1526. A due attention is paid also to the seals of the monastery of Teplá in the Middle Ages. After a typology of the seals of the Premonstratensian canones in Bohemia and Moravia, the description of individual seal matrices of Teplá is given in four groups (conventual seals, great abbatial seals, smaller abbatial seals, signet seals). The last part of this section of the thesis is a chapter about the office of the monastery: the types of the issued documents are remembered and its staff as well as spatial characteristic are determined.

The third part is devoted to the vast topic of administration. It is devoted to four main issues: administration of the order and of the canony, monastic manor, parish administration as well as the issue of Teplá as a part of royal chamber. The treatment of the first issue includes a brief history of the Premonstratensian order in the Middle Ages, the central administration of the order and the contacts of Teplá with the centre of the order. The provincial administration of the order, the development of this administrative level in the Czech Lands and Teplá in the context of the provincial administration are also discussed. Furthermore, the Premonstratensian filial system and the relations between Teplá and Chotěšov are outlined. This section ends with a chapter about the proper administration of the canony of Teplá.

At the beginning of the second section, the history of the landed property of the monastery of Teplá in the Middle Ages can be found. A presentation of the economy of the monastery follows, divided in two parts, rent (serf payments and towns) and overhead economy (farms, ponds and mining). A due attention is paid also to the patrimonial administration which had three levels (the central one, the lower administrative units and the lowest patrimonial clerks). The treatise on the parish administration includes a reconstruction of the parish network in the territory of the monastery of Teplá. Furthermore, the rights of patronage of the abbots of Teplá, the participation of the canons regular on the parish administration and the possible incorporations are studied. Attention is also paid to the parish office of Teplá under the abbot Sigismund and to the interconnection between the parish administration and the administration of the canony.

The last section contains quite disparate topics. The relation of the monastery to the kings of Bohemia and to the royal or land clerks pertains here. Chapters about the special tax and about the protection of the monastery are appended.

In the conclusion, the findings of the previous chapters are summarized.

There are some appendices as an integral part of the thesis: lists of the canons regular of Teplá in the years 1420 to 1526 and of the hetmans of the monastery in the Middle Ages, as well as an illustrative map of the extent of the landed property of the monastery incl. the monasterial farms after the year 1459.

Keywords: monastery of Teplá, Premonstratensians, abbot Sigismund Hausmann, diplomatics, administration, Middle Ages

Obsah

1. Úvod.....	10
2. Dějiny tepelského kláštera ve středověku.....	19
2.1. Historiografie tepelské kanonie.....	19
2.2. Tepelská kanonie do roku 1419.....	21
2.3. Tepelská kanonie v letech 1420–1458.....	30
2.4. Tepelská kanonie za opata Zikmunda Hausmanna.....	34
2.5. Tepelská kanonie v letech 1507–1526.....	63
3. Diplomatika kláštera Teplá.....	69
3.1. Tepelské písemnosti.....	69
3.1.1. Typologie diplomatického materiálu u premonstrátských kanonií ve středověku.....	69
3.1.1.1. Listiny.....	70
3.1.1.2. Otevřené listy.....	73
3.1.1.3. Missivy.....	74
3.1.1.4. Úřední knihy.....	75
3.1.2. Tepelské listiny.....	83
3.1.2.1. Vývoj před rokem 1458.....	83
3.1.2.2. Listiny za opata Zikmunda Hausmanna.....	95
3.1.2.3. Listiny z let 1507 až 1526.....	109
3.1.3. Tepelské otevřené listy.....	110
3.1.4. Tepelské missivy.....	122
3.1.4.1. Význam tepelských missivů.....	122
3.1.4.2. První doklady tepelských missivů.....	123
3.1.4.3. Missivy za opata Zikmunda Hausmanna.....	127
3.1.4.4. Missivy z let 1507 až 1526.....	148
3.1.5. Tepelské úřední knihy.....	154
3.1.5.1. Kopiáře.....	154
3.1.5.2. Registra.....	164
3.1.5.3. Ostatní úřední knihy.....	172
3.2. Pečeti tepelského kláštera.....	178
3.2.1. Dosavadní sfragistická bádání.....	178
3.2.2. Typologie pečeti u premonstrátských kanonií ve středověku.....	179
3.2.3. Konventní pečeť.....	180
3.2.4. Větší opatská pečeť.....	182
3.2.5. Menší opatská pečeť.....	186
3.2.6. Signet.....	190
3.2.7. Význam tepelských pečeti pro premonstrátskou sfragistiku.....	192
3.3. Kancelář tepelské kanonie.....	193
3.3.1. Typy písemností.....	193
3.3.2. Personální zajištění kanceláře.....	195
3.3.3. Prostorové vymezení kanceláře.....	198

4. Správní aspekty.....	199
4.1. Řádová správa a správa tepelské kanonie.....	199
4.1.1. Ústřední premonstrátská správa.....	199
4.1.1.1. Premonstrátský řád ve středověku.....	199
4.1.1.2. Centrální správa premonstrátského řádu.....	201
4.1.1.3. Kontakty Teplé s řádovým centrem.....	202
4.1.2. Provinciální správa.....	210
4.1.2.1. Provinciální správa premonstrátského řádu.....	210
4.1.2.2. Cirkárie na území Čech a Moravy.....	211
4.1.2.3. Teplá a provinciální správa.....	220
4.1.3. Filační systém.....	224
4.1.3.1. Filační systém v premonstrátském řádu.....	224
4.1.3.2. Vztah Teplé ke Strahovu jako mateřskému klášteru.....	224
4.1.3.3. Vztah Teplé k Chotěšovu jako dceřinému klášteru.....	226
4.1.4. Správa tepelské kanonie.....	237
4.2. Tepelské klášterství.....	247
4.2.1. Vývoj pozemkového majetku kanonie ve středověku.....	247
4.2.1.1. Prameny a literatura.....	247
4.2.1.2. Období od založení do roku 1458.....	248
4.2.1.3. Období let 1459–1506.....	270
4.2.1.4. Období let 1507–1549.....	280
4.2.2. Klášterní hospodářství.....	283
4.2.2.1. Charakter hospodářství.....	283
4.2.2.2. Rentové hospodářství.....	283
4.2.2.2.1. Poddanské platy.....	283
4.2.2.2.2. Městečka kláštera Teplá.....	286
4.2.2.3. Režijní hospodářství.....	291
4.2.2.3.1. Klášterní dvory.....	291
4.2.2.3.1.1. Prameny a literatura.....	291
4.2.2.3.1.2. Přehled tepelských klášterních dvorů ve středověku.....	292
4.2.2.3.1.3. Terminologie a typologie panských dvorů tepelského kláštera.....	298
4.2.2.3.1.4. Podoba a funkce klášterních dvorů.....	301
4.2.2.3.1.5. Správa dvorů a otázka probošství.....	306
4.2.2.3.1.6. Personální zajištění dvorů a otázka konvršů.....	309
4.2.2.3.2. Rybníkářství.....	313
4.2.2.3.2.1. Prameny a literatura.....	313
4.2.2.3.2.2. Přehled rybníků tepelského kláštera ve středověku.....	314
4.2.2.3.2.3. Počátky rybníka Regent.....	317
4.2.2.3.2.4. Správa rybníků tepelského klášterství.....	321
4.2.2.3.3. Těžba.....	322
4.2.2.3.3.1. Prameny a literatura.....	322
4.2.2.3.3.2. Přehled těžby rud na tepelském klášterství ve středověku.....	322
4.2.2.3.3.3. Správa hornictví a výnosy z těžby.....	326

4.2.3. Správa tepelského klášterství.....	328
4.2.3.1. Ústřední správa klášterství.....	328
4.2.3.2. Nižší správní jednotky a jejich představitelé.....	335
4.2.3.3. Panští úředníci na nejnižší úrovni.....	337
4.3. Farní správa.....	342
4.3.1. Prameny a literatura.....	342
4.3.2. Farní síť na území tepelského klášterství ve středověku.....	344
4.3.3. Patronáty tepelského kláštera ve středověku.....	358
4.3.4. Zapojení tepelských premonstrátů do farní správy.....	362
4.3.5. Otázka inkorporací.....	368
4.3.6. Tepelská fara za opata Zikmunda.....	371
4.3.7. Vztah mezi farní správou a správou kanonie.....	381
4.3.8. Spor o desátky v rámci pernarecké farnosti.....	388
4.4. Klášter Teplá jako součást královské komory.....	391
4.4.1. Tepelská kanonie a čeští králové.....	391
4.4.1.1. Jiří z Poděbrad.....	391
4.4.1.2. Vladislav Jagellonský.....	396
4.4.2. Klášter Teplá a úředníci království či zemští.....	406
4.4.2.1. Královský prokurátor.....	406
4.4.2.2. Kancléř.....	408
4.4.2.3. Burian z Gutštejna a na Nečtinách.....	408
4.4.2.4. Nejvyšší komorník Českého království.....	409
4.4.2.5. Ostatní úředníci.....	409
4.4.3. Speciální berně a její zastavování.....	411
4.4.3.1. Prameny a literatura.....	411
4.4.3.2. Speciální berně a kláštery v Čechách.....	412
4.4.3.3. Speciální berně a klášter Teplá.....	413
4.4.4. Obrana kláštera.....	420
4.4.4.1. Prameny a literatura.....	420
4.4.4.2. Vymezení pojmu a terminologie s přihlédnutím k Teplé.....	421
4.4.4.3. Obrana a oprávcí tepelského kláštera.....	422
4.4.4.4. Zhodnocení oprav tepelského kláštera.....	434
5. Závěr.....	436
Seznam pramenů a literatury.....	444
Seznam zkratk.....	463
Přílohy:	
Funkce zastávané tepelskými řeholníky v letech 1420–1526.....	466
Rejstřík členů tepelské kanonie v letech 1420–1526.....	475
Seznam tepelských hejtmanů ve středověku.....	486
Mapa tepelského klášterství ve druhé polovině 15. století.....	488

1. Úvod

Téma této práce bylo hned od počátku vymezeno jako diplomatika a správa kláštera Teplá za opata Zikmunda Hausmanna s tím, že bude pojednáno i o dějinách kanonie. Důvody pro toto časové vymezení byly zejména dva. Kromě relativně dlouhého funkčního období opata Zikmunda trvajícího téměř půl století sehrál důležitou roli fakt, že jsou k dispozici prameny v relativně hojném množství. Ty jsou navíc oproti předchozí době druhově pestřejší. Jak pramenům, tak literatuře je věnována patřičná pozornost průběžně v rámci jednotlivých kapitol. Z tohoto důvodu jsou na tomto místě uvedena jen díla, která sehrála klíčovou roli při vzniku této práce. Studie zabývající se dílčími a okrajovými tématy budou zatím ponechány stranou.

Pro dobu před polovinou 15. století jsou k dispozici pro dějiny tepelské kanonie až na výjimky pouze listiny. Ty sice dominují i za opata Zikmunda, ale od 70. let 15. století jsou zachovány i papírové listy, zejména missivy. Jak listiny, tak listy jsou dnes opět ve vlastnictví tepelské kanonie. Tyto písemnosti jsou však spravovány Státním oblastním archivem v Plzni,¹ resp. Státním okresním archivem Cheb.² Listiny byly navíc v nedávné době restaurovány a jsou zpřístupněny na internetu v rámci databáze písemností církevní provenience Monasterium.net. Kromě písemností uložených v klášterním archivu je důležitý také relativně velký soubor listů, které se dochovaly v chebském městském archivu v rámci korespondence města s klášteřem.³ Čtvrtý pramenný pilíř této práce představuje první svazek Tepelských analů sepsaný Václavem Schillingem na počátku 20. let 17. století. Jedná se o výjimečné dílo klášterní historiografie, jelikož kromě vlastního analistova výkladu obsahuje i četné přepisy písemností.⁴ Význam tohoto pramene je o to větší, že řada zachycených dokumentů se jinak nezachovala. Nelze také opomenout skutečnost, že autor analů pracoval s množstvím nám již neznámých dokumentů, ze kterých čerpal své závěry, přestože je samotné do svého díla nepřepsal. Z dalších pramenů, které stojí alespoň za zmínku, to jsou zejména administrátorská akta,⁵ zlomky tepelských register missivů z let 1516 a 1517,⁶ seznam písemností švaberského archivu pořízený v letech 1616 a 1617 Václavem Březanem⁷ a fotokopie

¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, listiny viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/fond> [cit. 27. 1. 2016].

² SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 602, kart. č. 72 a 73, opatská korespondence.

³ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086, A3087, A3089, korespondence Chebu s klášteřem Teplá.

⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1.

⁵ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-6, VI-7, VI-8, XCII a XCVIII.

⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147.

⁷ NK ČR, sign. XVII.C.14. Edici soupisu pořídil Čeněk ZÍBRT (ed.), *Z dějin zámku a panství Zvíkova II*, ČČM 82, 1908, s. 204–241.

tepelského kopiáře z druhé dekády 16. století.⁸ Kromě těchto základních pramenů byla využita i celá řada drobnějších zdrojů, které měly většinou význam pro konkrétní kapitolu. Při práci bylo hojně čerpáno z již zmiňovaného virtuálního archivu Monasterium.

Část písemností vztahujících se k tepelskému klášteru ve středověku je zpřístupněna též formou edic. Nejvíce využívány byly kromě tradičního Kodexu,⁹ Regest¹⁰ a konfirmačních knih¹¹ zejména práce Karla Dolisty věnované přímo premonstrátské problematice. Lze jmenovat zejména edice zpřístupňující dokumenty vztahující se ke komunikaci českých a moravských kanonií s řádovým centrem v letech 1142 až 1541 či k reformě řeholní kázně tepelského kláštera za opata Zikmunda.¹²

Možnosti využití odborné literatury při vytváření stěžejních částí práce byly v jistých ohledech dosti omezené. Především písemnosti řeholních institucí ve středověku zůstávaly dosud na periferii zájmu českých badatelů. V případě tepelského kláštera neexistovalo komplexní pojednání o jeho diplomatice. Autor této práce se pokusil v rámci přípravné studie k disertaci poskytnout stručný přehled typů tepelských písemností včetně jejich charakteristik. Omezil se však pouze na období let 1458 až 1506. Charakter a rozsah příspěvku mu navíc neumožnil jít příliš do hloubky.¹³ I když od doby publikování tohoto článku byly objeveny nové poznatky a došlo k přehodnocení některých závěrů, posloužila tato drobná studie jako východisko při sepisování druhé části této práce.

Nicméně ani jiné středověké kláštery v českých zemích na tom nejsou z hlediska diplomatiky lépe. Podle názvu článku Renáty Modrákové *Písemnosti abatyší kláštera sv. Jiří na Pražském hradě ve 13.–14. století* by se mohlo zdát, že alespoň nejstarší řeholní instituce u nás získala částečné zpracování svých listin. Jak ale napovídá už podnázev: *Naznačení úzkých hranic mezi diplomatikou a kodikologií*, není tomu tak. Autorka se v něm zaměřuje

⁸ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15.

⁹ *Codex diplomaticus et epistolaris(ius) regni Bohemiae I–VI*, edd. Gustav FRIEDRICH – Zdeněk KRISTEN – Jan BISTRICKÝ – Jindřich ŠEBÁNEK – Sáša DUŠKOVÁ – Vladimír VAŠKŮ – Zbyněk SVITÁK – Helena KRMÍČKOVÁ – Jarmila KREJČÍKOVÁ – Jana NECHUTOVÁ – Dalibor HAVEL, Praeae – Olomucii 1904–2006.

¹⁰ *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II–VIII*, edd. Josef EMLER – Blažena RYNEŠOVÁ – Jiří SPĚVÁČEK – Jana ZACHOVÁ – Bedřich MENDL – Milena LINHARTOVÁ – Eleonora MENDLOVÁ – Lenka BLECHOVÁ, Praha – Dolní Břežany 1882–2014.

¹¹ *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidiocesim I–X (1354–1436)*, edd. František Antonín TINGL – Josef EMLER, Praeae 1867–1889.

¹² Karel DOLISTA (ed.), *Circaria Bohemiae, abbas Praemonstratensis et capitulum generale 1142–1541*, APraem 63, 1987, 3–4, s. 221–253; APraem 64, 1988, 1–2, s. 143–165; 3–4, s. 288–341; APraem 65, 3–4, s. 273–319 a idem, *Reformatio monasterii Teplensis saeculo decimo quinto exeunte*, APraem 61, 1985, 3–4, s. 203–256.

¹³ Pavel TRNKA, *Písemnosti premonstrátského kláštera Teplá za opata Zikmunda (1458–1506)*, in: Pontes ad fontes. Církevní dějiny ve světle pomocných věd historických a příbuzných oborů, Hradec Králové 2011, s. 59–70.

spíše na liturgické rukopisy a u listin řeší pouze jejich bezprostřední vyhotovitele.¹⁴ Velká pozornost je od 90. let 20. století věnována cisterciákům v českých zemích. Z hlediska diplomatiky je třeba zmínit především třísvazkové dílo *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420* Kateřiny Charvátové, která u každého kláštera nastínila stručný přehled pramenů k jeho dějinám včetně dochovaných úředních knih.¹⁵ Obecně se spíše soustřeďuje pozornost na jednotlivé písemnosti než na ucelená zpracování. Oblíbený předmět zájmu z dokumentů nejenom premonstrátského řádu představují zejména urbáře, jak bude nastíněno níže. Zvláštní péče byla rovněž věnována konfraternitním listinám klášterů augustiniánů kanovníků. Jedná se zejména o práce Pavla Krafla, který se zabýval obzvláště kanonií v Lanškrouně.¹⁶ Lze také uvést zahraniční sborník s názvem *Sanctimoniales* z konference věnované ženským klášterům v Polsku a střední Evropě, v němž je několik příspěvků okrajově souvisejících s klášterní diplomatikou.¹⁷

Ani tištěné listináře k českým a moravským premonstrátským kanoniím nejsou téměř k dispozici. Ojedinělý počín v tomto ohledu představuje registář listin vztahujících se k Chotěšovu z let 1213 až 1526 zahrnutý do disertační práce Dany Koutné.¹⁸ Z klášterů cisterciáckého řádu získaly svůj listinář už ve druhé polovině 19. století zásluhou Mathiase Pangerla Vyšší Brod a Zlatá Koruna.¹⁹ V roce 2010 byl vydán moderní diplomatář kanonie augustiniánů kanovníků v Lanškrouně.²⁰ Z konce 19. století pochází listinář augustiniánů kanovníků v Roudnici. V tomto případě se však jedná o edici středověkého klášterního kopiáře pořízenou Josefem Emlerem.²¹ V sousedních zemích je vydávání dokumentů

¹⁴ Renáta MODRÁKOVÁ, *Písemnosti abatyší kláštera sv. Jiří na Pražském hradě. Naznačení úzkých hranic mezi diplomatikou a kodikologií*, in: Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním, Praha 2008, s. 55–72.

¹⁵ Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420 1–3*, Praha 1998–2009.

¹⁶ Např. Pavel KRAFL, *Kláster augustiniánů kanovníků v Lanškrouně 1371–[1421?]*, ČMM 119, 2000, s. 186–187; idem, *Dokumenty konfraterní českých, moravských i šlaských klasztorów z pierwszej połowy XV wieku. Z archiwum klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie-Kazimierzu*, Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie 48, 2003, s. 9–29; idem, *Konfraternita lanškrounského kláštera s kladským z roku 1382*, Kladský sborník 6, 2004, s. 201–206; idem, *Neznámá konfraternitní listina treboňské kanonie (1416) z archivu v Klosterneuburgu*, SHB 60, 2013, s. 109–113 a Pavel KRAFL – Petra MUTLOVÁ – Dana STEHLÍKOVÁ (edd.), *Řeholní kanovníci sv. Augustina v Lanškrouně. Dějiny a diplomatář kláštera*, Praha 2010, s. 55–74. Lze také zmínit drobný článek Štěpán GILAR, *Neznámá listina lanškrounského kláštera z roku 1436*, in: Slavme chvíli ... Sborník k 70. narozeninám Jana Bistřického Ústí nad Orlicí 1999, s. 46–52.

¹⁷ *Sanctimoniales. Zakony żeńskie w Polsce i Europie Środkowej (do przełomu XVIII i XIX wieku)*, Bzdgosycy – Toruń 2010.

¹⁸ Dana KOUTNÁ (ed.), *Das Register des Klosters Chotieschau I*, disertační práce na Univerzitě Řezno, Regensburg 1987, s. 95–147.

¹⁹ Mathias PANGERL (ed.), *Urkundenbuch des Cistercienserstiftes BMV zu Hohenfurt in Böhmen*, FRA II/23, Wien 1865 a idem, *Urkundenbuch des ehemaligen Cistercienserstiftes Golgenkron in Böhmen*, FRA II/37, Wien 1872.

²⁰ P. KRAFL – P. MUTLOVÁ – D. STEHLÍKOVÁ (edd.), *Řeholní kanovníci*.

²¹ Josef EMLER (ed.), *Diplomatář kláštera blahoslavené Panny Marie řeholních kanovníků řádu sv. Augustina v Roudnici*, Praha 1893.

k dějinám premonstrátských kanonií, které měly vztah k českému prostředí, o poznání výraznější. Listinář mají rakouské kláštery Drkolná a Jeruše či německé kanonie Steinfeld a Speinshart.²² Z polských klášterů je možné jmenovat premonstrátky v Czarnowasích.²³

Z hlediska klášterní problematiky je výjimečná precizní práce *Diplomatika a správa premonstrátské kanonie na Strahově v 16. století (1510–1586)*, kterou sepsal Jan Pařez. I když je spektrum dochovaných druhů strahovských písemností, které navíc pochází z mladší doby, diametrálně odlišné od tepelských, posloužila tato práce jako vzorová. Inspirativní je jak z hlediska použitých metod, tak rovněž svojí strukturou. Autor zvolil diferencovaný přístup k jednotlivým diplomatickým typům.²⁴

Ze zahraničních prací je možné uvést studii Elke Goez věnovanou pragmatickým písemnostem a archivní péči cisterciáků ve Francích a starém Bavorsku od konce 11. století do čtvrtiny 16. století. Na rozdíl od předchozích pojednání, která se zabývala jediným klášteřem, shrnuje poznatky o písemnostech celé řady řeholních institucí ze zmíněných území.²⁵

Konkrétní tepelskou písemností se zabývala Jana Oppeltová, která v rámci své disertace rozebrala vedle Tepelských análů i tepelský kopiář.²⁶ Právě z jejích poznatků vychází kapitola o kopiářích.

O poznání větší zájem získaly pečeti. Premonstrátskými a cisterciáckými pečetěmi a erby se v rámci své diplomové práce zabýval Pavel František Křivský. Tepelská kanonie se v jeho přehledu rovněž nachází.²⁷ Díky širokému záběru a stavu poznání v polovině 40. let nemohl však postihnout všechny typy pečetí. Pro kapitolu o tepelských pečetích posloužil jako vzorový článek o pečetích chotěšovských proboštů a konventu od Jitky Křečkové a Petry

²² Isfried H. PICHLER (ed.), *Urkundenbuch des Stiftes Schlägl*, Aigen i. M. 2003; Theodor MAYER (ed.), *Urkunden des Prämonstratenser-Stiftes Geras*, AÖG 2, 1849, s. 1–52; Ingrid JOESTER (ed.), *Urkundenbuch der Abtei Steinfeld*, Köln – Bonn 1976 a Hermann LICKLEDER (ed.), *Die Urkundenregesten des Prämonstratenserklosters Speinshart 1163–1557*, Pressath 1995.

²³ CDS I. *Urkunden des Klosters Czarnowanz*, ed. Wilhelm WATTENBACH, Breslau 1857.

²⁴ Jan PAŘEZ, *Diplomatika a správa premonstrátské kanonie na Strahově v 16. století*, SAP 53, 2003, s. 307–523.

²⁵ Elke GOEZ, *Pragmatische Schriftlichkeit und Archivpflege der Zisterzienser. Ordenszentralismus und regionale Vielfalt, namentlich in Franken und Altbayern (1098–1525)*, Münster – Hamburg – London 2003.

²⁶ Jana OPPELTOVÁ, *Tempus scribendi. Narativní prameny vzniklé v prostředí premonstrátských kanonií v Čechách a na Moravě v 17. a 18. století*, disertační práce na Ústavu PVH a archivnictví na FF MU, Brno 2005.

²⁷ Pavel František KŘIVSKÝ, *O pečetech a erbech v řádě premonstrátském a cisterciáckém*, diplomová práce na katedře Archivnictví a PVH FF UK, Praha 1946.

Nevímové.²⁸ O pečetích tepelských opatů od konce husitských válek do poloviny 17. století pojednala Tereza Rytířová ve své bakalářské práci.²⁹

Ani literatura ke správním otázkám spojeným s tepelskou kanonií není příliš bohatá. Nejvíce zmapován byl vývoj klášterního pozemkového majetku, kterému se věnovali zejména Kateřina Charvátová, Petr Kubín a Jaroslav Čechura.³⁰ Druhý z autorů se zabýval rovněž sekularizací tepelského kláštera po roce 1420 a jeho obranou.³¹ K některým z jeho mnohých závěrů bylo však nutné zaujmout kritické stanovisko. Přínosná je diplomová práce Martina Doležela o vnitřní správě premonstrátských kanonií na středověké Moravě, která je napsána ve dvou rovinách. Jedna popisuje ideální stav na základě řádových statut a druhá přináší konkrétní doklady z moravského prostředí.³² Jako inspirativní se v rámci celku o farní správě ukázal článek Jana Adámka *Patronáty milevského kláštera ve středověku*.³³

Nejoblíbenějším tématem jsou vlastní dějiny tepelské kanonie, kterým se věnovali autoři přinejmenším od 19. století. Jejich přehled se nalézá v následující kapitole. Zde je proto vhodné zmínit pouze dva nejdůležitější, kteří se v jistých ohledech od ostatních liší. Jedním je Karel Dolista, který se zaměřil zejména na stavební a umělecký vývoj od poloviny 15. století. Přitom vychází především z Tepelských análů, stejně jako jeho předchůdci, avšak k nim zaujímá velmi kritické stanovisko.³⁴ Druhým autorem je Milan Hlinomaz, tvůrce moderní syntézy dějin tepelského kláštera. Ten využil kromě Tepelských análů i řadu jiných pramenů. S ohledem na široký časový záběr se však nevyhnul některým nepřesnostem.³⁵

Kromě zmíněných článků a monografií byla při vytváření této práce využívána také celá řada dalších sekundárních zdrojů, které není možné na tomto místě uvádět.

²⁸ Jitka KŘEČKOVÁ – Petra NEVÍMOVÁ, *Pečeti proboštů a konventu premonstrátek v Chotěšově*, MZK 38, 2003, s. 113–151.

²⁹ Tereza RYTÍŘOVÁ, *Pečeti tepelských opatů v období od ukončení husitských válek do konce války třicetileté*, bakalářská práce na katedře Archivnictví a PVH FF UHK, Hradec Králové 2013. Na základě konzultace s vedoucí této bakalářské práce opustil autor od jejího studia.

³⁰ Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení na panství kláštera v Teplé ve 13. století*, HG 28, 1995, s. 71–91; Petr KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata. Kritický životopis*, Praha 2000, s. 168–187; Jaroslav ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby kláštera v Teplé v době předhusitské*, MZK 24, 1988, s. 205–225 a idem, *Das Stift Tepl in den Jahren 1193 bis 1650. Ein Abriß seiner Wirtschaftsgeschichte*, Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen-Mähren-Schlesien 13, Königstein 1994, s. 9–24.

³¹ Idem, *Sekularizace církevních statků v husitské revoluci a některé aspekty ekonomického a sociálního vývoje v Čechách v době pozdního středověku*, HT 9, 1986–1987, s. 94–97; idem, *Rozsah a dynamika sekularizace církevních statků v západních Čechách na počátku husitské revoluce (v letech 1419–1420)*, PHS 29, 1989, s. 59–60 a *Sekularizace církevních statků v západních Čechách v letech 1421–1454*, ČNM, řada historická, 165, 1-2, 1996, s. 5.

³² Martin DOLEŽEL, *Vnitřní poměry v mužských premonstrátských kláštorech na středověké Moravě*, diplomová práce na Historickém ústavu FF MU, Brno 2009.

³³ Jan ADÁMEK, *Patronáty milevského kláštera ve středověku*, BS 4-5, 2001, s. 63–82.

³⁴ Karel DOLISTA, *Tepelský klášter v pozdní gotice a renesanci*, MZK 5, 1967, s. 173–197.

³⁵ Milan HLINOMAZ, *Klášter premonstrátů Teplá*, Karlovy Vary 2003.

Vlastní práce je koncipovaná do tří hlavních částí. První, která je chápána jako úvodní, je nejméně rozsáhlá a pojednává o dějinách tepelské kanonie. Druhá část je věnována diplomacie tepelského kláštera. Poslední pak obsahuje správní aspekty spojené s kanonií. Do textu jsou často vkládány úryvky z pramenů buď v původním znění, nebo v překladu. Texty, které nejsou přeloženy, jsou transkribovány dle běžně užívaných pravidel.³⁶ Základ práce spočívá v období opata Zikmunda Hausmanna, který stál v čele kláštera v letech 1459 až 1506. Aby se však neztratily vývojové souvislosti, je většinou pojednáno, pokud to stav dochování pramenů umožnil, i o době předcházející a následně tak, aby bylo pokryto období středověku.

Část věnovaná dějinám kanonie představuje historický úvod do následujících dvou částí. Středověké období je rozděleno do čtyř period. První trvá od založení kláštera až do začátku husitství. Druhá etapa začíná využíváním Teplé králem Zikmundem Lucemburským k získávání financí a končí rezignací opata Albrechta v roce 1458. Třetí perioda se shoduje s funkčním obdobím opata Zikmunda Hausmanna (1459–1506). Poslední je ohraničena volbou opata Jana Fröstla v roce 1507 a smrtí jeho nástupce opata Petra roku 1526. Do roku 1419 jsou shrnuty především informace ze známých listin. Pro následné období jsou reflektovány i z tohoto ohledu dosud nevyužité prameny, z nichž je možné jmenovat např. administrátorská akta, korespondenci kláštera s Chebskými či fragmenty register missivů. Historický přehled zahrnuje nejdůležitější události týkající se tepelské kanonie, přičemž jsou zahrnuty i ty, kterým je věnována pozornost v následujících kapitolách. V takovém případě jsou zde pouze stručně zmíněny a hlavní pozornost jim je věnována na jiném místě.

Diplomatická část práce sestává ze tří celků: písemností, pečetí a klášterní kanceláře. Nejrozsáhlejší z nich je pojednání o písemnostech. Na jeho začátku je stanovena typologie středověkého diplomatického materiálu u premonstrátských kanonií v českých zemích. Celkem jsou vymezeny čtyři hlavní kategorie: listiny, otevřené listy, missivy a úřední knihy. První dvě jsou dále členěny do obsahových podskupin. S ohledem na větší množství dochovaných listin, je ke každé kategorii uveden většinou jeden konkrétní příklad. U listů otevřených i uzavřených je snaha postihnout většinu existujících exemplářů. U missivů je na tomto místě rezignováno na jejich další členění, které je provedeno až v kapitole o tepelských missivech. Jinak pojaty jsou úřední knihy. S ohledem na jejich ojedinělé dochování, se výklad

³⁶ Pravidla jsou následující: pro starší české texty Jiří DAŇHELKA, *Směrnice pro vydávání starších českých textů*, HT 8, 1985, s. 285–301; pro latinské texty Bohumil RYBA, *Pravidla pro transkripci latinských literárních rukopisných textů*, in: Dalibor HAVEL – Helena KRMÍČKOVÁ, *Paleografická čítanka. Literární texty*, Brno 2014, s. 89–93 a pro německé Jindřich ŠEBÁNEK, *Základy pomocných věd I. Latinská paleografie*, 2. vyd., Praha 1961, s. 79–80.

neomezují na pouhou typologii s uváděním příkladů. Pozornost je věnována každému dochovanému pramenu zvlášť. Na základě literatury je proveden stručný popis vnějších i vnitřních znaků. Nutno podotknout, že v této kapitole jsou z praktických důvodů ponechány tepelské písemnosti až na výjimky stranou. Je jim totiž věnována patřičná pozornost níže.

Rozbor tepelských listin je proveden podle tří časových období: do roku 1458, v letech 1459 až 1506 a nakonec v letech 1507 až 1526. V rámci těchto period je nejprve nastíněn stav dochování. Poté je věnována pozornost vnějším znakům, jazykové stránce a vydavatelům. Provedena je typologie listin podle obsahu. Na závěr jsou zmapovány stereotypní formule, přičemž je výklad doplňován názornými ukázkami z listin.

U otevřených listů byl zvolen jiný postup. Jelikož je jich dochováno relativně malé množství, a to až z pozdější doby, bylo opuštěno od periodizace. Po přehledu dochovaných listů a popisu vnějších znaků jsou vymezeny obsahové skupiny, v rámci kterých jsou pak předvedeny vnitřní znaky.

Pojetí missivů je opět obdobné jako u listin. Nejprve je přiblížen jejich význam. Popis uzavřených listů je podle tří stejných časových období jako u listin. V každé periodě se řeší stav dochování, typologie, vydavatelé, vnější a vnitřní znaky. Zájem je také zaměřen na příjemce a nedatované missivy, které jsou alespoň rámcově časově zařazeny.

Tepelské úřední knihy se svým zpracováním rovněž liší. Rozlišují se kopiáře, registra a ostatní úřední knihy. Jak u kopiářů, tak u register je k dispozici jediný doklad. V obou případech jsou sledovány vnější i vnitřní znaky pramene. Jedná se o fotokopii tepelského kopiáře a zlomky register opatských a hejtmanských missivů, přičemž obě úřední knihy pochází až z druhé dekády 16. století. Z ostatních knih zbyly pouze drobné fragmenty, které jsou rovněž zevrubně popsány. Jedná se o dva výběrčí rejstříky (13. a 15. století), seznam klášterních poddaných (15. století) a účetní rejstřík kanonie (15. století).

Do části o diplomatice spadá i kapitola o tepelských pečetích. Na jejím začátku je předložena typologie pečeti premonstrátských kanonií v českých zemích ve středověku. U jednotlivých typů je vždy uveden i nejstarší doklad. Rozeznávána je konventní pečeť, větší prelátská pečeť, menší prelátská pečeť a prelátský signet. Vlastní tepelské pečeti jsou děleny do stejných skupin, v rámci nichž jsou popisovány jednotlivé typy pečeti používaných v období od založení kanonie do smrti opata Petra roku 1526. Na závěr je zdůrazněna výjimečnost tepelských pečeti pro církevní sfragistiku.

Výklad o tepelské diplomatice uzavírá kapitola o klášterní kanceláři. V rámci ní jsou nejprve stručně zopakovány typy písemností, které produkovala. Následuje pokus o vymezení

kancelářského personálu za pomoci rozboru písařských rukou. Kromě toho je také rámcově naznačená lokalizace kanceláře.

Část věnovaná správní problematice sestává ze čtyř celků. Jsou to: řádová správa a správa kanonie, tepelské klášterství, farní správa a záležitosti související s příslušností kláštera ke královské komoře. První okruh se dále dělí na ústřední premonstrátskou správu, provinciální správu, filiační systém a správu vlastního kláštera. Na úvod ústřední správy jsou stručně shrnuty středověké dějiny premonstrátského řádu. Poté je nastíněna centrální premonstrátská správa. Pozornost je zde rovněž věnována zachycení kontaktů Teplé s řádovým centrem. U provinciální správy jsou rovněž zachyceny její mechanismy. Zvláštní kapitola je věnována dějinám premonstrátského řádu na území Čech a Moravy. Přitom je řešena i otázka, zda spadaly české země po celý středověk do jedné cirkárie. Sledováno je též zapojení tepelských opatů do provinciální správy. Filiační systém premonstrátského řádu je vyložen se zvláštním zaměřením na české a moravské kanonie. V této souvislosti je rovněž zevrubně zmapován vztah Teplé jak k mateřskému Strahovu, tak k dceřinému Chotěšovu ve středověku. Kapitola o správě kanonie se neomezuje pouze na tepelský klášter. Obsahuje přehled jednotlivých hodnostářů, u kterých je stručně charakterizována jejich pracovní náplň. Kromě toho je uváděn také nejstarší i nejmladší doložený výskyt napříč českými a moravskými kanoniemi s tím, že Teplé je věnována zvláštní pozornost.

Rovněž celek pojednávající o tepelském klášterství je dále strukturovaný. Tvoří ho tři tematické bloky: vývoj pozemkového majetku kanonie, klášterní hospodářství a vlastní vrchnostenská správa. Proměny rozsahu klášterního panství jsou sledovány ve třech časových etapách. První sahá do nástupu opata Zikmunda, další se zaměřuje na jeho funkční období. Třetí perioda je výjimečně protažena až do roku 1549. Tehdy totiž vznikl důležitý soupis klášterních statků. V rámci bloku o klášterním hospodářství jsou rozeznávány dva jeho typy: rentové a režijní. U rentového hospodářství jsou sesbírány doklady o výši poddanských platů ze středověkých a částečně také raně novověkých pramenů. Kromě toho je také sledován vývoj klášterních městeček – Teplé a Úterý. Zmíněna je rovněž ves Mnichov. Z režijního hospodářství jsou vyzdvíženy klášterní dvory, rybníky a dolování. Po přehledu tepelských dvorů ve středověku je věnována pozornost jejich terminologii, typologii, funkci a správě. V souvislosti s dvory je řešena také otázka proboštví a konvršů. U rybníků je sledována především jejich výstavba ve středověku. Opět je nastíněna možná správa. Speciálně zmapovány jsou počátky rybníka Regent. V rámci posledního pilíře režijního hospodářství je předložen přehled těžby rud na tepelském klášterství ve středověku a též nastíněna předpokládaná správa hornictví. Pojednání o klášterním panství uzavírá blok o vrchnostenské

správě. Ten je rozdělen podle správních instancí na hejtmana, nižší správní jednotky a nejnižší patrimoniální úředníky. Jsou shrnuty zmínky o klášterních hejtmanech ze středověku a charakterizována jejich funkce. U druhé instance je řešena její možná existence. Na nejnižší úrovni jsou sledovány doklady o rychtářích a hajných.

Zevrubná pozornost je také věnována farní správě na území tepelského kláštera. Po naznačení majetnosti jednotlivých far na základě papežských desátků jsou rekonstruovány jednotlivé farní obvody. Jelikož je ale nedostatek dobových pramenů, jsou za tímto účelem využity též raně novověké matriky a farní relace. K tomu je podán výčet nejstarších zmínek o patrociniích jednotlivých farních kostelů. Další kapitoly se zabývají patronátními právy tepelských opatů a působení tepelských řeholníků ve farní správě ve středověku. Zvláštní péče je věnována osudům významné tepelské farnosti. Poslední dvě kapitoly se soustředí na propojení farní správy se správou kanonie a spor o desátky mezi pernareckým plebánem a poddanými Jana z Gutštejna a na Trpístech v roce 1482.

Kapitoly posledního úseku jsou na první pohled poněkud nesourodé. Jejich pojítka představuje příslušnost tepelského kláštera ke královské komoře. Sledován je nejprve vztah kanonie ke dvěma českým králům, Jiříkovi z Poděbrad a Vladislavovi Jagellonskému. Následně jsou rozebírány i častější kontakty Teplé za opata Zikmunda s konkrétními královskými a zemskými úředníky, jako jsou zejména královský prokurátor, kancléř a nejvyšší komorník. Zvláštní postavení má v tomto ohledu Burian z Gutštejna a na Nečtinách. Dalším tématem je speciální berně. Po stručném úvodu o tomto druhu daně následuje výklad o hromniční sumě placené tepelským klásterem ve středověku, o jejich zástavách českými panovníky a případném vyplácení premonstráty. K této skupině je volně připojena poslední kapitola této práce, která pojednává o tzv. obraně kláštera. Na úvod je vysvětlena terminologie na příkladu Teplé. Poté je předložen přehled o obranách a oprávcích tepelské kanonie ve středověku včetně závěrečného zhodnocení tohoto institutu.

2. Dějiny tepelského kláštera ve středověku

2.1. Historiografie tepelské kanonie

Původní středověké anály kláštera Teplá se nedochovaly. O jejich existenci však netřeba pochybovat.³⁷ Za zakladatele „moderního“ tepelského klášterního dějepisectví lze považovat převora Václava Schillinga, který dokončil v roce 1621 první svazek Tepelských análů. Jeho dílo je pozoruhodné tím, že vlastní analistické záznamy dovedené až do roku 1599 jsou doplněny prepisy velkého množství písemností. Ty jsou buď začleněny přímo do textu, nebo jsou soustředěny až za výkladem. Anály tak zachycují v mnoha případech text dokumentů, které jinak zanikly. Analistické záznamy jsou členěny podle funkčních období jednotlivých tepelských opatů.³⁸

Dějiny tepelské kanonie představovaly od druhé poloviny 19. století velmi atraktivní téma. Nemalou zásluhu na tom měl Václav Schilling, ze kterého tehdejší autoři čerpali. Zmínit je třeba různě obsáhlé přehledy dějin od členů tepelského konventu, Filipa Matěje Klimeše a Huga Karlíka. První z nich vydal v roce 1859 na základě análů stručný chronologický přehled dějin kanonie doplněný o významné události z obecných dějin.³⁹ Karlík publikoval mezi léty 1857 a 1893 hned několik studií k historii své kanonie, v nichž opět vydatně využíval anály.⁴⁰ Tepelským dějinám byla věnována patřičná pozornost i v různých přehledech premonstrátských kanonií.⁴¹ V první polovině 20. století se věnoval jak řádovým dějinám, tak i poněkud povrchněji osudům tepelské kanonie její řeholník Basil František Grassl.⁴² Se zaměřením na stavební vývoj jsou jednoduché dějiny kláštera součástí

³⁷ Jejich pozůstatky lze sledovat v prvním svazku raně novověkých Tepelských análů. Nejvýraznější stopa je součástí záznamu k roku 1473, který má v překladu následující znění: „Roku 1473 byl jarní čas tak mírný a teplý, že v neděli před Nanebevstoupením Páně, která byla 23. května, zbylá pšenice a osivo vzrostly, a dozrály před svátkem Markéty. Dokonce byly nalezeny a viděny růže na Nanebevstoupení Páně. Rok byl plodný a úrodný, a proto přinesl nejvyšší obdiv a radost našich poddaných. Po dešti se totiž vrátilo slunce.“ – NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 98r. Srov. František HOFFMANN, *Tepelské anály*, StR 27. 1989–1990, s. 95.

³⁸ Prvnímu svazku Tepelských análů se nejnověji věnovali František Hoffmann (ibidem, s. 95–97) a J. OPPELTOVÁ, *Tempus scribendi*, s. 267–284.

³⁹ Philipp KLIMESCH, *Stift Tepl. Uibersicht der merkwürdigsten, in den Annalen des Prämonstratenser-Stiftes Tepl verzeichneten Ereignisse in und ausser dem genannaten Stifte seit dessen Gründung*, Prag 1859.

⁴⁰ Hugo KARLÍK, *Osudy kláštera v Teplé*, Blahověst. Katolické hlasy pro kněžstvo a lid jazyka československého 2, 1857, s. 131–135, 213–216 a 301–311; idem, *Hroznata und die Prämonstratenser-Abtei Tepl*, Pilsen 1870; idem, *Die Prämonstratenser-Abtei Tepl*, Würzburg – Wien 1883 a nejpodrobněji idem, *Fest-Schrift zum Siebenhundertjährigen Jubiläum der Gründung des Praemonstratenser-Stiftes Tepl*, Marienbad 1893.

⁴¹ Dominik K. ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, Praha 1877, s. 351–391 a Sebastian BRUNNER, *Ein Chorherrenbuch. Geschichte und Beschreibung der Bestehenden und Anführung der Aufgehobenen Chorherrenstifte: Augustiner und Prämonstratenser in Österreich-Ungarn, Deutschland und der Schweiz*, Würzburg – Wien 1883, s. 589–637.

⁴² Basilius Franz GRASSL, *Geschichte und Beschreibung des Stiftes Tepl*, 2. dopl. vyd., Pilsen 1929.

Soupisu památek historických a uměleckých věnovaném okresu Teplá a Mariánské Lázně od Antonína Gnirse z roku 1932.⁴³

Z novějších prací je třeba na prvním místě jmenovat syntézu *Klášter premonstrátů Teplá* bývalého tepelského knihovníka a archiváře Milana Hlinomaze z roku 2003.⁴⁴ Na stavební dějiny kláštera se zaměřil Pavel Zahradník, který v prvním dílu své studie zpracoval období do roku 1789. Jako hlavní pramen mu posloužily Tepelské anály.⁴⁵ Několik prací se omezilo pouze na vybrané období klášterních dějin. Oblíbeným předmětem zájmu byla etapa od založení kláštera do 13. století, které se věnovali zejména Květoslava Haubertová a Petr Kubín. Tito autoři vycházeli především z dochovaných listin.⁴⁶ Na základě Tepelských análů pojednal o období od druhé poloviny 15. století do Bílé Hory Karel Dolista.⁴⁷ V rámci článku o tiscích v knihovně opata Zikmunda Hausmanna popsala Michaela Bäumlová i jeho dobu.⁴⁸ Funkční období opata Petra postihl mimo jiné Ludwig Alfred Zerlik v rámci svého článku o dějinách Teplé v 16. století, který je opět postaven na Tepelských análech.⁴⁹ Celkově se dá říci, že k dějinám tepelské kanonie vznikla řada studií. Není účelné zde podat jejich vyčerpávající přehled.⁵⁰ Byly vybrány hlavně ty, které jsou významnější a věnují se více druhé polovině 15. století.

⁴³ Anton GNIRS, *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in den Bezirken Tepl und Marienbad*, Augspurg 1932, s. 371–463.

⁴⁴ M. HLINOMAZ, *Klášter*.

⁴⁵ Pavel ZAHRADNÍK, *Stavební dějiny premonstrátského kláštera Teplá (I. část)*, Sborník Muzea Karlovarského kraje 19, 2011, s. 7–72.

⁴⁶ Květoslava HAUBERTOVÁ, *O nejstarších tepelských listinách*, Plzeň 1981 a P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*.

⁴⁷ K. DOLISTA, *Tepelský klášter*, s. 173–197.

⁴⁸ Michaela BÄUMLOVÁ, *Tisky v knihovně tepelského opata Zikmunda Hausmanna*, BS 6-7, 2004, s. 138–143.

⁴⁹ Ludwig Alfred ZERLIK, *Das Stift Tepl in der Zeit der Glaubensspaltung, von 1521–1559 (I)*, APræm 37, 1961, 3-4, s. 262–281.

⁵⁰ Seznam literatury k tepelskému klášteru podává např. M. HLINOMAZ, *Klášter*, s. 269–277.

2.2. *Tepelská kanonie do roku 1419*

Dle tradice byl klášter založen v roce 1193. Dochované prameny ohraničují tuto událost podzimem 1191 a březnem 1197. Konvent byl osazen strahovskými řeholníky v čele s opatem Janem.⁵¹ Zakladatelem kanonie byl západočeský velmož Hroznata, který tím kompenzoval nesplnění slibu účasti na křížové výpravě. Klášter vybavil bohatým majetkem.⁵² Hroznatovu fundaci potvrdil v roce 1197 český kníže Jindřich Břetislav, jenž nové kanonii ještě přidal další území a osvobodil klášterní poddané od daně.⁵³ V téže roce získal Hroznata pro klášter tři privilegia od papeže Celestina III. Hlava katolické církve v jednom přijala tepelskou kanonii pod svou ochranu a potvrdila jí dosavadní statky.⁵⁴ V jiné listině, která byla v českém prostředí první svého druhu,⁵⁵ udělil roční odpustky účastníkům svěcení klášterního kostela, přičemž návštěvníci chrámu na výročí této události měli získat dvacetidenní odpustky.⁵⁶ Poslední listina dovozovala tepelským opatům nosit mitru a prsten,⁵⁷ což bylo v dané době opět výjimečné.⁵⁸ Počátkem 13. století se podařilo kanonii získat, jistě s přičiněním Hroznaty, privilegium od nového krále Přemysla Otakara I., který se v něm vzdal výnosu berně z klášterních poddaných ve prospěch kláštera.⁵⁹ Zároveň obdržela kanonie od pražského biskupa Daniela II. desátky odváděné z klášterních statků.⁶⁰ V roce 1202 vzal i Celestinův nástupce papež Inocenc III. tepelský klášter pod svou ochranu a zároveň mu potvrdil zmíněnou Přemyslovu listinu a Hroznatovo nadání.⁶¹ V této době vstoupil do tepelského konventu sám jeho zakladatel Hroznata,⁶² který získal funkci probošta a výjimečné postavení mezi spolubratry. Zdá se, že zastínil i svého nadřízeného opata Jana,⁶³ se kterým se záhy dostal do konfliktu.⁶⁴ K roku 1213 se hlásí podezřelá listina Přemysla Otakara I., ve které potvrdil tepelskému klášteru řadu privilegií, udělil některé imunity a poskytl Hroznětín.⁶⁵ Z nezfalšované části mimo jiné vyplývá, že původně soukromá fundace se de facto přeměnila na fundaci zeměpanskou a český král převzal soudní a výkonnou moc nad

⁵¹ P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 138–139.

⁵² Tzv. Hroznatova závěť *CDB I*, s. 323–325, č. 357.

⁵³ *Ibidem*, s. 325–327, č. 358.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 328–329, č. 360.

⁵⁵ P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 120.

⁵⁶ *CDB I*, s. 330, č. 362.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 329, č. 361.

⁵⁸ P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 120.

⁵⁹ *CDB II*, s. 24–25, č. 27.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 23–24, č. 26.

⁶¹ *Ibidem*, s. 27, č. 30.

⁶² Petr Kubín předpokládá, že Hroznatu přijal do řádu papež Inocenc III. před vydáním listiny biskupa Daniela II. – P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 158–159.

⁶³ V jedné listině vydané společně tepelským klášterem a johanitskou komendou u Panny Marie v Praze vystupuje pouze probošt Hroznata a konvent. – *CDB II*, s. 123–124, č. 133.

⁶⁴ P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 168.

⁶⁵ *CDB II*, s. 401–403, č. 368.

klášterem. Předpokládá se však, že druhá část listiny byla tepelskými řeholníky doplněna do textu listiny až po Hroznatově smrti.⁶⁶ K té došlo v červenci buď roku 1217, nebo 1218 a byla způsobena strádáním v zajetí u nepřátel kláštera.⁶⁷ V té době zastával úřad tepelského opata Vilém, který je doložen v letech 1218 a 1219.⁶⁸ Spolu s litomyšlským opatem Heřmanem byl pověřen premonstrátským opatem Gervasiem, aby vizitoval strahovský klášter.⁶⁹ Vilém byl pravděpodobně i opatem, se kterým vedl pražský biskup Ondřej spor o desátek. Na ten měla kanonie nárok na základě zmíněné listiny biskupa Daniela II. Tepelský opat byl však exkomunikován. Do událostí se ale vložila kurie, která zprostila opata viny a pověřila velehradského opata, probošta a děkana olomoucké kapituly vyšetřením sporu. Konečný výsledek však není znám.⁷⁰ První období klášterních dějin, které je úzce spjato s osobou zakladatele, pomyslně uzavírá privilegium papeže Honoria III. z roku 1219. Klášter Teplá získal opět papežskou ochranu a byly mu potvrzeny jeho statky, svobody a imunity získané od Přemysla Otakara I.⁷¹

Pro druhou čtvrtinu 13. století jsou přímo doloženi čtyři tepelští preláti: Jan (1225–1233), Bernard⁷² (1237), Gerard (od 1242) a Benedikt (1247).⁷³ V roce 1228 byly klášteru zabráný některé statky v Litoměřicích, za což jako náhradu získal od krále Přemysla Otakara I. a jeho syna Václava ves Dolní Kramolín.⁷⁴ V červnu 1232 se uskutečnilo vysvěcení dokončeného klášterního kostela pražským biskupem Janem. Události byl přítomen i král Václav I.⁷⁵ Pro kanonii to bylo nesmírně vyčerpávající, jelikož musela panovníka i s jeho dvorem téměř měsíc hostit. Během té doby proběhlo i jednání krále s říšskými posly a německými knížaty. Jako kompenzaci za způsobené škody věnoval panovník klášteru ves Únehle.⁷⁶ Řeholníci využili Václavovu přítomnost a nechali si potvrdit svoje území v okolí kláštera.⁷⁷ Hned v následujícím roce se tepelským premonstrátům podařilo výrazně rozšířit centrální panství koupí vidžínského újezdu od královny Konstancie,⁷⁸ kterou její syn Václav I.

⁶⁶ P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 197 a 203.

⁶⁷ Ibidem, s. 215–216.

⁶⁸ Norbert BACKMUND, *Monasticon Praemonstratense I/2*, 2. ed., Berolini – Novi Eboraci 1983, s. 385. Václav Schilling i většina klášterních historiků tohoto opata neuvádí (např. M. HLINOMAZ, *Klášter*, s. 305).

⁶⁹ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 234–235, č. 7.

⁷⁰ P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 213. *CDB II*, s. 165–166, č. 179.

⁷¹ Ibidem, s. 161–162, č. 173.

⁷² V jediném listinném dokladu se nachází pouze počáteční písmeno z opatova jména (*CDB III*, s. 188, č. 153). Celé jméno je uvedeno vyjma Tepelských análů také v tepelském nekrologiu: NK ČR, sign. Teplá MS. D.40, fol. 22v.

⁷³ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385.

⁷⁴ *CDB II*, s. 307–308, č. 310.

⁷⁵ P. ZAHRADNÍK, *Stavební dějiny*, s. 8.

⁷⁶ *CDB III*, s. 19–20, č. 21.

⁷⁷ Ibidem, s. 18–19, č. 20.

⁷⁸ Ibidem, s. 29–31, č. 31.

vzápětí potvrdil.⁷⁹ Zároveň přikoupil klášter od německých rytířů patronátní právo ve Vidžíně a Úterý a ves Beranov.⁸⁰ Tuto důležitou transakci si nechala kanonie v roce 1234 potvrdit od papeže Řehoře IX.⁸¹ Kromě toho získal klášter ještě protekční listinu.⁸² Tepelským kanovníkům se podařilo v roce 1237 ještě rozšířit majetek kláštera přikoupením části vsi Klapý od šlechtice Smila, což potvrdil král Václav I.,⁸³ který jim následně věnoval kladské dědiny ve stejné vesnici.⁸⁴ Tím zprávy o rozšiřování klášterních statků na dlouhou dobu končí. V souvislosti s držbou rozsáhlého klášterního majetku musel opat Gerhard řešit počátkem 40. let několik sporů. Problémy s Konrádem z Hohenberka ve vsi Dolní Žandov byly odstraněny rozdělením tamějších důchodů.⁸⁵ Spor s neznámým rytířem o statek Nelzejov rozhodovali úmluvci.⁸⁶

Ve druhé polovině 13. století se ve funkci tepelského opata postupně vystřídali přinejmenším: Gerard (1253), Oldřich (1259?), Jindřich (1276), Hugo (1282–1289), Liphard (1290–1293) a Ivan (1298–1300).⁸⁷ Václava I., který byl ke kanonii relativně vstřícný, vystřídal na trůně Přemysl Otakar II. Od něho se dochovaly pouze dvě listiny udělené klášteru. V první z roku 1268 osvobodil klášterní poddané na Hroznětínsku od povinností vůči úředníkům loketského kraje.⁸⁸ V listině z roku 1276 potvrdil kanonii konfirmaci svého otce z roku 1232 na území v okolí kláštera.⁸⁹ Vedle toho se klášteru podařilo roku 1273 zajistit své získané statky a výsady prostřednictvím dvou velkých privilegií papeže Řehoře X. V jednom papež potvrdil kanonii dosavadní výsady a imunity.⁹⁰ Ve druhém přijal klášter pod svoji ochranu a jmenovitě potvrdil všechny klášterní statky.⁹¹ Toto privilegium v zásadě uzavírá etapu utváření klášterství. V roce 1272 proběhlo narovnání mezi německými rytíři a tepelským klášterem, který rezignoval na statky v severních Čechách, o něž se vedl dlouholetý spor.⁹² V roce 1276 se v okolí Teplé shromažďovalo vojsko krále Přemysla Otakara II., které mělo zastavit vpád římského krále Rudolfa Habsburského do země. Ten

⁷⁹ Ibidem, s. 31–32, č. 32.

⁸⁰ Ibidem, s. 32–33, č. 33.

⁸¹ Ibidem, s. 71–72, č. 67.

⁸² Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 55r. *CDB III* ji nezná.

⁸³ *CDB III*, s. 187–188, č. 153.

⁸⁴ Ibidem, s. 192–193, s. 158.

⁸⁵ *CDB IV*, s. 76–77, č. 14.

⁸⁶ Ibidem, s. 78–79, č. 16.

⁸⁷ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385. Doložení prelátů se opět poněkud vymykají výkladu starší historiografie, podle kterého po sobě následovali Benedikt, Oldřich, Hugo (nebo Jindřich) a Ivan. – Např. D. ČERMÁK, *Premonstráti*, s. 361–364 a M. HLINOMAZ, *Klášter*, s. 305.

⁸⁸ *CDB V/2*, s. 133–134, č. 564.

⁸⁹ Ibidem, s. 492–493, č. 804.

⁹⁰ Ibidem, s. 326–327, č. 689.

⁹¹ Ibidem, s. 351–352, č. 707.

⁹² Jiřina JOACHIMOVA, *Fundace královny Konstancie a pražské statky německých rytířů*, Umění 16, 1968, s. 500.

však vtrhl do Rakous. Proto Přemyslovo vojsko odtáhlo přes Plzeňsko pryč.⁹³ Pro tepelské panství to bylo jistě vyčerpávající. Skutečná katastrofa však postihla kanonii po smrti krále Přemysla Otakara II., když ji vojska Oty Braniborského v roce 1278 vydrancovala a znesvětila klášterní kostel. Opat spolu s konventem našel útočiště v Plzni.⁹⁴ Doby faktického bezvládní využili i někteří šlechtici, kteří se pokusili uzurpovat klášterní majetky. Nastalou situaci nemohlo příliš ovlivnit získání konfirmace klášterních privilegií od papeže Martina V. (1281), stejně jako přijetí pod jeho ochranu (1282).⁹⁵

Ke zlepšení postavení kláštera došlo až po příchodu krále Václava II. V roce 1285 byl znovu vysvěcen klášterní kostel od pražského biskupa Tobiáše.⁹⁶ Postupně bylo také řešeno bezpráví činěné v předchozích letech klášteru. Tak král Václav II. potvrdil kanonii v roce 1288 držení lesa u pramene řeky Teplé, o který před tím vedla spor s Albrechtem ze Žeberka.⁹⁷ O rok později se zavázal Albert Albus z Falknova, řečený Notaft, který předtím způsobil klášteru škody v Hroznětíně, mu odvádět roční plat.⁹⁸ Tepelští premonstráti obdrželi od krále Václava II. dvě imunitní listiny, na jejichž základě byli opat, konvent i jejich poddaní vyjmuti z pravomoci provinciálních soudů a podřízení zemskému soudu (1293 a 1298).⁹⁹ Kromě toho konfirmoval klášteru dvě listiny Přemysla Otakara II. a potvrdil mu také vlastnictví lesa mezi potoky Litým a Teplou (1298).¹⁰⁰ Situace kláštera se koncem 13. století stabilizovala, jak nasvědčuje koupě 10 masných krámu tepelským opatem Ivanem.¹⁰¹ Jeho nástupci Pernoldovi se podařilo v roce 1302 získat od pražského biskupa Jana IV. z Dražic svolení, aby mohl i nadále platit klášter ze svých statků místo podýmnného jen půl hřivny zlata ročně.¹⁰²

Během 14. století jsou doloženi následující opati: Pernold (1303–1306), Vyšemír (1306), Petr (1324–1335), Beneda (1340–1356), Eiring (1356–1365¹⁰³), Heřman (1365–1378), Liphard¹⁰⁴ a Bohuš (1384¹⁰⁵–1414).¹⁰⁶ Opakovaná neúroda v letech 1313, 1315 a 1316

⁹³ *FRB V*, s. 312.

⁹⁴ P. ZAHRAVNÍK, *Stavební dějiny*, s. 8; D. ČERMÁK, *Premonstráti*, s. 363.

⁹⁵ *CDB VI*, s. 231–232, č. 178 a s. 247–248, č. 196.

⁹⁶ P. ZAHRAVNÍK, *Stavební dějiny*, s. 8.

⁹⁷ *RBM II*, s. 618, č. 1435.

⁹⁸ *Ibidem*, s. 633–634, č. 1468.

⁹⁹ Listinu z roku 1293 *RBM II* nezachycují (Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 12r–v). *RBM II*, s. 765, č. 1780.

¹⁰⁰ *RBM II*, s. 764, č. 1777; s. 764–765, č. 1778 a s. 765, č. 1779.

¹⁰¹ *Ibidem*, s. 797, č. 855.

¹⁰² *Ibidem*, s. 851, č. 1979.

¹⁰³ *LC I-2*, s. 59.

¹⁰⁴ Jméno tohoto opata je známo pouze z Tepelských análů, podle nichž má být jeho funkční období od roku 1382 do roku 1284. – M. HLINOMAZ, *Kláster*, s. 305.

¹⁰⁵ *LC III-IV*, s. 166.

¹⁰⁶ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385.

ve spojení s berními požadavky uvrhla klášter do finančních problémů. To vedlo opaty a konvent k postupnému pronajmutí vsí Budeč, Lucko a Číhaná (1316),¹⁰⁷ dvora v Dolním Kramolíně (druhé desetiletí 14. století)¹⁰⁸ a vsi Březí (1329).¹⁰⁹ Král Jan Lucemburský však záhy dvůr v Dolním Kramolíně klášteru vrátil.¹¹⁰ Přes zmíněné problémy se uskutečnilo také rozšíření klášterního majetku koupí vsí Branišov a Janovec (1322) a malé části Nové Vsi (1330).¹¹¹ Kromě toho získala tepelská kanonie v roce 1327 od krále Jana Lucemburského patronátní právo ke kostelům v Senomatech a Kněževsi.¹¹² Tento panovník navštívil Teplou při své cestě do Francie 13. prosince 1331.¹¹³

Zvyšující se finanční nároky krále Jana Lucemburského vyvrcholily za opata Benedy, kdy se kanonii nedostávaly peníze.¹¹⁴ Panovník podnikl několik kroků, aby Teplé pomohl. V roce 1341 dovolil, aby klášter emfiteutizoval své statky a aby zakoupil další, dokud by celkově nezískal sumu 1000 kop pražských grošů.¹¹⁵ To následně potvrdil i jeho syn markrabě Karel.¹¹⁶ Ve stejném roce dovolil panovník přemístit ves Úšovice na lepší místo a připojit k ní polnosti pusté vsi Kaplice.¹¹⁷ V roce 1342 vrátil klášteru neprávem zabavené zlaté doly, které však byly poničené.¹¹⁸ Na Janovu podporu oživení těžby v režii kláštera navázal i jeho syn Karel IV., když v roce 1350 dovolil obnovit železné doly a hamry s mlýny v lese u Hroznětína.¹¹⁹ Přesto byl opat Beneda postupně nucen provést některé kontroverznější kroky. Někdy před polovinou roku 1340 došlo k přenechání klášterní vsi Jindřichovice bratrům Konrádovi a Janovi Stumpfům z Hroznětína, kteří z ní odváděli klášteru roční plat.¹²⁰ V roce 1346 pronajal klášter ves Branišov se dvorem v Janovci.¹²¹ Ve stejném roce dovolil opat s konventem bratrům Tullingerům vysadit dědičně ves Sítiny, za což měli klášteru odvádět roční plat.¹²² Bezpochyby za účelem získání hotových peněz přeměnil opat Beneda společně s konventem desátek ze vsi Fojtov a Děpoltice na roční plat 6 kop pražských

¹⁰⁷ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 81v–82r. Pro *RBM III* je listina neznámá.

¹⁰⁸ *RBM III*, s. 231–232, č. 552.

¹⁰⁹ *Ibidem*, s. 615–616, č. 1566.

¹¹⁰ *Ibidem*, s. 212, č. 516 a s. 231–232, č. 552.

¹¹¹ *Ibidem*, s. 326, č. 816 a s. 644–645, č. 1650.

¹¹² *Ibidem*, s. 525, č. 1342,

¹¹³ *FRB IV*, s. 312.

¹¹⁴ Z roku 1339 dochována králova kvittance na 181 kop grošů berně. – *RBM IV*, s. 275–276, č. 703.

¹¹⁵ *Ibidem*, s. 371–372, č. 924.

¹¹⁶ *Ibidem*, s. 372, č. 926.

¹¹⁷ *Ibidem*, s. 398, č. 99.

¹¹⁸ *Ibidem*, s. 431, č. 1070.

¹¹⁹ *RBM V*, s. 447, č. 861.

¹²⁰ *Ibidem*, s. 314, č. 798.

¹²¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L61, listina z 15. 6. 1346 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L61/charter> [cit. 27. 12. 2015]. *RBM V* ji neznají.

¹²² *RBM V*, s. 38–39, č. 77 a 39–40, č. 78.

grošů.¹²³ Finanční problémy kláštera se zřejmě promítly i do života konventu. Proto opat zakoupil v roce 1341 se svolením krále hrad Komberg, k němuž příslušely dvě vesnice (Vlkýš a Kůšť).¹²⁴ Příjem z něho, který činil 8 kop a 32 grošů, určil na pitancie bratrům.¹²⁵ Přilepšení však bylo jen dočasné, jelikož se rozhořel spor o nově získané statky s vdovou po Ojíři z Komberka Žofii, který kanonie v roce 1350 definitivně prohrála.¹²⁶ Vzniklý výpadek v příjmech tepelského konventu kompenzoval do jisté míry již v následujícím roce chotěšovský probošt Petr, který věnoval tepelskému klášteru roční plat 5 hřiven pražských grošů na pitancie.¹²⁷ Kromě toho v roce 1354 odkázal farář v Boru Beneda konventu buď roční plat 2 kopy pražských grošů, nebo jednorázovou částku 20 kop grošů.¹²⁸ Opatu Benedovi se také podařilo získat kromě několika listin Jana Lucemburského a Karla IV., kterými potvrzovali vybraná privilegia svých předchůdců,¹²⁹ i dvě privilegia papeže Inocence IV. z let 1354 a 1355. V jednom zakazoval protiprávné zcizování klášterních statků a ve druhém konfirmoval klášterní privilegia.¹³⁰ Jedná se o poslední papežská privilegia tohoto druhu, která tepelský klášter ve středověku získal. Téměř celé své funkční období se musel opat Beneda potýkat kromě neustálého nedostatku financí také s dalším velkým problémem, který představovala severní hranice tepelského panství. Nejpozději od první poloviny 14. let 14. století o ni vedla kanonie spor s majitelem sousedního bečovského panství, kterým byl Boreš z Rýzmburka. Hlavním předmětem sváru byla jistě nejsevernější klášterní ves na tepelském panství – Louka, která byla sousedem pravděpodobně zabrána. Proto opat společně s konventem posílali několik let ke králi Janovi Lucemburskému poselství a listy s žádostí, aby ráčil vymezit hranici mezi oběma panstvími podle starých dokladů a navrátit klášteru odňaté statky. Tento stav mohl přetrvávat z předchozích neklidných dob po smrti Václava III. Klášter dosáhl v této věci úspěchu u panovníka až v roce 1344, kdy Jan Lucemburský potvrdil kanonii statky a privilegia týkající se hranice.¹³¹ Spor se tím ale nevyřešil a napětí mezi sousedy pokračovalo. To patrně ve spojení s potřebou peněz a nátlakem pánů z Rýzmburka přispělo nakonec k rozhodnutí Louku prodat, k čemuž došlo v roce 1354.¹³² Není jisté

¹²³ *RBM IV*, s. 432, č. 1073.

¹²⁴ *Ibidem*, s. 395–396, č. 994.

¹²⁵ *Ibidem*, s. 451, č. 1127.

¹²⁶ *RBM V*, s. 437, č. 838.

¹²⁷ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 153–154, č. 37 a s. 154–155, č. 38.

¹²⁸ *RBM V*, s. 841, č. 1920.

¹²⁹ Z roku 1333, tedy z doby ještě před nastoupením opata Benedy, pochází první Janova konfirmace (*RBM III*, s. 774, č. 1995). Další dvě listiny byly vydány v roce 1341 (*RBM IV*, s. 395, č. 992 a s. 402, č. 1008). Obě Karlovy konfirmace vznikly v roce 1353 (*RBM V*, s. 679–680, č. 1455 a s. 680, č. 1456).

¹³⁰ *RBM V*, s. 794–795, č. 1809 a *RBM VI*, s. 13, č. 11.

¹³¹ *RBM IV*, s. 594, č. 1468.

¹³² *RBM V*, s. 811–812, č. 845.

náhoda, že v následujícím roce uznali bratři Boreš a Slávek z Rýzmburka hranici mezi oběma panstvími, kterou tvořil potok Rota.¹³³ Za opata Benedy byla také uzavřena první známá konfraternita tepelské kanonie. Stalo se tak v roce 1342 s benediktinským klášteřem v Kladrubech. Ve stejném roce vizitovali tepelský klášter želivský opat Stibor a chotěšovský probošt Petr.¹³⁴ V této době však panovaly uvnitř tepelského konventu neshody a u části řeholníků i nespokojenost s opatem. Došlo to dokonce tak daleko, že se dva bratři, Vavřinec Puchelperger a Jindřich Pražský, obrátili na premonstrátského opata Jana se stížností na Benedovo hospodaření. Generální opat na základě toho pověřil roku 1347 strahovského opata Petra, milevského opata Mrákotu a chotěšovského probošta Petra speciální vizitací tepelské kanonie.¹³⁵ Při ní zjistili, že opat Beneda měl ke zcizení klášterních statků svolení premonstrátského opata, otce-opata i vizitátorů a že tak činil v naléhavé potřebě a se souhlasem konventu.¹³⁶ Beneda byl tedy očištěn. Patřil bezpochyby mezi uznávané preláty. V roce 1354 ho papež Inocenc VI. pověřil zajištěním navrácení neprávem zcizených statků zpět do vlastnictví valdsaského kláštera.¹³⁷ O rok později byl dokonce ustanoven premonstrátským opatem Janem a generální kapitulou vizitátorem cirkárie.¹³⁸

Za Benedova nástupce Eiringa se finanční poměry kanonie vylepšily do té míry, že byly přikoupeny některé statky: polovina vsi Boněnova (1360) a dvůr v Milkově (1364).¹³⁹ Byla provedena další opatření vedoucí ke zvýšení příjmů kláštera. V roce 1358 byla ves Čerňovice převedena na emfiteutické právo.¹⁴⁰ Roku 1365 se opat a konvent zasadili u Karla IV. o obnovení výročního trh v městečku Teplá.¹⁴¹ V roce 1368 narovnal opat Heřman na základě pověření premonstrátského opata spor mezi proboštem a konventem speinshartského kláštera. Důsledkem toho bylo patrně uzavření konfraternity Teplé se Speinshartem v následujícím roce.¹⁴² Nově získala kanonie roku 1370 od pražského arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi odpustky pro návštěvníky obrazu Panny Marie v klášterním kostele.¹⁴³ Na tepelský konvent pamatoval bývalý farář v Číhané a bratr opata Heřmana Vyšemír, který mu v roce 1373 odkázal částku 60 kop pražských grošů na nákup stálého

¹³³ *RBM VI*, s. 51, č. 80.

¹³⁴ *RBM IV*, s. 451, č. 1127.

¹³⁵ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 147–148, č. 31.

¹³⁶ *Ibidem*, s. 147, č. 30.

¹³⁷ StA Amberg, Kloster Waldsassen, Urkunden 356, listina z 12. 11. 1354 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/356/charter> [cit. 28. 12. 2015].

¹³⁸ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 156, č. 40.

¹³⁹ *RBM VII*, s. 422–423, č. 896 a *RBM VIII*, s. 87–88, č. 134.

¹⁴⁰ *RBM VII*, s. 3–4, č. 2.

¹⁴¹ *CIM IV/I*, s. 138–139, č. 90.

¹⁴² Karel DOLISTA (ed.), *Speinshart und Tepl 1368–1540*, *APraem* 65, 1989, 1–2, s. 79–81, č. 1 a s. 81–82, č. 2.

¹⁴³ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 60v–61v.

platu. Jelikož ale Karel IV. zakázal řeholníkům kupovat platy a statky v české zemi, využili tepelští premonstráti peníze k vybudování rybníku.¹⁴⁴ Velkou ránu pro klášter a jeho panství představovala morová epidemie v roce 1381, která se stala osudnou jak pro samotného opata, tak pro řadu bratrů i poddaných. Klášterní vrchnost se snažila řešit razantní úbytek poddaných jednak povoláním německých kolonistů,¹⁴⁵ jednak udělením práva dědit majetek nehledě na pohlaví a dalších výsad nejprve Tepelským a Jankovickým (1385) a posléze i obyvatelům Hroznětína (1386).¹⁴⁶ V roce 1393 si nechal opat Bohuš spolu s konventem potvrdit od krále Václava IV. konfirmaci jeho otce Karla IV. z roku 1353 obsahující dvě konfirmace krále Jana Lucemburského z let 1333 a 1341. Ve výsledku se tedy jednalo o stvrzení zpadělané listiny krále Přemysla Otakara z roku 1213, imunitní listiny pro Hroznětínko krále Přemysla Otakara II. z roku 1268 a dvou listin krále Václava II. potvrzující klášteru les u pramene Teplé.¹⁴⁷ Dále se rozmnožil klášterní majetek, když v roce 1391 věnoval řeholník Jan, řečený Hanko, spolu se svými bratry kanonii ves Domaslavičky.¹⁴⁸ Kromě toho koupili tepelští premonstráti v roce 1402 roční plat ve vsi Očíně a posléze i ves Chodovou Planou.¹⁴⁹ Zdá se, že na přelomu století si mohl klášter dovolit i půjčovat peníze, jak dokládá několik dluhopisů. Mezi dlužníky byli například i páni z Rýzmburka.¹⁵⁰ V 90. letech 14. století probíhaly na území klášterství dva významné spory. Jeden mezi opatem Bohušem a Bohuslavem Tullingerem o cínové doly, který byl urovnán v roce 1397.¹⁵¹ Kromě toho vznikl svár mezi tepelským farářem Hněvkou a Tepelskými o počet kaplanů. Měšťané se dožadovali, aby tepelský plebán vydržoval čtyři kaplany. Oprávněnost jejich požadavku potvrdil v roce 1399 i opat Bohuš s konventem.¹⁵² Za opata Bohuše začal král Václav IV. využívat speciální berní odváděnou z Teplé do královské komory na umořování svých dluhů. Klášter měl tak dle panovníkových listin postupně vyplatit staroměstskému měšťanu Henzlinovi ze Zárova 220 kop grošů (1395) a pánům ze Švamberka dokonce 2000 kop pražských grošů (konec

¹⁴⁴ Ibidem, fol. 73r–74r.

¹⁴⁵ M. HLINOMAZ, *Klášter*, s. 33.

¹⁴⁶ *CIM IV/I*, s. 189–191, č. 129 a s. 191–193, č. 130.

¹⁴⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L90, listina z 27. 4. 1393 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L90/charter> [cit. 28. 12. 2015].

¹⁴⁸ Ibidem, L89, listina z 23. 4. 1391 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter> [cit. 28. 12. 2015].

¹⁴⁹ Ibidem, L96, listina z 6. 4. 1402 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L96/charter> [cit. 28. 12. 2015] a L98, opis listiny z 20. 10. 1409 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L98/charter> [cit. 28. 12. 2015] – dostupná pouze zadní strana dvoulistu.

¹⁵⁰ Ibidem, L91, listina z 21. 12. 1393 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L91/charter> [cit. 28. 12. 2015].

¹⁵¹ Ibidem, L94, listina z 25. 5. 1397 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter> [cit. 28. 12. 2015].

¹⁵² NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 46r.

prvního desetiletí 15. století).¹⁵³ Zatímco první částka zřejmě zaplacená nebyla, tak snaha zbavit se co nejrychleji platební povinnosti vůči Švamberkům vedla s velkou pravděpodobností k prodeji ročního platu na vsi Chodové Plané.¹⁵⁴

¹⁵³ *AC II*, s. 175, č. 275 a *AC VI*, s. 458–459, č. 9.

¹⁵⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L98, opis listiny z 20. 10. 1409 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L98/charter> [cit. 28. 12. 2015] – dostupná pouze zadní strana dvoulistu.

2.3. Tepelská kanonie v letech 1420–1458

Během této doby se ve vedení tepelského kláštera vystříдалo celkem pět opatů: Racek (1415–1444), Jan Čeněk (1444–1449), Václav (1449–1454), Jan Buně (1454–1455) a Albrecht (1455–1458). Kanonii tedy provedl husitskými válkami opat Racek. K této pro kláštery krajně nepřívětivé době jsou k dispozici listiny o majetkových transakcích, ale o tom, co se dělo na území tepelského klášterství nebo v konventu, zprávy téměř chybí. Je zřejmé, že finanční politika Zikmunda Lucemburského tepelský klášter neúměrně zatěžovala. Možná proto prodal opat Racek spolu s konventem v září 1420 dvůr ve Vidžíně tamější obci.¹⁵⁵ V prosinci téhož roku navázal král Zikmund na praxi svého předchůdce Václava IV. a určil celou speciální berni z tepelské kanonie na umořování dluhů. Teplá měla tak postupně vyplatit po 100 kopách pražských grošů ročně Něprovi Dučovi z Vařin a Ondřejovi ze Slatiny, purkrabímu a místopurkrabímu královského hradu Nečtin, 900 kop, po 60 kopách Janovi staršímu Balilovi 600 kop a po 40 kopách Jindřichovi z Elsterberka a na Plané neznámou sumu.¹⁵⁶ Zikmundovy požadavky však nebyli tepelští premonstráti schopni plnit z vlastních běžných zdrojů, proto od něho dostali již počátkem ledna 1421 svolení prodat či zastavit platy z jejich statků až do výše 2000 kop pražských grošů.¹⁵⁷ Během ledna uskutečnili husité pod vedením Jana Žižky tažení do západních Čech, při kterém se měli dle zpráv pocházejících z Norimberka zmocnit klášterů Chotěšova, Kladrub, Teplé a hradu Švamberk.¹⁵⁸ České prameny však tepelský klášter v této souvislosti nezmiňují.¹⁵⁹ Zdá se se pravděpodobné, že přímo klášter se do rukou husitů nedostal. V souvislosti s dobytím nedalekého Krasíkova zřejmě utrpěly škody některé vesnice v jižní části tepelského panství. Údajně kvůli ochraně a zachování zastavil v únoru 1421 král Zikmund šest vsí tvořících severovýchodní cíp tepelského panství Vilémovi z Pnětluk.¹⁶⁰ Do válečného dění byli ve stejném roce zataženi i poddaní žijící na sever od Teplé, když na přelomu srpna a září táhl přes klášterní panství od Kynžvartu na Žlutice jeden z proudů druhé křížové výpravy.¹⁶¹ Po obsazení města Stříbra husitským hejtmanem Přibíkem z Klenové se plánovalo jeho opětovné

¹⁵⁵ Ibidem, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter> [cit. 28. 12. 2015].

¹⁵⁶ NA, Archiv České koruny, inv. č. 1486, listina z 23. 12. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1486/charter> [cit. 28. 12. 2015].

¹⁵⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L114, listina z 2. 1. 1421 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L114/charter> [cit. 28. 12. 2015].

¹⁵⁸ Franz PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges von Jahre 1419 an I*, Prag 1873, s. 58–59, č. 59.

¹⁵⁹ FRB V, s. 469 a 471. Vladimír BYSTRICKÝ, *Západní Čechy v husitských válkách*, České Budějovice 2013, s. 131.

¹⁶⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L116, listina z 9. 2. 1421 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L116/charter> [cit. 28. 12. 2015].

¹⁶¹ V. BYSTRICKÝ, *Západní Čechy*, s. 148.

získání. Za tímto účelem přitáhl 30. září k Teplé bečovský fojt Jindřich z Dolen se svými lidmi a žádal Chebské, aby za ním poslali posily.¹⁶² Z plánované akce však nakonec pravděpodobně sešlo.¹⁶³ Za třetí křížové výpravy pobýval v červenci 1427 v Teplé její vrchní velitel trevírský arcibiskup Ota spolu s bavorským vévodou Otou z Mosbachu. Do kláštera povolal na schůzku Friedricha Hohenzollernského, který se však nedostavil.¹⁶⁴ S ohledem na válečné dění se opat Racek zřejmě připravoval na případnou evakuaci konventu. Za tímto účelem jistě získali tepelští a milevští premonstráti v roce 1428 privilegium od papežského legáta Jindřicha, aby mohli používat přenosný oltář.¹⁶⁵ Dne 8. července 1429 se u Teplé utábořili husité a očekávali tam posily.¹⁶⁶ Netrvalo dlouho a již v listopadu 1429 se okolí kláštera stalo opět shromaždištěm vojska, které svolával hejtman plzeňského kraje Hynek Krušina ze Švamberka společně s dalšími katolickými pány.¹⁶⁷ Je téměř jisté, že tyto akce měly nepříznivý vliv na klášterní poddané žijící v okolí. Jih klášterství byl ohrožován i během čtvrté křížácké výpravy, kdy v srpnu 1431 podnikali křížáci od Tachova loupeživé výpady až k tepelskému klášteru.¹⁶⁸ K Teplé směřoval od Tachova kardinál Cesarini, jelikož očekával příchod vojska saského kurfiřta Friedricha od severu.¹⁶⁹ Největší ránu pro klášter však představovala ztráta hroznětínského panství. Opat Racek spolu s konventem byl totiž donucen ho postoupit v září 1434 císaři Zikmundovi za částku 1500 kop pražských grošů,¹⁷⁰ která mu stejně nebyla až do konce středověku vyplacena.¹⁷¹ Ve stejném roce dolehla i na tepelské klášterství velká dražota.¹⁷² Obecně se předpokládá, že kanonie Teplá nebyla během husitství dobyta a že jí zůstala velká část statků.¹⁷³ Klášter a jeho poddaní však utrpěli velké škody. Premonstráti přišli o hroznětínské panství bez náhrady, přičemž tak zaniklo proboštství existující od 13. století. Na území klášterství se často vyskytovaly vojenské jednotky obou bojujících stran, které jistě neúměrně vyčerpávaly klášterní poddané. Důsledky období husitských válek pro klášter shrnul ve druhé dekádě 16. století opat Petr v listu papeži Lvovi

¹⁶² Karl SIEGL (ed.), *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege. Aus dem Egerer Stadtarchive*, ZVGMS 22, 1918, s. 167, č. 28.

¹⁶³ V. BYSTRICKÝ, *Západní Čechy*, s. 206.

¹⁶⁴ František ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, 2. vyd., Praha 1996, s. 196.

¹⁶⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 50v–51r.

¹⁶⁶ Zmiňuje se o tom valdsaský opat Mikuláš ve svém listu Chebským z 9. července. – F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges I*, s. 47–48, č. 593B a K. SIEGL (ed.), *Briefe*, s. 185, č. 51. V. BYSTRICKÝ, *Západní Čechy*, s. 244.

¹⁶⁷ K. SIEGL (ed.), *Briefe*, s. 196, č. 71.

¹⁶⁸ Ibidem, s. 268.

¹⁶⁹ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, s. 241.

¹⁷⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L119, listina z 29. 9. 1434 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L119/charter> [cit. 29. 12. 2015].

¹⁷¹ NA, Stará manipulace, inv. č. 2646, sign. P 73/3/2, kart. č. 1672, fol. 8r.

¹⁷² M. HLINOMAZ, *Klášter*, s. 193.

¹⁷³ Ibidem, s. 35 a V. BYSTRICKÝ, *Západní Čechy*, s. 346.

X., když psal, že měly být „*před jistými roky žalostně zpusťeny od Čechů a husitů mnohé jeho budovy, příjmy, zisky a důchody*“.¹⁷⁴

Po útrapách válečných let udělil opat Racek společně s konventem poddaným z Mnichova (1437) a úterským měšťanům (1439) stejná privilegia jako v 80. letech 14. století Hroznětínsku a Tepelským.¹⁷⁵ V listopadu roku 1437 sáhl císař Zikmund opět na hromničnou sumu, prostřednictvím které měl klášter vyplatit Zbyňkovi z Kočova 500 kop grošů.¹⁷⁶ Premonstráti se zřejmě postupně zdráhali platit a vznikl mezi nimi a pánem z Kočova spor, který narovnal v roce 1442 Aleš ze Žeberka a na Plané. Kanonie se zavázala vyplatit pravděpodobně zbylých 250 kop grošů.¹⁷⁷ Za opata Racka se také rozhořela z neznámých příčin nevraživost mezi obcí a radou městečka Teplá. Tu vyřešil klášterní oprávec Hynek Krušina ze Švamberka v roce 1443.¹⁷⁸ Z let 1445 a 1446 pochází jeden z mála dokladů o způsobených škodách během předchozích válečných událostí. Nejprve tepelský děkan Matěj a posléze i obyvatelé Ovesných Kladrub žádali okolní faráře o příspěví na obnovu farního kostela v Ovesných Kladrubech, který byl vyloupen, vypálen a z velké části pobořen husity.¹⁷⁹ Kdy přesně k této události došlo, se lze jen dohadovat.

Za opata Jana Buně vyvrcholily spory kláštera s novými vlastníky vsi Sítiny, písařem Junischem a jeho synem Erasmem, které urovnal v roce 1447 opět oprávec Hynek Krušina ze Švamberka.¹⁸⁰ Janův nástupce Václav musel řešit s Chebskými škody na majetku, které utrpěli někteří klášterní poddaní žijící v severní části tepelského panství, když v srpnu 1452 operovali na bečovském panství chebsští žoldnéři.¹⁸¹ Výrazným Václavovým úspěchem bylo vyplacení Oldřicha Balila z Caltova, jehož otcí měl klášter za krále Zikmunda uhradit 600 kop grošů.¹⁸² Václav také nárokoval dluh za nezaplacené Hroznětínsko, když nechal v roce 1454 předložit prostřednictvím Jindřicha z Horušan Zikmundův dluhopis revindikační komisi, která

¹⁷⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 341r.

¹⁷⁵ Ibidem, fol. 51v–52r a *CIM IV/I*, s. 381–383, č. 271.

¹⁷⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L120, listina z 11. 11. 1437 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L120/charter> [cit. 29. 12. 2015]. Nejnověji se zástavami Zikmunda Lucemburského na klášterní statky a platy na příkladu Chotěšova zabýval Stanislav BÁRTA, *Zástavní listiny Zikmunda Lucemburského na statky chotěšovského kláštera (1420–1437)*, MHB 15/2, 2012, s. 7–45 a idem, *Falzum zástavní listiny Zikmunda Lucemburského pro Václava Sekáče z Újezdce z 2. ledna 1421*, SHB 60, 2013, s. 115–133.

¹⁷⁷ Ibidem, L122, listina z 21. 10. 1442 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter> [cit. 29. 12. 2015].

¹⁷⁸ Ibidem, L123, listina z 23. 3. 1443 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter> [cit. 29. 12. 2015].

¹⁷⁹ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, fol. 58v–59r.

¹⁸⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L126, listina z 15. 11. 1447 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L126/charter> [cit. 29. 12. 2015].

¹⁸¹ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3085/1–3, tři listy opata Václava ze srpna 1452.

¹⁸² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L128, listina z 6. 7. 1454 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L128/charter> [cit. 29. 12. 2015].

ho zanesla do register zápisů.¹⁸³ Zřejmě omylem bylo zapsáno pouze 1000 kop grošů místo 1500.¹⁸⁴ V městečku Teplá prodali opat Václav a konvent dvůr vedle fary, na jehož místě dřív stávala sladovna, jistému Bártlovi.¹⁸⁵

Koncem vymezeného období stál v čele kláštera opat Albrecht, který v srpnu 1456 získal listinu od krále Ladislava Pohrobka, ve které panovník udělil tepelským opatům právo vykoupit zcizené a zastavené klášterní statky.¹⁸⁶ Ještě předtím se však zasloužil o koupi vsi Sítiny za 225 kop pražských grošů, která se uskutečnila na přelomu let 1455 a 1456.¹⁸⁷ To patrně vyčerpalo možnosti klášterního hospodářství do té míry, že se tepelská kanonie zadlužila u Markolta z Blažima.¹⁸⁸ Kromě toho přistoupil opat Albrecht spolu s konventem k zastavení vsi Křivce Bohuslavu ze Švamberka.¹⁸⁹ V dubnu 1457 vyšel klášter vstříc výše jmenovanému Bártlovi a umožnil mu dědičné držení dvora vedle fary v Teplé, přičemž ho mohl i zastavit či prodat a nemusel z něho platit poplatek farářů.¹⁹⁰ V následujícím měsíci se podařilo zažehnat hrozící konflikt mezi klášteřem a Janem Caltou z Kamenné Hory kvůli jistým věznům. Nakonec se však vysvětlilo, že se jednalo o nedorozumění.¹⁹¹ Na Albrechta bylo břímě spojené s vedením kanonie patrně příliš těžké, a proto dne 17. listopadu 1458 v Praze rezignoval na svoji funkci do rukou premonstrátského opata Šimona zastoupeného louckým prelátem Přibyslavem.¹⁹²

¹⁸³ O činnosti komise pojednali Karel BERÁNEK – Věra BERÁNKOVÁ, *Zur Tätigkeit einer in den Jahren 1453–1454 zur Revision von Pfandurkunden in Böhmen eingesetzten Kommission*, in: *Folia diplomatica II*, Praha 1976, s. 187–197.

¹⁸⁴ *AC II*, s. 189, č. 340.

¹⁸⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 57v–58r.

¹⁸⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L133, listina z 23. 8. 1456 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L133/charter> [cit. 29. 12. 2015].

¹⁸⁷ Ibidem, L129, listina z 8. 12. 1455 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L129/charter> [cit. 29. 12. 2015]; L130, listina z 8. 12. 1455 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L130/charter> [cit. 29. 12. 2015] a L131, listina z 2. 2. 1456 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L131/charter> [cit. 29. 12. 2015].

¹⁸⁸ Ibidem, L145, listina z 2. 2. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L145/charter> [cit. 29. 12. 2015].

¹⁸⁹ Ibidem, L172, listina z 1. 9. 1473 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L172/charter> [cit. 29. 12. 2015].

¹⁹⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 57v–58r.

¹⁹¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L135, listina z 24. 5. 1457 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L135/charter> [cit. 29. 12. 2015].

¹⁹² Ibidem, L136, listina z 16. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L136/charter> [cit. 29. 12. 2015].

2.4. Tepelská kanonie za opata Zikmunda Hausmanna

Dne 16. března 1459 byl zvolen nový tepelský opat, kterým se stal dosavadní chotěšovský farář Zikmund Hausmann.¹⁹³ S ohledem na úpadek strahovského kláštera pověřil premonstrátský opat Šimon dohledem nad volbou místo otce-opata speinshartského probošta Jiřího.¹⁹⁴ K oficiálnímu převedení otcovské pravomoci nad kanonií Teplá ze strahovského opata na speinshartského probošta přistoupili řádový představený a generální kapitula v říjnu téhož roku.¹⁹⁵ Patrně hned od svého nastoupení do čela tepelské kanonie udržoval Zikmund úzké vztahy s cisterciáckým klášteřem Valdsasy.¹⁹⁶ Před novým opatem stály kromě běžných povinností, jako je například uhrazení pravidelných poplatků (řádový poplatek vizitátorovi a opravní peníze Bohuslavovi ze Švamberka),¹⁹⁷ dva hlavní úkoly. Kromě zabezpečení klášterního majetku bylo nutné přimět probošta dceřiné chotěšovské kanonie Jiřího Plotnera z Tachova k poslušnosti.

Velmi úspěšným tahem opata Zikmunda bylo získání listiny krále Jiřího z počátku listopadu 1459, ve které potvrdil klášteru jeho privilegia a statky, které jsou jmenovitě vypočítány, včetně rybníků a patronátních prav. Do soupisu jsou zahrnuty i prodané statky hroznětínského panství, za něž kanonie nedostala zapláceno.¹⁹⁸ Zikmund se pokoušel navýšit klášterní příjmy podporou obchodu v klášterních městečkách. U panovníka zajistil udělení dvou výročních trhů pro Úterý (listopad 1459 a červen 1460).¹⁹⁹ Naproti tomu Tepelští dosáhli v říjnu 1460 panovnické konfirmace svých privilegií bez přispění vrchnosti.²⁰⁰ Jistý problém představovaly dluhy po opatu Albrechtovi, které způsobily svár kláštera s Markoltem z Blažima a jeho synem Jeronýmem. Ten se podařilo urovnat v únoru 1461 prostřednictvím

¹⁹³ Ibidem, L136, listina z 16. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L136/charter> [cit. 31. 12. 2015]. Novodobá klášterní historiografie mylně uvádí rok volby 1458. – P. KLIMESCH, *Stift*, s. 19; D. K. ČERMÁK, *Premonstráti*, s. 369; H. KARLÍK, *Fest-Schrift*, s. 88; B. F. GRASSL, *Geschichte*, s. 20; M. HLINOMAZ, *Klášter*, s. 37 a M. BÄUMLOVÁ, *Tisky*, s. 138. Na pravou míru to uvedl K. DOLISTA, *Tepelský klášter*, s. 173.

¹⁹⁴ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 290–292, č. 58.

¹⁹⁵ Ibidem, s. 292–293, č. 59.

¹⁹⁶ Preláti obou klášterů si v letech 1459 a 1461 vzájemně vidimovali důležité písemností. – SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L139, listina z 11. 9. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L139/charter> [cit. 2. 1. 2016]; L140, listina z 11. 9. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L140/charter> [cit. 2. 1. 2016]; StA Amberg, Kloster Waldsassen, Urkunden 727, listina z 29. 4. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/727/charter> [cit. 2. 1. 2016]; 728, listina z 29. 4. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/728/charter> [cit. 2. 1. 2016] a 729, listina z 6. 5. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/729/charter> [cit. 2. 1. 2016].

¹⁹⁷ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 82–83, č. 4 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L141, listina z 26. 10. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L141/charter> [cit. 1. 1. 2016].

¹⁹⁸ Ibidem, L142, listina z 2. 11. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter> [cit. 2. 1. 2016].

¹⁹⁹ I. H. PICHLER (ed.), *Urkundenbuch*, s. 409–410, č. 377 a *CIM IV/2*, s. 56, č. 349 (jen regist).

²⁰⁰ Ibidem, s. 58–59, č. 351.

Humprechta z Kočova a na Chodové Plané a Jana z Něšova.²⁰¹ Dalším Zikmundovým výrazným úspěchem při obnově klášterních statků, kterého docílil za pomoci krále Jiřího, bylo navrácení osmi dvorů ve vsi Ostrovce klášteru Janem z Volfštejna a na Třebli a jeho synem Vilémem v květnu 1461.²⁰²

Velké starosti působil opatu Zikmundovi chotěšovský probošt Jiří, který mu odmítal poslušnost, čímž se protivil proti řádovým pravidlům. Tepelský prelát se proto připravoval na blížící se střetnutí. V prosinci 1459 a lednu 1460 si nechal vystavit svědectví od vážených osob o tom, že chotěšovský probošt byl dříve podřízen tepelskému opatovi. Vypovídali tak strahovský opat Jan, doksanský probošt a bývalý tepelský řeholník Děpold z Rýzemberka, protonotář kanceláře dvora pražského arcibiskupství Martin, bývalý chotěšovský farář a chotěšovský převor Jan a senior tepelského konventu Petr z Rochleva.²⁰³ Během vizitace tepelské kanonie v únoru 1461 strahovským opatem Janem a milevským opatem Martinem sice probošt Jiří slíbil poslušnost Zikmundovi, což ale reálně nedodržel. Proto vyhotovili zmínění vizitátoři v lednu následujícího roku listinu vypovídající o proboštově slibu.²⁰⁴ V únoru připojil své svědectví o vztahu chotěšovského probošta k tepelskému opatovi před nastoupením Zikmunda ještě pamětník tepelského konventu Jan z Plané. Celý soubor výpovědí v této věci nakonec nechal v červenci 1463 vidimovat administrátor pražského arcibiskupství Hilárus Litoměřický.²⁰⁵ Rozepře mezi oběma preláty však dále pokračovala. Je zřejmé, že chotěšovský probošt neměl ve svém počínání úplnou podporu chotěšovského konventu a tepelských řeholníků působících při proboštví. Někdo z nich mu totiž odcizil tři papežská privilegia. Premonstrátský opat Šimon spolu s generální kapitulou však nepověřil v říjnu 1464 vyšetřením této záležitosti otce-opata, nýbrž tepelského řeholníka Jiljího spolu s dalšími premonstráty.²⁰⁶ Stejná generální kapitula ustanovila chotěšovského probošta společně se speinshartským proboštem vizitací klášterů v Čechách, na Moravě a ve Slavonii,²⁰⁷ což se ukázalo jako velmi neprozíravý krok. Proboštovi Jiřímu tím bezpochyby vzrostlo sebevědomí a podnítilo ho to k dalšímu odboji proti otci-opatu. Ten ho již v listopadu

²⁰¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L145, listina z 2. 2. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L145/charter> [cit. 2. 1. 2016].

²⁰² Ibidem, L146, listina z 22. 5. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L146/charter> [cit. 2. 1. 2016].

²⁰³ Ibidem, L154, listina ze 4. 7. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L154/charter> [cit. 2. 1. 2016].

²⁰⁴ Ibidem, L148, listina ze 7. 1. 1462 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L148/charter> [cit. 2. 1. 2016].

²⁰⁵ Ibidem, L154, listina ze 4. 7. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L154/charter> [cit. 2. 1. 2016].

²⁰⁶ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 294–295, č. 61.

²⁰⁷ Ibidem, s. 295–297, č. 62.

1464 po trojím varování exkomunikoval. Pod tlakem krále Jiřího ale exkomunikaci záhy odvolal.²⁰⁸ Vztah mezi Jiřím a Zikmundem lze v této době označit za již zcela nepřátelský. Nic na tom nemohlo změnit ani zdánlivé narovnání učiněné mezi nimi hradištským opatem Jiřím v březnu 1465 a potvrzené následně panovníkem.²⁰⁹

Situaci opatu Zikmundovi komplikoval i stav tepelského panství počátkem 60. let. Již v roce 1461 je možné sledovat problémy hospodářské klášterních poddaných.²¹⁰ Navíc v roce 1463 zničily ustavičné deště téměř všechnu setbu obilí, kterého byl následně nedostatek.²¹¹ Klášteru se tak nedostávaly peníze a opat Zikmund s konventem si byl nucen půjčit od Humprechta z Kočova a na Chodové Plané 50 kop grošů.²¹² Hospodářská situace kanonie se ale i nadále zhoršovala a koncem roku 1465 jí panovník udělil dokonce povolení, aby si mohla vypůjčit, nebo zastavit své statky od 100 do 1000 kop grošů.²¹³ Potřeba hotových peněz vedla klášter postupně k zastavení platu 20 kop grošů na krčmě v městečku Teplá (březen 1466),²¹⁴ vsí Rozněvic (červenec 1466)²¹⁵ a Boněnova (neznámo kdy přesně).²¹⁶

Od první poloviny 60. let zastavoval král Jiří komorní plat z tepelského kláštera. Nejprve takto získal čtvrtinu hromniční sumy v roce 1463, či někdy předtím Přibík z Klenového.²¹⁷ V červenci 1465 byl odměněn další čtvrtinou na dobu tří životů Jan z Kolovrat a na Bezdručicích,²¹⁸ který si ji pojistil v říjnu 1466 zástavní sumou 500 kop grošů.²¹⁹

V létě 1465 obnovil tepelský klášter konfraternitu se speinshartskou kanonií.²²⁰ To už ale bylo v době, kdy byl klášter pomalu vtahován do vnitropolitických záležitostí Českého království, což se mu stalo málem osudným. Proti králi Jiřímu se koncem listopadu 1465

²⁰⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 71r–72r.

²⁰⁹ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 206–212, č. 1.

²¹⁰ Obyvatelé vsi Sítin dosáhli v červenci 1461 u Jindřicha z Plavna díky své chudobě snížení ročního poplatku za ochranu. – NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 70r–v.

²¹¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 70v.

²¹² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L155, listina z 11. 11. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L155/charter> [cit. 2. 1. 2016].

²¹³ Ibidem, L163, listina z 15. 12. 1465 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L163/charter> [cit. 2. 1. 2016].

²¹⁴ Ibidem, L165, listina z 12. 3. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/charter> [cit. 2. 1. 2016].

²¹⁵ Ibidem, L166, listina z 9. 7. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L166/charter> [cit. 2. 1. 2016].

²¹⁶ *AC XXXII*, s. 569, č. 4145.

²¹⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L152, listina z 5. 2. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L152/charter> [cit. 2. 1. 2016].

²¹⁸ Ibidem, L161, listina z 26. 7. 1465 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L161/charter> [cit. 2. 1. 2016].

²¹⁹ Ibidem, L167, listina z 15. 10. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L167/charter> [cit. 2. 1. 2016].

²²⁰ K. DOLISTA (ed.), *Speinshart*, s. 83–84, č. 5.

zformovala panská opozice, jejíž součástí byli páni z Plavna i Bohuslav ze Švamberka. Panovník reagoval tím, že Švamberkovi odebral obranu tepelské kanonie a sám se jí ujal. Do dění se však na popud Bohuslava ze Švamberka vložil v prosinci papežský legát Rudolf, který umístil klášter i s jeho poddanými opět pod Švamberkovu ochranu. Přitom premonstrátům zakázal vpustit do kláštera krále Jiřího či jeho stoupence pod trestem exkomunikace a dále jim nařídil přijmout staronového ochránce.²²¹ Ten ihned začal zneužívat svého postavení. Dožadoval se totiž vedle placení pravidelného poplatku také přísahy klášterních poddaných. Klášter si proto stěžoval u samotného legáta, který počátkem března 1466 slíbil Bohuslava ze Švamberka napomenout a zároveň vyzval opata Zikmunda, aby pracoval na opevnění svého kláštera.²²² Zdá se, že zpočátku se tepelský prelát snažil hrát na obě strany. Šlo mu jistě o maximální zachování klášterního panství. Proto za daných okolností zachoval věrnost panovníkovi, kterému dal k dispozici i ozbrojence. Svým postupem si vysloužil počátkem dubna výčitky papežského legáta, který mu přikázal pod trestem exkomunikace, ztráty opatství a věčného zatracení, aby nevystoupil proti Plzeňským ani katolickým pánům věrným papeži a neposkytl králi Jiřímu pomoc. Pokud tak již učinil, měl ji do tří dnů odvolat.²²³ Opat Zikmund vycítil veliké nebezpečí, které klášteru hrozilo, a obrátil se koncem dubna listem přímo na papeže Pavla II., ve kterém se snažil ospravedlnit svůj dosavadní postup. Argumentoval špatnou informovaností papežského legáta, jehož podmínku na stažení pomoci nemohl splnit. Situaci se marně snažil zachránit tím, že svěřil klášter i s jeho majetky pod papežovu ochranu.²²⁴ Vývoj ale nabíral rychlý spád. V květnu obsadil král Jiří mocí chotěšovský klášter a kostel v Úterý.²²⁵ Chotěšovský probošt Jiří, který stál na straně protikrálovské opozice, se ještě předtím uchýlil do Plzně. Koncem května napomenul papež Pavel II. chotěšovského probošta, drkolenského opata i tepelského opata, aby nepomáhali jakkoliv králi Jiřímu proti těm, kteří mu odmítli poslušnost, obzvláště proti Plzeňským.²²⁶ Opat Zikmund se tím dostával do velmi svízelné situace. Na území klášterství operovali královi ozbrojenci a osobně byl papežem varován před spoluprací s panovníkem. Navíc se opět v plné míře rozhořelo nepřátelství mezi Zikmundem a proboštem Jiřím. Tepelský prelát vycítil možnost se vzpurnému Jiřímu, který opustil proboštsví, pomstít. Počátkem června mu znemožnil užívání příjmů a důchodů proboštsví, jehož správcem ustanovil tepelského faráře

²²¹ Franz PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georg's von Podiebrad (1450–1471)*, FRA II/20, Wien 1860, s. 374–375, č. 343.

²²² NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 76v.

²²³ Ibidem, fol. 77r.

²²⁴ Ibidem, fol. 77v–78v.

²²⁵ F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens*, s. 400, č. 354.

²²⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 79r.

Habarta. Nelze rovněž vyloučit, že tak mohl postupovat dle pokynů krále Jiřího. V každém případě si tímto postupem proti sobě ještě více popudil protijiríkovskou stranu. Probošt Jiří si ztěžoval u papežského legáta Rudolfa, který následně přikázal plzeňskému arcijáhnovi Janovi z Bochova, aby pod trestem exkomunikace zapověděl tepelskému opatu a faráři postupovat proti prelátovi Jiřímu a zároveň jim nařídil, aby dotyčnému dovolili užívat příjmů proboštsství.²²⁷ Probošt Jiří využil své funkce vizitátora a snažil se opatu Zikmundovi rovněž znepříjemňovat život. O vizitaci kanonií se nepokoušel, avšak z Plzně požadoval koncem července po opatu Zikmundovi a konventu dodržení buly papeže Pia II. a zaplacení řádových poplatků pod hrozbou exkomunikace. Tepelský opat se za ním měl dostavit do Plzně.²²⁸

S ohledem na vývoj dění v zemi povolil v prosinci 1466 král Jiří městečku Teplá, aby se opevnilo.²²⁹ Tím však položil základy budoucího konfliktu Tepelských s jejich vrchností. Během první čtvrtiny roku 1467 se situace tepelského kláštera dále zhoršovala. Výrazně k tomu přispělo i vpuštění královských jezdců do tepelského kláštera opatem Zikmundem. Panovník tak měl na území tepelského panství již dva opěrné body (klášter a Úterý), ze kterých byly podnikány výpady na území katolických pánů a Plzeňským. Rovněž v chotěšovském klášteře spravovaném bratrem Habartem byla královská posádka. To představovalo pro papežského legáta Rudolfa poslední kapku a 14. dubna 1467 exkomunikoval jak opata Zikmunda, tak bratra Habarta.²³⁰ Proti svému představenému se patrně postavili i někteří tepelští řeholníci, kteří museli následně opustit konvent či proboštsství. Opat Zikmund sice slavil drobný úspěch, když se mu podařilo konečně dosáhnout u premonstrátského opata Šimona toho, že k sobě pohnal probošta Jiřího, aby se zodpovídal za své jednání, a zároveň vydal příkazy namířené proti němu. Bylo však už příliš pozdě. Probošt Jiří využil náklonosti papežského legáta, který 16. dubna půhon i opatření zrušil. Navíc ho zprostil poslušnosti vůči otci-opatovi a dovolil mu zajistit vyhnané bratry různými beneficii.²³¹ Jedno z posledních varování přišlo opatu Zikmundovi a konventu 13. května od pánů z Plavna, kteří je pod výhružkou ztráty duše, života, statků a cti žádali, aby se zrekli kacířského krále Jiříka.²³² Kanonii upozorňoval na hrozící nebezpečí rovněž administrátor Hiláriu.²³³ To už se ale kanonie dostávala do bezvýchodného postavení. Opat Zikmund patrně v této době opustil klášter a uchýlil se do Chebu. Zřejmě v květnu povolil administrátor

²²⁷ Ibidem, fol. 79v–80r.

²²⁸ Ibidem, fol. 80r–81r.

²²⁹ *CIM IV/2*, č. 401, s. 123–124.

²³⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 83r–v.

²³¹ Ibidem, fol. 83v–84r.

²³² Ibidem, fol. 84v–85r.

²³³ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-7, pag. 41.

pražského arcibiskupství Hiláriu Litoměřický se zdráháním Tepelským bohoslužby za vyloučení kacířů a podporovatelů nepřátel panské jednoty a katolických měst. Ve stejné době ještě vyzýval opata Zikmunda ke stálosti ve víře.²³⁴

Dne 29. května 1467 přijeli ke klášteru, který někdy předtím opustila královská posádka, sousední šlechtici z papežského tábora. Nacházeli se mezi nimi např. Bohuslav ze Švamberka, Burian z Gutštejna, oba páni z Plavna, Vilém z Volfštejna a na Třebli, Markvard z Hrádku, Jan z Něšova, Zdebor z Příčiny a Zdebor z Prachomet.²³⁵ Za konvent s nimi vyjednával Jiljí Rumpold ještě s jedním bratrem. Šlechtici požadovali od řeholníků i klášterních poddaných složení přísahy věrnosti a poslušnosti římské církvi, přičemž vyhrožovali dobytím a vypálením kláštera. Řeholníci marně žádali, aby byli necháni v míru. Marně argumentovali tím, že nemají žádné žoldnéře. Po nátlaku, aby předešli krveprolití, slíbili prvně poslušnost papeži a pak i pánům. Přestože páni odpřisáhli, že nezpůsobí škody klášteru ani jeho poddaným, tak klášter obsadili a druhý den ho kompletně vyrabovali. Kromě toho vypálili kostel Všech svatých. Řeholníci přečkali ve strachu plundrování svého domova shromáždění v dormitáři. Odehnán byl též dobytek z kláštera a jeho okolí. Premonstráti se tak dostali i se svojí čeledí do existenčních problémů. Konvent i sám bratr Jiljí Rumpold poté rozesílali listy s vyložením bezpráví, které se jim událo, a žádostí o pomoc. Z adresátů je možné jmenovat administrátora Hilária s Plzeňskými, jehož žádali o ochranu,²³⁶ či Buriana z Gutštejna,²³⁷ který s největší pravděpodobností opustil klášter ještě před jeho vyrabováním.

V době pohromy kláštera, žaloval litomyšlský kanovník Eliáš Čech, který byl dříve tepelským řeholníkem a farářem v Liticích, před administrátorem tehdejšího litického faráře a tepelského profesa Jana kvůli nedodržení dohody.²³⁸ O výsledku pře však nejsou zprávy. Počátkem června tepelští premonstráti patrně uvažovali, že klášter opustí, a plánovali vyslání dvou až tří osob za opatem Zikmundem do Chebu. Převor Jan se proto obrátil na Jindřicha staršího z Plavna s prosbou o vystavení glejtu. Pán z Plavna mu 5. června vyhověl a pozval zmíněné osoby před cestou do Chebu k sobě na Kynžvart. Zároveň řeholníkům radil, aby zůstali v klášteře. Litoval, že někteří šlechtici nedodrželi dané slovo, a nabízel pomoc, aby nebyl klášter zcela zničen. Na závěr připomněl, že to vše se nemuselo stát, kdyby se byli

²³⁴ Ibidem, pag. 36.

²³⁵ Karel Dolista připouští možnost, že se této akce účastnili i Plzeňští (K. DOLISTA, *Tepelský klášter*, s. 174–175), což se zdá být nepravděpodobné, jelikož bezprostředně po vyrabování kláštera, informoval jeho konvent, o tom, co se stalo, jedním listem jak administrátora Hilária, tak i plzeňské měšťany (NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 319r–v).

²³⁶ Ibidem, fol. 319r–v.

²³⁷ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-7, pag. 41.

²³⁸ Ibidem, pag. 38 a 39.

tepelští premonstráti včas odřekli krále Jiřího.²³⁹ Koncem června se Burian z Guštejna přimlouval u administrátora Hilária Litoměřického za bratra Jiljího Rumpolda, který se na administrátora již obrátil. Hiláriu připomínal v odpovědi listy legáta, plzeňských kněží a své vlastní, kterými byl napomínán tepelský opat spolu s konventem a které k ničemu nevedly. Dále zdůrazňoval, že je před tím, co se jim stalo, varoval. Také uvedl, že mu nebylo známo, že se poddali Burianovi z Gutštejna a Švamberkovi. Než totiž dorazilo poselstvo, došlo ke zmíněné události. Podle něho by měl dotyčného očistit spíše opat než on sám. K tomu si stěžoval, že se hlásili k poslušnosti papeži teprve, až byli donuceni silou.²⁴⁰ Administrátorovi psal i bývalý opat Albrecht, který po něm žádal povolení sloužit mše. Hiláriu mu 1. července odepsal, že lituje škod způsobených klášteru, nicméně mše nepovolil, a vybídl k poslušnosti a hrozil exkomunikací.²⁴¹ Ve stejný den pozval administrátor opata Zikmunda na setkání 3. července do vsi Skvrňany, která patřila Plzni.²⁴² Dne 29. srpna vybízel Hiláriu dobřanské měšťany, aby byli poslušni chotěšovskému proboštovi Jiřímu a nikoli dosazenému správci.²⁴³ Někdy v této době se tepelští řeholníci obrátili ohledně postupu administrátora pražského arcibiskupství buď přímo k papeži, nebo k jeho legátovi, přičemž opat Zikmund i převor Jan Prasatěř přestali s Hiláriem Litoměřickým komunikovat. Jednání se tak ujali řadoví bratři působící ve farní správě. Dne 1. září reagoval administrátor na list faráře v Křivcích Albrechta a faráře v Úterý Matěje, ve kterém ho mezi jinými záležitostmi opět žádali o povolení sloužit mše, dosti příkře. V první řadě jim vytknul, že s ním komunikují v češtině. Poté jim sdělil, že za vypálení a vyrabování si mohli sami, jelikož se nedrželi papeže. Dále se podívoval, proč se odvolávali k papeži, když jim nečinil bezpráví. Dle jeho tvrzení se neměli vymlouvat na situaci v Praze či jinde. Ten, kdo pomáhal králi Jiřímu, byl dle papeže dán do klatby. Poté sdělil, že bez úspěchu posílal listy jejich představeným. Pokud jim nepřišly, měli mu následně dát vědět. Boží službu jim opět nepovolil. Nakonec jim nařídil, aby přiměli své představené, aby mu odepsali.²⁴⁴ Naproti tomu 7. září udělil administrátor na žádost Jindřicha z Plavna svolení sloužit mše ve farním kostele v Mnichově, jehož farář byl pod ochranou pána z Plavna.²⁴⁵ V září naléhal Hiláriu Litoměřický opět na Dobřanské, aby se zřekli krále Jiřího a jím dosazeného správce Jana Ciněře, tepelského řeholníka.²⁴⁶

²³⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 85v.

²⁴⁰ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-7, pag. 41.

²⁴¹ Ibidem, pag. 42.

²⁴² Ibidem, pag. 44.

²⁴³ *AC VI*, s. 120, č. 11.

²⁴⁴ Ibidem, s. 121, č. 12.

²⁴⁵ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-7, pag. 56.

²⁴⁶ *AC VI*, s. 122, č. 13.

Hlavní protagonisté akce zaměřené proti tepelské kanonii se neomezili pouze na okradení řeholníků a části jejich poddaných a někdy v poslední čtvrtině roku 1467 a první čtvrtině roku 1468 zabrali ještě velkou část klášterních statků. Jindřich mladší z Plavna si uzurpoval severozápadní část tepelského panství. Jihovýchodní území klášterství obsadil Bohuslav ze Švamberka.

Za těchto okolností se opat Zikmund soustředil na upevnění své pozice, k čemuž potřeboval dosáhnout odvolání exkomunikace. V této záležitosti jednal nejpozději od září 1467 s papežským legátem Rudolfem a dokonce se za ním vydal do Vratislavi, kde se mu omluvil. Legát poté pověřil Zikmundovou záležitostí Hilária Litoměřického sídlícího v Plzni. Kvůli situaci v kraji se opatovi nepodařilo k administrátorovi dostat.²⁴⁷ Za této situace pomáhal Zikmundovi valdsaský opat Mikuláš, který o něm jednal s Hiláriem Litoměřickým v Norimberku. V té době se tepelský opat, který byl nucený žít skrytě mimo klášter, a řeholníci stěží mohli kvůli zkáze klášterních statků uživit. Kromě toho napsal 17. září 1467 legátu Rudolfovi a žádal ho, aby Zikmundovou záležitostí pověřil řezenského biskupa Jindřicha nebo jiného blízkého preláta, který by ho mohl zprostit trestu. Přitom dokládal, že zmíněný Zikmund i kanonie byli vždy věrní papeži.²⁴⁸ S obdobnou prosbou se na legáta v říjnu obrátil i sám Zikmund, který ho společně s bratry prosil, zda by mohl pověřit vyslechnutím omluvy a vyšetřením této záležitosti někoho jiného, přičemž vedle řezenského biskupa navrhl ještě speinhartského opata. Také se ospravedlňoval, že se legáta vždy držel a držet bude. Svým jednáním se prý snažil chránit klášterní statky pro bratry, kteří v konventu ještě setrvali. Na závěr nabídl, že by na základě adresátova příkazu dovolil řeholníkům klášter opustit a žít ve vyhnanství, jako on sám, když byl v té době klášter téměř zcela zničen.²⁴⁹ V říjnu se tepelských řeholníků zastal před Hiláriem Litoměřickým i Bohuslav ze Švamberka, když žádal, aby administrátor povolil boží službu v tepelském klášteře, a ubezpečil ho, že se premonstráti zřekli krále Jiřího a že se chtějí držet katolických pánů. Na to mu Hilárie 23. října odpověděl, že jim povolí boží službu, jakmile budou zbaveni církevních trestů a jemu složí přísahu.²⁵⁰ Ohledně zrušení exkomunikace slavil opat Zikmund první úspěch, když mu papežský legát vyšel vstříc a 4. listopadu pověřil řezenského biskupa Jindřicha, řezenského kanovníka Tomáše Pirkemera a speinhartského opata Jiřího prošetřením Zikmundova počínání. V případě zjištění nevinu měli tepelské řeholníky osvobodit od všech rozsudků a trestů, přičemž jim mohli povolit konání mší v klášteře za

²⁴⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 86v.

²⁴⁸ Ibidem, fol. 87r–v.

²⁴⁹ Ibidem, fol. 86v.

²⁵⁰ *AC VI*, s. 124, č. 15.

zavřenými dveřmi pro heretiky a exkomunikované.²⁵¹ Zmínění komisaři tak učinili 17. prosince potom, co se před nimi v Řezně opat Zikmund společně s bratry Jiljím a Mikulášem obhájil.²⁵² Tepelský klášter tak slavil první vítězství od svého pádu.

Krizi tepelského kláštera po květnu 1467 využili ke svému obohacení také plzeňští měšťané. Ukradli totiž část pokladů ze skříní tepelského opata v jeho plzeňském domě, což jim legát 1. ledna 1468 prominul.²⁵³ Jedná se tak o první nepřímý doklad vlastnictví domu v Plzni tepelskými premonstráty, jehož existence je jinak prokázána až k roku 1501.²⁵⁴

Podle výkladu Václava Schillinga, který nepodložil opisem nějakého konkrétního pramene, měl být klášter snad již v červnu vypálen. Mělo tomu předcházet obsazení kláštera a městečka Teplá královským vojskem, které mělo vystavět kolem obou míst palisády a valy. Páni protijirákovské strany se měli pokusit královské posádky vyhnat, ale po neúspěchu měli zapálit klášter se všemi budovami mimo mlýna.²⁵⁵ Proti této interpretaci převzaté starší klášterní historiografií,²⁵⁶ se razantně postavil Karel Dolista, který ji na základě několika argumentů popřel.²⁵⁷ K Dolistovu pojetí se připojil jak Milan Hlinomaz, tak i Michaela Bäumlová.²⁵⁸ Tento přístup je však příliš kritický. Z Tepelských análů jasně vyplývá, že Václav Schilling měl k dispozici prameny, které se nedochovaly a které sám doslovně nepřepsal. Proto popírání informací pocházejících z vyprávění Václava Schillinga, které nejsou v jiných pramenech zachyceny, je přinejmenším diskutabilní. Nelze předpokládat, že by si analista, jehož vlastní text i prepisy mají na svou dobu relativně vysokou úroveň, vyfabuloval tak významnou událost až do takových detailů. Přinejmenším jádro výkladu bude mít reálný základ. Například přítomnost heretiků v městečku Teplá v roce 1467 je doložena i z jiného zdroje. V administrátorských aktech je totiž zaznamenán seznam katolických kněží v Čechách, kteří nedodržovali nařízený interdikt. Mezi nimi se nachází i jistý mnich Matěj, který sloužil mše v Teplé obklopen heretiky.²⁵⁹ Soupis není sice přesně datován, ale je velmi pravděpodobné, že vznikl až potom, co v květnu 1467 povolil administrátor Hilárus

²⁵¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 88r–v.

²⁵² Ibidem, fol. 88v–90r.

²⁵³ Josef STRNAD (ed.), *Listář královského města Plzně a druhy poddaných osad II*, Plzeň 1905, s. 154–155, č. 174. Srov. K. DOLISTA, *Tepelský klášter*, s. 174–175. Jeho možná teorie o účasti Plzeňských při vyrabování kláštera se zdá být velmi nepravděpodobná.

²⁵⁴ J. STRNAD (ed.), *Listář II*, s. 425–426, č. 522.

²⁵⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 85v.

²⁵⁶ P. KLIMESCH, *Stift*, s. 19; D. K. ČERMÁK, *Premonstráti*, s. 369; H. KARLÍK, *Fest-Schrift*, s. 98.

²⁵⁷ K. DOLISTA, *Tepelský klášter*, s. 175–176.

²⁵⁸ M. BÄUMLOVÁ, *Tisky*, s. 138–139. Milan Hlinomaz tuto událost vůbec nezmiňuje (M. HLINOMAZ, *Tepelský klášter*, s. 37 a 95).

²⁵⁹ F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens*, s. 458–459, č. 395.

tepelským sloužení mší za zavřenými dveřmi.²⁶⁰ Kromě toho zmínek o zničeném, resp. vypáleném klášteře je hned několik.²⁶¹ Lze tedy shrnout, že otázka nespočívá v tom, zda k vypálení kláštera po 30. květnu 1467 došlo, ale do jaké míry byl areál kanonie poškozen. V tomto bodě se Václav Schilling jistě mylí, jelikož z kláštera zůstalo bezpochyby více než jenom jeden mlýn. O tom, že konvent i nadále obývala část řeholníků, není třeba pochybovat.²⁶²

O oslabeném postavení tepelského konventu vypovídají události z jara 1468. Jindřich mladší z Plavna se 17. dubna obrátil na převora Jana a konvent s žádostí o zapůjčení srnčích a zaječích sítí. Aby dosáhl svého, neváhal pohrozit vypálení klášterního mlýna.²⁶³ Převor mu obratem nabídl zaslání tří sítí k chytání srn a 10 sítí na zajíce.²⁶⁴ Na to reagoval pán z Plavna listem z 19. dubna, ve kterém se dožadoval šesti nebo osmi srnčích, přičemž nabídnutých 10 zaječích mu stačilo. Dovézt mu je měl klášterní poddaný z Rankovic vozem, kterého za nimi poslal.²⁶⁵ Celé to však mělo ještě dohru v srpnu téhož roku, kdy Jindřich mladší z Plavna žádal konvent o odevzdání i zbylých sítí výměnou za chorální knihy, kterých se zmocnili jeho lidé v klášteře.²⁶⁶ Zde je třeba souhlasit s Dolistovým předpokladem, že se liturgické knihy dostaly do cizích rukou během rabování koncem května 1467 a nikoliv až v srpnu 1468 v rámci svévolné akce pána z Plavna,²⁶⁷ jak tvrdí Václav Schilling a Hugo Karlík.²⁶⁸ Analista zřejmě došel ke svému závěru pouze na základě textu opsaného listu. Zdá se být totiž nepravděpodobné, že by liturgické knihy zůstaly během květnového drancování bez povšimnutí. Navíc podniknutí výpravy za kořistí do živořícího konventu, který byl před 14 měsíci systematicky vyrabován, by bylo velmi neefektivní.

Během válečného dění přešli někteří klášterní poddaní k utrakvismu. To znepokojovalo Jindřicha staršího z Plavna, který se patrně v září 1468 osobně setkal s opatem

²⁶⁰ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-7, pag. 36.

²⁶¹ Existují následující doklady: z 1. září 1467 „*že ste spálení, vybrání a zhubení*“ (AČ VI, s. 121, č. 12), z října 1467 „*cum iam sit monasterium fere totaliter destructum*“ (NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 86v), z 10. února 1469 „*quia conventus in Tepla abbacie ordinis Premonstratensis et conventus in Chotiesow prepositure eiusdem ordinis in districtu Pilznensis fuissent evacuati et destructi*“ (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L169, listina z 10. 2. 1469 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L169/charter> [cit. 3. 1. 2016]), z 20. května 1469 „*propter desolacionem, spolacionem et extirpacionem nostri monasterii Teplensis*“ (K. DOLISTA (ed.) *Reformatio*, s. 214, č. 3) a z roku 1516 „*ad spatium ferme triginta annorum [!] ob varias destructiones una cum monasterio monialium in Chotieschaw ... inhabitatum extiterat*“ (NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 341r–v).

²⁶² Skepticky se staví k Dolistovu pojetí i P. ZAHRADNÍK, *Stavební dějiny*, s. 9.

²⁶³ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 90v.

²⁶⁴ Ibidem, fol. 91r. Zde se jedná o případ, kdy Václav Schilling zregestoval v rámci textu obsah převorova listu, aniž by ho následně přepsal.

²⁶⁵ Ibidem, fol. 91r.

²⁶⁶ Ibidem, fol. 91v.

²⁶⁷ K. DOLISTA, *Tepelský klášter*, s. 177.

²⁶⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 91r a H. KARLÍK, *Fest-Schrift*, s. 100.

Zikmundem v jeho chebském exilu. Během rozhovoru žádal tepelského preláta, aby přiměl své poddané k návratu ke katolické církvi. Nedlouho potom začal Zikmund plánovat, že by navštívil pána z Plavna a pokračoval by s ním v jednáních o neposlušnosti klášterních poddaných. Proto ho požádal o vystavení glejtu pro něj samotného a jeho doprovod. Přitom neopomněl deklarovat své právo na statky zabrané Švamberkem.²⁶⁹ Jistě chtěl zavítat i do svého kláštera, pokud by zmíněný glejt získal.

Opat Zikmund našel při svém pobytu v Chebu útočiště přinejmenším kolem října 1468 v domě měšťana Jakuba Nekercze, kde měl k dispozici vlastní „jizbičku“. Během svého vyhnanství udržoval úzké kontakty s valdsaským opatem Mikulášem a komendátorem tamějšího špitálu křížovníků s červenou hvězdou Janem Stierem. Dne 20. října 1468 vyhotovil veřejný notář Václav Rup v místnosti opata Zikmunda pro zmíněného komendátora instrument, ke kterému připojil tepelský prelát svou větší pečeť.²⁷⁰ V květnu 1469 uvedl opat Zikmund subdelegovaný valdsaským opatem Mikulášem, který byl pověřen papežským legátem Vavřincem, formálně Jana Stiera v držbu chebské komendy. Notářský instrument o tom vyhotovil opět Václav Rup a zpečetil ho sám Zikmund.²⁷¹

Klásteru hrozilo reálné nebezpečí, že si jeho obsazené statky jejich uzurpátoři s požehnáním papeže přivlastní. Tím by kanonie definitivně ztratila důležitý zdroj obživy. Opat Zikmund se proto počátkem roku 1469 snažil zvrátit vývoj ve prospěch kanonie. Na svoji stranu získal 10 šlechticů: Buriana z Gutštejna a na Nečtinách, Jana z Gutštejna, Linhart z Gutštejna a na Klenovém, Buriana mladšího z Gutštejna, Jana z Vrtby a Prostiboře, Václava z Rabštejna, Jana z Frumštejna, Zikmunda z Pušperka, Ctibora z Volfštejna a na Hostouni a Viléma z Volfštejna a na Třebli, kteří se společně obrátili na ferrarského biskupa a papežského legáta Vavřince. Prosili ho, aby působil na papeže kvůli hrozbě zcizení statků tepelského a chotěšovského kláštera. Na legáta bezpochyby naléhal v této záležitosti i sám opat Zikmund, který měl jejich list osobně doručit.²⁷² Zikmundova usilovná aktivita slavila úspěch. K výrazné změně v postavení tepelského kláštera došlo 2. března 1469 díky povolení hieropolitánského biskupa a generálního komisaře křížové výpravy Jana. Aby se kanonie nezmocnili kacíři, povolil opatu Zikmundovi a řeholníkům zůstat v klášteře a vést mše či kanonické hodinky s vyloučením heretiků a exkomunikovaných. To samé platilo i pro jejich

²⁶⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 92r.

²⁷⁰ NA, Křížovníci s červenou hvězdou – generalát a konvent, Praha (1233–1872), inv. č. 475, listina z 20. 10. 1468 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RKr/475/charter> [cit. 4. 1. 2016].

²⁷¹ Ibidem, inv. č. 481, listina z 28. 5. 1469 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RKr/481/charter> [cit. 4. 1. 2016].

²⁷² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L169, list z 10. 2. 1469 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L169/charter> [cit. 5. 1. 2016]. List je poškozen, přičemž chybí část subskripce, kterou je možné doplnit z opisu v Tepelských análech (NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 92v–94r).

katolické fary. Kromě toho osvobodil exkomunikovaného bratra Habarta, chotěšovského faráře. Celé to nakonec ještě schválil komisař ve věci víry Jan z Krumlova.²⁷³ Tím prakticky pominulo bezprostřední ohrožení tepelského kláštera ze strany protijirákovské koalice.

Konvent obývající poničený areál kláštera nebyl však již schopen fungovat, jako před zabráním velké části klášterních statků. Zbývající finanční zdroje nemohly uživit všechny řeholníky. Proto někteří odcházeli s požehnáním opata Zikmunda do jiných premonstrátských kanonií, jako to dokládá příklad bratra Matěje, který opustil svůj konvent v květnu 1469.²⁷⁴ Počet řeholníků žijících v Teplé se tedy zmenšil. Další důsledek pro konvent, který přinesly předchozí události, bylo jistě postupné upadání disciplíny řeholníků.

Sbližení opata Zikmunda s papežskou stranou mělo ale i obrácenou stranu mince. Zikmundův postup rozladil krále Jiřího, který přestal brát dosavadní ohledy na majetek tepelské kanonie a začal ho zapisovat svým stoupencům. Během června až prosince 1469 tak zastavil ves Čerňovice, plat ze vsi Ostrovce a ves Poutnov.²⁷⁵ Počínání krále Jiřího mohlo mít pro klášter fatální důsledky. Před opatem Zikmundem tak vyvstal naléhavý úkol pokusit se přesvědčit panovníka, aby opustil od zastavování klášterních statků, než by došlo k nevratným škodám. Situaci však Zikmundovi komplikovalo to, že se musel zřeknout exkomunikovaného panovníka. Nebylo proto myslitelné, aby s ním komunikoval, nechtěl-li proti sobě a klášteru opět popudit papežskou stranu. Snažil se tedy nejprve získat od jejích představitelů požehnání k jednání s králem Jiřím. Na jaře 1470 se v této věci přišel poradit za administrátorem pražského arcibiskupství Hanušem z Kolovrat. Kromě toho si stěžoval na olupování a okupování klášterních poddaných katolickými pány. Administrátor Zikmundovi doporučil, aby nic nepodnikal bez vědomí papežského legáta, kterému sám následně tlumočil opatovy prosby listem z 3. května.²⁷⁶ Opat Zikmunda podpořil v jeho úsilí také ochránce kláštera Bohuslav ze Švamberka, který napsal 18. května přímo papežskému legátu Vavřincovi. Přimlouval se za Zikmunda, aby mohl jednat s králem Jiřím a jeho stoupenci.²⁷⁷ Vynaložené úsilí bylo korunováno úspěchem 25. května, kdy hieropolitánský biskup a komisař křížové výpravy Jan, který se chtěl vyvarovat odcizení klášterních statků a úpadku řeholní disciplíny, dovolil tepelskému opatu a jeho doprovodu předstoupit před Jiřího z Poděbrad a jednat s ním o znovunabytí zastavených statků.²⁷⁸

²⁷³ Ibidem, fol. 94v–95r.

²⁷⁴ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 214, č. 3.

²⁷⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 256r, 260v a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L170, listina z 22. 12. 1469 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L170/charter> [cit. 5. 1. 2016].

²⁷⁶ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-7, pag. 104 a 110.

²⁷⁷ F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens*, s. 627–628, č. 518.

²⁷⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 96r–v.

Zikmund se tedy mohl vydat za panovníkem. Z absence informací o dalších Jiříkových zástavách klášterního majetku lze vyvozovat, že se tepelský opat s králem úspěšně domluvil a ten mu opravdu vyšel vstříc. Dokonce měl dle Václava Schillinga přislíbit opravení věží a střechy klášterního kostela na své náklady, k čemuž kvůli nedostatku financí nedošlo.²⁷⁹ Karel Dolista tuto zprávu v zásadě odmítá. Ta totiž odporuje jeho výkladu, že v rámci klášterního areálu vyhořel roku 1467 pouze kostel Všech svatých.²⁸⁰ Existující prameny nedovolují vyloučit možné poničení klášterního kostela ohněm, a není proto důvod zmínku v análech zavrhnout. V každém případě se opatu Zikmundovi podařilo jeho obezřetným zásahem odvrátit další hrozbu od kláštera.

Zikmund se rovněž pokoušel během jara 1470 zajistit klášterním poddaným duchovní péči. Proto žádal administrátora Hanuše z Kolovrat, aby zprostil poddané exkomunikace a jim dovolil boží službu. Ten tak učinil a dočasně odvolal interdikt nejprve do 28. dubna a poté to ještě několikrát zopakoval (do 28. června a pak do 24. srpna). Nevztahovalo se to však na tepelské měšťany a ty, kteří se před katolíky schovali za jejich hradby. Dále povolil, aby si konvent sám rozhodl, na jakých místech se mohly sloužit mše.²⁸¹

Je tedy zřejmé, že Tepelští se dostali do izolace způsobené předchozím porušováním interdiktu a přítomností královské posádky. Sami se v srpnu 1470 snažili pomocí prostředníků vyjednat s Bohuslavem ze Švamberka příměří. Nebyli však schopni splnit jeho požadavky. Obdobně chtěli jednat i s Jindřichem z Plavna, Burianem z Gutštejna a dalšími. V této věci se obrátili o radu k Chebským.²⁸² Není známo, kdy královi jezdci opustili městečko, ale stalo se to jistě před květnem 1471. Tehdy si Tepelští již naklonili Bohuslava ze Švamberka, který jim zajistil u františkána observanta Matěje zrušení interdiktu a trestů za neposlušnost vůči papežovu legátu. Administrátoři Hanuš z Kolovrat a Jan z Krumlova byli tímto vývojem zaskočení a obávali se, aby se nevymkl kontrole. Obrátili se proto 21. května na převora a konvent s příkazem, aby řeholníci vybrali ze svého středu spolubratra, který by spravoval tepelský farní kostel a zabránil by ve vstupu nežádoucím osobám. Samotným Tepelským vzkázali, že nemají komunikovat s exkomunikovanými a ani jim nabízet zboží, jinak by byli potrestáni. Měli si také zajistit potvrzení stávajícího stavu od papežského legáta.²⁸³ Městečko Teplá se tedy připojilo ke zbytku klášterství, když se postavilo definitivně na stranu protijirákovské strany.

²⁷⁹ Ibidem, fol. 96v.

²⁸⁰ K. DOLISTA, *Tepelský klášter*, s. 176.

²⁸¹ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-7, pag. 96, 104 a 108.

²⁸² Adolph BACHMANN (ed.), *Urkunden und Actenstücke zur österreichischen Geschichte im Zeitalter Kaiser Friedrichs III. und König Georgs von Böhmen (1440–1471)*, FRA II/42, Wien 1879, s. 498, č. 373.

²⁸³ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 97r–v.

Někdy na přelomu května a června 1471 se opat Zikmund vrátil zpátky do svého kláštera, jehož konvent žil ve velice skromných poměrech. Proto, když hrozilo v té době vydědění člena konventu Jana Hausnera pocházejícího patrně z Chebu, neváhal opakovaně intervenovat v jeho prospěch u tamější městské rady.²⁸⁴ I drobné dědictví by jistě pro konvent představovalo vítanou pomoc. Opatovi se podařilo zajistit v polovině června 1471 klid ve vztazích s jeho agresivním severozápadním sousedem Jindřichem mladším z Plavna, když s ním uzavřel příměří. Zajímavá je skutečnost, že dohoda byla uzavřena mezi pánem z Plavna na jedné straně a opatem s městečkem Teplá na straně druhé.²⁸⁵ Vyplývá z toho, že se Tepelští těšili v rámci klášterství zvláštního postavení, způsobeného předchozím vývojem. Dne 24. srpna 1471 informoval opat Zikmund Chebské o tragédii, která se udála v nejmenované části tepelského klášterství, kde byli pobiti někteří klášterní poddaní přímo ve vlastních příbytcích.²⁸⁶

Tepelské kanonii se příliš nedařilo ani v nadcházejícím roce. Jelikož klášterní statky utrpěly během války škody a z velké části byly v cizích rukou, nebyly proto schopné odvádět poddanské platy klášteru. Díky tomu nemohl opat Zikmund splácet dluhy. Jeho věřiteli byli například chebští měšťané, bratři Erhard a Nikl Werndlovi, které prosil v lednu 1472, aby měli s klášterem slitování.²⁸⁷ Nedostatek financí přiměl opata s konventem zastavit někdy během srpna a září 1472 dvůr Krukanice ve 300 kopách grošů a ves Pernarec ve 364 zlatých a 42 kopách míšeňských grošů, což následně potvrdil nový král Vladislav Jagellonský.²⁸⁸ Zdá se, že spory mezi tepelským opatem a chotěšovským proboštem se navenek již výrazně neprojevovaly. Vzájemné antipatie však bezpochyby přetrvávaly. Někdy v první polovině 70. let měl být zcela zničen požárem farní kostel v Pístově.²⁸⁹ Zda se tak stalo v důsledku válečných operací, není zřejmé. Někdy kolem roku 1472 si nechal Zikmund vybudovat opatství, které bylo převážně ze dřeva.²⁹⁰

Rok 1473 byl podle Tepelských análů pro klášterní poddané úrodný. Kanonii ale vyvstalo nové nebezpečí v podobě Bohuslava ze Švamberka, který kromě toho, že okupoval některé klášterní statky, se snažil vyvíjet nátlak na samotný klášter a zasahovat do jeho záležitostí. Nejprve zapsal klášterní ves Křivce, kterou měl v zástavním držení, svému

²⁸⁴ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/6, listy z 21. 5. a 16. 6. 1471. Druhý z listů je jasným dokladem Zikmundovy přítomnosti v tepelském klášteře.

²⁸⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 97v–98r.

²⁸⁶ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/7, list z 24. 8. 1471.

²⁸⁷ Ibidem, A3086/8, list z 25. 1. 1472.

²⁸⁸ August SEDLÁČEK (ed.), *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480*, Praha 1914, s. 282, č. 1859.

²⁸⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 122r.

²⁹⁰ K. DOLISTA, *Tepelský klášter*, s. 177–178.

hejtmanu na Švamberce Mikulášovi z Příbrami, což mu opat s konventem s nevolí potvrdil 1. září 1473.²⁹¹ Výraznější zásah do práv se odehrál, když pán ze Švamberka prezentoval k farnímu kostelu v Ovesných Kladrubech syna jeho bečovského fojta. Učinil tak navzdory tomu, že patronátní právo příslušelo opatu Zikmundovi, jemuž to dal 12. prosince 1473 pouze na vědomí.²⁹² Těmito kroky se Švamberk snažil dostat do své bezprostřední moci kanonii a hlavně její statky. Překračoval tím své kompetence vyplývající z funkce ochránce kláštera. Přesto se však tepelští premonstráti snažili získat zpět své statky, které si uzurpoval. Prostřednictvím zástupců obou znepřátelených táborů, Zdeňka ze Šternberka a Viléma z Rýzmberka, byla v této věci uzavřena vzájemná dohoda.

Reálná cesta k restituování majetku se kanonii otevřela na zemském sněmu v Benešově v lednu a únoru 1474. Tam bylo rozhodnuto, že páni z Plavna vrátí klášteru statky bez náhrady a Bohuslav ze Švamberka se bude držet uzavřené dohody s kanonií.²⁹³ Opat Zikmund se snažil dosažené výsledky rychle zabezpečit. Proto se společně s některými řeholníky dostavil před krále Vladislava, který jim zmíněné narovnání 19. března 1474 potvrdil. Dle něho měl Švamberk vrátit všechny statky vyjma městečka Úterý a jedné vsi, kterou mohl se svým synem Hynkem užívat doživotně. Městečko měl odevzdat, jakmile by se mu vrátily jeho ztracené statky.²⁹⁴ Audienci u panovníka využili tepelští premonstráti ještě k získání rozsáhlého privilegia, kterým král následující den konfirmoval klášteru výsady udělené jeho předchůdci a navíc kanonii dovolil vykoupit zastavené statky. Velkým úspěchem bylo i připojení panovníkova přání, aby čeští králové již klášterní statky nezastavovali.²⁹⁵ Opatu Zikmundovi se tedy podařilo získat poměrně solidní legislativní základnu pro nadcházející nárokování klášterních statků. Význam privilegia poněkud oslabil již v prosinci sám král Vladislav, když potvrdil bratrům Janovi a Jindřichovi z Úlic zápis krále Jiřího na klášterní ves Čerňovice a navzdory své proklamaci ho nově doživotně rozšířil.²⁹⁶ Zikmundovi se díky obratné politice dařilo vycházet jak s králem Vladislavem, tak s příznivci krále Matyáše Korvína. Výsledkem toho bylo přijetí kláštera i s jeho statky do ochrany čelných představitelů obou znepřátelených táborů, Bohuslava ze Švamberka a Buriana z Gutštejna a na Nečtinách.²⁹⁷

²⁹¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L172, listina z 1. 9. 1473 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L172/charter> [cit. 10. 1. 2016].

²⁹² *AC V*, s. 350, č. 62.

²⁹³ *AC IV*, s. 472, č. 18.

²⁹⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 258v–259r.

²⁹⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L173, listina z 20. 3. 1474 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L173/charter> [cit. 10. 1. 2016].

²⁹⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 256r–v.

²⁹⁷ Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 227.

Zikmunda a konvent ještě čekala navzdory dosaženým úspěchům dlouhá cesta k znovunabytí zcizených statků. Ani jeden z uzurpátorů se totiž nehodlal držet usnesení benešovského sněmu. Na nedodržení stanovených podmínek Jindřichem z Plavna si opat stěžoval u krále Vladislava, který touto záležitostí pověřil v březnu 1475 nejvyššího komorníka Viléma z Rýzemberka a svého prokurátora Čeňka z Klinštejna. K poslušnosti měl pána z Plavna přivést předák opačného tábora Zdeněk ze Šternberka,²⁹⁸ k čemuž ale nedošlo. Ani Bohuslav ze Švamberka se nehodlal podřídít a domáhal se pro sebe lepších podmínek. Pod vedením Buriana z Gutštejna a na Nečtinách byla 8. srpna 1475 uzavřena nová dohoda, která byla pro klášter již podstatně méně výhodná. Kromě Úterý si mohl Švamberk do doby, než se mu vrátí obsazená území, ponechat i ves Olešovice. Ves Čerňovice s mlýnem měl jemu a jeho synu Hynkovi klášter podstoupit na dobu života. Premonstráti měli také po dobu tří let odvádět Švamberkům nemalý plat. Navíc Tepelští, kteří měli zájem, se mohli dle úmluvy do jednoho roku přestěhovat na Švamberkovo panství.²⁹⁹ Poslední klausule souvisela se sporem, který se předtím rozhořel mezi Tepelskými a jejich vrchností. Opat Zikmund jim chtěl totiž odebrat Jiříkovo privilegium na opevnění. Rozhodl se jistě na základě zkušeností s chováním měšťanů v předchozích letech. Tepelští za této situace hledali oporu právě u Bohuslava ze Švamberka, který je nabádal, aby spor přátelsky urovnali. Opata prý jejich prosby neobměkčily, protože se v květnu 1475 obrátili přímo na krále. O svém postupu následně informovali Bohuslava ze Švamberka a slíbili se podrobit panovníkovu rozhodnutí.³⁰⁰ Opat Zikmund s konventem neotáleli a splnili podmínky narovnání tím, že zapsali Švamberkům doživotně ves Čerňovice i s mlýnem.³⁰¹ Je pravděpodobné, že na oplátku obdrželi premonstráti část zabraných vsí.

Na podzim 1475 musel opat Zikmund v souvislosti s tzv. loketským sporem znovu balancovat mezi oběma válčícími stranami. Šlikové, kteří podporovali Vladislava Jagellonského, vyplnili a vypálili v roce 1475 město Locket, které uznalo pod vlivem papežských legátů ferrarského biskupa Vavřince Rovarely a vratislavského Rudolfa z Rudesheimu za českého krále Matyáše Korvína. Z města byli potom vyhnáni hlavní odpůrci Šliků.³⁰² Část uprchlíků se zřejmě snažila usadit na tepelském panství, zejména v Teplé. Opat Zikmund, který se nově orientoval spíše na krále Vladislava, nechal uprchlíky vyhánět z klášterního panství. To vyvolalo odezvu u pražského a litoměřického arcijáhna Prokopa

²⁹⁸ *AC V*, s. 361, č. 78.

²⁹⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L175, listina z 8. 8. 1475 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L175/charter> [cit. 10. 1. 2016].

³⁰⁰ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 333, list z 19. 5. 1475.

³⁰¹ Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 227.

³⁰² Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Loketský spor se Šliky v osmdesátých letech 15. století*, MHB 14/2, 2011, s. 115.

z Plzně, který Zikmunda 7. září 1475 důrazně upozornil, že tak nemá činit, jelikož se to neslučovalo s přáním krále Matyáše a legátů.³⁰³ O dalším vývoji této kauzy nejsou však k dispozici prameny. V listopadu 1475 obdržel opat Zikmund zásluhou Buriana z Gutštejna a na Nečtinách pro sebe a své nástupce privilegium od císaře Friedricha III. na pečetení červeným voskem.³⁰⁴

Ve druhé polovině 70. let 15. století se tepelský prelát pokoušel oživit oslabené klášterní hospodářství. Cestu spatřoval v budování rybníků a v těžbě rud. Již v roce 1476 nechal vystavět dva rybníky: Pirka a Janovec (dnešní Blažejovský rybník).³⁰⁵ Dalším krokem bylo získání významného privilegia krále Vladislava z 24. ledna 1477, díky kterému získal klášter právo těžby kovů na svém panství. Kromě toho se panovník zavázal, že nebude zastavovat komorní plat z kláštera.³⁰⁶ V prosinci si nechal opat Zikmund od panovníka ještě vyhotovit listinu se slibem, že král nebude v budoucnu zapisovat klášterní statky, které byly tehdy v cizích rukou z důvodu buď zástavy králem Jiřím, nebo násilného záboru. Jednalo se o město Úterý, vsi Olešovice, Čerňovice (Bohuslav ze Švamberka), Poutnov (Hanuš Sper), Jankovice, Hoštce, Babice, Rájov, Číhanou, Bohuslav, Popovice, Rankovice (Jindřich z Plavna) a plat 13 kop ve vsi Ostrovce (Vavřinec a Kašpar z Videršperka).³⁰⁷ V listině nejsou přirozeně reflektovány vsi zastavené samotným klášterem (Boněnov, Křivce, Krukanice a Pernarec).

O tom, že vztahy mezi opatem Zikmundem a proboštem Jiřím zůstávaly ještě i ve druhé polovině 70. let pošramocené, svědčí případ kolem svědectví ve věci pana Úlického, který se odehrál snad v roce 1478. Možná se mohlo jednat o výpověď ve věci získání zápisného listu na ves Čerňovice Bohuslavem ze Švamberka od Jana Úlického z Plešnice. To ale není v tuto chvíli důležité. Švamberkův písař Linhart vyhotovil dle příkazu svého pána zmíněný dokument pro opata Zikmunda na Přesticích a poslal ho následně chotěšovskému proboštu do nedalekého Chotěšova s prosbou, aby to přeposlal tepelskému opatovi. Probošt Jiří patrně využil příležitosti, jak způsobit otcí-opatovi nepříjemnost, a dokument si nechal. Písař Linhart se po nějaké době dostal do prekérní situace, když za ním přijel posel tepelského preláta s listem, v němž Zikmund žádal ono svědectví. Jistě se jednalo o citlivou záležitost,

³⁰³ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 318v.

³⁰⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L176, listina ze 14. 11. 1475 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L176/charter> [cit. 10. 1. 2016].

³⁰⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 99r.

³⁰⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L179, listina z 24. 1. 1477 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L179/charter> [cit. 10. 1. 2016].

³⁰⁷ Ibidem, L180, listina z 22. 12. 1477 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L180/charter> [cit. 10. 1. 2016].

jelikož písař odeslal posla za pánem ze Švamberka s listem, ve kterém žádal o instrukce, zda má dotyčného poslat za proboštem s listem, aby mu písemnost vydal.³⁰⁸

V roce 1478 se tepelské kanonii již poměrně dařilo. Premonstráti rozvíjeli ve spolupráci se svými sousedy rybníkářství. Bušek ze Žeberka nasadil do klášterního rybníka Betléma své ryby, za což měli dostat řeholníci po výlovu svůj podíl. Na podzim 1478 jim však pán ze Žeberka část jejich dílu odepřel s tím, že tak malé sumy se mohou vzdát.³⁰⁹ Opat Zikmund i přes tyto nepříjemné zkušenosti pokračoval dál ve spolupráci se šlechtou v oblasti rybníkářství. Na počátku roku 1479 sjednal klášter s pány z Rebersreutu a na Chodové Plané výstavbu velkého rybníka na hranicích jejich panství. Smlouvu následně potvrdil i král Vladislav a po letech byla zanesena i do desek zemských.³¹⁰ Tento projekt sliboval do budoucna velké příjmy. Zároveň to měl být i předmět velkých sporů mezi sousedy v 90. letech. Roku 1480 pokračoval opat Zikmund ve vytváření rybníční soustavy v jihozápadní části tepelského panství, když nechal vybudovat dva menší rybníky v Mnišském lese.³¹¹

V srpnu 1478 se mohl do Teplé vrátit po několika letech bratr Matouš, který předtím pobýval v kanoniích cirkárie vestfálské (Knechtsteden, Hamborn) a ilfeldské (Vessra), kde měl možnost poznat reformované konventy.³¹² Oživené hospodářství umožnilo opatu Zikmundovi a konventu vyplatit od pánů z Kolovrat a Bezdrůžic dva královské zástavní listy na čtvrtinu hromniční sumy.³¹³ Tepelský konvent si mohl dovolit opět doplňovat řeholníky. Není proto divu, že v polovině září 1479 se u opata Zikmunda přimlouval tepelský děkan Václav spolu s jistým Jordánem za přijetí syna Kuncliny z Tachova do noviciátu.³¹⁴ Příjmy kanonie umožnily Zikmundovi výrazněji investovat v roce 1482 do vybavení klášterního kostela (zhotoven hlavní oltář a chórové lavice).³¹⁵

Jakmile olomoucké dohody uzavřely válku a celé Čechy přešly pod vládu krále Vladislava, zahájil opat Zikmund novou intenzivní kampaň za získání zcizených statků. V první fázi žádal spolu s konventem Jindřicha z Plavna a Bohuslava ze Švamberka

³⁰⁸ AČ XV, s. 32–33, č. 72.

³⁰⁹ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 36, list z 18. 9. 1478.

³¹⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L183, listina z 9. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/charter> [cit. 12. 1. 2016] a L184, listina z 14. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L184/charter> [cit. 12. 1. 2016].

³¹¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 101r.

³¹² K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 217–218, č. 5.

³¹³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L181, listina z 26. 9. 1478 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L181/charter> [cit. 12. 1. 2016].

³¹⁴ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 33, list z 15. 9. 1479.

³¹⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 104v.

o navrácení zadržovaných klášterních statků. Když neuspěl,³¹⁶ obrátil se o pomoc ke králi Vladislavovi. I přes panovníkovy opakované příkazy na vydání statků se podařilo klášteru docílit restituce až hluboko v 80. letech.³¹⁷

Opat Zikmund, který se zaměřoval na hospodaření kláštera a na obnovení správy nad klášterními statky, zřejmě příliš neřešil chování řeholníků. Jejich disciplína od druhé poloviny 60. let postupně upadala. Nejvíce se to projevilo u bratrů žijících mimo vlastní konvent. Zdá se, že na počátku 80. let překročily prohřešky řeholníků proti řádovým pravidlům únosnou mez. Působení tepelských profesů mimo klášter sledoval z Prahy i král Vladislav, který je nakonec nechal v únoru 1481 předvolat na Strahov, aby jim mohl osobně promluvit do duše.³¹⁸ Situace se tím však výrazně nezlepšila a v květnu dal opat Zikmund dokonce uvěznit bratra za jistou neslušnost. Jeho provinění bylo tak závažné, že se do této kauzy vložil opět panovník, který nařídil opatovi jednak, aby provinilce nepouštěl z žaláře a potrestal ho dle řádových pravidel pro výstrahu ostatním řeholníkům, a jednak, aby konečně zamezil nevázanému životu tepelských premonstrátů.³¹⁹ Situace musela být v této chvíli opravdu vážná. Rozsáhlost úpadku kázně tepelského konventu dává tušit instrukce windbergského opata Oldřicha ze září 1482, která měla nahradit vizitaci. Řeholníci podle ní měli zachovávat tři základní sliby (chudoby, poslušnosti a čistoty), jíst odděleně v refektáři za poslechu četby, řádně zpívat kanonické hodinky a jiné ceremonie, dodržovat klauzuru, poslouchat své vedoucí řeholníky a scházet se ke zpěvu, spánku a jídlu v místě a čase k tomu stanoveném.³²⁰ List s výčtem příkazů nemohl sám o sobě v žádném případě nahradit vizitaci a zamezit rozkladu řeholního života v Teplé. V lednu 1483 rázně zasáhl do poměrů v konventu sám král Vladislav. Za účelem zabránění potulování řeholníků a celkového opouštění řádového života, pověřil administrátora pražského arcibiskupství Jana z Kolovrat, aby přinutil opata Zikmunda k provedení reformy konventu. Za tímto účelem měli být odvoláni řeholníci z far a konvent měl být očištěn od nepříznivých kanovníků.³²¹ Zdá se však, že pod vnějším tlakem přistoupil tepelský prelát k úpravám řeholního života už předtím během roku 1482.³²² Po zpřísnění pravidel řeholního života opustila část premonstrátů spěšně klášter, díky čemuž měl

³¹⁶ Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, 1908, s. 227.

³¹⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 112r–v a *AC XV*, s. 35–36, č. 79.

³¹⁸ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 219–220, č. 6.

³¹⁹ *Ibidem*, s. 220–221, č. 7.

³²⁰ *Ibidem*, s. 222–223, č. 8.

³²¹ *Ibidem*, s. 223–225, č. 9 a s. 225–227, č. 10.

³²² Nasvědčují tomu vlastnické přípisky v tepelských tiscích. V těch bývalo za opata Zikmunda často datováno pomocí epochy, kterou byla právě reforma vycházející dle všeho spíše na rok 1482. Taková datace vypadala např. „*Anno salutis 1491, reformationis autem anno octavo ...*“ (Milan HLINOMAZ, *Přehled tepelských prvotisků*, MZK 35, 2000, s. 192, č. 142), „*Anno reformationis secunda ... anno gracie 1484*“ (*ibidem*, s. 210, č. 322) a „*anno Domini 1484. Anno reformationis secundo*“ (*ibidem*, s. 217, č. 387).

konvent málo členů, kteří navíc ani nepoznali řádný řeholní život. Proto se opat Zikmund podporovaný panovníkem i administrátory pražského arcibiskupství vydal v únoru společně se strahovským opatem Janem do saské cirkárie, kde chtěl v tamějších reformovaných kanoniích Mildfurtu a Magdeburku získat pro Teplou řeholníky. Magdeburský probošt nakonec uvolnil za tímto účelem tři kanovníky. Přestože se pomocí tepelskému klášteru měla zabývat květnová provinciální kapitula saské cirkárie,³²³ tak do Teplé již další řeholníci poslání nebyli.³²⁴ Učiněné reformní kroky byly nakonec posvěceny při vizitaci hradištským opatem Bernardem v září 1483. Opat Zikmund mohl aplikovat zpřísnění řeholního života i na chotěšovský klášter. Vizitátor také odsoudil bratra Matěje Kavku za nejmenované těžké provinění k doživotnímu žaláři, přičemž ho mohl osvobodit pouze premonstrátský opat nebo generální kapitula.³²⁵

Ani po třech letech od provedení reformy se situace v tepelském konventu, který se stále potýkal s nedostatkem řeholníků, nestabilizovala. Opat Zikmund se znovu pokusil v květnu 1486 získat za pomoci krále Vladislava a pražské kapituly dva až tři bratry ze saské cirkárie, kteří by mohli stát příkladem ostatním.³²⁶ Prosazování reformy naráželo na velký odpor. Někteří tepelští řeholníci se stále bránili reformovanému životu. Premonstrátský opat Hubert a generální kapitula jim v květnu 1487 vyšli vstříc a osvobodili je od poslušnosti opatu Zikmundovi, aby mohli odejít do jiných kanonií.³²⁷ Dva bratři, Pavel a Jiljí, dokonce utekli z kláštera. Po nějaké době se však chtěli vrátit a v červnu 1488 prosili opata o odpuštění.³²⁸ Lze předpokládat, že opatření kapituly umožnilo zklidnění situace.

Na podzim 1483 bylo zřízeno s vědomím vrchnosti při tepelském farním kostele růžencové bratrstvo.³²⁹ Tepelští požádali o jeho potvrzení administrátory pražského arcibiskupství.³³⁰ Vůdčí osobností bratrstva byl tepelský farář Jiljí Rumpold. Tato korporace vstoupila roku 1485 do konfraternity se špitálem sv. Ducha in Saxia v Římě.³³¹ Bratrstvu potvrdil král Vladislav v roce 1486 zřízení jeho oltáře Panny Marie.³³² K tomu ještě v roce

³²³ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 227–228, č. 11; s. 228–229, č. 12; s. 229–230, č. 13; s. 231–232, č. 14 a s. 232–233, č. 15.

³²⁴ Ibidem, s. 234, č. 16.

³²⁵ Ibidem, s. 236–237, č. 17.

³²⁶ Ibidem, s. 238–239, č. 18 a s. 239–240, č. 19.

³²⁷ Ibidem, s. 240–241, č. 20.

³²⁸ Ibidem, s. 241, č. 21.

³²⁹ Tepelskému bratrstvu se věnovala Hana PÁTKOVÁ, *Bratrstvie ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha 2000, s. 119, 160–161 a eadem, *Honoratiores ex statu ecclesiastico vel saeculari. Růžencové bratrstvo v Teplé na sklonku středověku*, in: *Ve znamení Koruny české*, Praha 2006, s. 256–264.

³³⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 323r–v.

³³¹ Ibidem, fol. 325v–326r.

³³² APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-8, fol. 10r.

1490 svolil získat pro oltář zaopatření až do 16 kop grošů platu a zapsat ho do desek zemských. Stejnou listinou získalo bratrstvo právo pečetit zeleným voskem.³³³

Během 80. let vedla kanonie řadu sporů. Velké starosti působil premonstrátům jejich soused Jan Trpístský z Gutštejna, který se zejména v letech 1486 a 1487 opakovaně snažil si přivlastnit klášterní území. Postupně se s klášteřem přel o jihozápadní hranici tepelského panství,³³⁴ o západní hranici krukanického panství³³⁵ a o vedení vody z potoka u Pernarce.³³⁶ Neoprávněnost jeho požadavků však byla zjevná a výroky arbitrů tomu většinou také odpovídaly. Příliš úspěšný nebyl už předtím v roce 1482, kdy se před konzistoří soudil s pernařeckým farářem Janem o desátky odváděné jeho poddanými z Trpíst.³³⁷ Koncem 80. let vyvolal klášter spor s poddanými Jindřicha z Rozvadova o podací ke kostelu v Březí. Narovnání z roku 1488 prostřednictvím arbitrů neuspělo a potom,³³⁸ co opat Zikmund zmíněné poddané vyhnal z jimi zakoupeného svobodného popluží v Březí, se dostala kauza před komorní soud.³³⁹

V roce 1482 zastavil král Vladislav nehledě své předchozí záruky Půtovi z Rýzemberka a na Švihově necelou čtvrtinu hromniční sumy z tepelského kláštera. Opatu Zikmundovi bylo jasné, že se mu zástavní částku 1000 kop grošů nepodaří hned tak vyplatit.³⁴⁰ Navíc v roce 1487 získal zástavní list Bohuslav ze Švamberka, který se ho nehodlal jen tak vzdát.³⁴¹

V první polovině 80. let panovalo u královského dvora přesvědčení, že je Teplá nejbohatší klášter v království. Od toho se také odvíjely panovníkovy finanční nároky na kanonii. Projevilo se to zejména v roce 1485, kdy měly církevní instituce přispět na stavbu Pražského hradu. Zástupce tepelského kláštera marně argumentoval maršálkovi královského dvora vysokou zadlužeností tepelského opata. Teplá měla nakonec zaplatit z každého hospodářství 4 groše.³⁴² Přes tato vydání byl opat Zikmund schopen pokračovat ve zvelebování klášterního kostela.³⁴³ Na druhou stranu si byl král Vladislav vědom výhod, které mu mohly plynout z prosperující tepelské kanonie. Snažil se proto podporovat její

³³³ Ibidem, fol. 15r–v.

³³⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 268v–271r a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L205, pag. 14–15, opis listiny ze 7. 11. 1486 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 14. 1. 2016].

³³⁵ Ibidem, L205, pag. 15–16, opis listiny z 13. 3. 1487 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 14. 1. 2016].

³³⁶ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně sign. 15, fol. 83v–84r.

³³⁷ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-6, pag. 243–246.

³³⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L205, pag. 17–19, opis listiny z 30. 6. 1488 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 16. 1. 2016].

³³⁹ *AC IX*, s. 517, č. 699.

³⁴⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L187, listina z 6. 3. 1482 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L187/charter> [cit. 16. 1. 2016].

³⁴¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 278r–v.

³⁴² SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 46, list z 23. 7. [1485].

³⁴³ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 112v.

hospodaření. V roce 1486 kompenzoval tepelským řeholníkům každoroční velké finanční zatížení a na 15 let je osvobodil od poplatků do královské komory.³⁴⁴

Opat Zikmund hledal nové příjmy v důlním podnikání. V červenci 1486 bylo založeno těžárstvo k dolu Bohorodička, v němž měl výrazný podíl.³⁴⁵ Následně získal prelát od panovníka kromě potvrzení listiny Jana Lucemburského, ve které vrátil klášteru doly v dubovém lese V háji, i povolení těžby rud na panství.³⁴⁶

I v letech 1487 až 1490 pokračoval opat Zikmund v rozšiřování vnitřního vybavení klášterního kostela.³⁴⁷ Součástí toho bylo i objednání zhotovení graduálů a antifonářů v Magdeburku v roce 1488.³⁴⁸ Obnovu kostela opatem Zikmundem završilo 4. července 1490 jeho znovuvysvěcení sufragánem naumburského biskupa Jindřichem, který při této příležitosti povolil i odpustky. Než mohl tepelský prelát pozvat světícího biskupa, musel si nejprve opatřit povolení od administrátorů pražského biskupství. Opětovně měla být vysvěcena i kaple Všech svatých.³⁴⁹

V dubnu 1490 slavil opat Zikmund velký úspěch, když se mu podařilo po mnoha letech získat od Jindřicha ze Švamberku nazpět ves Čerňovice. Král Vladislav to potvrdil a navíc slíbil tuto vesnici již nezastavovat.³⁵⁰ Na oplátku přijal klášter Jindřicha ze Švamberka na osm let za svého ochránce.³⁵¹ Zdá se, že se s novým majitelem švamburského panství zlepšily vztahy mezi oběma sousedy. V květnu 1492 se opat Zikmund dohodl s pánem ze Švamberka na podmínkách vyplácení části hromniční sumy, na níž měl Jindřich zástavní list od Půty z Rýzmberka a na Švihově.³⁵²

Období 90. let představuje vrchol Zikmundova opatství. Počátkem roku 1492 byl tepelský prelát společně s loketským děkanem a ostrovským farářem Augustinem jmenován papežem Inocencem VIII. arbitrem ve sporu Jeronýma Šlika a Karlovarských s klášterem a špitálem křižovníků s červenou hvězdou v Praze o obsazování farního kostela v Karlových Varech. Podací ke kostelu nakonec přiřkli křižovníkům a právo prezentovat plebána

³⁴⁴ Ibidem, fol. 113v. Tuto událost zmiňuje pouze Václav Schilling ve svém výkladu.

³⁴⁵ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 124, fol. 12.

³⁴⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L192, listina z 24. 8. 1486 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L192/charter> [cit. 16. 1. 2016].

³⁴⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 115r.

³⁴⁸ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 241, č. 21. O dochovaných rukopisech pořízených opatem Zikmundem pojednala Milada STUDNÍČKOVÁ, *Tepelské rukopisy opata Zikmunda*, in: *Gotika v západních Čechách (1230–1530)*, Praha 1998, s. 116–124.

³⁴⁹ Idem, *Tepelský klášter*, s. 178–179 a 193. NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 115r–v.

³⁵⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L192, listina z 20. 4. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L192/charter> [cit. 16. 1. 2016] a L197, listina z 23. 4. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L197/charter> [cit. 16. 1. 2016].

³⁵¹ Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 227.

³⁵² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L203, listina z 3. 5. 1492 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L203/charter> [cit. 16. 1. 2016].

Karlovarským.³⁵³ Situace uvnitř tepelského konventu, který tvořilo 24 i více bratrů,³⁵⁴ se již zklidnila a řeholníci dodržovali oproti jiným premonstrátským kanoniím v Čechách a na Moravě přísnější řeholní život. Teplá se tak stala vůdčí kanonií v české cirkárii. Není proto divu, že po smrti milevského opata Mikuláše v létě 1493 žádal Jindřich ze Švamberka jako ochránce Milevska opata Zikmunda o poskytnutí buď Jiljího Rumpolda, nebo jiného tepelského řeholníka na místo nového opata. Kdyby k tomu došlo, počítalo se automaticky s reformou milevského konventu.³⁵⁵ Takový postup ale odporoval řádovým pravidlům a milevští řeholníci si v řádné volbě nakonec zvolili za svého představeného novoříšského probošta Bartoloměje.³⁵⁶

Na opata Zikmunda se postupně začali obracet jiní premonstrátsí preláti s žádostí o přijetí jejich řeholníků na výchovu a studium do tepelského konventu. Teplá se tedy stala centrem šíření reformy řeholního života v české cirkárii. První doklad spadá do dubna 1494, kdy poslal želivský opat Petr bratra Kryštofa. Později svěřil Zikmundovi ještě řeholníka Wolfganga.³⁵⁷ V říjnu 1497 žádal milevský opat Bartoloměj spolu s Jindřichem ze Švamberka opata Zikmunda, aby přijal za spolubratra odstoupivšího drkolenského probošta Oldřicha, nebo ho poslal do nějakého reformovaného kláštera.³⁵⁸ I strahovský opat Matouš měl v červenci 1499 zájem o zaučení jednoho či dvou řeholníků v Teplé.³⁵⁹

Klášteřu se dařilo a v roce 1495 mohl rozšířit svůj nemovitý majetek koupí dvora v Mnichově od Kašpara z Neuperga za 150 kop českých grošů.³⁶⁰ Toho roku vysvětil světící biskup merseburské diecéze Jan 13. června znovu vybudovaný farní kostel v Pístově.³⁶¹ Na jaře 1496 se opat Zikmund vypravil společně s převorem Matoušem za králem Vladislavem do Budína. Od panovníka se jim podařilo získat tři důležité listiny. V jedné byla tepelskému konventu přiznána svobodná volba opata.³⁶² Podle druhé si klášter mohl koupit platy ve výši 30 až 40 kop grošů s možností jejich zapsání do desek zemských.³⁶³ Poslední z listin se týkala

³⁵³ NA, Premonstráti – klášter Strahov, inv. č. 154, listina z 6. 2. 1492 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RP/154/charter> [cit. 16. 1. 2016].

³⁵⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 121v.

³⁵⁵ *AC XV*, s. 63, č. 131 a s. 64, č. 132.

³⁵⁶ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 367.

³⁵⁷ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 243–244, č. 22 a s. 247–248, č. 25.

³⁵⁸ *Ibidem*, s. 244–246, č. 23.

³⁵⁹ *Ibidem*, s. 246–247, č. 24.

³⁶⁰ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně sign. 15, fol. 66v–68r.

³⁶¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 122r.

³⁶² *Ibidem*, fol. 247v.

³⁶³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L215, listina z 18. 3. 1496 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOA/TeplaOPraem/L215/charter> [cit. 16. 1. 2016].

klášterních poddaných. Král v ní mimo jiné odvolal své dřívější předchozí povolení, aby se mohli Tepelští obklopit opevněním.³⁶⁴

K tak razantnímu postupu proti tepelským měšťanům přistoupil opat po vyhrocení vzájemných vztahů. Sebevědomí tepelští měšťané oživilo nejpozději od podzimu 1492 starý spor z konce 14. století s tepelským farářem o počet kaplanů.³⁶⁵ Připojila se k tomu i otázka odvádění desátků.³⁶⁶ Opata proti sobě navíc Tepelští popudili také tím, že v roce 1493 okradli jistého měšťana bavorského města Kitzingen o 180 prasat, které hnal z Prahy přes klášterství. Do vzniklého sporu se postupně vložili brandenburský markrabě Jan Cicero, bamberský biskup Jindřich, král Vladislav i jeho radové. Nicméně Tepelští prasata nevrátili a okradený měšťan opověděl klášteru nepřátelství. V roce 1494 napadl tepelské panství, přičemž některé vsi zapálil, odehnal dobytek a odvedl zajaté klášterní poddané. Nepřátelství bylo nakonec urovnáno, ale opat Zikmund měl navíc okradenému měšťanu vyplatit 200 kop. Tepelští museli tuto sumu klášteru zaplatit a navíc ještě uhradit škody postiženým poddaným.³⁶⁷ Poražení měšťané se o to víc soustředili na spor se svým plebánem, který byl 30. října 1495 projednáván před opatem Zikmundem. Tam se Tepelští domáhali čtyř kaplanů a výměny faráře.³⁶⁸ Za těchto okolností zřejmě došla opatovi trpělivost se zpupnými poddanými a následně si vyžádal od krále Zikmunda vyhotovení zmíněné listiny. Reakcí tepelských bylo podání podstatně rozšířené žaloby k soudu administrátora, avšak svého faráře se ani tentokrát nezabavili.³⁶⁹ Spor o kaplany se nyní rozšířil ještě o opevnění. O jeho narovnání se koncem listopadu 1496 pokusili neúspěšně tři arbitři.³⁷⁰ O tom, že počínání Tepelských se začalo vymykat kontrole vrchnosti svědčí listina krále Vladislava ze srpna 1497, ve které zmiňuje „*mnohá neposlušensvie, nepovolnost i nepoddanost od měšťan*“. Bezpochyby na popud opata nařídil panovník Tepelským poslušnost vůči jejich vrchnosti a zároveň také zakázal výstavbu opevnění.³⁷¹ Toho se zřejmě měšťané zalekli a na čas se stáhli.

Celá 90. léta se musel opat Zikmund potýkat s problémy kolem rozestavěného rybníka Regent. Z bývalých obchodních partnerů – opata Zikmunda a Kryštofa Lantvista z Rebersreutu – se stali nepřátelé. Spor o rybník se mezi nimi rozhořel snad od poloviny roku

³⁶⁴ Ibidem, L216, listina z 25. 3. 1496 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeploOPraem/L216/charter> [cit. 16. 1. 2016].

³⁶⁵ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 4, list ze 7. 10. 1492.

³⁶⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 284r–v.

³⁶⁷ Ibidem, fol. 118v a 119r. SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L213, listina z 1. 8. 1494 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeploOPraem/L213/charter> [cit. 16. 1. 2016].

³⁶⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 119r–v.

³⁶⁹ Ibidem, fol. 120r–121r.

³⁷⁰ Ibidem, fol. 285r–286r.

³⁷¹ CIM IV/2, s. 126, č. 401.

1491.³⁷² V únoru 1492 si pán z Rebersreutu stěžoval na opata u nejvyššího pražského purkrabího Jana z Janovic, který následně nabádal obě strany ke smíru. Měli rybník nejprve dostavět a poté se dohodnout pomocí čtyř ubrmanů.³⁷³ K úmluvě mezi stranami došlo o tři měsíce později.³⁷⁴ Kryštof z Rebersreutu se ale zdráhal dodržet smlouvu. Záležitost se dostala až ke králi Vladislavovi, který pověřil počátkem února 1495 podkomořího Albrechta z Leskovce, aby přiměl pána z Rebersreutu dostát svých závazků.³⁷⁵ Problémy kolem rybníka se tím však nevyřešily a pokračovaly i po smrti Kryštofa Lantvísty, kdy opat Zikmund jednal na jaře 1496 s jeho vdovou Anežkou Lantvist z Chodové Plané prostřednictvím chebského hejtmana Ondřeje Hozlaura.³⁷⁶ Správu rybníka nakonec řešila další úmluva z konce června 1499 uzavřená dvěma ubrmany.³⁷⁷ Třetí plochy se však odstranily až v říjnu 1501, kdy klášter odkoupil od Anežky z Kočova a jejích sester druhou polovinu rybníka za 600 kop českých grošů.³⁷⁸ Tepelští premonstráti nedisponovali tak velkou částkou, a proto na 200 kop vystavili sestrám v březnu 1502 dluhopis.³⁷⁹ Anežka z Kočova se v té době potýkala s velkými finančními problémy a už v květnu žádala opata Zikmunda o půjčku 60 kop grošů.³⁸⁰ O čtyři roky později mělo dojít pod vedením osvědčeného Ondřeje Hozlaura k vyúčtování mezi klášterem a Anežkou z Kočova.³⁸¹

Počátkem 16. století se uskutečnily ještě poslední stavební úpravy kláštera za Zikmundova života. V roce 1501 uzavřel tepelský opat smlouvu s mistrem pokrývačem na pokrytí obou kostelních věží.³⁸² Ve stejném roce byla postavena i nová knihovna.³⁸³ Opat Zikmund opatroval nejen rukopisné liturgické knihy pro běžnou potřebu řeholníků v chóru (antifonáře, graduály, žaltáře, epistoláře, evangeliáře a lekcionáře),³⁸⁴ ale systematicky budoval nejpozději od roku 1484³⁸⁵ široce pojatý knihovní fond tvořený jak rukopisy, tak

³⁷² SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/38, list z 29. 6. 1491 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L200, list z 18. 7. 1491 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L200/charter> [cit. 16. 1. 2016].

³⁷³ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 5, list z 9. 2. 1492.

³⁷⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 278v–281r.

³⁷⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L214, list z 2. 2. 1495 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L214/charter> [cit. 16. 1. 2016].

³⁷⁶ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/43, list z 2. 4. 1496.

³⁷⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 281r–282v.

³⁷⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L226, listina z 19. 10. 1501 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L226/charter> [cit. 16. 1. 2016].

³⁷⁹ Ibidem, L227, listina z 2. 3. 1502 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L227/charter> [cit. 16. 1. 2016].

³⁸⁰ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 45, list z 5. 5. 1502.

³⁸¹ Ibidem, kart. č. 73, č. 43, list z 23. 3. 1506.

³⁸² K. DOLISTA, *Tepelský klášter*, s. 193–194.

³⁸³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 126v.

³⁸⁴ K. DOLISTA, *Tepelský klášter*, s. 193 a M. STUDNÍČKOVÁ, *Tepelské rukopisy*, s. 117.

³⁸⁵ M. BÄUMLOVÁ, *Tisky*, s. 150.

tisky. Předpokládá se, že za jeho působení dosáhl počet knih přibližně 700 svazků.³⁸⁶ Jednotlivé svazky byly v Teplé opatřeny novou vazbou a označené signaturou. Knihy byly členěny podle tematického principu.³⁸⁷ Kromě opata nakupovali knihy i někteří řeholníci (tepelští faráři Jiljí Rumpold a Jan Cziprer). Akvizice probíhala rovněž formou darů a odkazů. V této souvislosti je třeba zmínit pražského kanovníka Jana z Úterý.³⁸⁸

Tepelští měšťané představovali pro klášter velmi problematické poddané i na přelomu 15. a 16. století. V listopadu 1500 byl kvůli nim opat Zikmund s konventem žalován žateckým měšťanem Ondřejem Liškou před komorním soudem. Dotyčný byl totiž u Teplé oloupen o peníze, a přestože žádal Tepelské o pomoc, viníky nepronásledovali. Soud nakonec rozhodl, že Tepelští svou nečinností porušili zemské právo, a proto museli Ondřeji Liškovi nahradit škodu.³⁸⁹ Ani tentokrát se však Tepelští nepoučili a zneužívali dříve získané královské milosti proti své vrchnosti, které se odmítali podřídít. Proto se opat Zikmund obrátil na krále Vladislava, který jeho prosby vyslyšel a vystavil v březnu 1502 kanonii privilegium. Listina byla sice zaměřena obecně na klášterní poddané, ale je zjevné, koho se měla hlavně týkat. Podle ní měly být výsady získané klášterními městečky od panovníků bez povolení opata a konventu neplatné. Klášterní poddané, kteří by odešli z klášterství bez povolení vrchnosti, neměl nikdo přijímat. Poddaní se nesměli ani sami propouštět z poddanství.³⁹⁰ Nelze pochybovat o tom, že případy zmiňované v privilegiu se skutečně děly. Spor mezi kanonií a tepelskými měšťany o majestáty se projednával od dubna 1502 také před komorním soudem.³⁹¹

Tragický den pro tepelský klášter představovalo 19. září 1502, kdy na jeho panství vtrhlo z dnes neznámých příčin asi 300 jezdců a 150 pěšáků Jindřicha Roteru z Míšně, kteří vypálili Vlkovice a vyplenili Závišín, Zádub a Rájov. Přitom zabili šest rolníků, 20 jich odvedli, odehnali všechny koně a dobytek. Poddaným pobrali i nábytek. Způsobené škody byly odhadnuty na 6000 kop. Opat Zikmund se snažil domáhat spravedlnosti jak v Českém království, tak v Říši. O tom, zda se mu podařilo něčeho dosáhnout, však chybí informace.³⁹²

Těchto událostí neváhali využít Tepelští, které řádění nájezdníků nemohlo výrazně postihnout, a zorganizovali dav tvořený i některými vesničany, který 21. září vpadl do kláštera a ve velmi vyhrocené atmosféře předložil opatovi a konventu řadu stížností

³⁸⁶ Ibidem, s. 135.

³⁸⁷ Ibidem, s. 148.

³⁸⁸ Ibidem, s. 146.

³⁸⁹ *AC XI*, s. 512–513, č. 999.

³⁹⁰ *CIM IV/2*, s. 126–127, č. 401.

³⁹¹ *AC XII*, s. 526, č. 1159.

³⁹² NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 123v a 125r.

a požadavků.³⁹³ Napětí mezi klášteřem a jeho městečkem se opět vyhrotilo. Opat Zikmund se znovu vypravil za králem Vladislavem do Budína, který mu nechal vystavit v červenci 1503 listinu, která měla zkrotit tepelské rebely. V zásadě ale opakovala nařízení krále z roku 1497, která se tentokrát vztahovala přímo na Tepelské.³⁹⁴ Napětí mezi oběma stranami dočasně zklidnilo narovnání z listopadu 1503 učiněné nejvyšším kancléřem Albrechtem z Kolovrat a na Libštejně. Na jeho základě měl klášter vystavit Tepelským privilegium potvrzující jim na jednu stranu stávající výsady, na druhou stranu z něho však vyplývala jejich jasná podřízenost vrchnosti. Měli právo na tři kaplany, které ale museli vydržovat.³⁹⁵ Z celkového pohledu se tedy nejednalo o vítězství vzpurných poddaných, ale o potvrzení stávajících pořádků.

S novým stoletím začala opět upadat morálka tepelského konventu, jak dokládají tři nejvýraznější případy. Dne 10. února 1503 byl v klášteře brutálně zavražděn starý klášterní úředník Martin Čirlik, který byl následně okraden. Pachateli tohoto hanebného činu byli kromě jistého švece a opatova služebníka Jana i tři členové konventu: jáhen Jan Nurnberga, akolyta Jiří a konvrš Mikuláš. Profesové bezprostředně po spáchání vraždy uprchli, ale záhy byli chyceni.³⁹⁶ Opat Zikmund s konventem se otázal generální kapituly zasedající v květnu 1503 v Saint Quentin na postup v této věci.³⁹⁷ Kapitula pověřila vyšetřením případu vizitátora, kterým byl osterhofenský opat Jan. Kdyby byli profesové usvědčeni, měl je odsoudit k doživotnímu žaláři o chlebu a vodě.³⁹⁸ Dne 20. června žádal opat Zikmund vizitátora Jana, aby rychle jednal, jelikož panovaly obavy s ohledem na absenci opevnění kláštera, že by mohli být obviněni v noci osvobozeni. Vizitátor 24. června odpověděl, že se nemůže ihned dostavit, ale slíbil přijet co nejdříve.³⁹⁹ Násilníci nakonec dopadli následovně: akolyta Jiří, který přímo nenapomohl spáchání vraždy, byl odsouzen k doživotnímu vězení. Zbylí dva profesové byli po degradování zazděni pod knihovnou s okovy na nohou.⁴⁰⁰

Jiný případ hrubého porušení řeholní kázně představuje útěk bratra Jana Prala z kláštera, který si za pomoci zfalšovaného listu opatřil od premonstrátského opata povolení,

³⁹³ Ibidem, fol. 123v–125r. Některá novější zpracování klášterních dějin dokonce uvádějí, že byl opat napaden a zbit (M. HLINOMAZ, Klášter, s. 41 a M. BÄUMLOVÁ, Tisky, s. 141). Hugo Karlík uvedl poněkud nejednoznačně, že byl opat inzultován rozruženým davem (H. KARLÍK, Festschrift, s. 112). Lze předpokládat, že se nejednalo o opravdové fyzické napadení, ale o bezprecedentní způsob jednání s vrchností, jehož součástí byly bezpochyby urážky.

³⁹⁴ CIM IV/2, s. 127–128, č. 401.

³⁹⁵ CIM IV/3, s. 61–65, č. 689.

³⁹⁶ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 317–319, č. 90.

³⁹⁷ Ibidem, s. 320–321, č. 92.

³⁹⁸ Johannes B. VALVEKENS (ed.), *Acta et Decreta Capitulum Generalium Ordinis Praemonstratensis II*, APraem 45, 1969, s. 37–38.

³⁹⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 329r.

⁴⁰⁰ Ibidem, fol. 126v.

aby se mohl věnovat světské dráze.⁴⁰¹ Zhruba ve stejné době předstoupili před generálního opata další tepelští řeholníci kvůli odpadnutí od řádu. Ten jim udělil na základě jejich výpovědi schvalovací list. V návaznosti na to potvrdil premonstrátský opat Jan tepelskému prelátovi podřízenost chotěšovského probošta, dále mu dovolil odpouštět tepelským řeholníkům lehčí i těžší hříchy, osvobodit je od mlčení a rehabilitovat je. Řeholníky, kteří se za ním dostavili, měl opat Zikmund v případě, že mu lhali, potrestat. Janu Pralovi přikázal zrušit vydané pověření.⁴⁰²

V létě 1504 se ke králi Vladislavovi donesly informace, že bratři a sestry chotěšovského kláštera nežijí podle řádových pravidel. Nařídil proto opatu Zikmundovi a děkanu pražské kapituly Ambrožovi, aby to osobně vyšetřili a zjednali nápravu.⁴⁰³ Jakmile oba zjistili, že chotěšovský probošt Erhard Mugler má dítě s řeholnicí Kateřinou Usilovskou, exkomunikovali ho a donutili rezignovat. Erhard se však vydal do Prémontré za opatem Janem, který ho v září překvapivě osvobodil od uvalených trestů. Navíc přikázal opatu Zikmundovi, aby provinilce, kterému dovolil využívat majetek získaný během vedení proboštsství, přijal nazpět do kláštera. Řeholnicím i řeholníkům uložil mlčení, aby nemohli Erharda obviňovat. Trest v podobě nepříliš přísného půstu, který mu za jeho selhání vyměřil, byl naprosto neadekvátní.⁴⁰⁴ Navíc chotěšovské řeholnice měly svému bývalému proboštu vyplácet roční plat 25 zlatých. Když se to dozvěděl král Vladislav, dožadoval se, aby se Erhard vzdal zmíněného platu.⁴⁰⁵ Případ se dostal až ke generální kapitule v roce 1506. Zmíněné případy jsou předznamenáním blížícího se hlubokého úpadku premonstrátského řádu.

Opatu Zikmundovi však docházely počátkem 16. století již síly. Přesto byl od roku 1504 pravidelně až do své smrti ustanovován premonstrátskou kapitulou vizitátorem.⁴⁰⁶ Je ale velmi pravděpodobné, že již sám nevizitoval. V roce 1505 měl opat dle Tepelských análů s ohledem na svůj stav dokonce ustanovit s radou ochránce kláštera a správce záležitostí domácích, čeledě i poddaných.⁴⁰⁷ Zdá se být však pravděpodobnější, že došlo k navýšení agendy stávajícího úředníka, kterým byl klášterní hejtman.

I výklad Václava Schillinga ke změně ochránce kláštera v roce 1504 je zavádějící. Podle něho měl chtít opat s konventem po smrti Jindřicha ze Švamberka za ochránce kancléře

⁴⁰¹ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 319–320, č. 91.

⁴⁰² Ibidem, s. 324–326, č. 99.

⁴⁰³ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 249–250, č. 26.

⁴⁰⁴ Idem, *Circaria*, s. 327, č. 103.

⁴⁰⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 332r.

⁴⁰⁶ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 328–329, č. 104; s. 329, č. 105 a s. 330–333, č. 108.

⁴⁰⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 129v. Nejnověji je to interpretováno tak, že Zikmund jmenoval se souhlasem kapituly hejtmana. – M. HLINOMAZ, *Klášter*, s. 42 a M. BÄUMLOVÁ, *Tisky*, s. 142.

Albrechta z Kolovrat.⁴⁰⁸ Jak naznačují dochované písemnosti, realita byla poněkud jiná. Když dal král Vladislav klášter do ochrany na osm let svému kancléři, stále žil pán ze Švamberka, který zemřel až 16. ledna 1523.⁴⁰⁹ Tepelští premonstráti nebyli jistě z panovníkova postupu příliš nadšeni, jelikož si od něho v lednu 1504 vyžádali privilegium, aby si napříště mohli sami volit opravního pána.⁴¹⁰

Zdá se, že na konci Zikmundova funkčního období bylo tepelské panství sužováno různými škůdci. Například jistý Kašpar Rat společně se svými druhy působil klášteru škody přinejmenším v letech 1503 až 1506. Počátkem roku 1506 je král Vladislav přikázal uvěznit.⁴¹¹ Ohledně jiné nepřátelské skupiny psal v prosinci 1506 tepelský hejtman Petr Levhart Chebským a žádal její členy zajmout a vydat je.⁴¹²

Z přínosů opata Zikmunda pro klášter, které nebyly výše zmíněny a u kterých není zřejmé časové zařazení, patří koupě domu v Plzni, vybudování 11 malých i středních rybníků a obnovení rybníku Podhora. Kromě toho vyplatil od Bohuslava ze Švamberka městečko Úterý, od Kašpara z Videršperka plat v Ostrovcích a od Hanuše Spera Poutnov.⁴¹³ Na druhou stranu se mu nepodařilo získat zpět ves Boněnov, kterou společně s konventem zastavil. Zikmund Hausmann, který patří mezi nejvýznamnější osobnosti dějin tepelské kanonie, zemřel po 48 letech vedení kláštera dne 26. prosince 1506.⁴¹⁴

⁴⁰⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 127v.

⁴⁰⁹ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého XIII*, Praha 1905, s. 46.

⁴¹⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L237, listina z 6. 1. 1504 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L237/charter> [cit. 17. 1. 2016].

⁴¹¹ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 39, list z 1503 a SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/59, list z 1. 1. 1506.

⁴¹² Ibidem, kart. č. 514, A3086/62, list z 26. 12. 1506.

⁴¹³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 130r.

⁴¹⁴ Ibidem, fol. 129v.

2.5. Tepelská kanonie v letech 1507–1526

Zikmundovým nástupcem byl 8. ledna 1507 vybrán tehdejší tepelský farář Jan Fröstl,⁴¹⁵ kterého 28. ledna potvrdil strahovský prelát Matouš z pozice otce-opata.⁴¹⁶ Následně si měl Jan vyžádat confirmaci také od krále Vladislava.⁴¹⁷ Je tedy prvním tepelským opatem, u kterého je doloženo schválení českým panovníkem. Během prvního roku v úřadu opata zajistil pro Tepelské od administrátorů pražského arcibiskupství povolení zřídit si v městečku kapli svatého Volfanga.⁴¹⁸ Stejně jako předtím opata Zikmunda tak i Jana v květnu ustanovili premonstrátský opat a generální kapitula vizitátorem kanonií v Čechách a na Moravě.⁴¹⁹

Z tepelských řeholníků bývali i za Jana vybírání preláti většiny kanonií české cirkárie. Způsobovala to skutečnost, že tepelský konvent byl relativně početný a navíc reformovaný. Když zemřel doksanský probošt Stanislav pocházející původně z Teplé, zvolily řeholnice jeho nástupcem na podzim 1508 tepelského podpřevora Jana Cziprera.⁴²⁰ Na jaře 1509 se stal bratr Petr na krátkou dobu po první rezignaci Matouše strahovským opatem.⁴²¹

Za opata Jana se ochránce kláštera Albrecht z Kolovrat a na Libštejně snažil kontrolovat a ovlivňovat veškeré dění kanonie. Bez skrupulí zasahoval do záležitostí opata a řeholníků. V dubnu 1508 vybral na místo klášterního hejtmana za odcházejícího Ondřeje Hozlaura Jindřicha z Trautenberka.⁴²² Je velmi pravděpodobné, že tak učinil bez předchozí domluvy s opatem a konventem. Je ale záhodno zdůraznit, že se jeho favorit nakonec hejtmanem nestal. V létě 1508 se vydal opat Jan na Moravu, aby vizitoval tamější kanonie. Při jeho pobytu v Louce byl však postižen mrtvicí.⁴²³ V důsledku toho nebyl Jan schopen plně spravovat kanonii. Na to pohotově reagoval ochránce, který poslal tepelským řeholníkům na pomoc vyšehradského probošta Děťřicha z Tandorfu. Přitom na ně apeloval, aby v případě smrti svého představeného nespěchali s volbou nového. Nejprve mu měli oznámit svého kandidáta, aby mohl posoudit, zda by dotyčný byl prospěšný klášteru. Kromě toho premonstrátům vytkl, že bez jeho vědomí uzavřeli dohodu s jistým Elbognerem.⁴²⁴ Albrecht

⁴¹⁵ Ibidem, fol. 132r.

⁴¹⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L243, listina z 28. 1. 1507 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOA/TeplaOPraem/L243/charter> [cit. 18. 1. 2016].

⁴¹⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 132v.

⁴¹⁸ Ibidem, fol. 132v–133r.

⁴¹⁹ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 335–339, č. 112.

⁴²⁰ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 46, list z 28. 10. 1508.

⁴²¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 337r.

⁴²² SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 47, list ze 14. 4. 1508.

⁴²³ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 274, č. 120.

⁴²⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 334v–335r.

z Kolovrat svým postupem výrazně zasahoval do řádových pravidel. Dětrich z Tandorfa se omezil pouze na poskytnutí písemných rad konventu ohledně volby nového preláta.⁴²⁵

Přes svou indispozici vydržel opat Jan ve svém úřadu ještě několik měsíců. Během této doby ještě stihl radikálně změnit dosavadní klášterní politiku vůči tepelským měšťanům. Na jaře 1509, tedy necelé tři roky po jejich rebelii, svolil společně s konventem, aby se městečko Teplá obklopilo dřevěným plotem, příkopy a náspy.⁴²⁶ Co přesně vedlo k takovému obratu, není zřejmé. Jisté je, že opat Jan měl s Tepelskými o poznání lepší vztahy než jeho předchůdce. Vliv na to bezpochyby mělo i jeho několikaleté působení ve funkci tepelského faráře. Nelze také vyloučit, že měšťané mohli využít prelátova zdravotního stavu. Ten ho nakonec přiměl k rezignaci.

Dalším tepelským opatem byl zvolen řeholník Petr, který měl za sebou epizodické působení v čele strahovské kanonie. Svoji přísahu složil 2. července 1509.⁴²⁷ Od následujícího roku byl pravidelně ustanovován vizitátorem přinejmenším české a moravské cirkárie.⁴²⁸ Hned od začátku navazoval podniknutými kroky na odkaz opata Zikmunda. Pečoval o obnovu klášterního areálu. V roce 1510 nechal vybudovat nové opatství a obydlí pro hejtmana. Před klášterem vznikla kovárna. Velkou pozornost věnoval tepelský prelát rovněž klášternímu kostelu, když v letech 1510 až 1512 investoval nemalé finanční prostředky do jeho vnitřního vybavení. Lze například zmínit odlití dvou zvonů v Plzni (1510) či zhotovení menších varhan (1512). V roce 1518 byla kostelní střecha pokryta černou břidlicí.⁴²⁹

I opat Petr se snažil pozdvihnout klášterní hospodářství zakládáním rybníků. Roku 1517 tak nechal vybudovat první, který po něm dostal jméno (Petersteich). O rok později vznikly další dva (Malzteich a Schafteich).⁴³⁰

Po nástupu Petra se tepelskému klášteru relativně dařilo. V říjnu 1510 mohli řeholníci půjčit Kryštofovi a Janovi z Gutštejna a na Všerubech 150 kop českých grošů.⁴³¹ Roku 1513 koupila kanonie od Viléma Šěnka a jeho manželky Markéty z Rebersreutu tři louky.⁴³² O rok

⁴²⁵ Ibidem, fol. 335r–v.

⁴²⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L246, listina z 6. 3. 1509 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L246/charter> [cit. 19. 1. 2016].

⁴²⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 135v.

⁴²⁸ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 276–278, č. 123; s. 281, č. 126; s. 281, č. 128; s. 285–289, č. 137 a s. 289, č. 138.

⁴²⁹ Podrobněji idem, *Tepelský klášter*, s. 182.

⁴³⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 138r a 139r.

⁴³¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L248, listina z 3. 10. 1510 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L248/charter> [cit. 21. 1. 2016]. Po třech letech vystavili Gutštejnové dluhopis na stejnou částku. – Ibidem, L250, listina z 5. 12. 1513 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L250/charter> [cit. 21. 1. 2016].

⁴³² Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 228.

později si opat spolu s konventem chtěl opatřit dokonce dům v Chebu,⁴³³ k čemuž nakonec zřejmě nedošlo. V únoru 1517 si však opat Petr již postěžoval nečtinskému hejtmanu Strachotovi z Kralovic, že se klášterním poddaným nedařilo. Z toho důvodu nemohla být vybrána berně, kterou mu měl odevzdat. Žádal ho proto, aby mu ještě dva týdny počkal.⁴³⁴

Na jaře 1516 se opat Petr snažil získat od papeže Lva X. rozšíření privilegia na pontifikálie pocházejícího z roku 1197. Kanonii v této záležitosti zastupoval komisař špitálu sv. Ducha in Saxia v Římě Antonín z Galiana.⁴³⁵ Jistě není náhoda, že tepelský klášter uzavřel koncem ledna 1516 se zmíněným špitálem konfraternitu.⁴³⁶ Přes veškeré snahy však Petr u kurie neuspěl.

Během působení opata Petra v čele Teplé postupně vyvstaly tři hlavní rizikové faktory, které kanonii ohrožovaly. Jednalo se o sousedy, vlastní řeholníky a klášterní poddané. V první řadě musel tepelský prelát chránit klášterní statky. Roku 1510 byli poddaní Tisové a Bohuslavi pod velkým tlakem Jana Pluha z Bečova, který je zatěžoval a soužil. Petr se proto obrátil na krále Vladislava s prosbou, aby byla klášteru vrácena ochrana nad dvěma zmíněnými vesnicemi, což se také stalo.⁴³⁷ Lze očekávat, že tato událost ještě více přiosťřila už tak napjaté vzájemné vztahy. V únoru 1512, jakmile skončila ochrana kláštera Albrechtem z Kolovrat a na Libštejně sjednaná na osm let, vybral si opat s konventem za nového ochránce Jindřicha ze Švamberka,⁴³⁸ s kterým měl poměrně dobré zkušenosti. Je zřejmé, že u něho hledali tepelští premonstráti oporu proti rozpínavému pánu na Bečově. Přesto dále docházelo ke střetům. Když v roce 1516 vznikla pře mezi otročinským farářem Kryštofem a vesnicemi bečovského panství, Brtí a Měchovem, o poplatky, obrátila se paní na Bečově na horní konzistoř s žádostí, aby uvedené vsi byly připojeny k farnosti Krásné Údolí.⁴³⁹ Otročinský farář nakonec pohnal vzdorující farníky před soud administrátora, který potvrdil příslušnost Brtě a Měchova k otročinskému farnímu kostelu. Klid do obvodu faráře Kryštofa ale rozsudek nepřinesl.⁴⁴⁰ V únoru 1517 se rovněž přel opat Petr s bečovským pánem kvůli lesu u Tisové.⁴⁴¹ V březnu 1518 to dokonce dospělo tak daleko, že Sebastian Pluh vztáhl ruku na tepelského preláta. Petr si stěžoval u administrátora pražského arcibiskupství Jana Žáka. Ten

⁴³³ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3087/14, list ze 17. 4. 1514.

⁴³⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, fol. 8r.

⁴³⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1, fol. 341r–343r.

⁴³⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L253, listina z 26. 1. 1516 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L253/charter> [cit. 21. 1. 2016].

⁴³⁷ L. A. ZERLIK, *Das Stift*, s. 270.

⁴³⁸ Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 228.

⁴³⁹ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 56, list z [1516].

⁴⁴⁰ L. A. ZERLIK, *Das Stift*, s. 264.

⁴⁴¹ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, fol. 4v.

poté instruoval planského plebána Jana, aby přiměl svého farníka Sebastiana Pluha urovnat své vztahy s opatem. I toto opatření mělo však pramalý účinek.⁴⁴² Roku 1522 se opat Petr nemohl domluvit při obnovování zástavní listiny na ves Boněnov s Jiřím Bezdrúžickým z Kolovrat. Jádrem sporu byla v tomto případě výše zápisné sumy. Spor nakonec rozsoudil až komorní soud.⁴⁴³ Zdá se, že se opat Petr připravoval na budoucí vyplacení Boněnova, k němuž došlo až za jeho nástupce Antonína v roce 1529.⁴⁴⁴ V roce 1522 tlačil Jan Pluh na opata Petra, aby mu klášter odprodal některé své statky.⁴⁴⁵ Tepelští premonstráti v tom oprávněně spatřovali hrozbu pro své panství. Aby zabránili Janu Pluhovi získat klášterní statky do zástavy od panovníka, obrátili se na krále Ludvíka s prosbou o potvrzení privilegia od jeho otce na nezastavování klášterního majetku.⁴⁴⁶ Ten jim v březnu 1523 vydal konfirmaci všech svobod a privilegií udělených kanonii jeho předchůdci,⁴⁴⁷ za což premonstráti zaplatili 100 tolarů. Opat Petr si tím však ještě více znepřátelil svého souseda. Jeden z jeho lidí měl navíc použít v klášteře bič.⁴⁴⁸ Přes veškeré obtíže se však opatu Petrovi podařilo klášterní statky uhájít.

V první polovině druhého desetiletí 16. století sloužila Teplá díky opatu Petrovi stále jako centrum šíření reformy po kanoních české cirkárie. V roce 1512 žádal milevský opat Jiří tepelského opata Petra o dočasné poskytnutí jednoho bratra znalého řehole a ceremonií.⁴⁴⁹ O dva roky později poslal želivský opat Wolfgang do Teplé na zaškolení novice Martina.⁴⁵⁰ V roce 1515 se stejný želivský prelát obrátil na opata Petra s prosbou, aby vypravil do Milevska k obnově tamějšího konventu společně se zmíněným bratrem Martinem i jednoho, či více tepelských řeholníků.⁴⁵¹ Zřejmě od poloviny druhého desetiletí docházelo k postupnému úpadku kázně řeholníků. Tento trend se plně projevil počátkem 20. let. Vliv na to bezpochyby mělo rovněž šíření luterství. Výrazný příklad poklesu morálky představuje vykradení horní sakristie klášterního kostela na podzim roku 1521 novicem Janem Behemem, který i s lupem uprchl do Wittenberka. Přestože se tam skrýval pod falešným jménem, byl na jaře následujícího roku vypátrán klášterním hejtmanem, který ho nechal uvěznit. Na základě intervence Martina Luthera byl ale propuštěn. Kanonii se nakonec vrátila jen malá část

⁴⁴² SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 85, list z 10. 3. 1518.

⁴⁴³ *AC XXXII*, s. 369, č. 4145.

⁴⁴⁴ L. A. ZERLIK, *Das Stift*, s. 275.

⁴⁴⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1, fol. 142v.

⁴⁴⁶ *Ibidem*, fol. 348r.

⁴⁴⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L255, listina z 13. 3. 1523 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L255/charter> [cit. 22. 1. 2016].

⁴⁴⁸ L. A. ZERLIK, *Das Stift*, s. 270–271.

⁴⁴⁹ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 251–252, č. 28.

⁴⁵⁰ *Ibidem*, s. 253–254, č. 29.

⁴⁵¹ *Ibidem*, s. 254–255, č. 30.

z ukradených klenotů.⁴⁵² Jiný, neméně závažný, případ spadá do roku 1525, kdy měl nastoupit do Miličina utrakvistický plebán, kterým byl uprchlý tepelský řeholník. Vykrádal však kostely, a byl proto i se svou družkou upálen.⁴⁵³ Opat Petr se stále snažil v konventu udržet přísnou kázeň. V roce 1523 se díky tomu dostal do konfliktu s řeholníky vedenými německým bratrem Jindřichem, který chtěl získat opatskou hodnost. Rebelující řeholníky podporoval Jan Pluh. Roku 1524 se spory mezi nimi dále vyostřily. Když prelát řeholníky potrestal, podali na něho stížnost ke králi Ludvíkovi a pražské kapitule.⁴⁵⁴ Panovník následně pověřil administrátora pražského arcibiskupství Jana Žáka, aby celou záležitost prošetřil. Administrátor spolu se strahovským opatem Antonínem a dalšími preláty zavítal do Teplé. Výsledkem jejich vizitace byla pravidla závazná pro obě strany. Poměry v klášteře se tím zřejmě nezlepšily, jelikož otec-opat povolal v listopadu 1524 na Strahov jak opata Petra, tak dva zástupce konventu, aby je rozsoudil.⁴⁵⁵ Podle jeho rozhodnutí měl opat Petr upustit od své přísnosti.⁴⁵⁶ Konvent tak dále upadal, až v roce 1531 pobývalo v tepelském klášteře vedle opata Antonína pouze jedenáct bratrů.⁴⁵⁷

Za opata Petra se obnovilo napětí mezi klášterem a tepelskými měšťany. Už v roce 1510 se rozhořel spor mezi Tepelskými a jejich farářem, kterým byl řeholník Jan Colberger, o štolu. Při nakonec narovnal v listopadu 1510 přímo v klášteře žatecký arcijáhen Jošt Thusel tak, že stanovil přesnou výši poplatků za jednotlivé úkony.⁴⁵⁸ Nenávist Tepelských vůči jejich vrchnosti se plně projevila na jaře 1525 povstáním. Jednání tepelských měšťanů a některých vesničanů bylo jistě inspirováno povstáním jáchymovských horníků z 13. května, při kterém byla vyrabována jáchymovská radnice a hrad.⁴⁵⁹ Dne 27. května vylákala městská rada opata, převora a klášterního hejtmána do města na radnici pod záminkou událostí, ke kterým došlo v Jáchymově. Během jednání byli prostřednictvím zvonů svoláni před radnici měšťané a poddaní z okolí, kteří se velmi rychle radikalizovali. Rozbouřený dav se marně pokoušel uklidnit hejtman. Opat s převorem se za nastalé situace pokusili uniknout. Tepelský prelát byl však dopadnut. Poté se dav vypravil společně s opatem vezeným na voze do kláštera. Jakmile povstalci násilím vnikli dovnitř, uvěznili opata Petra v prelatuře a začalo rabování. Řeholníci se před nimi ukryli na chráněné místo. Starší bratr Bartoloměj se pokusil zklidnit plenící poddané vydáním klíče od sklepa s nápoji, ve kterém posléze některé z nich zamknul.

⁴⁵² Zevrubněji K. DOLISTA, *Tepelský klášter*, s. 183 a 194.

⁴⁵³ Josef MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001, s. 138–139.

⁴⁵⁴ L. A. ZERLIK, *Das Stift*, s. 264.

⁴⁵⁵ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 105, list ze 14. 11. 1524.

⁴⁵⁶ L. A. ZERLIK, *Das Stift*, s. 265.

⁴⁵⁷ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 296, č. 143.

⁴⁵⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1, fol. 136v–137v.

⁴⁵⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 198.

Rebelové předložili opatovi své nereálné požadavky. Večer se měli povstalci údajně smluvit na vraždě opata Petra, kterému se však podařilo z okna vzburcovat kolemjdoucí české poddané z vidžínské farnosti. Poddaní věrní vrchnosti posléze vytlačili rebely z kláštera, kterému následně zajistili ochranu. Tepelský prelát se potom obrátil na nejvyššího hejtmána Českého království Karla Minsterberského, který dal klášter do ochrany hejtmána Vavřince ze Šírtinku a Jana Pluha. Vzbouření rolníci byli předvoláni do Plzně před soud, ale nedostavili se. Nepřehledné situace využili poddaní z pístovské farnosti a odepřeli poslušnost klášternímu hejtmanu. Když se však obvinění poddaní nedostavili ani po třetím vyzvání do Plzně, dal Karel z Minsterberka za pravdu klášteru. Následně bylo šest vůdců povstání pověšeno na pahorku mezi městečkem a klášteřem. Další zachránila před popravou intervence přímluvců u opata. Tepelští měšťané a někteří poddaní složili opatu a konventu zvláštní přísahu. Potrestání rebelů zamezilo dalším projevům odporu vůči vrchnosti na jiných částech klášterního panství.⁴⁶⁰

Opat Petr, který se snažil zachovat dědictví svého předchůdce Zikmunda, zemřel po dlouhé nemoci 19. února 1526.⁴⁶¹ Na jeho fyzickém stavu se jistě podepsaly i zážitky z povstání. Jeho skolem se pomyslně uzavřely středověké dějiny tepelské kanonie.

⁴⁶⁰ L. A. ZERLIK, *Das Stift*, s. 265–268. NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1, fol. 289r–v. SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 94, list z roku [1525].

⁴⁶¹ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 290, č. 139. Basilius Franz GRASSL (ed.), *Das älteste Totenbuch des Praemonstratenser Chorfrauenstiftes Chotieschau (1200–1640)*, VKČSN, tř. I, 1930, s. 11.

3. Diplomatika kláštera Teplá

3.1. Tepelské písemnosti

3.1.1. Typologie diplomatického materiálu u premonstrátských kanonií ve středověku

Diplomatice premonstrátských kanonií v českých zemích ve středověku nebyla doposud věnována příliš velká pozornost. Spíše než syntetické práce vznikaly drobnější studie zaměřené na jednu konkrétní písemnost, z nichž největší pozornost bezesporu získal strahovský urbář.⁴⁶² Výjimku v tomto ohledu představuje práce komplexně pojednávající o písemnostech strahovského kláštera, kterou sepsal Jan Pařez.⁴⁶³ Nutno ale podotknout, že rozebírá materiál až ze 16. století. O rozdělení dochovaných písemností tepelského kláštera z doby opata Zikmunda Hausmanna se pokusil autor této práce v rámci přípravné studie přednesené na konferenci.⁴⁶⁴ Nově podává typologii písemností zpečetěných moravskými premonstráty Martina Bolom-Kotari.⁴⁶⁵ Pramennou základnu omezila lety 1436 a 1784, těžiště však spočívá v raně novověkých pramenech. Charakterizovat diplomatický materiál u řeholních institucí v českých zemích ve středověku se pokusil v rámci skript diplomatiky Jiří Pražák.⁴⁶⁶ V zásadě ale uvedl hlavní kategorie písemností s příklady některých konkrétnějších typů. Ve stejné vysokoškolské učebnici vymezili Jindřich Šebánek a Sáša Dušková v rámci kapitoly o základních pojmech pět složek diplomatického materiálu, kterými jsou listiny, mandáty, listy, úřední akta a úřední knihy.⁴⁶⁷ Toto běžně používané členění zde poslouží jako východisko pro typologii premonstrátských písemností. Na základě dochovaných písemných produktů kanceláří jednotlivých kanonií lze zmíněné kategorie, z nichž připadají v úvahu listiny, otevřené listy, missivy a úřední knihy, dále konkretizovat, a vytvořit tak přehled písemností, které vznikaly či byly používány v premonstrátských kláštorech ve druhé polovině 15. století. Je ale třeba mít na paměti, že takto vzniklý soupis bude výrazně ovlivněn stavem dochování pramenů, a proto nemůže být v žádném případě vyčerpávající. S ohledem na přechodový charakter některých písemností bude rozčlenění do

⁴⁶² Literatura bude uvedena níže v rámci zmínek o daných písemnostech.

⁴⁶³ J. PAŘEZ, *Diplomatika*, s. 419–433.

⁴⁶⁴ P. TRNKA, *Písemnosti*, s. 59–70.

⁴⁶⁵ Martina BOLOM-KOTARI, *Pečeti moravských premonstrátů v letech 1436–1784. Sfragistika představených a konventů v kontextu jejich diplomatického materiálu*, dizertační práce na Ústavu PVH a archivnictví FF MU, Brno 2013, s. 209–219.

⁴⁶⁶ Jiří PRAŽÁK, *Písemnosti církevní správy v letech 1310–1526*, in: *Česká diplomatika do roku 1848*, 2. vyd., Praha 1984, s. 151.

⁴⁶⁷ Jindřich ŠEBÁNEK – Sáša DUŠKOVÁ, *Základní pojmy*, in: *Česká diplomatika do roku 1848*, 2. vyd., Praha 1984, s. 20–23.

hlavních skupin provedeno čistě na základě vnějších znaků. Nejlepší situace v dochování je v případě listin, na jejichž zachování měl vlastník většinou trvalý zájem. To ale již neplatilo pro většinu ostatních kategorií. Zejména listy a účty mívaly pouze dočasný význam a po nějaké době často vzaly za své. Tomu odpovídá i současný stav dochování. V případě papírových listů se do dnešních dnů dochovaly spíše jednotliviny a jen výjimečně menší soubory. Nejhuře však dopadly úřední knihy, na jejichž někdejší existenci ukazují dnes převážně jen fragmenty. V několika málo případech jsou k dispozici celé kodexy, kterých ale není mnoho.

3.1.1.1. Listiny

Listiny na pergameni s přivěšenou pečetí jsou tedy nejlépe dochovaný typ pramene. Z obsahového hlediska je možné je rozdělit do šesti hlavních skupin: na listiny k majetkovým a finančním záležitostem kanonie, které převažují, listiny vrchnostenské správy, listiny řádové a církevní správy, listiny vydané prelátem kláštera obsahově nesouvisející s kanonií ani s řádem, listiny na konfraternitu a listiny obsahující přiznání k landfrýdu.

První skupinu listin vydával prelát společně s konventem. Ve 14. století mohlo být navíc připojeno ještě schválení otce opata ve zvláštním odstavci spolu s jeho přivěšenou pečetí. V 15. století se případně objevuje už pouze pečeť otce opata. Z nejčastěji doložených typů sem patří vysvědčení o majetkových transakcích (prodeji,⁴⁶⁸ koupi,⁴⁶⁹ výměně⁴⁷⁰), emfiteutické smlouvy,⁴⁷¹ hamfešty (pronájem části vrchnostenského pozemkového majetku za plat),⁴⁷² dluhopisy,⁴⁷³ zápisné listiny,⁴⁷⁴ kvitance,⁴⁷⁵ vysvědčení o donacích a odkazech

⁴⁶⁸ V roce 1327 prodala zábrdovická kanonie klášteru cisterciáček na Starém Brně ves Ořešín za 40 moravských hřiven. Stalo se tak se souhlasem strahovského opata, který byl otcem-opatem zábrdovického kláštera. – *CDM VI*, s. 259–260, č. 330.

⁴⁶⁹ Např. listinou z roku 1445 informoval želivský opat Marek kromě jiného, že koupil část řeky Jihlavy pod vsí Rantířov a louku zvanou „*Mülwizin*“. – NA, Premonstráti – klášter Strahov, inv. č. 113, listina z 11. 11. 1445 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RP/113/charter> [cit. 27. 7. 2015].

⁴⁷⁰ V roce 1509 vyměnil zábrdovický klášter s vědomím opravních pánů s Janem Petrovským z Hrochova a s Heřmanem z Hrochova ves Čenkovice za mlýn Rodlín a za dvůr při mlýnu. – MZA v Brně, E 59 – Premonstráti Zábrdovice, inv. č. 89, listina z 19. 11. 1509 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E59/89/charter> [cit. 27. 7. 2015].

⁴⁷¹ Pěkný příklad představuje emfiteutická listina z roku 1374, ve které vysazuje strahovský opat Konrád spolu s konventem ves Pátek nad Ohří. – NA, Premonstráti – klášter Strahov, inv. č. 57, listina ze 7. 2. 1374 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RP/57/charter> [cit. 27. 7. 2015]. Kromě toho, že se tato listina dochovala v originále, je zachycena také ve strahovském urbáři z roku 1410. – *DRC*, s. 254–256.

⁴⁷² Roku 1514 propůjčila loucká kanonie na tři životy štěpnici v Odrovicích Šimonovi Gögelovi a jeho synům za roční poplatek 4 kop. – MZA v Brně, E 57 – Premonstráti Louka, sign. 1514 V 31, listina z 31. 5. 1514 viz http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E57/1514_V_31/charter [cit. 27. 7. 2015]. Zevrubněji se hamfeštním listinám věnuje J. PAŘEZ, *Diplomatika*, s. 330–341.

⁴⁷³ Největší množství dochovaných dluhopisů z českého premonstrátského prostředí, které jsou psány výlučně na pergameni, pochází z chotěšovského kláštera. Z nich je možné uvést jako příklad dluhopis probošta Erharta a konventu z roku 1496, ve kterém vyznávají, že jsou dlužní Mikuláši a Burianovi Želézským ze Srb 80 kop

konventu,⁴⁷⁶ smlouvy o stavbě rybníka,⁴⁷⁷ udělení rychtářství či nápravy,⁴⁷⁸ souhlas s prodejem (postoupením) klášterního majetku,⁴⁷⁹ osvobození od poplatků či povinností spojených s držbou nemovitosti,⁴⁸⁰ smlouvy urovnávající spor kanonie s druhou stranou apod.⁴⁸¹

Listiny vrchnostenské správy, jejímiž příjemci jsou vlastní poddaní, vydával prelát kanonie společně s konventem. Patří mezi ně udělení nemovitosti (pustého místa apod.),⁴⁸² snížení berně,⁴⁸³ darování statků spadlých na klášter poddaným,⁴⁸⁴ potvrzení držby,⁴⁸⁵ vzdání se odúmrti (náhradou za odvádění platu, nebo za jednorázovou částku) atd.⁴⁸⁶ Některé listiny splňující znaky příslušnosti do této skupiny se již objevily ve skupině předchozí. Týká se to

míšeňských grošů. – NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2269, listina z 6. 11. 1496 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2269/charter> [cit. 27. 7. 2015]. Charakteristiku dluhopisů lze nalézt v rámci Josef PELIKÁN (ed.), *Rožmberské dluhopisy z let 1457–1481*, Praha 1953, s. XI–XIII.

⁴⁷⁴ Zástavní listiny patří mezi lépe dochované písemnosti z klášterního prostředí. Hojně zastoupeny jsou opět v archivu chotěšovského kláštera. Tak např. v roce 1499 zapsala chotěšovská kanonie bratrům z Chudenic encovanské zboží na 10 let v sumě 1091 uherských zlatých. – NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2276, listina z 23. 4. 1499 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2276/charter> [cit. 27. 7. 2015].

⁴⁷⁵ V roce 1359 potvrdil zábrdovický klášter přijetí peněz za ves Částkovice, prodanou Jaroslavovi ze Šternberka. – *RBM VII/1*, s. 117, č. 177.

⁴⁷⁶ Roku 1413 odkázala vdova po Václavu Rúsovi Markéta strahovskému klášteru 5 a půl kopy a 6 grošů věčného platu na dvoře ve vsi Střešovicích, ze kterého měli být v postě živeni a ošaceni tři chudí a třikrát týdně slouženy mše za manžela. – *RBMV VI/2*, s. 197–198, č. 1098.

⁴⁷⁷ K dispozici je např. smlouva z roku 1515 mezi hradištským klášterem a olomouckými klariskami, které dovolují zatopit své pozemky při stavbě rybníka u Hrabiny. – MZA v Brně, E 55 – Premonstráti Klášterní Hradisko, inv. č. 94, listina z 15. 2. 1515 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E55/94/charter> [cit. 27. 7. 2015].

⁴⁷⁸ Roku 1408 udělil probošt Sulek spolu s konventem chotěšovského kláštera nápravní dvůr Buškovi zvanému Dlesk, za což byl nápravník povinen sloužit s jedním koněm. – *RBMV VI/2*, s. 136, č. 933.

⁴⁷⁹ V listině vydané roku 1410 dovoluje doksanský klášter Fránovi postoupit klášterní ves Ledčice na zbývajících devět let staroměstskému měšťanu Janu Schwarzsternovi. – *RBMV VI/2*, s. 157–158, č. 988.

⁴⁸⁰ Např. roku 1475 zprostil chotěšovský klášter Václava z Tachova a jeho dědice všech povinností vázících se k nápravám v Chotěšově a Mantově. – NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2232, listina z 5. 7. 1475 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2232/charter> [cit. 27. 7. 2015].

⁴⁸¹ Z roku 1459 pochází smlouva, kterou uzavřel hradištský klášter ve sporu o plat 1 hřivny ze dvora Tověře a o užívání sousedního lesa s kartuziány v Dolanech. – MZA v Brně, E 40 – Kartuziáni Olomouc, sign. 1459 I 12, listina z 12. 1. 1459 viz http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E40/1459_I_12/charter [cit. 9. 6. 2015].

⁴⁸² Roku 1494 dal loucký opat Pavel společně s konventem pusté místo ve vsi Loděnice na podsedeck o sazení tamějšímu řezníkovi a jeho manželce. – MZA v Brně, E 57 – Premonstráti Louka, sign. 1494 VI 25, listina z 25. 6. 1494 viz http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E57/1494_VI_25/charter [cit. 8. 6. 2015].

⁴⁸³ V roce 1452 snížil chotěšovský klášter svému městečku Dobřanům kvůli utrpeným škodám roční berni na 30 kop grošů. – NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2188, listina z 3. 3. 1452 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2188/charter> [cit. 7. 6. 2015].

⁴⁸⁴ Např. roku 1346 daroval tepelský opat Beneda spolu s konventem majetek, který na ně spadl po smrti Jana Puchelbergera vdově Alžbětě a jejím bratrům. – *RBM IV*, s. 690, č. 1726.

⁴⁸⁵ V roce 1516 potvrdil chotěšovský probošt Kliment společně s konventem klášternímu poddanému Mikulášovi z Hrušovan držbu městiště s půllánem. – NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2296, listina z 27. 5. 1516 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2296/charter> [cit. 7. 6. 2015].

⁴⁸⁶ Tak ku příkladu v roce 1513 se vzdal hradištský klášter práva odúmrti ve své vsi Obědkovice náhradou za roční plat. – MZA v Brně, E 55 – Premonstráti Klášterní Hradisko, inv. č. 92, sign. J 34, listina z 24. 8. 1513 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E55/92/charter> [cit. 7. 6. 2015].

zejména písemností zachycujících majetkové a finanční transakce mezi vrchností a jejími poddanými.

Do třetího souboru listin náleží mimo jiné písemnosti vzniklé v souvislosti s výměnou preláta, tzn. žádost konventu k otci opatovi o potvrzení nově zvoleného představeného, která bývala často vydána prostřednictvím veřejného notáře,⁴⁸⁷ a na ní navazující konfirmace zvoleného preláta otcem opatem.⁴⁸⁸ Dalším aktem, kolem kterého vznikaly listiny, byla donace konventu na pitancie. V této souvislosti žádal prelát spolu s konventem otce opata či premonstrátského opata s generální kapitulou o potvrzení zmíněného darování,⁴⁸⁹ k čemuž také většinou došlo.⁴⁹⁰ Mezi tyto listiny spadají rovněž písemnosti vydané preláty z pozice vizitátorů, jako například potvrzení závěti představeného,⁴⁹¹ schválení reformních opatření,⁴⁹² narovnání sporu uvnitř kanonie či mezi kanoniemi apod.⁴⁹³ Rozhodovat takové spory mohli i „řadoví“ preláti z pověření premonstrátského opata či vizitátora. Zajímavým pramenem pro každodenní život uvnitř konventu jsou listiny proboštů s ustanoveními o ošacení a výživě řeholnic.⁴⁹⁴ Písemnost církevní správy představuje prezentace kněze k fáře, jejímž patronem byl prelát.⁴⁹⁵ Díky obsahu pomíjivého významu je dochování této písemnosti obecně velmi vzácné. Prezentace byly nejprve psány na pergamenu opatřeném přivěšenou pečeti.⁴⁹⁶

⁴⁸⁷ Např. v roce 1388 se obrátily řeholnice kounického kláštera prostřednictvím notářského instrumentu Lva z Boskovic na želivského opata Jindřicha, který byl jejich otcem-opatem, s žádostí o potvrzení volby nového probošta. – *RBMV III*, s. 84–85, č. 182.

⁴⁸⁸ Tak např. roku 1499 potvrdil milevský opat Bartoloměj volbu probošta dceřiného kláštera v Drkolné. – Stiftsarchiv Schlägl, sign. 1499 IX 08, listina z 8. 9. 1499 viz http://monasterium.net/mom/AT-StiASchl/Urkunden/1499_IX_08/charter [cit. 6. 6. 2015].

⁴⁸⁹ V roce 1351 požádal chotěšovský probošt Petr premonstrátského opata Jana o potvrzení darování ročního platu tepelskému klášteru. – K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 153–154, č. 37.

⁴⁹⁰ Generální opat Jan odpověděl na žádost zmíněnou v předchozí poznámce schválením darování. – Ibidem, s. 154–155, č. 38.

⁴⁹¹ V roce 1342 potvrdili roční vizitátoři, želivský opat Ctibor a chotěšovský probošt Petr, závěť tepelského opata Benedy. – *RBM IV*, s. 451, č. 1127.

⁴⁹² Roku 1483 potvrdil vizitátor, hradištský opat Bernard, reformní opatření učiněná opatem Zikmundem v tepelském klášteře. – K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 236–238, č. 17.

⁴⁹³ Např. roku 1368 narovnal vizitátor, tepelský opat Heřman, spor mezi proboštem a konventem kláštera ve Speinshartu. – K. DOLISTA (ed.), *Speinshart*, s. 79–81, č. 1.

⁴⁹⁴ Jsou k dispozici tři takové listiny pro chotěšovské premonstrátky od jejich proboštů Oldřicha (1380), Hartmana (1384) a Sulka (1397). – *RBM V/II/1*, s. 51–52, č. 52; s. 97, č. 173 a s. 261–262, č. 576.

⁴⁹⁵ Písemnostem vznikajícím v souvislosti s obsazováním církevních beneficií ve středověku se věnovala Blanka ZILYNSKÁ, „*Vestre reverendissime paternitati duximus presentandum*“. *Role a podoba písemností při obsazování církevních beneficií ve středověku*, in: Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním, Praha 2008, s. 105–119.

⁴⁹⁶ B. ZILYNSKÁ, „*Vestre reverendissime paternitati*“, s. 116–117. Mezi nejstarší dochované prezentace patří listina Boreše z Rýzmburka a na Bečově z roku 1358, ve které prezentuje pražskému arcibiskupovi Arnoštovi po smrti žlutického plebána Hildebranda k uprázdněnému beneficiu jistého Jana. – *RBM VI/3*, s. 520–521, č. 843; reprodukce v rámci Heribert STURM, *Das Archiv der Stadt Eger*, Eger 1936, obrazová příloha č. 11. Z premonstrátského prostředí jsou známy dva relativně mladé případy, přičemž oba vydal želivský opat Wolfgang v letech 1500 a 1501. – NA, Premonstráti – klášter Strahov, inv. č. 161, listina ze 4. 12. 1500 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RP/161/charter> [cit. 6. 6. 2015] a ibidem, inv. č. 163, listina z 13. 1. 1501 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RP/163/charter> [cit. 6. 6. 2015].

Nejpozději během druhé poloviny 15. století se však začaly objevovat prezentace psané i na papíru.

Další skupinu tvořily listiny prelátů, které obsahově nesouvisely s jejich kanonií, stejně jako s premonstrátským řádem. Jedná se v první řadě o vidimáty nejrozličnějších listin, které mohli vydat buď premonstrátská prelátia sami,⁴⁹⁷ nebo spolu s dalšími vydavateli.⁴⁹⁸ Nejpozději od konce 15. století se objevovaly vidimáty psané také na papíru. Dále sem rovněž spadají listiny urovnávající spor dvou stran vyhotovené z pozice ubrmana ustanoveného papežskou stolicí, méně pak biskupem, přičemž spoluvydavateli bývali často jiní církevní hodnostáři.⁴⁹⁹ Závěry ubrmanů mývaly často podobu notářských instrumentů.⁵⁰⁰

Úzce vymezenou skupinou jsou listiny na konfraternitu. Ta byla uzavírána nejen mezi premonstrátskými kanoniemi, ale i s kláštery jiných řádů. Konventy, které vstoupily do konfraternity, si o tom vzájemně vyhotovily listiny.⁵⁰¹ Do konfraternity bylo možno přijmout také kněží a šlechtice.⁵⁰²

Poslední a nejmenší skupinu představují poměrně vzácné listiny obsahující přiznání k landfrýdu.⁵⁰³

3.1.1.2. Otevřené listy

Listů na papíru s přitištěnou pečetí pod textem je ze středověku, resp. z 15. a počátku 16. století, k dispozici o poznání méně než pergamenových listin. Jednalo se o různé smlouvy,⁵⁰⁴ vidimáty,⁵⁰⁵ svědectví,⁵⁰⁶ prezentace k farám,⁵⁰⁷ povolení řeholníkovi vykonávat

⁴⁹⁷ Např. v roce 1479 vidimoval loucký opat Jan listinu krále Ladislava určenou klášteru klarisek ve Znojmě. – MZA v Brně, E 49 – Klarisky Znojmo, inv. č. 11, sign. A 16, listina z 2. 6. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E43/11/charter> [cit. 6. 6. 2015].

⁴⁹⁸ V roce 1502 ověřil loucký opat Pavel spolu s purkmistrem a přísežnými města Znojma dvě listiny pro klášter klarisek ve Znojmě. – MZA v Brně, E 49 – Klarisky Znojmo, inv. č. 14, sign. A 19, listina z 1. 6. 1502 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E43/14/charter> [cit. 6. 6. 2015].

⁴⁹⁹ Roku 1514 rozhodli loucký opat Pavel a probošt na sv. Hypolitu Wolfgang jako soudci ustanovení papežem Lvem X. spor mezi klášterem klarisek ve Znojmě a svými poddanými v Tasovicích a Hodonicích. – Ibidem, inv. č. 64, sign. J 3, listina ze 4. 4. 1514 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E43/64/charter> [cit. 6. 6. 2015].

⁵⁰⁰ Veřejný notář Jan z Horšovského Týna sepsal v roce 1362 rozhodnutí želivského opata Bohuslava ve sporu mezi pány z Rožmberka a milevským klášterem. – *RBM VII*, s. 693, č. 1146.

⁵⁰¹ Případ, kdy se dochovaly zároveň oba exempláře, představuje např. konfraternita mezi Speinshartem a Teplou z roku 1465. – K. DOLISTA (ed.), *Speinshart*, s. 83–54, č. 5 a idem, *Nochmals über die Beziehungen zwischen Speinshart und Tepl im späten Mittelalter*, *APraem* 66, 1990, 1–2, s. 68, č. 2.

⁵⁰² Příkladem takové písemnosti je listina milevského opata a konventu z roku 1307. – I. H. PICHLER (ed.), *Urkundenbuch*, s. 89–90, č. 73.

⁵⁰³ Dokladem je listina vydaná zábrdovickým opatem Jeronýmem z roku 1484. – M. BOLOM-KOTARI, *Pečeti moravských premonstrátů*, s. 210.

⁵⁰⁴ Např. roku 1417 oznámil strahovský opat Mikuláš spolu s konventem kláštera prostřednictvím papírového listu, že dali do doživotního užívání Janovi Bohňanovi pusté lány ve dvou vsích. – *RBMV VI/2*, s. 222, č. 1160. Sem patří rovněž smlouva mezi chotěšovským konventem a bývalým proboštem Tristramem z roku 1492 o jeho zaopatření. – SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L204, list ze 17. 7. [1492] viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOA/TeplaOPraem/L204/charter> [cit. 27. 7. 2015].

duchovní službu na šlechtickém dvoře,⁵⁰⁸ průvodní listy určené buď řeholníkům, nebo klášterním poddaným, zhosty⁵⁰⁹ a rodné listy.⁵¹⁰ Některé z uvedených druhů písemností se mohou vyskytovat také s vnějšími znaky odpovídajícími listině, tedy na pergamenu s přivěšenou pečetí. To se týká zejména vidimátů, smluv a prezentací.

3.1.1.3. Missivy⁵¹¹

Rovněž skupina zavřených listů premonstrátských prelátů a konventů se svým pomíjivým obsahem utrpěla rozsáhlé ztráty a v dnešní době jsou k dispozici spíše jednotliviny a to převážně až od konce 15. století. Nejlépe, co se týče dochování, jsou na tom listy tepelských opatů, které se v relativně větším množství dochovaly od přelomu 14. a 15. století v Archivu města Cheb v Státním okresním archivu Cheb.⁵¹² S klášterem Teplá je také spojeno dochování většiny zbylých missivů českých prelátů, které jsou uloženy v archivu tohoto kláštera nacházejícím se zčásti v Státním okresním archivu Cheb a zčásti v Státním oblastním archivu v Plzni. Jedná se o sedmnáct missivů strahovských opatů z let 1481–1525,⁵¹³ tři missivy chotěšovských proboštů z let 1518 až 1523,⁵¹⁴ list želivského opata Petra z roku

⁵⁰⁵ Během roku 1490 vidimoval milevský opat Mikuláš dvě panovnické listiny, což se stalo s největší pravděpodobností na přání Jindřicha ze Švamberka. – SOA v Třeboni, Cizí statky, inv. č. 62, list ze 17. 4. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/CizyStatky/62/charter> [cit. 27. 7. 2015] a inv. č. 63, list z 20. 8. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/CizyStatky/63/charter> [cit. 27. 7. 2015].

⁵⁰⁶ Jedná se např. o svědectví doksanského probošta Děpolda z Rýzmberka z roku 1460 o tom, že chotěšovský probošt vždy podléhal tepelskému opatu (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L143, list z 2. 1. 1460 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L143/charter> [cit. 27. 7. 2015]) či o výpověď milevského opata Mikuláše z roku 1485 o tom, že z kovárovského dvora byl odváděn desátek kovárovskému faráři (AČ XV, s. 318–319, č. 37).

⁵⁰⁷ Vyjma prezentací tepelského opata, o kterých bude pojednáno níže, je k dispozici též jedna prezentace želivského opata Wolfganga na papírovém listu s přitíštěnou pečetí z roku 1503. – SOA v Třeboni, Premonstráti Želiv, inv. č. 71, list z 24. 6. 1503 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/PremonstratiZeliv/71/charter> [cit. 27. 7. 2015].

⁵⁰⁸ Ku příkladu v roce 1519 udělil strahovský opat Antonín se souhlasem tepelského opata Petra povolení tepelskému profesovi Kryštofovi působit u Václava z Vartemberka. – SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 98, list ze 4. 3. 1519.

⁵⁰⁹ Doklady průvodních listů i zhostů pochází z tepelského kláštera, jak bude nastíněno níže.

⁵¹⁰ Znám je rodný list vydaný hradišťským opatem Jiřím z roku 1463. – M. BOLOM-KOTARI, *Pečeti moravských premonstrátů*, s. 93 a 258.

⁵¹¹ Uzavřeným missivům v českých zemích ve středověku nebyla dosud věnována přílišná pozornost. Ta se dosud soustředila pouze na missivy panovnické (Zdeněk KRISTEN, *Listy poselací a jejich registra v královské kanceláři české až do Bílé Hory*, ČAS 5, 1927, s. 2–21 a Pavel TRNKA, *Regesty královských missivů určených úředníkům mince, nejvyššímu mincmistru a hornímu hofmistru v letech 1472–1489*, SAP 59, 2009, s. 39–171) nebo listy královských úředníků (Tomáš VELÍČKA, *Listy v zateckém kraji a královští úředníci v době předhusitské*, Porta Bohemica 6, 2013, s. 146–193).

⁵¹² SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3083–3087.

⁵¹³ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 31, list z 18. 11. 1481; č. 11, list z 9. 7. 1499; kart. č. 73, č. 37, list z 24. 3. 1501; č. 41, list ze 4. 12. 1505; č. 44, list z 28. 1. 1506; č. 46, list z 28. 10. 1508; č. 57, list opata Antonína bez roku; č. 75, list z 6. 5. 1517; č. 77, list z 24. 7. 1517; č. 79, list z 8. 10. 1517; č. 84, list z 10. 2. 1518; č. 87, list z 9. 12. 1518; č. 88, list z 13. 4. 1519; č. 99, list z 28. 4. 1519; č. 100, list z 22. 7. 1521; č. 105, list ze 14. 11. 1524 a č. 106, list z 13. 2. 1525.

⁵¹⁴ Ibidem, kart. č. 73, č. 82, list z 6. 2. 1518; č. 50, list ze 4. 11. 1518 a č. 52, list z 13. 8. 1523.

1494,⁵¹⁵ missiv milevského opata Bartoloměje z roku 1497⁵¹⁶ a list doksanského probošta Jana z roku 1524.⁵¹⁷ Z missivů uložených v jiných archivech je možné zmínit list chotěšovského probošta Klementa z roku 1516 v Archivu pražské metropolitní kapituly⁵¹⁸ a missiv louckého opata Jana VII. z roku 1524 v Státním okresním archivu Jihlava.⁵¹⁹

S ohledem na obsahovou pestrost uzavřených listů není třeba se pokoušet na tomto místě o typologii uvnitř kategorie. Ta bude koneckonců nastíněna v kapitule věnované tepelským missivům.

3.1.1.4. Úřední knihy

Z úředních knih se do dnešních dnů dochovalo několik málo kompletních exemplářů a několik fragmentů. V jejich následujícím přehledu nebudou reflektovány knihy tepelského kláštera, kterým bude věnována patřičná pozornost na jiném místě.

Nejpozději od konce 15. století si pořizovaly premonstrátské kanonie v českých zemích kopíře listin, které pro ně byly důležité. Dokládá to kopíř želivského kláštera z konce 15. století.⁵²⁰ Kodex opatřený měkkou pergamenovou vazbou s klopou a přepásáním má výšku 40 cm a šířku 30 cm.⁵²¹ Text je psán bastardou a v hlavním textu lze rozeznat dvě písařské ruce. Psací látkou je pergamen. Pro lepší přehlednost byla na počátku každé listiny vykreslena několika tahy iniciála, která převyšuje svojí výškou následující písmena.⁵²² Kromě toho byla většina opisů opatřena ještě nadpisem obsahujícím jméno a titul vydavatele a případně také hlavním předmětem jednání.⁵²³ Rukopis o 23 foliích obsahuje 32 opisů listin z let 1233 až 1493, které jsou řazeny převážně podle významu vydavatelů, českými králi počínaje. Pouze k pěti listinám zachyceným v kopíři již neexistuje originál.⁵²⁴

Pramenem zásadního významu a zároveň jiným druhem úřední knihy jsou dlužní registra chotěšovského kláštera z druhé poloviny 15. století, kterým byla ve vědecké obci

⁵¹⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L211, list ze 6. 4. 1494 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L211/charter> [cit. 27. 7. 2015].

⁵¹⁶ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 12, list z 25. 10. 1497.

⁵¹⁷ Ibidem, kart. č. 73, č. 103, list z 27. 6. 1524.

⁵¹⁸ Jaroslav ERŠIL – Jiří PRAŽÁK, *Archiv pražské metropolitní kapituly II. Katalog listin a listů z let 1420–1561*, Praha 1986, s. 192, č. 551.

⁵¹⁹ M. BOLOM-KOTARI, *Pečeti moravských premonstrátů*, s. 101 a 297.

⁵²⁰ Rukopis je uložen v NA, Premonstráti – klášter Strahov, č. kn. 43. V nedávné době mu byla věnována bakalářská práce, jejíž součástí je i plnotextová edice listin zahrnutých do kopíře: Kateřina PETROVÁ, *Středověké listiny 13.–15. století v kopíři želivského kláštera*, bakalářská práce na Ústavu PVH a archivnictví FF MU, Brno 2013.

⁵²¹ Ibidem, s. 7.

⁵²² Ibidem, s. 9.

⁵²³ Ibidem, s. 11.

⁵²⁴ Ibidem, s. 10.

věnována již nemalá pozornost.⁵²⁵ Ve skutečnosti se však nejedná o čistá registra, jelikož úřední kniha nezachycuje pouze písemností vydané chotěšovskými probošty a konventem. Má tedy smíšený charakter, i když klášterní písemnosti výrazně převažují. Rukopis je uložen ve Fürst Thurn und Taxis Zentralarchiv v Řezně pod signaturou Böhmen-Akten 93. Jedná se o konvolut tvořený 56 papírovými folii o formátu 27 x 21 cm. Na většině zápisů psaných gotickou kurzívou se podílelo pět písařských rukou. Registra obsahují kolem 125 opisů a částečně také regestů listin k hospodaření kláštera z let 1303 a 1477. Těžiště ale tvoří písemnosti z 50. a 60. let 15. století. Převažují písemnosti vydané klášteřem, které jsou v češtině. Mimo to se v konvolutu objevují některé královské listiny (Václava IV., Zikmunda, Ladislava Pohrobka a Jiřího z Poděbrad), privilegium papeže Bonifáce IX. a formule přísah při opatské volbě. Z obsahového hlediska jsou do konvolutu zahrnuty hlavně dlužní úpisy a zástavy, méně pak prodeje rent, pachtovní a nájemní smlouvy. Registra byla vedena nejpозději od roku 1456. Nelze vyloučit přímou souvislost s působením královské revindikační komise v letech 1453 a 1454. Až do roku 1465 byly zápisy vedeny relativně pravidelně. Poslední datovaný záznam se vztahuje k roku 1483.⁵²⁶ Oproti kopiáři želivského kláštera zahrnují tato registra řadu písemností, které se jinak nedochovaly.

Jiná specializovaná registra byla vedena ve strahovském klášteři přinejmenším od druhé dekády 16. století, jak dokazuje všeobecná úřední kniha z let 1517 až 1576.⁵²⁷ Jako knihu register listin ji označil Jan Pařez. Jedná se o papírový rukopis rozměrů 20,8 x 17 cm o 60 foliích. Největší část agendy představují opisy klášterních listin, zejména hamfeštů na vinice a zahrady. Kromě toho se v knize nachází opisy privilegií pro klášter převážně z doby krále Vladislava II. a také gruntovní zápisy.⁵²⁸ V zásadě se tedy jedná o smíšenou úřední knihu.

K nejstarším dochovaným úředním knihám z premonstrátského prostředí patří bezpochyby urbáře, z nichž první v pořadí je urbář chotěšovského kláštera z roku 1367.⁵²⁹ Ten je dochován ve třech mladších opisech. První z nich vznikl někdy před rokem 1510. Má podobu sešitu o 24 foliích pergamenových a 11 papírových a dosahuje rozměrů 34 x 24 cm.

⁵²⁵ První podrobnější informace o tomto rukopisu poskytl Karel DOLISTA, *Chotěšovský kopiář v Řezně a vysazení Touškova roku 1311*, MZK 8, 1971, s. 141–148, který publikoval i dvě listiny z register. Jak ale naznačuje název, charakterizoval autor pramen nepřesně jako kopiář. Na něho navázala Dana Koutná, která se zabývala tímto rukopisem v rámci své dizertace, přičemž pořídila i jeho edici. Zároveň také označila rukopis za dlužní registra. – Dana KOUTNÁ (ed.), *Das Register des Klosters Chotieschau 1-2*, disertační práce na Univerzitě Řezno, Regensburg 1987. K jejímu vydání tiskem ale nedošlo. Po letech autorka publikovala pouze stručný výtah. – Dana KOUTNÁ-KARG, *Das Register des Klosters Chotieschau*, VHVO 131, 1991, s. 305–312.

⁵²⁶ D. KOUTNÁ-KARG, *Das Register*, s. 307–308.

⁵²⁷ NA, Premonstrát – klášter Strahov, inv. č. 74.

⁵²⁸ Popis knihy podal J. PAŘEZ, *Diplomatika*, s. 321–322.

⁵²⁹ Vydáno v úplnosti: DRC, s. VI–VII, 23–52.

Zahrnuje v sobě chotěšovské panství a encovanský statek.⁵³⁰ Ve druhém opisu pořízeném roku 1510 do sešitu s 39 pergamenovými listy o velikosti 28 x 21 cm se nachází pouze chotěšovské panství.⁵³¹ Poslední exemplář představuje pouhý fragment tvořený 2 listy, na kterých jsou zaznamenány tři vsi z chotěšovského panství.⁵³² Jak vyplývá z podaného přehledu opisů, skládal se urbář ze dvou částí podle správních oblastí: chotěšovské panství (3 městečka a 49 vsí) a encovanský statek (7 vsí). Tyto části se liší i po jazykové stránce, zatímco urbář věnovaný chotěšovskému panství je napsaný v pozdně středověké latině, tak urbář encovanského statku je v češtině.⁵³³ Tato jazyková disproporce mezi jednotlivými částmi vedla historiky zabývající se tímto druhem pramenů k závěru, že urbář encovanského statku je mladší. A. N. Jansinskij a František Vacek předpokládali, že zmíněný urbář vznikl ve druhé polovině 15. století či na počátku 16. století, zatímco Rostislav Nový šel ještě dál a datoval urbář mezi léta 1516 a 1524.⁵³⁴ V každém případě ze skutečnosti, že oba urbáře byly opisovány v 16. století, vyplývá, že musely být obsahově aktuální. Hlavní část urbáře mapující chotěšovské panství byla tedy i po roce 1367 dále doplňována.⁵³⁵ V případě urbáře encovanského statku je situace poněkud odlišná a předpoklad, že oba urbáře mají původ ve stejné době, se zdá být neopodstatněný. Není příliš pravděpodobné, že by jeden z dvojice urbářů, které by vznikly v roce 1367, byl později přeložen z latiny do češtiny, zatímco druhý zůstal v latině a byl tak bez problémů používán ještě v 16. století. Spíše se nabízí vysvětlení, že byl pořízen rovnou v češtině, což by se muselo stát podstatně později než ve druhé polovině 60. let 14. století. Není ale možně vyloučit, že mu při tom mohl jako předloha posloužit starší urbář. Pokud se však neobjeví nějaký nový pramen, tak zřejmě původ encovanského urbáře zůstane nejistý.

Z chotěšovské kanonie pochází i další doklad urbáře, který se hlásí k roku 1385. Opět se jedná o mladší opis ze 16. století, ze kterého se dochoval pouze jeden list zachycující jednu klášterní ves.⁵³⁶

⁵³⁰ NK ČR, sign. UK XV A 4. Charakteristiku poskytují Květoslava HAUBERTOVÁ – Gustav HOFMANN – Ladislav LEŠICKÝ, *Soupis západočeských urbářů 2. pol. 13. století–1773*, Plzeň 1993, s. 76–77, č. 76.

⁵³¹ NK ČR, sign. UK XV A 5. K. HAUBERTOVÁ – G. HOFMANN – L. LEŠICKÝ, *Soupis*, s. 77–78, č. 77.

⁵³² Nachází se v rámci rukopisu uloženém v NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, rkp. 3529, č. kn. 71, fol. 50r–51r. K. HAUBERTOVÁ – G. HOFMANN – L. LEŠICKÝ, *Soupis*, s. 78, č. 78.

⁵³³ František GRAUS, *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské II*, Praha 1957, s. 329 a Rostislav NOVÝ, *Urbář encovanského statku chotěšovského kláštera (Poznámky k chotěšovskému urbáři z r. 1367)*, Litoměřicko 17–20, 1981–1984, s. 71.

⁵³⁴ Ibidem, s. 71 a 74. Proti této dataci se postavil Jaroslav Čechura v recenzi na zmíněný článek v HT 9, 1987, s. 377, přičemž posunul vznik urbáře encovanského statku do roku 1367. K tomuto závěru se přiklonili i autoři *Soupisu západočeských urbářů*. – K. HAUBERTOVÁ – G. HOFMANN – L. LEŠICKÝ, *Soupis*, s. 76–77, č. 76.

⁵³⁵ D. KOUTNÁ (ed.), *Register I*, s. 65–66.

⁵³⁶ Je součástí rukopisu v NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, rkp. 3529, č. kn. 71, fol. 50. K. HAUBERTOVÁ – G. HOFMANN – L. LEŠICKÝ, *Soupis*, s. 78–79, č. 79.

Jeden z mála středověkých urbářů, který se dochoval v originále a v úplnosti, představuje urbář strahovského kláštera z roku 1410.⁵³⁷ S ohledem na svůj význam se stával opakovaně předmětem zájmu českých historiků.⁵³⁸ Původní urbář se nachází v rukopisu s dřevěnými deskami potaženými kůží a s 54 pergamenovými folii o rozměrech 35 x 25,5 cm.⁵³⁹ Za vlastními urbáriálními záznamy následuje zápis z roku 1451, opis listiny z roku 1542 a přehled strahovských opatů průběžně vedený mezi lety 1410 až 1631.⁵⁴⁰ Vedle zmíněného originálu se dochovaly i dva opisy: starší patrně z poloviny 15. století a mladší z 18. století.⁵⁴¹ Starší opis se nachází v kodexu o 47 papírových listech o velikosti 32 x 12 cm. I v tomto případě následuje za vlastním urbářem ještě další zápis, tentokrát ohledně majetkových přesunů z roku 1510.⁵⁴² Dle úvodního zápisu inicioval vznik urbáře roku 1410 strahovský opat Petr z Čachrova a o jeho sepsání se postaral veřejný notář Stanislav z Jičína.⁵⁴³ Stejně jako u předchozích urbářů je i zde vnitřní členění podle jednotlivých lokalit. Výrazně se ale liší výskytem opisů listin. Těch je celkem 24 a hlásí se do rozmezí let 1323 až 1409, přičemž převažují emfyteutické listiny. V 16 případech se jedná o listiny vydané strahovským klášteřem.

Dalším druhem úřední knihy vrchnostenské správy, který je doložen v premonstrátském prostředí, jsou pozemkové knihy. Ty se dochovaly ze samého sklonku středověku v podobě dvou na sebe navazujících svazků chotěšovského kláštera a jedné knihy strahovského kláštera. Přitom první chotěšovský svazek, který mapuje léta 1497 až 1524,⁵⁴⁴ představuje po knize žitenického panství ze 70. let 15. století druhou nejstarší pozemkovou knihu z území Čech a Moravy.⁵⁴⁵ Stejně jako i druhý svazek z let 1525 až 1546 je uložen ve

⁵³⁷ Je uložen v NA, Premonstráti – klášter Strahov, č. kn. 4207a. Edice je součástí DRC, s. X, 219–301. Stalo se tak ale na základě opisu z poloviny 15. století. Srovnání edice s originálem provedl Josef PELIKÁN, *Strahovský urbář z r. 1410*, ČSPS 58, 1950, s. 239–240.

⁵³⁸ Václav Vladivoj TOMEK, *Urbář kláštera strahovského složený roku 1410*, PAM 2, 1857, sl. 72–88; Isidor ZAHRAVNÍK, *Doplňky k urbáři strahovskému z r. 1410*, PAM 21, 1904–1905 (1906), sl. 243–250; Rostislav NOVÝ, *Strahovský urbář z roku 1410*, ZKČDAS 7, 1963, s. 39–69 a Jaroslav ČECHURA, *Urbář kláštera Strahov z roku 1410*, BS 1, 1995, s. 25–44.

⁵³⁹ R. NOVÝ, *Strahovský urbář*, s. 40.

⁵⁴⁰ Posloupnost opatů editoval I. ZAHRAVNÍK, *Doplňky k urbáři*, sl. 245–250.

⁵⁴¹ NA, Premonstráti – klášter Strahov Strahov, č. kn. 4207b a 4207. Datoval R. NOVÝ, *Strahovský urbář*, s. 39.

⁵⁴² Zápis opět zpřístupnil I. ZAHRAVNÍK, *Doplňky k urbáři*, sl. 243–244.

⁵⁴³ DRC, s. 220.

⁵⁴⁴ O čtyřech svazcích chotěšovských pozemkových knih z let 1497 až 1566 pojednala Dana KOUTNÁ-KARG, *Chotieschauer Protokollbücher des 16. Jahrhunderts im Fürst Thurn und Taxis Zentralarchiv*, in: Regensburg und Ostbayern. Max Pindl zum Gedächtniss. Sonderdruck 1991, s. 91–107. Ohledně pozemkových knih chotěšovského kláštera předpokládá Jaroslav Čechura, že nejstarší dochovaný svazek, který nemá název ani úvod, nebyl prvním svého druhu. – Jaroslav ČECHURA, *Významný soubor pozdně středověkých bohemik v Řezně*, AČ 40, 1990, s. 28.

⁵⁴⁵ O žitenické pozemkové knize informuje Vladimír PROCHÁZKA, *Nejstarší česká vesnická pozemková kniha*, ČSPS 68, 1960, s. 81–83.

Fürst Thurn und Taxis Zentralarchiv v Řezně.⁵⁴⁶ Oba jsou opatřeny původní koženou vazbou a dosahují rozměrů 22 x 18 cm. Konec konců rovněž do rozsahu jsou si dost podobné (starší svazek 158 folií a mladší 166 folií). Na jejich vzniku se podílely četné písařské ruce. Kvůli přehlednosti jsou jednotlivé záznamy uvozeny nadpisy obsahujícími převážně název lokality.⁵⁴⁷ Zápisy byly zpočátku uspořádány chronologicky, ač ne striktně.⁵⁴⁸ Po celé 16. století byla jazykem těchto knih čeština. Z hlediska obsahu tvoří největší část zápisy o prodeji statků poddaných. Méně se pak objevují směny, inventáře za účelem zaopatření sirotků, soupisy půjčených sirotčích peněz a jednání o přijetí na dvůr. Je možné se setkat také s dědictvím, když byl placen příbuzenský podíl. Zřídka se vyskytují svatební smlouvy. Na začátku staršího svazku se nachází též přísahy poddaných v souvislosti s převzetím gruntu. Výjimečně jsou zachyceny sporné záležitosti, kdy probošt figuruje jako arbitr.⁵⁴⁹

Také z prostředí strahovského kláštera je k dispozici jedna gruntovní kniha zachycující období let 1521 až 1577.⁵⁵⁰ Má rozměry 21,4 x 17 cm a obsahuje 167 papírových folií. Vazba byla původně kožená zdobená slepotiskem. Na samém začátku knihy se nalézají opisy tří českých privilegií krále Vladislava Jagellonského pro klášter z roku 1515 a torzo zakládací listiny pro kanonii. Poté již následuje vlastní vrchnostenská agenda.⁵⁵¹ V rámci ní jsou nejvíce zastoupeny trhové zápisy. Podstatně méně se v pozemkových knihách strahovského kláštera 16. století objevují dědické záležitosti, dluhy a sirotčí agenda. Sporadicky je možné se setkat také s omezeními práv poddaného a se správními záležitostmi. V knize se vyskytuje řada písařských rukou, přičemž některé patří přímo strahovským opatům. Zápisy byly pořizovány nejprve latinsky a teprve od 30. let 16. století se prosadila čeština.⁵⁵² I v případě nejstarší strahovské pozemkové knihy se dá předpokládat, že předcházela ještě starší kniha a navíc že existovala také rukojemská registra.⁵⁵³

Je pravděpodobné, že i v českém premonstrátském prostředí byla opisována akta generálních kapitul a patrně byly vedeny i vizitační protokoly.⁵⁵⁴ Nejsou pro to ale žádné doklady. V archivu strahovského kláštera se však dochovala jedna taková úřední kniha pocházející z prostředí sousedního Saska. Tato kniha byla založena roku 1470 a přináší akta

⁵⁴⁶ FZA, Böhmen-Akten 96, 97.

⁵⁴⁷ D. KOUTNÁ-KARG, *Chotieschauer Protokollbücher*, s. 92.

⁵⁴⁸ *Ibidem*, s. 94.

⁵⁴⁹ *Ibidem*, s. 96.

⁵⁵⁰ NA, Premonstráti – klášter Strahov, inv. č. 75. Stručnou charakteristiku pramene podal J. PAŘEZ, *Diplomatika*, s. 320–321.

⁵⁵¹ *Ibidem*, s. 320.

⁵⁵² *Ibidem*, s. 348.

⁵⁵³ Jan Pařez tak vyvozuje na základě zmínek v zápisech. – *Ibidem*, s. 353.

⁵⁵⁴ J. PRAŽÁK, *Písemnosti*, s. 151.

tříletých či ročních kapitul saské cirkárie z rozmezí let 1466 až 1516.⁵⁵⁵ Jedná se o papírový sešit o 35 listech o velikosti 32 x 21,5-22 cm opatřený měkkou pergamenovou vazbou.⁵⁵⁶ Na vzniku rukopisu se podílelo asi devět písařských rukou.⁵⁵⁷ Na základě analogie lze předpokládat, že obdobné rukopisy si české a moravské kanonie vedly s akty generálních kapitul.

Velmi tristní dochování je v případě středověkých finančních písemností premonstrátských kanonií. Kromě dokladů vztahujících se k tepelskému klášteru se nabízí pouze list s účtem běžných vydání doksanského kláštera z druhé poloviny srpna 1393.⁵⁵⁸ Folium velikosti 21 x 14,5 cm je vevázáno do rukopisu, přičemž poslední řádky textu mizí ve vazbě kodexu.⁵⁵⁹ Rostislav Nový určil tento pramen jako tzv. ceduli běžných vydání a předpokládal, že se účet dochoval celý.⁵⁶⁰ Text, který se nalézá na obou stranách folia, napsala se zřejmými časovými odstupy jediná písařská ruka. Účet je výjimečný svým významem pro předhusitské dějiny kláštera, jelikož informuje o existenci některých režijních zařízení, která nejsou známa z jiných pramenů. Díky jedinečnosti tohoto účtu nelze ale opomenout ani důležitost pro vlastní diplomatiku.⁵⁶¹

Na základě dochovaných pramenů je možné se pokusit provést jisté zobecnění a vytvořit rekonstrukci struktury písemností v premonstrátském klášteře v českých zemích v pozdním středověku. Kromě listin běžných od 13. století a listů dochovaných od přelomu 14. a 15. století lze předpokládat, že od druhé poloviny 14. století disponovaly kanonie urbáři a přitom si písemně vedly i účetnictví. O století později k tomu přibýly přinejmenším specializovaná registra a možná i knihy akt generálních kapitul. Nejpozději koncem 15. století byla zmíněná škála úředních knih rozšířena o pozemkové knihy a kopiáře klášterních privilegií. Co se týče nejčastějších rozměrů knih, je možné vyčlenit dvě skupiny. Do první, která obnáší 21-22 x 17-18 cm, spadají strahovské specializované registrum a všechny pozemkové knihy. Součástí druhé jsou větší svazky dosahující rozměrů 32-35 x 22-25 cm. Jedná se o strahovský urbář, opisy chotěšovských urbářů a knihu akt kapitul saské cirkárie. Mimo tyto skupiny stojí největší kniha, kterou představuje želivský kopiář (40 x 30 cm), dále

⁵⁵⁵ NA, Premonstráti – klášter Strahov, č. kn. 29. Podrobný rozbor vypracoval Karel DOLISTA, *Die Triennial- und Annualkapitel der sächsischen Zirkarie des Prämonstratenserordens*, APraem 50, 1974, s. 102–107. Stejný autor zpřístupnil i obsah rukopisu. – Idem, *Acta capitulorum triennialium et annalium circariae Saxoniae ordinis Praemonstratensis inde ab anno 1466 usque ad annum 1516*, APraem 51, 1975 – 54, 1978.

⁵⁵⁶ K. DOLISTA, *Die Triennial- und Annualkapitel*, s. 102–103.

⁵⁵⁷ Ibidem, s. 106.

⁵⁵⁸ O zpřesnění datování tohoto pramenu a o jeho zpřístupnění se zasloužil Rostislav NOVÝ, *Finanční písemnosti předhusitského velkostatku v Čechách*, AUC, Phil. et hist. 5, 1975, s. 77–83.

⁵⁵⁹ NK ČR, sign. III.H.22, fol. 175.

⁵⁶⁰ R. NOVÝ, *Finanční písemnosti*, s. 77.

⁵⁶¹ Ibidem, s. 78 a 80.

pak opis chotěšovského urbáře z roku 1510 (28 x 21 cm) a opis strahovského urbáře z poloviny 15. století (32 x 12 cm). Nejtlustší z úředních knih bývaly gruntovní knihy, které mívaly kolem 158 až 167 folií. Ostatní zmíněné druhy knih se svým rozsahem vešly do 60 listů, i když většinou měly folií méně. Jako psací látka býval používán jak pergamen, tak papír.

Zajímavé poznatky přináší srovnání s dochovanými úředními knihami českých cisterciáckých klášterů z období středověku. Ani z tohoto prostředí není škála typů knih příliš velká. Nejvíce dokladů se týká urbářů, které pocházejí z větší části dokonce už z první poloviny 14. století. Jedná se o urbáře či jejich zlomky z klášterů v Pohledu (zlomek, kolem roku 1328),⁵⁶² v Sedleci (zlomek, cca 1340),⁵⁶³ na Zbraslavi (výtah, cca 1342),⁵⁶⁴ v Oseku (krátce po roce 1343),⁵⁶⁵ v Hradišti (zlomek, někdy před rokem 1419)⁵⁶⁶ a ve Žďáru nad Sázavou (1407, 1462 a 1483).⁵⁶⁷ Z předhusitské doby jsou k dispozici také úroční rejstříky dvou cisterciáckých opatství. Ze zlatokorunského velkostatku se dochoval jednak zlomek rejstříku boletické rychty z roku 1387,⁵⁶⁸ jednak rejstřík netolické a lhenické rychty z druhého desetiletí 15. století.⁵⁶⁹ Ze správy statků vyšebrodského kláštera vznikl kolem roku 1400 sumární úroční rejstřík.⁵⁷⁰ Dříve než u premonstrátů jsou v českém cisterciáckém prostředí doloženy kopiáře. Z nich nejstarší pochází z kláštera cisterciacek v Pohledu a je součástí rukopisu z konce 20. let 14. století, ve kterém se nachází i zmíněný urbář tohoto kláštera.⁵⁷¹ Obdobná situace je u rukopisu zvaného Codex Damascus z poloviny 40. let 14. století, který obsahuje jak osecký urbář, tak osecký kopiář.⁵⁷² Poslední dochovaný cisterciácký kopiář, který vznikl na počátku 14. století, se vztahuje ke Zbraslavi a je začleněn do rukopisu tzv. Oseckého formuláře. Ve stejném konvolutu se nalézá i formulářová sbírka plaského kláštera

⁵⁶² Editován v rámci DRC, s. 20–22. O něm Rostislav NOVÝ, *Studie o předhusitských urbářích I*, SH 13, 1965, s. 49–54.

⁵⁶³ O něm ibidem, s. 46–48.

⁵⁶⁴ Editován v rámci DRC, s. 309–312.

⁵⁶⁵ Je součástí rukopisu nazývaného Codex Damascus. Zpřístupnění urbáře a informace o něm R. NOVÝ, *Studie*, s. 19–31 a 56–59.

⁵⁶⁶ Vydal Josef EMLER (ed.), *Zlomek urbáře kláštera Hradištského*, Pojednání královské české společnosti nauk VI-12, Praha 1884.

⁵⁶⁷ Editovali Metoděj ZEMEK – Josef POHANKA (edd.), *Nejstarší žďárské urbáře (1407, 1462, 1483)*, Brno 1961.

⁵⁶⁸ Zpřístupnil R. NOVÝ (ed.), *Finanční písemnosti*, s. 84–87.

⁵⁶⁹ Editoval Johann Matthäus KLIMESCH (ed.), *Ein Urbar der Herrschaft Netolitz aus dem 15. Jahrhundert*, MVGBD 54, 1916, s. 301–319. O něm Josef ŠUSTA, *Úroční rejstřík kláštera Zlatokorunského z počátku 15. věku*, ČČH 13, 1907, s. 312–322.

⁵⁷⁰ Vydáno v rámci M. PANGERL (ed.), *Urkundenbuch des Cistercienserstiftes*, č. 189, s. 221–227.

⁵⁷¹ R. NOVÝ, *Studie*, s. 50.

⁵⁷² Ibidem, s. 20–21.

přibližně z poloviny 14. století.⁵⁷³ Z kopiářů klášterů jiných řádů předhusitského období lze ještě jmenovat Codex Thomaeus malostranských augustiniánů eremitů či kopiář kláštera na Slovanech.⁵⁷⁴ Stranou letmého výčtu cisterciáckých úředních knih byl ponechán manuálík vyšebrodského převora Jana Staicze z první poloviny 15. století, který je z diplomatického hlediska velice zajímavý.⁵⁷⁵ Obsahuje totiž mimo jiné řadu opisů vybraných písemností, mezi nimiž převažuje korespondence jak odeslaná, tak i došlá.⁵⁷⁶ Součástí rukopisu je rovněž jistý urbaniální záznam, který byl vepsán kolem roku 1500.⁵⁷⁷ Lze tedy shrnout, že z nástinu dochovaných úředních knih cisterciáckých klášterů v Čechách a na Moravě vyplývá několik závěrů. Převážná většina z nich spadá do předhusitské doby, zatímco zmíněné doklady z premonstrátského prostředí pochází vyjma urbářů až z druhé poloviny 15. století a počátku 16. století. Celkové dochování úředních knih jak u cisterciáků, tak u premonstrátů je však velice omezené.

⁵⁷³ Daniela BROKEŠOVÁ, *Formulářová sbírka doby Karla IV. z rukopisu kláštera v Oseku*, in: Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové, Praha 1998, s. 85–86.

⁵⁷⁴ Ivan HLAVÁČEK, *Kopiáře v Čechách v době předhusitské*, in: Verba in imaginibus Františku Šmahelovi k 70. narozeninám, Praha 2004, s. 239–240.

⁵⁷⁵ O rukopisu včetně rozepsání jeho pestrého obsahu informuje studie Anděla FIALOVÁ – Josef HEJNIC, *Manuálík vyšebrodského převora Jana Staicze z první poloviny 15. století*, StR 15, 1976, s. 39–68.

⁵⁷⁶ Část z ní je dokonce editována: Anděla FIALOVÁ – Josef HEJNIC (edd.), *Z vyšebrodského rukopisu VB 49*, LF 97, 1974, s. 12–18; iidem, *Z vyšebrodské korespondence na počátku 15. století (K rukopisu Krajské knihovny v Českých Budějovicích VB 49)*, Zprávy Jednoty klasických filologů 18, 1976, s. 117–126; iidem, *Manuálík*, s. 59–60; iidem, *Z korespondence vyšebrodského kláštera na počátku doby husitské*, LF 102, 1979, s. 241–245.

⁵⁷⁷ Již několikrát se stal předmětem zájmu historiků, přičemž výsledkem je několik různých interpretací tohoto pramene. O vydání se zasloužil Valentin SCHMIDT (ed.), *Beiträge zur Agrar- und Colonisationsgeschichte der Deutschen in Südböhmen*, MVGD 34, 1896, s. 268–270. Dle editora vznikl pramen v první polovině 15. století. Rostislav Nový určil pramen jako soupis naturálních dávek – urbář, ale vlastní datací se blíže nezabýval. – R. NOVÝ, *Finanční písemnosti*, s. 51, pozn. 21. Autoři zmíněné studie o manuálíku se omezili pouze na konstatování, že byl fragment vyšebrodského urbáře sepsán kolem roku 1500. – A. FIALOVÁ – J. HEJNIC, *Manuálík*, s. 54. Zevrubně se tímto urbářem zabýval Jaroslav ČECHURA, *Nejstarší český urbář (Urbář kláštera ve Vyšším Brodě z konce sedmdesátých let 13. stol.)*, PHS 27, 1986, s. 5–26. Na základě rozboru dospěl autor k revolučnímu závěru, že „původně se jednalo o klášterní urbář z konce 70. let 13. století, který byl kolem roku 1290 rozšířen o další položky a změnil svůj charakter – stal se souhrnným urbářem naturálních dávek kláštera“. – Ibidem, s. 14. V takovém případě by se tedy jednalo o nejstarší známý český urbář. K tomuto závěru se staví poněkud skepticky s ohledem na nedostatek důkazů K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny* 2, s. 25. Sama pak předpokládá, že se jedná spíše o zlomek z mladší doby.

3.1.2. Tepelské listiny

3.1.2.1. Vývoj před rokem 1458

Nejlépe dochované výsledky středověké písemné produkce tepelské kanonie představují bez pochyby listiny, i když se samozřejmě ani zdaleka nedochovaly v úplnosti. Missivů je sice celkově k dispozici více kusů, avšak v porovnání s listinami jich také vzniklo mnohonásobně víc. V každém případě jsou listiny nejstarším dochovaným typem diplomatického pramene pocházejícího z tepelského kláštera. Dříve, než bude přikročeno k rozboru listin z let 1459 až 1506, bude vhodné přiblížit vývoj tepelských listin a jejich dochování z období před nastoupením Zikmunda Hausmanna do opatského úřadu. Celkově je známo znění 23 listin vydaných do roku 1457, z nichž 13 se dochovalo dokonce v originále. V porovnání s jinými kláštery nejsou tato čísla nikterak vysoká. Například v archivu chotěšovského kláštera je uloženo ze stejné doby 32 původních listin, které vydal probošt buď sám, nebo společně s konventem.⁵⁷⁸ Tepelské listiny do první poloviny 15. století jsou vyhotoveny na pergamenu s pečetí, resp. pečetěmi, přivěšenými na pergamenových prouzcích. Listiny se postupně zvětšovaly. Zatímco nejstarší dokumenty měly na šířku pouze 18,5 cm a výška se pohybovala mezi 9 a 11 cm. Plika dosahovala výšky kolem 1 cm. Během 14. století a první poloviny 15. století byla často šířka listin od 28 do 36,5 cm, přičemž výška mohla být od 9 do 20 cm. Výška pliky čítala od 1,5 do 4 cm. Objevují se též větší listiny o rozměrech 22,5-30 x 44-46 cm s plikou vysokou 4-4,5 cm.⁵⁷⁹ Text je vždy psán na šířku. Zdobení textu, které je doloženo od 40. let 14. století, se soustředí na první řádek, nebo pouze na první písmeno. Některé iniciály jsou mnohonásobně vyšší oproti ostatním písmenům. Velmi výrazné jsou malované iniciály u listin ze 14. prosince 1346 a 25. května 1397.⁵⁸⁰ Ve zmíněné listině z roku 1397 je ještě většina dlouhých dříků prvního řádku výrazně protažena do výšky. V ostatních případech se zvýrazňování na úvodním řádku omezuje na vybrané majuskuly, které jsou zvětšené. Nejzřetelnější je to u listiny z roku 1443.⁵⁸¹ Za povšimnutí stojí německá listina z roku 1354, jejíž písař vynechal na začátku prvního a druhého řádku místo na zamýšlenou iniciálu W. K jejímu dokreslení však již nedošlo, a proto se v levé horní

⁵⁷⁸ NA, AZK, ŘP Chotěšov, listiny viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/fond> [cit. 6. 9. 2015].

⁵⁷⁹ Jaroslav FIALA, *Klášter premonstrátů Teplá 1197–1950. Inventář. I. svazek*, 1967, s. 2, 5, 6, 10, 11, 12, 14–16 a 20.

⁵⁸⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L64, listina z 14. 12. 1346 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L64/charter> [cit. 6. 9. 2015] a L94, listina z 25. 5. 1397 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter> [cit. 6. 9. 2015].

⁵⁸¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L123, listina z 13. 3. 1443 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter> [cit. 6. 9. 2015].

části jinak uceleného písmového zrcadla nachází nepopsaná plocha.⁵⁸² Písmo listin odpovídá obecným vývojovým tendencím. Obě listiny první poloviny 13. století jsou ještě výrazně ovlivněné diplomatickou minuskulou.⁵⁸³ V následujících listinách se nachází již čistě gotické písmo, které má více či méně kurzívních prvků. Ve většině případů se jedná o polokurzívu, což platí do konce 14. století. Výjimku představuje listina z 15. června 1346, která je napsána pečlivou kurzívou s vysokou mírou spojitosti.⁵⁸⁴ Z 15. století se dochovaly původní listiny pouze z první poloviny 40. let, jejichž písmo je na pomezí mezi bastardou a úpravnou kurzívou.⁵⁸⁵

V 13. století a patrně i v první polovině 14. století byla výhradním jazykem listin latina. Nejstarší listina, která svým původem souvisí s tepelským konventem, není datována. Byla vyhotovena před rokem 1217 a premonstráti v čele s proboštem Hroznatou v ní prodávají společně s konventem johanitské komendy v Praze u Panny Marie v čele s mistrem Hugonem řádu německých rytířů ves Hradsko.⁵⁸⁶ Ze svědečné řady a přivěšené pečeti vyplývá, že listina byla vyhotovena v johanitské komendě.⁵⁸⁷ Na území tepelského klášterství vznikla až druhá známá listina z roku 1242, ve které tepelský elekt Gerhard oznamuje rozsudek vynesený před králem a šlechtici ve sporu kanonie o statek Nelžejov s nejmenovaným šlechticem.⁵⁸⁸ Z roku 1354 pochází první doklad užití němčiny.⁵⁸⁹ Latina však dominuje až do konce 14. století. První česká listina je doložena teprve k roku 1420.⁵⁹⁰

Tepelské listiny vydával převážně opat společně s konventem. Pouze opat je uveden v titulaci listin z roku 1242, 1300 a 1368. Jedná se o zmíněné svědectví o rozhodnutí rozepře, dále o koupi 10 masných krámů v městečku Teplá a o narovnání sporu ve speinshartské kanonii.⁵⁹¹ Kromě výše zmíněné nedatované listiny jsou ještě dva případy, kdy

⁵⁸² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L74, listina z 12. 5. 1354 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L54/charter> [cit. 6. 9. 2015].

⁵⁸³ Ibidem, L10, listina před rokem 1213 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L10/charter> [cit. 6. 9. 2015] a L27, listina z 1242 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L27/charter> [cit. 6. 9. 2015]. Charakteristiku písma starší z listin podala Hana PÁTKOVÁ, *Česká středověká paleografie*, České Budějovice 2008, s. 204–205.

⁵⁸⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L61, listina z 15. 6. 1346 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L61/charter> [cit. 6. 9. 2015].

⁵⁸⁵ Ibidem, L122, listina z 21. 10. 1442 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter> [cit. 6. 9. 2015] a L123, listina z 13. 3. 1443 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter> [cit. 6. 9. 2015]. Srov. H. PÁTKOVÁ, *Česká středověká paleografie*, s. 211 a eadem, *Písmo úředních písemností v tepelském klášteře na sklonku středověku*, *Historia Slavorum Occidentis* 2, 2012, č. 1 (2), s. 139.

⁵⁸⁶ CDB II, s. 123–124, č. 133.

⁵⁸⁷ P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 205.

⁵⁸⁸ CDB IV, s. 78–79, č. 16.

⁵⁸⁹ RBM V, s. 811–812, č. 1845.

⁵⁹⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter> [cit. 6. 9. 2015].

⁵⁹¹ RBM II, s. 797, č. 1855. K. DOLISTA (ed.), *Speinshart*, s. 79–81, č. 1.

spoluvydavatel nepochází z tepelské kanonie. V roce 1369 zlistinil tepelský opat Heřman spolu s chotěšovským proboštem Oldřichem závěry vizitace provedené ve speinshartském klášteře.⁵⁹² Druhý případ představuje dohoda mezi tepelským opatem Bohušem a klášterním služebníkem Bohuslavem Tullingerem ve věci cínových dolů.⁵⁹³

Na základě obsahu lze rozdělit tepelské listiny před rokem 1458 do tří skupin. Největší z nich tvoří listiny vztahující se k majetkovým a finančním záležitostem kanonie. Druhý soubor sestává z listin vrchnostenské správy v užším slova smyslu. Listiny řádové správy pak tvoří poslední skupinu, která je nejmenší. Listiny v první skupině vypovídají o prodejkách vsí,⁵⁹⁴ platu⁵⁹⁵ či dvoru,⁵⁹⁶ koupi 10 masných krámů,⁵⁹⁷ pronájmech vsí⁵⁹⁸ a darování vsí klášteru.⁵⁹⁹ Spadají sem také dvě listiny svědčící o narovnání majetkových sporů, kdy jednou ze stran byla kanonie.⁶⁰⁰ Do této skupiny se ještě řadí listiny obsahující darování majetku spadlého na klášter,⁶⁰¹ povolení vysadit dědičně ves,⁶⁰² vysazení vsi na německém právu,⁶⁰³ dohodu o cínových dolech⁶⁰⁴ a povolení dědičné držby dvora.⁶⁰⁵ Druhý soubor již není tak

⁵⁹² Idem, *Nochmals über die Beziehungen*, s. 67–68, č. 1.

⁵⁹³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L94, listina z 25. 5. 1397 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter> [cit. 6. 9. 2015].

⁵⁹⁴ Probošt Hroznata s tepelským konventem a mistr Hugo s johanitskou komendou u Panny Marie v Praze prodávají někdy před rokem 1217 německým rytířům ves Hradsko (*CDB II*, s. 123–124, č. 133). Opat Beneda společně s konventem prodává roku 1354 bratřím Boršovi a Slávkovi z Rýzmburka ves Louku (*RBM V*, s. 811–812, č. 1845).

⁵⁹⁵ Roku 1409 svědčí opat Bohuš s konventem, že prodali Janu Köplovu a jeho ženě Markétě roční plat sedm kop pražských grošů na své vsi Chodové Plané (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/I, fol. 47r–v).

⁵⁹⁶ V listině z roku 1420 prodává opat Racek společně s konventem dvůr ve vsi Vidžín tamější obci (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter> [cit. 6. 9. 2015]).

⁵⁹⁷ V roce 1300 kupuje tepelský opat Ivan od tepelského měšťana Oldřicha Bílého a jeho ženy Kunly 10 masných krámů v městečku Teplá (*RBM II*, s. 797, č. 1855).

⁵⁹⁸ Roku 1316 pronajímají opat Vyšemír a konvent na 10 let své vesnice Budeč, Lucko a Číhanou včetně klášterního dvora v Budči rytíři Dětrichovi z Gutštejna (Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 81v–82r). O 30 let později postupuje opat Beneda s konventem ves Branišov a dvůr v Janovci na dobu života Heřmanovi, synu rytíře Oty, řeč. Lysek (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L61, listina z 15. 6. 1346 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L61/charter> [cit. 6. 9. 2015]).

⁵⁹⁹ Koncem 14. století získal klášter od řeholníka Jana, řečeného Hanko, a jeho příbuzných ves Domaslavičky, za což se premonstráti zavázali za ně sloužit mše (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L89, listina z 23. 4. 1391 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter> [cit. 6. 9. 2015]).

⁶⁰⁰ V roce 1242 oznamuje zvolený opat Gerhard rozsudek vynesený na zemském právu ve sporu kláštera o statek Nelžejev s nejmenovaným šlechticem (*CDB IV*, s. 78–79, č. 16). O 200 let později se opat Racek s konventem podvoluje rozhodnutí Aleše ze Žeberka a na Plané vynesenému v jejich sporu se Zbyňkem z Kočova (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L122, listina z 21. 10. 1442 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter> [cit. 6. 9. 2015]).

⁶⁰¹ Roku 1346 darují opat Beneda a konvent vdově po Janu Puchelbergerovi Alžbětě a jejím bratrům Tullingerům statky spadlé odúmrti na klášter (*RBM IV*, s. 690, č. 1726).

⁶⁰² V roce 1346 povoluje opat Beneda s konventem bratrům Bohuslavovi, Oldřichovi a Konrádovi Tullingerům vysadit dědičně ves Sítiny (*RBM V*, s. 38–39, č. 77).

⁶⁰³ Z roku 1358 pochází jediná známá emfyteutická listina tepelského kláštera. Opat Eiring a konvent v ní vysazují ves Černovice na německém právu (*RBM VII*, s. 3–4, č. 2).

⁶⁰⁴ Dohoda mezi opatem Bohušem a konventem na jedné straně a klášterním služebníkem Bohuslavem Tullingerem z Mnichova na straně druhé z roku 1397 se týká především cínových dolů (SOA v Plzni,

pestrý. Nalézá se v něm listina přeměňující desátek ze dvou vsí na roční plat,⁶⁰⁶ privilegia udělená poddaným⁶⁰⁷ a svědectví o narovnání sporu mezi poddanými učiněném klášterním oprávcem.⁶⁰⁸ Třetí skupinu zahrnující listiny řádové správy tvoří pouze dva zástupci. Obě listiny se týkají speinshartského kláštera a vydal je tepelský opat Heřman. V první z ledna 1368 narovnáva spor mezi proboštem a konventem ve Speinshartu,⁶⁰⁹ ten se však znovu rozhořel. Proto v lednu 1369 vystavují tepelský opat Heřman a chotěšovský probošt Oldřich na základě vizitace speinshartské kanonie společnou listinu, ve které příkazují tamnímu proboštovi, aby vrátil statky určené na pitancie a nemocnici.⁶¹⁰

Mezi vydavateli tepelských listin do roku 1458 vynikají především tři opati: Beneda, Bohuš a Racek, přičemž z produkce každého z nich se dochovalo v různé podobě pět listin. Na množství dokladů má jistě vliv také relativně dlouhá doba, po kterou zastávali svůj úřad. Patrně nejdéle z nich působil jako opat Bohuš, a to v letech 1384⁶¹¹ až 1414. Následuje ho Racek, který je doložen jako tepelský prelát mezi roky 1415 a 1444. Téměř o polovinu kratší dobu byl opatem Beneda, který byl představeným tepelské kanonie přinejmenším v letech 1340 až 1356.⁶¹²

Podle řazení jednotlivých formulí lze rozdělit vývoj listin před nástupem opata Zikmunda do dvou období. V prvním, které trvá do druhé dekády 14. století, se nachází promulgace před intitulací. U listin první poloviny 13. století je zřejmá jistá neustálenost formuláře. Nejstarší listina začíná arengou a obsahuje svědečnou řadu. Datace naproti tomu

Premonstráti Teplá, L94, listina z 25. 5. 1397 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter> [cit. 6. 9. 2015].

⁶⁰⁵ Roku 1457 povolil opat Albracht společně s konventem Bártlovi, synu Matera, aby mohl dvůr nacházející se v městečku Teplá vedle fary, který mu prodal klášter za opata Václava, dědičně držet a volně s ním disponovat (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/I, fol. 57v–58r).

⁶⁰⁶ V roce 1342 přeměňují opat Beneda a konvent desátek ze vsí Fojtov a Děpoltovice na roční plat šest kop pražských grošů (*RBM IV*, s. 432, č. 1073).

⁶⁰⁷ Jedná se o skupinu čtyř obsahově velmi podobných privilegií. Nejprve získalo roku 1385 takovou listinu od své vrchnosti městečko Teplá se sousedními Jankovicemi (*CIM IV/I*, s. 189–191, č. 129). Hned v následujícím roce si také polepšilo městečko Hroznětín s okolními vesnicemi (ibidem, s. 191–193, č. 130). Další vlna udělování privilegií klášterem, která probíhala ve druhé polovině 30. let 15. století, se týkala vsi Mnichova (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/I, fol. 57v–58r) a městečka Úterý s Olešovicemi včetně nedalekých mlýnů (*CIM IV/I*, s. 381–383, č. 271). Ve všech listinách bylo uděleno právo dědit majetek neohledě na pohlaví. Kromě toho byla dána záruka na nezabavení majetku pachatelů trestních činů, pokud by se dotčení dostavili do osmi dnů před soud. Všechna tři městečka navíc získala větší i menší pečeť a možnost vést městskou knihu. Hroznětín a Mnichovu bylo uděleno městské právo, jaké měla Teplá.

⁶⁰⁸ V roce 1443 svědčí opat Racek společně s konventem, že jejich oprávcé Hynek Krušina ze Švamberka spolu s jinými dvěma pány narovnal blíže neurčený spor mezi obcí a konšely městečka Teplá (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L123, listina z 13. 3. 1443 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter> [cit. 6. 9. 2015]).

⁶⁰⁹ K. DOLISTA (ed.), *Speinshart*, s. 79–81, č. 1.

⁶¹⁰ Idem, *Nochmals über die Beziehungen*, s. 67–68, č. 1.

⁶¹¹ *LC III-IV*, s. 166.

⁶¹² N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385.

chybí.⁶¹³ Listinu z roku 1242 uvozuje invokace, přičemž rovněž nechybí výčet svědků, avšak o způsobu zpečetění text mlčí.⁶¹⁴ Zbylé listiny z let 1300 a 1316 mají již obdobné řazení formulí v pořadí: promulgace, intitulace, dispozice, koroborace a datace. Na konec druhé zmiňované písemnosti připojil nájemce ještě příslib o dodržování obsažených ustanovení s vlastní koroborací a datací, která odkazuje na předchozí.⁶¹⁵ Jistý přechod představují 40. léta 14. století, kdy v listině z roku 1342 přichází intitulace až po promulgaci.⁶¹⁶ Struktura následujících listin má již převážně podobu: intitulace, promulgace, narace, dispozice, koroborace a datace. Spíše výjimečně se vyskytuje invokace či arenga.

Invokace se sporadicky objevuje po celé sledované období. Doložena je u šesti listin, z toho ve dvou případech se jedná o privilegia pro poddané. Nachází se vždy na samém začátku textu. Většinou má u latinských listin podobu „*In nomine Domini amen*“,⁶¹⁷ resp. u německých „*In Gottes namen amen*“.⁶¹⁸ Ojediněle se vyskytuje latinské znění „*In nomine sancte et individue trinitatis amen*“.⁶¹⁹ Nejčastěji navazuje na invokaci promulgace (třikrát), ve dvou případech ji střídá arenga a pouze jednou intitulace.

Intitulace se nejprve nacházela na třetím místě mezi formulemi, ale postupně se přesunula do poloviny 14. století na začátek listin. Zároveň s tím se ustalovala i její podoba. U listin z první poloviny 13. století je intitulace velmi volná. V listině sepsané před rokem 1217 vystupuje jako jeden ze dvou vydavatelů konvent tepelského kláštera společně se svým proboštem, kterým byl tehdy zakladatel kanonie bl. Hroznata. To mělo zřejmě vliv na netradiční znění intitulace: „*nos fratres domus sancte congregationis de Tepla una cum preposito nostro domino Groznata*“, ve které vůbec nefiguruje opat⁶²⁰ Za povšimnutí stojí také intitulace u listiny tepelského opata Gerharda z roku 1242, která zní „*ego G., Teplensis electus*“.⁶²¹ Tato krátká formule je ojedinělá hned ze tří důvodů: osobní zájmeno v jednotném čísle, iniciála místo jména a označení „*electus*“ ve významu osoby zvolené do úřadu opata, která ještě nebyla potvrzená. Ani jeden ze zmíněných prvků se nevyskytuje v žádné jiné intitulaci středověké listiny vydané tepelským opatem. Listina opata Ivana z roku 1300 má

⁶¹³ CDB II, s. 123–124, č. 133.

⁶¹⁴ CDB IV, s. 78–79, č. 16.

⁶¹⁵ RBM II, s. 797, č. 1855; Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 81v–82r.

⁶¹⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L60, opis listiny z 27. 1. 1342 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L60/charter> [cit. 6. 9. 2015].

⁶¹⁷ Ibidem, L60, opis listiny z 27. 1. 1342 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L60/charter> [cit. 6. 9. 2015]; K. DOLISTA (ed.), *Speinshart*, s. 79, č. 1; SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L89, listina z 23. 4. 1391 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter> [cit. 6. 9. 2015] a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/I, fol. 51v.

⁶¹⁸ CIM IV/I, s. 190, č. 129.

⁶¹⁹ CDB IV, s. 79, č. 16.

⁶²⁰ CDB II, s. 123–124, č. 133.

⁶²¹ CDB IV, s. 79, č. 16.

intitulaci velmi blízkou mladším písemnostem, přičemž se poprvé objevuje devoční formule a označení funkce opata. Celá formule tak zní: „*nos Iwanus, Dei providencia abbas Theplensis*“.⁶²² Je to poprvé a zároveň též naposled, kdy je doložena devoční formule v této podobě. Intitulace v listině opata Vyšemíra a konventu z roku 1316 má již relativně běžnou strukturu. Formule se skládá z osobního zájmena v množném čísle, jména opata, devoční formule, označení jeho hodnosti, obecného uvedení konventu a jména kláštera. Konkrétní latinské znění je následující: „*nos Wisemirus, divina miseracione abbas, totusque conventus ecclesie Teplensis*“.⁶²³ Vyjma slova *ecclesia*, místo kterého byl následně používán spíše termín *monasterium*, se jedná o typizovaný základ latinských intitulací listin vydávaných tepelskými opaty společně s konventem. Ne vždy musela titulace obsahovat devoční formuli. Základní podoba této formule mohla být ještě rozšířena uvedením jména diecéze či řádu. Takto rozvedená titulace je poprvé doložena v listině opata Benedy z 16. června 1346: „*Nos Beneda, divina miseracione abbas, totusque conventus monasterii Teplensis Premonstratensis ordinis Pragensis dyocesis*“.⁶²⁴ V latinských textech se řád s diecézí objevují většinou společně. V takovém případě je součástí i devoční formule. Od roku 1342 se v některých intitulacích objevují kromě opata rovněž jména významných řeholníků spolu s jejich funkcemi. Počet konventních hodnostářů vyjmenovaných v titulaci se měnil. Nejčastěji se ale v tomto období vyskytovali převor (*prior*), podpřevor (*subprior*), celerář (*cellerarius*), komorník (*camerarius*), infirmář (*infirmarius*) a sakristián (*custos*). Pořadí posledních čtyř bylo proměnlivé. Výjimečně mohli být také uvedeni pitanciář (*pitanciarius*), hroznětínský probošt, kramolínský probošt, tepelský farář či chotěšovský převor. Nejdelší výčet obsahuje 10 jmen bez opata.⁶²⁵ Celerář se objevuje od druhé poloviny 80. let 14. století v listinách také pod označením klíčník (*claviger*). U dvou velmi podobných latinských privilegií z let 1386 a 1437 je vloženo mezi zájmeno „*nos*“ a jméno opata slovíčko „*igitur*“, které není jinak v intitulacích tepelských listin doloženo.⁶²⁶ Další mírné vybočení z poměrně ustálené podoby formule představuje označení konventu v listině z roku 1391, které zní „*totus conventus collegii eiusdem*“.⁶²⁷

⁶²² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L35, listina z 22. 3. 1300 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L35/charter> [cit. 15. 9. 2015].

⁶²³ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 81v.

⁶²⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L62, listina z 16. 6. 1346 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L62/charter> [cit. 15. 9. 2015].

⁶²⁵ *CIM IV/I*, s. 192, č. 130.

⁶²⁶ *Ibidem*, s. 192, č. 130 a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 51v.

⁶²⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L89, listina z 23. 4. 1391 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter> [cit. 16. 9. 2015].

Formule německých nebo českých listin často představují téměř doslovné překlady původních latinských, intitulaci nevyjímaje. Nejstarší podoba německé intitulace pochází z roku 1354 a obsahuje jak devoční formuli, tak uvedení řádu a diecéze. Její text zní: „*Wir Beneda, von Gotes gnaden apt, und di samenunge gemain des chlosters zu der Topel dez ordens von Premonstrat in Prager bistum*“.⁶²⁸ V mladších německých listinách se podoba intitulace příliš nemění. Pouze označení konventu se ještě během druhé poloviny 14. století ustálilo na obratu „*der ganze convent*“. Většina konventních hodnostářů měla také své německé označení. To se týkalo opata (*abt*), podpřevora (*unterprior*), celeráře (*kellner*), komorníka (*cammermeister*), infirmáře (*sichenmeister*) i probošta (*probst*).⁶²⁹ Pouze u převora se sakristiánem a někdy též s podpřevorem bývala přebírána latinská podoba. Pozornost si zaslouží poslední listina tohoto období, jejíž německý text se dochoval pouze v opise. V její intitulaci se totiž objevuje před osobními jmény řeholníků stojícími za opatem slovo „*herr*“. Celá intitulace má podobu: „*Wir Albrecht, apt zu der Topel, herr Sigmundt, prior, herr Egidius, supprior und gantzer convent deßelben closter und Premonstratenser ordens*“.⁶³⁰ Je to jediný doklad tohoto jevu mezi německými listinami pocházejícími z tepelské kanonie.

U českých listin je to velmi podobné jako u německých. Rozšířená intitulace s údaji o řádu a diecézi z roku 1439 vypadá následovně: „*My Racek, Buožím spůsobem opat, ... i vešken konvent kláštera teplského premonstratského řádu v pražském biskupství*“.⁶³¹ Relativně variabilní je v tomto období devoční formule, u které jsou doložena ještě další dvě alternativní znění: „*z Boží milosti*“⁶³² a „*Božím smilováním*“.⁶³³ Pro všechny funkce řeholníků vyskytující se v českých listinách se běžně používají česká jména (opat, převor, subpřevor, klíčník, nemocník, kustr a komorník). České intitulace se od první poloviny 40. let 15. století začaly odlišovat od latinských a německých tím, že se před osobní jména řeholníků, kteří dosáhli kněžského svěcení, začalo psát slovo „*kněz*“. První listina, ve které se tento jev vyskytuje, vznikla v roce 1442 a její intitulace má podobu: „*My kněz Racek, Božím smilováním opat, kněz Václav, převor, kněz Petr, suppřevor, kněz Jan Slavík, klíčník, kněz*

⁶²⁸ *RBM V*, s. 811, č. 1845.

⁶²⁹ Např. *CIM IV/1*, s. 190, č. 129.

⁶³⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 57v.

⁶³¹ *Ibidem*, s. 381, č. 270.

⁶³² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter> [cit. 19. 9. 2015].

⁶³³ *Ibidem*, L122, listina z 21. 10. 1442 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter> [cit. 19. 9. 2015] a L123, listina z 13. 3. 1443 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter> [cit. 19. 9. 2015].

Čeněk, nemocník, i vešken konvent kláštera teplského zákona premonstrátského“.⁶³⁴ Na tomto místě lze sledovat i možnou obměnu slova „řád“ za „zákona“.

Promulgace – oznámení, že se právní obsah dává na vědomí – je překvapivě ve všech třech jazycích často originálně sestavená. Má tedy větší množství podob. V nejstarších latinských textech z první poloviny 13. století se vyskytují velmi podobné formule. V jednom případě je to „*Notum itaque sit omnibus presentibus sive futuris, quod ...*“ a ve druhém „*Notum sit omnibus tam presentibus, quam futuris, quod ...*“.⁶³⁵ Promulgace v listinách z let 1300 a 1316 se rovněž příliš neliší: „*Noverint universi presentes literas inspecturi/presencium noticiam habituri, quod ...*“.⁶³⁶ Nejjednodušší podoba promulgace v latinském jazyce zní „*notum facimus tenore presencium universis, quod ...*“ a objevuje se v listinách z let 1346 a 1369.⁶³⁷ Naproti tomu nejdelší koroborace v rámci tepelských středověkých listin pochází z roku 1368 a má podobu: „*ad universorum tam presencium, quam futurorum hominum et omnium, quorum interest vel interesse poterit, noticiam deducimus recognoscendo in hiis scriptis, quod ...*“.⁶³⁸ Zbylé latinské promulgace obměňují ve větší či menší míře uvedené příklady.

V německých textech mohla mít promulgace jak stručné znění (např. „*bekennen offenbar mit diesem brief alles meniglichen, dass ...*“),⁶³⁹ tak i různě rozšířenou verzi (např. „*bekennen und vorgehen offinleich mit diesem brif und tun kunt allen den, di disen brif ansehent oder horent, daz ...*“).⁶⁴⁰ Na rozdíl od latinských formulí se německé vždy do různé míry vzájemně liší, i když je jejich význam stejný.

České promulgace jsou si blízké a lze je rozdělit do dvou skupin podle toho, zda obsahují zmínku buď o lidech současných a budoucích (např. „*vyznáváme a známo činíme tímto listem všem vuobec a každému zvláště, nynějším i budúcím, že ...*“),⁶⁴¹ nebo o těch, kteří listinu uvidí, či ji uslyší číst (např. „*vyznávám tiemto listem obecně přede všemi, ktož jej uzrie nebo čtúc slyšeti budú, jakož ...*“).⁶⁴²

⁶³⁴ Ibidem, L122, listina z 21. 10. 1442 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter> [cit. 19. 9. 2015].

⁶³⁵ CDB II, s. 123, č. 133 a CDB IV, s. 79, č. 16.

⁶³⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L35, listin z 22. 3. 1300 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L35/charter> [cit. 19. 9. 2015] a Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 81v.

⁶³⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L62, listin z 16. 6. 1346 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L62/charter> [cit. 19. 9. 2015] a K. DOLISTA (ed.), *Nochmals über die Beziehungen*, s. 67, č. 1.

⁶³⁸ K. DOLISTA (ed.), *Speinshart*, s. 79, č. 1.

⁶³⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 47r.

⁶⁴⁰ RBM V, s. 811, č. 1845.

⁶⁴¹ CIM IV/I, s. 381, č. 270.

⁶⁴² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L122, listina z 21. 10. 1442 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter> [cit. 19. 9. 2015].

V některých listinách se vyskytuje též nepříliš častá arenga. Týká se to převážně latinských textů a jednoho německého. Používány byly zejména do konce 14. století. Jedna se sice vyskytuje ještě v listině z roku 1437, což však souvisí s použitím starší předlohy. Z tepelského prostředí jsou známy tři typy latinských areng. Zjednodušeně je možné říci, že podle všech vznikly listiny z důvodu, aby se uskutečněné počiny nevytratily z paměti. První arenga se zachovala v nejstarší doložené listině z počátku 13. století a její obsah je následující: „*Longo processu temporis mortalis nature memoria, diversis honerata negociis, sepius in dubitationis ducitur precipitium et factum quantumcumque dubiis hinc inde rationibus concurrentibus in viam trahit oblivionis. Omnem ergo facti nostri certitudinem posteris relinquere volentes paginam hanc inscribi precepimus.*“⁶⁴³ Druhý typ této formule se dochoval ve dvou latinských listinách a v jedné německé. Jedná se o privilegia pro poddané, která jsou více méně stejného znění. Latinská podoba z let 1386 a 1437 zní: „*Ne rerum gestarum memoria per decursum temporis deperiret, sapientum introduxit auctoritas et consuetudo laudabilis approbavit, ut ea, quae geruntur in tempore, ad aeternam rei memoriam scripturae testimonio perhennentur.*“⁶⁴⁴ Arenga v německé listině představuje v zásadě doslovný překlad té latinské: „*Das nicht der geschit gedechnus in dem vergengenen zeiten untergienge, hat der weisen begerungen erfunden und ein löbliche gewonheit bewert, das die geschicht der handlungen werden in der zeit zu einem ewigen gedechnus kommen und mit schriftlicher gezeugnus geewigt. Darumb ...*“⁶⁴⁵ Poslední druh arengy pochází z roku 1391 a je také nejkratší v tepelských středověkých listinách: „*Ad perpetuam rei memoriam, ne ea, que sapientia honorabilium perpetuantur, ausu temerario aut zelo infringantur.*“⁶⁴⁶ Za opata Zikmunda se již tato formule v klášterních listinách neobjevuje.

Narace a dispozice s případnými sankcemi jsou velice individuální, a není proto předmětné se jimi na tomto místě blíže zabývat. Jinak je tomu u koroborace, která je vyjma listiny z roku 1242 vždy přítomna a která má řadu společných obsahových znaků. Přesto se ve většině případů koroborace od sebe v detailech liší. Téměř ve všech listinách se však objevuje v této formulaci na prvním místě motiv zpečetění. Ten může mít u latinských listin podobu např. „*In cuius rei testimonium presentes litteras conscribi*“⁶⁴⁷ nebo také „*In quorum omnium*

⁶⁴³ CDB II, s. 123, č. 133.

⁶⁴⁴ CIM IV/I, s. 192, č. 130 a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 51v.

⁶⁴⁵ CIM IV/I, s. 190, č. 129.

⁶⁴⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L189, listina z 23. 4. 1391 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter> [cit. 20. 9. 2015].

⁶⁴⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L62, listina z 16. 6. 1346 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L62/charter> [cit. 27. 9. 2015].

testimonium et firmitus robur“.⁶⁴⁸ Německá obdoba zní např. „*Das alles zu gezeugnus und steter bevestung*“.⁶⁴⁹ V českých koroboracích má tato část stejný význam, jak ukazuje např. text listiny z roku 1442: „*A tomu všemu na potvrzenie i pro lepší jistotu*“.⁶⁵⁰ Po sdělení důvodu přivěšení pečeti, resp. pečeti, bývá zmíněna pečeť. V koroboracích tepelských listin se nikdy neuvádí konkrétní druh pečeti. Jediným bližším určením pečeti je vztah k majiteli, který je vyjádřen nejčastěji pomocí přivlastňovacího zájmena („*sigilla nostra*“, „*unsere insigel*“ a „*pečeti naše*“), méně pak ještě pomocí přivlastku. Ten je doložen pouze u latinských a českých formulí („*sigillo nostro et conventus*“, „*naše pečeti vlastnie, našeho opatstvie i konventa*“).⁶⁵¹ Ojedinele se na slovo pečeť váže přídavné jméno ve významu „přivěšená“ („*anhangenden*“).⁶⁵² Pouze ve čtyřech případech se v koroboraci opakuje intitulace ve zkrácené podobě („*nos abbas et conventus supradicti*“,⁶⁵³ „*wir der vorgeant abt und der convent gemeyngklichen des egenanten closters*“,⁶⁵⁴ „*wir obgedacht apt und convent*“⁶⁵⁵ a „*my svrchupsaný opat i vešken konvent svrchupsaného kláštera*“⁶⁵⁶). Od 50. let 14. století je pravidelně uváděno, k čemu byla pečeť připevněna. V latinských textech zahrnovalo toto vyjádření jediné slovo „*presentibus*“. Naproti tomu v němčině a češtině se jednalo většinou o tři slova: předložku, ukazovací zájmeno a podstatné jméno („*k tomuto listu*“). V německých koroboracích je více variant podle toho, jaká byla použita předložka: „*in*“, „*an*“, či „*zu*“ (např. „*an den brief*“).⁶⁵⁷ Na závěr koroborace stojí přísudek informující o vlastním připevnění pečeti. Ten je stylizován buď objektivně („*sunt appensa*“,⁶⁵⁸ „*seind ... gehangen*“,⁶⁵⁹ „*sou přivěšeny*“⁶⁶⁰), nebo subjektivně (např. „*duximus apponendum*“,⁶⁶¹

⁶⁴⁸ CIM IV/1, s. 193, č. 130.

⁶⁴⁹ Ibidem, s. 191, č. 129.

⁶⁵⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L122, listina z 21. 10. 1442 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter> [cit. 27. 9. 2015].

⁶⁵¹ Ibidem, L35, listina z 22. 3. 1300 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L35/charter> [cit. 27. 9. 2015] a L122, listina z 21. 10. 1442 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter> [cit. 27. 9. 2015].

⁶⁵² Ibidem, L98, opis listiny z 20. 10. 1409 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L98/charter> [cit. 27. 9. 2015] – dostupná pouze zadní strana dvoulistu.

⁶⁵³ Ibidem, L61, listina z 15. 6. 1346 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L61/charter> [cit. 27. 9. 2015].

⁶⁵⁴ Ibidem, L98, opis listiny z 20. 10. 1409 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L98/charter> [cit. 27. 9. 2015] – dostupná pouze zadní strana dvoulistu.

⁶⁵⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 58r.

⁶⁵⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L123, listina z 13. 3. 1443 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter> [cit. 27. 9. 2015].

⁶⁵⁷ CIM IV/1, s. 191, č. 129.

⁶⁵⁸ Např. ibidem, s. 193, č. 130.

⁶⁵⁹ Ibidem, s. 191, č. 129.

⁶⁶⁰ Ibidem, s. 382, č. 271.

⁶⁶¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L89, listina z 23. 4. 1391 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter> [cit. 27. 9. 2015].

„versigelt“⁶⁶² „jsme přivěsili“⁶⁶³). Někdy je v koroboraci zdůrazněno, že zpečetění proběhlo dobrovolně a s vědomím vlastníka pečeti („*ex certa nostra sciencia*“⁶⁶⁴ „*mit unsern willen und wissen*“⁶⁶⁵ „*mit unsern gutten willen*“⁶⁶⁶ „*mit unserm willen und wort und gutter gewissen*“⁶⁶⁷ „*s naší dobrú vuolí a vědomím*“⁶⁶⁸ a „*dobrovolně*“⁶⁶⁹). K listinám mohly být připevněny kromě pečeti vydavatelů z tepelské kanonie (opata a konventu) i jiné pečeti, což dokládá právě koroborace. Mohlo se jednat o pečeti spoluvydavatelů (pečeť chotěšovského probošta Oldřicha na listině z roku 1369 či pečeť Bohuslava Tullingera na listině z roku 1397),⁶⁷⁰ pečeti těch, kterých se obsah listiny týkal (pečeť speinshartského probošta Jiřího na listině z roku 1368),⁶⁷¹ pečeti rukojmích kláštera (pečeti městeček Teplé a Úterý na listině z roku 1442)⁶⁷² či pečeti těch, kteří byli od vydavatelů listiny požádáni o jejich přivěšení. Nejčastěji byli v této věci oslovováni významní páni z okolí (zejména Švambergové, Gutštejnové, Rýzmbekové a Žeberkové) a někteří sousední drobní šlechtici.⁶⁷³ Část koroborace, ve které byli vyjmenováni, má např. podobu „*pro lepsie svědomie toho prosili jsme ..., že jsú své pečeti na svědomie k naší prosbě přivěsili k tomuto listu*“.⁶⁷⁴ V německém textu se to obsahově příliš neliší: „*und darzu wir gebeten haben den ..., das sy ir aygn insigl durch unser beydentail gebet willen an disen brif zu einer zeuknuss*“.⁶⁷⁵ Za zmínku stojí zajímavost, že listina z roku 1316, dochovaná pouze v opisu, měla dvě koroborace. Jednu klasickou a druhou doplněnou Dětrichem z Gutštejna, jehož se listina obsahem týkala.

⁶⁶² Ibidem, L98, opis listiny z 20. 10. 1409 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L98/charter> [cit. 27. 9. 2015] – dostupná pouze zadní strana dvoulistu.

⁶⁶³ Např. ibidem, L122, listina z 21. 10. 1442 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter> [cit. 27. 9. 2015].

⁶⁶⁴ Ibidem, L46, opis listiny z 14. 12. 1346 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L64/charter> [cit. 27. 9. 2015].

⁶⁶⁵ *RBM V*, s. 812, č. 1845.

⁶⁶⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 58r.

⁶⁶⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L98, opis listiny z 20. 10. 1409 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L98/charter> [cit. 28. 9. 2015] – dostupná pouze zadní strana dvoulistu.

⁶⁶⁸ Ibidem, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter> [cit. 28. 9. 2015].

⁶⁶⁹ Ibidem, L123, listina z 13. 3. 1443 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter> [cit. 28. 9. 2015].

⁶⁷⁰ K. DOLISTA (ed.), *Nochmals über die Beziehungen*, s. 67–68, č. 1 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L94, listina z 25. 5. 1397 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter> [cit. 3. 10. 2015].

⁶⁷¹ K. DOLISTA (ed.), *Speinshart*, s. 79–81, č. 1.

⁶⁷² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L122, listina z 21. 10. 1442 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter> [cit. 3. 10. 2015].

⁶⁷³ Ibidem, L94, listina z 25. 5. 1397 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter> [cit. 3. 10. 2015]; L122, listina z 21. 10. 1442 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter> [cit. 3. 10. 2015] a L123, listina z 13. 3. 1443 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter> [cit. 3. 10. 2015].

⁶⁷⁴ Ibidem, L123, listina z 13. 3. 1443 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter> [cit. 3. 10. 2015].

⁶⁷⁵ Ibidem, L94, listina z 25. 5. 1397 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter> [cit. 3. 10. 2015].

Potvrdil tím svůj závazek dodržovat ustanovení v ní obsažená („*quod ordinacionem per scriptum superius explicatam ratam volumus tenere, hoc nos dominus Ditricus ac miles de Gutensteyn appensione nostri sigilli protestamur, anno Domini ut supra etc.*“).⁶⁷⁶

Listiny končí datací. Pouze nejstarší z nich postrádá datační formuli. U ostatních tepelských písemností ze 13. století je tato formule uvedena slovy „*Acta sunt*“.⁶⁷⁷ Od 14. století stojí na začátku této formule v latinských listinách buď pouhé „*Datum*“, nebo „*Actum et datum*“, příp. „*Datum et actum*“.⁶⁷⁸ U německých datací je jejich počátek velmi variabilní: „*Der gegeben ist*“,⁶⁷⁹ „*Geben*“,⁶⁸⁰ „*Der brif ist geschriben*“,⁶⁸¹ „*Der prief ist geben*“⁶⁸² a „*Der geben ist*“.⁶⁸³ U českých listin převažuje obrat „*Jenž jest dán a psán*“, přičemž v jednom případě je doloženo použití pouhého „*Dán*“.⁶⁸⁴ Poté mohlo následovat určení místa, kde došlo ke zlistinění, což ale ani zdaleka nebývalo pravidlem. Tuto informaci obsahuje přibližně polovina latinských listin a pouze dvě z pěti německých. Naproti tomu u českých listin se místo v dataci neobjevuje ani jednou. Listina z roku 1242 je jediná, o které je známo podle datační formule, že byla vyhotovena mimo vlastní klášter. Stalo se tak „*in curia Teplensi nomine Crucanizz*“.⁶⁸⁵ Třeba zde zmínit, že se jedná o první doklad existence klášterního dvora Krukanice. Další zvláštnost představuje umístění místa sepsání v rámci datační formule. Je to totiž jediný případ, kdy se místo nachází na konci listiny. Zdá se, že nejprve byl klášter označován jen místním jménem Teplá („*in Teplá*“,⁶⁸⁶ „*zu der Topel*“⁶⁸⁷). Tento způsob se vyskytuje do 50. let 14. století, přičemž od druhé poloviny 40. let 14. století se začíná objevovat jednoznačnější určení za pomoci slova klášter („*in monasterio nostro Teplensi*“,⁶⁸⁸ „*in monasterio Theplensi*“,⁶⁸⁹ „*in dem klauster zu der Tepl*“⁶⁹⁰), které postupně

⁶⁷⁶ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 82r.

⁶⁷⁷ CDB IV, s. 79, č. 16 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L35, listina z 22. 3. 1300 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L35/charter> [cit. 3. 10. 2015].

⁶⁷⁸ Druhá možnost se týká pouze tří listin: K. DOLISTA (ed.), *Speinshart*, s. 81, č. 1; idem, *Nochmals über die Beziehungen*, s. 68, č. 1 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L89, listina z 23. 4. 1391 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter> [cit. 3. 10. 2015].

⁶⁷⁹ RBM V, s. 812, č. 1845.

⁶⁸⁰ CIM IV/I, s. 191, č. 129.

⁶⁸¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L94, listina z 25. 5. 1397 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter> [cit. 3. 10. 2015].

⁶⁸² Ibidem, L98, opis listiny z 20. 10. 1409 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L98/charter> [cit. 3. 10. 2015] – dostupná pouze zadní strana dvoulistu.

⁶⁸³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 58r.

⁶⁸⁴ Jedná se o privilegium určené obyvatelům městečka Úterý, které je v zásadě doslovným překladem staršího německého textu z roku 1385. – CIM IV/I, s. 382, č. 271.

⁶⁸⁵ CDB IV, s. 79, č. 16.

⁶⁸⁶ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 82r.

⁶⁸⁷ RBM V, s. 812, č. 1845.

⁶⁸⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L61, listina z 15. 6. 1346 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L61/charter> [cit. 4. 10. 2015]; RBM IV, s. 690, č. 1726 a RBM V, s. 39, č. 77.

⁶⁸⁹ K. DOLISTA (ed.), *Speinshart*, s. 81, č. 1.

nahradí předchozí označení. Po místu přichází nejčastěji uvedení roku, který je zprvu znázorněn římskými číslicemi. Zhruba od poloviny 14. století převažuje slovní vyjádření. V latinských listinách se začátek této části ustálil nejpozději do 40. let 14. století na slovech „*anno Domini*“. Obdoba v němčině zněla např. „*nach Christus gepurt*“ či „*da man zalt von Cristes geburd*“.⁶⁹¹ I v českých datacích mohlo být více variant (např. „*léta od Božího narození*“, „*léta Páně*“ nebo „*léta po narození syna Božieho*“).⁶⁹² Na přelomu 13. a 14. století se vedle napsaného roku objevuje rovněž vyjádření indikcí.⁶⁹³ Za uvedeným rokem, resp. v pěti případech i před ním, následuje označení dne. Do poloviny 14. století se datuje převážně pomocí římského kalendáře. V roce 1346 se poprvé vyskytuje datace pomocí křesťanského svátku. Tento způsob od druhé poloviny 14. století dominuje. Ojediněle je určen den v listině z roku 1369 prostřednictvím průběžného datování.⁶⁹⁴

3.1.2.2. Listiny za opata Zikmunda Hausmanna

Soubor listin tepelské provenience z let 1459–1506, který čítá 11 originálů, dva opisy a jeden regest, není nikterak rozsáhlý, přesto svou velikostí přesahuje počet dochovaných listin většiny českých premonstrátských klášterů z tohoto období vyjma Chotěšova. Šest pergamenových listin se nachází přímo v archivu kláštera Teplá.⁶⁹⁵ Jedna listina je uložena v archivu dceřiného kláštera Chotěšov.⁶⁹⁶ Zbylé originály jsou uchovávány na území Německa. Tři lze nalézt v archivu cisterciáckého kláštera Valdsasy.⁶⁹⁷ Poslední z původních

⁶⁹⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L94, listina z 25. 5. 1397 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter> [cit. 4. 10. 2015]. Místo zlistinění je v datační formulí netradičně umístěno mezi rok a den.

⁶⁹¹ *RBM V*, s. 812, č. 1845 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L94, listina z 25. 5. 1397 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter> [cit. 6. 10. 2015].

⁶⁹² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter> [cit. 6. 10. 2015]; *CIM IV/I*, s. 382, č. 271 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L122, listina z 21. 10. 1442 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter> [cit. 6. 10. 2015].

⁶⁹³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L35, listina z 22. 3. 1300 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L35/charter> [cit. 6. 10. 2015] a Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 82r.

⁶⁹⁴ K. DOLISTA (ed.), *Nochmals über die Beziehungen*, s. 68, č. 1.

⁶⁹⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L155, listina z 11. 11. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L155/charter> [cit. 6. 10. 2015]; L165, listina z 12. 3. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/charter> [cit. 6. 10. 2015]; L166, listina z 9. 7. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L166/charter> [cit. 6. 10. 2015]; L172, listina z 1. 9. 1473 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L172/charter> [cit. 6. 10. 2015]; L183, listina z 9. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/charter> [cit. 6. 10. 2015] a L227, listina z 2. 3. 1502 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L227/charter> [cit. 6. 10. 2015].

⁶⁹⁶ NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2246, listina z 10. 7. 1486 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2246/charter> [cit. 9. 10. 2015].

⁶⁹⁷ StA Amberg, Kloster Waldsassen, Urkunden 727, listina z 29. 4. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/727/charter> [cit. 9. 10. 2015]; 728, listina z 29. 4. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/728/charter> [cit. 9. 10. 2015] a 729, listina z 6. 5. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/729/charter> [cit. 9. 10. 2015].

exemplářů je součástí archivu kláštera Speinshart.⁶⁹⁸ Začátek nejmladší známé listiny, která se nedochovala, je zachycen v tepelském kopiáři.⁶⁹⁹ Poněkud podezřelý text Zikmundovy konfirmace z roku 1481 je zanesen v Tepelských análech.⁷⁰⁰ O klášterní listině z roku 1475 je povědomí jen podle regestu v soupisu švamborského archivu na Zvíkově Václava Březana z let 1616 až 1617.⁷⁰¹

Všechny tyto listiny jsou tvořeny pergamenem různých velikostí podle délky textu, přičemž šířka je většinou delší jak výška. Běžné rozměry listin dosahují u šířky 22,5 až 36,4 cm, u výšky 14,3 až 26 cm. Přitom plika má výšku od 2,3 do 4,5 cm.⁷⁰² Výjimkou jsou tři vidimáty pro valdsaský klášter, které jsou jako jediné psány na výšku na rozměrnějších pergamenech. Jejich šířka přesahuje 49 cm a výška dokonce 56 cm. I plika je o poznání vyšší (cca 7 – 8,5 cm).⁷⁰³

Písmo tepelských listin navazuje na první polovinu 40. let 15. století. Písemnosti na pergamenu z let 1463 až 1502 jsou psány velmi dobře čitelnou gotickou kurzívou s různou mírou spojitosti.⁷⁰⁴ V případě již zmiňovaného souboru tří vidimátů z roku 1461 se jedná o drobnou a oblou bastardu bez smyček. V rámci dochovaných listin je možné rozeznat osm písařských rukou (L1–L8). Pouze ke dvěma písařům lze přiřadit více listin. Jedním je písař L1, který je autorem všech tří vidimátů z roku 1461. Druhým je písař L4 spojovaný se dvěma listinami z roku 1466. Výzdoba textu tepelských listin se omezuje pouze na počáteční iniciálu, která je poměrně jednoduchá, či v některých případech ještě na majuskuly prvního řádku. Výjimku v tomto ohledu představují opět vidimáty, jež mají honosnější vzhled. U nich je první řádek, resp. první čtyři slova, vyveden velmi úhlednou bastardou, která má mnohonásobně větší litery, než jaké jsou u ostatního textu. Kvůli přehlednosti obsahu jsou tímto způsobem, ale již menším písmem, vyznačeny i začátky vidimovaných listin. Rovněž iniciály zahajující text všech tří vidimátů jsou o poznání zdobenější oproti ostatním listinám.

Listiny byly ověřovány opatskou větší či menší pečetí uloženou ve voskové misce a přivěšenou na pergamenovém proužku v případě, že je opat vydával za svou osobu. Pokud

⁶⁹⁸ StA Amberg, Kloster Speinshart, Urkunden 364, listina z 22. 8. 1465. Její text zpřístupnil Karel Dolista v rámci své edice věnované vztahům Teplé a Speinshartu – K. DOLISTA (ed.), *Nochmals über die Beziehungen*, s. 68, č. 2.

⁶⁹⁹ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 96r.

⁷⁰⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 101v–102r.

⁷⁰¹ Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 227.

⁷⁰² J. FIALA, *Klášter*, s. 25, 27, 28, 30 a 39.

⁷⁰³ Stanoveno podle snímků: StA Amberg, Kloster Waldsassen, Urkunden 727, listina z 29. 4. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/727/charter> [cit. 10. 10. 2015]; 728, listina z 29. 4. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/728/charter> [cit. 10. 10. 2015] a 729, listina z 6. 5. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/729/charter> [cit. 10. 10. 2015].

⁷⁰⁴ Písmo většiny listin kanonie z tohoto období uložených v archivu kláštera je popsáno v H. PÁTKOVÁ, *Písmo*, s. 139.

se ale písemnost týkala celého kláštera, byla vedle opatovy pečeti připojena ještě konventní pečeť. Na vlastních tepelských listinách se ale tyto pečeti příliš nedochovaly.⁷⁰⁵

Z obsahového hlediska převažují listiny vydané v majetkových záležitostech. Jedná se o čtyři klasické zápisné listy: V roce 1463 dlužil tepelský klášter svému sousedovi Humprechtu z Kočova a na Chodové Plané 50 kop grošů, které si od něho vypůjčil na zaplacení obecné berně. Za kanonii ručila její městečka Teplá a Úterý. Řeholníci dali proto Humprechtovi z Kočova ve zmíněné sumě do zástavy na pět let mlýn, řečený Nový, pod Úšovicemi a Zátockou louku.⁷⁰⁶ Potom, co v roce 1466 obdržel opat spolu s konventem od Tepelských 220 kop grošů, zastavil jim dědičný plat 20 kop grošů na krčmě v jejich městečku. Tato transakce proběhla s povolením českého krále Jiřího.⁷⁰⁷ Ve stejném roce zastavil klášter opět se svolením panovníka celou ves Rozněvice panoši Markvartu z Hrádku v sumě 246 kop grošů.⁷⁰⁸ Text čtvrté zástavní listiny se nedochoval. Je pouze známo, že v ní kanonie zapsala svoji ves Čerňovice s mlýnem doživotně Bohuslavovi ze Švamberka a jeho synu Hynkovi.⁷⁰⁹ Kromě zápisných listin patří do této skupiny také potvrzení o směně zápisu, smlouva o stavbě rybníka a dlužní úpis: V roce 1473 svolili tepelští premonstráti, aby Bohuslav ze Švamberka zapsal klášterní ves Křivce, kterou držel jako zástavu už od opata Albrechta, svému švamberskému hejtmanu Mikuláši z Příbrami.⁷¹⁰ Roku 1479 se dohodla kanonie s Jindřichem a Kryštofem Lantvistem z Rebersreutu a na Chodové Plané o společné stavbě rybníka na hranicích svých panství, což si také vzájemně zlistinili.⁷¹¹ V roce 1502 vyznali tepelští řeholníci, že jsou dlužní sestrám z Rebersreutu 200 kop českých grošů.⁷¹²

⁷⁰⁵ Všechny tři vidimáty nesou pečeť opata Zikmunda. – StA Amberg, Kloster Waldsassen, Urkunden 727, listina z 29. 4. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/727/charter> [cit. 10. 10. 2015]; 728, listina z 29. 4. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/728/charter> [cit. 10. 10. 2015] a 729, listina z 6. 5. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/729/charter> [cit. 10. 10. 2015]. Obě pečeti zůstaly na listině z 22. srpna 1465. – StA Amberg, Kloster Speinshart, Urkunden 364, listina z 22. 8. 1465. *Na listině z 1. září 1473 se stále nachází opatský sekret a konventní pečeť, i když jsou značně poškozené.* – SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L172, listina z 1. 9. 1473 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L172/charter> [cit. 10. 10. 2015]. Poslední místo ve výčtu patří opatskému sekretu na listině z 2. března 1502. – Ibidem, L227, listina z 2. 3. 1502 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L227/charter> [cit. 10. 10. 2015].

⁷⁰⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L155, listina z 11. 11. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L155/charter> [cit. 10. 10. 2015].

⁷⁰⁷ Ibidem, L165, listina z 12. 3. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/charter> [cit. 10. 10. 2015].

⁷⁰⁸ Ibidem, L166, listina z 9. 7. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L166/charter> [cit. 10. 10. 2015].

⁷⁰⁹ Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 227.

⁷¹⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L172, listina z 1. 9. 1473 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L172/charter> [cit. 10. 10. 2015].

⁷¹¹ Ibidem, L183, listina z 9. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/charter> [cit. 10. 10. 2015].

⁷¹² Ibidem, L227, listina z 2. 3. 1502 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L227/charter> [cit. 10. 10. 2015].

Vrchnostenských záležitostí se týká udělení privilegií městečku Teplá z roku 1503. V tepelském kopiáři je zachycen pouze začátek této listiny.⁷¹³ Téměř celou zbylou část textu lze rekonstruovat na základě písemného narovnání sporu mezi klášteřem a městečkem vydaným Albrechtem z Kolovrat a na Libštejně, ve kterém doslovně uvádí znění privilegia posléze vyhotoveného kanonií.⁷¹⁴ Neznámá tak zůstává pouze datační formule.

Z listin řádové správy se dochovaly pouze dvě potvrzení chotěšovského probošta, přičemž u jedné je důvodné podezření, že ji vyhotovil veřejný notář. Obě konfirmace se týkají volby tepelského řeholníka Tristrama chotěšovským prelátem, která proběhla 1. dubna 1481. Ze stejného dne pochází text listiny, kterou potvrdil opat Zikmund volbu a Tristrama za probošta, přičemž ho zároveň uvedl do úřadu. Tuto konfirmaci zřejmě otec-opat z neznámého důvodu Tristramovi nakonec neudělil.⁷¹⁵ Učinil tak až o pět let později jinou konfirmací.⁷¹⁶

K dispozici je také jedna listina o uzavření konfraternity s jiným klášteřem. Tím byla premonstrátská kanonie Speinshart. Nejprve 23. července 1465 vyhotovil speinshartský opat Jiří spolu s konventem listinu pro tepelské premonstráty,⁷¹⁷ kteří jim to oplatili 22. srpna 1465.⁷¹⁸

Kromě toho se dochovaly ještě tři vidimáty určené jednomu příjemci. Jednalo se o cisterciácký klášter Valdsasy. Jeho opat Mikuláš vyslal do Teplé řeholníka Ondřeje se 14 listinami, které opat Zikmund na jeho přání vidimoval na přelomu dubna a května 1461 ve třech svých listinách.⁷¹⁹ Tepelská kanonie udržovala s valdsaským klášteřem užší vztahy. Není proto divu, že již před tím, v roce 1459, ověřil valdsaský opat Jan spolu s kvardiánem chebských minoritů Janem dvěma notářskými instrumenty dvě listiny tepelskému opatu Zikmundovi.⁷²⁰ V září 1467 se valdsaský opat Mikuláš dokonce obrátil na papežského legáta Rudolfa, když se snažil pomoci exkomunikovanému tepelskému prelátovi.⁷²¹

⁷¹³ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 96r.

⁷¹⁴ *CIM IV/3*, s. 61–65, č. 689.

⁷¹⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 101v–102v.

⁷¹⁶ NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2246, listina z 10. 7. 1486 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2246/charter> [cit. 10. 10. 2015].

⁷¹⁷ K. DOLISTA (ed.), *Speinshart*, s. 83–84, č. 5.

⁷¹⁸ Idem, *Nochmals über die Beziehungen*, s. 68, č. 2.

⁷¹⁹ StA Amberg, Kloster Waldsassen, Urkunden 727, listina z 29. 4. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/727/charter> [cit. 10. 10. 2015]; 728, listina z 29. 4. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/728/charter> [cit. 10. 10. 2015] a 729, listina z 6. 5. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/729/charter> [cit. 10. 10. 2015].

⁷²⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L139, listina z 11. 9. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOA/TeplaOPraem/L139/charter> [cit. 10. 10. 2015] a L140, listina z 11. 9. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOA/TeplaOPraem/L140/charter> [cit. 10. 10. 2015].

⁷²¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 87r–v.

Všechny uvedené typy listin z doby působení opata Zikmunda Hausmanna jsou kromě privilegia pro poddané doloženy v prostředí tepelské kanonie poprvé. V zásadě tedy s předchozím obdobím typově nekorespondují.

Z jazyků se objevuje čeština, a to v šesti listinách. Jsou to všechny zástavy, dluhopis a privilegium pro Teplou. Je pravděpodobné, že česky byla napsána i listina z roku 1475, ke které se dochoval pouze její regist. Stejný počet je i latinských listin. Jedná se o veškeré listiny určené jiným klášterům: vidimáty, listina na konfraternitu a konfirmace chotěšovského probošta. Němčina je zastoupena pouze ve smlouvě o stavbě rybníka.

Záměrně byly ponechány stranou notářské instrumenty, které byly vydány jménem opata Zikmunda nebo tepelského konventu a jimi také zpečetěny. Vlastní listiny ale vyhotovili veřejní notáři. V souvislosti s Teplou jsou známy tři takové instrumenty. Dva z března 1459 vytvořené Konrádem Hoferem, kterými tepelský konvent informuje speinshartského probošta Jiřího a ostatní o průběhu volby tepelského opata.⁷²² Obsahově se však v těchto dvou případech jedná spíše o otevřené listy než o listiny. Třetí instrument zlistiněný roku 1492 Blažejem Kremerem z Plané představuje výrok tepelského opata Zikmunda a loketského děkana Augustina z pozice rozhodčích jmenovaných papežem ve sporu o obsazování místa faráře v kostele svaté Maří Magdaleny v Karlových Varech.⁷²³ Je pravděpodobné, že i výše jmenovaná konfirmace chotěšovského probošta z roku 1481, známá jen z opisu, pocházela rovněž z pera některého veřejného notáře. Tyto písemnosti se svojí formou liší od běžných klášterních listin. Tepelská kanonie využívala služeb veřejných notářů rovněž k ověřování svých písemností a privilegií. V roce 1466 se opat Zikmund obrátil na notáře Jindřicha Streklia.⁷²⁴ Roku 1486 vidimoval Erhard Schönsterer z Chebu písemnosti týkající se reformních opatření v konventu.⁷²⁵ Mezi léty 1487 až 1494 pořídil pro tepelskou kanonii již zmiňovaný Blažej Kremer z Plané řadu vidimátů. Jednalo se převážně o privilegia udělená klášteru.⁷²⁶

⁷²² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L136, listina z 16. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L136/charter> [cit. 10. 10. 2015] a L137, listina ze 17. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L137/charter> [cit. 10. 10. 2015].

⁷²³ NA, ŘP Strahov, inv. č. 154, listina z 6. 2. 14492 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RP/154/charter> [cit. 10. 10. 2015].

⁷²⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 77v–78v.

⁷²⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L191, listina z 1. 1. 1486 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L191/charter> [cit. 10. 10. 2015].

⁷²⁶ Ibidem, L193, listina z 16. 3. 1487 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L193/charter> [cit. 10. 10. 2015]; L194, listina z 16. 3. 1487 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L194/charter> [cit. 10. 10. 2015]; L205, pergamenový sešit z 19. 12. 1492 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 10. 10. 2015] a L209, listina z 25. 2. 1494 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L209/charter> [cit. 10. 10. 2015].

Struktura tepelských listin je již v zásadě ustálená a formule jdou většinou v pořadí: intitulace, promulgace, narace, dispozice, koroborace a datace. Promulgace nebo narace se nemusí vždy vyskytovat. Výjimečně začíná text invokací. I formulářem se od ostatních tepelských listin odlišují opět všechny tři vidimáty z roku 1461. Intitulaci totiž předchází promulgace, což už je v této době poněkud archaické. Před tím se tento jev vyskytuje naposledy v listině z roku 1342.⁷²⁷ Z formulí se může objevit také sankce. Ojedinele je koroborace připojena k dataci.⁷²⁸ Oproti starším listinám se již nevyskytuje arenga.

Invokace ve srovnání s předchozím obdobím téměř vymizela. Zahajuje tak pouze dvě listiny: nejmladší z vidimátů a privilegium pro Tepelské. Latinské znění má běžnou podobu („*In nomine Domini amen*“),⁷²⁹ kdežto česká varianta je doložena v tepelských listinách poprvé: „*Ve jméno Božie amen*“.⁷³⁰ Je zřejmé, že tato formule se vyskytovala sporadicky ve slavnostnějších listinách.

Intitulace plně vychází z předchozí tradice. V latinských listinách je tendence uvádět tuto formuli v celé šíři, tzn. včetně devoční formule, která může mít dvojí podobu („*divina providencia*“ či „*miseracione divina*“), jména řádu a diecéze. Téměř většinu latinských listin vydal opat Zikmund bez konventu. Intitulace má v takovém případě např. podobu: „*Nos Sigismundus, miseracione divina abbas monasterii Teplensis Pragensis dyocesic ordinis Premonstratensis*“.⁷³¹ Výjimečně mohlo být doplněno i zasvěcení klášterního kostela: „*monasterii beatissimae Virginis Mariae Teplensis*“.⁷³² V rámci dvou vidimátů se v intitulacích objevují tři jevy, které tepelské listiny jinak neznají. V jedné intitulaci chybí na začátku osobní zájmeno, na jehož místě stojí slovo „*frater*“ vztahující se k Zikmundovi. Toto označení před jménem opata je pro tepelské listiny vskutku nezvyklé. Ve stejné formuli je ještě zvláštní určení kláštera jako „*monasterii in Tepla*“, které není jinak v intitulacích doloženo.⁷³³ Velmi nestandardně je stylizována intitulace druhého vidimátu. Je totiž ve

⁷²⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L60, opis listiny z 27. 1. 1342 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L60/charter> [cit. 11. 10. 2015].

⁷²⁸ NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2246, listina z 10. 7. 1486 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CCChotesov/2246/charter> [cit. 11. 10. 2015].

⁷²⁹ StA Amberg, Kloster Waldsassen, Urkunden 729, listina z 6. 5. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/729/charter> [cit. 11. 10. 2015].

⁷³⁰ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 96r.

⁷³¹ NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2246, listina z 10. 7. 1486 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CCChotesov/2246/charter> [cit. 11. 10. 2015].

⁷³² NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 101v.

⁷³³ StA Amberg, Kloster Waldsassen, Urkunden 727, listina z 29. 4. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/727/charter> [cit. 11. 10. 2015].

čtvrtém pádě a navíc se znovu objevuje termín *frater*: „*Nos fratrem Sigismundum abbatem* ...“⁷³⁴

O intitulacích v německých listinách se toho nedá příliš mnoho zjistit, jelikož se dochoval jediný doklad: „*Wir Sigmund, abte czu der Toppel, Tristram, prior, Paulus, subprior, und der gancze konventh doselbs*“.⁷³⁵ Lze z něho vyvozovat, že se neujala snaha psát před jmény konventních hodnostářů slovo „*herr*“.⁷³⁶ Dále se nabízí předpoklad, že intitulace v rámci německých listin byly ve srovnání s latinskými spíše kratší. Zřejmě se zde častěji vypouštěly devoční formule a určení řádu či diecéze.

V českých intitulacích vždy vystupuje kromě opata Zikmunda i tepelský konvent. Běžně se objevuje devoční formule ve třech variantách („*Božím smilováním*“,⁷³⁷ „*Božie milosti*“⁷³⁸ a „*z Božie milosti*“⁷³⁹) známých již z předchozí doby. Uvedení řádu, resp. diecéze, není příliš časté. Pokud se tak stane, má podobu: „*zákona premonstrátského biskupstvie pražského*“.⁷⁴⁰ V českých intitulacích se ustálilo používání slova „*kněz*“ před osobními jmény. Při vyjmenovávání hodnostářů konventu došlo oproti předchozímu období k několika důležitým změnám. Ve výčtech přestaly figurovat posty jako klíčník, infirmář, komorník či kustod. Naproti tomu se nově začali objevovat cirkátor a kantor. Celkově se však v intitulacích uvádělo méně jmen řeholníků než dříve. Pokud je spoluvydavatelem listiny i konvent, je vždy zmíněn převor, méně pak také podpřevor. Spíše výjimečně se vyskytuje jméno cirkátora, kantora či faráře v Teplé. Nejrozsáhlejší výčet hodnostářů pocházející z roku 1503 obnáší kromě opata Zikmunda pouhých pět dalších řeholníků.⁷⁴¹ V případě některých zástavních listů mohly být intitulace rozšířeny i o budoucí generace („*i budúcí naši*“ či „*i budúcí i náměstkové naši*“).⁷⁴²

Promulgace je standardní součástí formuláře tepelských listin. Pouze v rámci opisu konfirmace z roku 1481 tato formule chybí. V tomto případě je ale pravděpodobné, že byla

⁷³⁴ Ibidem, 728, listina z 29. 4. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAAM/Waldsassen/728/charter> [cit. 11. 10. 2015].

⁷³⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L183, listina z 9. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/charter> [cit. 11. 10. 2015].

⁷³⁶ Srov. NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 57v.

⁷³⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L155, listina z 11. 11. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L155/charter> [cit. 11. 10. 2015].

⁷³⁸ Ibidem, L165, listina z 12. 3. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/charter> [cit. 11. 10. 2015].

⁷³⁹ Ibidem, L166, listina z 9. 7. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L166/charter> [cit. 11. 10. 2015].

⁷⁴⁰ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 96r.

⁷⁴¹ Ibidem, fol. 96r.

⁷⁴² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L165, listina z 12. 3. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/charter> [cit. 11. 10. 2015] a L166, listina z 9. 7. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L166/charter> [cit. 11. 10. 2015].

při opisování textu listiny záměrně vypuštěna a nahrazena zkratkou „etc.“ umístěnou za intitulací, kde se běžně nevyskytuje.⁷⁴³ U latinských listin má promulgace poměrně variabilní podobu a příliš nevychází ze starších tepelských listin. Blízké jsou si pouze promulgace u vidimátů z roku 1461. V jedné této listině postrádá formule přísudek: „*Universis et singulis presentes litteras inspecturis, visuris seu audituris*“.⁷⁴⁴ Zbylé dvě mají stejný začátek: „*Noverint universi et singuli presentes litteras sive presens*“, dále se však již částečně rozcházejí. Zatímco v jednom vidimátu pokračuje promulgace „*transumptum aut transcriptum inspecturi, visuri seu audituri*“,⁷⁴⁵ tak ve druhém „*publicum instrumentum inspecturi, quod ...*“.⁷⁴⁶ Nutno však podotknout, že se nejedná o notářský instrument. V listině na konfraternitu z roku 1465 je již tato formule naprosto odlišná: „*presencium tenore publice profiteamur, quod*“.⁷⁴⁷ Nejinak tomu je i u konfirmace z roku 1486: „*notum esse volumus universis presentes inspecturis, quia*“.⁷⁴⁸

Jediná německá promulgace je relativně podobná starším předchůdcům a má následující znění: „*bekennen eintrechtlich unvorscheidenlich in dem offen briefe vor allermeniglich, dy in sehen ader horen lesen, das*“.⁷⁴⁹ České formule, které navazují na předchozí vývoj, se vzájemně příliš neliší. U zástav se většinou opakuje promulgace ve znění „*vyznáváme tiemto listem obecně před každým člověkem, ktož jej uzrie nebo čtúce slyšeti budú, žie*“.⁷⁵⁰ Poněkud modifikovaná varianta je u privilegia pro Tepelské: „*známo činíme tiemto listem přede všemi, kdež čten nebo čtící slyšan bude, že*“.⁷⁵¹ V ostatních listinách se promulgace liší pouze v jednotlivých slovech.

Formule jako narace, dispozice či sankce jsou velmi specifické pro každou listinu a hledat v nich společné znaky by nebylo příliš účelné. Proto bude věnována pozornost pouze obvyklým typům listin, u nichž se předpokládá, že jejich formulář byl převzat z nějakého domácího vzoru a byl běžně používán. Jako důkaz poslouží mimo jiné existence alespoň dvou exemplářů buď s totožnými částmi formuláře, nebo alespoň s velmi podobnými. Tuto

⁷⁴³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 101v.

⁷⁴⁴ StA Amberg, Kloster Waldsassen, Urkunden 727, listina z 29. 4. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/727/charter> [cit. 11. 10. 2015].

⁷⁴⁵ Ibidem, 728, listina z 29. 4. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/728/charter> [cit. 11. 10. 2015].

⁷⁴⁶ Ibidem, 729, listina z 6. 5. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/729/charter> [cit. 11. 10. 2015].

⁷⁴⁷ K. DOLISTA (ed.), *Nochmals über die Beziehungen*, s. 68, č. 2 a idem, *Speinshart*, s. 83, č. 5.

⁷⁴⁸ NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2246, listina z 10. 7. 1486 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2246/charter> [cit. 11. 10. 2015].

⁷⁴⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L183, listina z 9. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOA/TeplaOPraem/L183/charter> [cit. 11. 10. 2015].

⁷⁵⁰ Např. SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L166, listina z 9. 7. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOA/TeplaOPraem/L166/charter> [cit. 11. 10. 2015].

⁷⁵¹ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 96r.

podmínku splňují zástavní listiny z roku 1466. Vidimáty z dubna 1461 jsou si sice formálně výrazně podobné, ale celkově se liší od ostatních klášterních listin. Navíc na propojenost formulářů obou listin měla výrazný vliv skutečnost, že byly obě sepsány ve stejný den, na stejném místě a s největší pravděpodobností i týměž písařem. Pevně dané znění, které se z velké většiny pravidelně opakovalo, měla rovněž konfirmace chotěšovského probošta z roku 1486, což dokládá značná podobnost s textem konfirmace z roku 1519.⁷⁵² Naproti tomu znění listiny potvrzující chotěšovského preláta z roku 1481 se od zmíněných diametrálně liší. Jak bude ještě vyloženo níže v souvislosti s datační formulí, může důvod tak výrazné odlišnosti spočívat ve vyhotoviteli, kterým byl zřejmě veřejný notář. U dluhopisu z roku 1502 lze předpokládat převzetí většiny obecných obrátů. V případě listiny na konfraternitu z roku 1465 posloužila jako předloha listina vyhotovená krátce před tím speinshartskými premonstráty.

Podrobněji rozebrána bude tedy jedna z českých zástavních listin, český dluhopis z roku 1502 a latinská konfirmace z roku 1486. Pokud se vypustí z listiny z 12. března 1466 konkrétní údaje, vznikne jakýsi univerzální formulář pro tepelské zástavní listiny. Vynechány jsou zde začáteční a koncové formule, kterým je věnována pozornost na jiném místě. Po kratičké naraci „... *jsme pro svú potřebu a nedostatky*“ následují informace o vlastní zástavě. Nejprve se čtenář dozví, co premonstráti společně zastavili a že se tak stalo s panovníkovým vědomím: „... *zastavili sme a mocí listu tohoto zastavujem s naší všech společně dobrú vůlí i to z povolením královy milosti, pána našeho milostivého*“. K tomu je připojeno odkázání na listinu krále Jiřího z 15. prosince 1465, ve které kanonii dovolil vypůjčit si do tisíce kop grošů, nebo v téže sumě zastavit klášterní statky.⁷⁵³ „*jakož my na to od jeho královské milosti majestát jmáme*“. Poté je uvedena finanční částka, ve které byl klášterní majetek zastaven a která byla premonstrátům vyplacena, a příjemce listiny: „*ve ... kopách grošův dobrých stříbrných, kteréžto penieze jsú nám všecky dány úplně, ... i budúcím jich i tomu každému, ktož by tento list jměl s jich dobrú vůlí tak, jakož jsme my ... od starodávna od našich starších i přědkuov až do sě doby svobodně měli a v drženie byli*“. Následně je řečeno, že zástavu má využívat držitel listiny: „*Těž také aby svrchupsaní věřící naši a budúcí jich i každý, ktož by tento list jmel [!] s jich dobrú vůlí, ... svobodně jměli*“. Stanoveny jsou i záležitosti související s vyplacením zástavy: „*Také my svrchupsaný kněz opat i konvent i budúcí naši vuoli mieti máme, když bychom nahoře psaným věřícím našim nebo budúcím jich ... napřed věděti dali při ..., tehdy máme jim jich penieze zasě dáti a splniti ... kop grošův, tehdy naši věřící nebo*

⁷⁵² NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/I, fol. 139v–140v.

⁷⁵³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L163, listina z 15. 12. 1465 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L163/charter> [cit. 12. 10. 2015].

budúci jich nám nebo budúcím našim ... postúpiti a list tento vrátiti, kterýž dále i žádné moci nemá mieti. Ale věřící naši nemají i žádnú vuoli mieti nás napomienati k výplatie.“ Dále je součástí také závazek vydavatelů, že nebudou zasahovat příjemci do užívání zástavy: *„My svrchupsaný opat i konvent sľubujem nepřekážeti ani hyndrovati i žádném právem ani duchovnem, ani světským až do nadepsané výplaty, když bychom jim a nebo budúcím jich dali ... kop grošuv bud' to groše, nebo penieze, a nebožto zlaté, jakž v té míře v české země platiti budú toho času plnění.*“ Ošetřen byl i postup při dodatečné úpravě podmínek ze strany vydavatelů: *„Pakli bychom tiem, jakož psáno jest, jinak hnúti chtěli, jehož Božě nedaj, a od našich svrchupsaných věřitelov, neb od jich budúcích před koho byli při rokování, tehdy máme a sľubujem státi a sami nasě znáti, že jsme proti nim křiví a oni proti nám praví.*“ Počítalo se i s možným postižením zástavy nějakou pohromou, přičemž v takovém případě nesl důsledek příjemce: *„Jestli že by se která škoda stalo [!] nebo záhuba tu ... v tom zastavě bud' od nepřátel moci, neb od ohně, jakážkoli škoda by byla, jehož Božě nedaj, skrze by takovú škodu ..., to bud' našich věřících škoda, ale ne naše.*“ Naposled bylo řešeno případné poškození listiny: *„Také byl-li by tento list moly prohryžen nebo vodú zlit nebo kterak jinak porušen, to všecko nemá jim škodno býti.*“⁷⁵⁴

Dluhopis začíná intitulací obsahující kromě opata s hodnostáři i rukojmí následovanou promulgací. Poté přichází přiznání se k dluhu vůči určitým osobám a slib zaplacení do stanoveného termínu: *„jsme dlužni dluhu pravého, jistého a spravedlivého ... kop grošuv českých hrásu [!] praského [!], nebo za tu summu zlatých uherských, nebo rýnských na rásu na váze pravých i na pádu dobrých, nebo penieze drobných, v tejto země obecně berných, ... i tomu každému, kdož by tento list měl z jich dobrou a svobodnú vuoli, kteréžto penieze zlaté nebo groše svrchupsané máme i sľubujem naši dobrou vieru křesťanskú rukú společnú a nerozdielnú tak, aby žádný z nás rukojmie z svrchupsaných v tom sľibu a dluhu k odbyti, kterakoli ani zaplacení svého dielu od druhých se děliti nemohl, než věřicím našim nadepsaným dáti a zaplatiti máme a plniti beze všeho prodlení a odporuov na ... najprv přístieho, nebo ... neděli potom.*“ V případě, že by nebyla částka zaplacená včas, nastupovala sankce, která spočívala v ležení rukojmích bud' v Plzni, nebo ve Stříbře: *„Pakli bychom toho neučinili a grošuv nebo zlatých nebo peněz svrchupsaných věřicím našim tak a na ten čas, jako se svrchu píše, nedali a úplně nezaplačili [!], tehdy my všichni rukojmie svrchupsaní máme a sľubujem po napomenutí a obeslání nás od našich věřicuov bud' listem, poslem, nebo ústně ihned nazejtří, žádný z nás druh druhého nečakaje, ani se nebytím kderého z nás doma*

⁷⁵⁴ Ibidem, L165, listina z 12. 3. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/charter> [cit. 12. 10. 2015].

nebo čím jiným vymlúvaje, než každý z nás svým životem s jedním pacholkem a se dvěma kojňoma [!] aneb místo sebe jiného panoš řádu rietierského vypraviti má též s jedním pacholkem a se dvěma kojňoma [!] vhlédnutí a vložiti v pravie a obecní české ležení do města Nového Plzně nebo do Stříbra, z těch dvou měst do jednoho, v duom cného [!] hospodáře, kterýž by nám od našich věřicův ústně, listem nebo poslem ukázán a menován byl, tu to ležení vedle řádu a obyčeje země české slibujíc držeti a plniti.“ Pokud by nedošlo k uhrazení částky ani potom, došlo k následujícímu postupu: „Jestliže by pak od tého dne obeslání a napomenutí nás v to ležení pořád čtúce ... dní minulo a ještě vždy věřicím našim nadepsaným jistinu grošův nebo zlatých nebo peněz úplně dána a zaplacená nebyla, tehdy mi ležíme neb neležíme, dáváme jim tiemto listem plnú moc i právo tu sumu vzieti v křesťaněch nebo v žiedech a dobyti na naši všech rukojmie společnú a nerozdielnú škodu. A kdež je koli v zemie české optají, dobudú neb vezmú, tu my jě všudy máme a slibujeme zastúpiti našimi dobrými základy a nebo jistými a dobrými rukojmiemi.“ Vydavatelé se také zavazovali, že setrvají v případném ležení, dokud nebude dluh zapraven, a to včetně náhrady za oprávněné škody: „A my přesto máme a slibujem vždy tu a tak, jakož se svrchu píše, ležeti a s toho ležení žádným obyčejem nevyjezdieti, ani kterakkoli vynikati, dokavadž jim jistina grošův, zlatých, nebo peněz i ze všemi škodami, kteréž by pro naše neplnění vzali, jezde, travě, posly, šle, neb jinak kterakkoli na to nakládaje úplně a docela zaplacená nebyla, avšak takové škody býti mají, kteréž by věriti naši nadepsanie mohli právem bez zmatků a beze všech přiesah a věrovanie pokázati.“ Na závěr byla ošetřena možnost, že by někdo z vydavatelů zesnul: „Umřeli by také v tom času bud' jistec, nebo rukojmie z nás, jehož Pane Buože ostrěž, tehdy my živí zuostali máme a slibujem tak jistého dobrého a movitého místo toho, jenž by umřiel, v jednom měsieti [!] o tédne jeho smrti čtúce pořád zběhlém k nám v tiež slib a v tiež rukojemství přiestaviti a list tento v též slova obnoviti tolikrát, kolikrát by to potřěbie bylo pod ležením svrchupsaným.“⁷⁵⁵

Během svého opatského působení potvrdil Zikmund Hausmann tři chotěšovské probošty. Tradiční písemná confirmace se však dochovala jen jedna z roku 1486 v souvislosti s volbou tepelského řeholníka Tristrama roku 1481. Je téměř jisté, že formuláře těchto listin se lišily jen minimálně. Na úvod narace se zmiňuje uvolnění proboštství, nejčastěji z důvodu smrti preláta, volba nového a jeho prezentace sestrami směřovaná na vydavatele, který byl jejich otcem-opatem: „cum prepositura monasterii Chotiessoviensis tituli sancti Wenczeslai martiris eiusdem dyocesis et ordinis post obitum venerabilis patris domini ... olim predicti

⁷⁵⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L227, listina z 2. 3. 1502 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L227/charter> [cit. 12. 10. 2015].

monasterii prepositi de iure et de facto vacasset et ad eandem preposituram venerabilis et religiosus frater ... professus monasterii Teplensis per religiosas et devotas sanctimoniales ac virgines ... priorissam, ... subpriorissam et totum conventum earum electus et nobis presentatus fuisset uti patri abbati, ad quem ius confirmationis de iure pertinere dinoscitur“. Dále se zdůrazňuje, že řeholnice požádaly vydavatele o schválení volby a o udělení konfirmace novému proboštovi: „*Nobisque prefate virgines humiliter et devote supplicarent, quatenus electionem prescriptam de prefato fratre ... celebratam approbare et eidem munus confirmationis iuxta debitum officii nostri impendere dignaremur.*“ V rámci dispozice potvrzuje tepelský opat nového probošta a uvádí ho do správy chotěšovského kláštera, přičemž mu uděluje základní instrukce, podle kterých se má nový prelát řídit: „*Nos precibus et supplicationibus illarum permoti eciam pensatis singulis circumstanciis, que rite et canonice fieri debeant, videlicet quod dictum monasterium Chotiessoviense bene et fideliter per sepe dictum fratrem ... tam in spiritualibus, quam in temporalibus dirigetur et quod sine consensu priorisse et subpriorisse ac aliarum virginum eiusdem conventus idem prepositus nichil alienabit, sed alienata proponere recuperabit, et omnia cum consilio illarum virginum secundum formam statutorum faciet et disponet, libertatesque dicti monasterii, privilegia et statuta proponere suo contra quascumque personas manutenebit et defendet, sigilla sue prelature in bona custodia retinebit et sine consilio conventus monialium predictarum in bonis monasterii nichil sigillabit, quod in preiudicium dampnum lacturam aut dispendium prefati monasterii redundaret, auctoritate nostra, qua fungimur, in hac parte eundem venerabilem fratrem nostrum ... in prepositum memorati Chotiessoviensis monasterii instituimus et confirmamus et per presentes investimus et confirmamus, eidemque curam animarum, possessionem et regimen spiritualium et temporalium eorumque iurium et pertinenciarum ipsius monasterii committimus per presentes“.* Na závěr zavázal otec-opat řeholnice poslušností vůči jejich novému proboštovi: „*monemusque omnes et singulas personas religiosas et sorores conventuales predicti monasterii, ut eius imperio et mandatis secundum morem solitum sepe dicti monasterii obtemperent*“.⁷⁵⁶

Další formule, která je obsahově stabilní, je koroborace. Přesto se však zdá, že koroborace byly většinou stylizovány nezávisle na sobě. U latinských listin nejsou doklady, že by některá z těchto formulí byla totožná či alespoň výrazně podobná některé koroboraci ze starších listin. Navíc se od sebe značně odlišují i ve druhé polovině 15. století. Výjimku tvoří opět vidimáty, kdy koroborace dvou starších jsou identické: „*In quorum omnium et*

⁷⁵⁶ NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2246, listina z 10. 7. 1486 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2246/charter> [cit. 12. 10. 2015].

*singulorum evidens testimonium presentes litteras huiusmodi nostrum transumptum sive transcriptum in se continens exinde fieri nostrique abbacialis sigilli iussimus et fecimus appensione communiri.*⁷⁵⁷ Třetí se liší v detailech. Na začátku je vypuštěno „*quorum omnium et singulorum*“ a slovo „*abbacialis*“ bylo nahrazeno termínem „*abbatis*“.⁷⁵⁸ U zbylých třech listin jsou již koroborace diametrálně různé. V listině na konfraternitu není informace o pečetích ve zvláštní větě, nýbrž se jedná o rozvíjející přívlastek: „*prefatis dominis presentem cartulam presentamus utrisque nostris sigilis abbacie et conventus appendentibus roboratam*“.⁷⁵⁹ V konfirmaci z roku 1486 je pro listinu nezvyklá koroborace, která je připojena až na konci k dataci: „*sigillo nostre abbacie presentibus appenso*“.⁷⁶⁰ Tento způsob je běžný u otevřených listů a u tepelských listin se jinak nevyskytuje. Konfirmace z roku 1481 má naproti tomu tradiční formuli stojící ve vlastní větě před datací „*In quorum omnium fide et testimonium praemissorum firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras super inde confectas sigilli nostri abbatialis munimine iussimus communiri.*“⁷⁶¹

Rovněž německá listina obsahuje koroboraci originálního znění v rámci tepelských listin: „*Des czu urkunde haben wir unser sigl und des konvencz eintrechtig und unvorscheiden unden an diesen brif gehangen*“. Poté následuje ještě informace o přivěšení pečeti čtyř šlechticů, kteří o to byli požádáni.⁷⁶²

České koroborace jsou o poznání méně variabilní a liší se pouze v některých slovech. Vzorem jsou starší listiny. Vždy se v nich opakuje velice zjednodušená intitulace. Jedna z koroborací zástavního listu má například podobu: „*A toho všeho na potvrzenie a pro lepší jistotu my kněz Sigmund, opat, i vešken konvent svrchupsaného kláštera naše pečeti vlastnie s naší dobrú vólí i přiznáním k tomuto listu jsme přivěsili*“.⁷⁶³ Od uvedeného příkladu se nejvíce odlišuje koroborace privilegia pro Tepelské z roku 1503, která má text: „*A my často psaný opat pečeti své od sebe i od konventu s naší svobodnú vólí a jistým vědomiem na svědomie a potvrzenie toho dali jsme přivěsiti k listu tomuto dobrovolně.*“ Zůstává však otázkou, do jaké míry podobu této formule ovlivnila klášterní kancelář. Její znění totiž

⁷⁵⁷ StA Amberg, Kloster Waldsassen, Urkunden 727, listina z 29. 4. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/727/charter> [cit. 12. 10. 2015] a 728, listina z 29. 4. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/728/charter> [cit. 12. 10. 2015].

⁷⁵⁸ Ibidem, 729, listina z 6. 5. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/729/charter> [cit. 12. 10. 2015].

⁷⁵⁹ K. DOLISTA (ed.), *Nochmals über die Beziehungen*, s. 68, č. 2 a idem, *Speinshart*, s. 83, č. 5.

⁷⁶⁰ NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2246, listina z 10. 7. 1486 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2246/charter> [cit. 12. 10. 2015].

⁷⁶¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 102r.

⁷⁶² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L183, listina z 9. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOA/TeplaOPraem/L183/charter> [cit. 12. 10. 2015].

⁷⁶³ Ibidem, L166, listina z 9. 7. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOA/TeplaOPraem/L166/charter> [cit. 12. 10. 2015].

pochází z písemného výroku ubrmana.⁷⁶⁴ U dluhopisů se v koroboraci objevují i rukojmí.⁷⁶⁵ V případě zástavních listin jsou to sousední šlechtici, kteří byli od vydavatelů požádáni o přivěšení svých pečeti.⁷⁶⁶ Všechny koroborace informují o tom, komu pečeti patří a jakým způsobem jsou připevněny. O druhu dané pečeti však vždy mlčí.

O datačních formulích platí v zásadě to, co bylo napsáno o starších listinách. Znovu se potvrzuje poznatek, že v datacích listin v národních jazycích (tzn. v češtině či němčině) se neuvádí místo zlistinění. To však neplatí o latinských listinách, ve kterých je místo téměř vždy. Ve dvou vidimátech se objevuje v tepelských listinách 15. století nezvyklé vyjádření „*in dicto nostro monasterio Tepla*“⁷⁶⁷ místo standardního „*in dicto nostro monasterio Teplensi*“.⁷⁶⁸ Oproti předchozím datacím se vyskytují dvě nové variány uvedení roku: „*anno a nativitate Domini*“⁷⁶⁹ a „*anno incarnationis Dominice*“.⁷⁷⁰ V rámci tepelských písemností druhé poloviny 15. století a počátku 16. století dominuje datování pomocí křesťanských svátků. Jen v jednom případě je doloženo průběžné datování.⁷⁷¹ Datační formule u konfirmace z roku 1481, která se dochovala jen v opise v rámci Tepelských análů, má na klášterní listinu podezřelou podobu. Její text zní: „*Acta sunt haec et facta in monasterio praedicto anno Domini M. CCCC. LXXXI. indictione 14 die et mense praedictis hora tertiarum vel quasi etc.*“⁷⁷² Řada indicií zde spíše ukazuje na to, že konfirmace byla vyhotovena jako notářský instrument. Těmi jsou počáteční formulace, odkázání u místa a dne na předchozí uvedení, použití indikce a datování s přesností na hodinu. Jelikož se ale jedná o opis, který nemusí být úplný, nelze s jistotou rozhodnout, zda písemnost skutečně zlistinil veřejný notář. Navíc jsou i pochybnosti o tom, zda čistopis konfirmace vůbec existoval.

⁷⁶⁴ CIM IV/3, s. 64, č. 689.

⁷⁶⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L155, listina z 11. 11. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L155/charter> [cit. 12. 10. 2015] a L227, listina z 2. 3. 1502 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L227/charter> [cit. 12. 10. 2015].

⁷⁶⁶ Ibidem, L165, listina z 12. 3. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/charter> [cit. 12. 10. 2015] a L166, listina z 9. 7. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L166/charter> [cit. 12. 10. 2015].

⁷⁶⁷ StA Amberg, Kloster Waldsassen, Urkunden 727, listina z 29. 4. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/727/charter> [cit. 12. 10. 2015] a 729, listina z 6. 5. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/729/charter> [cit. 12. 10. 2015].

⁷⁶⁸ Ibidem, 728, listina z 29. 4. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/728/charter> [cit. 12. 10. 2015].

⁷⁶⁹ Např. Ibidem, Urkunden 727, listina z 29. 4. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/727/charter> [cit. 12. 10. 2015].

⁷⁷⁰ K. DOLISTA (ed.), *Nochmals über die Beziehungen*, s. 68, č. 2.

⁷⁷¹ NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2246, listina z 10. 7. 1486 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2246/charter> [cit. 12. 10. 2015].

⁷⁷² NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 102r.

3.1.2.3. Listiny z let 1507 až 1526

Během období let 1507 až 1526 se v úřadu tepelského opata vystřídali dva řeholníci: Jan Fröstl (1507–1509) a Petr (1509–1526). Je však až zarážející, že se z jejich listinné produkce téměř nic nedochovalo. K dispozici jsou pouze opisy tří Petrových listin. Jedná se o německý vidimát z roku 1511, ve kterém jsou zachycena dvě privilegia udělená bývalému klášternímu městečku Hroznětín.⁷⁷³ Druhá listina pochází z roku 1518. Opat Petr v ní nejprve vidimuje konfirmaci steinfeldského opata Jana potvrzující Antonína strahovským opatem a posléze dotyčného sám potvrzuje, přičemž přikazuje strahovským řeholníkům poslušnost vůči svému opatovi.⁷⁷⁴ Za povšimnutí stojí skutečnost, že tepelskému prelátovi nepříslušelo schvalování strahovského opata, který byl naopak otcem-opatem Teplé. Listinu vydal opat Petr bezpochyby z pozice vizitátora cirkárie, ač tuto hodnost v intitulaci neuvádí. Poslední známou listinou je konfirmace chotěšovského probošta Zikmunda z roku 1519.⁷⁷⁵ Jedná se tedy o typy listin (konfirmace a vidimáty), které se vyskytovaly již dříve.

Svojí skladbou se příliš neliší od listin doby opata Zikmunda. Konfirmace chotěšovského probošta z roku 1519 má formulář velmi podobný Zikmundově konfirmaci chotěšovského preláta z roku 1486.⁷⁷⁶ I tentokrát je koroborace součástí datační formule. Má však trochu jinou podobu a i jiné umístění, jelikož je vložena mezi místo a rok a nikoliv na konec: „*sub sigillo nostrae abbatae, quod praesentibus in robur infra est appensum*“.⁷⁷⁷ Vidimát z roku 1511 má pozoruhodný začátek datační formule, který se v německých tepelských listinách středověku jinak neobjevuje: „*Und di dinck sein geschen*“. Navíc datace zahrnuje i místo zlistinění („*in unsern closter*“),⁷⁷⁸ což je rovněž neobvyklé, jelikož v českých a německých listinách druhé poloviny 15. století se tento údaj již neuvádí. V datačních formulích obou latinských listin se vyskytuje průběžné datování, které se před tím používalo výjimečně.

⁷⁷³ CIM IV/3, s. 178, č. 776.

⁷⁷⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 346r–v.

⁷⁷⁵ Ibidem, fol. 139v–140v.

⁷⁷⁶ NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2246, listina z 10. 7. 1486 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2246/charter> [cit. 20. 10. 2015].

⁷⁷⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 140v.

⁷⁷⁸ CIM IV/3, s. 178, č. 776.

3.1.3. Tepelské otevřené listy

Nejstarší doklady papírových otevřených listů s přitištěnou pečetí pod textem vydaných v rámci tepelské kanonie spadají až do 60. let 15. století, i když se jistě používaly přinejmenším několik desetiletí před tím. Celkově jich ale z období středověku nezůstalo mnoho. Na to měl vliv jejich obsah, který neměl dlouhodobý význam. List se totiž vázal nejčastěji k jedné konkrétní osobě, či události, což přirozeně nemotivovalo ke stálé archivaci. Přesto se dochovalo 12 originálů, z nichž 10 se nachází přímo v klášterním archivu.⁷⁷⁹ Zbylé dva jsou uloženy v Archivu města Cheb.⁷⁸⁰ U sedmi listů je známo pouze jejich znění díky dvěma dobovým opisům a pěti přepisům v Tepelských análech.⁷⁸¹ U opisů ze 17. století je v některých případech problematické určení diplomatické kategorie, jelikož analista často vypouštěl u uzavřených listů vnější adresu. Velmi zavádějící v tomto ohledu může být i předřazení zmíněné formule vlastnímu textu. Vyjma čtyř případů pochází doklady z doby opata Zikmunda. Bez pochyby zaujímá Teplá první místo mezi českými a moravskými premonstrátskými kanoniemi v dochování originálů pozdně středověkých otevřených listů vydaných opaty či řeholníky. Nejčastěji byl vydavatelem těchto dokumentů tepelský opat. V pěti případech to byli tepelští řeholníci. Pouze jedenkrát je doložen jako vydavatel konvent či opat spolu s konventem. Čtyři ze jmenovaných listů editoval Karel Dolista.⁷⁸²

Otevřené listy jsou psány na papírových arších, které mohou být dvojí velikosti: kolem 22 nebo 32 cm. V případě kratšího rozměru, může dosahovat délka kolmé strany od 15,5 do

⁷⁷⁹ Tři listy jsou zařazeny do souboru opatské korespondence – SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 41 a č. 17, listy opata Zikmunda z 20. 5. 1469 a z 11. 11. 1496; kart. č. 72, č. 22, list řeholníka Pavla z 13. 2. 1496 – a zbylé se nalézají v rámci tepelských listin – SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L198, list opata Zikmunda z 3. 11. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L198/charter> [cit. 2. 8. 2015]; L222, list opata Zikmunda ze 4. 1. 1500 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L222/charter> [cit. 2. 8. 2015]; L245, list opata Jana z 20. 11. 1507 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L245/charter> [cit. 2. 8. 2015]; L247, list opata Jana z 12. 4. 1509 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L247/charter> [cit. 2. 8. 2015]; L144, list řeholníka Jana z 5. 1. 1460 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L144/charter> [cit. 2. 8. 2015]; L147, list řeholníka Jana Prasatéře z 28. 6. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L147/charter> [cit. 2. 8. 2015] a L149, list řeholníka Jana z Plané z 10. 2. 1462 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L149/charter> [cit. 2. 8. 2015].

⁷⁸⁰ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/4 a A3086/20, listy opata Zikmunda z 25. 3. 1467 a 30. 10. 1481.

⁷⁸¹ Dobové opisy jsou zařazeny mezi listiny klášterního archivu: SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L157, opis listu opata Zikmunda z 12. 11. 1464 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L157/charter> [cit. 2. 8. 2015] a L154, opis listu řeholníka Petra Rochleva z 5. 1. 1460 v notářském instrumentu viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L154/charter> [cit. 2. 8. 2015]. U prvního z uvedených opisů chybí necelá třetina textu, který zmizel s odtrženou levou částí papírového listu. Tento nedostatek je možné kompenzovat pomocí opisu v Tepelských análech, kde se nacházejí i ostatní znění otevřených listů: NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1, fol. 71r, opis listu opata Zikmunda z 12. 11. 1464; fol. 71v–72r, list opata Zikmunda z 28. 11. 1464; fol. 327r–328r, dva listy opata Zikmunda ze 7. 4. 1503; fol. 342v–343r, list opata Petra a konventu z 11. 4. 1516 a fol. 348r–349r, list konventu z 16. 6. 1526.

⁷⁸² K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 319–320, č. 91; 321–322, č. 93 (listy opata ze 7. 4. 1503); s. 290–291, č. 139 (list konventu z 16. 6. 1526). Idem, *Reformatio*, s. 214, č. 3 (list opata z 20. 5. 1469).

21,5 cm. Větší listy s jednou stranou okolo 32 cm jsou doloženy tři. Jejich druhá strana činí zhruba 21,5 cm. Z hlediska velikosti je poněkud nestandardní list z roku 1481, který má výšku asi 28 cm a šířku 21 cm.⁷⁸³ Text psaný na výšku se vyskytuje o poznání méně než na šířku. Písmo těchto písemností se pohybuje mezi úhlednou kurzívou a úpravnou bastardou,⁷⁸⁴ kterou jsou napsány především nejmladší listy tepelských opatů z let 1500 až 1509. Jako bastardu lze označit také písmo tepelských řeholníků z let 1461 a 1462. Každý z dochovaných otevřených listů psala pravděpodobně jiná písařská ruka. Pokud by byl zohledněn i písař opisu listu z roku 1464, rozeznávaly by se u opatských otevřených listů písařské ruce O1 až O9. Dodatečné zásahy do textu se vyskytují ojediněle a mají povahu vložení slova nadepsáním. Ke zpečetění byl běžně používán sekret, který se vždy přitiskl doprostřed pod text. Pečeť měl chránit papírový kryt. Výzdoba v rámci textu se nejčastěji omezovala pouze na první iniciálu, která bývala mnohonásobně větší než běžná písmena. Kromě toho mohl být také zvýrazněn první řádek pomocí protažení některých dlouhých dříků do výšky či umístěním vlnovek nad písmeny, což však bylo využíváno spíše výjimečně.

Podle obsahu se nabízí rozdělení tepelských otevřených listů do několika skupin, z nichž největší celek vznikl v souvislosti s cestováním klášterních poddaných či řeholníků. Více zastoupeny jsou také výpovědi jednotlivých kanovníků, které tvoří další skupinu. Další typy představují prezentace, zhosty a listy související s exkomunikací. Poslední skupina je obsahově velice nesourodá a podle znění listů by se spíše jednalo o missivy, které byly patrně kvůli svému významu expedovány v otevřené podobě. Jednotlivé skupiny se od sebe většinou odlišují mimo jiné skladbou formuláře.

Z prezentací se dochovaly dva exempláře pocházející z let 1490 a 1496, přičemž se oba shodou okolností vztahují k farnímu kostelu sv. Martina v Křivcích. Téměř totožný latinský text obou prezentací psaný na šířku velkého listu o rozměrech 21,5 x 31,5–32 cm zahajuje dlouhá adresa „*Reverendo in Cristo patri et domino, domino Paulo Pragensis et Sderasiensis, ecclesiarum preposito, visitatori archiepiscopatus eiusdem etc., sanctissimi domini nostri pape et sedis apostolice capellano, decretorum doctore, patri nobis observando*“ následovaná intitulací „*Sigismundus miseratione/benignitate divina abbas monasterii Teplensis ordinis Premonstratensis*“. Úvodní část listu uzavírá salutace: „*orationes devotas cum omni reverencia*“. Poté následuje informace o uvolnění fary a prezentování nového faráře. Přitom je samozřejmě zdůrazněno, že vydavatel disponuje

⁷⁸³ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/20, list opata Zikmunda z 30. 10. 1481.

⁷⁸⁴ Písmu tepelských otevřených listů uložených v rámci klášterních listin se mj. věnuje H. PÁTKOVÁ, *Písmo*, s. 139–140.

patronátním právem k danému kostelu: „*Ad ecclesiam parochialem ... vacantem per liberam resignacionem ... ultimi ac immediati eiusdem rectoris, in qua ius patronatus habere dinoscimur, ... in minoribus constitutum vestre reverentissime paternitati duximus presentandum et in Dei nomine presentamus per presentes (effectualiter).*“ Na to logicky navazuje žádost o potvrzení prezentovaného kněze: „*Pro et cum eo attentius deprecantes velitis hunc ad prefatam ecclesiam instituere, investire et graciosus confirmare curam animam ac regimen spiritualium et temporalium eidem diligencius commendantes adhibitis circa hec cerimoniais et solemnitatibus debitis (circa hec fieri) ac consuetis.*“ Na závěr pak vydavatel ujišťuje adresáta, že se za něho bude společně s řeholníky modlit: „*Habebit nos reverendissima paternitatis vestra et devotum collegium nostrum pro se ad Deum indefessos exoratores (etc.)*“ Celý text uzavírá datace „*Datum in (dicto) monasterio nostro Teplensi ...*“ s připojenou koroborací, která se v jednotlivých exemplářích liší: „*abbacie nostro minori sub sigillo*“, či „*nostro sub appresso sigillo abaciali etc.*“⁷⁸⁵ Znění prezentací bylo stereotypní a lze předpokládat, že písaři obou listů čerpali ze stejné předlohy, kterou byla pravděpodobně formulářová sbírka.

Skupina listů vztahujících se k cestování je oproti prezentacím pestřejší. Všechny známé listy jsou psány latinsky. Jediné dva listy, jejichž znění je velmi podobné, pochází z let 1500 a 1507. Je zřejmé, že byly oba vytvořeny podle jedné předlohy. Tepelský opat žádá čitatele o laskavé přijetí nemocného klášterního poddaného Baltazara z Mrázova, který hodlá navštívit různá poutní místa, resp. dvou kleriků würzburgské diecéze na cestách, kteří neměli potřebné dokumenty. Jejich skladba je následující. Po velice obecně koncipované adrese „*Universis et singulis cuiuscumque eminencie/status extiterit*“ přichází standardní intitulace: „*Nos ..., miseratione divina abbas monasterii Teplensis ordinis Premonstratensis Pragensis dyocesis*“. Vysvětlující informace uvozuje formulářová věta „*quia via vite eterne nulli secluditur petenti, sed in omnibus unus operatur spiritus iuxta dispositionem mencium devotorum*“. Po seznámení s danými osobami a po ozřejmění důvodu vystavení listu se vydavatel obrací přímo na čtenáře větou, která začíná v obou listech velmi podobně: „*Quare illum/illos uti fidelem et catholicum/pauperes vestris dominacionibus seu/ac reverenciis tota pietate recommendamus*“. Naproti tomu vlastní žádost je koncipována rozdílně. K dalšímu sjednocení textu dochází až v pozitivní sankci, která zní „*Pro hiis merita recepturi eterna.*“ K dataci „*Datum nostro ex monasterio Teplensi ...*“ je opět připojena koroborace „*nostro*

⁷⁸⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L198, list opata Zikmunda z 3. 11. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L198/charter> [cit. 2. 8. 2015] a SOkA Cheb, Premonstráti Teplá kart. č. 72, č. 17, list opata Zikmunda z 11. 11. 1496.

sigillo abbaciali/abbaciali signeto subimpresso“.⁷⁸⁶ Jinak stylizovaný, však obsahově podobný, je list řeholníka Pavla, který v roce 1496 vydal z pozice tepelského faráře pro dva tepelské měšťany Kašpara Wognera a Jošta Schlossera, kteří se vydali na pouť. S největší pravděpodobností se jednalo o doklad s určenými formullemi, který plebáni vystavovali v případě potřeby svým farníkům. Písemnost začíná opět obecnou adresou určenou především správcům far a jejich zástupcům: „*Omnibus et singulis Cristi fidelibus, cuiuscumque status, condicionis aut preeminencie existunt, presertim parrochialium ecclesiarum rectoribus sive eorum vicesgerentibus ubilibet constitutis.*“ Následná intitulace obsahuje osobní zájmeno, označení pro řeholníka, vlastní jméno, hodnost faráře včetně patrocinia kostela, příslušnost k premonstrátskému řádu a zařazení do diecéze: „*Ego frater Paulus, immeritus plebanus Teplensis ecclesie sancti confessoris Egidii Premonstratensis ordinis Pragensis dyocesis*“.

Další formulí představuje salutace relativně běžného znění: „*oraciones utinam in Cristo devotas*“. Po úvodu „*Ymo verisimilia ostensuriis ubicumque pro recompensacione tempus ostenderet pro personis catholicis salutem anime querentibus noscere vestre omnium mentes dignemini*“ přichází konkrétní informace o farnících „*quia presentes duo incolae Teplensis opidi ibique inhabitantes michique obedientes et subiecti non aliquo provisos crimine vel infidelitatis anathematis infecti, sed solum in remissionem suorum peccaminum videlicet ... limina sanctorum apostolorum Petri et Pauli peregrinacionis zelo accensi iter arripiunt et quia breves dies hominis sunt et incerta hora exitus anime, humiliter me supplicarunt eosdem scriptis promovere*“. Nakonec je výčet proseb ve prospěch poutníků směřovaný na čtenáře: „*ita ut, dum ad edes vestras eos contigerit accingi, opera pie caritatis ostendere et promotos erga plebes vestras habere, ecclesiastica sacramenta non negare et quia tenuitas expensarum adest, si egestas ipsos cogerit, vestra subsidia prestolare ipsis elargire benigne pro qua merebimini ab altissimo remuneracionis gratiam sine dubio percepturi*“. Za datací je opět připojena koroborace: „*Ex opido Teplensi ... secreto supranominati opidi in testimonium subtus appresso*“. Ze skutečnosti, že vydavatel nechal k listu přitisknout městský sekret, lze vyvozovat, že farář neměl z neznámých důvodů svoji pečeť zrovna k dispozici. Možná je ale také varianta, že byla městská pečeť přitištěna na přání příjemců.⁷⁸⁷ Do této skupiny patří rovněž list tepelského opata Jana z roku 1509, ve kterém žádá čtenáře o přijetí bratra Mikuláše cestujícího s jeho povolením do Norimberka za účelem vyřízení osobních záležitostí. Poněkud košatější inskripce na samém začátku je široce koncipovaná: „*Universis*

⁷⁸⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L222, list opata Zikmunda ze 4. 1. 1500 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L222/charter> [cit. 2. 8. 2015]; L245, list opata Jana z 20. 11. 1507 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L245/charter> [cit. 2. 8. 2015].

⁷⁸⁷ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 22, list řeholníka Pavla z 13. 2. 1496.

et singulis Cristi fidelibus, cuiuscumque status, ordinis, gradus, dignitatis aut preeminencie existant“. V rámci následné intitulace schází devoční formule, jinak její znění odpovídá výše uvedeným příkladům. Naproti tomu salutace je mírně rozšířená: „*oraciones in Cristo devotas pro salute*“. Poprvé v rámci výčtu otevřených listů uvozuje vlastní jádro textu promulgace běžného znění: „*notum facimus per presentes, quod ...*“. Následné uvedení do situace bylo s největší pravděpodobností pevně dané, přičemž se měnilo pouze jméno dotyčného řeholníka, stupň jeho svěcení a místo, kam cestoval: „*frater ... vite regularis nobis professus presencium exhibitor de nostra plenaria licencia proficiscitur ad ... pro necessitate sua expedienda*“. Na to navazuje jeho doporučení a žádost směřovaná na čtenáře: „*Si ipsum ad vestras paternitates declinare contigerit, eundem dominacionibus vestris et reverenciis uti obedientem fratrem recommendamus rogantes, quatenus ipsum benigne suscipere humanitque pertractare velit eumque ad divina dimittere*“. Poté se objevuje pozitivní sankce ve formě: „*si ei devocio affuerit celebrandi mercedem recipientes ab omni retributore*“. Datace a k ní připojená koroborace mají standardní podobu.⁷⁸⁸ V listu z roku 1469 se opat Zikmund neomezuje pouze na opakování stereotypních formulí a z velké části při jeho stylizaci zapojil improvizaci. Jeho čtenářům doporučuje tepelského řeholníka Matěje odcházejícího do jiné kanonie. Znění listu je totiž výrazně ovlivněno nedávným poničením tepelského kláštera. Tato událost a její důsledky jsou v písemnosti patřičně zdůrazněny. Samozřejmě se objevují tradiční počáteční a závěrečné formule, které mají běžnou podobu. Adresa je poměrně dlouhá a nově jsou vyzdvíženi arcibiskupové, biskupové a hodnostáři premonstrátských kanonií spolu s konventy: „*Reverendissimis et veneralibus in Cristo patribus et dominis, dominis archiepiscopis, episcopis, abbatibus, prepositis, prioribus et eorum conventibus ordinis Premonstratensis ceterisque in morum honestate atque decenia constitutis cuiuscumque status ac condicionis universis et singulis, qui presentibus fuerint requisiti*“. Intitulace se jako obvykle skládá z osobního zájmena, jména, devoční formule, hodnosti, jména kláštera, řádu a diecéze. Následná salutace je také rozsáhlejší: „*oracionum in copia prevolante cordialis constancia cum dileccionis ac favoris puritate affectum, fidei katholice incrementum*“. Poté je expresivně nastíněn osud kláštera a aktuální situace konventu včetně informace o udělení opatského povolení opustit klášter ukazateli listu. Právě tato část, která je poměrně rozsáhlá, se nejvíce vymyká obvyklým formulacím. V dataci je pak zdůrazněno, že se vydavatel listu nachází v exilu: „*Datum Egre in habitationis nostre loco ...*“. Na samotný závěr je opět připojena koroborace „*nostro abbacie sub sigillo*“.

⁷⁸⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L247, list opata Jana z 12. 4. 1509 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L247/charter> [cit. 2. 8. 2015].

subapresso“.⁷⁸⁹ Poslední list spojený s cestováním je znám pouze z opisu. Průvodní list vydaný opatem Zikmundem roku 1503 pro tepelské řeholníky Klementa a Jiřího vyslané k premonstrátskému opatu Janovi je oproti předchozímu listu o poznání kratší. Písemnost začíná překvapivě standardní intitulací, po které následuje promulgace „*recognoscimus universaliter per praesentatis nostra scripta, quod*“ uvozující stručnou informaci, kdo a kam cestuje a z jakých důvodů: „*concensu unamini in capitulo nostro conclusimus pro necessitate monasterii fratrem ... et fratrem ..., nostri monasterii Teplensis professos sacerdotes atque legitime ordinatos, ad reverendissimum dominum patrem et dominum, dominum ... abbatem in Praemonstrato iudicem et generalem ordinis Praemonstratensis mittendos*“. Posléze přichází opatovo doporučení a prosba o vlídné přijetí cestujících kanovníků: „*Quos praesentibus legatione mittimus atque universis dominis spiritualibus et secularibus ipsos attentius in Domino commendamus fratres volentes gratia divina ad sacra celebranda, ut obedientes et in omnibus fidei catholicae subiectos admittere atque in omnibus eorum necessitatibus ad eorum optata illis favore condigno nostro intuitu subvenire ac pie tractare velit*“. Na konci se nachází běžná datace, ke které tentokrát není připojena koroborace.⁷⁹⁰ Je ale také možné, že mohla být při opisování znění listu vypuštěna. Lze tedy shrnout, že tento typ otevřených listů byl vystavován členům tepelského konventu či klášterním poddaným, kteří se vydali na cesty. Písemnost jim přitom sloužila jako doklad, že neutekli, a zároveň jim měla usnadnit cestu. Vedle samotného opata mohli průvodní listy vydávat za jistých okolností i faráři působící na území klášterství. Formule byly nejčastěji u těchto listů v pořadí inskripce, intitulace, salutace, narace, doporučení a žádost, někdy slib odměny a datace s připojenou koroborací. Méně se vyskytovala promulgace.

Blízké obsahem předchozí skupině jsou výhostní listy. Dochovaly se dva listy vydané tepelským opatem Zikmundem, přičemž oba byly zhotoveny v německém jazyce. Vliv na to jistě měla skutečnost, že oba příjemci byli Němci, kteří se chystali usadit v Chebu, jehož městská rada byla rovněž německá. Rozměrově patří v rámci otevřených listů k těm větším exemplářům. Dochované listy však nevznikly podle jedné předlohy, jelikož se od sebe významně odlišují. V prvním listu pocházejícím z roku 1467 propouští opat Zikmund z poddanství Jiřího Wagnera a zároveň žádá především purkmistra a radu města Chebu, aby dotyčného přijali do své obce. Písař začal text intitulací bez devoční formule a uvedení diecéze „*Wir Sigmund, abte des klasters zu der Topel*“, na kterou navázal promulgací „*Bekenne offenlich vor allermeniglich, die diesen brief sehen ader horen lesen, das*“

⁷⁸⁹ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 214, č. 3 (list opata z 20. 5. 1469).

⁷⁹⁰ Idem, *Circaria*, 321–322, č. 93 (list opata ze 7. 4. 1503).

uvozující sdělení o propuštění z poddanství: „... unser mann und hindersess gewesen ist, nu hat er von uns ein gutlichs urlaup genomen, das wir in danne gegeben haben, und er sich auch von uns redlich und aufrichtiglichen enbrechen [!] hat. Wir in auch sulcher seyner gelubde und manschaft ledig und lass gesagt haben und in craft dieß priefs ledig und laß sagen, sich auch redlich und aufrichtiglichen hinder uns gehalden genyrth und enthalden hat als ein frum aufrichtig gut mann.“ Poté již přichází opatova prosba k purkmistru a radě města Chebu o přijetí bývalého poddaného: „Darumb so piten wir einen yczlichen, welchs wesen er sey geystliches ader wernthliches, furnemlichen den erberen weyßen burgermaister und rath der stat Eger in umb unser willen hilf, rath und gutten willen auch durch seyner guten frumklichen und aufrichtiglichen enthaldung wegen gutlichen ein in eur gemein zu nenem [!] und im gutheit und furdernus zu erweyßen“. Vlastní sdělení uzavírá opatovo ujištění, že jim bude vycházet vstříc: „Wellen wir umb einen yczlichen sunderlichen welchs weßens ader stand er sey gaistliches ader werntliches, an uns gelanget, widerumb in einen sulchen ader grossern zu erzaigen und ...[nečitelné slovo] einen yczlichen in allen pillichen sachen zu verschulden“. Poprvé se u tepelských otevřených listů objevuje samostatná koroborace: „Des zu urkunde geb wir abgeschrif abte in den prief vorsigelt mit unseren aufgedruckten insigel“. Závěrečnou formuli, kterou představuje datace, uvozují slova „Der do gegeben ist ...“ a její součástí není tentokrát uvedení místa.⁷⁹¹ Druhý známý výhostní list nechal roku 1481 vyhotovit opat Zikmund pro kováře a rychtáře ze Sítin Nikla Homera. I když se jedná o obdobnou situaci jako u předchozí písemnosti, stylisticky se však od sebe oba listy liší. Po téměř stejné intitulaci „Wir Sigmund, abte deß closters Topel“ nastupuje již odlišná promulgace „Bekennen mit dyeßen brife, daß“ s alternativním nastíněním situace: „fur uns komen ist ... und uns mit fleyssiger pethe gebethen im eyn gnedigliche urlaub geben. Haben wir angesehen seynen vleyssigen dinst, den er uns gethun hat so lang, alß er hinder uns geweßen ist, und sagen yn ledig und loz seynen gelubde, dy er uns gethun hat, mit kraft dises brißs. Also daz er sich wenten und keren mag und seine narunge suchen, wo im gedunckte, do hat uns der obemelte ... furbracht und vorstehen lassen, wy er sich weßentlich zu euch halden und bey euch nyderlassen meynte, und hat uns dobey umb unser forderung an euer beyshayt gebeten und so nu derselbige ... und der unser etliche zeyt geweßen ist. Denn wir mit willen nicht gern vorleyßen, doch hat er sich von uns gutlichen geurlaubt und entsprochen in mossen, daß wir in nichts dan gultz zeyhen und dancken“. Opatova prosba je na rozdíl od předchozí narace velice skromná: „und dorauf wir euer weyshayt frunthlichen piten in bey

⁷⁹¹ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/4, list opata Zikmunda z 25. 3. 1467.

euch ufnehmen und guten willen beweyßen“. Krátké je rovněž následující opatovo příslibení, že to čtenářům oplatí: „*Daß woll wir umb eur weyßhayt sunder umbe vordinen*“. Celý text končí tradiční datací, která začíná slovem „*Geben*“, přičemž místo zlistinění není opět zachyceno. Je třeba také zdůraznit, že součástí tohoto listu není koroborace.⁷⁹² Z uvedených skutečností vyplývá, že výhostní listy pro klášterní poddané, které mohl vydávat pouze opat, byly psány německy či česky. Svým formulářem se blíží pergamenovým listinám. Začínají krátkou intitulací bez devoční formule a jména diecéze. Na její délku má jistě vliv použití německého jazyka. Poté následuje promulgace, narace, opatova žádost a příslib revanše. Pokud se objevuje koroborace, tak stojí samostatně před datací. V rámci datace se neuvádí místo vydání.

Velmi zajímavou skupinu představují listy vztahující se k exkomunikaci, které se z českého premonstrátského prostředí příliš nedochovaly. V případě Teplé jsou k dispozici pouze opisy dvou listů opata Zikmunda z listopadu roku 1464. Oba jsou přirozeně v latinském jazyce a týkají se chotěšovského probošta Jiřího, v prvním ho otec-opat exkomunikuje a ve druhém z něho klatbu na nátlak krále Jiřího snímá. Exkomunikační list je pozoruhodný tím, že jsou k dispozici dva jeho opisy, které se od sebe nepatrně liší. V jednom případě se jedná o dobový opis na papírovém listu, jehož třetina při pravém okraji se i s částí textu oddělila a dnes je nezvěstná. Mladší znění, které se nachází v Tepelských análech, je úplné.⁷⁹³ S ohledem na výjimečnost těchto písemností budou uvedeny v celistvosti. První list začíná intitulací s devoční formulí: „*Sigismundus, divina miseracione abbas monasterii Teplensis ordinis Premo[nstratensis]*“. Za ní se nachází krátká inskripce a poté odůvodnění exkomunikace: „*[vobis domino] Georgio, preposito monasterii Chotiessoviensis, quia post trinam [admonitionem nostram] paternam pro adventu in monasterium nostrum pro causis arduis nostri[s et vestris tractandis] statum, honorem et utilitatem concernentibus, avisati script[is vestris venire renuistis], eciam scriptis vestris termino prefixo per vos adventus vestri in [monasterium intervenientibus]*. Rozdíl mezi opisy je na začátku exkomunikační části. První znění zahrnuje „*In quo quondam contumaciam gerimus in obediencie p[ost factam obedientiam verbotenus] et scriptotenus et contumaciam vestram obstinatham*“. Naproti tomu druhý opis obsahuje „*In quo quidem summam in obedientiae contumaciam videre, licet etiam post factam obedientiam verbotenus et scriptotenus et contumaciam vestram obstinatham*“. Dále jsou již oba texty jednotné: „*Qua[re iam his visis, ne sub] nostro*

⁷⁹² SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/20, list opata Zikmunda z 30. 10. 1481.

⁷⁹³ Rozepisování listu je prováděno na základě dobového opisu, pouze chybějící pasáže jsou doplněné v hranatých závorkách za pomoci opisu ze 17. století.

regimine ecclesia nostra fraudetur suis privilegiis et [libertatibus, iam licet inviti] auctoritate ordinis et auctoritate nostra, qua fungimur, vos exco[mmunicatos fore duximus], sicut et presentibus excommunicamus, a divinis suspendimus et c[elebratione et etiam ecclesiae] ingressu“. Poté následuje výčet podmínek, které má probošt splnit, aby mohla být exkomunikace zrušena: „donec faciatis, que ordinis sunt ab antiquo, [et obedientiam actualem] iuxta vestra promissa facta observetis, postpositis, temerar[iis, singularitatibus et] novitatum exquisicionibus sub norma sancte obed[ientiae iuxta promissa artis, sicut et] vestri predecessores felicitis recordacionis ab an[tiquo et a fundacione steterunt] alciora illis non atemptantes in preiudicium ecclesie [nostrae, matricis vestrae]“. Poslední formulí je datace začínající „Ex monasterio Teplensi ...“ s připojenou koroborací „[abbatiae nostrae sub sigillo]“. ⁷⁹⁴ Vysvětlení drobné odchylky spočívá možná v tom, že dobový fragment nese pouze návrh textu, který byl při zlistinění mírně upraven. Nelze vyloučit, že se v tomto případě může jednat o koncept. Ze stylu textu je cítit strohost a odměřenost. Na představenou písemnost bezprostředně navazuje opatův list, kterým zmíněnou exkomunikaci ruší. V obou případech je začátek velmi podobný. Po stejné titulaci nastupuje inskripce rozšířená o slovo „venerabili“. Změnou je také oproti předchozímu přítomnost salutace, která je velmi specifická: „Orationes in Domino salutare et normam obedientiae amplecti, praedecessorumque vestrorum felicitis recordationis praepositorum vestigia sequi, deposita nociva elatione“. Vlastní ukončení exkomunikace včetně uvedení důvodu je poměrně stručné: „Ad instantiam serenissimi principis et domini domini Georgii, Dei gratia regis Boemiae et marchionis Moraviae etc., domini nostri gratiosissimi excommunicationis sententiam iuxta regularia ob vestram contumaciam post trinam admonitionem factam a nobis in vos latam duximus ad tempus fore suspendendam et tollendam, donec de medio fiat stantibus tamen conditionibus regiae maiestatis literae insertis“. Datace s připojenou koroborací se opět příliš neliší. ⁷⁹⁵

Větší skupinu otevřených listů tvoří svědectví jednotlivých řeholníků. Velikostí patří tyto listy k nejmenším. U této skupiny lze předpokládat, že vydavatelé písemnosti jsou patrně zároveň jejími písaři. Svoji formou jsou si velmi blízké, i když obsahově se přirozeně dosti liší. K dispozici jsou tři latinské listy z let 1460 a 1462 svědčící o téže věci, totiž o podřízení chotěšovského probošta tepelskému opatovi. Vydali je významní tepelští řeholníci, kterými jsou nejstarší tepelský řeholník Petr z Rochleva, bývalý chotěšovský farář

⁷⁹⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L157, opis listu opata Zikmunda z 12. 11. 1464 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L157/charter> [cit. 2. 8. 2015] a také NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1, fol. 71r.

⁷⁹⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1, fol. 71v–72r.

a převor konventu chotěšovských premonstrátek Jan a starý tepelský profes Jan z Plané. Všechny tyto listy mají společné následující znaky. Začínají intitulací, která sestává z osobního zájmena, jména, hodností a příslušnosti ke klášteru. Následné promulgate uvozující vlastní svědectví jsou poměrně variabilní: „*tenore presencium universis, quod*“, „*recognosco tenore presencium universis, quod*“ a „*recognosco coram omnibus et singulis presentes auditoris vel inspecturis, quod*“. Jednotlivé výpovědi jsou značně individuální, a proto není třeba je zde rozebírat. Za nimi se nachází koroborace a datace, které jsou ve dvou případech stejné: „*In cuius rei testimonium sigillum meum praesentibus est appressum. Datum in monasterio Teplensi ...*“. Jan z Plané nedisponoval vlastní pečeti, a proto nechal list zpečetit spolubratrem a úterským farářem Jakubem: „*In cuius rei testimonium sub honore religionis et fidei depositum sigillum religiosi fratris Jacobi pro tunc plebanum in Novo Foro ad meos precatus presentibus est appressum, quia pro tempore proprio carvi sigillo. Datum ...*“.⁷⁹⁶ Čtvrté svědectví představuje jediný tepelský otevřený list, který je v českém jazyce. Vystavil ho profes Jan Prasatěř roku 1461 a svědčí v něm, že před zvolením opata Zikmunda neslibil poslu Jindřichovi z Teplé žádnou náhradu za škody. Hned za standardní intitulací začíná vlastní výpověď: „*Já kněz ..., zakonik kláštera teplskeho, jakož ...*“. Text uzavírá koroborace s datací: „*Toliko [?] na svědomie pečeť svú vlastní přitiskl sem k tomuto listu. Jenž jest dán ...*“.⁷⁹⁷ Svědectví vyhotovovali spíše řadoví řeholníci. Tyto listy mohly být jak v latinském jazyce, tak i v jazyce českém či německém. Text začínal intitulací, po které mohla být promulgate. Závěr tvořily samostatná koroborace a datace.

Poslední tři doklady tepelských otevřených listů jsou stejně jako v předchozím případě k dispozici pouze v podobě opisů. Svým způsobem se jedná o poměrně nesourodou skupinu. Jednotlivé listy, které jsou všechny latinsky, mají pestrý obsah. Vydavatelem nejstaršího, který je datovaný do roku 1503, je opat Zikmund. Adresovaný je premonstrátskému opatu Janovi ve věci uprchlého tepelského řeholníka, jež neprávem získal od představeného řádu listinu. Zikmund ho v něm žádá, aby zmíněnou písemnost odvolal a příště již nevydával.⁷⁹⁸ Ostatní dva listy pochází až z mladší doby. Prostřednictvím otevřeného listu z roku 1516 se obrátil tepelský opat Petr spolu s konventem na Antonína z Galiana, komisaře špitálu

⁷⁹⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L154, opis listu řeholníka Petra z Rochleva z 5. 1. 1460 v rámci notářského instrumentu viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L154/charter> [cit. 2. 8. 2015], text z poškozených míst lze dohledat v NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1, fol. 68v; L144, list řeholníka Jana z 5. 1. 1460 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L144/charter> [cit. 2. 8. 2015] a L149, list řeholníka Jana z Plané z 10. 2. 1462 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L149/charter> [cit. 2. 8. 2015].

⁷⁹⁷ Ibidem, L147, list řeholníka Jana Prasatěře z 28. 6. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L147/charter> [cit. 2. 8. 2015].

⁷⁹⁸ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 319–320, č. 91 (list opata Zikmunda ze 7. 4. 1503).

sv. Ducha in Saxia v Římě, ve věci zastupování kláštera u papežského dvora ohledně konfirmace a rozšíření privilegia papeže Celestina III. na nošení mitry a prstenu.⁷⁹⁹ O 10 let mladší je jediný známý tepelský otevřený list vydaný pouze konventem. Tepelští premonstráti v něm informují premonstrátského opata Jakuba o zvolení strahovského opata Antonína za svého představeného a žádají ho o Antonínovo potvrzení v nové hodnosti.⁸⁰⁰ Společná je všem těmto listům blízkost k missivům. Patrně kvůli potřebě trvale přitištěné pečeti byly tyto písemnosti nakonec vyhotoveny jako otevřené listy. Zikmundův list začíná inskripcí, dále pokračuje intitulací bez osobního zájmena a bez devoční formule s uvedením diecéze a salutací, z níž vyplývá podřízenost vydavatele vůči příjemci: „*humillimam subiectionem ad vota paratissimam*“. Za vlastním textem stojí pouze datace v tradiční podobě „*Ex monasterio nostro Teplensi ...*“. Koroborace v tomto listu zcela chybí. List z roku 1516 je zahájen intitulací, ve které se dokonce objevuje i patrocinium klášterního kostela. Naproti tomu jméno diecéze překvapivě uvedeno není: „*Nos Petrus, miseratione divina abbas monasterii beatae et gloriosissimae virginis Mariae in Tepla, totusque conventus ibidem ordinis Praemonstratensis*“. Z formulí je jako další v pořadí inskripce se salutací, jež zní: „*Salutem in Domino et sinceram charitatem*“. Za vlastním textem listu stojí samostatně koroborace, která informuje o dvou přitištěných pečetích, opatské a konventní: „*has litteras vobis tradimus pro firmiori fide nostris sigillis abbatiali et conventuali hic infra appressis roboratis*“. Na samém konci textu je datace s jednoslovným označením místa: „*Datum Teplae ...*“. Formulář listu z roku 1526 připomíná v jistém ohledu missiv. Začíná běžnou inskripcí ve třetím pádě, na kterou navazuje jednoduchá intitulace s výčtem nejdůležitějších konventních hodnostářů „*frater Georgius, prior, frater Egidius, supprior, frater Bartholomaeus, circator, frater Ioannes, cantor, totusque conventus monasterii Teplensis*“ a s připojenou salutací směřující k nadřízené instanci: „*debitam cum assiduis orationibus obedientiam*“. Poté však následuje oslovení v pátém pádě, které je spíše typické pro missivy: „*Reverendissime in Christo pater ac domine*“. Potom, co je nastíněna situace a předložena z ní vyplývající žádost, přichází zdvořilostní věta charakteristická pro úřední korespondenci „*Quo facto vestra reverendissima paternitas nos omnes sibi vendicabit obsevratore et exoratores ad Deum fidissimos*“. Následná koroborace stojí opět samostatně: „*In cuius testimonium et robur sigillum nostri conventus praesentibus est appressum*“. Datace je jednoduchá bez uvedení místa napsání.

⁷⁹⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1, fol. 342v–343r, list opata Petra a konventu z 11. 4. 1516.

⁸⁰⁰ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 290–291, č. 139 (list konventu z 16. 6. 1526).

Z předloženého přehledu vyplývá, že tepelské otevřené listy nespojuje jednotný formulář. Podle vnitřní struktury textu lze vyčlenit tři základní skupiny. První je charakterizována intitulací na začátku, dále se také objevuje promulgace a samostatná koroborace stojící před datací. To splňují výhosty a svědectví. Tyto listy mají nejbližší k listinám. Druhá skupina představuje pomyslný protipól k první skupině a její zástupci se obsahově podobají do jisté míry missivům. Text v tomto případě začíná inskripcí následovanou intitulací se salutací a končí jakousi zdvořilostní formulí, po níž přichází datace s připojenou koroborací. Sem patří prezentace a většina průvodních listů. Zbylé písemnosti tvoří přechod mezi uvedenými dvěma skupinami. Co se týče poznatků k vybraným formulím, tak intitulaci uvádí většinou osobní zájmeno, i když to není pravidlem. Součástí intitulace opatů je zpravidla devoční formule, výjimku v tomto ohledu představují německy psané výhostní listy. Diecéze byla uváděna v případě, že se list měl dostat mimo České království. Týká se to zejména průvodních listů a listů určených premonstrátskému opatovi. Zmínění patrocina klášterního kostela v rámci této formule je velmi ojedinělé. Inskripce je vždy ve třetí pádě a vztahuje se buď ke konkrétní osobě, nebo má obecný charakter, což je případ průvodních listů. Zajímavé je zjištění, že místo zlistinění je uváděno u většiny latinsky psaných listů. Naproti tomu u německých zhostů a českého svědectví, tzn. u všech dochovaných listů v národních jazycích, místo chybí.

3.1.4. Tepelské missivy

3.1.4.1. Význam tepelských missivů

Z hlediska dochování středověké úřední korespondence představuje tepelská kanonie fenomén mezi českými a moravskými kláštery. K Teplé je totiž k dispozici nezvykle velký počet jak vlastní produkce (97 původních listů, 2 koncepty a 19 opisů), tak listů došlých do kláštera (109 originálů, 11 konceptů a asi 26 opisů). I přesto, že známé missivy představují jen nepatrný zlomek z kdysi bohaté úřední korespondence vedené tepelskou kanonií, jedná se o velmi cenný pramen, který v takovém rozsahu nemá v klášterním prostředí příliš obdoby. Zásahu na záchraně tohoto jinak velmi ohroženého typu pramene mají dva významné archivy: tepelského kláštera⁸⁰¹ a města Cheb.⁸⁰² Řada uzavřených listů je zachycena také v prvním svazku Tepelských análů.⁸⁰³ K dispozici je tak větší množství tepelských listů posílaných zejména do Chebu, což umožňuje sledovat jednotlivé písařské ruce a vývoj této diplomatické kategorie zejména na příkladu německých listů adresovaných jednomu příjemci. Z hlediska klášterní diplomatiky je třeba vyzdvihnout v souvislosti s tepelskou kanonií kromě množství missivů ještě tři důležité momenty. Jedním je nejstarší missiv pocházející někdy z přelomu 14. a 15. století.⁸⁰⁴ Druhý představují dva dochované koncepty listů.⁸⁰⁵ Poslední, kterému bude věnována pozornost v jiné kapitole, jsou zlomky register missivů z let 1516 a 1517.⁸⁰⁶ I přes svoji nezpochybnitelnou důležitost pro českou středověkou diplomatiku zůstaly tepelské posílací listy doposud jako celek téměř nepovšimnuty. Stručně o tepelských missivech z doby opata Zikmunda pojednal autor této práce v rámci přípravné studie.⁸⁰⁷ Dále je třeba zmínit Jana Pařeza, který se zevrubně věnoval uzavřeným listům strahovských opatů v 16. století. Přitom vycházel především z nejstaršího dochovaného svazku register opatských missivů.⁸⁰⁸

⁸⁰¹ Většina missivů se nachází v souboru opatské korespondence (SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 602, kart. č. 72 a 73). Několik listů je začleněno mezi listiny (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, listiny). Do klášterního archivu se dostalo i 13 listů posílacích obsahově se týkajících kanonie.

⁸⁰² V archivu města Cheb se dochovaly téměř všechny dnes známé čistopisy uzavřených listů buď tepelských opatů, nebo tepelských hejtmanů. Součástí celku s označením klášter Teplá je i několik konceptů chebských missivů (SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3083–A3089).

⁸⁰³ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1.

⁸⁰⁴ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3083/1, nedatovaný list opata Bohuše.

⁸⁰⁵ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 38, koncept listu z 18. 5. 1502 a NK ČR, sign. Teplá C.81, nedatovaný koncept listu na zadním přidešti.

⁸⁰⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147.

⁸⁰⁷ P. TRNKA, *Písemnosti*, s. 64–67.

⁸⁰⁸ J. PAŘEZ, *Diplomatika*, s. 393–402.

3.1.4.2. První doklady tepelských missivů

Z období před nástupem Zikmunda Hausmanna do úřadu opata je k dispozici pouze pět původních listů tří tepelských prelátů: jeden Bohuše (1384⁸⁰⁹–1414), jeden Racka (1415–1444) a tři Václava (1449–1454).⁸¹⁰ Všechny se týkají klášterních poddaných. Nejstarší z nich není datován a lze ho blíže časově zařadit pouze pomocí let působení opata Bohuše. Píše v něm purkmistru a radě města Chebu kvůli sporu nejmenovaného poddaného s jistým Schikelem.⁸¹¹ Opat Racek zase ujišťuje stejné adresáty, že dopomůže Ondřeji Ochzenovi, kterému dlužili klášterní poddaní, k jeho právům. I tento missiv je možné datovat prostřednictvím trvání Rackova opatského úřadu.⁸¹² Zbylé tři listy, které vydal opat Václav, mají podobný obsah. Prelát v nich hájí zájmy svých poddaných, kterým byla sebrána hospodářská zvířata (koně, resp. krávy). Jeden z nich určený hejtmanům Ottovi ze Sparnecku a Konrádovi z Reitenbachu byl napsán 19. srpna 1452.⁸¹³ U ostatních dvou není uveden rok. Dle souvislostí však vyplývá, že byly vyhotoveny rovněž v roce 1452, a to 21. a 22. srpna. Adresovány byly opět představitelům města Chebu.⁸¹⁴ Počátkem srpna 1452 totiž vrcholilo nepřátelství mezi Jindřichem z Plavna a Chebskými, kteří podnikli vojenské tažení pod vedením zmíněných hejtmanů, jehož vyvrcholením bylo dobytí a zničení hradu Boršengrýn. Přitom působili škody na bečovském panství. Postižen byl však i majetek sousedních panství,⁸¹⁵ tepelské nevyjímaje. Kromě zmíněných čistopisů je k dispozici ještě opis jednoho latinského listu z 24. prosince 1458, ve kterém informuje tepelský konvent premonstrátského opata Šimona o rezignaci tepelského preláta Albrechta a zároveň ho žádá o schválení rezignace a povolení volby nového představeného.⁸¹⁶ Nejstarší doklad missivu vyhotoveného v tepelském klášteře tedy pochází z přelomu 14. a 15. století. Je však nanejvýš pravděpodobné, že tento typ diplomatického pramene byl využíván už dříve.

Všechny listy jsou psány na šířku. Rozměry psací látky se pohybují cca 20–22 x 14,7–16,5 cm. Písmem je úhledná kurzíva. Václavovy listy vyhotovila stejná písařská ruka. Výzdoba je velice skromná a písaři se v zásadě omezili na zvýraznění počátečního písmena salutace, subskripce a vnější adresy. Missiv byl po napsání uzavřen. Nejprve byl přeložen horní okraj listu. Potom následovalo přeložení levého a pravého okraje tak, aby se vzájemně

⁸⁰⁹ LC III-IV, s. 166.

⁸¹⁰ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385.

⁸¹¹ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3083/1, nedatovaný list opata Bohuše.

⁸¹² Ibidem, A3084/1, nedatovaný list opata Racka.

⁸¹³ Ibidem, A3085/1, list opata Václava z 19. 8. 1452.

⁸¹⁴ Ibidem, A3085/2, list opata Václava z [21. 8. 1452] a A3085/3, list opata Václava z [22. 8. 1452].

⁸¹⁵ Heinrich GRADL, *Eger und Heinrich von Plauen 1451 bis 1454*, MVGDB 19, 1881, s. 207.

⁸¹⁶ Jedná se o nejstarší missiv zachycený v Tepelských análech (NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 59v–60r). Editoval ho K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 288–290, č. 57.

překrývaly. Zhruba vprostřed takto složeného listu byl papír dvakrát nad sebou proříznut. Vzniklými otvory byl ve směru od vnější adresy prostrčen proužek papíru. K vlastnímu uzavření došlo přitisknutím sekretu do vosku naneseného na přeložené okraje a chráněného papírovým krytem. Na úplný závěr byl ještě přeložen i spodní okraj, který měl alespoň částečně krýt pečeť. Tím zmizela část adresy za ohybem.

Dodatečné zásahy do textu jsou minimální. Ve dvou listech je vloženo jedno slovo nadepsáním, z čehož lze jen obtížně něco vyvozovat. Výraznější úpravy jsou zřetelné v listu opata Bohuše. Postihly v zásadě jedinou větu, která měla původně znění: „*das wir in und alle seinen helfer verpurget haben zum rechten*“. Po zásahu vypadá úryvek následovně: „*das wir In und alle der seinen verpurget haben zum rechten*“.⁸¹⁷ Podle povahy těchto úprav by se dalo usuzovat, že čistopis missivu nevznikl na základě kolacionovaného konceptu.

Komunikace mezi Teplou a Chebem probíhala výhradně německy. Naproti tomu s řádovým centrem si kanonie dopisovala latinsky. Svoji skladbou odpovídají tepelské missivy vzdáleně listinám. Začínají salutací s oslovením, po kterých již následuje nastínění dané situace. To představuje uvedení k žádosti směřované na adresáta. Někdy bývá připojeno ještě přání, či relativně ustálená formule, která má motivovat ke splnění požadavku. Lze se rovněž na tomto místě setkat s prosbou o písemnou odpověď. Textový blok většinou uzavírá datace. Dole pod textem se nalézají subskripce. Poslední formule je vnější adresa napsaná na zadní straně listu. Pro komparaci uzavřených listů mezi sebou jsou důležité formule úvodní (salutace a oslovení) a závěrečné („motivační“ formule, datace, subskripce a vnější adresa).

V případě jediného dokladu latinského listu se zdá být pravděpodobné, že analista začal při opisování listu nejprve vnější adresou, na kterou plynule navázal salutací. Ta bývá oproti německým a českým listům o poznání rozsáhlejší a také variabilnější. To dokazuje i případ listu z roku 1458, ve kterém má salutace podobu: „*Humillima precum profusione sub ea, qua decet, reverentia cum sanitatis adoptione ac felicitum et prosperorum successuum ad vota*“.⁸¹⁸ Naproti tomu salutace u dvou nejstarších německých missivů mají nejkratší možnou podobu: „*Unsere gebete czuvor*“.⁸¹⁹ V listech opata Václava z roku 1452 je tato formule mírně rozšířena: „*Unser willig andechtiges gebete zuvor*“.⁸²⁰ Lze tedy stručně shrnout, že ve všech zmíněných salutacích se vzkazuje modlitba.

Na podobu oslovení, které je v pátém pádě, má klíčový vliv společenský stav adresáta. V latinských textech je zřetelná větší ustálenost. Příkladem je oslovení premonstrátského

⁸¹⁷ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3083/1, nedatovaný list opata Bohuše.

⁸¹⁸ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 288, č. 57.

⁸¹⁹ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3083/1, nedatovaný list opata Bohuše.

⁸²⁰ Ibidem, A3085/1–3, listy opata Václava ze srpna 1452.

opata: „*Reverendissime pater ac domine gratiosissime*“.⁸²¹ Jinak je tomu v německých listech, kde nacházíme, hlavně ve starší době, oslovení chebských měšťanů poměrně variabilní. Navíc je zřejmá tendence postupného rozšiřování jako u salutace. Lze se tedy setkat s následujícími variantami: „*liben nachgebawern*“,⁸²² „*ersamen liben herren*“⁸²³ a „*erberen weysen liben freunde und nachpern/nachgebern*“.⁸²⁴ Oslovení hejtmanů jako nižších šlechticů se principiálně příliš neliší: „*erbergen besundern liben freunde und guner*“.⁸²⁵

Na závěr latinského listu následuje po dalším oslovení přání a příslib modliteb za dlouhé zdraví adresáta: „*Reverendissime et nobis merito colende pater, ut proinde vestra reverendissima paternitas praeter divinae retributionis praemium, quod exinde merebitur, etiam vobis proveniat laudis et famae bonae incrementum, nos die ac nocte erimus pro vestrae reverendissimae paternitatis incolumitate et longaeva sospitate devoti et humiles oratores*“.⁸²⁶ V německých listech se obdobné přání nevyskytuje. V nejstarším missivu vyjádřil opat Bohuš prosbu zaslání písemné odpovědi: „*Des gebet uns ein verschriebene antwort*“.⁸²⁷ Ve dvou listech opata Václava se objevují náznaky později běžně používané formule vyjadřující závazanost vydavatele vůči adresátovi: „*Das wellen wir mit unsern andechtigen gebete gern und willig verdingen*“.⁸²⁸ Ve druhém případě je dané vyjádření rozšířeno ještě o poděkování za přítele: „*Das welden wir ... und euch des sere vor unserem freunden danken*“.⁸²⁹ U posledního ze tří Václavových listů je na závěr apel, aby adresáti provedli v dané věci to nejlepší, na což navazuje zmínka o důvěře: „*Tut darinnen euer pestes, alz wir denne des sunder guten gelauben und getrauen haben*“.⁸³⁰

Rozbor datačních formulí nabízí zajímavé poznatky. U datace latinského listu je kromě místa („*Ex monasterio Teplensi*“), roku a pořadí dne v daném měsíci uvedena i zmínka o pečeti („*conventus sub sigillo*“),⁸³¹ která je u missivů výjimečná. Na německých listech jsou zřetelné proměny datační formule během první poloviny 15. století, pokud lze zobecňovat na základě pouhých pěti dokladů. Nejprve zřejmě nemusely missivy dataci vůbec obsahovat. Jestliže se později objevuje datační formule, je v jazyce listu a nese datování

⁸²¹ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 288, č. 57.

⁸²² SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3083/1, nedatovaný list opata Bohuše.

⁸²³ Ibidem, A3084/1, nedatovaný list opata Racka.

⁸²⁴ Ibidem, A3085/2–3, listy opata Václava ze srpna 1452.

⁸²⁵ Ibidem, A3085/1, list opata Václava z 19. 8. 1452.

⁸²⁶ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.

⁸²⁷ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3083/1, nedatovaný list opata Bohuše.

⁸²⁸ Ibidem, A3085/3, list opata Václava z 22. 8. 1452.

⁸²⁹ Ibidem, A3085/1, list opata Václava z 19. 8. 1452.

⁸³⁰ Ibidem, A3085/2, list opata Václava z 21. 8. 1452.

⁸³¹ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.

pomocí křesťanského svátku bez uvedení roku. Formule začíná slovem „*Geben*“.⁸³² Kolem poloviny 15. století se již preferuje pro tuto formuli latina a uvádí se i místo vydání: „*Datum in monasterio Teplensi*“ nebo „*Datum Teple*“. Součástí datace může být též rok, z něhož se uvádí pouze poslední dvě čísla. Tisíciletí a století nahrazuje zkratka *etc.* Výskyt zredukovaného roku však zatím ještě není pravidlem.

Subskripce se u missivů nachází na jiném místě než u listin a otevřených listů. Není součástí vlastního textového bloku. Je výrazně odsazená od dolního okraje textu buď uprostřed, nebo mírně posunutá vlevo. Zabírá dva přibližně stejně dlouhé řádky. Podle obsahu lze vymezit dvě období. Ve starším, které zahrnuje Bohušův a Rackův list, měla subskripce velmi jednoduchou podobu. Skládala se ze jména, hodnosti a místa: „*Wohusch/Raczku abt // zur Töppel*“.⁸³³ Novější období nastupuje se změnou, při které se subskripce rozšířila. K tomu došlo nejpozději kolem poloviny 15. století. Před jméno bylo předsazeno slovo *herr*. Tento jev, který neměl dlouhého trvání, je znám už ze subskripce opisu listiny z roku 1457.⁸³⁴ Na druhém řádku přibýlo zpřesnění k názvu instituce. Celá subskripce měla nově podobu: „*Herre Wenczlau apte // des closterz zu der Topll*“.⁸³⁵ Velmi pozoruhodná je subskripce latinského listu, která je v maximalistické podobě. Jsou v ní totiž jmenovitě uvedeni patrně všichni tehdejší tepelští řeholníci. Jedná se celkem o 18 jmen. Uvedeny jsou pouze tři nejdůležitější konventní dignity (převor, podpřevor a cirkátor). Naproti tomu u všech premonstrátů působících ve farní správě je tato skutečnost zaznamenána. Ke jménu převora Jiljího je ještě připojeno, že se zároveň jedná o ukazatele listu („*praesentium ostensor*“). Před jeho jménem se nachází slovo „*frater*“ stejně, jako je tomu u dalších třech spolubratrů. Podle jakého klíče tak bylo činěno, není jasné. Nelze ani vyloučit možné úpravy při vytváření opisu. U bratra Petra z Rochleva je zdůrazněno, že je staršího věku („*senior*“). Po výčtu jmen následuje souhrnné označení: „*fratres professi monasterii Teplensis ordinis Praemonstratensis*“, z čehož lze vyvozovat, že se jedná opravdu o úplný seznam řeholníků. Je třeba zmínit, že subskripce v takovém rozsahu a podobě nemá jinak v tepelských písemnostech středověku obdoby.

Vnější adresa se nalézá na dorsu listu. Je vždy kolmá k hlavnímu textu. Zabírá tři řádky, někdy to mohou být však pouze jen dva. Adresu, která bývá stylizována ve třetím pádě, lze rozdělit do tří částí: na oslovení, jméno s případnými tituly, nebo pouze označení úřadu bez jména a vyjádření vztahu vydavatele k příjemci. Zatímco prostřední část je

⁸³² SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3084/1, nedatovaný list opata Racka.

⁸³³ Ibidem, A3083/1, nedatovaný list opata Bohuše a A3084/1, nedatovaný list opata Racka.

⁸³⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 57v.

⁸³⁵ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3085/1–3, listy opata Václava ze srpna 1452.

individuální dle příjemců, tak zbylé dvě se relativně opakují v několika variantách. V latinském listu začátek a konec vnější adresy zní: „*Reverendissimo in Christo patri et domino, domino ..., domino nobis colendissimo*.“⁸³⁶ U německých listů začíná tato formule určitým členem. U dvou nejstarších missivů je opět zřetelná snaha po stručnosti, což se týká hlavně konce adresy. Podoba jedné z nich v úplnosti je následující: „*Den erbergen weysen burgermeister und dem rath zu Eger, unserm guten frunden*“.⁸³⁷ Pro srovnání, jak se adresa během doby mírně rozrostla, poslouží nejmladší Václavův list: „*Den erberen und weysen purgermeyster und rate der stat zu Eger, unsern besundern guten freunden und nachgeberen*.“⁸³⁸ Na Václavových listech je poprvé doložena zkratka „*d.*“, která byla dodatečně dopsána za vnější adresu a která znamená *danda littera*.⁸³⁹

Z těch několika málo příkladů je možné vysledovat dvě hlavní tendence ve vývoji tepelských missivů v první polovině 15. století. Jednou je opouštění stručnosti opakujících se formulí. Zároveň s tím probíhalo také jejich ustalování.

3.1.4.3. Missivy za opata Zikmunda Hausmanna

Dlouhé období působení Zikmunda Hausmanna v úřadu tepelského opata je v rámci vývoje tepelských missivů klíčové. Masivně vzrostlo množství dochovaných původních opatských missivů, které jsou k dispozici prakticky kontinuálně od druhé poloviny 60. let 15. století. Jedná se o úctyhodných 45 exemplářů uložených v chebském městském archivu.⁸⁴⁰ V klášterním archivu jsou uloženy pouze dva čistopisy, které nebyly nikdy expedovány.⁸⁴¹ Kromě toho se v kanonii zachránily dva koncepty, jeden uložený v rámci opatské korespondence a jeden nalepený na zadním přidešti knihy klášterní knihovny.⁸⁴² Znění čtyř Zikmundových uzavřených listů zachytil Václav Schilling v prvním svazku Tepelských análů.⁸⁴³ Na stejném místě je zaznamenán také text jednoho missivu vydaného konventem.⁸⁴⁴ Anály rovněž obsahují nejstarší doklad poselacího listu, který má v subskripci

⁸³⁶ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 288, č. 57.

⁸³⁷ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3083/1, nedatovaný list opata Bohuše.

⁸³⁸ Ibidem, A3085/3, list opata Václava z 22. 8. 1452.

⁸³⁹ Ibidem, A3085/1–3, listy opata Václava ze srpna 1452.

⁸⁴⁰ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/1–61, listy opata Zikmunda z let 1466–1506. Mezi ně jsou začleněny i listy tepelských hejtmanů z dané doby.

⁸⁴¹ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 34, list opata Zikmunda z 20. 4. 1501 (editoval K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 247–248, č. 25) a č. 36, list opata Zikmunda z 15. 5. 1501. Ani jeden z missivů není proříznutý a zároveň chybí stopy po zpečetění.

⁸⁴² SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 38, koncept listu z 18. 5. 1502 a NK ČR, sign. Teplá C.81, nedatovaný koncept listu na zadním přidešti.

⁸⁴³ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 86v, 92r, 117r a 329r.

⁸⁴⁴ Ibidem, fol. 319r–v.

jak opata, tak konvent. Tento list pochází z roku 1503.⁸⁴⁵ V tomto období dochází k rozšíření okruhu vydavatelů tepelských missivů. Jedná se zejména o klášterní hejtmany, z jejichž činnosti do roku 1506 se dochovalo 11 čistopisů, a to opět v chebském městském archivu.⁸⁴⁶ Nejstarší z nich vznikl v roce 1484. Pět z nich pochází z let 1505 a 1506, tedy ze samého sklonku opatského úřadu Zikmunda Hausmanna. Další vydavatele představují jednotliví řeholníci. V archivu města Cheb se zachoval missiv tepelského faráře Jiljího z roku 1489.⁸⁴⁷ Archiv metropolitní kapituly spravuje pozoruhodný list stejnojmenného bratra, který není datovaný.⁸⁴⁸ Dochoval se také jeden list, který vydal opat Zikmund společně s majitelem sousedního panství Kryštofem Lantvistem z Rebersreutu a na Chodové Plané.⁸⁴⁹

Po představení možných vydavatelů tepelských poselacích listů je záhodno nastínit také jejich příjemce. Vypovídací hodnota dochovaných missivů z doby opata Zikmunda Hausmanna je v tomto ohledu značně omezená. Za tímto účelem je však možné využít i prameny z mladší doby. Jedná se o tepelské listy z let 1507 až 1526 na jedné straně a fragmenty register z let 1516 a 1517 na straně druhé. Nelze opomenout ani missivy, které byly do kláštera poslány.⁸⁵⁰ Je totiž jisté, že ty listy představovaly reakci na písemný podnět z Teplé, či naopak iniciovaly odpověď. Uvedené prameny poskytují již reprezentativní množství dopisovatelů, na jehož základě se dá vymezit osm základních okruhů nejčastějších příjemců tepelských missivů, které byly během období let 1459 až 1526 poměrně stabilní. Těmi jsou: panovník a královští či zemští úředníci, představitelé vyšší i nižší církevní správy, premonstrátské kláštery, řeholní domy jiných řádů, regionální šlechta se svými úředníky, klášterní oprávcí, okolní města a „přátelé“ kanonie. Z úředníků je třeba v první řadě jmenovat královského prokurátora. Lze očekávat i kontakty s hejtmany plzeňského kraje, ač se doklady příliš nedochovalo. Druhou skupinu tvoří především papež, jeho legáti, administrátoři pražského arcibiskupství, tepelský děkan a okolní faráři. V rámci premonstrátského řádu proudila čilá korespondence, a to hlavně s generálním opatem v Prémontré a s kláštery v českých zemích. Asi na prvním místě, co do četnosti missivů z českých kanonií, stojí Strahov a Chotěšov. Přímou doloženy jsou i Želiv, Milevsko, Doksany, Louka a Jeruše. Komunikace se ale neomezovala pouze na českou a moravskou cirkárii. Bohaté kontakty Zikmund udržoval se Speinshartem z bavorské cirkárie, ze které je ještě třeba jmenovat

⁸⁴⁵ Ibidem, fol. 327v–328r. Editoval K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 320–321, č. 92.

⁸⁴⁶ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/26, 34, 35, 44, 46, 49, 54, 57, 58, 60, 62, listy tepelských hejtmánů z let 1484–1506.

⁸⁴⁷ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3107/1, list tepelského faráře Jiljího z 12. 2. 1489.

⁸⁴⁸ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, sign. 1185 XXXVII 21, nedatovaný list bratra Jiljího.

⁸⁴⁹ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/18, list z 15. 2. 1481.

⁸⁵⁰ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72 a 73, opatská korespondence; SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, listiny; NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147 a sign. Teplá MS. A47/1.

kanonie Windberg a Osterhofen. Saskou cirkárii zde zastupuje Magdeburg. Informace o dopisování s kláštery jiných řádů jsou velice skromné. Přímo doložené jsou pouze kontakty s cisterciáky z Valdsas, se kterými udržoval opat Zikmund nadstandardní vztahy, a minority z města Stříbra. Z okolních panství byl opat v nejintenzivnějším styku s těmi přímo sousedícími s klášterstvím. Jednalo zejména o panství švamberské (Švamberské), planské (páni ze Žeberka), Chodovou Planou (páni z Kočova, poté páni z Rebersreutu), kynžvartské (páni z Plavna, nahrazení postupně Šliky a Gutštejny), bečovské (páni z Plavna, následně Pluhové z Rabštejna) a toužimské (páni z Vřesovic, vystřídání pány z Plavna). Z mírně vzdálenějších panství je možné jmenovat např. loketské (Šlikové) či tachovské (Gutštejnové). Další skupinu, která se ve velké míře překrývá s předchozí, představují oprávcí kláštera. Těm je věnována patřičná pozornost na jiném místě. Z okolních měst a městeček, s nimiž si kanonie vyměňovala uzavřené listy, jsou doložena jak královská (Cheb, Stříbro a Plzeň), tak poddanská (Žlutice, Horní Slavkov a Bečov nad Teplou). Poslední a poměrně malou skupinu tvoří tři kanovníci pražské kapituly pocházející z Úterý, nebo z Plané, kteří zastupovali v Praze zájmy kláštera a tvořili spojení s královským dvorem (zejména do roku 1490), se zemskými úředníky a s konzistory. Jednalo se o Jana z Úterý, Blažeje Kremera z Plané a Jiřího z Plané. Kontakty s posledním z nich, jež byly velmi intenzivní, jsou doloženy až od roku 1514.⁸⁵¹

U čtyř listů není uveden rok, kdy byly napsány. Jedná se o jeden opis v análech,⁸⁵² jeden missiv poslaný do Chebu,⁸⁵³ koncept listu určeného neznámému hejtmanu⁸⁵⁴ a list bratra Jiljího pro vyšehradského probošta Blažeje.⁸⁵⁵ V těchto případech je třeba provést alespoň přibližné časové zařazení. Relativně snadné je to u prvního missivu tepelského konventu adresovaného pražskému administrátoru Hilářiovi Litoměřickému a Plzeňským, ve kterém je vyličené známé vyrabování kláštera okolní šlechtou a události bezprostředně předcházející. Je tedy zřejmé, že v listu je popisováno dění z 29. a 30. května 1467. Lze usuzovat na sepsání listu buď přímo 30. května, nebo krátce poté.

U zbylých tří listů je to poněkud komplikovanější. Druhý je určen obecně purkmistru a radě města Chebu. Obsah se týká klášterního služebníka Stopfelhause, který se jinak v pramenech neobjevuje. Určení pomocí filigránu je nejisté, jelikož je z něho na listu zachycena pouze spodní část. Obsahuje volskou hlavu od očí níž, pod hlavou se nachází

⁸⁵¹ P. TRNKA, *Písemnosti*, s. 65–66. Oproti úvodní studii došlo k mírnému rozšíření počtu okruhů a k drobným úpravám.

⁸⁵² NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 319r–v.

⁸⁵³ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/1, nedatovaný list opata Zikmunda.

⁸⁵⁴ NK ČR, sign. Teplá C.81, nedatovaný koncept listu na zadním přidešti.

⁸⁵⁵ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, sign. 1185 XXXVII 21, nedatovaný list bratra Jiljího.

trojúhelník se základnou směrem nahoru, uvnitř něhož je kosočtverec vycházející z dolního vrcholu trojúhelníku a kroužek při každém vrcholu.⁸⁵⁶ V úvahu připadá ještě srovnání písařských rukou a formulí. Písařská ruka se však nepodařila ztotožnit s písmem jiného dokumentu. Vzhled písma však naznačuje, že by mohlo být starší oproti ostatním. Vodítko poskytuje datační formule, ve které chybí rok, což byla u missivů předchozích opatů běžná praxe. U listů poselacích, dochovaných od roku 1466, je již rok uváděn pravidelně. Na základě zmíněných argumentů se zdá být pravděpodobné, že missiv vznikl někdy mezi lety 1459 a 1466. V takovém případě by se jednalo o nejstarší dochovaný Zikmundův list.

U konceptu se zoufale nedostává potřebných indicií pro určení doby sepsání. Z filigránu je zřetelný pouze obdobný trojúhelník jako v předchozím případě. Vydavatel, ani příjemce není výslovně uveden. Z textu však vyplývá, že ho nechal vyhotovit nějaký opat pro nejmenovaného hejtmána. Jménem vystupují v listu pouze provinilý řeholník Kašpar a hrabě Baltazar. Premonstrát tohoto jména v souvislosti s Teplou je doložen až později. Jedná se o bývalého strahovského opata Kašpara pocházejícího původně z Louky, který v roce 1517 skončil v tepelském klášteře.⁸⁵⁷ Dle kontextu se ale jedná o člena tepelského konventu, a tudíž o jinou osobu. U hraběte Baltazara, jehož úředníkem byl s největší pravděpodobností zmíněný hejtman, lze předpokládat, že pocházel z Říše, jelikož v českých zemích se tento šlechtický titul neužíval. Jméno Baltazar není příliš frekventované a v Regestech imperii Fridricha III. a Maxmiliána I. se vyskytuje hrabě s tímto jménem jeden: Baltazar ze Schwarzburgu,⁸⁵⁸ který však žil v letech 1453 až 1525. Takže ani tato cesta neumožňuje zpřesnění datace. S ohledem na skutečnost, že se jedná dle předpokladu o koncept, nelze se opírat o stereotypní formule. Písařská ruka se zdá být opět neznámá. Jako jisté vodítko může posloužit jiný missiv pocházející z 27. listopadu 1475, který je nalepen na předním přidešti stejné vazby jako rozebíraný koncept.⁸⁵⁹ Lze totiž předpokládat, že sekundárně využití písemnosti od sebe nebudou příliš časově vzdáleny, jak naznačují obdobné případy.⁸⁶⁰ Z toho, že byl koncept druhotně použit spolu s dalšími missivy z opatské korespondence, je možné určit vydavatele jako tepelského opata, s největší pravděpodobností Zikmunda.

Interpretace listu bratra Jiljího adresovaného vyšehradskému proboštovi Blažejovi ve věci pomoci ve sporu kláštera o rybník je neméně komplikovaná. V textu je jménem

⁸⁵⁶ V databázi Briquet online je tento vodoznak nejvíce podobný číslu 14871 (Brescie 1434–1445) viz http://www.ksbm.oaew.ac.at/_scripts/php/loadRepWmark.php?rep=briquet&refnr=14871&lang=de [cit. 7. 11. 2015].

⁸⁵⁷ J. PAŘEZ, *Diplomatika*, s. 443.

⁸⁵⁸ Hledáno v rámci RI-online, kdy do vyhledávače bylo zadáno „Gf. Balthasar“ viz <http://www.regesta-imperii.de/regesten/suche.html> [cit. 7. 11. 2015].

⁸⁵⁹ NK ČR, sign. Teplá C.81, list z 27. 11. 1475, přední přidešti.

⁸⁶⁰ NK ČR, sign. Teplá B.92; C.45; C.62 a C.101.

zmiňován pouze Bystřický. Příjemcem byl Blažej Kremer z Plané,⁸⁶¹ který udržoval pravidelné kontakty s tepelskou kanonií. Mezi léty 1487 až 1494 vyhotovoval pro tepelský klášter notářské instrumenty.⁸⁶² V roce 1496 informoval opata Zikmunda o výsledcích vizitace far na území klášterství.⁸⁶³ V adrese listu je uvedeno, že byl vyšehradským proboštem, což se na první pohled zdá jako dobrá pomůcka pro datování. Realita je však jiná, jelikož se tato informace v jiných pramenech neobjevuje. Proto je třeba zmapovat Blažejovu církevní kariéru a pokusit se zjistit, kdy mohl tento úřad zastávat. V roce 1477 se stal vikářem Pražského kostela a roku 1480 mu k tomu přibýlo oltářnictví u sv. Materna.⁸⁶⁴ V letech 1480 až 1492 působil také jako veřejný notář ve službách pražské kapituly.⁸⁶⁵ V letech 1483 až 1491 zastával funkci litoměřického arcijáhna.⁸⁶⁶ Mezi lety 1491 a 1500 je doložen jako pražský kanovník, přičemž přinejmenším v letech 1496 až 1500 měl i funkci kantora.⁸⁶⁷ V letech 1498 až 1501 dosáhl vrcholu své kariéry, když se stal jedním ze dvou administrátorů pražského arcibiskupství.⁸⁶⁸ Blažej se však neomezoval pouze na pražskou kapitolu. V letech 1487 až 1499 je doložen také jako kustod vyšehradské kapituly.⁸⁶⁹ Zároveň byl v roce 1498 snad i kanovníkem kapituly u sv. Apolináře.⁸⁷⁰ Dle pramenů zastával roku 1499 rovněž úřad děkana kapituly Všechných svatých.⁸⁷¹ Blažej měl tedy řadu prebend a není důvod nevěřit tomu, že mohl zastávat i funkci vyšehradského probošta, i když to není jinými prameny doloženo. Bílé místo v seznamu vyšehradských proboštů v rozmezí 80. a 90. let 15. století se nachází mezi Janem z Vartenberka a Kryštofem z Veitmile (1492–1507).⁸⁷² Pokud jsou o době působení druhého z uvedených proboštů pravdivé, mohl být Blažej proboštem vyšehradské kapituly krátce počátkem 90. let.

⁸⁶¹ Identifikován již v J. ERŠIL – J. PRAŽÁK, *Archiv*, s. 154, č. 439.

⁸⁶² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L193, listina z 16. 3. 1487 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L193/charter> [cit. 10. 10. 2015]; L194, listina z 16. 3. 1487 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L194/charter> [cit. 10. 10. 2015]; L205, pergamenový sešit z 19. 12. 1492 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 10. 10. 2015] a L209, listina z 25. 2. 1494 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L209/charter> [cit. 10. 10. 2015].

⁸⁶³ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 20, list z roku 1496.

⁸⁶⁴ Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy IX*, Praha 1893, s. 334 a 335.

⁸⁶⁵ Ibidem, s. 327.

⁸⁶⁶ Ibidem, s. 329.

⁸⁶⁷ Antonín PODLAHA, *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora*, Praeae 1912, s. 109 a V. V. TOMEK, *Dějepis IX*, s. 333.

⁸⁶⁸ Veronika MACHÁČKOVÁ, *Církevní správa v době jagellonské (na základě administrátorských akt)*, FHB 9, 1985, s. 239.

⁸⁶⁹ V. V. TOMEK, *Dějepis*, s. 337. NA, Archiv kolegiální kapituly Všechných svatých na Pražském hradě, inv. č. 2, listina z 25. 2. 1499 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/I-KVs/2/charter> [cit. 7. 11. 2015].

⁸⁷⁰ V. V. TOMEK, *Dějepis*, s. 339.

⁸⁷¹ NA, Archiv kolegiální kapituly Všechných svatých na Pražském hradě, inv. č. 2, listina z 25. 2. 1499 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/I-KVs/2/charter> [cit. 7. 11. 2015].

⁸⁷² V. V. TOMEK, *Dějepis*, s. 336.

Vydavatelem tohoto listu je jistě Jiljí Rumpold z Tachova. Pisatel se totiž obrací na adresáta v zájmech kláštera. Takové jednání by se dalo očekávat kromě opata pouze od významného člena konventu, kterým Jiljí Rumpold beze sporu byl. Nelze vyloučit, že v době vzniku mohl zastávat post převora. Kromě toho se vydavatel osobně znal s Blažejem, jak napovídá obrat ve vnější adrese „*amico sincerissimo*“. Jiljí běžně cestoval do Prahy v záležitostech kanonie. Doloženo je to pro léta 1487, 1490, 1492, vždy v měsíci březnu.⁸⁷³ Pouze v roce 1494 navštívil metropoli již v únoru.⁸⁷⁴ Při všech těchto pobytech se s velkou pravděpodobností setkal Jiljí s Blažejem, přičemž v posledním případě je to písemně doloženo. Lze tedy shrnout, že vydavatelem missivu je vskutku Jiljí Rumpold. Ten je v pramenech naposledy vzpomínán právě v roce 1494. Třetí jméno vyskytující se v textu lze identifikovat jako královského dvořana Jana Bystřického ze Studnic, který byl součástí pražského dvora v letech 1486 až 1490.⁸⁷⁵ V pramenech se objevuje až do konce 90. let 15. století.⁸⁷⁶ Tudíž ani tato cesta nevedla ke zpřesnění doby vzniku missivu.

Vodítko k přesnějšímu datování poskytuje do jisté míry vlastní obsah listu, přesněji řečeno spor o rybník mezi klášteřem a nejmenovanou osobou, do kterého byl zatažen i panovník. Tyto podmínky splňuje podle dostupných pramenů pouze rybník Regent, který byl vybudován na hranici panství Chodová Planá a tepelského klášterství. Rybník byl zpočátku rozdělen mezi sousední panství a spor, který se o něj rozhořel mezi Kryštofem Lantvistem z Rebersreutu a klášteřem, lze vymezit přibližně lety 1491 a 1501.⁸⁷⁷ Je ale pravděpodobné, že se napětí mezi sousedy vytvořilo již ve druhé polovině 80. let.⁸⁷⁸ Vážné to začalo být až počátkem roku 1492, kdy si Kryštof Lantvist stěžoval nejvyššímu purkrabímu Janovi z Janovic na opata Zikmunda. Není možná náhodou, že záhadný list je datován na středu po obrácení sv. Pavla, což by v případě roku 1492 připadalo na 31. ledna. Přitom bratr Jiljí v něm vyjadřoval obavu, že chce daná osoba ještě s jiným pánem zajít za králem a způsobit klášteři škody. A právě výsledkem jejich jednání mohl být list nejvyššího hejtmana Českého království Jana z Janovic z 9. února 1492, který byl určen opatu Zikmundovi a ve kterém jsou obě strany nabádány ke smíru, avšak pisatel nezamítá případné řešení před soudem.⁸⁷⁹ V každém případě za horní hranici vydání missivu lze považovat smrt

⁸⁷³ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-8, fol. 10r, 15r–v a 25r–v.

⁸⁷⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L209, listina z 25. 2. 1494 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L209/charter> [cit. 8. 11. 2015].

⁸⁷⁵ Pavel TRNKA, *Složení dvora krále Vladislava Jagellonského v letech 1471–1490*, MHB 13/1, 2010, s. 139.

⁸⁷⁶ *Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526 I. 2/2*, Praha 1975, s. 1034, č. 1498.

⁸⁷⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 116r a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L227, listina z 2. 3. 1502 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L227/charter> [cit. 9. 11. 2015].

⁸⁷⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 101r.

⁸⁷⁹ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 5, list z 9. 2. 1492.

Kryštofa Lantvista, ke které došlo někdy před 2. dubnem 1496.⁸⁸⁰ Nelze totiž předpokládat, že by jeho manželka Anežka podnikala výše zmíněné kroky.

Přes veškeré úsilí se nepodařilo s jistotou určit přesnou dobu napsání missivu bratra Jiljího. Na základě rozboru životních osudů uvedených protagonistů a sporu o rybník je možné omezit datování missivu na období od roku 1487 do poloviny 90. let s tím, že se zdá být dle dostupných pramenů nejprůhodnější rok 1492.

Po alespoň rámcovém časovém zařazení nedatovaných listů může být přikročeno k nastínění typologie tepelských missivů doby Zikmunda Hausmanna.⁸⁸¹ Kromě již zmíněného členění missivů podle vydavatelů či příjemců lze aplikovat i další hlediska. Listy lze dělit také podle obecného účelu, za kterým vznikly, do pěti skupin. Jedná se o listy informativně-prosebné, vysvětlující, informativní, doporučující a informativně-stížné. Silně dominuje první skupina. Listy v ní končí žádostí směřovanou na adresáta, které předchází uvedení do dané situace. Missivy druhé skupiny mají adresátovi vysvětlit nějakou záležitost. Vydavatel se v nich mnohdy ospravedlňuje. Třetí kategorie zahrnuje listy, které pouze informují o nějaké události. Téměř se neobjevují doporučení osob v podobě missivů.⁸⁸² Častěji je možné se s nimi setkat u otevřených listů. Rovněž poslední skupina je zastoupena jen jedenkrát. V daném listu je podrobně popsáno bezpráví, které bylo na klášteře spácháno.⁸⁸³

Jiné kritérium představuje obsah. Lze vymezit devět okruhů, kterých se missivy týkaly. Jsou to: opat; klášter a panství; jednotliví řeholníci; Chotěšov; král; rybníky; klášterní poddaní; klášterní manové, služebníci, úředníci, přátelé opata a nakonec cizí lidé. Listy vztahující se přímo k opatu Zikmundovi jsou dva. První je z října 1467, exkomunikovaný tepelský prelát se v něm obrací na papežského legáta Rudolfa. Nepodařilo se mu totiž kvůli nebezpečí na cestách zastihnout administrátora Hilária Litoměřického pověřeného jeho případem. Proto žádá adresáta, aby touto záležitostí pověřil někoho jiného, přičemž navrhuje rezenského biskupa a speinshartského opata.⁸⁸⁴ Ve druhém listu adresovaném Chebským žádá opat potrestání jejich spolusouseda, který ho potupil.⁸⁸⁵ Lze k této skupině přiřadit i list opata

⁸⁸⁰ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/43, list z 2. 4. 1496.

⁸⁸¹ O typologii missivů na základě širší pramenné základny se pokusil Pierre CHAPLAIS, *English Diplomatic Practice in the Middle Ages*, London – New York 2003, s. 82–94.

⁸⁸² Mezi tepelskými listy je jeden takový případ z roku 1501. Opat Zikmund v něm doporučuje želivskému opatu Volfgangovi bratra Volfganga, který byl předchozím želivským prelátem poslán do Teplé. – K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 247, č. 25.

⁸⁸³ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 319r–v.

⁸⁸⁴ Ibidem, fol. 86v.

⁸⁸⁵ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/30, list z 22. 4. 1487.

ze září 1468 adresovaný Jindřichovi staršímu z Plavna, ve kterém ho mimo jiné prosí o vystavení glejtu pro sebe a doprovod.⁸⁸⁶

Další skupina missivů vypovídá o klášteře a klášterství jako celku. Patří sem list patrně z konce května 1467, ve kterém konvent informuje pražského administrátora o vyrabování kláštera okolní šlechtou a o svoji těžké situaci.⁸⁸⁷ V lednu 1472 poslal opat missiv purkmistru a radě města Chebu s prosbou, aby dva jejich měšťané, kterým má platit, měli slitování s klášteřem. Brání se tím, že klášterní poddaní utrpěli během války škody, a nejsou proto schopni odvádět poddanské platy.⁸⁸⁸ V červnu 1491 se opat Zikmund snaží uvést na pravou míru pomluvu, že klášter zakázal dovoz čehokoli do Chebu. Přitom vysvětluje Chebským, že se zákaz vztahoval pouze na přímý nákup ve vsích a nikoli na městský trh. Nakonec na adresátech žádá, aby mu sdělili jména původců zmíněné pomluvy.⁸⁸⁹ V jiném listu z ledna 1483 reaguje tepelský prelát na stížnost Chebských a objasňuje jim, že cesty nechal obsadit klášterními poddanými z příkazu krále zprostředkovaného hejtmanem Burianem z Gutštejna. Mají totiž zabránit ve vývozu obilí ze země. Zároveň jim však sděluje, že pokud se jejich lidé ohlásí, nebude jim bráněno v převozu.⁸⁹⁰ S kanonií souvisí také missiv ze září 1492, ve kterém opat Zikmund prosí purkmistra a radu města Cheb, aby stanovili den jednání ve svém městě pro jistou osobu, která je s kanonií ve sporu, a zároveň jí vystavili i glejt.⁸⁹¹ Na konci roku 1506 požaduje tepelský hejtman Petr Levhart z Vidžína po Chebských zadržení a vydání škůdců kláštera, kteří se nachází na statcích jejich města.⁸⁹² Tepelské klášterství nemělo vlastního kata, proto se klášterní hejtmané pravidelně obraceli prostřednictvím missivů na purkmistra a radu města Chebu o jeho zapůjčení.⁸⁹³ K tomuto celku je možné přiřadit též opatův missiv z konce ledna 1472, ve kterém Chebské žádá, aby důvěřovali tepelskému rychtáři jako jemu samotnému.⁸⁹⁴ Bezpochyby ho tepelský prelát pověřil jednáním s městskou radou v zájmu kláštera.

Řada listů se vztahovala k jednotlivým řeholníkům. Do dnešní doby se jich však příliš nedochovalo. Opat se jimi většinou snažil intervenovat ve prospěch některého premonstráta. V dubnu 1501 nechal opat Zikmund vyhotovit list adresovaný želivskému opatu Volfgangovi, ve kterém potvrzuje zachovalost bratra Volfanga poslaného do Teplé předchozím želivským

⁸⁸⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 92r.

⁸⁸⁷ Ibidem, fol. 319r–v.

⁸⁸⁸ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/8, list z 25. 1. 1472.

⁸⁸⁹ Ibidem, A3086/37, list z 9. 6. 1491.

⁸⁹⁰ Ibidem, A3086/24, list z 26. 1. 1483.

⁸⁹¹ Ibidem, A3086/42, list z 21. 9. 1492.

⁸⁹² Ibidem, A3086/62, list z 26. 12. 1506.

⁸⁹³ Ibidem, A3086/47, list z 20. 8. 1496 a A3086/58, list ze 17. 11. 1505.

⁸⁹⁴ Ibidem, A3086/9, list z 29. 1. 1472.

prelátém.⁸⁹⁵ V zásadě se tedy jedná o doporučení. List ale nebyl nikdy odeslán. Je možné, že se zmíněný řeholník za svými původními spolubratry v dané době nevypravil. V jiném listu z roku 1467 žádá opat Zikmund Chebské, aby přijali a poskytli pomoc tepelskému řeholníku Naksovi, který se vydal do Chebu.⁸⁹⁶ Na představitele téhož města se tepelský prelát opakovaně obracel kvůli řeholníku Janu Hausnerovi, který se neúspěšně snažil získat dědictví po otci.⁸⁹⁷ Ne všechny missivy v této skupině souvisely s hájením zájmů řeholníků. Některé listy vznikaly také při řešení těžkých provinění premonstrátů. Jedním z takových byla bezpochyby vražda klášterního úředníka zosnovaná v únoru 1503 několika členy konventu. Proto mezi písemnostmi poslanými premonstrátskému opatu Janovi a generální kapitule zasedající v St. Quentinu byl i missiv z počátku dubna, ve kterém opat Zikmund společně s konventem informuje o spáchané vraždě v klášteře a zároveň žádá o pokyny, jak mají postupovat. Podrobnosti o zločinu byly připojeny v příloze.⁸⁹⁸ Další list k tomuto případu pochází z června 1503 a opat Zikmund v něm žádá osterhofenského opata pověřeného vyšetřením zmíněné vraždy, aby pověření přijal a rychle jednal. Klášter v té době totiž nebyl opevněný a řeholníci se obávali, aby nebyli násilníci v noci osvobozeni.⁸⁹⁹

Nemalé množství opatových missivů bylo jistě věnováno záležitostem dceřiné kanonie v Chotěšově a jejím proboštům. Ze sledovaného období se však dochovalo znění pouze jednoho listu z konce dubna 1492, ve kterém informuje louckého opata a vizitátora v jedné osobě o nastalé situaci v Chotěšově. Kromě toho adresáta žádá, aby se do ženského kláštera dostavil a schválil zaopatření Tristrama, který rezignoval ze zdravotních důvodů na funkci chotěšovského probošta.⁹⁰⁰

Také po korespondenci vztahující se k českému králi nezůstaly příliš stopy. Je k dispozici jeden missiv z poloviny května 1501, který nebyl expedován a zůstal v kanceláři tepelského kláštera. List byl adresován administrátorovi pražského arcibiskupství Ambrožovi a opat Zikmund se v něm snaží zorganizovat společné poselstvo pražské kapituly a kláštera ke králi do Olomouce.⁹⁰¹

Hned několik missivů, které se dochovaly, vzniklo kvůli rybníku Regent. V polovině února 1481 žádali společně opat Zikmund a Kryštof Lantvist z Rebersreutu a na Chodové Plané Chebské, aby přiměli své obyvatele k ocenění rybníka, ke kterému se předtím

⁸⁹⁵ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 247, č. 25.

⁸⁹⁶ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/3, list z 21. 1. 1467.

⁸⁹⁷ Ibidem, A3086/6, listy z 21. 5. a 16. 6. 1471.

⁸⁹⁸ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 320–321, č. 92.

⁸⁹⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 329r.

⁹⁰⁰ Ibidem, fol. 117r.

⁹⁰¹ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 6, list z 15. 5. 1501.

zavázali.⁹⁰² Ve třech listech z let 1492 a 1496 se obrací tepelský prelát na purkmistra a radu města Chebu s prosbou o zapůjčení přísežných měřičů na vyměření rybníka. Součástí nejmladšího z těchto missivů je i žádost, aby dělal chebský hejtman Ondřej Hozlaur prostředníka při jednáních s Anežkou Lantvist na Chodové Plané ohledně nesrovnalostí kolem rybníka Regent.⁹⁰³ Kvůli stejnému rybníku, o který vedl klášter spor s Kryštofem Lantvistem, psal v první polovině 90. let také Jiljí Rumpold Blažej Kremerovi z Plané a žádal ho, aby byl v Praze v této věci klášteru nápomocen.⁹⁰⁴

Největší skupinu představují missivy vydané buď opatem, nebo hejtmanem v záležitostech jednotlivých klášterních poddaných. Z pozice vrchnosti se snažili hájit finanční zájmy poddaných a zastupovat provinilé z řad klášterních lidí mimo území panství. Běžné bylo dopomáhání k získání dědictví,⁹⁰⁵ dlužných peněz,⁹⁰⁶ peněz za odebrané obilí⁹⁰⁷ nebo zvířata (prasata,⁹⁰⁸ ovce,⁹⁰⁹ hříbě⁹¹⁰), mzdy⁹¹¹ a navrácení kradených koní.⁹¹² Někdy mohla být na závěr listu připojena výhrůžka, že pokud nebudou nahrazeny škody, dovolí opat zadržet na klášterním panství chebské měšťany.⁹¹³ Ve skutečnosti se ale k tomuto kroku uchýloval tepelský prelát spíše výjimečně.⁹¹⁴ Dále jsou doloženy i listy s méně častými požadavky, jako je vrácení obrazů⁹¹⁵ či zabavených peněz,⁹¹⁶ zrušení zástavy⁹¹⁷ nebo zákazu užívat majetek,⁹¹⁸ zproštění ručení⁹¹⁹ a dořešení sporu se zajištěním ochrany klášternímu poddanému.⁹²⁰ Naproti tomu listů, kterými se opat s hejtmanem snažil intervenovat ve prospěch svých lidí, kteří se nějakým způsobem provinili proti cizím poddaným, je o poznání

⁹⁰² SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/18, list z 15. 2. 1481.

⁹⁰³ Ibidem, A3086/39, list z 21. 1. 1492; A3086/40, list z 10. 5. 1492 a A3086/43, list z 2. 4. 1496.

⁹⁰⁴ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, sign. 1185 XXXVII 21, nedatovaný list bratra Jiljího.

⁹⁰⁵ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/19, list z 13. 8. 1481; A3086/27, list z 22. 2. 1486 a A3086/55, list z 19. 5. 1505.

⁹⁰⁶ Ibidem, A3086/26, list z 26. 7. 1484; A3086/28, list z 2. 9. 1486; A3086/34, list z 19. 1. 1491; A3086/41, list z 14. 5. 1492 a A3086/52, list z 20. 6. 1503.

⁹⁰⁷ Ibidem, A3086/17, list z 26. 1. 1479.

⁹⁰⁸ Ibidem, A3086/35, list z 1. 6. 1491.

⁹⁰⁹ Ibidem, A3086/47, list z 30. 11. 1496.

⁹¹⁰ Ibidem, A3086/61, list z 23. 11. 1506.

⁹¹¹ Ibidem, A3086/49, list ze 17. 6. 1499.

⁹¹² Ibidem, A3086/5, list ze 14. 4. 1467; A3086/56, list z 1. 6. 1505; A3086/57, list z 12. 7. 1505 a A3086/60, list z 26. 5. 1506.

⁹¹³ Ibidem, A3086/17, list z 26. 1. 1479.

⁹¹⁴ Ibidem, A3086/13, list z 22. 1. 1475.

⁹¹⁵ Ibidem, A3086/39, list z 21. 1. 1492.

⁹¹⁶ Ibidem, A3086/36, list z 3. 6. 1491.

⁹¹⁷ Ibidem, A3086/16, list z 16. 1. 1477.

⁹¹⁸ Ibidem, A3086/25, list z 3. 11. 1473.

⁹¹⁹ Ibidem, A3086/10, list z 19. 4. 1473.

⁹²⁰ Ibidem, A3086/29, list z 28. 11. 1486.

méně. Nejčastěji žádá opat Zikmund o propuštění zadržovaného klášterního člověka.⁹²¹ Lze se i setkat s prosbou o odpuštění či projev dobroty vůči klášternímu poddanému.⁹²² Mnohdy opat podával jiné vrchnosti vysvětlení v určité věci, jako např. kvůli údajnému sebrání peněz klášterními poddanými.⁹²³ V jiném listu nabízí tepelský prelát Chebským možnost, aby vystavili glejt pro jeho poddaného a šest lidí s tím, že dotyčný se potom dostaví do Chebu.⁹²⁴ Další missiv informuje purkmistra a radu města Chebu o tom, že v městečku Teplá proběhl soud, s jehož rozhodnutím se jejich člověk spokojil.⁹²⁵

Obsahově podobnou skupinu představují listy týkající se klášterních manů, úředníků, služebníků a přátel opata. Opět se objevují žádosti o projevení dobré vůle,⁹²⁶ vyplacení zadržované mzdy⁹²⁷ či vystavení glejtu.⁹²⁸ Zajímavé jsou listy vztahující se k hejtmanům. V jednom takovém žádá opat Zikmund Chebské o posunutí termínu městského soudu jeho hejtmanu a o opětovné vystavení glejtu, jelikož ho musí v dané době vyslat jinam.⁹²⁹ Koncem srpna 1496 se obrací okradený hejtman Hynce Grys na purkmistra a radu města Chebu s prosbou o spravedlivé rozsouzení jeho případu.⁹³⁰ Stejně adresáty informuje opat Zikmund 14. ledna 1505 o tom, že jeho hejtman je mimo klášter a že, jakmile se vrátí, předá mu jejich list týkající se jisté osoby.⁹³¹ V listu ze 14. února 1505 se již omlouvá Chebským sám hejtman Petr Levhart z Vidžína, že na jejich psaní z 6. února nemohl poslat odpověď, jelikož nebyl doma.⁹³²

Poslední skupinu lze označit za listy týkající se lidí, u kterých není zjištěná vazba na klášter. Dochován je pouze jeden zástupce z února 1466, ve kterém žádá opat Zikmund chebského měšťana Klementa Püthelpergera, aby byl nápomocen nejmenované panně, která chce vstoupit do chebského kláštera klarisek u hradeb. Přimluvili se za ni mistr Prokop Bakalář a jiní plzeňští měšťané.⁹³³

⁹²¹ Ibidem, A3086/7, listy z 24. 8. a 13. 9. 1471. SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 38, koncept listu z 18. 5. 1502.

⁹²² SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/14, list z 12. 5. 1476 a A3086/53, list z 5. 1. 1505.

⁹²³ Ibidem, A3086/50, list z 25. 5. 1500.

⁹²⁴ Ibidem, A3086/12, list z 10. 2. 1474.

⁹²⁵ Ibidem, A3086/13, list z 18. 10. 1474.

⁹²⁶ Ibidem, A3086/11, list z 12. 12. 1473 a A3086/15, list z 5. 11. 1476.

⁹²⁷ Ibidem, A3086/1, nedatovaný list opata Zikmunda.

⁹²⁸ Ibidem, A3086/31, list z 22. 4. 1482.

⁹²⁹ Ibidem, A3086/21, list ze 14. 2. 1482.

⁹³⁰ Ibidem, A3086/46, list z 31. 8. 1496.

⁹³¹ Ibidem, A3086/53, list ze 14. 1. 1505.

⁹³² Ibidem, A3086/54, list ze 14. 2. 1505.

⁹³³ Ibidem, A3086/2, list ze 7. 2. 1466.

Poněkud stranou stojí missiv tepelského faráře Jiljího Rumpolda z února 1489, kterým prosí chebského purkmistra, aby přiměl jednoho svého spoluměšťana k zaplacení dluhu jeho nájemci Kvíčalovi z Jankovic.⁹³⁴

Vnější znaky tepelských listů doby opata Zikmunda jsou obdobné jako za předchozích prelátů. Lze sledovat mírné zvětšení psací látky. Téměř všechny missivy jsou psány na archu papíru, jehož šířka se pohybovala od 19 do 22,2 cm. Naproti tomu výšku ovlivňuje do jisté míry délka textu, díky čemuž existuje poměrně výrazné rozmezí hodnot od 13,4 do 32,8 cm. Existují však dva doklady, které se rozměrově vymykají. Je to nejmenší list, který napsal bratr Jiljí patrně v první polovině 90. let 15. století a který má rozměry 16,8 cm na šířku a 11,1 cm na výšku.⁹³⁵ Protipól představuje list hejtmána Hynce Gryse z konce srpna 1496, který je se svými mírami 25,1–28 cm a 32,3–32,4 cm největší. Pokud byl text příliš dlouhý a překračoval prostorové možnosti přední strany listu, pokračoval na dorsu.⁹³⁶ V případě, že bylo třeba doplnit k již vyhotovenému čistopisu další informace, napsal písař dodatečný text na proužek papíru podobné šířky, který byl následně přilepen k pravému hornímu kraji missivu.⁹³⁷ Zpočátku je u většiny listů text psán na šířku. Do konce 15. století jsou pouze dva případy, kdy je šířka písmového zrcadla výrazně kratší než jeho výška.⁹³⁸ Od počátku 16. století se však poměr obrací.

Písmo tepelských missivů z období působení opata Zikmunda Hausmanna je u většiny písařských rukou poměrně úhledné s větší či menší mírou spojitosti. Jedná se o gotickou kurzívu. Písařských rukou lze rozlišit patrně 26 (M1 až M26), S ohledem na relativně velkou variabilitu písařského projevu některých písařů je v určitých případech přiřazení určité písařské ruky nejisté.⁹³⁹ Pouze v jednom případě je k dispozici informace o jméně písaře. V listu pocházejícím patrně z počátku 90. let 15. století se objevují zcela netypické obraty pro missivy 15. století: „*Raptim per manus fratris Egidii*“ a „*Scripta propria manu*“,⁹⁴⁰ z nichž vyplývá, že list byl napsán řeholníkem Jiljím. Přesněji řečeno Jiljím Rumpoldem, jak bylo

⁹³⁴ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3107/1, list z 12. 2. 1489.

⁹³⁵ Rozměry jsou stanoveny na základě fotografie. – APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, sign. 1185 XXXVII 21, nedatovaný list bratra Jiljího.

⁹³⁶ Do roku 1506 doložen takový postup jen u jednoho missivu, který vydal hejtman na samém sklonku sledovaného období. – SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/60, list z 26. 5. 1506.

⁹³⁷ Jednalo se však o příliš častou praxi, která se ojediněle objevuje v roce 1505. – Ibidem, A3086/57, list z 12. 7. 1505.

⁹³⁸ Ibidem, A3086/6, list z 16. 6. 1471 a A3086/46, list z 31. 8. 1496.

⁹³⁹ Jsou to zejména listy z 26. ledna 1479 (M3?), 15. února 1481 (M6?) a 12. února 1489 (M14?), u kterých je určení písařské ruky nejisté. – Ibidem, A3086/17, list z 26. 1. 1479; A3086/18, list z 15. 2. 1481 a SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3107/1, list z 12. 2. 1489.

⁹⁴⁰ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, sign. 1185 XXXVII 21, nedatovaný list bratra Jiljího.

doloženo výše. Podle subskripce má list z února 1489 stejného vydavatele, písmo si však příliš podobné není.⁹⁴¹ Je možné, že daný list tehdejšímu tepelskému faráři někdo napsal.

Zdobností se tepelské missivy tohoto období příliš nevyznačují. Vlastní text, subskripci a vnější adresu téměř vždy zahajuje jednoduchá iniciála. Nepříliš často jsou použity nad prvním řádkem textu a vnější adresy okrasné tahy v podobě krátké vlnky, které mohou splývat se zkracovacím znaménkem. Poslední řádek subskripce a vnější adresy mohou rovněž zdobit výrazné sloní choboty. Někteří písaři (M6, M11–M13, M18–M20, M22, M23) podtrhávali konec vnější adresy.

Ohledně skládání platí to samé jako u předchozích uzavřených listů. Došlo dokonce i ke složení latinských listů z roku 1501, které nebyly expedovány.⁹⁴² V případě, že list dosahoval větších rozměrů, byl před uzavíracím skládáním nejprve přehnut na polovinu.

Pečeť užitá k uzavření listu závisela na vydavateli. Tepelský prelát pečtil zpočátku opatskou menší pečetí neboli sekretem. V roce 1471 se poprvé objevuje Zikmundův osobní signet,⁹⁴³ který od 80. let 15. století zatlačil sekret do pozadí. Výjimku představuje missiv z února 1481, který uzavřel svým signetem spoluvydavatel Kryštof Lantvist z Rebersreutu.⁹⁴⁴ Členy konventu zastupuje pouze Jiljí Rumpold, který měl s ohledem na dlouhodobé působení ve farní správě svůj vlastní sekret. Missivy tepelských hejtmanů byly pečetěny jejich soukromými sekrety.

Zásahy do textu jsou ojedinělé a mají charakter drobných oprav. Jedná se především o dodatečné vkládání zapomenutých slov nadepsáním, kdy převažují pomocná slovesa. V jednom případě je vloženo slovo „tag“ spolu se značkou umístěno na levý okraj.⁹⁴⁵ Lze se setkat i se škrtáním písmen či slov, které byly buď špatně napsány, nebo se vyskytovaly dvakrát. Další nepříliš častou úpravou je přepsání písmene. Nejvíce zásahů je v listu z ledna 1477, ve kterém je pětikrát vloženo a jednou škrtnuto.⁹⁴⁶ Takový počet je však opravdu výjimka. Celkově se tedy jedná o jednoduché zásahy provedené s největší pravděpodobností samotným písařem buď během psaní čistopisu, či při následné kontrole.

Většina dochovaných missivů je psána v německém jazyce. Týká se to veškeré korespondence s Chebem. Ve stejném jazyce je i text listu Hiláριοvi Litoměřickému a Plzeňským, Jindřichovi staršímu z Plavna a Mikuláši Šlikovi. Zbylé missivy, které jsou latinské, mají v adrese buď řádové preláty (premonstrátského, louckého a želivského), nebo

⁹⁴¹ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3107/1, list z 12. 2. 1489.

⁹⁴² SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 34, list z 20. 4. 1501 a č. 36, list z 15. 5. 1501.

⁹⁴³ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/7, list z 24. 8. 1471.

⁹⁴⁴ Ibidem, A3086/18, list z 15. 2. 1481.

⁹⁴⁵ Ibidem, A3086/43, list z 2. 4. 1496.

⁹⁴⁶ Ibidem, A3086/16, list z 16. 1. 1477.

církevní hodnostáře (papežského legáta, administrátora pražského arcibiskupství a vyšehradského probošta).

Formulář uzavřených listů se v zásadě nezměnil. Začíná salutací a oslovením. Jen výjimečně následuje inskripce. Po informativní části přichází většinou žádost, za kterou se může nacházet ještě krátká motivační část a požadavek na odpověď. Textový blok uzavírá datace. Subskripce stojí mimo pod textem. Vnější adresa je napsána na zadní straně listu tak, aby byla kolmá k řádkům textu na přední straně.

Podobu salutace ovlivňovala osoba vydavatele. V německých listech vzkazovali opat, řeholník i konvent nejčastěji modlitbu. Naproti tomu hejtman „nabízel“ službu. K tomu je třeba dodat, že listy opata a konventu jsou stylizovány v první osobě čísla množného. Missivy hejtmanů a jednotlivých řeholníků jsou v jednotném čísle. Přesto však je šest opatových listů, u kterých tomu tak není. Ve třech případech číslo v rámci textu kolísá,⁹⁴⁷ ve zbylých třech je celý text v jednotném čísle.⁹⁴⁸ Zřejmě se jedná o chybu písaře, který sepisoval listy jak opata, tak hejtmana, a byl proto zvyklý používat obě možnosti stylizování textu. Salutace v německých listech opatů mohou mít v krajních případech nejstručnější možné znění „*Unser gepet*“,⁹⁴⁹ ale také maximalistickou variantu „*Mein williges und inniges gebethe zu allerczeyth*“⁹⁵⁰ či „*Unszer innigs gebeth zuvor gan Got*“,⁹⁵¹ která se příliš nepoužívala. Vedle modlitby mohl prelát posílat také pozdrav („*Unser grus und gepet zuvor*“)⁹⁵² a vše dobré („*Unser inniges gebeth und alles gut*“).⁹⁵³ Zdá se, že alternativu k modlitbě představoval v letech 1500 až 1505 pozdrav („*Unser gruesz*“,⁹⁵⁴ „*Unser grusz zuvor*“⁹⁵⁵ a „*Unseren fruntlichen grusz zcuvor*“⁹⁵⁶). Jednou se dokonce objevuje v opatově listu salutace v podobě „*Unsere dinst*“,⁹⁵⁷ což je téměř jistě chyba písaře. Zajímavá je salutace ve společném listu opata Zikmunda a Kryštofa Lantvista z Rebersreutu, která zohledňuje oba vydavatele: „*Unsere gebete und dinst*“.⁹⁵⁸ I první formule hejtmanových listů mohla mít znění kratší

⁹⁴⁷ Ibidem, A3086/13, list z 22. 1. 1475; A3086/42, list z 21. 9. 1492 a A3086/61, list z 23. 11. 1506.

⁹⁴⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 92r; SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/15, list z 5. 11. 1476 a A3086/16, list z 16. 1. 1477.

⁹⁴⁹ Např. ibidem, A3086/13, list z 18. 10. 1474.

⁹⁵⁰ Ibidem, A3086/15, list z 5. 11. 1476.

⁹⁵¹ Ibidem, A3086/42, list z 21. 9. 1492.

⁹⁵² Ibidem, A3086/2, list ze 7. 2. 1466.

⁹⁵³ Ibidem, A3086/6, list z 16. 6. 1471.

⁹⁵⁴ Ibidem, A3086/50, list z 25. 5. 1500.

⁹⁵⁵ Ibidem, A3086/52, list z 20. 6. 1503.

⁹⁵⁶ Např. ibidem, A3086/55, list z 19. 5. 1505.

⁹⁵⁷ Ibidem, A3086/10, list z 19. 4. 1473.

⁹⁵⁸ Ibidem, A3086/18, list z 15. 2. 1481.

(„*Mein dinst voran*“),⁹⁵⁹ střední („*Mein willigen dinst zuvor*“,⁹⁶⁰ „*Mein fruntlichen dinst zuvor*“⁹⁶¹) nebo delší („*Mein freintlich und willig dinst zuvor*“).⁹⁶²

Salutace u latinských listů je vždy originální. Vzkazuje se doporučení, modlitby, pozdrav, poslušnost, štěstí, služba a jejich kombinace. Poslušnost naznačuje podřízený vztah vůči adresátovi, kterým je v tomto případě administrátor pražského arcibiskupství („*humillimam subiunctionem paratissimumque servitium et orationes in domino Jesu utinam salutare*“⁹⁶³; „*Promptissimam [!] obtemperanciam cum sui commendacione et felicitate*“⁹⁶⁴) nebo premonstrátský opat s generální kapitulou („*Salutem in eo, qui est salus, cum prompta obedientia. Naturali ratione dictante illuc confugitur, ubi spes exauditionis minime repellitur*“⁹⁶⁵; „*Obsequiosam voluntatem animo complacendi cum salute*“⁹⁶⁶). Salutace určená opatům („*Orationes in Christo devotas cum humili recommendatione*“⁹⁶⁷; „*Devotis oracionibus in Christo premissis et quitquit potuerimus reverencie et honoris*“⁹⁶⁸) a vyšehradskému proboštovi („*Humilima [!] recommendatione premissa cum oracionibus*“⁹⁶⁹) obsahuje modlitby a nejčastěji také doporučení.

Text oslovení odpovídá společenskému postavení příjemce. Ojedinele následovalo v missivech po oslovení ještě jméno adresáta, resp. jeho funkce. V tepelských listech doby opata Zikmunda se tento jev vyskytuje pouze šestkrát: v listu administrátoru Hiláriovi Litoměřickému a Plzeňskému („*ehrwurdiger in Gott vater und herr, herr Hilarius etc. und auch herrn Pilsnern*“),⁹⁷⁰ chebskému purkmistru Tomanu Bitmerovi („*erber beysser lyber Tuman Pytmer, purgemaister zu Eger, gut freunt*“),⁹⁷¹ nejmenovanému purkmistru téhož města („*ersamer und beyser liber her und purgmayster*“),⁹⁷² vyšehradskému proboštu Blažejovi („*vir in Christo devotis [!], honorabilis domine Blasy*“)⁹⁷³ a premonstrátskému opatovi a generální kapitule („*Reverendissime in Christo pater ac domine, domine abbas monasterii Praemonstratensis, atque humanissimi patres et domini in capitulo*

⁹⁵⁹ Ibidem, A3086/58, list ze 17. 11. 1505.

⁹⁶⁰ Např. ibidem, A3086/26, list z 26. 7. 1484.

⁹⁶¹ Např. ibidem, A3086/34, list z 19. 1. 1491.

⁹⁶² Např. ibidem, A3086/46, list z 31. 8. 1496.

⁹⁶³ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 86v. Zde však následuje salutace až po oslovení.

⁹⁶⁴ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 36, list z 15. 5. 1501.

⁹⁶⁵ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 320, č. 92.

⁹⁶⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 329r.

⁹⁶⁷ Ibidem, fol. 117r.

⁹⁶⁸ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 247, č. 25.

⁹⁶⁹ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, sign. 1185 XXXVII 21, nedatovaný list bratra Jiljiho.

⁹⁷⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 319r.

⁹⁷¹ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/49, list ze 17. 6. 1499.

⁹⁷² SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3107/1, list z 12. 2. 1489.

⁹⁷³ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, sign. 1185 XXXVII 21, nedatovaný list bratra Jiljiho.

Praemonstratensi congregati, domini et maiores amplissimi“).⁹⁷⁴ Do této skupinky patří také text opatova listu neznámému hejtmanovi s oslovením, které je nezvykle jednoduché („*lieber haupman*“).⁹⁷⁵ V ostatních listech přichází po oslovení vlastní text. V německých missivech jsou kromě již uvedených příkladů oslovování pouze chebští měšťané a vyšší šlechtici, u nichž je zdůrazněna urozenost („*edler wolgeborner herr*“).⁹⁷⁶ Chebští byli oslovováni jako přátelé, sousedi či páni s patřičnými přívlastky. Existuje tak velké množství různě dlouhých variant, z nichž je možné některé jmenovat: „*guten freunde*“,⁹⁷⁷ „*lieben nackparn*“,⁹⁷⁸ „*erbaren namhaftig gute freunde*“,⁹⁷⁹ „*erberen ersamen weisen besunder gute freunt und gunner*“⁹⁸⁰ a „*erberen und waysen lieben heren und guten fraunth*“.⁹⁸¹

Latinská oslovení jsou poměrně stabilní. Pro papežského legáta nebo premonstrátského opata je obvyklé „*reverendissime in Christo pater*“.⁹⁸² Generální opat může být však oslovován stejně jako jiný řádový prelát: „*reverende pater*“.⁹⁸³ Lze se také setkat s rozšířenějšími podobami: „*Reverende ac imprimis colende pater ac domine*“ v případě želivského opata a „*Reverende in Cristo pater ac domine singularissime*“ u administrátora.⁹⁸⁴

Po vlastním obsahu listu, který je individuálního charakteru, může následovat opět univerzální část, která se nachází před datací. Může mít různé podoby: přání, slib, že učiněné bude oplaceno, či požadavek na písemnou odpověď. Jsou však i listy, ve kterých tato část chybí. V latinských listech bývají nejrůznější přání. Želivskému opatu bylo určeno: „*Valeat proinde vestra reverenda paternitas in Cristo, omnium redemptore*“.⁹⁸⁵ Pro administrátora pražského arcibiskupství bylo vybráno: „*Et Deus omnipotens vestre reverencie paternitati inprosperat, sanitate et salute custodiat*“.⁹⁸⁶ Naproti tomu v německých listech se místo přání hojně vyskytují přísliby oplacení obsahující slovesa *verdienen*, *verschulden* a *vergleichen*. Někdy je připojeno i přání písemné odpovědi. V jednotlivých slovech se tato formule list od listu liší, principiálně jsou ale v zásadě stejné. Pro představu je možné uvést dva příklady:

⁹⁷⁴ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 320, č. 92.

⁹⁷⁵ NK ČR, sign. Teplá C.81, nedatovaný koncept listu na zadním přidešti.

⁹⁷⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 92r a SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 38, koncept listu z 18. 5. 1502. Ve druhém případě je prohozeno pořadí: „*wolgeborner edler herr*“.

⁹⁷⁷ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/24, list z 26. 1. 1483.

⁹⁷⁸ Ibidem, A3086/28, list z 2. 9. 1486.

⁹⁷⁹ Ibidem, A3086/35, list z 1. 6. 1491.

⁹⁸⁰ Ibidem, A3086/12, list z 10. 2. 1474.

⁹⁸¹ Ibidem, A3086/53, list z 5. 1. 1505.

⁹⁸² Např. NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 86v.

⁹⁸³ Ibidem, fol. 117r a 329r.

⁹⁸⁴ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 247, č. 25 a SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 36, list z 15. 5. 1501.

⁹⁸⁵ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 248, č. 25.

⁹⁸⁶ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 36, list z 15. 5. 1501.

„Will ich in mein gebete umb euch verschulden und in ein sulchen gerne verglaichen“⁹⁸⁷
a „Will ich sonder willig umb euer weysheyt verdienen. Bit euer beschriebne antwort.“⁹⁸⁸

Textový blok uzavírá stejně jako v předchozím období datační formule, která je za opata Zikmunda nezbytnou součástí tepelských missivů. Pouze v jediném případě tato formule chybí. Jedná se však o opis v Tepelských análech, kdy analista s největší pravděpodobností konec listu neopsal.⁹⁸⁹ U více jak poloviny německých missivů je datace psána latinsky (33 případů z 60). I přes latinský jazyk se tyto formule však liší od datací latinských listů. Za předpokladu, že bude zatím ponechán stranou latinský list řeholníka Jiljího, který je velmi neobvyklý, začíná většina datací v latinských missivech předložkou *ex*, přičemž ve všech je uvedeno místo sepsání. Kromě toho převažuje ještě průběžné datování. Těmito znaky se liší datační formule latinských listů od datací německých missivů. U těch je uvedeno místo jen ve 25 procentech. Formulí uvozuje buď slovo *datum*, nebo také *geben*, které se vyskytuje jen u necelých 30 procent německých datací. Datováno je v německých listech až na jedinou výjimku pomocí křesťanských svátků.⁹⁹⁰

V opatských missivech se nově vyskytují vedle tepelského kláštera i další lokality: Cheb (1. říjen 1467 a září 1468),⁹⁹¹ Planá (21. květen a 24. srpen 1471)⁹⁹² a chotěšovský klášter (29. duben 1492).⁹⁹³ Domovský klášter je v latinských datacích uváděn v podobě „*ex (nostro) monasterio Teplensi*“,⁹⁹⁴ méně pak „*Teple*“.⁹⁹⁵ Přitom v latinských listech se vyskytuje výhradně první možnost. Německá obdoba má dvě varianty: s předložkou (např. „*czu der Toppl*“) a bez ní (např. „*Topll*“).⁹⁹⁶

Po místě, pokud je zaznamenáno, následuje určení dne. Pouze ve dvou případech přichází prvně rok.⁹⁹⁷ Jak již bylo výše zmíněno, v německy psaných missivech se téměř výhradně datovalo pomocí křesťanských svátků. Výjimkou je v tomto ohledu opatovo psaní Jindřichu staršímu z Plavna z roku 1468, ve kterém je doba sepsání určena s přesností na měsíc. Jelikož se ale jedná o pozdější opis, mohl být při přepisování omylem vynecháno

⁹⁸⁷ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/16, list z 16. 1. 1477.

⁹⁸⁸ Ibidem, A3086/58, list ze 17. 11. 1505.

⁹⁸⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 319r–v.

⁹⁹⁰ Ibidem, fol. 92r.

⁹⁹¹ Ibidem, fol. 86v a 92r.

⁹⁹² SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/6, list z 21. 5. 1471 a A3086/7, list z 24. 8. 1471.

⁹⁹³ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 117r.

⁹⁹⁴ Např. K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 248, č. 25.

⁹⁹⁵ Pouze SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/1, nedatovaný list opata Zikmunda a A3086/9, list z 29. 1. 1472.

⁹⁹⁶ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3107/1, list z 12. 2. 1489 a např. A3086/27, list z 22. 2. 1486.

⁹⁹⁷ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/10, list z 19. 4. 1473 a K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 320, č. 92.

pořadí dne v daném měsíci.⁹⁹⁸ Jinak je tomu u latinských missivů, ve kterých dominuje průběžné datování. Pomocí křesťanských svátků jsou stanovena data ve dvou listech z roku 1503.⁹⁹⁹ Tento způsob zvolil také řeholník Jiljí pro svůj list vyšehradskému proboštu Blažejovi, jehož podoba v závěrečné části je mezi tepelskými listy ojedinělá. Textový blok na přední straně listu totiž neuzavírá datační formule, jak je zvykem, nýbrž netypická formule informující o písaři, která v zásadě supluje subskripci: „*Raptim per manus fratris Egidii de observancia Teplensis monasterii*“. Další formule, která se rozprostírá ve třech řádcích vpravo pod textem, je jedinečná. Lze ji snad interpretovat tak, že list byl napsán vlastní rukou pod pečeti v úterý po obrácení sv. Pavla: „*Scripta propria manu pro [!] siligillo [!] feria 3^a post conversionem sancti Pauli*“.¹⁰⁰⁰ Tato forma nemá v tepelských listech obdoby. Netradiční pro missivy je rovněž zmiňování pečete. V jiných tepelských středověkých listech se tak stalo pouze jedenkrát v roce 1471, kdy mezi určením dne a rok je vložena kratička koroborace se zněním „*unter unseren signet*“.¹⁰⁰¹ U jednoho opatova německého listu z roku 1467 je problematické převedení data, jelikož datace zní „*feria V in die Agnetis annorum Domini LXVII*“.¹⁰⁰² V překladu to znamená v pátek na den svaté Anežky. V českých zemích bylo možné datovat buď podle Anežky České (6. března), nebo podle panny a mučednice Anežky (21. ledna). Problém však nastává s tím, že ani jeden ze svátků nevyhovuje stanovené podmínce. V roce 1467 vycházel první svátek na pátek a druhý na středu.

Na závěr datační formule stojí rok. Pouze ve třech případech tomu tak není. Jedním je nejstarší Zikmundův missiv,¹⁰⁰³ což odpovídá starší praxi, kdy se rok většinou neuváděl. Dále se to týká jednoho konceptu,¹⁰⁰⁴ kde lze předpokládat, že u čistopisu byl rok doplněn. Poslední je netypický list řeholníka Jiljího pro vyšehradského probošta Blažeje.¹⁰⁰⁵ U zbylých missivů předcházelo vlastnímu roku uvedení, které mohlo mít různé podoby: „*anno Domini*“,¹⁰⁰⁶ „*annorum Domini*“¹⁰⁰⁷ a „*anno a nativitate Christi*“.¹⁰⁰⁸ Častěji však jsou tyto formulky ve zkrácené podobě: „*anno etc.*“¹⁰⁰⁹ nebo „*annorum etc.*“¹⁰¹⁰ V některých německy

⁹⁹⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 92r.

⁹⁹⁹ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 321, č. 92 a NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 329r.

¹⁰⁰⁰ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, sign. 1185 XXXVII 21, nedatovaný list bratra Jiljího.

¹⁰⁰¹ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/6, list z 21. 5. 1471.

¹⁰⁰² Ibidem, A3086/3, list z roku 1467.

¹⁰⁰³ Ibidem, A3086/1, nedatovaný list opata Zikmunda.

¹⁰⁰⁴ NK ČR, sign. Teplá C.81, nedatovaný koncept listu na zadním předešlém.

¹⁰⁰⁵ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, sign. 1185 XXXVII 21, nedatovaný list bratra Jiljího.

¹⁰⁰⁶ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/24, list z 26. 1. 1483.

¹⁰⁰⁷ Např. ibidem, A3086/14, list z 12. 5. 1476.

¹⁰⁰⁸ Vyskytuje se pouze v jednom missivu: SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 36, list z 15. 5. 1501.

¹⁰⁰⁹ Např. SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/30, list z 22. 4. 1487.

¹⁰¹⁰ Např. ibidem, A3086/7, list z 24. 8. 1471.

psaných datacích nahradila zmíněný obrat pouhá předložka „in“,¹⁰¹¹ resp. „im“.¹⁰¹² Jedenkrát začal písař rovnou zkráceným rokem bez jakéhokoli uvedení.¹⁰¹³ Ojedinelé je rovněž uvedení, které hodnotí rok 1500: „anno felici“.¹⁰¹⁴ Konkrétní rok je nejčastěji uváděn římskými číslicemi zkrácený převážně na desítky a jednotky. Ve třech datacích je výjimečně napsán celý arabskými číslicemi.¹⁰¹⁵ Od počátku 16. století jsou některé zkrácené roky rozepsány slovy.

Poslední formulí na přední straně missivu představuje subskripce pod textovým blokem. Do roku 1471 se nalézá buď uprostřed, nebo je situována mírně doleva. Od roku 1471 se subskripce posouvá spíše na pravou stranu s tím, že prostřední poloha je běžná po celé období. Třeba však zdůraznit, že subskripce hejtmanů stojí vždy vpravo. Za normálních okolností se tato formule v listech opata, hejtmanů i jednotlivých řeholníků rozprostírá na dvou řádcích. Výjimečně se nachází subskripce opata na jednom řádku. Je to případ missivu z 13. září 1471 a listu z 15. února 1481 vydaného společně s Kryštofem Lantvistem z Rebersreutu a na Chodové Plané, jehož subskripce zabírá další dva řádky.¹⁰¹⁶ Opačný extrém představuje subskripce hejtmana Petra Levharta z Vidžína v listu ze 14. února 1505, která je rozdělena do třech řádků.¹⁰¹⁷ Vzhled zápisu však nasvědčuje tomu, že za neobvyklým roztažením formule stojí písařovo špatné rozvržení.

Podle vydavatelů lze subskripce tepelských listů z let 1459 až 1506 rozdělit do čtyř skupin: opata Zikmunda, opata Zikmunda a konventu dohromady, bratra Jiljího a klášterních hejtmanů. Opatské subskripce mohou být v missivech podle délky krátké, střední a dlouhé. Nejjednodušší varianta obsahuje pouze jméno a funkci s přidavným jménem odvozeným od osadního jména: „*Sigismundus, abbas Teplensis*“¹⁰¹⁸ a „*Sigmundt, apt // zu der Topell*“.¹⁰¹⁹ Nutno podotknout, že v německých missivech se tento způsob téměř nevyskytuje. Nejoblíbenější byla střední subskripce, která je rozšířena o specifikaci instituce, na níž se vázala funkce: „*Sigismundus, abbas // monasterii Teplensis*“.¹⁰²⁰ Německá obdoba má více podob podle toho, jaké se vyskytuje slovo s významem klášter a zda je použita předložka

¹⁰¹¹ Ibidem, A3086/47, list z 30. 11. 1496.

¹⁰¹² Např. ibidem, A3086/27, list z 22. 2. 1486.

¹⁰¹³ Ibidem, A3086/26, list z 26. 7. 1484.

¹⁰¹⁴ Ibidem, A3086/50, list z 25. 5. 1500.

¹⁰¹⁵ Ibidem, A3086/11, list z 20. 12. 1473; K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 248, č. 25 a SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 36, list z 15. 5. 1501.

¹⁰¹⁶ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/30, list z 22. 4. 1487 a A3086/18, list z 15. 2. 1481.

¹⁰¹⁷ „*Peter Lehart von // Widzin, hautbman zur // Thoppel*“ – ibidem, A3086/54, list ze 14. 2. 1505.

¹⁰¹⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 86v a 329r.

¹⁰¹⁹ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/21, list ze 14. 2. 1482. S poněkud pozměněnou ortografií také: ibidem, A3086/18, list z 15. 2. 1481.

¹⁰²⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 117r a SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 36, list z 15. 5. 1501.

s určitým členem. Na pestrost má rovněž vliv různá ortografie, lišící se podle jednotlivých písařů. Lze tedy uvést některé ze základních typů: „*Sigismundus, apte des // closterz zu der Topll*“,¹⁰²¹ „*Sigmundt, abte des // klasters zur Topel*“,¹⁰²² „*Sigmund, apte des // klosters Toppl*“,¹⁰²³ „*Sigmund, abte des stift // czu der Toppel*“,¹⁰²⁴ „*Sigmund, abt des // stifts zur Toppel*“,¹⁰²⁵ a „*Sigmundt, abte // des stiefts Tepll*“,¹⁰²⁶ Delší varianta, která zahrnuje i devoční formuli, je v poselacích listech poměrně vzácná. V latinských missivech má pevnou podobu: „*Sigismundus, divina miseracione // abbas monasterii Teplensis*“,¹⁰²⁷ V německých listech jsou celkem tři doklady, které se vzájemně mírně liší: „*Zigmund, von Gotes gnaden // abt von der Tepl*“,¹⁰²⁸ „*Sigmund, von Gots genaden // apt czu der Topell*“,¹⁰²⁹ a „*Sigmund, von Gotes genaden apt // dez kloster zur der [!] Toppel*“,¹⁰³⁰ Je zřejmé, že za opata Zikmunda definitivně zmizelo z německých subskripcí předřazování slova *herr* před jméno preláta, což se běžně praktikovalo ještě za opata Václava.

Subskripce, ve které figuruje opat zároveň s konventem, se nedochovala v čistopisu. K dispozici je v opisu latinského listu ze 7. dubna 1503, ve kterém má podobu: „*Sigismundus, abbas Teplensis, fr. Antonius, prior, fr. Clemens, supprior, fr. Georgius, circator, fr. Joannes, cantor, et totus conventus monasterii Teplensis*“,¹⁰³¹ Na rozdíl od subskripce latinského listu z 24. prosince 1458,¹⁰³² jsou zde jménem uvedeni kromě opata pouze čtyři nejvýznamnější konventní hodnostáři (převor, podpřevor, cirkátor a kantor), před jejichž jmény je uvedeno slovo *frater*, nikoliv však před opatem Zikmundem. Zbytek řeholníků se skrývá pod označením celý konvent. Je jisté, že tato subskripce zabírala více jak dva řádky. Na dorsu opatova listu z 20. dubna 1501, který nebyl odeslán a zůstal v klášterní kanceláři, se nachází několik vzorových formulí v češtině. Jedná se o tři vnější adresy (jedna na opata Zikmunda a druhá na Kryštofa z Gutštejna a na Rabštejně), přičemž z jedné je zachycen pouze začátek (opět se jménem opata Zikmunda), a jednu subskripci opata Zikmunda spolu s konventem. Je rozdělena do tří řádků a má následující podobu: „*Kněz Zigmund, opat, a // všeckem [!]*

¹⁰²¹ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/1, nedatovaný list opata Zikmunda.

¹⁰²² Ibidem, A3086/5, list ze 14. 4. 1467.

¹⁰²³ Ibidem, A3086/10, list z 19. 4. 1473.

¹⁰²⁴ Ibidem, A3086/13, list z 18. 10. 1474.

¹⁰²⁵ Ibidem, A3086/24, list z 26. 1. 1483.

¹⁰²⁶ Ibidem, A3086/47, list z 30. 11. 1496.

¹⁰²⁷ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 34, list z 20. 4. 1501.

¹⁰²⁸ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/2, list ze 7. 2. 1466.

¹⁰²⁹ Ibidem, A3086/6, list z 21. 5. 1471.

¹⁰³⁰ Ibidem, A3086/6, list z 16. 6. 1471.

¹⁰³¹ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 321, č. 92.

¹⁰³² Ibidem, s. 289, č. 57.

konvent // kláštera Teplského“.¹⁰³³ Jedná se tak o jedinou dochovanou subskripci používanou v českých missivech opata Zikmunda.

Subskripce řeholníka je známa pouze z listu tepelského faráře Jiljího Rumpolda z roku 1489. Její text je následující: „*Bruder Egidius, pfarrer // czu der Toppl, eur caplan*“.¹⁰³⁴ Formule tedy sestává ze slova bratr, jména, funkce a zdvořilostního označení váš kaplan. Missiv téhož profesora určený vyšehradskému proboštu Blažejovi postrádá klasickou subskripci.¹⁰³⁵

V německých missivech hejtmanů je tato formule poměrně ujednocená. Začíná jménem úředníka, jehož součástí bývá většinou i predikát. Poté následuje funkce s místním určením (např. „*hauptman zu der Topl*“).¹⁰³⁶

Poslední formuli představuje vnější adresa na dorsu. Psaná je kolmo k řádkům textu na přední straně. Nachází se většinou na třech, nebo čtyřech řádcích. Výjimečně je adresa soustředěna pouze do dvou řádků.¹⁰³⁷ Poslední řádek může být zarovnan třemi způsoby: doleva, doprava a na obě strany (má stejnou délku jako předchozí řádek). Používání jednotlivých typů bylo charakteristické pro konkrétní písaře. Německé adresy začínají vždy určitým členem. Jsou tvořeny stejně jako v předchozím období oslovením, jménem, resp. funkcí, a vyjádřením vztahu příjemce k adresátovi. Obsahově koresponduje vnější adresa v první a poslední části s oslovením na začátku listu, od kterého se odlišuje třetím pádem. Někdy může být konkrétní jméno nahrazeno univerzální siglou N.¹⁰³⁸ Tato formule je vypuštěna, či zkrácena u obou konceptů. V rámci mladších opisů je zachycena spíše výjimečně.¹⁰³⁹ K vnější adrese může být připojena též zkrácená latinská formulka *danda littera*, což se ale vztahuje jen na některé opatské missivy. Relativně pravidelně se objevuje do roku 1479 a pak mezi lety 1491 až 1496. Zkratky mohou mít různou podobu: „*da lra*“, „*dd.*“, „*dd. lra*“, „*d. lra*“ či pouhé „*d.*“. Umístěny jsou buď na konec posledního řádku adresy, nebo až pod ním. V jednom případě je polovina formulky na jednom řádku a zbylá již na dalším.¹⁰⁴⁰

¹⁰³³ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 34, list z 20. 4. 1501.

¹⁰³⁴ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3107/1, list z 12. 2. 1489.

¹⁰³⁵ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, sign. 1185 XXXVII 21, nedatovaný list bratra Jiljího.

¹⁰³⁶ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/26, list z 26. 7. 1484.

¹⁰³⁷ Ibidem, A3086/1, nedatovaný list opata Zikmunda; A3086/6, list z 16. 6. 1471 a A3086/49, list ze 17. 6. 1499.

¹⁰³⁸ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3107/1, list z 12. 2. 1489.

¹⁰³⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 86v a K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 321, č. 92.

¹⁰⁴⁰ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/9, list z 29. 1. 1479.

3.1.4.4. Missivy z let 1507 až 1526

Slušné dochování posélačích listů je charakteristické rovněž pro období dvou Zikmundových nástupců: Jana Fröstla (1507–1509) a Petra (1509–1526). Mění se však poměr mezi počty původních listů opatských a hejtmanských ve prospěch poslední jmenované skupiny. Z celkových 32 čistopisů missivů je totiž 18 vydáno hejtmany,¹⁰⁴¹ přičemž z uzavřených listů opata Jana Fröstla se žádný nezachoval. Petrovy původní listy jsou k dispozici až od roku 1511.¹⁰⁴² Kromě toho poskytují Tepelské anály ještě opisy tří listů opata Petra, jednoho listu konventu a jednoho společného opata a konventu.¹⁰⁴³ Kromě toho poskytuje 12 fragmentů folií z register missivů opata a hejtmana sedm kompletních textů listů a 26 více, či méně neúplných.¹⁰⁴⁴

Většina missivů má charakter informačně prosebný. Tu a tam se vyskytují listy čistě informativní. Obsahově opět převažují záležitosti klášterních poddaných. Kromě již zmíněných problémů se nově objevují listy týkající se propuštění z poddanství.¹⁰⁴⁵ Mezi výše vymezené podskupiny nezapadá také Petrův list z roku 1517 určený plzeňskému principálovi, ve kterém ho prosí, aby mohl v Plzni jeho poddaný Petr Mlynář žádat almužnu na pouť k sv. Jakubu.¹⁰⁴⁶ Z listů týkajících se klášterních hejtmánů stojí za zmínku missiv úředníka Ondřeje Hozlaura z roku 1508, ve kterém informuje chebského purkmistra o svém plánovaném odchodu z funkce tepelského hejtmána.¹⁰⁴⁷ Cenné jsou listy týkající se kanonie jako celku. Mezi takové patří v první řadě opatův missiv z roku 1514 určený purkmistru a radě města Cheb, ve které žádá o možnost zakoupit ve městě obydlí pro sebe a konvent.¹⁰⁴⁸ O dva roky mladší je opatův list pro švamberského hejtmána, ve kterém ho prosí o přednesení záležitosti ohledně otročínského rychtáře svému pánu, oprávcí kláštera, aby se o to postaral.¹⁰⁴⁹ Z roku 1517 je list stejného vydavatele adresovaný nečtinskému hejtmanu, ve kterém ho žádá, aby počkal se zaplacením berně, kterou mu má dát, ještě dva týdny. K tomu podává vysvětlení, že se klášterním poddaným nedaří, a proto nemohla být berně vybrána.¹⁰⁵⁰ Významný je též missiv opata a konventu zasláný někdy počátkem 20. let 16. století králi

¹⁰⁴¹ Ibidem, A3089/1, 3, 6, listy Ondřeje Hozlaura z let 1507–1508; A3087/1–5, listy Bohuslava Bohuše z Otěšic z let 1509–1510; A3087/7, 9, 12, 21–23, listy Vavřince ze Šírtinku z let 1511–1518; A3087/17, list Jiljiho Gryse z Mences z roku 1516.

¹⁰⁴² Ibidem, A3087/8, 10, 11, 13–16, 18–20, 24, 25, listy opata Petra z let 1511–1524.

¹⁰⁴³ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 338r–v, 338v–339r, 341r–342v, 343r–v, 348r.

¹⁰⁴⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147.

¹⁰⁴⁵ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3087/25, list z 21. 9. 1524 a NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, fol. 6v.

¹⁰⁴⁶ Ibidem, fol. 5r.

¹⁰⁴⁷ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3087/6, list z 19. 4. 1508.

¹⁰⁴⁸ Ibidem, A3087/14, list ze 17. 4. 1514.

¹⁰⁴⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, fol. 6r.

¹⁰⁵⁰ Ibidem, fol. 8r.

Ludvíkovi, ve kterém ho prosí, aby zachoval jejich privilegia na nezastavování klášterních statků.¹⁰⁵¹ Další skromně zastoupenou skupinou jsou listy vztahující se svým obsahem přímo k opatu Petrovi. Dva takové missivy vznikly ve stejný den roku 1510. V jednom je jménem tepelského konventu požádán premonstrátský opat o potvrzení nového tepelského opata Petra a o poskytnutí mu svolení k udělení závoje chotěšovským řeholnicím.¹⁰⁵² Ve druhém pak sám Petr žádá téhož adresáta o stanovení nového vizitátora a o vlastní potvrzení ve funkci opata.¹⁰⁵³ V jiném listu patrně z roku 1516 se obrátil opat Petr na papeže Lva X. s prosbou o potvrzení privilegia Celestina III. na užívání pontifikálií tepelskými opaty a o jeho rozšíření.¹⁰⁵⁴ Poslední list, který nezapadá do doposud vymezených obsahových skupin, se týká strahovského opata a pochází z roku 1517. Tepelský prelát Petr v něm píše steinfeldskému opatu, aby jako otec-opat potvrdil zvoleného strahovského opata Antonína.¹⁰⁵⁵

Vnějšími znaky se listy tohoto období neliší od předchozích, rozměry listů nevyjímaje. Šířka se pohybuje od 20 do 22,9 cm a výška od 14,1 do 32,6 cm. Převažují missivy psané na výšku. Stejně jako za opata Zikmunda, tak i v tomto období je doložen pouze jeden případ, kdy text pokračuje na dorsu listu.¹⁰⁵⁶ K uzavírání opatských listů byl používán již výhradně signet. Písařských rukou lze v originálech missivů rozeznat 13 (M17, M24, M27–M37) s tím, že dvě z nich jsou doloženy již dříve. Tentokrát se podařilo s jistotou určit jednu písařskou ruku, která patří přímo hejtmanu Ondřeji Hozlaurovi (M27). Týká se to dvou jeho missivů z let 1507 a 1508.¹⁰⁵⁷ K dispozici jsou totiž ještě další dva jeho listy z let 1506 a 1512 psané stejnou rukou.¹⁰⁵⁸ V té době však již nezastával úřad tepelského hejtmana, a nemohl tedy využívat služeb klášterní kanceláře. Ještě u jedné písařské ruky lze uvažovat o jejím majiteli. Jedná se o specifický styl písma sklánějícího se vpravo, které se nalézá ve dvou listech hejtmana Bohuslava Bohuše z Otěšovic z let 1499 a 1509.¹⁰⁵⁹ Jinak tato ruka není doložena. Proto je možné uvažovat, že i v tomto případě byl písařem úředník osobně. Textových oprav na missivech není mnoho. Opět se jedná o ojedinělá škrtání a vkládání nadepisováním. Tyto úpravy však vznikaly hned během psaní čistopisu. Větší míru zejména škrtání vykazuje jediný

¹⁰⁵¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 348r.

¹⁰⁵² K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 273–274, č. 119.

¹⁰⁵³ Ibidem, s. 274–275, č. 120.

¹⁰⁵⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 341r–342v.

¹⁰⁵⁵ Ibidem, fol. 343r–v.

¹⁰⁵⁶ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3087/9, list ze 14. 6. 1511.

¹⁰⁵⁷ Ibidem, A3089/3, list ze 4. 10. 1507 a A3089/6, list z 19. 4. 1508.

¹⁰⁵⁸ NK ČR, sign. Teplá B.92, zadní předsádka a příděští, list z 10. 3. 1506 a SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 62, list z 10. 6. 1512.

¹⁰⁵⁹ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/49, list ze 17. 6. 1499 a A3087/4, list z 31. 10. 1509.

nedatovaný čistopis. Dle charakteru zásahů se dá usuzovat, že se jednalo o výsledek nepozornosti písaře.¹⁰⁶⁰

Kromě německého a latinského jazyka je poprvé v uzavřených listech doložena čeština. Missivy v latině byly posílány premonstrátskému opatu Janovi,¹⁰⁶¹ papeži Lvovi X.,¹⁰⁶² českému králi Ludvíkovi¹⁰⁶³ a steinfeldskému prelátu Janovi.¹⁰⁶⁴ Německy probíhala korespondence tradičně s Chebskými,¹⁰⁶⁵ dále pak také s valdsaským opatem Ondřejem,¹⁰⁶⁶ Arnoštem z Plané,¹⁰⁶⁷ Janem z Kočova a na Chodové Plané,¹⁰⁶⁸ hejtmanem na Auerbachu Kryštofem ze Steinu,¹⁰⁶⁹ hejtmanem na Kupferpergu Alexandrem z Willinsteinu,¹⁰⁷⁰ nejmenovaným hejtmanem na Toužimi,¹⁰⁷¹ městy Horní Slavkov,¹⁰⁷² Bečov¹⁰⁷³ a Bochoř¹⁰⁷⁴ i vsí Mýtina.¹⁰⁷⁵ České poselací listy chodily z tepelského kláštera Janovi ze Šternberka a na Bechyni,¹⁰⁷⁶ Oldřichovi Vranovskému z Valdeku a na Tochovicích,¹⁰⁷⁷ Volfu Dobrohostovi z Ronšperka a na Horšovském Týně,¹⁰⁷⁸ Václavovi z Jablonné a na Žluticích,¹⁰⁷⁹ švamberskému hejtmanu Janovi Dolskému z Týnce,¹⁰⁸⁰ nechtinskému hejtmanovi Bohuslavu Strachotovi z Kralovic, plzeňskému principálovi¹⁰⁸¹ a purkmistru a radě města Stříbra.¹⁰⁸²

Formulář missivů v zásadě nedoznal změn. Tradičně začíná salutací, kromě listu pro papeže a krále, které se dochovaly pouze v mladších opisech a kde tato formule chybí.¹⁰⁸³ Německé salutace plně splňují již řečené pro předchozí období. Naproti tomu v latinských listech má úvodní formule originální znění. Salutace v listech adresovaných premonstrátskému opatovi vyjadřuje podřízenost: „*Orationes utinam devotas cum totali*

¹⁰⁶⁰ Ibidem, A3087/24, nedatovaný list opata Petra.

¹⁰⁶¹ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 273–274, č. 119 a s. 274–275, č. 120.

¹⁰⁶² NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 341r–342v.

¹⁰⁶³ Ibidem, fol. 348r.

¹⁰⁶⁴ Ibidem, fol. 343r–v.

¹⁰⁶⁵ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3087 a A3089.

¹⁰⁶⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, fol. 10r.

¹⁰⁶⁷ Ibidem, fol. 9r.

¹⁰⁶⁸ Ibidem, fol. 9v. A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 196.

¹⁰⁶⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, fol. 10v.

¹⁰⁷⁰ Ibidem, fol. 11r.

¹⁰⁷¹ Ibidem, fol. 3v.

¹⁰⁷² Ibidem, fol. 2r.

¹⁰⁷³ Ibidem, fol. 1r.

¹⁰⁷⁴ Ibidem, fol. 2v.

¹⁰⁷⁵ Ibidem, fol. 12r.

¹⁰⁷⁶ Ibidem, fol. 5v.

¹⁰⁷⁷ Ibidem, fol. 1v.

¹⁰⁷⁸ Ibidem, fol. 6v.

¹⁰⁷⁹ Ibidem, fol. 8r.

¹⁰⁸⁰ Ibidem, fol. 3r, 5r a 6r.

¹⁰⁸¹ Ibidem, fol. 5r.

¹⁰⁸² Ibidem, fol. 4r.

¹⁰⁸³ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 341r a 348r.

subiectione“ a „*Promptam obedientiam cum summa humilitate*“.¹⁰⁸⁴ Poněkud jinak formulovaný je pozdrav určený steinfeldskému opatovi: „*Cum sui recommendatione salutis vota et sua obsequia quam promptissima*“.¹⁰⁸⁵ České salutace představují jednoduchou obdobu německých. U opatských listů mají podobu „*Modlitbu naši napřed vzkazujem*“¹⁰⁸⁶ a u hejtmanských „*Službu svú vzkazuji*“.¹⁰⁸⁷

V případě oslovení dokládá dochování znění listů více různým příjemcům, že funkce adresáta se běžně vyskytovala v této formuli. Jinak je tomu však u konkrétního jména osoby, které není vůbec v této souvislosti doloženo. Za zmínku stojí latinské oslovení papeže „*beatissime pater*“ a českého krále „*serenissime rex ac domine, domine clementissime*“.¹⁰⁸⁸ Jako příklady českých podob této formule lze uvést oslovení nečtinského hejtmana: „*urozený a statečný prieteli, pane hejtmane a pane kmotře milý*“,¹⁰⁸⁹ purkmistra a rady města Stříbra: „*múdrí a opatrní priatelé milí*“¹⁰⁹⁰ a plzeňského principála „*pane principále, prieteli milý*“.¹⁰⁹¹

Tzv. motivační formule následující po vlastním textu listu má nepřeborné množství variant. Z latinských je možné zmínit pro zajímavost opět větu z listu králi Ludvíkovi: „*Pro quo nos serenissimae maiestati vestrae perpetuos exoratores offerimus pro diuturna vita et salute una cum serenissima regina, consorte maiestatis vestrae*“,¹⁰⁹² která plně vystihuje charakter této formule. Německých příkladů není na tomto místě třeba, jelikož výše byly již některé uvedeny, od nichž se tyto novější principiálně příliš neliší. Z několika málo dochovaných českých variant je nejvhodnější k uvedení následující „*Protož vám věříme, že to učiníte, neb jest zte náš dědičný, i protož k vám tu přimluvu činíme*“.¹⁰⁹³

U datací došlo k několika drobným proměnám. Je pouze jediný čistopis, u kterého zcela chybí datace.¹⁰⁹⁴ Stejná situace je také u dvou opisů, kde se ale dá předpokládat, že tato formule byla při přepisování vynechána.¹⁰⁹⁵ Ve většině případů je datační formule v latině, pouze asi u 29 procent německých missivů se vyskytuje ve stejném jazyce jako ostatní text. U německých datací zcela vymizelo úvodní slovo „*Geben*“, které bylo nahrazeno termínem

¹⁰⁸⁴ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 273, č. 119 a s. 274, č. 120.

¹⁰⁸⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 343r.

¹⁰⁸⁶ Např. NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, fol. 6v.

¹⁰⁸⁷ Ibidem, fol. 4r.

¹⁰⁸⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 341r a 348r.

¹⁰⁸⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, fol. 8r.

¹⁰⁹⁰ Ibidem, fol. 4r.

¹⁰⁹¹ Ibidem, fol. 5r.

¹⁰⁹² NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 348r.

¹⁰⁹³ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, fol. 5r.

¹⁰⁹⁴ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3087/24, list patrně z roku 1518.

¹⁰⁹⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 342r a 348r.

„Datum“. České listy mají vždy latinskou dataci. U některých latinských listů začíná datace přímo předložkou „Ex“.¹⁰⁹⁶ Ve dvou zápisech v rámci zlomků register uvozuje dataci předložka „In“ z určení dne,¹⁰⁹⁷ což je s největší pravděpodobností způsobeno vypuštěním slova datum, které v čistopisu bylo téměř jistě uvedeno. Bezpochyby ze stejného důvodu zahazuje datační formuli u jiného zápisu jméno svěťce.¹⁰⁹⁸ Místo sepsání se objevuje pouze v některých německých a českých listech a má buď latinskou podobu *Tepla*, nebo německou *Tepl*. V dochovaných textech missivů psaných latinsky je místo v dataci vždy s tím, že je přesněji vyjádřeno: „ex monasterio Teplensi“ či „ex monasterio Montis Syon“.¹⁰⁹⁹ Způsob datování je v německých a českých listech výhradně podle křesťanských svátků. Mezi latinskými missivy je jedenkrát doloženo průběžné datování.¹¹⁰⁰ Vlastní rok je většinou uveden obratem „anno etc.“ Ojediněle vystupuje v dochovaných čistopisech „in“¹¹⁰¹, „annorum Domini“¹¹⁰² a „anno Domini“.¹¹⁰³ Od sledování těchto detailů u opisů v análech a registrech bylo opuštěno, jelikož by výsledky mohly být s ohledem na nedůslednost při přepisování zavádějící. Z vlastního roku je ve většině případů zaznamenán pouze konec za pomoci latinských číslic. Pouze v několika datacích je závěr roku rozepsán. Oproti předchozímu období jsou tedy následující změny. Zcela se přestalo užívat slovo *geben* na začátku datační formule. V německých datacích již nebývá místo uvedeno předložkou, ale stojí samo o sobě. Dále poněkud ustoupilo používání průběžného datování, na což může mít vliv menší dochování latinských missivů. Kromě toho stojí ještě za zmínku relativní ujednacení obratu uvozujeícího rok.

Subskripce, která se vždy rozprostírá ve dvou řádcích, zaznamenala rovněž několik změn. V zásadě došlo k ustálení jejího umístění a to tak, že subskripce opata Petra se nachází uprostřed pod textem. Jinak je tomu se subskripcí tepelských hejtmanů, která je tradičně vpravo pod textem. U dvou opisů v Tepelských análech nebyla tato formule již zachycena.¹¹⁰⁴ Ve většině zápisů na dochovaných zlomcích register je subskripce razantně zkrácena, a v plném znění jsou tak zachyceny pouze tři subskripce.¹¹⁰⁵ Ze subskripce opatských missivů definitivně zmizela devoční formule. Ze tří známých latinských subskripcí je jedna společná

¹⁰⁹⁶ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 275, č. 120 a NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 343v.

¹⁰⁹⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, fol. 2v a 12r.

¹⁰⁹⁸ Ibidem, fol. 5r.

¹⁰⁹⁹ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 274, č. 119 a s. 275, č. 120; NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 343v.

¹¹⁰⁰ Ibidem, fol. 343v.

¹¹⁰¹ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3089/3, list ze 4. 10. 1507.

¹¹⁰² Ibidem, A3089/6, list z 19. 4. 1508.

¹¹⁰³ Ibidem, A3087/9, list ze 14. 6. 1511.

¹¹⁰⁴ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 274, č. 119 a NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 342v.

¹¹⁰⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, fol. 3r, 12r a 1r.

pro opata Petra a konvent. Tím, že je v listu určeném králi Ludvíkovi, má nestandardní doplněk: „*Petrus, abbas, totusque conventus monasterii Teplensis, serenissimae maiestatis vestrae humiles exoratores*“.¹¹⁰⁶ Jak přesně ale vypadala tato subskripce na čistopise, nelze přesně na základě opisu zrekonstruovat. Součástí ostatních dvou latinských subskripcí opata je i pražská diecéze, což je pro známé tepelské missivy ze středověku ojedinělé. Do jedné ze subskripcí je navíc zahrnut Petrův titul vizitátora: „*Petrus, abbas monasterii Teplensis dioecesis Pragensis, visitator per Boemiam, Moraviam ordinis Praemonstratensis*“.¹¹⁰⁷ Německé subskripce opata se ustálily na dvou variantách: s předložkou *zu* a bez ní. Slovo *kloster* bylo zcela nahrazeno výrazem *stift*. Oproti Zikmundovým listům je jméno opata uváděno výhradně v latinské podobě. Lze se tedy setkat s následujícími hlavními možnostmi: „*Petrus, abt der // stift zur Töppel*“,¹¹⁰⁸ „*Petrus, abte der // stieft Töppl*“¹¹⁰⁹ a „*Petrus, abthe // des stifts Toppel*“.¹¹¹⁰ V české subskripci jako jediné vždy předchází jménu opata dosažený stupeň svěcení: „*Kněz Petr, opat // kláštera Teplského*“.¹¹¹¹ Tento jev je však doložen už za opata Zikmunda. Rovněž subskripce klášterních hejtmanů se ujednotily do podoby jméno úředníka a označení *hauptmann zur Tepl* (např. „*Lorencz von Schirenting zum // Gehage, hauptman zur Töppel*“.¹¹¹² Česká obdoba se však dochovala jen ve zkráceném znění v rámci register: „*Vavřinec z Širntinku*“.¹¹¹³ Je tedy zjevné, že i po smrti opata Zikmunda docházelo ke stabilizování podoby této formule.

Vnější adresy se v zásadě obsahem ani formou neliší od přechozích. Zabírají na dorsu listu od dvou do čtyř řádků. V jednom missivu je adresa roztažena dokonce do šesti relativně krátkých řádků.¹¹¹⁴ Písař tím dosáhl, že adresa zůstala po všech nutných přeloženích listu stále celá viditelná. Poslední řádek adresy mohl být zarovnan stejně jako dříve třemi způsoby: doleva, doprava a do bloku. Oproti předchozímu období se za vnější adresou již vůbec nevyskytuje zkrácená fráze *danda littera*.

¹¹⁰⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1, fol. 348r.

¹¹⁰⁷ Ibidem, fol. 343v.

¹¹⁰⁸ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3087/11, list z 3. 11. 1511.

¹¹⁰⁹ Ibidem, A3087/25, list z 21. 9. 1524.

¹¹¹⁰ Ibidem, A3087/18, list z 23. 5. 1517.

¹¹¹¹ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, fol. 3r.

¹¹¹² SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3087/23, list z 2. 5. 1518.

¹¹¹³ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, fol. 4r.

¹¹¹⁴ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3089/6, list z 19. 4. 1508.

3.1.5. *Tepelské úřední knihy*

3.1.5.1. Kopíře

Bezpochyby nejvýznamnější doklad středověké úřední knihy tepelské kanonie představuje tepelský kopiář. Sice pochází až ze samého sklonku středověku, ale je jedinou úřední knihou tohoto kláštera, o které si můžeme utvořit takřka komplexní představu, jak vypadala. Charakteristiku tohoto pramene podala Jana Oppeltová v rámci své dizertační práce věnované narativním pramenům z premonstrátských kanonií v Čechách a na Moravě v 17. a 18. století. Tepelský kopiář není přirozeně narativním pramenem, ale posloužil jako jeden z hlavních zdrojů při sepisování prvního svazku Tepelských análů. Z tohoto důvodu provedla autorka zevrubný rozbor kopiáře.¹¹¹⁵

Tento cenný pramen je však v současné době vyjma prvních osmi listů nezvěstný. Původně byl zřejmě uložen v klášterní knihovně, čemuž by nasvědčovala stará signatura Ψ VI 146. V roce 1957, kdy bylo naopak pohřešováno prvních osm folií, byl rukopis zapůjčen na brněnskou filozofickou fakultu. Tam byly nejstarší části kopiáře ofotografovány pro účely Českého diplomatáře, na kterém pracovali Jindřich Šebánek a Sáša Dušková. Tím ale stopy po tepelském kopiáři mizí.¹¹¹⁶ Dnes je tak k dispozici pouze oněch původně ztracených prvních osm listů,¹¹¹⁷ fotografie desek a folií 9r–98r, 102v–111r, 176v–182r a rozpis obsahu pořázený Sášou Duškovou.¹¹¹⁸

Ze zmíněných zdrojů lze získat následující informace. Rukopis, který byl podle Šebánka označován jako „Annales monasterii Teplensis“, tvořilo 186 listů, z nichž prvních devět bylo pergamenových a zbylé papírové. Knižní blok byl opatřen koženou vazbou zdobenou slepotiskem se dvěma sponami.¹¹¹⁹

Kopiář neobsahuje úvodní zápis či nadpis, ze kterého by vyplývalo, kdy byl založen. Proto je potřeba při jeho datování využít písemnosti v něm zachycené. Nejstarší vrstvu rozprostírající se na foliích 1r až 96r tvoří 109 opisů převážně listin pocházejících z rozmezí let 1197 a 1504. Nejmladší je však záznam o intabulaci vztahující se k listině krále Vladislava z roku 1496, která proběhla až v roce 1512 (fol. 46r). Je tedy zřejmé, že základ kopiáře mohl

¹¹¹⁵ Jana OPPELTOVÁ, *Tempus scribendi. Narativní prameny vzniklé v prostředí premonstrátských kanonií v Čechách a na Moravě v 17. a 18. století*, disertační práce na Ústavu PVH a archivnictví na FF MU, Brno 2005, s. 253–263.

¹¹¹⁶ Ibidem, s. 255.

¹¹¹⁷ Ty byly později opět nalezeny a dnes jsou uloženy v SOkA Cheb, Premonstrátí Teplá, kart. č. 101, inv. č. 662, sign. XXXVI. J. OPPELTOVÁ, *Tempus scribendi*, s. 256.

¹¹¹⁸ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15. J. OPPELTOVÁ, *Tempus scribendi*, s. 257.

¹¹¹⁹ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fotografie desek, obsahový rozpis a požadavek na ofotografování.

být položen buď přímo v tomto roce, či krátce po něm. Bližší dataci umožňuje absence opisu privilegia papeže Celestina III. z roku 1197 na pontifikálii, pro který bylo vyhrazeno folio 54r a k němuž je uveden pouze nadpis na foliu 53v. Právě toto privilegium chtěl nechat opat Petr v dubnu 1516 potvrdit a případně i rozšířit papežem Lvem X.¹¹²⁰ Patrně z tohoto důvodu neměl autor kopiáře tuto listinu k dispozici. Proto nebude daleko od pravdy tvrzení, že kopiář byl zaležen kolem roku 1516. Rukopis byl i nadále během 16. století využíván k zapisování významných písemností kanonie, i když v daleko omezenějším měřítku. Kromě toho bylo přidáno několik opisů ještě v 19. století.¹¹²¹ Rukopis byl patrně již při svém založení opatřen foliací tvořenou z římských číslic, které se nacházely uprostřed horního okraje přední strany listů. Nejstarší vrstvu textů tedy doprovázely číslice i–lxxxxvi. Poté navazovaly arabská čísla 97–98 a posléze opět římské číslice, které byly už o něco mladší (Ciii–Cxi). Listy na samém konci rukopisu byly označeny ještě později (CLXXV–CLXXX) s tím, že vedle nich byla uvedena přesnější moderní foliace (177–182).

O neofotografovaných částech rukopisu existuje jen velmi rámcová představa. Nacházely se v nich opisy asi pěti listin krále Ferdinanda I. (fol. 98v–102r, 112r–119v a 126v–127r), privilegium krále Vladislava Jagellonského určené městečku Teplá, jehož znění se nedochovalo ani na jiném místě (fol. 120r–125r), různé mladé listiny, převážně císaře Rudolfa II. (fol. 128r–131r, 132v–133v a 135–151v), legenda o bl. Hroznatovi (fol. 152v–173v) a list z roku 1615 (fol. 176r–v).¹¹²² S ohledem na skutečnost, že tyto zápisy vznikly až po roce 1526, není jim třeba z hlediska struktury středověké úřední knihy nadále věnovat pozornost.

Na tvorbě pozdně středověké části kopiáře se podílely čtyři písařské ruce, přičemž téměř celý základní text (fol. 1r–96r) a k němu příslušející rejstřík písemností (fol. 177r–181r) vytvořil jeden písař. Zbylí písaři doplnili každý po jednom opisu: začátek listiny tepelského kláštera z listopadu 1503 (fol. 96r), listinu krále Ludvíka z 13. 3. 1523 (fol. 96v–98r) a český překlad confirmace krále Václava IV. z 27. 4. 1393 (fol. 103r–111r).¹¹²³ Písmo lze označit za úhlednou bastardu. U písaře Ludvíkovy listiny nabývá zběžnější podoby.

Písař většiny textu zanechal s písařem klášterní listiny z roku 1503 celkem 109 opisů písemností. Při prepisování se snažili zachovat předlohu v úplnosti. Tomu nasvědčuje i skutečnost, že byly reflektovány v rámci přepisu i poznámky o intabulaci umístěné na zadní

¹¹²⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1, fol. 342v–343r.

¹¹²¹ To se týká přinejmenším listiny císaře Zikmunda z 13. 5. 1437 na vlepeném listu za fol. 36 (*CIM IV/1*, s. 375–376, č. 264), privilegia papeže Celestina III. ze 7. 8. 1197 na fol. 54r (*CDB I*, s. 329, č. 361) a list Petra ze Švamberka a Adama Jiřího z Kokořova z 6. 10. 1615 na fol. 176r–v (nafocono jen fol. 176v).

¹¹²² Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, obsahový rozpis, s. 2–3.

¹¹²³ J. OPPELTOVÁ, *Tempus scribendi*, s. 256.

straně listin.¹¹²⁴ V rámci opisu listiny vydané klášterem v roce 1479 sice zápis o intabulaci uveden nebyl,¹¹²⁵ což bylo z důvodu, že následující listina téhož obsahu byla intabulována ve stejný den. Proto písař uznal za vhodné neopakovat dvakrát po sobě téměř stejný zápis o vložení do desk zemských. U listin českých králů zaznamenával první písař i kancelářskou poznámku. Neučinil tak pouze u šesti listin českých panovníků a jedné listiny císaře Fridricha III.,¹¹²⁶ kdy nechal poznámku bez povšimnutí. V případě jiného privilegia krále Vladislava Jagellonského z roku 1477 byla opsána jen první část poznámky znějící „*Ad mandatum domini regis*“ (fol. 44r), kdežto pokračování „*magister Nicolaus de Ledecz, prothonotarius et canonicus Wyssegradensis*“ již zaznamenána nebyla.¹¹²⁷ Při přepisování slavnostního privilegia papeže Řehoře X. z 23. 5. 1273 vypustil písař části, které měly ve vztahu k obsahu minimální vypovídací hodnotu. Jednalo se o rotu, papežův podpis, monogram a podpisy kardinálů (fol. 58v).¹¹²⁸ Obdobně vypuštěna byla také latinská aprekace („*Sit nomen Domini benedictum*“) u české listiny Jindřicha ze Švamberka z roku 1490 (fol. 39r).¹¹²⁹ K vypouštění textu docházelo rovněž v případě, že se opakovala listina nebo její část již předtím rozepsaná. Tehdy písař opsál pouze její začátek a následně latinsky odkázal na folio, na kterém se text nacházel. Jednalo se o panovnické confirmace, ve kterých se doslovně opisovala předchozí privilegia.¹¹³⁰ Odkaz mívál nejčastěji jednoduchou formu „... *etc. ut supra folio ...*“ (fol. 23r a 24r), či „... *etc. ut supra per omnia folio ...*“ (fol. 23r, 24r–25v), kdy bylo pořadí slov proměnlivé, nebo „... *etc. per omnia habes supra folio xxi*“ (fol. 25r). Objevují se však také košatější vyjádření „... *etc. ut supra in originali littera, que habetur folio septimo*“ (fol. 21v) a „... *etc. cum aliis omnibus ut superius folio xxiiii singula hic innouatur*“ (fol. 26r). Číslo folia bývalo kvůli zvýraznění psáno s největší pravděpodobností červeným inkoustem. Poněkud jiná situace byla u smlouvy o rybník z roku 1479, kterou si obě strany vzájemně

¹¹²⁴ Je to případ listiny krále Vladislava z 18. 3. 1496 vložené do desk zemských 4. 12. 1512 (fol. 46r), listiny Jindřicha a Kryštofa Lantvisty z Rebersreutu a na Chodové Planě z [9. 1. 1479] a krále Vladislava ze 14. 1. 1479 intabulovaných 15. 1. 1487 (fol. 50v a 51v) a listina Boreše z Bečova a Slávka z Rýzmburka z 5. 8. 1355 zanesené do desk zemských 7. 5. 1464 (fol. 63v–64r).

¹¹²⁵ Listina tepelského kláštera z 9. 1. 1479 (fol. 50v). SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L183, listina z 9. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/charter> [cit. 30. 7. 2015].

¹¹²⁶ Jedná se o listiny markraběte a poté krále Karla IV. z 5. 6. 1341 a 26. 2. 1353 (fol. 26v, 25v), krále Václava IV. z 27. 4. 1393 (fol. 26v), krále Zikmunda z 2. 1. 1421 (fol. 27v), krále Vladislava Jagellonského ze 14. 1. 1479 (fol. 51v) a císaře Fridricha III. z 14. 11. 1475 (fol. 52v).

¹¹²⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L179, listina z 24. 1. 1477 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L179/charter> [cit. 30. 7. 2015].

¹¹²⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L29, listina z 23. 5. 1273 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L29/charter> [cit. 1. 8. 2015].

¹¹²⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L197, listina z 23. 4. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L197/charter> [cit. 30. 7. 2015].

¹¹³⁰ Nejvíce odkazů, kterých je sedm, se nacházelo v opisu confirmace krále Karla IV. z 26. 2. 1353 (fol. 24r–25v), dva odkazy byly v confirmaci krále Jana Lucemburského z 25. 8. 1341 (fol. 23r) a po jednom odkazu bylo v confirmaci krále Jana Lucemburského z 12. 4. 1333 (fol. 21v) a krále Václava IV. z 27. 4. 1393 (fol. 26r).

vyhotovily. První listinu, jejímž vydavatelem byl tepelský klášter, opsál písař celou (fol. 49v–50v), kdežto z verze Jindřicha a Kryštofa Lantvista z Rebersreutu a na Chodové Plané opsál pouze intitolaci s promulgací a poté odkázal na předchozí záznam větou „... *etc. sub verbis et clausulis ut in priori littera in omni forma etc.*“ (fol. 50v). Obdobné řešení aplikoval druhý písař v případě klášterního privilegia určeného městečku Teplá z roku 1503. Jeho text totiž doslovně stanovil arbitr Albrecht z Kolovrat a na Libštejně v rámci své listiny z téhož roku, která byla již v kopiáři zapsána (fol. 91r–94v). Proto písař dlouhý text podruhé již neopisoval, uvedl jen začátek listiny s odkazem „... *etc. ut supra de verbo ad verbum in litteris et concordia inter abbatem et conventum et Teplenses domini Alberti de Lybensteyn supremi cancellarii regni Boemie reperies*“ (fol. 96r). Jedenkrát se písař spokojil pouze s odkázáním na existenci listiny předcházející listině jím opsané.¹¹³¹ Přitom charakterizoval její obsah a přeložil z češtiny do latiny z datační formule místo a rok vydání: „*Item alia littera regis Georgii, ipsis dominis de Bezdruzicz super l s. berni regalis data per omnia cum supra dicta in maiori concordat etc. Datum Prage anno M^o cccc^o lxxv regni nostri anno octauo*“ (fol. 32r). Na jiném místě, za opisem výpovědi strahovského řeholníka Mikuláše z roku 1489 (fol. 82v–83r), již písař doplnil pouze v obecné rovině, že „*sunt et alie littere testimoniales ad idem fratrum antiquorum in omni forma et verbo etc.*“, aniž by to blíže konkretizoval. Další vědomé úpravy původních textů, které prováděli písaři, měly pouze formální charakter. Měnili pravopis dle svého zvyku a krátili či naopak rozváděli zkratky. Význam textu se tím však neměnil. Kromě toho se děly také nevědomé změny v důsledku chybného přepisu, ale k tomu nedocházelo příliš často.

Dvě listiny byly zachyceny v pozdně středověké části kopiáře v překladu do češtiny. První vydal v roce 1354 tepelský klášter v souvislosti s prodejem své vsi Louky pánům z Rýzmburka (fol. 80r–81v). Původní znění v němčině se v rukopise nenacházelo.¹¹³² Jinak je to s druhým překladem, který byl dopsán až dodatečně. Jednalo se o konfirmaci krále Václava IV. z roku 1393 (fol. 103r–111r). Oproti předchozímu překladu, bylo ale původní latinské znění v kopiáři zaznamenáno také (fol. 26r–v).¹¹³³

Většina úprav textu směřovala k jeho zpřehlednění. Tvůrce kopiáře se především snažil o vizuální oddělení opisů jednotlivých písemností. Využíval k tomu dvou prostředků,

¹¹³¹ Opsanou listinu vydal král Jiří 15. 10. 1466 pro pány z Kolovrat a Bezdruzic (fol. 31r–32r). Listina z 26. července 1465 od stejného vydavatele a určená stejným příjemcům, která se v kopiáři pouze zmiňuje, se dochovala v originále. – SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L161, listina z 26. 6. 1465 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L161/charter> [cit. 30. 7. 2015].

¹¹³² *RBM V*, s. 811–812, č. 1845, klášterní listina z 12. 5. 1354.

¹¹³³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L90, listina z 27. 4. 1393 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L90/charter> [cit. 2. 8. 2015].

jednak to byla více či méně zdobená iniciála, která zahajovala každý zápis, jednak nadpis opisu. Ten byl zřejmě vytvářen červeným inkoustem, pokud se tak dá usuzovat z černobílých fotografií. Nadpis na rozdíl od iniciály nemusel být u každého opisu, přesněji řečeno se to vztahovalo na sedm případů (fol. 1r, 6r, 9r, 10r, 10v, 11r, 26v). Za zmínku stojí skutečnost, že pět z nich byly opisy listin krále Václava I. Nadpisy představovaly jednoduché registry, které nastíněním obsahu písemnosti usnadňovaly rychlou orientaci v rámci kopiáře. Jazykem této pomůcky byla téměř výhradně latina. Pouze dvakrát do ní pronikla čeština (fol. 82v a 83r) a jen jednou němčina (fol. 94v). Druhý písař, který zapsal začátek klášterní listiny z roku 1503, nezačal ani nadpisem, ani iniciálou (fol. 96r). Stejně postupoval i tvůrce opisu listiny krále Ludvíka z roku 1523 (fol. 96v). Písař českého překladu rozsáhlé konfirmace krále Václava IV. z roku 1393 sice nevytvořil nadpis, ale za to používal velmi úhlednou bastardu větších rozměrů k odlišování různých listin v rámci konfirmace (fol. 103r–110v). Nadpis většího textového celku se v rámci kopiáře objevil pouze dvakrát (fol. 52v a 177r), jak bude podrobněji rozebráno níže.

Pozdně středověká část kopiáře se dělila do dvou celků: opisy písemností a jejich rejstřík. Jednotlivé záznamy v rámci rejstříku sestávaly z jednoduchého regestu, který byl buď totožný s nadpisem, nebo mu byl velice podobný, a z folia, na kterém daný opis začínal. Z názvu tohoto rejstříku, který zněl: „*Registrum ad predicta quo folio privilegia singula donacionesque regum Boemie ac summorum pontificum cum ceteris litteris magis necessariis pro monasterio Teplensi reperiri debeant*“ (fol. 77r), vyplývalo rozdělení písemností zachycených v kopiáři do tří skupin. Ty se daly zjednodušeně charakterizovat jako privilegia a donace českých panovníků, papežská privilegia a další písemnosti důležité pro tepelský klášter. Na první pohled se tedy zdá, že rozdělení proběhlo podle vydavatelů listin. To byla ale jen částečná pravda, jelikož při sestavování kopiáře hrálo roli také obsahové hledisko, jak bude následně doloženo.

První skupina zahrnovala 62 opisů listin (fol. 1r–52v), z nichž u 10 byl jiný vydavatel než český panovník. Řadu listin, které nebyly řazeny striktně chronologicky, zahájila zcela logicky tzv. Hroznatova závěť z roku 1197 (1r–2r).¹¹³⁴ Poté následovaly konfirmace statků a donace krále Přemysla Otakara I., knížete Jindřicha Břetislava a krále Václava I. Mezi nimi se nalézala i listina pražského biskupa Daniela II. z roku 1201, ve které postupoval klášteru biskupské desátky odváděné z klášterních statků (fol. 2r–8r).¹¹³⁵ Po listině královny

¹¹³⁴ CDB I, s. 323–325, č. 357, listina z 1197.

¹¹³⁵ Listiny jsou řazeny v následujícím pořadí: CDB II, s. 24–25, č. 27, listina krále Přemysla Otakara I. sepsaná kolem 1201; CDB I, s. 325–327, č. 358, listina knížete Jindřicha Břetislava z března 1197; CDB II, s. 307–308,

Konstancie a dvou listinách krále Václava I. z roku 1233 vztahujících se k získání vidčinského újezdu klášterem následovaly konfirmace, donace a soudní imunity králů Václava I. a Václava II. (fol. 8r–15r).¹¹³⁶ Do této skupiny byla začleněna též listina pražského biskupa Jana IV. z Dražic z roku 1303, kterou upravoval poplatek kláštera (fol. 15r–v).¹¹³⁷ Dále byly opsány opět listiny českých panovníků, zastoupené nejprve 10 konfirmacemi či donacemi krále Jana Lucemburského.¹¹³⁸ Opisy pokračovaly dvěma konfirmacemi krále Karla IV. a jednou krále Václava IV.¹¹³⁹ V rámci listin panovníků 15. století – tří Zikmunda Lucemburského (fol. 27r–v, 28v–29r),¹¹⁴⁰ jedné Ladislava Pohrobka (fol. 27v–28v),¹¹⁴¹ šesti Jiřího z Poděbrad (fol. 29r–32r, 33v–34r, 40r–41r)¹¹⁴² a 14 Vladislava Jagellonského (fol. 32r–33r, 34r–35v, 38r–v, 39v–40r, 41r–49r, 51r–v)¹¹⁴³ – se objevily tradiční konfirmace

č. 310, listina krále Přemysla Otakara I. z února 1228; s. 23–24, č. 26, listina biskupa Daniela II. z 1201; *CDB III*, s. 28–29, č. 30; s. 18–19, č. 20, listiny krále Václava I. z 28. 6. a 8. 6. 1232; *CDB II*, s. 401–403, č. 368, falzum listiny krále Přemysla Otakara I. z prosince 1213.

¹¹³⁶ *CDB III*, s. 29–31, č. 31, listina královny Konstancie z 6. 2. 1233; s. 28–29, č. 30; s. 31–32, č. 32, listiny krále Václava I. také z 6. 2. 1233; s. 187–188, č. 153, listina krále Václava ze 7. 3. 1237; s. 192–193, č. 158, listina krále Václava I. z 12. 4. 1237; *RBM II*, s. 618, č. 1435, listina krále Václava II. z 27. 2. 1288 (v *RBM* chybí datace); listina krále Václava II. ze 14. 2. 1293 udělující klášteru soudní imunity v *RBM II* není podchycena; *RBM II*, s. 765, č. 1780; s. 764–765, č. 1778, listiny krále Václava II. z 11. 1. 1298; s. 764, č. 1777, listina krále Václava II. z 10. 1. 1298.

¹¹³⁷ *RBM II*, s. 851, č. 1979, listina biskupa Jana IV. z Dražic z 11. 11. 1303.

¹¹³⁸ *RBM III*, s. 231–232, č. 552, listina z 30. 12. 1318; s. 212, č. 516, listina z 21. 8. 1319; s. 326, č. 816, listina z 31. 10. 1322; s. 525, č. 1342, listina z 13. 6. 1327; *RBM IV*, s. 398, č. 999, listina z 3. 9. 1341; s. 371–372, č. 924, listina z 3. 6. 1341; s. 431, č. 1070, listina z 25. 1. 1342; s. 395–396, č. 994, listina z 26. 8. 1341; *RBM III*, s. 774, č. 1995, listina z 12. 4. 1333; č. 992, s. 395, listina z 25. 8. 1341.

¹¹³⁹ *RBM V/4*, s. 679–680, č. 1455, listina krále Karla IV. z 26. 2. 1353; SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L90, listina krále Václava IV. z 27. 4. 1393 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L90/charter> [cit. 2. 8. 2015]; *RBM IV*, s. 372, č. 926, listina markraběte Karla z 5. 6. 1341.

¹¹⁴⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L119, listina z 29. 9. 1434 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L119/charter> [cit. 2. 8. 2015]; L114, listina z 2. 1. 1421 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L114/charter> [cit. 2. 8. 2015] a L113, listina z 23. 12. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L113/charter> [cit. 2. 8. 2015]. Listina z roku 1434 na první pohled příliš nezapadá mezi písemnosti v kopiáři, jelikož informuje o prodeji hroznětinského panství císaři Zikmundovi klášterem za 1500 kop pražských grošů. Přítomnost tohoto opisu má však své opodstatnění, protože klášter Teplá zmíněné peníze ještě v době vzniku kopiáře nedostal.

¹¹⁴¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L133, listina z 23. 8. 1456 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L133/charter> [cit. 2. 8. 2015].

¹¹⁴² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L142, listina z 2. 11. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter> [cit. 2. 8. 2015]; L163, listina z 15. 12. 1465 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L163/charter> [cit. 2. 8. 2015]; L167, listina z 15. 10. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L167/charter> [cit. 2. 8. 2015]; L170, listina z 22. 12. 1469 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L170/charter> [cit. 2. 8. 2015]. Dvě listiny se v originále nedochovaly: zapsání klášterní vsi Čerňovic Jindřichovi a Janovi z Úlic v 600 uherských zlatých z 10. 6. 1469 (fol. 33v–34r) a zapsání 12 kop ročního platu kláštera Teplá ze vsi Ostrovce Vavřincovi a Kašparovi z Videršperka v sumě 150 kop grošů z 16. 10. 1469 (fol. 40r–v).

¹¹⁴³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L182, listina ze 14. 10. 1478 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L182/charter> [cit. 2. 8. 2015]; L195, listina z 20. 4. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L195/charter> [cit. 2. 8. 2015]; L173, listina z 20. 3. 1474 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L173/charter> [cit. 2. 8. 2015]; L179, listina z 24. 1. 1477 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L179/charter> [cit. 2. 8. 2015]; L180, listina z 22. 12. 1477 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L180/charter> [cit. 2. 8. 2015]; L215, listina z 18. 3. 1496 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L215/charter> [cit. 2. 8. 2015];

a privilegia, přičemž nově se přidaly hojně zastoupené zástavy. Přitom se projevila tendence soustředit k sobě obsahově propojené listiny, což dále narušovalo jejich už tak nedůsledné chronologické řazení. Vedle sebe tak stály listiny týkající se zápisu komorního platu, zástavy vsí Čerňovic či Poutnova nebo smlouvy ohledně dnešního rybníka Regent. Díky tomuto postupu byly do první skupiny opisů zařazeny nejen listiny panovnické, ale též šlechtických vydavatelů. Jednalo se o pány z Kolovrat a na Bezdržicích (fol. 36r–v),¹¹⁴⁴ Buriana z Gutštejna a na Nečtinách (fol. 36v–37v),¹¹⁴⁵ Jindřicha ze Švamberka (fol. 38v–39r)¹¹⁴⁶ a pány z Rebersreutu a na Chodové Plané (fol. 50v).¹¹⁴⁷ Kromě nich se ve výběru nalézala dokonce jedna listina vydaná samotným klášteřem (fol. 49v–50v).¹¹⁴⁸ Na konci první skupiny opisů stálo privilegium císaře Fridricha III. (fol. 52r–v).¹¹⁴⁹

Druhá skupina opisů je jako jediná uvedena nadpisem, který zněl „*Privilegia summorum pontificum pro monasterio Teplensi concessa etc.*“ Jednalo se o nejmenší celek, jež zpřístupňoval 14 listin (fol. 53r–61v). Ten, jak naznačuje název, zahrnoval papežská privilegia: dvě Celestina III. z roku 1197 (fol. 53r–v),¹¹⁵⁰ jedno Inocence III. z roku 1202 (fol. 55v–56r),¹¹⁵¹ jedno Honoria III. z roku 1219 (fol. 54v–55r),¹¹⁵² dvě Řehoře IX. z roku 1234 (fol. 55r–v),¹¹⁵³ dvě Řehoře X. z roku 1273 (fol. 56r–58v),¹¹⁵⁴ dvě Martina IV. z let 1281

L216, listina z 25. 3. 1496 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L216/charter> [cit. 2. 8. 2015]; L235, listina z 22. 7. 1503 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L235/charter> [cit. 2. 8. 2015]; L237, listina z 6. 1. 1504 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L237/charter> [cit. 2. 8. 2015]; L184, listina ze 14. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L184/charter> [cit. 2. 8. 2015]. Čtyři původní listiny zanikly: potvrzení zápisu krále Jiřího na klášterní ves Čerňovice bratrům Janovi z Úlic a z Plesnic a Jindřichovi z Úlic v 600 uherských zlatých a jeho doživotní rozšíření z 29. 12. 1474 (fol. 34r–v); potvrzení doživotního držení zápisu na klášterní ves Čerňovice Jindřichovi ze Švamberka a Kryštofovi ze Švamberka ze 7. 10. 1489 (35r–v); potvrzení smlouvy mezi tepelským klášteřem a Bohuslavem ze Švamberka o navrácení zboží a vsí kláštera z 19. 3. 1474 (fol. 38r–v) a potvrzení Hanuši Sperovi a Kateřině Hoferin zápisu krále Jiřího na ves Poutnov v sumě 200 rýnských zlatých z 10. 2. 1477 (fol. 41r–42r).

¹¹⁴⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L181, listina z 26. 9. 1478 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L181/charter> [cit. 2. 8. 2015].

¹¹⁴⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L175, listina z 8. 8. 1475 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L175/charter> [cit. 2. 8. 2015].

¹¹⁴⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L197, listina z 23. 4. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L197/charter> [cit. 2. 8. 2015].

¹¹⁴⁷ O této listině nejsou odjinud žádné zprávy. Vyhotovena byla patrně 9. 1. 1479 a obsah měla vyjma intulace totožný s klášterní listinou SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L183, listina z 9. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/charter> [cit. 2. 8. 2015].

¹¹⁴⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L183, listina z 9. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/charter> [cit. 2. 8. 2015].

¹¹⁴⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L176, listina ze 14. 11. 1475 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L176/charter> [cit. 2. 8. 2015].

¹¹⁵⁰ CDB I, s. 328–329, č. 360; s. 330, č. 362, listiny ze 7. 8. 1197.

¹¹⁵¹ CDB II, s. 27, č. 30, listina z 1. 4. 1202.

¹¹⁵² Ibidem, s. 161–162, č. 173, listina z 5. 2. 1219.

¹¹⁵³ První z uvedených privilegií z 10. 4. 1234, ve kterém přijímá papež Řehoř IX. pod svou ochranu tepelský klášter společně s jeho statky se zdůrazněním Dolního Žandova, se v originále nedochovalo a Český diplomatář ho neuvádí. CDB III, s. 71–72, č. 67, listina z 13. 4. 1234.

a 1282 (fol. 58v–59v)¹¹⁵⁴ a dvě Inocence VI. z let 1354 a 1355.¹¹⁵⁵ Do této skupiny byly přiřčeny ještě dvě písemnosti, i když jejich vydavateli nebyli papežové. Jednalo se o privilegium papežského legáta Jana z roku 1428, podle kterého mohli opat a řeholníci tepelského kláštera využívat přenosný oltář (fol. 60v), a o odpustkovou listinu pražského arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi z 24. 4. 1370 (fol. 60v–61v), z nichž se ani jedna nedochovala v originále. V souvislosti s druhou částí opisů je třeba zmínit, že písař nechal cíleně folio 54r nepopsané. Toto místo bylo zaplněno až v 19. století opisem důležitého privilegia papeže Celestina III. z roku 1197, kterým uděloval tepelským opatům právo užívat mitru a prsten.¹¹⁵⁶ Tato listina totiž v kopiáři chyběla. Není jistě náhodou, že prázdná strana se nacházela právě za dvěma jinými privilegii papeže Celestina III. Je velice pravděpodobné, že písař o privilegiu udělujícím pontifikálie věděl, ale neměl ho v době vytváření kopiáře k dispozici. Proto na něho vynechal jednu stranu s tím, že ho tam později dopíše, k čemuž došlo až za několik století. Důvod, proč tehdy nebyla listina v klášterním archivu, pravděpodobně souvisel s neúspěšnou snahou tepelského opata Petra o získání potvrzení a hlavně rozšíření zmíněného privilegia od papeže Lva X. Tento pokus proběhl kolem dubna roku 1516.¹¹⁵⁷ Za předpokladu, že by tato hypotéza byla správná, došlo by ke zpřesnění doby vzniku tepelského kopiáře.

Poslední skupina je tvořena 33 opisy písemností široké škály vydavatelů (fol. 61v–96r). Lze vymezit v zásadě několik tematických okruhů, kterých se listiny a listy týkaly. Jako první byly uvedeny dvě listiny vztahující se k patronátním právům (61v–63r).¹¹⁵⁸ Poté následovalo pět listin vypovídajících o hranicích klášterství (fol. 63r–65r, 83v–84r).¹¹⁵⁹

¹¹⁵⁴ *CDB V/2*, s. 326–327, č. 688, listina z 5. 1. 1273; s. 351–352, č. 707, listina z 23. 5. 1273.

¹¹⁵⁵ *CDB VI*, s. 231–232, č. 178, listina z 3. 10. 1281; s. 247–248, č. 190, listina z 21. 1. 1282. Obě zůstaly zachované pouze v opisech.

¹¹⁵⁶ *RBM V*, s. 794–795, č. 1808, listina z 2. 3. 1354; *RBM VI*, s. 13, č. 11, listina z 18. 4. 1355.

¹¹⁵⁷ *CDB I*, s. 329, č. 361, listina ze 7. 8. 1197.

¹¹⁵⁸ Vypovídá o tom opis nedatované supliky opata Petra papeži Lvovi X. a listu opata a konventu z 11. 4. 1512 určeného Antonínovi z Galiana, který měl klášter v dané věci zastupovat. – NK ČR, Teplá MS. A 47/1, fol. 341r–343r.

¹¹⁵⁹ *CDB III*, s. 32, č. 33, listina komendátora německých rytířů v Čechách Rudegera z 6. 2. 1233. Tuto listinu známou pouze z opisu přiřadila Jana Oppeltová ještě k předchozí skupině papežských privilegií. – J. OPPELTOVÁ, *Tempus scribendi*, s. 258. S tím ale s ohledem na obsahové souvislosti nelze souhlasit. Druhá listina se dochovala v dobovém opisu: SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L205, pag. 17–19, opis listiny Lorence z Videršperka a Markvarta z Úlic z 30. 6. 1488 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 2. 8. 2015].

¹¹⁶⁰ *RBM VI*, s. 51, č. 86, listina Boreše z Bečova a Slávka z Rýzmburka z 5. 8. 1355; SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, pag. 15–16, opis listiny Mareše ze Švamberka z 13. 3. 1487 a L205, pag. 14–15, opis listiny Buška ze Žeberka a Ctibora z Volfštejna ze 7. 11. 1486 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 2. 8. 2015]. Nejstarší dochování textu zbylých dvou písemností pochází z tepelského kopiáře. Jedná se o nedatované narovnání sporu mezi tepelským klášterem a Janem Trpístským z Gutštejna o vedení vody z potoka vyhotovené Janem z Doupova a Janem Habartem ze Strachovic (fol. 83v–84r). Dále jsou to výpovědi poddaných ve sporu o hranici mezi stejnými stranami ze 4. 9. 1486 (fol. 84r–87r).

Jednoho zástupce mělo vrácení statků zabraných klášteru (fol. 65v–66r).¹¹⁶¹ Dvě písemnosti se týkaly správy klášterních poddaných ve vsích s více majiteli (fol. 66r–v, 82v–83r).¹¹⁶² Osm opisů, což bylo nejvíce v rámci třetí skupiny, se vztahovalo ke koupím statků či platů klášterem (fol. 66v–72v, 77r–79r).¹¹⁶³ Ojedinělou byla listina věnovaná desátkům odváděným klášterními poddanými (fol. 73r).¹¹⁶⁴ Čtyři písemnosti se vázaly k darům klášteru, mezi kterými byly plat, finanční obnos či vesnice (73r–75r, 82r–v).¹¹⁶⁵ Soubor tří listin vypovídajících o konfraternitách kanonie mezi ostatní písemnosti třetí skupiny na první pohled příliš nezapadá (fol. 75r–77r).¹¹⁶⁶ Pro tepelský klášter byly ale důležité a pořád aktuální, což byl také důvod jejich začlenění do kopiáře. Dvě listiny ze 14. století zpravovaly o pronájmu klášterních statků.¹¹⁶⁷ Přeložena z němčiny do češtiny a přepsána do kopiáře byla také jedna listina svědčící o prodeji klášterní vesnice Louka v roce 1354 (fol. 80r–81v).¹¹⁶⁸ Velmi významný byl menší soubor tří opisů listin, které měly narovnávat dva největší spory tepelského opata Zikmunda během jeho působení (fol. 87r–94v a 96r). Jednalo se jednak o konflikt s chotěšovským proboštem Jiřím a jednak s klášterním městečkem Teplá.¹¹⁶⁹ Ani

¹¹⁶¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L146, listina několika šlechticů v čele s Prokopem ze Švamberka z 22. 5. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L146/charter> [cit. 2. 8. 2015].

¹¹⁶² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L162, listina Prokopa ze Švamberka z 27. 7. 1465 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L162/charter> [cit. 2. 8. 2015]. Text listu strahovského řeholníka Mikuláše z 23. 3. 1489, ve kterém vypovídal o klášterních poddaných v Nové Vsi, se dochoval pouze v kopiáři.

¹¹⁶³ Hned první listina z 23. 4. 1495 je opět známá pouze prostřednictvím kopiáře – Kašpar z Neuperga v ní prodává klášteru dvůr v Mnichově (fol. 66v–68r). *RBM III*, s. 644–645, č. 1650, listina Vyšemíra z Bezdužic ze 7. 6. 1330; *RBM VIII/1*, s. 87–88, č. 134, listina Freimunda z Milkova z 5. 7. 1364; *RBM VII*, s. 422–423, č. 696 a s. 423–424, č. 697, listiny Stupka z Boněnova z 26. 11. 1360; SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L96, listina Chvala z Ovčína z 6. 4. 1402 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L96/charter> [cit. 2. 8. 2015]; *RBM V*, s. 38–39, č. 77, listina tepelského kláštera ze 14. 12. 1346 – do kopiáře zařazena kvůli doplnění informací k následující listině; SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L131, listina Jana Junische z 2. 2. 1456 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L131/charter> [cit. 2. 8. 2015].

¹¹⁶⁴ *RBM VII*, s. 232, č. 351, listina faráře v Číhaně Vyšemíra z 13. 12. 1359.

¹¹⁶⁵ Listina strahovského opata Konráda z 28. 6. 1373, ve které potvrdil donaci klášteru Teplá na základě poslední vůle bývalého faráře v Číhaně Vyšemíra, se v originále nedochovala (fol. 73r–74r). SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L89, klášterní listina z 23. 4. 1391 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter> [cit. 2. 8. 2015]; *RBM V*, s. 547, č. 1131, listina chotěšovského probošta Petra z 15. 8. 1351; s. 558, č. 1155, listina premonstrátského opata Jana z 12. 10. 1351.

¹¹⁶⁶ První dvě listiny na konfraternitu se dochovaly pouze v opise: listina kladubského kláštera z 12. 6. 1342 (fol. 75r–v, *RBM IV* ji nezná) a listina speinshartského kláštera z 2. 2. 1369 (Karel DOLISTA (ed.), *Speinshart und Tepl 1368–1540*, APraem 65, 1989, 1–2, s. 81–82, č. 2). Listina speinshartského kláštera z 23. 7. 1465 je více méně zopakováním listiny z roku 1369 (ibidem, s. 83–84, č. 5).

¹¹⁶⁷ *RBM III*, s. 615–616, č. 1566, listina Markvarta z Úlic z 28. 5. 1328. Druhá listina z 1. 10. 1316 je známá pouze z opisu a *RBM III* ji nereflexuje. Vypovídá o tom, že tepelský klášter pronajal na 10 let své vesnice Budeč, Lucko a Číhanou včetně klášterního dvora v Budči Dětřichovi z Gutštejna (fol. 81v–83r).

¹¹⁶⁸ Originál v německém znění je editován v rámci *RBM V*, s. 811–812, č. 1845, klášterní listina z 12. 5. 1354. Motiv výběru této relativně staré listiny souvisí se situací druhé dekády 16. století. Tehdy měl tepelský klášter velmi napjaté vztahy s majitelem bečovského panství, kterým byl Jan Pluh z Rabštejna. Z tohoto pohledu měla listina z poloviny 14. století stanovující kromě hranice mezi tepelským a bečovským panstvím např. i podmínky rybolovu poddaných v hraničních potocích a těžby nerostů pro kanonii na počátku 16. století velký význam.

¹¹⁶⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L159, listina krále Jiřího z Poděbrad z 30. 3. 1459, ve které potvrzoval narovnání učiněné hradištským opatem Jiřím viz <http://monasterium.net/mom/CZ->

jedno z narovnání však nepřineslo očekávaný klid. Za zmínku stojí také skutečnost, že součástí této skupinky byla i panovnická listina, která se jako jediná nacházela mimo první soubor opisů. Poslední záznam, který zahrnul do tepelského kopiáře jeho tvůrce, byl věnován vybírání cla v městečku Teplá.¹¹⁷⁰

Dodatečně připojeny byly ještě konfirmace krále Ludvíka z roku 1523 a překlad latinské konfirmace krále Václava IV. z roku 1393 do češtiny (fol. 96v–98r, 103r–111r). Zatímco v prvním případě se jednalo o doplnění nově získané listiny klášteřem,¹¹⁷¹ která měla patřit k první skupině opisů převážně královských listin, ve druhém případě se jednalo již o něco jiného. Původní text latinské listiny byl totiž v kopiáři zachycen při jeho vzniku (fol. 26r–v). Je tedy pravděpodobné, že tento zápis byl vytvořen v souvislosti s neznámou momentální potřebou.

Tepelský kopiář, dnes z velké části nezvěstný, společně s želivským kopiářem představují jediné středověké doklady o existenci této diplomatické kategorie v premonstrátských kanoniích v Čechách a na Moravě. Význam rukopisu je o to větší, že ze zaznamenaných 109 opisů při vzniku kopiáře a krátce poté se dochovalo v originále či dobovém opisu 85 listin. U 24 písemností je tak v kopiáři zachycen nejstarší doklad jejich znění a někdy také jediný. Z tepelského kopiáře výrazně čerpal Václav Schilling při vytváření prvního svazku Tepelských análů, přičemž většinu dokumentů přepsal v plném znění.¹¹⁷²

Účel kopiáře spočíval v plnotextovém zaznamenání písemností, které byly počátkem 16. století důležité pro tepelský klášter. Jinými slovy řečeno, šlo o listiny a listy, které byly v některém ohledu stále aktuální. To je vidět zejména v případě zástavních listin, z nichž velká část, dnes ještě existujících, zůstala zcela bez povšimnutí. Dále to byly hlavně dokumenty, které se v době vzniku kopiáře nacházely v klášterním archivu. Z tohoto důvodu se jednalo o výběrový kopiář. Například královské konfirmace potvrzující pouze listiny již v kopiáři opsané, nemusely být reflektovány. Týkalo se to konfirmace krále Jana Lucemburského z 20. 9. 1341, ve které potvrzoval privilegia krále Václava II. z 27. 2. 1288 (fol. 11v–12r) a z 11. 1. 1298 (fol. 13v–14r).¹¹⁷³ Do kopiáře nebyla zařazena také konfirmace

SOAP/TeplaOPraem/L159/charter [cit. 2. 8. 2015]; L236, listina Albrehta z Kolovrat ze 7. 11. 1503 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L236/charter> [cit. 2. 8. 2015]. Poslední listina, z níž byl opsán jen začátek s odkazem na předchozí listinu, byla doplněna až později. Byla to klášterní listina, která byla vyhotovena pravděpodobně ve stejný den jako listina Albrehta z Kolovrat. V originále se však nedochovala (fol. 96r).

¹¹⁷⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L205, pag. 11–13, opis listiny několika drobných šlechticů z 9. 5. 1483 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 2. 8. 2015].

¹¹⁷¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L255, listina krále Ludvíka z 13. 3. 1523 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L255/charter> [cit. 2. 8. 2015].

¹¹⁷² NK ČR, Teplá MS. A 47/1.

¹¹⁷³ *RBM IV*, s. 402, č. 1008, listina z 20. 9. 1341.

krále Karla IV. z 26. 2. 1353. Tou potvrzoval dvě konfirmace svého otce, kromě listiny z 12. 4. 1333 (fol. 21r–22v) také předchozí konfirmaci z 20. 9. 1341.¹¹⁷⁴ Pozoruhodnější je absence privilegia krále Vladislava Jagellonského z 24. 8. 1486, které obsahuje kromě potvrzení privilegia krále Jana Lucemburského z 23. 1. 1342 (fol. 19r–v) ještě povolení, že klášter může těžit pro svůj užitek rudy různých kovů.¹¹⁷⁵ Zarážející je také např. nepřítomnost opisu listiny Anežky z Kočova a na Chodové Plané a jejích sester vypovídající o prodeji jejich poloviny dnešního rybníka Regent tepelskému klášteru z roku 1501.¹¹⁷⁶ Zvláštní je to z toho důvodu, že založení stejného rybníka byly věnovány v kopiáři hned tři listiny. Přesný klíč, podle kterého byly písemnosti vybírány na přepis do kopiáře, lze jen těžko v současné době rekonstruovat.

Na závěr k tepelskému kopiáři se nabízí otázka, zda byl v tepelské kanonii prvním svého druhu, či zda např. pouze nenahrazoval opotřebovaný svazek, který sloužil již dlouho před ním. S ohledem na nedostatečné dochování pramenů, zejména co se týče úředních knih, není možné na tuto otázku jednoznačně odpovědět. Jako jisté vodítko by opět mohla posloužit vynechaná strana za dvěma privilegii papeže Celestina III. (fol. 54r), která byla s největší pravděpodobností určena k dodatečnému doplnění třetího privilegia téhož papeže. Lze předpokládat, že první papežská privilegia, která kanonie získala, by neměla chybět v žádném kopiáři soustřeďujícím důležité písemnosti vztahující se ke klášteru. Proto je nepravděpodobné, že by si písař v případě nepřítomnosti originálu listiny v archivu nevypomohl textem ze starého kopiáře. Lze tedy uzavřít, že starší kopiář obdobného obsahu patrně neexistoval. Nelze ale vyloučit možnost používání paralelního kopiáře, který mohl být úzce specializovaný. Nabízely by se např. skupiny písemností související se zástavami či řádovým centrem.

3.1.5.2. Registra

Velmi zajímavá je v souvislosti s tepelským klášterem otázka používání register. Pro existenci register listin, např. období specializovaných register týkajících se klášterních dluhů vedených během druhé poloviny 15. století v Chotěšově, nejsou žádné hmatatelné důkazy. Je ale možné, že s ohledem na daleko menší míru zadlužení tepelského kláštera v pozdním středověku oproti chotěšovské kanonii nebylo nutné vystavené dluhopisy opisovat do

¹¹⁷⁴ *RBM V/4*, s. 680, č. 1456, listina z 26. 2. 1353.

¹¹⁷⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L192, listina z 24. 8. 1486 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L192/charter> [cit. 1. 8. 2015].

¹¹⁷⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L226, listina z 19. 10. 1501 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L226/charter> [cit. 1. 8. 2015].

zvláštního rukopisu. Ohledně vedení register jiných druhů listin nelze učinit z důvodu absence jakýchkoli důkazů konkrétní závěry. Nepomůže zde ani analogie s jinými kláštery v českých zemích, jelikož je dochování register listin velmi vzácné. Přesto se zřejmě jednalo ve středověku o relativně běžnou diplomatickou kategorii, jak dokládá dochování rukopisů v sousedním Bavorsku. Již ze 13. století pochází registra benediktinských klášterů Niederalteich, Oberalteich, Biburg a sv. Emmeram v Řezně. Z klášterů jiných řádů třeba ještě jmenovat augustiniány kanovníky u sv. Mikuláše u Pasova a premonstrátskou kanonii Neustift u Freisingu. Od 14. století jsou rovněž k dispozici registra v benediktinském klášteře Ensdorf.¹¹⁷⁷

Naproti tomu u kláštera Teplá je bezpečně doložená existence pozdně středověkých register správní korespondence. Konkrétní doklady této diplomatické kategorie jsou na našem území velice vzácné a v případě klášterního prostředí se jedná dokonce o ojedinělý příklad. Z premonstrátských kanonií v Čechách se jinak dochovala nejstarší registra missivů až z přelomu 16. a 17. století. Jedná se o rukopis obsahující listy strahovských opatů z let 1583 až 1616.¹¹⁷⁸ O něco mladší jsou tepelská registra opatské korespondence z let 1604 až 1652, která mají smíšený charakter a zaměřují se zejména na hospodářské poměry kanonie.¹¹⁷⁹ Ze středověku je však z Teplé k dispozici pouze 12 drobných fragmentů pocházejících z listopadu 1516 až února 1517. Všechny byly sejmuty z přídeští knih tepelské knihovny a jsou dnes uloženy v Národní knihovně.¹¹⁸⁰ Pravděpodobně pocházely z jedné knihy register. Tomu, že se nejedná o dvě různé úřední knihy – opatská registra missivů a hejtmanská registra missivů, nasvědčují dva zlomky nesoucí texty listů obou vydavatelů (opata i hejtmana) zároveň.¹¹⁸¹ Každý z těchto listů byl oříznut, a představuje tak přinejmenším polovinu původního folia, jehož velikost byla minimálně 31 x 21 cm. Fragmenty obsahují pozůstatky 33 missivů tepelského opat Petra a jeho hejtmana Vavřince ze Šírtinku, z nichž sedm jich je takřka kompletních. Z toho je 14 psáno česky a 19 německy, přitom opatských (22) je dvakrát více než hejtmanských (11). Co se týče jazykového rozložení, tak mezi opatskými listy je přibližně stejné množství českých (12) a německých (10), kdežto

¹¹⁷⁷ Středověkým registrům vedeným mimo jiné v bavorských kláštorech se věnuje Joachim WILD, *Beiträge zur Registerführung der bayerischen Klöster und Hochstifte im Mittelalter*, Kalmütz 1973.

¹¹⁷⁸ Do knihy byly zahrnuty i záznamy o finančních a obchodních záležitostech. Podrobný rozbor záznamů učiněných během prvních čtyř let rukopisu provedl Jan PAŘEZ, *Diplomatika a správa premonstrátské kanonie na Strahově v 16. století*, SAP 53, 2003, s. 393–402.

¹¹⁷⁹ O tepelských registrech missivů v 17. století a v první polovině 18. století informuje Jana OPPELTOVÁ, *Tempus scribendi. Narativní prameny vzniklé v prostředí premonstrátských kanonií v Čechách a na Moravě v 17. a 18. století*, dizertační práce na Ústavu PVH a archivnictví na FF MU, Brno 2005, s. 263–266.

¹¹⁸⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147.

¹¹⁸¹ Ibidem, fol. 3 a 11.

u hejtmanových missivů převažuje němčina (9). Jazyk listu ovlivňoval kromě příjemce také vydavatel a možná i písař. V případě hejtmana se bezpochyby jednalo o Němce. Listy jsou adresovány okolním šlechticům a vrchnostem vůbec (Arnoštovi z Plané,¹¹⁸² Janovi z Kočova,¹¹⁸³ Volfu Dobrohostovi z Ronšperka a na Horšovském Týně,¹¹⁸⁴ Janovi ze Šternberka a na Bechyni,¹¹⁸⁵ Oldřichovi Vranovskému z Valdeku a na Tochovicích,¹¹⁸⁶ valdsaskému opatu Ondřejovi,¹¹⁸⁷ Václavovi z Jablonné a na Žluticích¹¹⁸⁸ a Vilémovi „*von Mila vnnd zu Ghabern*“¹¹⁸⁹) či jejich úředníkům (švamborskému hejtmanu Janovi Dolskému z Týnce, který se nachází v adrese hned tří listů,¹¹⁹⁰ nejmenovanému toužimskému hejtmanovi,¹¹⁹¹ nečtinskému hejtmanovi Bohuslavu Strachotovi z Kralovic,¹¹⁹² hejtmanovi na saském Auerbachu Kryštofovi ze Steinu¹¹⁹³ a hejtmanovi na bavorském Kupferbergu Alexandrovi z Willinsteinu¹¹⁹⁴). Dle register komunikoval klášter Teplá rovněž s regionálními městy a městečky (plzeňským principálem,¹¹⁹⁵ Stříbrem,¹¹⁹⁶ Horním Slavkovem,¹¹⁹⁷ Bečovem nad Teplou,¹¹⁹⁸ Bochovem¹¹⁹⁹ a neidentifikovanou lokalitou, kterou lze paleograficky interpretovat jako „*Khemmet*“¹²⁰⁰). Jeden list byl dokonce určen představitelům vsi Mýtina (Alten Albenreuth), tedy rychtáři a přísežným.¹²⁰¹

Na zlomcích jsou zaznamenány výlučně vydané poselací listy, jejichž obsah byl zachycen celý. Dochované zápisy nasvědčují tomu, že registra byla vedena průběžně a jednotlivé záznamy byly řazeny dle data vydání. Grafická úprava zápisů odpovídala podobě skutečného listu. Uprostřed nebo vpravo pod vlastním textem, který byl v jednom bloku, se nacházela subskripce. Nakonec stála vlevo, či vpravo vnější adresa. Písmeno zahajující každý ze tří celků mohlo být větší a zdobenější oproti zbylým literám. Jednotlivé zápisy neměly žádné záhlaví, což muselo zneprůjemňovat orientaci v rámci rukopisu. Dochován je pouze

¹¹⁸² Ibidem, fol. 9r.

¹¹⁸³ Ibidem, fol. 9v. A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 196.

¹¹⁸⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, fol. 6v.

¹¹⁸⁵ Ibidem, fol. 5v.

¹¹⁸⁶ Ibidem, fol. 1v.

¹¹⁸⁷ Ibidem, fol. 10r.

¹¹⁸⁸ Ibidem, fol. 8r.

¹¹⁸⁹ Ibidem, fol. 7r.

¹¹⁹⁰ Ibidem, fol. 3r, 5r a 6r.

¹¹⁹¹ Ibidem, fol. 3v.

¹¹⁹² Ibidem, fol. 8r. A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 204. Zde je ale dotyčný uveden jako purkrabí.

¹¹⁹³ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, fol. 10v.

¹¹⁹⁴ Ibidem, fol. 11r.

¹¹⁹⁵ Ibidem, fol. 5r.

¹¹⁹⁶ Ibidem, fol. 4r.

¹¹⁹⁷ Ibidem, fol. 2r.

¹¹⁹⁸ Ibidem, fol. 1r.

¹¹⁹⁹ Ibidem, fol. 2v.

¹²⁰⁰ Ibidem, fol. 10v.

¹²⁰¹ Ibidem, fol. 12r.

jeden nadpis uvozující skupinu záznamů ze stejného dne, kterým začínala strana a který má podobu datace („1516 feria III post omnium sanctorum“¹²⁰²). Jen stereotypní formule byly většinou zkráceny, což se týkalo subskripce a vnější adresy. Subskripce u opatských listů byla zredukována do podoby „Kněz Petr opat“ nebo „Petrus abt“. Spíše výjimečně zůstala tato formule v původním znění, tzn. „Kněz Petr opat kláštera Teplského“ a „Petrus abt des stifts Teppel“.¹²⁰³ V německých missivech hejtmana je subskripce zkrácena buď na pouhé „Lorencz von Schirnting“, nebo na „Lorencz von Schirnting hawptman“. Jedenkrát je pak doložena úplná subskripce „Lorencz von Schirnting hawptman zcur Toppel“ stejně jako česká zkrácená varianta „Vavřinec z Širntinku“.¹²⁰⁴ V rámci vnější adresy jak českých, tak německých listů mohlo být vypuštěno oslovení. Datační formule se od těch v čistopisech v zásadě nelišily vyjma dvou případů, kdy bylo vynecháno uvozující slovo „datum“.¹²⁰⁵ U slov v rámci textu či v adrese se vyskytují běžné zkratky. Spíše výjimečně byly frekventovanější výrazy, popř. dvouslovné obraty, nahrazovány siglami. Je možné se setkat s následujícími možnostmi: „g.“ ve významu gnädig nebo Gnaden,¹²⁰⁶ „f“ pro Freund,¹²⁰⁷ „e. g.“ pro euer Gnaden,¹²⁰⁸ „g. f.“ pro guter Freund¹²⁰⁹ a „g. h.“ pro gnädiger Herr.¹²¹⁰ Lze ale očekávat, že některé tyto zkratky mohly být použity i v čistopise.

V rámci textů na zmíněných 12 zlomcích lze rozlišit tři písarské ruce, přičemž všechna písmena mají kurzivní charakter. První písař, pracovně označený jako R1, se omezil na německé texty.¹²¹¹ Objevují se výrazné nasazovací tahy. Písmena *l* a *b* mohou být jak se smyčkami, tak bez nich. Charakteristická jsou lámaná písmena *e*, *r*, *o*. Často se vyskytují společně písmena *zc*. Písař nikdy nepoužívá vysoké *w*. Dílem druhé písarské ruky R2 jsou pouze texty, které jsou opět výlučně německé.¹²¹² Písmo je relativně lehké a oblé. Má čtvercový modul. Nevyskytují se sloní choboty a vysoké *w*. Předpona *ver* bývá důsledně krácena. Minuskulní písmena s dlouhými dříky (*l*, *b*, *h*, *k*, *d*) mívají vždy smyčku. Písmeno *z*, které mívá horní nasazovací tah zprava doleva, se může vyskytovat buď samostatně bez *c*, nebo v podobě *cz*.

¹²⁰² Ibidem, fol. 6r.

¹²⁰³ Jedná se pouze o dva případy, jeden česky a jeden německy. – Ibidem, fol. 3r a 1r.

¹²⁰⁴ Ibidem, fol. 12r a 4r.

¹²⁰⁵ Ibidem, fol. 2v a 12r.

¹²⁰⁶ Ibidem, fol. 2v, 9r a 12v.

¹²⁰⁷ Ibidem, fol. 12r.

¹²⁰⁸ Ibidem, fol. 9r.

¹²⁰⁹ Ibidem, fol. 11r.

¹²¹⁰ Ibidem, fol. 4v a 1v.

¹²¹¹ Ibidem, fol. 1r, 2r, 2v, 3v, 4r (2. text), 6r (2. text), 6v (2. text), 7r (1. text), 9r (1. text), 9v, 10r (1. text), 10v (2. text), 11r, 12r, 12v (1. a 2. text).

¹²¹² Ibidem, fol. 1v (2. text) a 4v.

Písařská ruka R3 se podobá písaři R1. Jsou jí psány české texty.¹²¹³ Vyskytují se výraznější nasazovací tahy u dlouhých dříků (*t*, *l*, *l*) a vysoké *w*. Písmena *l* a *b* mohou být opatřena smyčkami, ale také nemusí. Minuskulní *e* a *o* mohou mít podobu jak lámanou, tak oblou. Písařské ruce R1 a R2 je možné ztotožnit s písaři některých dochovaných missivů. V případě R2 se jedná o nedatovaný list, který pochází s největší pravděpodobností z roku 1518 (M36).¹²¹⁴ Autor šesti missivů z let 1516 a 1517, označovaný jako M35, je zároveň písařem R1.¹²¹⁵ Z tohoto poznatku vyplývá, že stejný písař, který psal čistopisy, mohl zapisovat i do register missivů. Lze zajít ještě dál a předpokládat, že autor čistopisu vytvořil i příslušný zápis v registrech. Nabízí se i myšlenka, že se písaři mohli specializovat na jeden jazyk (německý, či český). Pro tu ale na tomto místě není dostatek důkazů.

Místo register v rámci procesu vzniku úředních listů v kanceláři tepelského kláštera ozřejmují zásahy do jednotlivých jejich zápisů. Ty měly z formálního hlediska dvojí podobu. Jednak to bylo škrtnutí textu, který se ukázal jako nevhodný. Dělo se tak horizontální čarou vedenou skrze jedno nebo více slov. V některých případech mohly být čáry dvě. Další způsob zásahu představovalo dodatečné vkládání textu, které mělo dvě varianty. Pokud se jednalo o krátký text sestávající z jednoho až tří slov, byl vpisován mezi řádky. Často se tento vpisek nacházel nad přeškrtnutou pasáží, kterou nahrazoval. Naproti tomu rozsáhlejší vsuvky byly soustředěny na levý okraj vlastního textu. Propojení s místem, ke kterému se dodatek měl vztahovat, zajišťovala zvláštní značka mající buď podobu dvojité šikmé čárky, nebo kombinace dvojité šikmé čáry s dvojitou vodorovnou čarou. Výskyt těchto zásahů byl poměrně častý a v každém zápisu se jich většinou několik objevuje. K opravám docházelo jak během psaní samotným písařem, tak i zpětně. V případě, že je škrtnuté slovo nahrazeno hned následujícím slovem, jedná se o zásah během zapisování. Například v textu listu opata Petra švamberskému hejtmanovi bylo na konci řádku škrtnuté slovo „*prosíme*“ nahrazeno slovem „*žádáme*“, kterým začínal následující řádek.¹²¹⁶ Chybu si tedy uvědomil sám písař, či na ni byl upozorněn během psaní. Obdobný případ se nalézá v listu opata nečtinskému hejtmanovi, kde za škrtnutým slovesem „*němůž*“ hned následuje „*nemohla*“.¹²¹⁷ Průběžná oprava se nachází také v dataci listu tepelského hejtmana určeného Arnoštovi na Plané, ze kterého se zachoval pouze jeho konec, přičemž vlastní obsah není znám. Písař původně automaticky psal

¹²¹³ Ibidem, fol. 1v (1. text), 3r, 4r, 5r (1. a 2. text), 5v, 6r (1. text), 6v (1. text), 7v, 8r (1. i 2. text), 8v, 10r (2. text; nejisté s ohledem na dochování pouze části prvního řádku) a 11v.

¹²¹⁴ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3087/24, nedatovaný list opata Petra.

¹²¹⁵ Ibidem, A3087/16, opatův list ze 7. 6. 1516; A3087/17, hejtmanův list z 11. 8. 1516; A3087/18, opatův list z 27. 2. 1517; A3087/19, opatův list ze 14. 3. 1517; A3087/20, opatův list z 19. 3. 1517 a A3087/18, opatův list z 23. 5. 1517.

¹²¹⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, fol. 6r.

¹²¹⁷ Ibidem, fol. 8r.

dataci v německém jazyce stejně jako předchozí část textu: „Datum dinstag“ a na dalším řádku pokračoval „noch“, když si uvědomil, že by měla být latinsky. Proto nejprve přeškrtnul na konci řádku označení pro den v týdnu a nadepsal latinskou obdobu „feria III“. Poté škrtnul i německou předložku o řádek níž a dále pokračoval již latinsky „post conceptionem Marie anno etc. XVI“.¹²¹⁸

Daleko zajímavější jsou ale dodatečné zásahy, které jsou ve znamení stylistických úprav či věcného zpřesnění. Tyto úpravy nechávají tušit, že do register nebyl přepisován text z čistopisu, nýbrž zde vznikaly koncepty. Z charakteru dodatečných zásahů totiž vyplývá, že se s největší pravděpodobností jedná o výsledek revidování textu druhou osobou, kterou mohl být i sám vydavatel (tzn. opat, nebo hejtman). Typickým příkladem je zlomek listu tepelského hejtmana Vavřince ze Širntinku určeného hejtmanovi na Kupferbergu Alexandrovi z Willinsteinu. V původním textu bylo adresátovi vykáno, což bylo nakonec opraveno na týkáni.¹²¹⁹ Bližšího vztahu mezi oběma hejtmany si písař zřejmě nebyl vědom. Proto tepelský hejtman, když schvaloval znění konceptu, ho na tuto skutečnost upozornil. Další doklad toho, že se jedná o koncepty, představují zpřesňující a doplňující úpravy. Ty jsou obzvláště názorné v opatově listu Volfu Dobrohostovi z Ronšperka reagujícím na adresátovu přímlovu týkající se klášterního poddaného Vávry z Vlkovic, který se chtěl usadit na jeho panství. Jelikož ho opat neznal, měl se za ním dotýčný osobně dostavit. V případě, že by neměl dluhy, byl by mu vystaven výhostní list, aby se mohl přestěhovat. Během korektur byl původní text rozšířen o informaci, že „[...] jestliby s vašich [někt]erý se za námi [u]saditi chtěl a [n]ás za p[án]a mieti [...] jemu také rádi [b]yste chtieti [pr]opustiti“. Kromě toho došlo ke stylistickým úpravám předposlední věty „vaši milosti to k vuoli rádi učiniti chme [!] a jeho propustiti vaši milosti“ do výsledné podoby „vaši milosti to k vuoli rádi učiniti chcme jeho vám propustiti“.¹²²⁰ Obdobná dodatečná zpřesnění a doplnění se vyskytují i v jiných zápisech. Např. do textu listu opata Petra, ve kterém prosí valdsaského opata Ondřeje, aby dohlédl na zaplacení dluhu Jungu Jandovi z Chotěnova Schreiberem a Petrem Niklem z Mýtiny („Alberenreuth“) za pivo, byly konkrétní dlužné částky později doplněny nadepsáním („ii s. xii g.“ a „iii f.“).¹²²¹ Do textu opatova listu určeného purkmistru a radě neidentifikovaného města („Khemmet“) ve věci prosby, aby jejich obyvatel Gorg Tolhepf uhradil Bártu Niklovi z Úšovic dluh osmi rýnských zlatých za slad, bylo rovněž zasahováno. U Bártý Nikla bylo upřesněno, že se jedná o klášterního poddaného nadepsáním „der

¹²¹⁸ Ibidem, fol. 9v.

¹²¹⁹ Jednou bylo „euch“ opraveno na „dich“ a jednou na „dir“. – Ibidem, fol. 11r.

¹²²⁰ Ibidem, fol. 6v.

¹²²¹ Ibidem, fol. 10r.

unser“.¹²²² Ve zlomku listu tepelského opata týkajícího se sporu kolem prodeje mlýna byl do věty „... *jest jeho správil, že mu dlužen*“ dodatečně doplněn na konec podmět „*Prokop*“.¹²²³ Z těchto několika nejvýraznějších příkladů jednoznačně vyplývá, že zápisy v registrech nemohly vznikat opisováním ani z čistopisů, ani z konceptů. Množství a charakter oprav nasvědčují tomu, že na stránkách register přímo vznikalo výsledné znění missivů. Zápisy v registrech z let 1516 a 1517 totiž představovaly zároveň koncepty.

Ze všech 12 dochovaných zlomků vyplývá, že kniha, ze které byly vyříznuty, byla určena výlučně k evidování missivů souvisejících s vrchnostenskou správou. Proto nebude daleko od pravdy předpoklad, že musela existovat ještě paralelní registra obsahující zejména latinské listy. V tomto případě se však nelze opřít o přímé důkazy. Nabízí se také otázka, zda dochované fragmenty pocházely ze svazku, kterým byl tento typ diplomatického materiálu v Teplé založen, nebo ze svazku, který byl již několikrát v pořadí. Nalezení odpovědi však není vůbec jednoduché.

Přes akutní nedostatek pramenů poskytuje jisté indicie první díl Tepelských análů od Václava Schillinga. V rámci období do roku 1526 se v něm totiž nachází i opisy 12 missivů tepelských opatů a konventu,¹²²⁴ jejichž čistopisy nemohl mít analista téměř jistě k dispozici. Informace o znění jednotlivých listů musel tedy čerpat z jiných zdrojů, kterými mohly být jejich koncepty nebo právě registra. Některé missivy mohly také zachycovat notářské instrumenty nebo dobové opisy. V každém případě bude lepší nejprve nastínit, jaké poselací listy se díky análům dochovaly. Nejstarší z nich je datován do roku 1458. Další listy pak pochází z let 1467 (2), 1468, 1492, 1503 (2), 1510 (2), 1516 a 1517. U jednoho nedatovaného lze dobu sepsání vymezit léty 1516 a 1526. Většina listů je psána latinsky, pouze dva jsou v němčině. Ve třech případech je vydavatelem konvent, dvakrát opat spolu s konventem. Zbylé missivy pak nesou pouze jméno opata. Nejvíce, tzn. čtyři, jich směřovalo do řádového centra premonstrátskému opatovi a případně i generální kapitule. Tři byly určeny opatům premonstrátských klášterů (Louky, Osterhofenu a Steinfeldu). Po jednom listu obdrželi následující adresáti: administrátor Hiláriu Litoměřický, papežský legát Rudolf, Jindřich starší z Plavna, papež Lev X. a český král Ludvík. Zajímavé poznatky přináší podoba jednotlivých

¹²²² Ibidem, fol. 10v.

¹²²³ Ibidem, fol. 7v.

¹²²⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 59v–60r (list konventu z 24. 12. 1458), 86v (list opata z října 1467), 92r (opatův list ze září 1468), 117r (opatův list z 29. 4. 1492), 319r–v (list konventu po 30. 5. 1467), 327v–328r (list opata a konventu ze 7. 4. 1503), 329r (opatův list z 20. 6. 1503), 338r–v (list konventu z 6. 4. 1510), 338v–339r (opatův list z 6. 4. 1510), 341r–342v (nedatovaný list opata patrně z dubna 1516), 343r–v (opatův list z 6. 10. 1517) a 348r (nedatovaný list opata a konventu z rozmezí let 1516 až 1526). Čtyři listy byly editované: K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 288–290, č. 57 (24. 12. 1458), s. 320–321, č. 92 (7. 4. 1503), s. 273–274, č. 119 a s. 274–275, č. 120 (6. 4. 1510).

opisů. Podle chybějících formulí či případně podle krácení stereotypních obrátů lze vyvozovat, jaký typ předlohy mohl mít analista pro znění daného missivu k dispozici. Nejdůležitější jsou v tomto případě dvě formule typické pro uzavřené listy: subskripce, která bývá u čistopisů dole pod textem, a vnější adresa. Při zapisování do register byly tyto formule ve většině případů kráceny, jak bylo nastíněno výše. Jak tomu bylo u konceptů, můžeme soudit pouze na základě dvou dochovaných středověkých exemplářů, jednoho nedatovaného a druhého z roku 1502.¹²²⁵ Z nich vyplývá, že subskripce nebyla na konceptech vůbec uváděna. Vnější adresa mohla být buď připojena pod textem ve zkrácené podobě, nebo nemusela být vůbec uvedena. Existence těchto konceptů nevylučuje vedení register missivů na počátku 16. století. Registra mohla v této době zabírat pouze jiné místo v rámci vzniku listů, než tomu bylo v letech 1516 a 1517. Mohla se do nich totiž zapisovat až konečná znění missivů. Lze to také vysvětlit tím, že pouze některé zápisy v registrech mohly sloužit zároveň jako koncepty. Co se týče podoby zápisů 12 uzavřených listů v análech, tak z devíti uvedených subskripcí jsou tři zkrácené. Vnější adresa se vyskytuje pouze u šesti případů, z nichž polovina se nachází ve zredukované podobě. Zajímavý je opis nejstaršího zachyceného missivu, který začíná vnější adresou. Za předpokladu, že Václav Schilling sám výrazně nezkracoval či nevynechával zmíněné formule, by se dal vyslovit následující odhad. U opisů listů z října 1467, září 1468 a 20. června 1503 lze uvažovat, že jako předloha mohla být použita registra.

Presvědčivější důkaz o existenci register missivů už za opata Zikmunda poskytují opět Tepelské anály. V souvislosti s popleněním části tepelského panství od míšeňské tlupy v roce 1502 uvádí Václav Schilling, že „*kvůli napravení způsobených škod vynaložil [tzn. opat Zikmund] velkou a silnou píli k obžalování vůdců a společníků ze zločinu jak u pánů zastávajících přední místa v království, tak u předních mužů říše, pod jejichž oboedientii a vládou v této věci spadali. Na obou stranách byly napsány rozmanité listy v této záležitosti, které zde není nutné psát.*“¹²²⁶ Z uvedeného překladu jasně vyplývá, že měl analista ještě počátkem 20. let 17. století k dispozici znění většího množství missivů opata Zikmunda týkajících se vymáhání práva po napadení tepelského klášterství. Důležitý je též poznatek, že se jednalo pravděpodobně o ucelený soubor missivů v dané věci. S ohledem na skutečnost, že část listů došlých do kláštera v poslední čtvrtině 15. století začala být skartována již na

¹²²⁵ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 38 a NK ČR, sign. Teplá C.81, nedatovaný koncept listu na zadním přidešti.

¹²²⁶ „*Pro recuperatione illorum damnorum magnam et strenuam adhibuit diligentiam accusando facinoris duces et socios tam apud procures regni locum tenentes, quam apud imperii principes, sub quorum oboedientia et imperio illi rei vivebant. Variae hinc inde scriptae sunt hac de re litterae, quas huc scribere necesse non est.*“ – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 125r.

počátku 16. století,¹²²⁷ nelze o 100 let později očekávat ani výtečné dochování vlastních konceptů. Nabízí se proto vysvětlení, že v době vzniku Tepelských análů mohl ještě existovat dnes neznámý svazek register missivů, z kterého Václav Schilling čerpal.

Tepelský klášter tedy představuje první řeholní instituci, u které jsou doložena středověká registra missivů v čisté podobě. Lze předpokládat, že byla vedena paralelně ve dvou řadách snad již od druhé poloviny 15. století. Jedna řada obsahovala české a německé listy týkající se zejména vrchnostenské správy. Listy asi převážně latinské a související se zbylou agendou se patrně nacházely ve druhé řadě.

3.1.5.3. Ostatní úřední knihy

Další přímé doklady středověkých úředních knih tepelské kanonie mají charakter pouhých zlomků, které byly sekundárně využity v rámci vazeb jiných knih. Nejzajímavějším a také nejstarším zlomkem je patrně výběrčí rejstřík z druhé poloviny 13. století. Ten tvoří přední předsádku latinského rukopisu *Život svatých Barláma a Josafata*, jehož autorem je pravděpodobně sv. Jan z Damašku, uloženého v Knihovně pražské metropolitní kapituly. Kodex vznikl v první polovině 15. století a svého času patřil do knihovny M. Prokopa z Kladrub.¹²²⁸ S ohledem na stáří zlomku mu byla věnována v odborné literatuře již nemalá pozornost. Antonín Podlaha s Adolfem Paterou datovali zlomek do druhé poloviny 13. století a rukopis, ze kterého list pocházel, označili za „*liber censualis*“.¹²²⁹ Podrobněji se fragmentem zabýval František Graus, který ho považoval dokonce za nejstarší urbaniální zlomek v Čechách. V zásadě ale nevyločil, že by se mohlo jednat i o výběrčí rejstřík. Přitom potvrdil předchozí dataci. Pro studium urbářů považoval tento pramen za nevýznamný. Naproti tomu vyzdvihl jeho využití pro zkoumání národnostních poměrů.¹²³⁰ Jako další se okrajově tímto pramenem zabýval Rostislav Nový, který viděl rovněž vznik zlomku ve druhé polovině 13. století, přičemž ho určil jako „*určitý druh výběrčího rejstříku*“.¹²³¹ Jako pramen

¹²²⁷ Svědčí o tom několik missivů nalepených na předešlé některých knih z klášterní knihovny obsahujících prvotisky a paleotypy a mající vazby z první poloviny 16. století. – NK ČR, sign. Teplá B.45, opis listu císaře Fridricha III. z 2. 12. 1477 a list Hanuše Spera z 5. 9. 1481; sign. Teplá B.92, list Augusta Steinpecka z 23. 5. 1497 a list Ondřeje Hozlaura z 10. 3. 1506; sign. Teplá C.47, list jistého Václava s nedochovanou datací; sign. Teplá C.62, list Jana Halla s nedochovanou datací a list Hanuše Spera z 13. 7. 1480; sign. Teplá C.81, pravděpodobně nedatovaný list tepelského opata a list Kašpara ze Štampachu na Kynšperku z 27. 11. 1475; sign. Teplá C.101, list Jeronýma Šlika z Holíče a Lokte z 5. 4. 1481 a list Mikuláše a Jeronýma Šliků s dochovanou neúplnou datací.

¹²²⁸ Knihovna pražské metropolitní kapituly, sign. A 155. Adolf PATERA – Antonín PODLAHA, *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapitoly pražské I*, Praha 1910, s. 162–163, č. 260.

¹²²⁹ Ibidem, s. 163, č. 260.

¹²³⁰ František GRAUS, *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské II*, Praha 1957, s. 327. V rámci obrazových příloh je jako číslo 8 fotografie přední strany zlomku.

¹²³¹ Rostislav NOVÝ, *Nejstarší český urbář z let 1283–84*, ČsČH 8, 1960, s. 217.

při studiu národnostního vývoje městečka Úterý využil zmíněný zlomek Karel Waska, který podal jeho nejzvěrubnější popis.¹²³² Zlomek představuje pergamenový list o rozměrech 24,8 x 15,3 cm. Text psaný gotickou minuskulou je rozdělen na přední straně do tří sloupců a na zadní straně pokračuje už pouze v jednom sloupci. Text je tvořen jednořádkovými záznamy sestávajícími ze jména poplatníka a z neurčité finanční částky, kterou dotyčný platil klášteru. Jména jsou rozčleněna do dvou skupin podle míst, kterými jsou městečko Úterý a ves Olešovice. Tomu také odpovídají názvy jednotlivých skupin: „*Census Novi Fori*“ a „*In Olecovic*“. Díky těmto dvěma lokalitám nemůže být pochyb o tom, že písemnost pochází z tepelského kláštera. V rámci Úterý je uvedeno 106 jmen (1. sloupec 46, 2. sloupec 40 a 3. sloupec 20) a pod Olešovicemi 27 (3. sloupec 21). Městečko je ještě dále diferencováno, na konci výčtu je totiž vyjmenováno šest mlynářů pod názvem „*Molendina*“. Mezi úterskými jmény se také vyskytuje čtyřikrát slovo „*Area*“ bez částky (třikrát ve 2. sloupci a jednou ve 3. sloupci), které zřejmě označuje prázdné městiště. U obou lokalit převažují jména slovanského původu.¹²³³ Tento pramen je velice důležitý jak pro diplomatiku tepelské kanonie, tak pro českou diplomatiku vůbec. Jedná se totiž o nejstarší doklad výběřčího rejstříku v českých zemích. Třeba však také zdůraznit, že je to pro tepelský klášter přímý důkaz vytváření specifických písemností v souvislosti se správou poddaných již ve druhé polovině 13. století. Tento význam dále podtrhuje skutečnost, že ze středověkých úředních knih se do současnosti dochovalo jen několik málo dokladů. Pokud se jedná o předhusitské období, bude to s největší pravděpodobností jediný pozůstatek úředních knih v Teplé. Za zmínku stojí rovněž fakt, že se středověký výběřčí rejstřík nedochoval u jiné premonstrátské kanonie v Čechách a na Moravě.

Z tepelského kláštera pochází i druhý a poslední doklad existence výběřčího rejstříku v premonstrátském prostředí v českých zemích. Jedná se o dva fragmenty z první poloviny 15. století nacházející se na obou předešlých středověkého rukopisu pocházejícího původně z tepelské knihovny, v současné době uloženého v Národní knihovně České republiky.¹²³⁴ Kodex, který nesměl chybět v žádné premonstrátské kanonii, obsahuje řádová statuta a privilegia. Základ rukopisu vznikl v posledním desetiletí 13. století a v první polovině století následujícího. Zajímavé je, že nebyl sepsán v tepelské kanonii, do které se dostal teprve v roce 1415, kdy ho koupil za vlastní peníze řeholník Jan Buně, pozdější tepelský opat. Kodex

¹²³² Karel WASKA, *Národnostní vývoj městečka Úterý do poloviny 17. století*, MZK 17, 1981, s. 128–130.

¹²³³ F. GRAUS, *Dějiny*, obr. příl. 8. K. WASKA, *Národnostní vývoj*, s. 128–129. Autor dospěl k závěru, že pod městečkem Úterý je 104 jmen.

¹²³⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. C.1 viz http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR__TEPLA_MS_C_110TLNK3-cs [cit. 2. 8. 2015].

o rozměrech 22,5 x 16 cm tvoří 92 pergamenových folií.¹²³⁵ Na dva fragmenty nalézající se na přideštích upozornil František Hoffmann, který je také datoval a určil jako „*Registrum censuum monasterii Teplensis*“.¹²³⁶ Jedná se o dva oříznuté papírové dvoulisty, které byly původně vevázané do sešitu, jak naznačují dírky po niti v ohybu. Na předním přidešti je zlomek nalepen rovnoběžně s textem kodexu, přičemž dvoulist byl oříznut z horní a levé strany. Text je zanesen pouze na levé části dvoulistu a z menší části byl text při hřbetu rukopisu přelepen ve druhé polovině 19. století popsáním papírovým listem. Kromě toho sloužilo přední přidešti k zanášení knihovnických údajů. Na zlomek tak přibylo několik signatur, vlastnický vpisek „*Monasterii Teplensis*“, kulaté razítko tepelské knihovny a papírové exlibris Národní knihovny ČR s novou signaturou. Nutno však podotknout, že ani jeden z vyjmenovaných doplňků nezasahuje do původního textu. Ten je pokračováním horní odříznuté části. Začíná samotným jménem, poté po delší mezeře přichází nadpis „*Molendinatores*“, pod nímž je dalších sedm jmen. Z nich je jedno škrtnuté a třem je předsazeno minuskulní d s naznačením zkratky ve významu „*dedit*“. Za těmito třemi jmény je pak uvedena finanční částka, kterou dotyční klášteru zaplatili. I když není specifikováno, o jakou měnu se jedná, bezpochyby to byly groše. Z tohoto fragmentu však ještě nevyplývá spojitost s tepelskou kanonií. Tu umožňuje až zlomek na zadním přidešti. Ten je nalepen textem kolmo k textu rukopisu. Dvoulist byl pravděpodobně odříznut nahoře a dole. Popsána je levá polovina a pravá původně zůstala prázdná. Zlomek je poškozen a v rámci oprav zadní desky na něj bylo nalepeno pět papírových záplat s číselnými výpočty, z nichž dvě částečně překrývají text. Vedle toho zasahuje do textu ještě raně novověká poznámka, situovaná doprostřed zadního přidešti. Zajímavější je však nedatovaný přípisek týkající se pravděpodobně tepelského řeholníka Jana Orlička, který se jinak v pramenech neobjevuje. Poznámka je napsaná gotickou kurzívou 15. století v dolní polovině zadního přidešti. Lze na jejím základě bezpečně vyvozovat, že zlomky byly do knihy nalepeny ještě během 15. století. Text fragmentu na zadním přidešti začíná jménem vsi Dobrá Voda, která patřila mezi klášterní statky. Poté následuje výčet 19 jmen poplatníků, z nichž poslední je obec. Jménům opět předchází zkratka pro „*dedit*“. Za jménem nově následuje výměra, která je označena římským číslem, u kterého může být zkratka jednotky. Možnosti jsou následující: „*I laneum*“, „*III quartalia*“, „*½ laneum*“ nebo „*½*“. Záznam pak završuje finanční částka v groších.¹²³⁷

¹²³⁵ Obsah rukopisu je podrobně rozepsán: František HOFFMANN, *Soupis rukopisů knihovny kláštera premonstrátů Teplá I*, Praha 1999, s. 393–396, č. 494.

¹²³⁶ Ibidem, s. 396, č. 494.

¹²³⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. C.1, přední a zadní přidešti viz <http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG->

Oba zlomky psané bastardou vytvořila jediná písařská ruka. Lze tedy vyvozovat, že pochází ze stejného výběrčího rejstříku. Jeho výška přesahovala 22,5 cm a šířka při rozevření mohla činit 22,5 cm. Všechna čitelná jména uvedená na fragmentech jsou česká. Ve srovnání s předchozím dokladem výběrčího rejstříku z druhé poloviny 13. století je tento propracovanější. Přibýly v něm nově informace o zaplacení a výměra. Nemůže být proto pochyb, že za opata Zikmunda, bylo vedení výběrčích rejstříků vrchnostenskou správou zaběhnutou praxí.

Patrně z druhé poloviny 15. století pochází další fragment, který by tak již mohl být pozůstatkem úředních knih z doby působení opata Zikmunda. Nalézá se nalepený na zadním přidešti konvolutu starých tisků z 16. století. Stejně jako v předchozím případě pochází kniha z tepelské knihovny a nyní je uložena v Národní knihovně.¹²³⁸ Zlomek lze určit podle zachovaného textu jako list ze seznamu poplatníků tepelského kláštera. Na fragment upozornil Milan Hlinomaz zveřejněním katalogu tisků z let 1501 až 1539 v tepelské knihovně, podle kterého měl zlomek pocházet z urbáře.¹²³⁹ S tímto tvrzením se však nelze ztotožnit. Z původního papírového listu se mnoho nezachovalo, jelikož byl oříznut ze všech stran. Kromě toho byl při krajích poškozen parazitem a vlhkostí. Papír je také potrhán. Do textu částečně zasahuje nalepený proužek papíru. Na zadní přidešti bylo také otištěno na prázdné místo razítko tepelské knihovny. Vlastní text zlomku psaný zběžnější bastardou se skládá z dvou nadpisů informujících o názvu klášterní vsi a jmen patrně poplatníků řazených pod sebou. Na prvním místě je uvedena ves Mrázov („*Prosza*“), u které je zaznamenáno sedm německých mužských jmen. Poté následuje Zahrádka s osmi čitelnými českými mužskými jmény, přičemž deváté mizí ve hřbetu. Obdobný text se pak nalézá i na druhé straně.¹²⁴⁰ S ohledem na to, že se ani za jedním jménem nenachází žádný další údaj, není možné považovat zlomek za urbář, ani za výběrčí rejstřík. Nelze však vyloučit, že dochovaný seznam jmen mohl sloužit jako plánovaný základ pro pozdější doplnění dalších údajů, jako jsou např. výměry, povinnosti, či skutečně zaplacené částky.

Poslední zatím známý zlomek se řadí mezi finanční písemnosti. Jedná se o účetní rejstřík tepelského kláštera, který by mohl pocházet také z druhé poloviny 15. století. Nelze ale vyloučit, že mohl vzniknout ještě před nástupem opata Zikmunda. Fragment byl sejmut z předního přidešti tisku tepelské knihovny se starou signaturou ϕ X 143 a nyní se nachází

NKCR_TEPLA_MS_C_110TLNK3-cs [cit. 2. 8. 2015].

¹²³⁸ NK ČR, sign. Teplá C.71.

¹²³⁹ Milan HLINOMAZ, *Postinkunábule a paleotypy v knihovně Kláštera premonstrátů Teplá*, MZK 36, 2001, s. 187, č. 305.

¹²⁴⁰ NK ČR, sign. Teplá C.71, zadní přidešti.

v Národní knihovně.¹²⁴¹ Zlomek zkatalogizoval František Hoffmann a určil ho jako „*Liber rationum monasterii Teplensis*“.¹²⁴² Tento pozůstatek je papírovým dvoulistem o rozměrech 16,5 x 22 cm, jehož horní i dolní část byla odříznuta. Papír je mírně poškozen, nalézají se v něm drobné otvory a jsou viditelné stopy po klišu a vlhkosti. Když byl ještě nalepen na předešlé knihy, byla na něj zapsána stará signatura. O tom, že byl dvoulist kdysi součástí účetního rejstříku, vypovídají drobné otvory po niti v místech původního ohybu. Účetní kniha měla při rozevření na šířku 22 cm a výška výrazně přesahovala dnešní výšku zlomku, která činí 16,5 cm. To, že popisovaná písemnost pochází z klášterního prostředí, dokládá použití slov „*fratres*“ a „*pater*“. Uvedení vesnice Dolní Kramolín pak ukazuje přímo na tepelskou kanonii. Dochovaný vzorek ale není příliš vypovídající o účetním rejstříku jako celku. Na původních čtyřech stranách jsou rozprostřeny pouhé čtyři záznamy a nadpis pátého. Počet záznamů podle stran je následující: 1, 3, 0, 1. Ve všech relevantních případech se jedná o vydání. Písmem zlomku je gotická kurzíva. Zápisy psal jeden písař, který zároveň vydával peníze. Způsob zapisování nebyl úplně typický. Každý záznam měl svůj nadpis, ve kterém bylo jméno toho, komu byly peníze vyplaceny, nebo toho, za koho byly vydány. Znění nadpisů je následující: „*Fratres*“, „*Fisscher*“, „*Bernhort koch*“, „*Hole*“ a „*Pater*“. Hlavním jazykem těchto účtů byla latina, kterou ale významně prostupovala němčina (např. „*In die Marie Magdalene dedi ei XX d., quas dedit der spinnerin vir den czbirn czu dem pern*“), což bylo s největší pravděpodobností díky danému písaři a nelze to tedy chápat jako pravidlo. Struktura vlastního záznamu pod nadpisem byla ustálená. Vlastní zápis začínal datací bez uvedení roku (buď 22. 7., nebo kolem 1. 8.). Poté následovalo latinské sloveso „*dedi*“ se jménem příjemce či pouhým osobním zájmenem. Zápis zakončovalo uvedení vyplacené částky a případně i zdůvodnění. Jednalo se o běžná vydání spojená s chodem kanonie, která dosahovala v rámci dochovaného vzorku maximální výše 6 grošů. Zlomek např. zmiňuje vyplacení peněz za ryby bratrům či za nitě tkadleně. Mezi jednotlivými zápisy jsou velké rozestupy, jako by se předpokládalo, že se budou přiřazovat nová vydání pod vytvořené nadpisy podle jednotlivých příjemců. Na základě tak málo informací ale nelze vyvozovat příliš obecné závěry. V zásadě se dá shrnout, že je zlomek netradičním příkladem účetního rejstříku vydání.

Stopy po účetním materiálu je možné také najít v Tepelských análech, kde se na konci kapitoly věnované působení opata Zikmunda nachází výčet úspěchů zmíněného preláta. Seznam obsahuje nákup různých předmětů do klášterního kostela, výstavby rybníků

¹²⁴¹ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 139.

¹²⁴² F. HOFFMANN, *Soupis rukopisů knihovny kláštera premonstrátů Teplá II*, Praha 1999, s. 640, č. 949.

či splácení dluhů a zástav.¹²⁴³ U většiny položek je rovněž uvedena suma. V některých případech je jisté, že analista čerpal informace z listin. Naproti tomu se dá předpokládat, že měl k dispozici buď přímo část dobových účtů, nebo mu byly nějakým způsobem zprostředkovány. To se týká zejména přehledu položek souvisejících s uměním, který editoval Karel Dolista.¹²⁴⁴

Co se týče druhů úředních knih, které se nedochovaly ani formou fragmentů, lze využít alespoň analogii s doloženými písemnostmi chotěšovské kanonie. S ohledem na personální propojení tepelského konventu a chotěšovského probošství, je možné předpokládat v Teplé existenci obdobných typů úředních knih jako v chotěšovském klášteře. V úvahu zde připadají především urbáře a pozemkové knihy, které byly jistě už za opata Zikmunda rovněž vytvářeny či využívány.

¹²⁴³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 129v–130r.

¹²⁴⁴ K. DOLISTA, *Tepelský klášter*, s. 192–193.

3.2. Pečeti tepelského kláštera

3.2.1. Dosavadní sfragistická bádání

Sfragistika premonstrátských kanonií ve středověku nestála dosud ku podivu příliš často ve středu zájmu českých historiků. Průkopnické dílo v tomto ohledu představuje diplomová práce Pavla Františka Křivského z roku 1946, ve které se pokusil postihnout pečeti všech českých a moravských premonstrátských kanonií, Teplou nevyjímaje. S ohledem na rozsáhlost tématu se ale nevyvaroval chybám a podaný výčet pečeti nedosahuje ani zdaleka úplnosti.¹²⁴⁵ Doba před rokem 1989 tomuto směru bádání nebyla příliš nakloněna. Od konce 20. století se začala postupně situace měnit a vznikaly práce vztahující se k jednotlivým klášterům. V rámci článku o znaku strahovské kanonie z roku 1995 podal Pavel R. Pokorný rovněž přehled pečeti strahovských opatů a konventu.¹²⁴⁶ Z roku 1999 pochází drobná studie Oldřicha Pakosty věnovaná dvěma pečetím, opatské a konventní, litomyšlského kláštera z roku 1326.¹²⁴⁷ Společná práce Jitky Křečkové a Petry Nevímové z roku 2003 zmapovala známé pečeti proboštů a konventu kláštera v Chotěšově za celou dobu jeho existence.¹²⁴⁸ Na pečeti kanonie na Hradisku ve 13. až 16. století se zaměřil Leoš Mlčák.¹²⁴⁹ Pečeti mužských kanonií na Moravě v raném novověku včetně pohusitského období se staly předmětem zájmu Martiny Bolom-Kotari,¹²⁵⁰ pod jejímž vedením vznikla v roce 2013 i bakalářská práce zaměřená na tepelské pečeti.¹²⁵¹

¹²⁴⁵ P. F. KŘIVSKÝ, *O pečetech*.

¹²⁴⁶ Pavel R. POKORNÝ, *Znak strahovské kanonie*, BS 1, 1995, s. 7–23.

¹²⁴⁷ Oldřich PAKOSTA, *K pečetím opata a konventu premonstrátského kláštera v Litomyšli*, Vlastivědný sborník Ústí nad Orlicí 1999, s. 91–94.

¹²⁴⁸ J. KŘEČKOVÁ – P. NEVÍMOVÁ, *Pečeti*, s. 113–151.

¹²⁴⁹ Leoš MLČÁK, *Pečetě a znaky opatů a konventu premonstrátské kanonie na Hradisku u Olomouce ve 13.–16. století*, ČSZM-B, 54, 2005, s. 1–10.

¹²⁵⁰ Martina KOTLÍKOVÁ, *Pečeti hradištského opata Norberta Železného z Počenic*, AČ 60, 2010, s. 221–238; Martina BOLOM-KOTARI, *Pečeti představených a konventu premonstrátské mužské kanonie v Nové Říši od roku 1641 do konce 18. století*, Dačický vlastivědný sborník 6, 2011, s. 157–182; eadem, *Pečeti a písemnosti zábrdovického opata Benedikta Waltenbergera (1610–1645)*, Brno v minulosti a dnes 25, 2012, s. 91–115; eadem, *Seals and Documents of the Moravian Premonstratensians in the 17th and 18th Century as Shown in the Example of the Monastery in Hradisko u Olomouce*, in: Cogito, scribo, spero. Auxiliary Historical Sciences in Central Europe at the Outset of the 21st Century, Hradec Králové 2012, s. 102–108 a eadem, *Pečeti moravských premonstrátů*.

¹²⁵¹ T. RYTÍŘOVÁ, *Pečeti*.

3.2.2. Typologie pečeti u premonstrátských kanonií ve středověku:

Pokud ponecháme stranou pečeti jednotlivých členů konventu, tak je možné rozdělit klášterní pečeti do dvou skupin podle majitele na pečeti představitelů řeholní instituce a pečeti konventní. Pečeti premonstrátských prelátů u nás jsou sporadicky dochovány od 20. let 13. století, přičemž nejstarší je pečeť milevského opata z roku 1229.¹²⁵² Hmotné doklady konventních pečeti naproti tomu pochází až z druhé poloviny 13. století, pečeti louckého konventu z roku 1260 počínaje.¹²⁵³ Je pravděpodobné, že v této době si jak konventy, tak preláti vystačili s jedním druhem pečeti. Nejpozději od počátku 15. století začali mít opati a probošti k dispozici i tzv. menší pečeti neboli sekrety (*sigillum minus, secretum*).¹²⁵⁴ Kvůli vzájemnému odlišení byl původní typ, který zůstal hlavní pečeti, někdy nazýván jako větší pečeť (*sigillum maius*). Během druhé poloviny 15. století rozšířila skupinu prelátských pečeti ještě prstenová pečeť alias signet (*signetum*).¹²⁵⁵ Naproti tomu konventy premonstrátských klášterů si s největší pravděpodobností vystačily po celý středověk s jedním druhem pečeti.

¹²⁵² P. R. POKORNÝ, *Znak*, s. 8, pozn. 9.

¹²⁵³ P. F. KŘIVSKÝ, *O pečetech*, s. 46.

¹²⁵⁴ Na zadní straně nedatovaného missivu tepelského opata Bohuše (1384–1414) je dochován obrys menší kulaté pečeti. – SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3083/1.

¹²⁵⁵ Opět nejstarší signet doložen u tepelského opata z roku 1471. – Ibidem, kart. č. 514, A3086/7, listy z 24. 8. a 13. 9. 1471.

3.2.3. Konventní pečeť

Nejstarší konventní pečeť je dochována až z roku 1346, přičemž její dolní a horní část chybí.¹²⁵⁶ V rámci restaurátorského zákroku byla pečeť doplněna do původního tvaru, který byl zašpičatěle oválný. Obdobně tvarované byly i pečeti dalších premonstrátských konventů v českých zemích vyjma Strahova, Milevska, Louky, Louňovic a Dolních Kounic, kde měly konventní pečeti okrouhlý tvar.¹²⁵⁷ Druhá dochovaná pečeť tepelského konventu z roku 1391 je opět neúplná,¹²⁵⁸ ale lze předpokládat, že se jednalo o tentýž typář, který byl koneckonců používán až do první poloviny 17. století.¹²⁵⁹ Rovněž většina zbývajících středověkých pečeti konventu je nějakým způsobem poškozena, a je tedy nekompletní.¹²⁶⁰ V úplnosti jsou dochované pouze dva exempláře z let 1447 a 1465.¹²⁶¹ Pečeti dosahovaly rozměrů 68 x 40 mm a byly přivěšovány na pergamenovém proužku k pergamenovým listinám. V případě potřeby mohly být též přitiskovány k papírovým listům.¹²⁶² Pečeti byly zpočátku z nebarveného vosku a nechráněné. Nejpozději od počátku 15. století byly ale vkládány do voskové misky a začaly být také barveny.¹²⁶³ V 15. století se nejčastěji uplatnila zelená barva, méně pak černá (dvě pečeti z roku 1459).

¹²⁵⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L64, listina ze 14. 12. 1346 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L64/charter> [cit. 19. 8. 2015].

¹²⁵⁷ Např. pečeť konventu strahovského z roku 1362 (NA, Archiv České koruny, inv. č. 827, listina z 8. 9. 1362 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/827/charter> [cit. 19. 8. 2015]), milevského z roku 1388 (SOA v Třeboni, Velkostatek Orlik, inv. č. 33, listina z 20. 3. 1388 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/VelkostatekOrlik/33/charter> [cit. 19. 8. 2015]), louckého z roku 1320 (MZA v Brně, Premonstráti Louka – E57, sign. 1320 VI 15, listina z 13. 6. 1320 viz http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E57/1320_VI_15/charter [cit. 19. 8. 2015]), louňovického z roku 1362 (NA, Archiv České koruny, inv. č. 829, listina z 8. 9. 1362 – prostřednictvím: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/829/charter> [cit. 19. 8. 2015]) a kounického z roku 1323 (MZA v Brně, Cisterciáčky Brno – E09, sign. 1323 II 18, listina z 18. 2. 1323 viz http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E09/1323_II_18/charter [cit. 19. 8. 2015]).

¹²⁵⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L89, listina z 23. 4. 1391 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter> [cit. 19. 8. 2015].

¹²⁵⁹ Poslední známa pečeť tohoto typu pochází z roku 1626. – Ibidem, L300, listina z 26. 3. 1626 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L300/charter> [cit. 19. 8. 2015].

¹²⁶⁰ Jedná se o pečeti z let 1443 (ibidem, L123, listina z 13. 3. 1443 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter> [cit. 19. 8. 2015]), 1453 (NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2193, listina z 20. 3. 1453 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2193/charter> [cit. 19. 8. 2015]), 1459, 1465 a 1473 (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L136, listina z 16. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L136/charter> [cit. 19. 8. 2015], L137, listina ze 17. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L137/charter> [cit. 19. 8. 2015]; L160, listina 30. 3. 1465 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L160/charter> [cit. 19. 8. 2015] a L172, listina z 1. 9. 1473 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L172/charter> [cit. 19. 8. 2015]).

¹²⁶¹ Ibidem, L126, listina z 15. 11. 1447 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L126/charter> [cit. 19. 8. 2015] a StA Amberg, Kloster Speinshart, Urkunden 364, listina z 22. 8. 1465.

¹²⁶² Nasvědčují tomu koroborace listů z let 1458 a 1526 vydaných jménem konventu, jejichž text se dochoval. – K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57 a s. 291, č. 139.

¹²⁶³ První doklad o zabezpečení miskou je v Teplé u větší opatské pečeti sice už roku 1353 za opata Benedy (NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2108, listina z 25. 9. 1353 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2108/charter> [cit. 19. 8. 2015]). To byla ale výjimka, jelikož pravidelně byla tato ochrana používána až od roku 1408 (ibidem, ŘP Chotěšov, inv. č. 2137, listina ze

Z ikonografického hlediska je konventní pečeť velmi zdařilá. Jedná se o hagiografický typ, kdy jsou v pečetním poli tři postavy v architektuře, která přerušuje v horní části opis. V pravé polovině se nachází postava korunované Panny Marie sedící na trůnu s Ježíškem na levé ruce, který pravou rukou žehná. Obě tyto postavy mají svatozář. Nalevo od nich klečí postava bl. Hroznaty v řeholním rouchu, který jim odevzdává budovu kostela se dvěma věžemi. Pod nimi uprostřed je umístěn gotický štít se znakem tepelského kláštera, který nese tři páry jeleních parohů (2 – 1). Opis je veden mezi dvěma linkami a je psán gotickou majuskulou s unciálními písmeny „n, e“ a „h“ a zní: (13:00) „S` COnVenTVS eCCLeSle ThePLenSIS“. Mariánské motivy, které byly oblíbené zejména u cisterciáků a augustiniánů,¹²⁶⁴ byly blízké i premonstrátům. Mimo Teplé se setkáváme s motivem sedící Panny Marie s Ježíškem také na konventní pečetí kláštera strahovského,¹²⁶⁵ litomyšlského,¹²⁶⁶ želivského,¹²⁶⁷ doksanského¹²⁶⁸ a novoříšského.¹²⁶⁹ Na pečetích konventů kounického a chotěšovského je rovněž Panna Marie s Ježíškem. V prvním případě obě postavy kráčí,¹²⁷⁰ zatímco ve druhém je zaznamenána polopostava.¹²⁷¹ U zbylých premonstrátských konventů v českých zemích je většinou zachycen světec, respektive patron kláštera: sv. Štěpán u Hradiště,¹²⁷² sv. Jiljí u Milevska¹²⁷³ a sv. Václav u Louky.¹²⁷⁴ Mezi zmíněné skupiny nezapadá pečeť zábrdovického konventu, v jejímž pečetním poli se nalézá stavba kostela s jednou věží.¹²⁷⁵

4. 1. 1408 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2137/charter> [cit. 19. 8. 2015]). Barvení opatských pečeti se rovněž nárazově vyskytuje již ve druhé polovině 14. století, ale pravidlem se to stalo opět nejpozději roku 1408.

¹²⁶⁴ Jarmila KREJČÍKOVÁ – Tomáš KREJČÍK, *Úvod do české sfragistiky*, Ostrava 1989, s. 64.

¹²⁶⁵ P. R. POKORNÝ, *Znak*, s. 10–11.

¹²⁶⁶ O. PAKOSTA, *K pečetím*, s. 92.

¹²⁶⁷ Např. pečeť z roku 1400 (SOA v Třeboni, Premonstráti Želiv, inv. č. 42, listina z 9. 8. 1400 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/PremonstratiZeliv/42/charter> [cit. 19. 8. 2015]).

¹²⁶⁸ Např. pečeť z roku 1493 (NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Doksany, inv. č. 1988, listina z 11. 9. 1493 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Doksany/1988/charter> [cit. 19. 8. 2015]).

¹²⁶⁹ Např. pečeť z roku 1462 (MZA v Brně, Premonstráti v Nové Říši – E58, inv. č. 1003, listina z 11. 5. 1462 – viz <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E58/1003/charter> [cit. 19. 8. 2015]).

¹²⁷⁰ J. KREJČÍKOVÁ – T. KREJČÍK, *Úvod*, s. 64.

¹²⁷¹ J. KŘEČKOVÁ – P. NEVÍMOVÁ, *Pečetě*, s. 139–140.

¹²⁷² L. MLČÁK, *Pečetě*, s. 6–7.

¹²⁷³ Např. pečeť z roku 1390 (SOA v Třeboni, Velkostatek Orlík, inv. č. 35, listina z 11. 11. 1390 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/VelkostatekOrlik/35/charter> [cit. 19. 8. 2015]).

¹²⁷⁴ M. BOLOM-KOTARI, *Pečetě moravských premonstrátů*, s. 39.

¹²⁷⁵ Např. pečeť z roku 1359 (SOA v Třeboni, Cizí statky, inv. č. 185, listina z 6. 4. 1359 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/CiziStatky/185/charter> [cit. 19. 8. 2015]). Podrobněji u M. BOLOM-KOTARI, *Pečetě moravských premonstrátů*, s. 50.

3.2.4. Větší opatská pečeť

Nejstarší známý typ dochované větší pečeti tepelského opata pochází z roku 1282, kdy ji použil opat Hugo.¹²⁷⁶ Jedná se o ojedinělý případ v rámci tepelských pečeti z hlediska připevnění, jelikož je pečeť přivěšena na zelenočervené šňůře. Pečeť má běžný tvar, zašpičatěle oválný, a velikost 45 x 28 mm. Je z přírodního vosku a zahazuje řadu portrétních pečeti tepelských opatů. V pečetním poli je zachycen stojící opat v řeholním šatě s mitrou na hlavě, který drží v pravé ruce berlu se závitem směřujícím k hlavě. Je pravděpodobné, že postava drží v levé ruce na hrudi knihu jako symbol řádových statut, i když to není na pečeti příliš zřetelné. Jedná se totiž o běžnou podobu opatských pečeti v českých zemích ve 13. století.¹²⁷⁷ Heraldicky vlevo od postavy jsou volně položeny jedny jelení parohy, které představovaly znak kláštera. Opis je z obou stran oddělen linkou a kromě toho uvnitř ještě jemným perlovcem.¹²⁷⁸ Opis zachycuje text v gotické majuskule s prvky uncíaly: (12:00) „+ SIGILLVm : ABBATIS : De TePLA“.

Podle Pavla Františka Křivského se v archivu tepelského kláštera měla nacházet pečeť, která by na základě jeho popisu představovala druhý typ větší opatské pečeti. Měla být opata Ivana a pocházet z roku 1296, přičemž obraz odpovídal předchozí pečeti s výjimkou jeleních parohů, které nebyly zmíněny. Opis měl být v podobě „S : ABBATIS ThePLInenSIS“.¹²⁷⁹ V rámci souboru tepelských listin se ale dnes žádná listina datovaná k roku 1296 nenachází. Nejblíže je k dispozici torzo Ivanovy pečeti z roku 1300, které je nečitelné.¹²⁸⁰ Není proto možné Křivského výklad ověřit.

Další typ pečeti je rovněž znám pouze v jednom exempláři. Tím je pečeť opata Petra z roku 1335, která je z přírodního vosku přivěšeného na pergamenovém proužku k listině. Tvar je stejně jako u všech středověkých větších pečeti tepelských opatů zašpičatěle oválný a oproti prvnímu typu došlo k navýšení velikosti na 60 x 37 mm. Obraz pečeti se mírně změnil. Stále je na něm stojící opat s mitrou. Berla, jejíž hlavice je zatočená směrem od postavy a zasahuje do opisu, se přesunula do levé ruky. Uvolněnou pravici postava žehná. S ohledem na přemístění berly se přesunuly i jelení parohy, které jsou tak heraldicky napravo od stojící postavy. Přestože chybí horní i dolní roh pečeti, lze předpokládat, že opis v gotické

¹²⁷⁶ NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2062, listina z 27. 10. 1282 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2062/charter> [cit. 19. 8. 2015]). Dle Křivského má pečeť patřit Hugovu předchůdci Jindřichovi, ačkoli je Hugo v listině jmenován. – P. F. KŘIVSKÝ, *O pečetech*, s. 33.

¹²⁷⁷ J. KREJČÍKOVÁ – T. KREJČÍK, *Úvod*, s. 62.

¹²⁷⁸ P. F. KŘIVSKÝ, *O pečetech*, s. 33.

¹²⁷⁹ Ibidem, s. 33.

¹²⁸⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L35, listina z 22. 3. 1300 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L35/charter> [cit. 19. 8. 2015].

majuskule ohraničený z obou stran perlovcem měl podobu: (12:00) „[.] S / ABBATIS [T.]ePLeNSIS“. ¹²⁸¹

Petrův nástupce Beneda zavedl s největší pravděpodobností nový typ pečeti, který je znám již z několika dochovaných příkladů z rozmezí let 1346 až 1380. ¹²⁸² Velikost pečeti se mírně zmenšila (51 x 33 mm). V tomto období se začal používat k pečetění barevný vosk (1353 černý a 1356 zelený), ač zatím stále převažoval nebarvený. V roce 1353 se poprvé objevila vosková miska, která měla pečeť chránit před poškozením. V pečetním poli nově figuruje gotická architektura přerušující v horní části opisové pole. Pod ní stojí na konzole opat s mitrou, který v levici drží berlu zatočenou směrem ven a pravicí žehná. Pod konzolou a na každé straně jeho nohou jsou umístěny jelení parohy. Opis mezi dvěma čarami nese text: (13:30) „S . ABBATIS eCCL . ThePLenSIS“.

Nový typář, který byl užíván až do 50. let 15. století, nechal zhotovit v první polovině 80. let 14. století opat Bohuš. ¹²⁸³ Velikostí (48 x 32 mm) i obrazem je velmi podobný předchozímu typu. Nově obklopuje architektura postavu opata i po bocích. Proměnou prošel také opis v gotické majuskule s prvky uncíaly, který má podobu: (13:00) „S * ABBATIS * mOnASTerII * TePLInenSIS“. Vosk byl již barven do zelena vyjma roku 1391, kdy byl ponechán bez úpravy. Od roku 1408 byla samozřejmostí vosková miska.

Poslední pečetidlo z období středověku vzniklo s největší pravděpodobností za opata Zikmunda Hausmanna, ¹²⁸⁴ přičemž jeho nejstarší dochované otisky pochází z roku 1461. ¹²⁸⁵

¹²⁸¹ NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2095, listina z 29. 9. 1335 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2095/charter> [cit. 19. 8. 2015].

¹²⁸² Jsou dochovány jak v archivu kláštera tepelského (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L61, listina z 15. 6. 1346 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L61/charter> [cit. 19. 8. 2015]; L62, listina z 16. 6. 1346 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L62/charter> [cit. 19. 8. 2015]; L64, listina ze 14. 12. 1346 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L64/charter> [cit. 19. 8. 2015] a L74, listina z 12. 5. 1354 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L74/charter> [cit. 19. 8. 2015]), tak chotěšovského (NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2108, listina z 25. 9. 1353 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2108/charter> [cit. 19. 8. 2015]; inv. č. 2110, listina z 20. 12. 1356 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2110/charter> [cit. 19. 8. 2015]; inv. č. 2123, listina z 15. 8. 1380 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2123/charter> [cit. 19. 8. 2015] a inv. č. 2124, listina z 1. 9. 1380 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2124/charter> [cit. 19. 8. 2015]). Některé z nich jsou v různé míře poškozené.

¹²⁸³ Pečeť je známa většinou z fragmentů: SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L89, listina z 23. 4. 1391 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter> [cit. 19. 8. 2015]; L123, listina z 13. 3. 1443 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter> [cit. 19. 8. 2015]; L126, listina z 15. 11. 1447 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L126/charter> [cit. 19. 8. 2015] a NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2127, listina z 11. 8. 1384 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2127/charter> [cit. 19. 8. 2015]; inv. č. 2137, listina ze 4. 1. 1408 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2137/charter> [cit. 19. 8. 2015] a inv. č. 2193, listina z 20. 8. 1453 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2193/charter> [cit. 19. 8. 2015]. Dalším dokladem je s největší pravděpodobností pečeť opata Heřmana z roku 1369 (StA Amberg, Speinshart 138. – K. DOLISTA (ed.), *Nochmals über die Beziehungen*, s. 67, č. 1.

¹²⁸⁴ O pečetích opatů Jana Buně a Albrechta nejsou žádné doklady.

K listinám opata Zikmunda či tepelského kláštera z 60. až 90. let 15. století dodnes zůstalo ještě několik pečeti přivěšených.¹²⁸⁶ Rozměry pečeti se oproti předchozí poněkud zvětšily (60 x 35 mm). Barva vosku byla až do konce roku 1475 převážně zelená. Pečeti z let 1468 a 1469 jsou výjimečně černé. V listopadu 1475 obdržel opat Zikmund od římského císaře Fridricha III. pro sebe i své nástupce právo pečeti červeným voskem.¹²⁸⁷ Proto jsou od této doby všechny druhy pečeti tepelských opatů z červeného vosku. Tvarem i motivem se drží nová pečeť zažitě tradice. V pečetním poli stojí postava opata s mitrou na hlavě. Pravicí žehná a v levé ruce drží opatskou berlu zatočenou doleva. Postava je zasazena do gotické architektury v horní části zasahující do opisu. Vprostřed pod postavou je umístěný španělský štít s erbem tepelského kláštera zasahující do opisu, který je veden mezi dvěma linkami. Opis je poprvé vyvedený v gotické minuskule a zní: (13:00) „*x sigillvm x maivs x do / mini x abbatis x toplensis x*“. Umělecké ztvárnění pečetního obrazu je poměrně zdařilé, o čemž svědčí mimo jiné i skutečnost, že tento typář byl využíván ještě roku 1626.¹²⁸⁸

Větší pečeti tepelských opatů svým tvarem i pečetním obrazem plně odpovídaly pečetím premonstrátských prelátů v českých zemích. Byly výhradně mandorlovitého tvaru stejně jako pečeti jiných opatů či proboštů. Výjimku v tomto ohledu představují pečeti louckých opatů, které byly od 30. let 15. století okrouhlé.¹²⁸⁹ V případě pečetního obrazu byly pečeti tepelských opatů značně stabilní. Po celé období středověku byl hlavním motivem stojící opat a pouze jeho okolí se přizpůsobovalo dobovým trendům. Stojící či sedící prelát patřil mezi nejoblíbenější motivy. Postupně se objevil téměř ve všech premonstrátských

¹²⁸⁵ StA Amberg, Kloster Waldsassen, Urkunden 727, listina z 29. 4. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/727/charter> [cit. 19. 8. 2015]; 728, listina z 29. 4. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/728/charter> [cit. 19. 8. 2015] a 729, listina z 6. 5. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/729/charter> [cit. 19. 8. 2015].

¹²⁸⁶ StA Amberg, Kloster Speinshart, Urkunden 364, listina z 22. 8. 1465; SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L160, listina z 30. 3. 1465 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L160/charter> [cit. 19. 8. 2015]; L175, listina z 8. 8. 1475 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L175/charter> [cit. 19. 8. 2015]; NA, Křižovníci s červenou hvězdou, inv. č. 475, listina z 20. 10. 1468 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RKr/475/charter> [cit. 19. 8. 2015]; inv. č. 481, listina z 28. 5. 1469 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RKr/481/charter> [cit. 19. 8. 2015]; SOA v Třeboni, Velkostatek Orlik, inv. č. 60, listina z 28. 2. 1487 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/VelkostatekOrlik/60/charter> [cit. 19. 8. 2015] a NA, Premonstráti – klášter Strahov, inv. č. 154, listina z 6. 2. 1492 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RP/154/charter> [cit. 19. 8. 2015].

¹²⁸⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L176, listina ze 14. 11. 1475 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L176/charter> [cit. 19. 8. 2015].

¹²⁸⁸ Ibidem, L300, listina z 26. 3. 1626 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L300/charter> [cit. 19. 8. 2015].

¹²⁸⁹ Je možné uvést např. pečeť opata Přibíka z roku 1437 (MZA v Brně, Klarisky ve Znojme – E43, inv. č. 42, listina z 5. 1. 1437 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E43/42/charter> [cit. 19. 8. 2015]) či Jana z roku 1525 (MZA v Brně, Premonstráti Louka – E57, sign. 1525 III 26, listina z 26. 3. 1525 viz http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E57/1525_III_26/charter [cit. 19. 8. 2015]). Pečeti louckých opatů z této doby měly i o poznání menší velikost, která se pohybovala kolem 35 mm. Ač svým tvarem a rozměry odpovídaly menším pečetím prelátů českých kanonií, měly funkci hlavní pečeti, a pro Louku tak představovaly větší pečeť. Srov. M. BOLOM-KOTARI, *Pečeti moravských premonstrátů*, s. 30–32.

kanonií v českých zemích.¹²⁹⁰ Mimo Teplou se běžně vyskytují na pečetních obrazech představitelů premonstrátských kanonií také samotní světci či světci spolu s preláty, většinou klečícími. Ze světců je nejčastěji k vidění Panna Marie s Ježíškem.¹²⁹¹ Dále je možné se setkat také se sv. Václavem (Louka, Chotěšov),¹²⁹² sv. Janem Křtitelem (Dolní Kounice),¹²⁹³ sv. Štěpánem (Hradisko),¹²⁹⁴ sv. Jiřím, sv. Mikulášem (Strahov)¹²⁹⁵ a sv. Petrem (Nová Říše).¹²⁹⁶ Do nastíněných skupin nezapadá pečeť louňovického probošta Bernarda z roku 1374, na které je vyobrazen strom vyrůstající ze skály.¹²⁹⁷ Rovněž i větší pečeti tepelských opatů se v některých ohledech výrazně odlišovaly od pečeti prelátů jiných kanonií. Kromě neměnnosti hlavního pečetního motivu se o to zasloužil zejména opis, a to hned ve dvou rovinách. Teplá spolu s dceřiným Chotěšovem byly jediné dva kláštery v českých zemích, litomyšlský nepočítaje, které nemusely upravovat či nahrazovat při změně svého preláta typář větší pečeti. Zatímco u ostatních kanonií se zhruba od druhé poloviny 14. století začaly v opisech postupně objevovat jména konkrétních prelátů, tak naproti tomu u Teplé stejně jako u Chotěšova k tomuto jevu během středověku nedošlo. Druhá odchylka souvisela rovněž s opisem, ve kterém se na větší pečeti používané poprvé opatem Zikmundem Hausmannem objevil název typu pečeti („*sigillum maius*“), což nebylo v premonstrátském prostředí úplně běžné. Další a zřejmě jedinou kanonií v českých zemích, kde je možné se s tímto ještě setkat, je od druhé poloviny 15. století Strahov.¹²⁹⁸

¹²⁹⁰ Portrétní typ pečeti nelze doložit pouze v klášteře litomyšlském, doksanském a louňovickém.

¹²⁹¹ Panna Marie s Ježíškem se nalézá např. na pečeti strahovského opata Bohumíra z roku 1267 (P. R. POKORNÝ, *Znak*, s. 9), litomyšlského opata Konráda z roku 1326 (O. PAKOSTA, *K pečetím*, s. 92), želivského opata Wolfganga z roku 1511 (NA, Premonstráti – klášter Strahov, inv. č. 184, listina ze 17. 9. 1511 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RP/184/charter> [cit. 19. 8. 2015]), zábrdovického opata Jeronýma z roku 1481 (MZA v Brně, Augustiniáni v Brně – E4, inv. č. 146, listina z 29. 1. 1481 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E04/146/charter> [cit. 19. 8. 2015]; srov. M. BOLOM-KOTARI, *Pečeti moravských premonstrátů*, s. 42) a doksanského probošta Zdibislava z roku 1349 (NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., RP Doksany, inv. č. 1968, listina ze 4. 4. 1349 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK/Doksany/1968/charter> [cit. 19. 8. 2015]).

¹²⁹² V případě louckého kláštera zdobil sv. Václav okrouhlé opatské pečeti 15. století a počátku 16. století (M. BOLOM-KOTARI, *Pečeti moravských premonstrátů*, s. 30–32). Stejný světec se vyskytoval od druhé poloviny 14. století na pečetích chotěšovských proboštů (J. KŘEČKOVÁ – P. NEVIMOVÁ, *Pečeti*, s. 131–134).

¹²⁹³ Např. pečeť probošta Mikuláše z roku 1337 (MZA v Brně, Premonstráti Louka – E57, sign. 1337 IX 06, listina z 6. 9. 1337 viz http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E57/1337_IX_06/charter [cit. 19. 8. 2015]).

¹²⁹⁴ Patron kanonie sv. Štěpán se objevoval na pečetích hradíšských opatů až do počátku 80. let 14. století. – L. MLČÁK, *Pečetě*, s. 1.

¹²⁹⁵ Jak sv. Jiří, tak sv. Mikuláš se nachází na pečeti strahovského opata Mikuláše z roku 1413. – P. R. POKORNÝ, *Znak*, s. 10.

¹²⁹⁶ Sv. Petr, patron novoříšského klášterního kostela, je doložen pouze na pečeti probošta Heřmana z roku 1248. – P. F. Křivský, *O pečetech*, s. 41.

¹²⁹⁷ Ibidem, s. 42.

¹²⁹⁸ P. R. POKORNÝ, *Znak*, s. 10–11.

3.2.5. Menší opatská pečeť

Dokladů menších prelátských pečetí ze středověku napříč českými a moravskými premonstrátskými kanoniemi je o poznání méně než v případě větších pečetí. To přímo souvisí s obecně špatným dochováním papírových písemností, které menší pečeti ověřovaly či uzavíraly. Shodou okolností pochází nejstarší důkaz o existenci menší pečeti okrouhlého tvaru patrně právě z Teplé. Na zadní straně missivu opata Bohuše někdy z přelomu 14. a 15. století je možné rozeznat alespoň zbytky zeleného vosku, které tvoří kruhový tvar přibližně o průměru 29 mm.¹²⁹⁹ Rovněž na jednom poselacím listu opata Racka (1415–1444)¹³⁰⁰ a třech listech opata Václava (1449–1454)¹³⁰¹ se nalézají obdobné stopy po menší pečeti, která měla průměr cca 28 mm.¹³⁰² U ostatních kanonií v českých zemích jsou doloženy menší prelátské pečeti do poloviny 15. století spíše výjimečně, což se týká pouze Milevska (1419)¹³⁰³ a Želiva (1445).¹³⁰⁴

V případě Teplé je rozeznatelný pečetní obraz teprve u prvního typu menší pečeti opata Zikmunda Hausmanna. Dochován je fragment na nedatovaném missivu a celkový otisk pod papírovým krytem na otevřeném listu z roku 1467.¹³⁰⁵ Z těchto dvou případů vyplývá, že pečeť byla kulatá a měla průměr asi 30 mm. Uprostřed pečetního pole se nachází postava opata s mitrou přesahující nahoře do opisu. Pravou rukou žehná a v levé drží ve svislé poloze opatskou berlu zatočenou doleva. Nohy jí překrývá španělský štít s erbem kláštera – tři páry jeleního paroží (2 – 1) – zasahující do opisu, jenž je veden v gotické minuskule mezi dvěma linkami a s největší pravděpodobností zní: (12:30) „*sigilum abbatis / (monasterii) topl(e[n])sis*“. Text opisu je neosobní a nelze tedy vyloučit, že tento typář mohli používat již předtím někteří Zikmundovi předchůdci. Během svého dlouhého pobytu na tepelské prelatuře vystřídal opat Zikmund postupně tři typy sekretů neboli menších pečetí.

¹²⁹⁹ Jelikož není vlastní list datován, je třeba se opřít o dobu působení vydavatele, který je doložen ve funkci tepelského opata mezi léty 1384 (*LC III-IV*, s. 166) až 1414 (N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385). – SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3083/1, nedatovaný list opata Bohuše.

¹³⁰⁰ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385.

¹³⁰¹ Ibidem, s. 385.

¹³⁰² SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3084/1, nedatovaný list opata Racka; A3085/1, list opata Václava z 19. 8. 1452; A3085/2 a A3085/3, nedatované listy opata Václava.

¹³⁰³ SOA v Třeboni, Velkostatek Nové Hradky, inv. č. 27, listina z 25. 1. 1419. Informace o pečeti jsou přístupné v rámci Katalogu pečetí, pečetidel a sbírkových odlítků, který je dostupný online: <http://database.aipberoun.cz/pecete/> [cit. 31. 8. 2015].

¹³⁰⁴ NA, Premonstráti – klášter Strahov, inv. č. 113, listina z 11. 11. 1445 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RP/113/charter> [cit. 31. 8. 2015].

¹³⁰⁵ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3086/1, nedatovaný list a A3086/4, list z 25. 3. 1467.

Druhý typ se objevuje v letech 1471 až 1481 přitiskovaný zejména na missivech a také na jednom otevřeném listu.¹³⁰⁶ V jednom případě je dokonce přivěšený na pergamenovém proužku k listině z roku 1473, přičemž je chráněn voskovou miskou.¹³⁰⁷ V porovnání s předchozím typem se pečeť mírně zvětšila (33 mm). Svým charakterem se obraz nezměnil. Opět je na něm postava opata s mitrou sahající až k hornímu okraji, která pravou rukou žehná a v levé drží opatskou berlu směřující od pravé nohy k levému ramenu zatočenou doleva. Také nohy překrývá španělský štít s erbem kláštera. Mění se ale poměr obrazu vůči popisu. V horní části ustupuje opis mitry do té míry, že je opisový pás přerušen a vnitřní linka se přizpůsobila hlavě s mitrou. Naproti tomu v dolní části začíná štítek až nad opisovým pásem. Vlastní opis v gotické minuskule zaznamenal největší posun oproti předchozímu typu. Kromě Zikmundova jména obsahuje nově též označení druhu pečeti – sekret. V celkové podobě pak opis nese text: (13:30) „*secretum . sigismundi . abbatis . teple[n]sis* /“.

Poslední typ používaný opatem Zikmundem, který je doložen v letech 1492 až 1502, již nesloužil k uzavírání missivů a byl buď přitiskován k otevřeným listům,¹³⁰⁸ nebo zavěšován k listinám.¹³⁰⁹ Velikostně se třetí typ oproti předchozímu neliší a obraz v zásadě odpovídá rovněž předchozím typům. V pečeti stojí polopostava opata s mitrou překrývající v horní části pečeti celý opisový pás. Pravou rukou žehná a v levé drží ve svislé poloze opatskou berlu zatočenou doleva. Postavu od pasu dolů stejně jako část opisového pásu zakrývá španělský štít s erbem kláštera, přičemž štít je z obou bočních stran mírně prohnut směrem dovnitř. Opis v gotické minuskule ve vyvýšeném pruhu nese informaci: (18:30) „** sigillum * sigismundi * / abbatis * teplensis ** /“.

Z období let 1507 až 1526 je dochován jediný exemplář menší pečeti z roku 1509, která patří Zikmundovu nástupci opatu Janu Fröstlovi (1507–1509).¹³¹⁰ V tomto případě se ale s největší pravděpodobností jedná o stejný typář, jako používal do své smrti opat Zikmund, v jehož popisu bylo zřejmě přeryto jméno.

¹³⁰⁶ Jedná se o posílací listy z let 1471 až 1479 (ibidem, A3086/6, list z 16. 6. 1471; A3086/10, list z 19. 4. 1473; A3086/11, list z 20. 12. 1473; A3086/13, list z 22. 1. 1475; A3086/14, list z 12. 5. 1476; A3086/16, list z 16. 1. 1477 a A3086/17, list z 26. 1. 1479) a otevřený list z roku 1481 (ibidem, A3086/20, list z 30. 10. 1481).

¹³⁰⁷ Listinou svoluje opat spolu s konventem Bohuslavovi ze Švamberka, aby zapsal klášterní ves Křivce, kterou držel v zástavě, Mikulášovi z Příbrami. – SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L172, listina z 1. 9. 1473 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L172/charter> [cit. 1. 9. 2015].

¹³⁰⁸ Známý jsou tři patenty z let 1492, 1496 a 1500 (ibidem, L204, list ze 17. 7. [1492] viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L204/charter> [cit. 1. 9. 2015]; SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 17, list z 11. 11. 1496 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L222, listina 4. 1. 1500 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L222/charter> [cit. 1. 9. 2015].

¹³⁰⁹ Listina s menší pečeti je dochována jen jedna v podobě klášterního dluhopisu (ibidem, L227, listina z 2. 3. 1502 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L227/charter> [cit. 1. 9. 2015].

¹³¹⁰ Ibidem, L247, list z 12. 4. 1509 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L247/charter> [cit. 1. 9. 2015].

Lze tedy shrnout, že i v případě menších pečeti tepelských opatů byl pečetní obraz velice stabilní na rozdíl od opisu, který procházel významnými změnami. Srovnání s ostatními premonstrátskými kláštery v českých zemích je již komplikovanější, jelikož od téměř poloviny kanonií se z období středověku vůbec nedochovalo menší prelátské pečeti. To se týká Litomyšle, Louky, Zábrdovic, Louňovic, Chotěšova¹³¹¹ a Nové Říše. A navíc v případě ostatních není dochování nikterak četné. Kupříkladu na Moravě se začínají objevovat doklady menších pečeti až od 30. let 16. století.¹³¹² Přesto je možné rozdělit dochované pečeti téměř výhradně okrouhlého tvaru do dvou skupin na pečeti portrétní a hagiografické. Oba typy přitom doplňuje většinou štítek se znakem daného kláštera. Do první skupiny, kterou charakterizuje stojící opat, spadají kromě Teplé rovněž Strahov a Doksany.¹³¹³ Patří sem také pečeť milevského opata Mikuláše II. z roku 1485 přitištěná k otevřenému listu, v jehož koroboraci je označena jako „*pečeť menší*“.¹³¹⁴ Jako jediná známá má tvar zašpičatělé oválný. Její rozměry odpovídají zhruba polovině tehdejší větší pečeti milevského opata. Na obraze pečeti z druhé skupiny se nachází buď u premonstrátů oblíbený motiv Panny Marie s Ježíškem (Milevsko, Želiv),¹³¹⁵ nebo sv. Štěpán (Hradisko).¹³¹⁶ Na základě dostupných pramenů lze celkově konstatovat, že v případě menších prelátských pečeti se Teplá, vyjma na premonstrátské poměry nadstandardního dochování, výrazně neliší od jiných kanonií.

Za zmínku stojí v souvislosti s menšími pečeti tepelských opatů ještě dobová terminologie. Přímou v opisech pečeti se objevuje buď obecné označení *sigillum* nebo konkrétní pojmenování *secretum*. Koroborace uvádí kromě zmíněného *sigillum* (v českých

¹³¹¹ Existenci sekretu chotěšovského probošta Jiřího prokazuje koroborace v rámci opisu jeho mandátu z roku 1466 („*signeto proprio annexo*“). – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 81r.

¹³¹² M. BOLOM-KOTARI, *Pečeti moravských premonstrátů*, s. 297.

¹³¹³ V případě Strahova jsou to dvě přitištěné pečeti k listům opata Antonína z roku 1519 a u Doksán jedna pečeť na missivu probošta Jana z roku 1524. Za zmínku stojí, že všechny exempláře se nalézají v archivu tepelského kláštera (SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 88, list z 13. 4. 1519; č. 98, list ze 4. 3. 1519 a č. 103, list z 27. 6. 1524). Srov. P. R. POKORNÝ, *Znak*, s. 11–12. Autor vychází při popisu pouze z prvního zmíněného exempláře, který neumožňuje postižení celého opisu.

¹³¹⁴ SOA v Třeboni, Velkostatek Orlik, inv. č. 59, list z 20. 8. 1485 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/VelkostatekOrlik/59/charter> [cit. 1. 9. 2015].

¹³¹⁵ Známý jsou pečeť milevského opata Svatomíra z roku 1419 (SOA v Třeboni, Velkostatek Nové Hradky, inv. č. 27, listina z 25. 1. 1419 viz Katalog pečeti, pečetidel a sbírkových odlitků: <http://database.aipberoun.cz/pecete/> [cit. 1. 9. 2015]) a želivských opatů Marka z roku 1445 (NA, Premonstráti – klášter Strahov, inv. č. 113, listina z 11. 11. 1445 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RP/113/charter> [cit. 1. 9. 2015]) a Petra z roku 1494 (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L211, list z 6. 4. 1494 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L211/charter> [cit. 1. 9. 2015]).

¹³¹⁶ Okrouhlá pečeť hradištského opata Jiřího II. z roku 1463 přitištěná pod textem rodného listu představuje patrně jediný dochovaný středověký exemplář menší prelátské pečeti z moravských kanonií. – M. BOLOM-KOTARI, *Pečeti moravských premonstrátů*, s. 19, 93 a 258.

textech *pečet'* a v německých *insigel*) ve dvou případech také dokonce *signetum*.¹³¹⁷ To neodpovídá moderní terminologii, v rámci které je *signet* chápán již jako jiný typ pečeti,¹³¹⁸ což ukazuje na terminologickou nejednotnost označování pečetí ve středověku.

¹³¹⁷ V koroboraci otevřeného listu z roku 1507 je uvedeno „*nostro abbaciali signeto subimpresso*“ (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L245, list z 20. 11. 1507 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L245/charter> [cit. 1. 9. 2015]). V druhém případě se jedná o jedinou známou koroboraci v rámci missivů tepelských opatů, která je součástí datační formule listu z roku 1471: „*unter unseren signet*“ (SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/6, list z 21. 5. 1471).

¹³¹⁸ J. KREJČÍKOVÁ – T. KREJČÍK, *Úvod*, s. 10. Obdobně autoři odlišují menší pečeti a sekret jako dva různé druhy pečetí. Jak ale ukazuje průzkum pramenů, tak v klášterním prostředí lze chápat z hlediska významu menší pečeti a sekrety jako synonyma.

3.2.6. Signet

Pečetní prsteny se u premonstrátských prelátů v českých zemích objevují až poměrně pozdě. Poprvé je signet doložen opět u tepelského opata Zikmunda Hausmanna v roce 1471.¹³¹⁹ Tento druh pečeti byl využíván výlučně k uzavírání poselacích listů. V případě Teplé byly signety z počátku paralelně používány se sekrety k pečetění missivů (tj. 70. léta 15. století), až jimi byly sekrety postupně úplně vytlačeny.

První typ signetu opata Zikmunda Hausmanna je znám pouze z let 1471 a 1472.¹³²⁰ Jeho rozměry činí 17 x 14 mm. V pečetním poli se nachází štít, který je zprava prohnutý dovnitř, se znakem kláštera. Nad ním je stuha s nápisem „S A“ [Sigismundus Abbas]. Stav dochování pečeti dovoluje odhadnout písmo jako kapitálu.

V letech 1482 až 1506 pečetil opat Zikmund missivy již jiným signetem,¹³²¹ který se lišil od předchozího jen nepatrně. Rozměry se téměř nezměnily (16 x 13 mm). Pečetnímu poli dominuje na bocích mírně prohnutý španělský štít se znakem kláštera. Nápis nad ním je rozšířen na „S A T“ [Sigismundus Abbas Teplensis] a písmo lze označit jako raně humanistickou kapitálu.

Také tepelský opat Petr (1509–1526) vystřídal během svého působení dva typy signetů. První z nich, který je znám z let 1511 až 1513,¹³²² měl stejné rozměry i pečetní obraz jako Zikmundův druhý typ. Nápis nad znakem zněl „P A T“ [Petrus Abbas Teplensis]. Druhý typář doložený pro léta 1514 až 1524 se liší zejména tvarem štítu, který lze označit jako terč (kolčí štít), a výraznějšími písmeny.¹³²³ I nápisy na Petrových signetech jsou v raně humanistické kapitále.

Doklady signetů u jiných kanonií jsou mladší a relativně vzácné. Z českých klášterů se v zásadě jedná o čtyři doklady signetů: milevského opata Bartoloměje z roku 1497,¹³²⁴ strahovského opata Antonína z roku 1518¹³²⁵ a chotěšovského probošta Klementa z let 1516

¹³¹⁹ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/7, list z 2. 8. 1471.

¹³²⁰ Ibidem, A3086/7, listy z 2. 8. a 13. 9. 1471 a A3086/8, list z 25. 1. 1472.

¹³²¹ Ibidem, A3086/21, list ze 14. 2. 1482; A3086/31, list z 22. 4. 1482; A3086/27, list z 22. 2. 1486; A3086/28, list z 2. 9. 1486; A3086/29, list z 28. 11. 1486; A3086/30, list z 22. 4. 1487; A3086/36, list z 3. 6. 1491; A3086/38, list z 29. 6. 1491; A3086/39, list z 21. 5. 1492; A3086/41, list ze 14. 5. 1492; A3086/42, list z 21. 9. 1492; A3086/43, list z 2. 4. 1496; A3086/52, list z 20. 6. 1503; A3086/53, list ze 14. 1. 1505; A3086/55, list z 19. 5. 1505 a A3086/61, list z 23. 11. 1506.

¹³²² Ibidem, A3087/10, list z 22. 8. 1511; A3087/11, list z 3. 11. 1511 a A3087/13, list z 29. 6. 1513.

¹³²³ Ibidem, A3087/14, list ze 17. 4. 1514; A3087/15, 5. 3. 1516; A3087/18, list z 27. 2. 1517; A3087/19, list ze 14. 3. 1517; A3087/20, list z 19. 3. 1517; A3087/18, listy z 27. 2. a 23. 5. 1517; A3087/24, list z 9. 11. 1518 a A3087/25, list z 21. 9. 1524.

¹³²⁴ Osmihranný signet vysoký 17 mm a široký 13 mm má velmi špatně rozeznatelný obraz i nápis. Lze odhadovat renesanční štít se znakem kláštera (možná tři růže 2 – 1) a nad ním minuskulní nápis „b a (m)“ [bartholomeus abbas milocensis]. – SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 12, list z 25. 10. 1497.

¹³²⁵ Osmihran o rozměrech 16 x 10 mm ohraničený linkou. V pečetním poli španělský štít s vyvýšeným břevnem a nad ním tři písmena „A S A“ [Antonius Sioneus Abbas]. – P. R. POKORNÝ, *Znak*, s. 11.

a 1518.¹³²⁶ O používání signetů ve středověku moravskými premonstrátskými preláty nejsou téměř žádné doklady. Pouze na samém sklonku tohoto období se objevují na missivu louckého opata Jana VIII. z roku 1524 zřejmě stopy po signetu. Stav dochování ale neumožňuje bližší charakteristiku.¹³²⁷ Z několika málo dokladů je možné vyvozovat, že signety premonstrátských opatů měly relativně ustálenou podobu. Tvarově se jednalo o osmihran. V jeho pečetním poli býval štít se znakem daného kláštera, nad kterým bývala dvě nebo tři písmena představující začátek jména nositele, jeho hodnosti a případně i jména kláštera.

¹³²⁶ Osmiboká pečeť rozměrů 18 x 13 mm, na které se nachází kolčí štít se třemi páry jeleních parohů (2 – 1) a nad ním nápis v kapitále „C R“ [Clemens R?]. – J. KŘEČKOVÁ – P. NEVÍMOVÁ, *Pečeti*, s. 134. K soupisu vypracovanému autorkami lze doplnit exemplář signetu z roku 1518 nacházející se v archivu tepelského kláštera. – SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 50, list ze 4. 11. 1518.

¹³²⁷ M. BOLOM-KOTARI, *Pečeti moravských premonstrátů*, s. 32, 101 a 297.

3.2.7. Význam tepelských pečeti pro premonstrátskou sfragistiku

Díky nadprůměrnému dochování tepelských papírových písemností z 15. století se zachránilo i nemalé množství menších pečeti a signetů tepelských opatů. Tyto druhy pečeti, které se u ostatních kanonií v českých zemích dochovaly ze středověku velice zřídka, vnášejí světlo na vývoj druhů pečeti v premonstrátském prostředí a posouvají vznik jak sekretů (přelom 14. a 15. století), tak signetů (70. léta 15. století) hlouběji do historie. Více dochovaných exemplářů k jednotlivým typům menších i prstenových pečeti umožnilo ve většině případů téměř ucelený popis pečetního obrazu i opisu, což u těchto druhů pečeti není úplnou samozřejmostí. Proto pečeti tepelských opatů a konventu tvoří významnou část české církevní sfragistiky.

3.3. Klášterní kancelář

Skromné dochování tepelských písemností v kombinaci s naprostou absencí pramenů přímo informujících o kanceláři vzbuzují na první pohled zdání, že tato část tepelské diplomatiky zůstane již navždy zahalena tajemstvím. To však platí pouze částečně, jelikož přes značně omezenou pramennou základnu lze dospět k některým závěrům. Jako prostředek k tomu poslouží srovnání písařských rukou a dochovaná písemná pozůstalost. Pozornost si přitom zaslouží tři hlavní tematické okruhy: diplomatické kategorie produkované klášterní kanceláři v Teplé, personální zajištění kanceláře a její prostorové vymezení.

3.3.1. Typy písemností

Jak bylo vyloženo výše, klášter vydával v zásadě od svého založení pergamenové listiny. Nejpozději od přelomu 14. a 15. století se škála druhů rozšířila o papírové otevřené listy a missivy, i když u patentů je jejich existence doložena až ve druhé polovině 15. století. V kanonii byly bezpochyby vedeny i různé účty, které nemusely být vázány přímo na kancelář. Jejich doklad pochází opět až z 15. století, i když jistě existovaly i dříve. Po úředních knihách vrchnostenské správy nezůstaly téměř žádné stopy, přestože byly jistě vedeny. K dispozici je pouze několik fragmentů. Jedná se o výběrčí rejstříky z druhé poloviny 13. století a z 15. století a soupis poddaných rovněž z 15. století. Z druhé dekády 16. století jsou jednoznačné důkazy o vedení kopiáře listin důležitých pro klášter a register česko-německých missivů, která zároveň plnila funkci konceptů.

Při výčtu však nelze opomenout dochované papírové listy s koncepty a středověkými opisy vlastních klášterních písemností. Celkově jich však není mnoho. Ve dvou případech se bezpečně jedná o koncepty missivů, jednoho nedatovaného a druhého z roku 1502.¹³²⁸ U části textu otevřeného listu opata Zikmunda z roku 1464 zachyceného na papírovém zlomku bez pečeti jde patrně o dobový opis. Písmo je relativně úhledné a obsahuje minimum oprav. V jedné větě se však liší s největší pravděpodobností od konečného znění zachyceného v Tepelských análech.¹³²⁹ Na jiném papírovém listu se nachází znění patentu tepelského konventu z roku 1526, ve kterém je prezentován premonstrátskému opatu nový tepelský prelát. Text psaný zběžnější kurzívou se v detailech liší od přepisu v Tepelských análech, kromě toho je v něm ojediněle škrtnáno. Jméno premonstrátského opata v inskripci je

¹³²⁸ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 38, koncept listu z 18. 5. 1502 a NK ČR, sign. Teplá C.81, nedatovaný koncept listu na zadním přideštití.

¹³²⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1, fol. 71r.

nahrazeno písmenem *N* a datace je zkrácená na počáteční slovo *datum*.¹³³⁰ Naproti tomu v Tepelských análech, kde je tento otevřený list rovněž zachycen, je obojí rozepsáno.¹³³¹ Je tedy zřejmé, že v tomto případě musel mít analista Václav Schilling ještě jinou předlohu, kterou představoval buď dobový opis finálního znění, nebo registra. Dalo by se proto předpokládat, že se na samostatném listu nalézá koncept. Ve zbylých třech případech se bezpečně jedná o opisy. Emfyteutická listiny opata Eiringa a konventu z roku 1358 byla přepsána až v 15. století.¹³³² Rovněž opis klášterní listiny o prodeji ročního platu na Chodové Plané z roku 1409 vznikl až později, patrně počátkem 16. století.¹³³³ Poslední dochovaný středověký opis zahrnuje confirmaci vystavenou opatem Petrem roku 1518. Vyhotoven byl patrně ve stejné době jako vlastní listina. Je psán úhledným písmem bez oprav a škrtnutí. Datace je výrazně zkrácena.¹³³⁴ Lze ji opět doplnit za pomoci Tepelských análů.¹³³⁵

Jako kancelářské pomůcky bezpochyby sloužily dva missivy opata Zikmunda z roku 1501, které nebyly nikdy expedovány, a zůstaly tak v klášterní kanceláři.¹³³⁶ Mohly být využívány jako vzory při sestavování nových listů. Volný prostor na zadní straně staršího z nich sloužil pro zapisování zkušebních vnějších adres a jedné missivové subskripce. Všechny tyto formule jsou v českém jazyce. Subskripce zní na jméno opata Zikmunda a konventu. Překvapivě i dvě ze tří adres jsou věnovány opatu Zikmundovi. Z jedné je však zachycen pouze začátek. V poslední adrese vystupuje Kryštof z Gutštejna a na Rabštejně.

Na základě dochovaných opisů listin je možné vyslovit hypotézu, že v tepelské kanonii nebyla v 15. století a na počátku 16. století k dispozici obecná registra klášterních listin. Obdobná situace snad panovala i v případě otevřených listů. Lze předpokládat, že funkci register plnily archivované koncepty, pokud tedy při zlistinění vznikly. Pro existenci register missivů za opata Zikmunda nejsou jednoznačné důkazy. Stav dochování pramenů nasvědčuje spíše tomu, že nové druhy písemností začala produkovat klášterní kancelář až v druhém desetiletí 16. století za opata Petra. Jednalo se přinejmenším o kopiář významných dokumentů kanonie a o registra missivů.

¹³³⁰ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 133, opis listu z [16. 6. 1526].

¹³³¹ NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1, fol. 348r–349r; editováno: K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 290–291, č. 139.

¹³³² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L82, opis listiny z 11. 9. 1358 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L82/charter> [cit. 17. 12. 2015]; editováno: *RBM VII*, s. 3–4, č. 2.

¹³³³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L98, opis listiny z 20. 10. 1409 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L98/charter> [cit. 17. 12. 2015] – dostupná pouze zadní strana dvoulistu. Text listiny se nalézá rovněž v Tepelských análech: NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1, fol. 47r–v.

¹³³⁴ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 81, opis listiny z [12. 2. 1518].

¹³³⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1, fol. 346r–v.

¹³³⁶ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 247, č. 25 a SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 36, list z 15. 5. 1501.

3.3.2. Personální zajištění kanceláře

Z porovnání písařských rukou vyplývá, že v klášterní kanceláři pravděpodobně působili zároveň tři až čtyři písaři.¹³³⁷ Zdá se, že u nich nebyla specializace na konkrétní typy písemností. Roli tedy zřejmě nehrálo, zda se jedná o listinu, otevřený list nebo missiv.¹³³⁸ Jedna a tatáž ruka mohla sepisovat jak koncepty, tak čistopisy.¹³³⁹ Obdobně mohl jeden písař zapisovat do register missivů a zároveň vyhotovovat i originální listy.¹³⁴⁰ Nelze vyloučit, že se někteří písaři zaměřovali na konkrétní jazyk.

Klášterní kancelář běžně vyhotovovala uzavřené listy i pro tepelské hejtmany.¹³⁴¹ V případě potřeby si někdy nejvyšší úředníci klášterství psali listy vlastní rukou.¹³⁴² Jestli tak činili i tepelští preláti, lze pouze spekulovat. Je pravděpodobné, že jednotliví řeholníci, kteří vydávali písemnosti vlastním jménem, si je též sami napsali.¹³⁴³ V kanceláři strahovského kláštera 16. století, která byla v porovnání s tepelskou kanonií menší, působili pouze opati, konventuálové a hejtmané.¹³⁴⁴

Doložená doba působení jednotlivých písařů je různá. Řada z nich se vyskytuje jen jednou. Časté jsou dva roky. Minimálně tři roky pracovali pro kanonii dva písaři: M28 (1509–1511)¹³⁴⁵ a M34 (1516–1518).¹³⁴⁶ O rok déle je to u písařských rukou: L8/M18 (1500–

¹³³⁷ Čtyři různé písařské ruce jsou doloženy pouze pro léta 1511 (M28–M31) a 1517 (M34, M35/R1, M36/R2 a R3). Naproti tomu tři paralelní písaři jsou častější: 1471 (M4–M6), 1473 (L5, M8 a M9), 1496 (O6, M6 a M16), 1505 (M20–M22), 1506 (M23–M25), 1507 (O7, M24 a M27), 1509 (O9, M17 a M28) a 1516 (M34, M35/R1, R3).

¹³³⁸ Lze předpokládat, že sigly L4 (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L165, listina z 12. 3. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/charter> [cit. 19. 12. 2015] a L166, listina z 9. 7. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L166/charter> [cit. 19. 12. 2015]), O2 (SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/4, otevřený list z 25. 3. 1467) a M3 (např. ibidem, A3086/5, list z 14. 4. 1467) označují stejnou osobu.

¹³³⁹ Např. písař M18 je doložen jako autor konceptu (SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 38, koncept listu z 18. 5. 1502) i čistopisu missivu (SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/52, list z 20. 6. 1503).

¹³⁴⁰ Např. písařská ruka register R2 (NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, fol. 1v (2. text) a fol. 4v) je totožná s rukou z missivu M36 (SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3087/24, nedatovaný list opata Petra).

¹³⁴¹ Dokazuje to např. písař M13, z jehož práce se dochovaly dva hejtmanovy missivy (ibidem, A3086/26 a 35, listy z let 1484 a 1491) a čtyři opatovy (ibidem, A3086/27–30, listy z let 1486 a 1487). Dalším důkazem je přítomnost jak opatských, tak hejtmanských listů na zlomcích register missivů (NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147).

¹³⁴² Potvrzují to přinejmenším dva listy hejtmana Ondřeje Hozlaura z let 1507 a 1508 (SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3089/3 a 6, listy z let 1507 a 1508), jejichž písař je označen jako M27. Ze srovnání s jinými dvěma listy stejného vydavatele a písaře z let 1506 a 1512 (NK ČR, sign. Teplá B.92, zadní předsádka a přideštiny, list z 10. 3. 1506 a SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 62, list z 10. 6. 1512), kdy dotyčný nebyl ve službách tepelského kláštera, vyplývá, že vydavatel a písař je jedna a tatáž osoba. Je pravděpodobné, že dva listy z let 1499 a 1509 napsal hejtman Bohuslav Bohuš z Otěšic také vlastní rukou (SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/49, list ze 17. 6. 1499 a A3087/4, list z 31. 10. 1509).

¹³⁴³ Bezpečně je to doloženo pouze u jednoho listu řeholníka Jiljího (APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, sign. 1185 XXXVII 21, nedatovaný list bratra Jiljího).

¹³⁴⁴ J. PAŘEZ, *Diplomatika*, s. 420–421.

¹³⁴⁵ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3087/1–3, 4, 5, 7, šest listů z let 1509 až 1511.

¹³⁴⁶ Ibidem, A3087/15, 21–23, 24, pět listů z let 1516–1518.

1503)¹³⁴⁷ a M32 (1512–1515).¹³⁴⁸ Delší dobu působili pouze písař M13 s šesti lety (1484–1491)¹³⁴⁹ a M6 s 26 lety (1471–1496).¹³⁵⁰

Důležitá při zkoumání klášterní kanceláře je otázka, kdo se pod jednotlivými písařskými siglami skrýval, zdali se jednalo o tepelské řeholníky, nebo o profesionální písaře. Kromě několika ojedinělých případů, kdy je znám písař jménem, je třeba rezignovat na možnost identifikování většiny písařských rukou a dohledání jmen písařů. Velmi cennou indicii v tomto ohledu poskytuje subskripce jednoho missivu z roku 1526, která zní „*Mathess Behem iczt // schraiber zur Töppel // in dem kloster*“.¹³⁵¹ Z ní lze vyvozovat, že v roce 1526 působil v tepelské kanonii přinejmenším jeden laický písař jménem Matěj Behem. V tepelském nekrologiu je zachycen pro starší období klášterní písař Matěj Stiber.¹³⁵² Vymezení doby jeho smrti je však poměrně široké. Mohlo se tak stát někdy po roce 1414, přičemž relevantní je i 16. století. V každém případě působení profesionálních písařů v klášterní kanceláři zřejmě nebylo ničím neobvyklým.

Jako velice přínosné se ukázalo srovnání s kanceláří městečka Teplá ve stejné době. Pro období let 1458 až 1516 byla při průzkumu využita jedna původní listina a 38 čistopisů missivů vydaných purkmistrem a městskou radou.¹³⁵³ V rámci těchto písemností lze rozeznat 21 písařských rukou, které na sebe časově navazují. Je tedy pravděpodobné, že městečko Teplá mělo ve druhé polovině 15. století a na počátku 16. století k dispozici jednoho písaře. Z hlediska klášterní kanceláře je klíčový poznatek, že prostřednictvím čtyř písařů je prokazatelné personální propojení obou kanceláří, městské a klášterní. Týká se to tvůrce nedatovaného listu městské rady,¹³⁵⁴ který je totožný s klášterním písařem M1, po němž zůstal ne náhodou rovněž nedatovaný missiv.¹³⁵⁵ Dále je možné ztotožnit písaře doloženého v městských missivech mezi léty 1476 a 1478 s písařskou rukou M3.¹³⁵⁶ Dilem klášterního

¹³⁴⁷ Ibidem, A3086/50 a 52, dva listy z let 1500 a 1503; SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 38, koncept listu z 18. 5. 1502 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L227, listina z 2. 3. 1502 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L227/charter> [cit. 20. 12. 2015].

¹³⁴⁸ Ibidem, A3087/12, dva listy z let 1512 a 1515.

¹³⁴⁹ Ibidem, A3086/26–30 a 35, šest listů z let 1484–1491.

¹³⁵⁰ Ibidem, A3086/7, 12, 13, 18, 19, 36–41 a 43, čtrnáct listů z let 1471, 1474, 1475, 1481, 1491, 1492 a 1496.

¹³⁵¹ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3109/18, list z 30. 9. 1526? (datace „*suntag Michaelis annorum etc. XXVI°*“ je problematická, jelikož v roce 1526 připadal svátek Michaela archanděla na sobotu).

¹³⁵² NK ČR, sign. Teplá MS. D.40, fol. 17v.

¹³⁵³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L246, listina z 6. 3. 1509 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L246/charter> [cit. 20. 12. 2015]; SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3106/2–36, listy z let 1458–1516; A3107/2, list z 21. 2. 1492 a SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 143, list z 19. 5. 1475.

¹³⁵⁴ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3106/2, nedatovaný list purkmistra a městské rady.

¹³⁵⁵ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/1, nedatovaný list opata Zikmunda.

¹³⁵⁶ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3106/20–22, čtyři listy z let 1476–1478.

písaře M3 jsou čtyři listy z let 1476 až 1479 a patrně ještě také dva z roku 1467.¹³⁵⁷ I písaře pracujícího pro městečko v letech 1486 až 1488 zaměstnával také klášter.¹³⁵⁸ V klášterních listech z let 1484 až 1491 je znám pod označením M13.¹³⁵⁹ Poslední písařská ruka, která se objevuje jak v městských (1492),¹³⁶⁰ tak klášterních (1492–1496) listech, je M16.¹³⁶¹ Z předložených poznatků vyplývá, že písaři M1, M3, M13 a M16 nebyli jistě řeholníky tepelského konventu. Bezpochyby se jednalo o osoby, které se živily prací v kanceláři. Plat městského písaře jim zřejmě nestačil, a proto zároveň docházeli do nedalekého kláštera. Dle všeho se nejednalo o výjimečný jev, jak naznačuje obdobná situace v Broumově v první polovině 15. století.¹³⁶² Výsledky komparace písařských rukou písemností z obou kanceláří potvrzují vyslovený předpoklad, že nejpozději od druhé poloviny 15. století působili v tepelské klášterní kanceláři převážně profesionální písaři. V Chotěšově, kde je k roku 1464 doložen proboštův písař Šimon,¹³⁶³ tomu nebylo s největší pravděpodobností jinak.

¹³⁵⁷ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/3 a 5, dva listy z roku 1467; A3086/14–17, čtyři listy z let 1476–1479.

¹³⁵⁸ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3106/26–29, šest listů z let 1486–1488.

¹³⁵⁹ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/26–30 a 35, šest listů z let 1484–1491.

¹³⁶⁰ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3107/2, list z 21. 2. 1492.

¹³⁶¹ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/42, 44, 46 a 47, čtyři listy z let 1492 a 1496.

¹³⁶² Václav Sádlo prokázal, že zápisy do broumovské městské knihy prováděli v první polovině 15. století většinou písaři klášterní kanceláře. – Václav SÁDLO, *Právní postavení poddanského města Broumova ve světle městské knihy a městských privilegií v první polovině 15. století*, diplomová práce na katedře PVH a archivního studia FF UK, Praha 1981, s. 22.

¹³⁶³ NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2207, listina z 22. 11. 1464 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2207/charter> [cit. 5. 1. 2016].

3.3.3. Prostorové vymezení kanceláře

Je nanejvýš pravděpodobné, že pojem kancelář v případě Teplé neoznačoval pouze skupinu lidí, ale i konkrétní prostor. Jednalo se snad o jednu místnost, ve které písaři vyhotovovali písemnosti. Zároveň tam byla uložena registra missivů, staré koncepty a další kancelářské pomůcky. Přesná lokalizace kanceláře za opata Zikmunda v rámci klášterního areálu není možná. S ohledem na působení laických písařů a aktivní úlohu tepelských hejtmanů lze předpokládat, že se nenacházela v prostorách konventu. Patrně byla situována poblíž prelatury a obydlí hejtmana.

4. Správní aspekty

4. 1. Řádová správa a správa tepelské kanonie

4.1.1. Ústřední premonstrátská správa

4.1.1.1. Premonstrátský řád ve středověku

Počátky premonstrátského řádu (*ordo Praemonstratensis*) spadají do první poloviny 12. století a jsou úzce spojeny se sv. Norbertem, který byl původně kanovníkem kapituly v Xanten a poté potulným kazatelem.¹³⁶⁴ Ten se svými následovníky založil roku 1120 v severní Francii v zalesněném údolí u Laonu klášter. Podle místa, kde byl vybudován, získal jméno Prémontré (*Praemonstratum*). Z názvu prvního kláštera bylo poté odvozeno i jméno pro nový církevní řád, ve kterém zavedl sv. Norbert zpřísněnou řeholi sv. Augustina. Jednalo se o řád řeholních kanovníků. Záhy se utvořila i ženská větev, tzv. druhý řád, přičemž konventy řeholnic byly zpočátku přičleňovány k mužským klášterům. Jednalo se o tzv. dvoukláštery. Netrvalo dlouho a již v první polovině 20. let 12. století přibýly k Prémontré další kanonie nového řádu: Floreffe v dnešní Belgii, Cappenberg ve Vestfálsku, Cuissy východně od Prémontré a sv. Martin v Laonu. Ve stejné době zřídil sv. Norbert v katolické církvi novou instituci – třetí řád. Jeho členové, z nichž první byl podle tradice hrabě Theobald z Champagne, se nazývali terciáři a byli to laikové přidružení k premonstrátské kanonii. Při návštěvě Říma roku 1126 se podařilo sv. Norbertu dosáhnout u papeže Honoria II. potvrzení premonstrátského řádu. Sám byl poté ve stejném roce zvolen arcibiskupem v Magdeburku, kde přeměnil tamní klášter Panny Marie na premonstrátský. Z Magdeburku se posléze stalo centrum misionářské a kulturní činnosti řádu ve východním Německu. Po odchodu sv. Norberta na východ si řeholníci v Prémontré zvolili za opata Huga z Fosse, který vydal první řádová statuta. Zároveň se také začala každoročně scházet generální kapitula. Sv. Norbert zemřel v roce 1134 v Magdeburku, kde byl též pochován. Čtyři roky po smrti zakladatele řádu zakázala generální kapitula dosavadní dvoukláštery a napříště měly být ženské kanonie zakládány ve větší vzdálenosti od mužských. Během 12. století se premonstrátské kláštery masivně rozšiřovaly po Evropě. Dokonce se také dočasně uchytily i v Palestině, kde ale jejich historie končí s pádem Akkonu v roce 1291. Řád během své

¹³⁶⁴ Z prací, které se věnují dějinám premonstrátského řádu, lze uvést: Basilius Franz GRASSL, *Der Praemonstratenserorden, seine Geschichte und seine Ausbreitung bis zur Gegenwart*, APræm 10, 1934; Norbert BACKMUND, *Geschichte des Prämonstratenserordens*, Grafenau 1986 a nejnověji Bernard ARDURA, *The order of Prémontré. History and spirituality*, De Pere 1995.

existence získával nejrůznější papežská privilegia, z nichž je možné zmínit např. vynětí řádu z pravomoci biskupů roku 1409.¹³⁶⁵

Ve 13. století postupně klesal počet nových premonstrátských založení, až koncem století rozšiřování řádu takřka ustalo. Od 30. let 13. století měl premonstrátský opat své zastoupení v Římě v podobě prokurátora. V řádu postupně sílily snahy po zmírnění přísného řeholního života. Proto ke konci 13. století povolil papež Mikuláš IV. premonstrátům na cestách a na návštěvách mimo klášter konzumovat maso. Na změny nahromaděné za více jak půl druhého století existence řádu reagovala generální kapitula sestavením nových statut, které vešly v platnost v roce 1290. Ve 13. a na počátku 14. století dosáhl premonstrátský řád vrcholu svého rozšíření. S narůstající mocí a bohatstvím premonstrátského řádu polevovali někteří jeho členové v dodržování řeholních pravidel. Jeden z takových rozšířených prohrěšků, který představovalo soukromé vlastnictví premonstrátů, se pokusila koncem 30. let 15. století vymýtit generální kapitula z popudu papeže Evžena IV. Tento záměr ale neměl valných výsledků. Kromě toho pokračoval trend uvolňování řeholního života, což se projevilo koncem 15. století dalším zmírněním půstu v rámci řádu. Ten byl zredukován kromě středy, pátku a soboty na Advent a na období od devítníku do Velikonoc.¹³⁶⁶ V této době se již řád pokoušel o vlastní reformu, jejímž projevem byla i nová statuta z roku 1505. Přes všechny snahy ale řád postupně upadal, na čemž měly vinu zejména decentralizační tlaky některých cirkárií a zavedení tzv. komendatárních opatů (tzn. dosazovaných a nikoli volených) ve francouzských cirkáriích.¹³⁶⁷ Tento trend byl následně výrazně urychlen šířením reformace napříč Evropou.

Od jiných církevních řádů se premonstráti na první pohled odlišovali bílým řádovým oděvem. Kanovníci nosili vlněný hábit se škapulířem a cingulem. Naproti tomu laické bratry bylo možné poznat podle toho, že měli šedý hábit, škapulíř a plášť. Kromě toho byli ještě opásáni koženým páskem.¹³⁶⁸ A právě kvůli tomuto odlišení, tedy šedé barvě, se vzbouřili v roce 1234 konvršové v Prémontré. Rebelie byla však potlačena silou. Navíc v rámci dalšího odlišení od kanovníků si museli laičtí bratři od roku 1306 z příkazu premonstrátského opata nechat narůst vousy.¹³⁶⁹

¹³⁶⁵ B. F. GRASSL, *Der Praemonstratenserorden*, s. 5–33, 56.

¹³⁶⁶ Ibidem, s. 18, 50–60.

¹³⁶⁷ J. PAŘEZ, *Diplomatika*, s. 433.

¹³⁶⁸ B. F. GRASSL, *Der Praemonstratenserorden*, s. 7.

¹³⁶⁹ Ibidem, s. 52.

4.1.1.2. Centrální správa premonstrátského řádu

V čele řádu stál premonstrátský opat (*abbas Praemonstratensis*), který byl zároveň představeným kanonie v Prémontré. Volen byl řeholníky tamního kláštera, přičemž volbě předsedali tři opati z nejstarších kanonií – z Cuissy, ze sv. Martina v Laonu a z Floreffé. Kromě toho byli přizváni ještě čtyři opati řádu. Zmíněným třem prelátům příslušely ještě další výsady. Každý rok měli vizitovat klášter v Prémontré a museli být požádáni o souhlas při majetkových transakcích kanonie.¹³⁷⁰ Byli tedy ve srovnatelném postavení vůči Prémontré jako otec-opat vůči dceřinému klášteru.

Nejvyšší autoritu řádu představovala od doby premonstrátského opata Huga z Fosse generální kapitula (*capitulum generale*), na které se měli každý rok scházet všichni představení premonstrátských kanonií.¹³⁷¹ Její usnesení byla závazná pro celý řád.¹³⁷² Zpočátku se kapitula konala v Prémontré na svátek sv. Diviše (9. října) a trvala tři dny (tj. 9. až 11. října).¹³⁷³ Kvůli lepší dostupnosti začala kapitula od první poloviny 15. století zasedat i na jiných místech (např. St. Quentin, Brusel a St. Foillan).¹³⁷⁴ Během 60. let 15. století došlo i ke změně termínu generální kapituly, která se od té doby scházela v neděli Cantate (tj. čtvrtá neděle po Velikonocích). Poměrně záhy začali získávat preláti z některých zemí, jako je například Anglie, Španělsko a Sasko, úlevy co se týče účasti na kapitulách.¹³⁷⁵ Zejména saské kanonie v čele s Magdeburkem se nechtěly podříditi premonstrátskému opatovi a generální kapitule. To do jisté míry souviselo se skutečností, že Magdeburk byl biskupským sídlem sv. Norberta.¹³⁷⁶

Dle usnesení generální kapituly z roku 1320 měla být ústřední řádová správa v Prémontré, tedy zejména generální kapitula, financována prostřednictvím řádového příspěvku (*talliae*), který měly každoročně odvádět všechny kanonie.¹³⁷⁷ Později se ale z něho stal poplatek prelátů, kteří se neúčastnili roční generální kapituly.¹³⁷⁸ Výše odváděné sumy byla přizpůsobena možnostem konkrétního kláštera. Soupis premonstrátských kanonií z roku 1320 editovaný Le Paigem zahrnuje i výši poplatku většiny klášterů.¹³⁷⁹

¹³⁷⁰ Ibidem, s. 9 a 31.

¹³⁷¹ Ibidem, s. 12 a 31.

¹³⁷² Období do roku 1530 zpřístupňuje Johannes B. VALVEKENS (ed.), *Acta et Decreta Capitulum Generalium Ordinis Praemonstratensis I-II*, APraem 42, 1966 a 45, 1969.

¹³⁷³ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 225. Ve 12. století kapitula zasedala pouze jediný den, kterým byl 9. říjen.

¹³⁷⁴ B. F. GRASSL, *Der Praemonstratenserorden*, s. 56.

¹³⁷⁵ Ibidem, s. 31.

¹³⁷⁶ Ibidem, s. 51.

¹³⁷⁷ Ibidem, s. 55.

¹³⁷⁸ I. H. PICHLER (ed.), *Urkundenbuch*, s. 383, č. 354, pozn. 9.

¹³⁷⁹ Vydal Johannes LE PAIGE (ed.), *Bibliotheca Praemonstratensis ordinis*, Parisii 1633, s. 326–344 a Norbert BACKMUND, *Monasticon Praemonstratense III*, Straubing 1956, s. 417–451.

4.1.1.3. Kontakty Teplé s řádovým centrem

Prameny z období let 1142 až 1541 týkající se kontaktů mezi premonstrátským opatem a generální kapitulou na straně jedné a kláštery české cirkárie, tedy i Teplou, na straně druhé editoval ve druhé polovině 80. let 20. století Karel Dolista.¹³⁸⁰ Tepelský konvent byl s řádovým centrem v relativně pravidelném styku, ač není doložena přímá účast nějakého tepelského opata na generální kapitule. Spojení s premonstrátským opatem či kapitulou zajišťovali v případě potřeby sami řeholníci, přičemž cesta do Prémontré, případně St. Quentin nebo Mont St. Martin, jim mohla trvat kolem jednoho měsíce, či déle.¹³⁸¹ V záležitostech týkajících se celého konventu byli vysíláni většinou přední hodnostáři vybavení průvodním listem od tepelského opata: koncem roku 1458 sám převor Jiljí¹³⁸² a v dubnu 1503 podpřevor Klement a bratr Jiří,¹³⁸³ který byl pravděpodobně cirkátorem.¹³⁸⁴ V případě, že se jednalo o zájem konkrétního řeholníka, vyřizoval si to dotyčný osobně. Roku 1503 se podařilo neznámému tepelskému řeholníkovi dostat díky falešnému průvodnímu listu až za premonstrátským opatem Janem, od kterého získal svolení věnovat se světské životní dráze.¹³⁸⁵ O rok později předstoupil před téhož generálního opata bývalý chotěšovský probošt a tepelský řeholník Erhard Mugler, který si u něho vymohl navzdory svému velkému provinění kromě zrušení exkomunikace i řadu výhod.¹³⁸⁶ V Prémontré byl patrně též tepelský jáhen Kryštof Glaser, kterému premonstrátský opat Jan prominul nízký věk a doporučil ho k přijetí kněžského svěcení.¹³⁸⁷

Při zaměření se na důvody komunikace tepelské kanonie s řádovým ústředím je možné vymezit několik oblastí. Když bude ponecháno stranou ustanovování vizitátorů, kterému bude věnována pozornost níže, a záležitosti řádových řeholníků, jednalo se především o potvrzování či schvalování majetkových transakcí týkajících se kanonie, pověřování prelátů či jiných řeholníků specifickými úkoly, potvrzování nových opatů či jejich voleb, udělování

¹³⁸⁰ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*.

¹³⁸¹ Představu o přibližné délce cesty je možné si utvořit na základě porovnání dat vyhotovení jednotlivých písemností, které na sebe bezprostředně navazují, tzn. žádosti a reakce na ni: 24. prosinec 1458 v Teplé – 31. leden 1459 v Prémontré (K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 288–290, č. 57 a s. 290–292, č. 58) – 29 dní; 7. duben 1503 v Teplé – 16. květen 1503 v St. Quentin (ibidem, s. 319–322, č. 91–93 a s. 324–326, č. 99) – 40 dní; 6. duben 1510 v Teplé – 9. květen 1510 v Mont St. Martin (ibidem, s. 273 – 275, č. 119–120 a s. 276–278, č. 123) – 34 dní a 16. červen 1526 v Teplé – 24. červenec 1526 v Prémontré (ibidem, s. 290–291, č. 139 a s. 291–293, č. 140) – 39 dní. Výjimku představují dvě listiny z roku 1351, kde zřejmě došlo k většímu časovému prodloužení: 15. srpen v Chotěšově – 12. říjen v Prémontré (ibidem, s. 153–154, č. 37 a s. 154–155, č. 38) – 59 dní.

¹³⁸² Ibidem, s. 290, č. 58.

¹³⁸³ Jejich jména jsou známa díky dochovanému textu průvodního listu (ibidem, s. 321–322, č. 93).

¹³⁸⁴ U obou není uvedena v průvodním listu funkce, ale lze je snad ztotožnit s řeholníky stejného jména uvedenými v listu premonstrátskému opatovi a generální kapitule ze stejné doby (ibidem, s. 320–321, č. 92).

¹³⁸⁵ Ibidem, s. 319–320, č. 91.

¹³⁸⁶ Ibidem, s. 327, č. 103.

¹³⁸⁷ Ibidem, s. 334–335, č. 111.

nějakého povolení představeným kanonie, přenášení vrchního práva nad klášterem a řešení krizových situací uvnitř kanonie. První ze zmíněných činností týkající se majetkových operací nebyla zřejmě v 15. století již aktuální. Její doklady totiž spadají do 14. století. V roce 1340 tak povolil premonstrátský opat Jan tehdejšímu tepelskému opatu Benedovi zcizit statky a vsi na dobu života některých osob,¹³⁸⁸ k čemuž došlo například v roce 1346, kdy kanonie pronajala dvůr v Janovci a ves Branišov.¹³⁸⁹ Dále potvrdil stejný generální opat na žádost chotěšovského probošta Petra v roce 1351 darování ročního platu pět hřiven pražských grošů ve vsi Beranov tepelskému klášteru na pitancie.¹³⁹⁰

Častější bylo pověřování tepelských prelátů specifickými úkoly ze strany premonstrátského opata, které se většinou týkaly řešení problematických situací v rámci jiných kanonií. Roku 1218 uložil generální opat Gervasius tepelskému opatu Vilémovi a litomyšlskému opatu Heřmanovi vyšetřování ve strahovském klášteře.¹³⁹¹ Na základě získaných informací poté sdělil premonstrátský opat tepelskému opatovi, jak postupovat při urovnání vyhrocených poměrů uvnitř strahovského konventu.¹³⁹² Počátkem roku 1368 narovnal tepelský opat Heřman z pověření premonstrátského opata Jana spor mezi proboštem a konventem speinshartského kláštera.¹³⁹³ Patrně toto angažování se ve speinshartských záležitostech vedlo o rok později k uzavření konfraternity mezi kláštery Speinshart a Teplá.¹³⁹⁴ Další zprávy o investigativním působení tepelských kanovníků v jiných premonstrátských klášterech se vztahují k Chotěšovu. V říjnu 1464 přikázal premonstrátský opat Šimon spolu s generální kapitulou známému tepelskému řeholníkovi Jiljímu a dalším nejmenovaným premonstrátům, aby navštívili chotěšovskou kanonii a jeho autoritou tam nařídili přítomným obojího pohlaví vrátit do 15 dnů tři papežské buly a privilegia, odňaté chotěšovskému proboštu. Pokud by se tak nestalo, měli viníky exkomunikovat.¹³⁹⁵ Ovnásledném průběhu kauzy nejsou k dispozici prameny. Lze předpokládat, že byly písemnosti proboštovi vráceny, jelikož si 22. listopadu nechal veřejným notářem ověřit privilegium papeže Pia II. na pontifikálie z roku 1463.¹³⁹⁶ Naproti tomu průběh aféry z počátku 16. století spojené s chotěšovským klášterem je poměrně dobře znám. Její

¹³⁸⁸ Ibidem, s. 147, č. 30.

¹³⁸⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L61, listina z 15. 6. 1346 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOA/TeplaOPraem/L61/charter> [cit. 5. 11. 2015].

¹³⁹⁰ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 153–155, č. 37 a 38.

¹³⁹¹ Ibidem, s. 234–235, č. 7.

¹³⁹² Ibidem, s. 239–241, č. 11.

¹³⁹³ K. DOLISTA (ed.), *Speinshart*, s. 79–81, č. 1.

¹³⁹⁴ Ibidem, s. 81–82, č. 2.

¹³⁹⁵ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 294–295, č. 61.

¹³⁹⁶ NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2207, listina z 22. 11. 1464 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2207/charter> [cit. 5. 11. 2015].

odstartování inicioval sám panovník Vladislav Jagellonský, který se doslechl, že kaplani probošství a řeholnice kláštera v Chotěšově nežijí podle řádových pravidel. Proto 22. června 1504 nařídil administrátorovi pražského arcibiskupství Ambrožovi a tepelskému opatu Zikmundovi, aby se spolu s vhodnými osobami vydali do Chotěšova. Tam měli celou záležitost vyšetřit a zjednat nápravu.¹³⁹⁷ Pověřeni hodnostáři si k sobě přibrali scholastika pražské kapituly Jana Ondřeje, pražského kanovníka Tomáše, žateckého arcijáhna Pavla a planského děkana Václava a vývoj nabral rychlý spád. V důsledku skandálních odhalení, která vyplavala na povrch během vizitace, chotěšovský probošt Erhard Mugler rezignoval a již 29. července 1504 konvent zvolil nového probošta. Tím se stal tepelský podpřevor Klement.¹³⁹⁸ Bývalý probošt se provinil milostným vztahem s řeholnicí Kateřinou Usilovskou, která mu dokonce porodila dítě. Hříšník byl potrestán exkomunikací. Erhard se ale nevzdal a vypravil se do Prémontré za generálním opatem Janem, kterého žádal o osvobození.¹³⁹⁹ Přitom pomlčel o finanční situaci chotěšovského kláštera a tvrdil, že pro něho získal přes 200 zlatých ročních důchodů. Ve skutečnosti však spíše zatížil chotěšovskou kanonii velkými dluhy.¹⁴⁰⁰ Jeho úskok slavil úspěch a generální opat ho zprostil exkomunikace a omilostnil ho. Zároveň přikázal 15. září 1504 tepelskému opatu Zikmundovi, aby přijal Erharda zpět do tepelského kláštera. Dále uložil řeholníkům i řeholnicím držet ticho, aby dotyčného nemohli obviňovat. K tomu mohl provinilý užívat během svého života majetek, který získal při svém působení v úřadu probošta. Trest mu navíc zredukoval na zákaz jedení masa vztahující se na každé pondělí po dobu jednoho roku a příkaz postit se 10 dnů od soboty po Všech svatých.¹⁴⁰¹ Aby toho nebylo málo, byl ještě přiřčen bývalému proboštovi roční plat 25 zlatých, který mu měl vyplácet chotěšovský klášter.¹⁴⁰² Co se týče sestry sešlé na scestí, dosáhl Erhard její rehabilitace provedené premonstrátským opatem.¹⁴⁰³ Takový velkorysý postup hlavy premonstrátského řádu pobouřil českého krále Vladislava, který se 13. listopadu 1504 obrátil patrně na tepelského opata Zikmunda. V listu mu přikázal vyzvat Erharda, aby se vzdal zmíněného platu. Pokud by tak dotyčný neučinil, hodlal to panovník řešit osobně.¹⁴⁰⁴ Po počátečním naprostém selhání řádového ústředí, které nebylo na začátku

¹³⁹⁷ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 249–250, č. 26.

¹³⁹⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L238, opis listu z 29. 7. 1504 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L238/charter> [cit. 5. 11. 2015].

¹³⁹⁹ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 327–328, č. 103.

¹⁴⁰⁰ J. B. VALVEKENS (ed.), *Acta et Decreta II*, s. 78.

¹⁴⁰¹ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 327–328, č. 103.

¹⁴⁰² NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 332r.

¹⁴⁰³ J. B. VALVEKENS (ed.), *Acta et Decreta II*, s. 90–91.

¹⁴⁰⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 332r.

16. století nikterak výjimečné,¹⁴⁰⁵ se zvedla vlna odporu, která ve výsledku vedla k tomu, že se touto kauzou zabývala v květnu 1506 generální kapitula. Ta rozhodla, že v případě potvrzení Erhardova zamlčení pravdy premonstrátskému opatovi odvolává zmíněný důchod a chotěšovské řeholnice s novým proboštem zcela osvobozuje od jeho placení.¹⁴⁰⁶ Z toho tedy vyplývá, že se Erhard svého důchodu nevzdal. Celý případ byl uzavřen generální kapitulou, která zasedala o rok později, když odvolala také rehabilitaci sestry Kateřiny. Bylo rozhodnuto, že dotyčná má nosit šedý hábit a zůstat bez závoje jako odrazující příklad spolusestrám tak dlouho, dokud by za ní neprosily samy řeholnice pohnuté její kajícností.¹⁴⁰⁷ Celý tento případ je již názorným dokladem nastupujícího úpadku řádu ve všech jeho úrovních.

Pravidelná byla komunikace tepelské kanonie s řádovým ústředím v důsledku změny na postu tepelského opata. Koncem roku 1458 podal konvent tepelského kláštera zprávu premonstrátskému opatu Šimonovi prostřednictvím převora Jiljího o rezignaci svého opata Albrechta.¹⁴⁰⁸ Svůj list v této věci připojil i český král Jiří. Premonstrátský opat zohlednil skutečnost, že tehdejší představený strahovského kláštera a zároveň otec-opat pro tepelský klášter nebyl schopen s ohledem na stav svého kláštera a konventu vykonávat vrchní právo nad Teplou, a pověřil proto koncem ledna roku 1459 speinshartského probošta Jiřího zorganizovat volbu, na jejíž průběh měl dohlédnout, potvrdit zvoleného opata a nakonec ho uvést do úřadu.¹⁴⁰⁹ Ve stejném roce pak premonstrátský opat spolu s generální kapitulou dočasně převedl vrchní právo nad tepelskou kanonií ze strahovského opata na speinshartského preláta.¹⁴¹⁰ V souvislosti s volbou opata Jana Fröstla roku 1507 není doložena komunikace s řádovým centrem, přestože se dá předpokládat. V případě jeho nástupce Petra informoval tepelský konvent v dubnu 1510 premonstrátského opata o uskutečněné volbě.¹⁴¹¹ Zároveň žádal nový opat v jiném listu generálního opata o potvrzení své volby,¹⁴¹² k čemuž došlo

¹⁴⁰⁵ Například v roce 1503 potají uprchl z tepelského kláštera řeholník, který se poté vybavený zfalšovaným listem tepelského opata dostavil ke generálnímu opatovi, od kterého obdržel povolení věnovat se světské životní dráze. V reakci na to informoval tepelský opat Zikmund premonstrátského opata, že v Českém království hrozí více takových skandálů. Proto ho následně žádal, aby v případě, že by někomu jinému, kdo by na to neměl právo, vydal obdobné povolení, ho poté zrušil a jiné již nevydával. – K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 319–320, č. 91. V odpovědi přikazoval premonstrátský opat Zikmundovi, aby odvolal a zrušil jeho povolení udělené jistému bratrovi Janu Pralovi. – Ibidem, s. 324–326, č. 99. Je pravděpodobné, že byl Jan Pral právě tím řeholníkem, který uprchl z kláštera.

¹⁴⁰⁶ J. B. VALVEKENS (ed.), *Acta et Decreta II*, s. 78.

¹⁴⁰⁷ Ibidem, s. 90–91.

¹⁴⁰⁸ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 288–290, č. 57.

¹⁴⁰⁹ Ibidem, s. 290–292, č. 58.

¹⁴¹⁰ Ibidem, s. 292–293, č. 59.

¹⁴¹¹ Ibidem, s. 273–274, č. 119.

¹⁴¹² Ibidem, s. 274–275, č. 120.

během následujícího měsíce.¹⁴¹³ I po další volbě v červnu 1526 psal tepelský konvent do Prémontré, aby nastínil situaci a zároveň požádal o konfirmaci opata Antonína.¹⁴¹⁴ Více než o měsíc později potvrdil premonstrátský opat Jakub Antonínův přechod ze strahovského opatství na tepelské.¹⁴¹⁵

Jinou skupinu písemností pocházejících z premonstrátského řádového centra představují nejrůznější povolení. Patrně nejčastější bylo svolení, aby hlava kanonie mohla získat od papeže pontifikálie, i když pro tepelský klášter se z období středověku nedochovala. Tepelští opati totiž získali díky zakladateli kláštera Hroznatovi právo nosit mitru a prsten od papeže Celestina III. již v roce 1197, což bylo v té době ještě dosti neobvyklé.¹⁴¹⁶ To ale neplatí pro chotěšovskou kanonii, pro kterou existují taková povolení hned tři (1460, 1464 a 1485).¹⁴¹⁷ V případě Chotěšova byla součástí všech tří privilegií též možnost zvolit si jednoho nebo dva řeholníky z tepelského kláštera nebo odjinud za kaplany chotěšovského kláštera. Z povolení pro tepelské opaty je známo svolení premonstrátského opata Jana z roku 1503 pro opata Zikmunda, aby mohl svým řeholníkům současným či budoucím odpustit lehčí i těžší hříchy a případně je osvobodit od mlčení a rehabilitovat je,¹⁴¹⁸ a z roku 1510 určené opatovi Petrovi, podle kterého mohl opatřit panny chotěšovského kláštera závojem.¹⁴¹⁹

Nejzajímavější oblast však představuje řešení vnitřních problémů tepelské kanonie. Ve 40. letech 14. století došlo ke sporu mezi tepelským opatem Benedou a dvěma tepelskými řeholníky, Vavřincem Puchelbergerem a Jindřichem Pražským. Bratři se přitom obrátili na premonstrátského opata Jana, který následně přikázal strahovskému opatu Petrovi, milevskému opatu Mrákotovi a chotěšovskému proboštu Petrovi, aby provedli speciální vizitaci tepelského kláštera.¹⁴²⁰ K další známé intervenci řádového ústředí došlo v roce 1467, kdy gradující spor mezi tepelským opatem Zikmundem na straně jedné a chotěšovským proboštem Jiřím na straně druhé již ohrožoval existenci obou klášterů. S ohledem na to, že chotěšovský prelát ignoroval nadřazenost tepelského otce-opata vůči dceřinému chotěšovskému klášteru, tedy jedno z elementárních pravidel premonstrátského řádu, a konflikt mezi oběma rivaly se naprosto vymkl kontrole, obrátil se tepelský opat oprávněně na premonstrátského opata Šimona se stížností na probošta Jiřího. Hlava řádu reagovala předvoláním žalovaného probošta. Tento pokus o řešení krizové situace pomocí řádových

¹⁴¹³ Ibidem, s. 339, č. 114.

¹⁴¹⁴ Ibidem, s. 290–291, č. 139.

¹⁴¹⁵ Ibidem, s. 291–293, č. 140.

¹⁴¹⁶ P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 119–120.

¹⁴¹⁷ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 293–294, č. 60; s. 297–298, č. 63 a s. 309–310, č. 77.

¹⁴¹⁸ Ibidem, s. 324–326, č. 99.

¹⁴¹⁹ Ibidem, s. 280, č. 125.

¹⁴²⁰ Ibidem, s. 147–148, č. 31.

mechanismů ale ztroskotat, jelikož do vnitřních záležitostí premonstrátského řádu radikálně zasáhl papežský legát Rudolf, který zrušil půhon včetně příkazů premonstrátského opata namířených proti proboštovi Jiřímu a dále přispíval k vyhrocování situace.¹⁴²¹ O dalším působení řádového centra ve zmírňování napětí mezi preláty nejsou k dispozici žádné konkrétní prameny. Pouze listina z května 1503 naznačuje rovněž roli Prémontré. Generální opat Jan v ní totiž mimo jiné prikazuje, aby bylo odvoláno svolení získané chotěšovským proboštem od jeho předchůdce, podle kterého nemusel prokazovat poslušnost tepelskému opatovi.¹⁴²² Došlo tak k návratu stavu před propuknutím sporu mezi tepelským opatem a chotěšovským proboštem.

Role premonstrátského opata a generální kapituly při reformování tepelského konventu a posléze i dalších konventů v Čechách a na Moravě byla okrajová. Známe je pouze list z května roku 1487, tedy z doby po provedení reformy konventu tepelské kanonie, ve kterém opat Hubert a generální kapitula píše českému králi Vladislavovi, že v Českém království je třeba zachovat církevní řády a provést reformu konventů, zvláště premonstrátských, a oceňují jeho působení v této záležitosti. Dále mu oznamují, že tepelské bratry, kteří odmítali žít reformovaným řeholním životem, osvobodili od poslušnosti opatu Zikmundovi, aby mohli žít v jiných klášterech. Nakonec ho žádají, aby byl nakloněn premonstrátským klášterům v Českém království, zvláště tepelskému, a vyslyšel jejich prosby.¹⁴²³

Navzdory reformě konventu se ale již počátkem 16. století začal projevovat pokles morálky některých řeholníků. Kromě již zmíněného útěku jednoho tepelského bratra či milostného vztahu chotěšovského probošta Erharda s řeholnicí Kateřinou se udála ještě daleko hrůznější událost, která tehdy otřásla celou tepelskou kanonií a jejím okolím. Na samém počátku roku 1503 se dala dohromady skupina tepelských bratrů a světských osob, která začala plánovat loupežnou vraždu starého klášterního služebníka Martina Čirlika. Ten pro klášter pracoval asi 30 let. Bandu tvořilo celkem šest lidí. Zarážející byla zejména skutečnost, že polovina z nich byli tepelští bratři: jáhen Jan Nurnberga, akolyta Jiří a konvrš Mikuláš. Ze světských pachatelů je znám jménem pouze opatův služebník Jan. O zbývajících se ví pouze jejich funkce, jeden byl služebníkem klášterního hejtmána a druhý byl švec. Zločin plánovali všichni tři bratři spolu se služebníkem opata tři až čtyři týdny.¹⁴²⁴ Náznaky, že se schyluje k něčemu strašlivému, zaznamenal bývalý tepelský hejtman Ondřej Hozlaur,

¹⁴²¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 83v–84r.

¹⁴²² K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 324–326, č. 99.

¹⁴²³ Idem, *Reformatio*, s. 240–241, č. 20.

¹⁴²⁴ Idem, *Circaria*, s. 317–319, č. 90.

který radil opatu Zikmundovi, aby jednomu z pachatelů omezil svobodu, jelikož od něho slyšel něco, co se mu nelíbilo. Přestože předtím varoval i oběť, aby si dávala pozor,¹⁴²⁵ tak asi nečekal, že to skončí tragicky. Zločin se měl stát původně o osm dní dříve, ale klášterního služebníka tehdy zachránilo to, že nespal doma. V noci na 10. února už ale takové štěstí neměl. První úkol zločinců spočíval ve vylákání oběti z jejího obydlí. Toho se zhostil konvrš Mikuláš, který se pod záminkou předání vzkazu, že má jít dotyčný za opatem, vydal k obydlí služebníka Martina. Na první zaklepání na dveře a výzvu oběť nereagovala. Až když Mikuláš podruhé zatloukl na dveře a zopakoval fiktivní vzkaz, tak služebník vstal, sestoupil po schodech a vydal se za opatem. Tím Mikulášova role skončila. Na Martina se mezitím při cestě přes hřbitov vrhli Mikulášovi komplicové. Nurnberga oběť pevně chytnul, aby se nemohla bránit, zatímco na ni útočili opatův služebník, hejtmanův služebník a krejčí. O brutalitě útoku svědčí i skutečnost, že Nurnbergovi byl při něm amputován prst. Mrtvolu nechali ležet na místě činu, přičemž poraněný konvrš u ní pohodil svůj hábit. Ihned po vraždě všichni čtyři vtrhli do služebnickova obydlí, které prohledali, a nalezený majetek poté ukradli. I zde zanechal Nurnberga další stopu v podobě svého škapulíře. Nakonec tajně uprchl přes zeď kláštera. Stejně se patrně zachovali i další spiklenci. Z nich jediný akolyta Jiří aktivně nenapomáhal k vraždě a ani se neúčastnil vykradení obydlí oběti. Nedlouho po útěku byli všichni tři tepelští bratři chyceni a dopraveni na hrad Švamberk, kde byli 14. února vyslechnuti za přítomnosti žateckého arcijáhna Pavla, tepelského děkana Václava, tepelského převora Antonína, řeholníka Petra, kladrubského plebána Jiřího a planského kazatele Jindřicha. Během výslechu se všichni k činu doznali.¹⁴²⁶ Dne 16. února vyjádřil chebský hejtman Ondřej Hozlaur opatu Zikmundovi lítost nad činem, který bratři spáchali.¹⁴²⁷ O něco později byl zadržen a uvězněn také švec, na čemž měl zásluhu klášterní ochránce Jindřich ze Švamberka. Při výslechu na mučidlech dne 31. března 1503, při kterém byli přítomni tepelský hejtman a dva přísežní města Teplá, potvrdil výpovědi bratrů.¹⁴²⁸ Dne 5. dubna byl v tepelském klášteře sepsán notářský instrument obsahující výpovědi vyslýchaných. Ten se stal přílohou listu opata Zikmunda a tepelského konventu ze 7. dubna určeného premonstrátskému opatu Janovi a generální kapitule, ve kterém je informují o vraždě spáchané v klášteře a zároveň je žádají, aby je kvůli tomu nezavrhovali a dali jim pokyny, jak mají postupovat.¹⁴²⁹ V témže dni vznikl i již zmíněný list opata Zikmunda určený pouze

¹⁴²⁵ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 40, list z 16. 2. 1503.

¹⁴²⁶ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 317–319, č. 90.

¹⁴²⁷ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 40, list z 16. 2. 1503.

¹⁴²⁸ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 319, č. 90.

¹⁴²⁹ Ibidem, s. 320–321, č. 92.

premonstrátskému opatovi týkající se uprchlého bratra.¹⁴³⁰ Tuto korespondenci doručili do St. Quentinu, kde zasedala ve dnech 14. až 16. května generální kapitula, řeholníci Klement a Jiří opatření průvodním listem od opata Zikmunda.¹⁴³¹ Generální kapitula pak ve věci spáchání vraždy třemi tepelskými řeholníky rozhodla, aby přijel do Teplé osterhofenský opat Jan, který byl vizitátorem mimo jiné i pro českou cirkárii, a případ na místě prošetřil. Pokud by se ukázalo, že to dotyční opravdu spáchali, měl je odsoudit k doživotnímu žaláři v klášteře nebo na jiném vhodném místě o chlebu a vodě. V případě, že by se vizitátor nemohl uvolnit, mohl být nahrazen jiným premonstrátským prelátem.¹⁴³² Již 20. června 1503 napsal opat Zikmund osterhofenskému opatu Janovi list, ve kterém na něho apeloval, aby přijal pověření generální kapituly a rychle jednal. Měl totiž obavy, že by násilníci mohli být v noci osvobozeni, jelikož klášter nebyl opevněný. Zároveň vizitátorovi poslal i zápis z výsledku provinilců. Nakonec ho žádal poslat odpověď po jeho poslu se dnem plánovaného příchodu. O čtyři dny později již odepisoval osterhofenský opat, že nemůže zatím říci datum svého příjezdu. Přitom slíbil, že se ho bude snažit co nejdříve sdělit.¹⁴³³ Dle analisty Václava Schillinga měl vizitátor vyslechnout svědectví a vynést poté rozsudek jménem generální kapituly. Akolyta Jiří, který se podílel pouze na plánování hanebného činu, byl odsouzen k doživotnímu vězení. Zbylí dva byli s okovy na nohou společně zadrženi pod nově vystavěnou klášterní knihovnou. Podle klášterní tradice jim měli někteří bratři potají denně nosit chléb nasáklý pivem, který jim podávali skrze nějaký otvor. Díky tomu je měli držet delší dobu při životě.¹⁴³⁴ V každém případě by takový postup příliš neodporoval původnímu usnesení generální kapituly.

¹⁴³⁰ Ibidem, s. 319–320, č. 91.

¹⁴³¹ Ibidem, s. 321–322, č. 93.

¹⁴³² J. B. VALVEKENS (ed.), *Acta et Decreta II*, s. 37–38.

¹⁴³³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 329r.

¹⁴³⁴ Ibidem, fol. 126v.

4.1.2. Provinciální správa

4.1.2.1. Provinciální správa premonstrátského řádu

Jelikož se premonstrátský řád rozšířil již záhy po svém vzniku po celém tehdejším latinském světě, bylo nutné pro efektivní fungování řádové správy včlenit mezi řádové centrum a jednotlivé kanonie další správní článek. Tím se staly řádové provincie, které se někdy kolem roku 1200 začaly nazývat cirkárie (*circariae*).¹⁴³⁵ Jejich území často reflektovalo hranice států a rovněž zohledňovalo diecézní členění. Do roku 1320 se postupně konstituovalo přinejmenším 30 cirkárií,¹⁴³⁶ které dosahovaly největší koncentrace na území dnešní Francie a Německa. Pramenem k rozsahu jednotlivých cirkárií ve 13. a 14. století jsou čtyři různé soupisy kanonií uspořádané právě podle cirkárií.¹⁴³⁷

Pro jednu cirkárii byli generální kapitulou původně ustanovováni dva cirkátoři (*circatores*), pro něž se od první poloviny 13. století vžilo označení vizitátoři (*visitatores*).¹⁴³⁸ Později byl jmenován jen jeden vizitátor, který si k sobě mohl přibrat pomocníka. Ten mohl být určen pro jednu či více cirkárií. Jednalo se o premonstrátského preláta, který ale nemusel být z kláštera nacházejícího se v cirkárii, pro kterou byl dotyčný ustanoven jako vizitátor. Funkční období vizitátora bylo nejčastěji stanoveno na jeden nebo na tři roky. Výtečným zdrojem informací o činnosti vizitátorů jsou zejména jejich pověřovací listiny. Např. z listiny premonstrátského opata Jana z roku 1504 vyplývá, že vizitátor měl jednou ročně provádět společně s dalším premonstrátem vizitaci klášterů a v případě potřeby svolat shromáždění kněží kvůli řádovým záležitostem. Jeho druhým hlavním úkolem pak bylo vybírání každoročních řádových poplatků, za což měl vystavovat kvitanci.¹⁴³⁹ Přitom proti neplátcům mohl použít církevní tresty.¹⁴⁴⁰ Po vybrání celkové částky byl vizitátor povinen zajistit její předání premonstrátskému opatu, za což pro změnu on obdržel kvitanci.¹⁴⁴¹

¹⁴³⁵ B. F. GRASSL, *Der Praemonstratenserorden*, s. 33 a K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 221.

¹⁴³⁶ N. BACKMUND, *Monasticon III*, s. 417–451.

¹⁴³⁷ Zpřístupněno ibidem, s. 365–451.

¹⁴³⁸ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 225.

¹⁴³⁹ Výjimečně je k dispozici originál potvrzení z roku 1459, které vystavil speinshartský probošt Jiří jako vizitátor české cirkárie tepelskému opatu Zikmundovi, od kterého přijal v Plzni 10 uherských zlatých. – SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L138, list z 5. 9. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L138/charter> [cit. 5. 11. 2015].

¹⁴⁴⁰ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 328–329, č. 104.

¹⁴⁴¹ Její dochování není příliš časté. Jedna taková pochází z roku 1488. Vystavil ji premonstrátský opat Hubert a potvrzoval v ní windbergskému klášteru přijetí částky 42 rýnských zlatých odevzdaných kláštery bavorské cirkárie za léta 1484, 1485 a 1486. Částku předal bratr Pavel. – BayHStA München, Kloster Windberg, Urkunden 723, listina z 27. 4. 1488 viz <http://monasterium.net/mom/DE-BayHStA/KUWindberg/0723/charter> [cit. 5. 11. 2015].

4.1.2.2. Cirkárie na území Čech a Moravy

Necelé čtvrtstoletí po vzniku premonstrátského řádu začaly být zakládány kanonie též v českých zemích.¹⁴⁴² Tento proces je možné rozdělit do dvou fází. První probíhala během 40. let 12. století. V rámci ní vznikly čtyři mužské kanonie: Strahov (*Mons Sion*, 1143), Litomyšl (*Mons Oliveti*, polovina 40. let), Želiv (1149), Hradisko (přelom 40. a 50. let) a dvě ženské: Doksany (kolem poloviny 40. let) a Louňovice (kolem roku 1150), z nichž pouze Hradisko se nacházelo na Moravě. Významnou roli při zakládání prvních premonstrátských kanonií sehrál olomoucký biskup Jindřich Zdík (Strahov, Litomyšl, Hradisko). Kromě toho se angažovali také kníže Vladislav II. s manželkou Gertrudou (Strahov, Doksany, Litomyšl) a pražský biskup Daniel (Želiv). Ve třech případech se nejednalo o zcela nové založení kláštera, jelikož došlo k nahrazení předchozích komunit premonstráty (Strahov, benediktini v Želivě a Hradisku). Litomyšlský klášter vznikl přeměnou tamního hradního kostela.¹⁴⁴³ První čtyři kanonie byly ještě osazeny z porýnských klášterů Steinfeld (Strahov a Želiv) a Dünnwald (Doksany a Louňovice). U Litomyšle a Hradiska není s jistotou znám původ prvních řeholníků.¹⁴⁴⁴ Dle soupisu kanonií z roku 1320 byla Litomyšl dceřiným klášteřem Želiva a Hradisko Strahova.¹⁴⁴⁵ Doksany jako ženský klášter spadaly pod Strahov a Louňovice pod Želiv. Toto nadějně rozšiřování premonstrátských kanonií v českých zemích přerušilo roku 1159 propuknuvší papežské schisma. V rámci něho se český král Vladislav postavil společně s pražským biskupem Danielem na stranu Fridricha Barbarossy, resp. vzdoropapežů Viktora IV., Paschala III. a Kalixta III., zatímco premonstrátský řád setrval při Alexandrovi III. Teprve po ukončení schismatu v roce 1177 mohlo být navázáno dalšími premonstrátskými fundacemi.¹⁴⁴⁶ Ty potom tvořily druhou a poslední fázi zakládání premonstrátských kanonií v českých zemích. Tentokrát vzniklo sedm klášterů, čtyři na Moravě a tři v Čechách. V 80. letech 12. století to byly Kounice (*Rosa Coeli*), Milevsko a Louka, v 90. letech Teplá a počátkem 13. století Chotěšov, Zábrdovice a Nová Říše. Na osazení nových konventů již vystačily domácí zdroje, kterými byly v případě mužských

¹⁴⁴² Počátky premonstrátů v Čechách a na Moravě shrnul v poslední době např. Ivan Hlaváček a Petr Kubín. – Ivan HLAVÁČEK, *Die Anfänge der Prämonstratenser im hochmittelalterlichen böhmischen Staat im Kontext der damaligen Ordensgeistlichkeit*, in: Studien zum Prämonstratsorden, Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 185, s. 281–310 a P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 135–138.

¹⁴⁴³ Ibidem, s. 136 a I. HLAVÁČEK, *Die Anfänge*, s. 297.

¹⁴⁴⁴ Dle Hlaváčka byl litomyšlský klášter osazen pravděpodobně ze Strahova. V případě Hradiska mělo jít o domácí konvent (Litomyšl, Želiv, či Strahov). – Ibidem, s. 297 a 299. Backmund, Dolista a Ardura se přiklání v obou případech ke Strahovu jako mateřskému klášteru. – Bernard ARDURA – Karel DOLISTA, *Prémontrés en Bohême, Moravie et Slovaquie*, Praha 1993, s. 9 a N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 355 a 359.

¹⁴⁴⁵ N. BACKMUND, *Monasticon III*, s. 442.

¹⁴⁴⁶ I. HLAVÁČEK, *Die Anfänge*, s. 299–300 a P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 136–137.

klášterů Strahov (Louka, Teplá a Zábřdovice) a Želiv (Milevsko). U ženských kanonií se uplatnily Doksany (Chotěšov a Nová Říše) a Louňovice (Dolní Kounice). Mateřské kláštery představovaly: pro Kounice Želiv, pro Chotěšov Teplá a pro Novou Říši Zábřdovice. S výjimkou Louky (zakladateli kníže Konrád Ota se svoji matkou Marií) byla druhá vlna ve znamení šlechtických založení. Zasloužili se o ně přední velmoži: Vilém z Kounic (Kounice), Jiří z Milevska (Milevsko), Hroznata (Teplá a Chotěšov), Lev z Klobouk (Zábřdovice) a Markvart z Hrádku (Nová Říše).

Tím byla soustava premonstrátských klášterů v českých zemích dokončena. Zároveň s kanoniemi se zde také utvořily cirkárie jako vyšší správní jednotky.¹⁴⁴⁷ Stanovit jejich přesný rozsah není ale snadné. Jednotlivé kanonie se totiž navenek neidentifikovaly pomocí příslušnosti k dané cirkárii, ale k diecézi, neboť cirkárie byly čistě řádovou záležitostí. Z tohoto důvodu představují soupisy premonstrátských kanonií velmi cenný pramen pro vymezení cirkárií zejména ve 13. století. Podle prvního seznamu (*catalogus Ninivensis I*), který vznikl někdy mezi léty 1220 a 1240, existovaly vedle sebe „*circaria in Boemia*“, zahrnující Strahov, Želiv, Litomyšl, Milevsko a Teplou, a „*circaria in Moravia*“ s Loukou, Hradiskem a Zábřdovicemi.¹⁴⁴⁸ Rovněž i druhý známý soupis (*catalogus Ninivensis II*) sestavený kolem roku 1235 se zaměřuje pouze na mužské kláštery a potvrzuje předchozí stav.¹⁴⁴⁹ Jistý posun zaznamenal v pořadí třetí přehled kanonií (*vetus registrum, catalogus Scheftlariensis*), který byl sepsán kolem roku 1270. Ten na rozdíl od předchozích reflektuje rovněž ženské kláštery, jež uzavírají skupinu kanonií z jedné diecéze. Opět setrvává rozdělení na dvě cirkárie. V rámci české cirkárie (*circaria Bohemie*) jsou uvedeny kromě již zmíněných kanonií také Chotěšov, Doksany a Louňovice. U moravské cirkárie (*circaria Moravie*) přibýly vedle dvou ženských klášterů, Kounic a Nové Říše, olomoucké diecéze i nově čtyři kanonie pasovské diecéze. Těmi byly Jeruše (*Geras*),¹⁴⁵⁰ Pernek (*Pernegg*), Himmelpforten ve Vídni (*Porta Coeli*) a Drkolná (*Schlägl, Plaga*).¹⁴⁵¹ Lze předpokládat, že k připojení rakouských klášterů k moravské cirkárii došlo někdy po roce 1251, kdy se Přemysl Otakar II. stal rakouským vévodou.¹⁴⁵² Poté je k dispozici pro středověk už pouze seznam z roku 1320. Tím, že je nejmladší, posloužil historikům jako základní pramen pro rekonstrukci systému cirkárií ve 14. století a případně i ve století následujícím. Podle něho se kanonie na území

¹⁴⁴⁷ Nejpodrobněji se dosud věnoval problematice cirkárií v českých zemích Karel Dolista. – K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 221–223.

¹⁴⁴⁸ N. BACKMUND, *Monasticon III*, s. 385. Autor určil poslední kanonii na Moravě jako polské Brzesko. Dolista poté uvedl na pravou míru. – K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 222.

¹⁴⁴⁹ N. BACKMUND, *Monasticon III*, s. 394.

¹⁴⁵⁰ Jeruše byla v předchozím seznamu přiřazena k bavorské cirkárii. – Ibidem, s. 398.

¹⁴⁵¹ Ibidem, s. 412.

¹⁴⁵² K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 223.

Čech, Moravy a Rakous nacházely v jedné cirkárii pod názvem „*circarie Bohemie*“. Na výčtu klášterů v rámci této provincie se nalézají Strahov, Doksany, Želiv, Louňovice, Litomyšl, Teplá, Milevsko, Kounice, Louka, Hradisko, Zábřdovice, Nová Říše, „*Bocka*“, Jeruše, Pernek, Himmelpforten ve Vídni, Drkolná a Speinshart.¹⁴⁵³ Z předloženého výčtu vyplývají dva důležité poznatky. V první řadě se zdá, že před rokem 1320 došlo k sjednocení dvou předtím samostatných cirkárií (české a moravské). Jak Norbert Backmund, tak Karel Dolista předpokládají, že tento stav setrval po celý zbytek středověku.¹⁴⁵⁴ Dále by se mohlo zdát, že se spojená cirkárie rozšířila o dvě další kanonie: tajemný klášter s názvem „*Bocka*“ a bavorský Speinshart. S ohledem na závažnost těchto zjištění nebude na škodu podrobit vybranou část seznamu kanonií z roku 1320 zevrubnější historické kritice, při které vyjde na povrch řada nesrovnalostí. „*Bocka*“, kterou interpretoval Backmund jako Brzesko z polské cirkárie, není jedinou chybně umístěnou kanonií.¹⁴⁵⁵ Rovněž u Speinshartu se dá o její příslušnosti k české cirkárii pochybovat, čemuž nasvědčuje hned několik indicií. Podle zápisu se mělo jednat o ženský klášter v pasovské diecézi, jehož mateřským klášterem měla být Teplá. Skutečnost ale byla poněkud odlišná, kromě toho, že to byl mužský klášter, tak se nalézal na území řezenské diecéze a byl dceřiným klášterem Wiltenu.¹⁴⁵⁶ Navíc v jiných redakcích je Speinshart zařazen do cirkárie švábské a bavorské.¹⁴⁵⁷ Obdobně Drkolná se vyskytuje zároveň jak v české cirkárii, tak v cirkárii švábské a bavorské.¹⁴⁵⁸ V každém případě je třeba přistupovat k tomuto pramenu nanejvýš obezřetně. Lze tedy uzavřít, že z přehledu z roku 1320 se dá vyvozovat, že v té době byly cirkárie česká a moravská zřejmě spojeny, přičemž jejich rozsah zůstal stejný.

Ke konci první poloviny 14. století došlo v české cirkárii ke změně, když byl v roce 1344 litomyšlský klášter přetransformován na biskupskou kapitolu, s čímž pravděpodobně souhlasila jak kanonie, tak generální opat.¹⁴⁵⁹ Premonstrátská kanonie ale nadále existovala.¹⁴⁶⁰ Dvanáct jejích kanovníků přešlo do biskupské kapituly a zbylí podléhali převorovi. Prvním litomyšlským biskupem se stal loucký opat Jan, na jehož místo přešel bývalý litomyšlský opat Jindřich Calta.¹⁴⁶¹ Ve druhé polovině 14. století zasáhlo do života

¹⁴⁵³ N. BACKMUND, *Monasticon III*, s. 441–443.

¹⁴⁵⁴ Idem, *Monasticon I/2*, s. 338 a K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 221.

¹⁴⁵⁵ N. BACKMUND, *Monasticon III*, s. 442.

¹⁴⁵⁶ Idem, *Monasticon I/1*, s. 24.

¹⁴⁵⁷ Idem, *Monasticon III*, s. 439.

¹⁴⁵⁸ N. BACKMUND, *Monasticon III*, s. 440 a 443.

¹⁴⁵⁹ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Litomyšlské biskupství*, in: Litomyšl. Duchovní tvář českého města, Praha 1994, s. 30.

¹⁴⁶⁰ Ibidem, s. 32.

¹⁴⁶¹ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 360, 361 a 363.

premonstrátských klášterů v Čechách a na Moravě opět papežské schisma (1378–1417).¹⁴⁶² Během něho stáli opati v Prémontré na straně avignonských protipapežů, zatímco kanonie ve střední Evropě uznávaly římské papeže. Nastalé přerušení kontaktů tamních premonstrátských klášterů s řádovým centrem řešil římský papež Urban VI. roku 1382 tak, že pověřil strahovského opata Konráda svoláním generální kapituly premonstrátského řádu pro kláštery z německých zemí, českých zemí, Uher a Polska. Strahovští opati tedy dočasně vykonávali funkce premonstrátských opatů. Tento stav trval přinejmenším do roku 1408, kdy Francie odmítla poslušnost tehdejšímu protipapeži Benediktovi XIII. Teprve poté mohly být obnoveny styky s Prémontré a generální kapitulou. Zároveň s tím skončila zmíněná role strahovských opatů.

Velmi zajímavý zápis z počátku 15. století se nachází v rámci seznamu strahovských opatů, který se nachází v rukopisu spolu se strahovským urbářem a jehož nejstarší část tam byla zapsána v roce 1410. Zpráva se vztahuje k prvnímu opatu Gezovi a pojednává o zakládání premonstrátských kanonií na blíže nespecifikovaném území. V roce 1140 měl být olomouckým biskupem Jindřichem Zdíkem a českým králem Vladislavem II. založen strahovský klášter, do kterého přišli premonstráti ze Steinfeldu. O devět let později měl být premonstrátský řád uveden pražským biskupem Danielem do Želiva. Roku 1150 měl být olomouckým biskupem a strahovským profesem Janem založen klášter v Hradisku a poté se měl řád rozšířit do Litomyšle, Zábřovic, Louky, Kounic, Jeruše, Perneku, Nové Říše, Louňovic, Milevska, Teplé, Chotěšova a Doksan.¹⁴⁶³ Je zřejmé, že pořadí kanonií v závěrečném výčtu více odpovídá geografickému umístění lokalit než době jejich vzniku. Nelze vyloučit, že daná zpráva zachycuje správní stav na počátku 15. století, přičemž vypočítává kanonie v rámci tehdejší cirkárie. Z toho by vyplývalo, že cirkárie byla stále tvořena jak českými, tak moravskými kanoniemi. Kromě nich jsou zmíněny ještě rakouské Jeruše a Pernek. Oproti soupisu z roku 1320 ale chybí rakouská Drkolná a Himmelpforten ve Vídni. V prvním případě bylo patrně důvodem začlenění kanonie do sousední cirkárie švábské a bavorské, jak již naznačuje výše uvedená ambivalence v příslušnosti Drkolné v rámci soupisu z roku 1320. Na nezmnění vídeňského konventu může mít vliv skutečnost, že od roku 1401 spadal klášter pod pravomoc místního ordináře.¹⁴⁶⁴

¹⁴⁶² O tom Karel DOLISTA, *Premonstrátský řád a velké západní schisma (1378–1417)*, AUC – HUCP 31, 1991, č. 1, s. 63–71.

¹⁴⁶³ I. ZAHRADNÍK, *Doplňky*, sl. 245.

¹⁴⁶⁴ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 386.

Zlé časy nastaly pro premonstrátský řád v českých zemích s propuknutím husitských válek,¹⁴⁶⁵ při kterých byly kláštery systematicky napadány a likvidovány. Premonstrátům se většinou podařilo kanonii opustit ještě před příchodem husitů, kterým tak zůstaly klášterní budovy na pospas. Od roku 1420 do první poloviny 30. let 15. století byly všechny české a moravské premonstrátské kanonie kromě Teplé postupně více či méně poničeny husity. Výjimku v tomto ohledu představuje klášter Hradisko, který byl z preventivních důvodů zbořen roku 1432 samotnými olomouckými měšťany. Konventy se nejčastěji uchýlily pod ochranu hradů blízkých katolických měst (např. chotěšovské premonstrátky s proboštem do Plzně, želivští řeholníci na farnost do Jihlavy) či hradů (milevští kanovníci zprvu na Zvíkov¹⁴⁶⁶ a louňovický probošt na Choustník¹⁴⁶⁷) nebo jiných klášterů (milevští a litomyšlští kapitulárové na čas do Louky)¹⁴⁶⁸ a vlastních proboštsství (velká část milevských premonstrátů do Toužimi).¹⁴⁶⁹ Ještě během 20. a 30. let se řeholníci a řeholnice vraceli zpátky do rozvalin konventů. To ale neplatilo o louňovických premonstrátkách, jejichž klášter již nebyl obnoven a které porůznu dožily.¹⁴⁷⁰ Také litomyšlští premonstráti se už nevrátili do Litomyšle a nadále přežívali na různých místech. Ničení konventů bylo často doprovázeno zabíráním či zastavováním klášterních zboží. Většina klášterů se po husitských válkách jen velmi těžko vzpamatovala z utržených ran.

Další nepříjemnosti pro premonstrátský řád v Čechách a na Moravě s sebou přinesla ve druhé polovině 60. let a v 70. letech 15. století válka českých králů Jiřího z Poděbrad a Vladislava Jagellonského spolu s panskou jednotou a některými katolickými městy, do které se zapojil i uherský král Matyáš Korvín. V ní největší škody na klášterních budovách utrpěly kanonie Teplá a klášterní Hradisko, přičemž většina řeholníků z druhé uvedené kanonie se na čas uchýlila do Opavy.¹⁴⁷¹ Rovněž želivští premonstráti odešli v této době po svém vyhnání zástavním pánem opět do Jihlavy, kde setrvali až do vymření konventu ve druhé polovině

¹⁴⁶⁵ Premonstrátům v Čechách a na Moravě nejen za husitství se věnuje Karel DOLISTA, *Der Prämonstratenser-Orden in Tschechien. Niedergang und Wiederaufstieg im ständigen Wechsel vom 15. bis ins 20. Jahrhundert*, in: Studien zum Prämonstratsorden, Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 185, s. 619–620 a B. ARDURA, *The order*, s. 179–180. O osudech jednotlivých kanonií v této pohnuté době stručně informují rovněž N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 338–395; B. F. GRASSL, *Der Praemonstratenserorden*, s. 619 a encyklopedie klášterů (Dušan FOLTÝN – Petr SOMMER – Pavel VLČEK, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1998 a Dušan FOLTÝN a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005).

¹⁴⁶⁶ Jan ADÁMEK, *K osudům komunity milevského kláštera za husitských válek*, TA 9, 1999, s. 91.

¹⁴⁶⁷ František ŠMAHEL, *Táborské vesnice na Podblanicku v letech 1420–1547*, SVPP 22, 1981, s. 171.

¹⁴⁶⁸ J. ADÁMEK, *K osudům*, s. 92 a D. FOLTÝN – P. SOMMER – P. VLČEK, *Encyklopedie*, s. 798.

¹⁴⁶⁹ J. ADÁMEK, *K osudům*, s. 93.

¹⁴⁷⁰ F. ŠMAHEL, *Táborské*, s. 172.

¹⁴⁷¹ O osudech hradištského kláštera ve druhé polovině 15. století a na počátku 16. století Tomáš BOROVSKEÝ, *Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě*, Brno 2005, s. 211–217.

16. století.¹⁴⁷² Bouřlivé události 15. století se podepsaly na poklesu klášterní disciplíny u premonstrátských kanonií. V případě Teplé přiměly tamní poměry počátkem roku 1483 intervenovat českého krále Vladislava, jež pověřil administrátora pražského arcibiskupství Jana z Kolovrat dohlédnout na nápravu.¹⁴⁷³ Tím byla zahájena reforma tepelského konventu, kterému přišli na pomoc tři řeholníci z konventu v Magdeburku.¹⁴⁷⁴ V témže roce byla pravděpodobně zpřísněna pravidla i v dceřiném chotěšovském klášteře.¹⁴⁷⁵ Po úspěšném završení obnovy klášterní disciplíny během 80. let 15. století se Teplá stala centrem reformy premonstrátských kanonií v Čechách. Jako další se zřejmě rozhodl přistoupit k reformě želivský opat Petr, který v roce 1494 poslal na zkušenou do Teplé svého spolubratra Kryštofa a poté i spolubratra Wolfganga.¹⁴⁷⁶ Naproti tomu strahovský opat Matouš s ohledem na nedostatek svých řeholníků požádal v roce 1499 tepelského opata Zikmunda o vyslání jednoho nebo dvou z tamějších bratrů do strahovského kláštera.¹⁴⁷⁷ Jako poslední z mužských premonstrátských klášterů v Čechách reformoval svůj konvent milevský klášter, jehož opat Jiří se obrátil v roce 1512 na tepelského opata Petra s žádostí o poskytnutí alespoň jednoho tepelského bratra.¹⁴⁷⁸ O tom, zda se reforma premonstrátského řádu uplatnila v ženském klášteře v Doksaněch či u kanonií na Moravě, chybí doklady. Uskutečněná reforma klášterní disciplíny v českých premonstrátských kláštorech nemohla již odvrátit období úpadku, které se neodvratně blížilo.

V době poděbradské a jagellonské se tedy v Čechách nacházely čtyři mužské kláštery (Teplá, Strahov, Želiv, Milevsko) a dva ženské (Chotěšov a Doksany). K tomu je ale potřeba zmínit premonstráty patřící „*ke kostelu, který byl dříve nazýván katedrálním, nebo klášteru litomyšlskému řečeného řádu* [premonstrátského]“.¹⁴⁷⁹ I když litomyšlské biskupství přestalo reálně existovat, tak byla udržována kontinuita alespoň v části kanonikátů katedrální kapituly, která se stala nejpozději od 70. let 15. století výlučně premonstrátskou („*capitulum canonicorum regularium cathedralis ecclesie Luthomislensis Praemonstratensis ordinis*“).¹⁴⁸⁰ Obsazovány byly všechny základní hodnosti důležité pro chod kapituly: převor a kustod, kteří

¹⁴⁷² D. FOLTÝN – P. SOMMER – P. VLČEK, *Encyklopedie*, s. 707.

¹⁴⁷³ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 223–225, č. 9.

¹⁴⁷⁴ Ibidem, s. 231–232, č. 14 a s. 232–233, č. 15.

¹⁴⁷⁵ Ibidem, s. 237, č. 17. Srov. Hana PÁTKOVÁ, *Ženské kláštery v pohusitských Čechách – premonstrátky*, in: Sanctimoniales. Zakony żeńskie w Polsce i Europie Środkowej (do pryncelomu XVIII i XIX wieku), Bzdgosyicy – Toruń 2010, s. 161.

¹⁴⁷⁶ Ibidem, s. 243–244, č. 22 a s. 247–248, č. 25.

¹⁴⁷⁷ Ibidem, s. 246–247, č. 24.

¹⁴⁷⁸ Ibidem, s. 251–252, č. 28.

¹⁴⁷⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L150, opis listiny z 30. 7. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L150/charter> [cit. 6. 11. 2015].

¹⁴⁸⁰ NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Litomyšl, inv. č. 2387, listina z 10. 2. 1474 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK/Litomysl/2387/charter> [cit. 6. 11. 2015].

byli zároveň administrátory biskupství,¹⁴⁸¹ kantor a scholastik. V zásadě se ale jednalo o titulární kanovníky, kapitula přišla o své zázemí i statky a jako taková nefungovala, jelikož zbylí kanovníci působili jako faráři na různých místech.¹⁴⁸² O tom, že kapitula neměla své stálé místo, svědčí i skutečnost, že volbu louckého opata Jana litomyšlským biskupem provedlo roku 1474 šest kanovníků v louckém klášteře.¹⁴⁸³ V podobné situaci se nacházel po roce 1468 i želivský konvent, který se musel rovněž uchýlit do exilu. Menší část řeholníků v čele s opatem pobývala při farním kostele sv. Jakuba Většího v Jihlavě a větší část pak byla roztroušená po různých farách. Poměrně výstižně shrnuje v roce 1510 situaci českých kanonií řádový vizitátor ve své zprávě premonstrátskému opatu Janovi, která v překladu zní: „*Ovšem kláštery v Království českém nedaly žádné poplatky, protože byly zpustošeny a jejich statky z velké části uchvátili páni království, tak že kde dříve setrvalo 40 nebo 50 bratrů, mohou žít jen dva nebo tři ve velké nouzi kvůli zachování místa.*“¹⁴⁸⁴ Tato charakteristika se bezpochyby vztahuje na Strahov,¹⁴⁸⁵ Želiv¹⁴⁸⁶ a Milevsko,¹⁴⁸⁷ částečně pak také na

¹⁴⁸¹ Ibidem, inv. č. 2384, listina z 16. 8. 1457 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Litomysl/2384/charter> [cit. 6. 11. 2015]; inv. č. 2385, listina z 21. 10. 1458 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Litomysl/2385/charter> [cit. 6. 11. 2015]; inv. č. 2396, listina ze 17. 8. 1498 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Litomysl/2396/charter> [cit. 6. 11. 2015]; inv. č. 2397, listina z 16. 4. 1500 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Litomysl/2397/charter> [cit. 6. 11. 2015]; inv. č. 2398, listina z 28. 2. 1501 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Litomysl/2398/charter> [cit. 6. 11. 2015] a inv. č. 2399, listina z 10. 7. 1501 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Litomysl/2399/charter> [cit. 6. 11. 2015].

¹⁴⁸² Např. dlouholetý převor Eliáš Čech byl zároveň plebánem v Jindřichově Hradci, odkud také napsal v roce 1490 list strahovskému opatu Janovi. – SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L199, list z 13. 12. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L199/charter> [cit. 6. 11. 2015]. K roku 1492 jsou doloženy farářské prebendy kromě u zmíněného převora Eliáše také u kustoda Martina, scholastika Arnošta a kantora Mikuláše. – NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Litomyšl, inv. č. 2395, listina z 8. 7. 1492 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Litomysl/2395/charter> [cit. 6. 11. 2015].

¹⁴⁸³ Volitelé navíc vypověděli, že „*v rámci zločinného a bezbožného bezpráví byl také obsazen náš kostel litomyšlský a Albrecht Kostka ho dnes zadržuje se svými komplici, všechna zboží tohoto kostela, vsi, statky a dědiny jsou od té doby rozděleny mezi nepřátele a tyrany katolické církve. My však níže psaní, kteří jsme dosud díky boží milosti zbyli z kapituly téhož kostela, ačkoliv jsme v exilu porůznu v Čechách a na Moravě ...*“ – Ibidem, inv. č. 2387, listina z 10. 2. 1474 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Litomysl/2387/charter> [cit. 6. 11. 2015]. Dosavadní bádání předpokládá, že se část kapituly (konventu) přesunula z Litomyšle do Svitav, kde setrvala až do svého zániku 1554. – B. F. GRASSL, *Der Praemonstratenserorden*, s. 55; K. DOLISTA, *Der Prämonstratenser-Orden*, s. 620; B. ARDURA, *The order*, s. 179; N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 360 a 394–395; D. FOLTÝN – P. SOMMER – P. VLČEK, *Encyklopedie*, s. 345.

¹⁴⁸⁴ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 275, č. 120.

¹⁴⁸⁵ Ještě v roce 1459 byli ve zpustošeném strahovském klášteře méně jak tři řeholníci. – K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 293, č. 59. Dolista předpokládá, že v roce 1486 bylo strahovských profesů kolem sedmi a v roce 1498 kolem devíti. – Idem, *Reformatio*, s. 255. Roku 1517 se volby strahovského opata účastnilo kromě doksanského probošta Jana ještě pět členů konventu. – I. JOESTER (ed.), *Urkundenbuch*, s. 546, č. 751.

¹⁴⁸⁶ Král Jiří si vymínil roku 1468 při zastavení želivského kláštera, že bude zástavní pán Burian Trčka z Lipy vyživovat dva nebo tři premonstráty. – D. FOLTÝN – P. SOMMER – P. VLČEK, *Encyklopedie*, s. 707. Při volbě želivského opata v témže roce bylo přítomno celkem devět bratrů (převor, podpřevor, cirkátor, kustod, čtyři plebáni a jeden řeholník bez bližšího určení). Jeden z nich, Václav, farář v Jihlavě, byl zvolen opatem. – SOA v Třeboní, Premonstráti Želiv, inv. č. 61, listina ze 17. 8. 1468 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/PremonstratiZeliv/61/charter> [cit. 6. 11. 2015]. Dle Dolisty neměl želivský klášter kolem roku 1480 ne více jak 20 členů (včetně řeholníků na farách). – K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 255. V roce 1507 povolil papež Julius II. želivskému opatu Volfgangovi sídlit spolu se dvěma nebo třemi spolubratry u jihlavského či

Chotěšov¹⁴⁸⁸ a Doksany¹⁴⁸⁹. Netýká se ale Teplé, která patrně v daném roce neodváděla řádový poplatek (patrně proto, že její představený byl vizitátorem). Je ale doloženo, že v roce 1459 předal tepelský opat Zikmund tehdejšímu vizitátorovi, kterým byl speinshartský probošt Jiří, 10 uherských zlatých, přičemž dva zlaté si od něho ještě půjčil.¹⁴⁹⁰ Celkem měl tedy tepelský klášter platit do Prémontré 12 zlatých, což byla zřejmě stejná částka jako v době předhusitské. Rovněž poklesy členů tepelského konventu během druhé poloviny 15. století nebyly tak výrazné jako u jiných českých mužských kanonií. Jistý odliv řeholníků zaznamenala Teplá koncem 60. let 15. století v důsledku poničení kláštera a v 80. letech 15. století po provedení reformy.¹⁴⁹¹ Ponecháme-li stranou zmíněné dva výkyvy, tak se v zásadě počet řeholníků pohyboval kolem 20 s mírně vzrůstající tendencí.¹⁴⁹² Je tedy zřejmé, že Teplá představovala v pohusitské době díky množství řeholníků a hospodářské situaci nejvýznamnější premonstrátský klášter v Čechách.

Počet premonstrátských řeholních institucí na Moravě se v pohusitské době nezměnil. Obdobné postavení jako Teplá v Čechách zde měla Louka, jak mimo jiné vyplývá z překladu již zmíněné zprávy tepelského opata Petra z roku 1510: „... poplatky z jistých klášterů na Moravě, jak vybral vizitátor. Klášter loucký dal 12 zlatých, probošt kounický 4 zlaté, opat zábrdovický 3 zlaté, klášter Hradiště a klášter Nová Říše podrobené světskou rukou nedaly

jiného kostela. – NA, Premonstráti Strahov, inv. č. 173, listina z 23. 4. 1507 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RP/173/charter> [cit. 6. 11. 2015]. Na základě předložených údajů lze vyvozovat, že většina želivských premonstrátů se nacházela na farách, zatímco při jihlavském farním kostele sídlili kromě opata a plebána na počátku 16. století dva až tři řeholníci.

¹⁴⁸⁷ Podle odhadu Jana Adámka dosahoval počet milevských řeholníků k roku 1427 minimálně 16. – J. ADÁMEK, *K osudům*, s. 94. Pro rok 1495 uvádí Dolista, že se v Milevsku nacházeli kromě opata stěží čtyři řeholníci (nezahrnuje bratry na farách). – K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 255.

¹⁴⁸⁸ Pro Chotěšov je výjimečně k dispozici kompletní seznam řeholnic v rámci listiny z roku 1516 o uzavření konfraternity se špitálem sv. Ducha in Sassia v Římě, podle které se v Chotěšově nacházelo 19 sester a probošt se dvěma kaplany. – NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2295, listina z 10. 3. 1516 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2295/charter> [cit. 6. 11. 2015]. Lze tedy předpokládat, že chotěšovskou kanonii sice nepostihlo v pohusitské době radikální zredukování osazenstva, ale byla nucena se potýkat s vysokou mírou jak zástav statků, tak zadlužení. O hospodářské situaci kláštera v 15. století Jaroslav ČECHURA, *Chotěšov v 15. století*, MZK 27, 1991, s. 52–78.

¹⁴⁸⁹ V případě doksanského kanonie nedovolují prameny ani přibližné stanovení počtu sester. Zprávy o doksanském klášteře v pohusitské době shrnuje H. PÁTKOVÁ, *Ženské kláštery*, s. 151–161.

¹⁴⁹⁰ K. DOLISTA (ed.), *Speinshart*, s. 82–83, č. 4.

¹⁴⁹¹ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 214–215, č. 3; s. 227–228, č. 11; s. 229 – 230, č. 13 a s. 238–239, č. 18.

¹⁴⁹² Koncem roku 1458 informuje 18 tepelských bratrů, mezi nimiž se nacházelo jen sedm plebánů, premonstrátského opata Šimona o rezignaci opata Albrechta. – K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57. Dolista soudí, že počet řeholníků k roku 1468 byl 25 a k roku 1507 24. – K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 255. Analista Václav Schilling uvedl, že opat Zikmund po roce 1483 nevysílal řeholníky k farním kostelům s výjimkou městečka Teplá, „ačkoliv často vyživoval 24 a více bratrů“. – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 121v.

nic“. Louka tedy odváděla řádové poplatky ve stejné výši jako Teplá. Kromě toho i velikosti jejich konventů byly srovnatelné.¹⁴⁹³

Jak ale v 15. století a v první polovině 16. století vypadala premonstrátská provinciální správa na území Čech a Moravy? Nalezení odpovědi není, jak již bylo výše zmíněno, nikterak jednoduché. Dosavadní předpoklad, že Čechy, Morava a Rakousy příslušely do jediné cirkárie,¹⁴⁹⁴ se zdá být minimálně diskutabilní. Nasvědčuje tomu hned několik indicií, které naznačují, že se mohlo jednat o dvě různé cirkárie: českou a moravskou. Výrazným argumentem je skutečnost, že ve většině známých pramenů druhé poloviny 15. století a první poloviny 16. století je označení cirkárie ve spojení zároveň jak s Čechy, tak s Moravou uvedeno v množném čísle.¹⁴⁹⁵ Další pádný argument představují akta generální kapituly premonstrátského řádu, ve kterých se vysloveně uvádí v letech 1502, 1504 a 1506 jiný vizitátor pro Čechy a jiný pro Moravu.¹⁴⁹⁶ K tomu je zapotřebí ještě dodat, že jeden vizitátor měl většinou na starosti několik cirkárií zároveň. Lze tedy vyvozovat, že řádové ústředí s největší pravděpodobností minimálně na počátku 16. století nechápalo Čechy a Moravu jako jednu cirkárii. Existenci dvou cirkárií může podporovat i pořadí jednotlivých území, respektive cirkárií v některých výčtech, kdy Čechy nejsou uvedeny společně s Moravou a nalézají se mezi nimi jiná cirkárie, jako je tomu v roce 1363 („*in circaria Boemie, Polonie, Austrie et Moravie*“),¹⁴⁹⁷ 1471 („*in regnis Ungarie, Bohemie et provinciis Bavarie, Swevie, Moravie, Austrie ac cyrcariis*“),¹⁴⁹⁸ 1476 („*in regnis, partibus et circariis Boemiae, Poloniae, Bavariae, Sueviae, Austriae, Slesiae, Moraviae*“ a „*in regnis, circariis et partibus Bohemie, Polonie, Bavarie, Austrie, Moravie et Slesie*“)¹⁴⁹⁹ a 1478 („*in regnis et circariis atque partibus Ungarie et Bohemie, Polonie atque Moravie, ...*“)¹⁵⁰⁰. Oporu pro tuto teorii nabízí i písemnosti týkající se provinciální správy. Tak 8. února 1476 oslovil osterhofenský opat Jan

¹⁴⁹³ Již rok po vypálení kláštera, ke kterému došlo v roce 1425, se v něm sešlo 21 řeholníků (9 farářů, asi 2 vikáři a oltářník), aby si zvolili nového opata. – MZA v Brně, E 57 – Premonstráti Louka, inv. č. 56, listina z 25. 6. 1428 viz http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E57/1428_VI_25/charter [cit. 10. 11. 2015]. Roku 1515 vstupuje loucký konvent tvořený opatem Pavlem a 23 řeholníky do konfraternity se špitálem sv. Ducha in Sassia v Římě. – Ibidem, inv. č. 58, listina z 27. 9. 1515 viz http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E57/1515_IX_27/charter [cit. 10. 11. 2015].

¹⁴⁹⁴ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 338 a K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 221.

¹⁴⁹⁵ V rámci intitulace vizitátora z roku 1459 je uvedeno „*in circariis Bohemie ac Moravie*“. – K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 165, č. 56. Rovněž listiny premonstrátského opata Jana a případně i generální kapituly z let 1504, 1507 („*in circariis Boemiae et Moraviae*“) a 1510 („*in circariis et partibus Boemiae et Moraviae*“) chápou z hlediska gramatiky Čechy a Moravu jako dvě cirkárie. – Ibidem, s. 328, č. 104; s. 336, č. 112 a s. 277, č. 123. Výjimku představuje zápis v aktech generální kapituly z roku 1506: „*monasteria Circariae Bohemiae et Moraviae*“. – J. B. VALVEKENS (ed.), *Acta et Decreta II*, s. 99.

¹⁴⁹⁶ Ibidem, s. 31, 55, 85 a 86.

¹⁴⁹⁷ *RBM VII*, s. 867, č. 1433.

¹⁴⁹⁸ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 302, č. 67.

¹⁴⁹⁹ Idem, *Reformatio*, s. 215, č. 4 a K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 303, č. 69.

¹⁵⁰⁰ Ibidem, s. 304, č. 71 a s. 303, č. 69.

z pozice vizitátora všechny premonstrátské preláty z Čech (tzn. opaty strahovského, tepelského, milevského a želivského, probošty chotěšovského a doksanského) a přikázal jim, aby se každý spolu s převorem nebo jiným rozumnějším bratrem dostavili za účelem vizitace a odevzdání řádových poplatků dne 19. března do Drkolné.¹⁵⁰¹ To lze vyložit jako povolání zástupců všech kanonií z české cirkárie. Rovněž z již několikrát zmiňované zprávy tepelského opata Petra z roku 1510 vyplývá, že kláštery v Čechách a kláštery na Moravě představovaly dva různé celky.¹⁵⁰² V roce 1526 byl tepelský opat Antonín ustanoven vizitátorem pouze pro českou cirkárii („*circariae Bohemiae*“).¹⁵⁰³ O tom, že česká cirkárie zahrnovala pouze premonstrátské kláštery v Čechách, svědčí zpráva vizitátora Antonína z roku 1531.¹⁵⁰⁴ Na základě známých pramenů je tedy možné uzavřít, že nejpozději od poloviny 15. století se rozprostíraly na území Čech a Moravy dvě cirkárie, což trvalo nejméně do první poloviny století následujícího. S ohledem na nedostatek relevantních pramenů je třeba rezignovat na rámcové datování rozdělení cirkárie na českou a moravskou. Nelze také vyloučit, že kanonie v Rakousech mohly mít rovněž vlastní cirkárii. Ve zprávě z roku 1510 o vybírání řádových poplatků v Čechách a na Moravě totiž vůbec nefigurují.¹⁵⁰⁵

4.1.2.3. Teplá a provinciální správa

Poprvé je tepelský opat doložen jako vizitátor roku 1356.¹⁵⁰⁶ Další zpráva se objevuje až roku 1504, kdy premonstrátský opat Jan ustanovil staříčského opata Zikmunda vizitátorem cirkárií české a moravské na tři roky.¹⁵⁰⁷ Těsně před smrtí v roce 1506 obdržel opat Zikmund opět na tři roky hodnost vizitátora s rozšířením i na Uhry.¹⁵⁰⁸ Jeho nástupce v opatském úřadu Jan se roku 1507 stal rovněž vizitátorem ale se zredukovanou působností pouze pro Čechy a Moravu.¹⁵⁰⁹ Díky tomu se na něho v květnu 1509 obrátil strahovský konvent, aby ze své funkce potvrdil strahovským opatem tepelského řeholníka Petra, kterého zvolili s vůlí krále Vladislava.¹⁵¹⁰ Volbu Petra ale neuznal steinfeldský opat Jan jako otec-opat Strahova, jelikož byla učiněna bez jeho vědomí.¹⁵¹¹ Navíc již v červenci provedli strahovští řeholníci novou volbu, ve které si vybrali bývalého opata Matouše, který před tím rezignoval kvůli svému

¹⁵⁰¹ Idem, *Reformatio*, s. 215–217, č. 4.

¹⁵⁰² Idem, *Circaria*, s. 274–275, s. 120.

¹⁵⁰³ Ibidem, s. 293–294, č. 141.

¹⁵⁰⁴ Ibidem, s. 295–297, č. 143.

¹⁵⁰⁵ Ibidem, s. 274–275, s. 120.

¹⁵⁰⁶ Ibidem, s. 156, č. 40.

¹⁵⁰⁷ Ibidem, s. 328–329, č. 104.

¹⁵⁰⁸ Ibidem, s. 330–333, č. 108 a J. B. VALVEKENS (ed.), *Acta et Decreta II*, s. 99.

¹⁵⁰⁹ Ibidem, s. 335–339, č. 112.

¹⁵¹⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 337r.

¹⁵¹¹ I. JOESTER (ed.), *Urkundenbuch*, s. 519–520. č. 699.

věku a chatrnému zdraví. Petr byl totiž ještě předtím zvolen ve svém domovském klášteře opatem potom, co rezignoval opat a vizitátor Jan.¹⁵¹² Je tedy otázkou, zda k potvrzení Petra v úřadu strahovského opata vizitátorem vůbec došlo.¹⁵¹³ Ani u nového tepelského opata Petra tomu nebylo jinak a již v roce 1510 byl ustanoven vizitátorem.¹⁵¹⁴ Během svého působení v této funkci byl nucen řešit komplikovanou situaci kolem strahovského opatství, kde se po druhé rezignaci opata Matouše v únoru 1510 stal novým opatem loucký premonstrát Kašpar.¹⁵¹⁵ Ten si během svého působení zřejmě díky špatnému hospodaření a svému způsobu života znepřátelil strahovské řeholníky.¹⁵¹⁶ Těm došla trpělivost 23. července 1516,¹⁵¹⁷ kdy svého opata uvěznili. Po dvou dnech věznění mu měli dát na vybranou, buď rezignuje, nebo by informovali premonstrátské preláty o jeho prohřešcích. Kašpar zvolil první možnost a 30. července se za přítomnosti administrátora Jana Žáka a pražských kanovníků vzdal svého úřadu. Za to si mohl ponechat postel, oblečení, knihy spolu s jinými věcmi. Navíc mu měl klášter vyplácet roční důchod 32 a půl zlatých. Poté byl zvolen celým konventem za nového opata tepelský převor Antonín. Zde vstupuje na scénu vizitátor Petr, který 5. října 1516 uvedl Antonína do úřadu, přičemž mu strahovští řeholníci včetně Kašpara slíbili poslušnost. Zhrzený Kašpar se ale nehodlal vzdát a začal spřádat úklady proti novému opatovi. Pro své sobecké plány získal spolubratry Jakuba a mladšího Ondřeje. Zatímco opat Antonín sloužil mši, Jakub se vloupal do opatova pokoje, kde zcizil nějaké peníze a notářský instrument o Kašparově rezignaci. Kromě toho donesl Kašparovi opatskou i konventní pečeť a ten je ihned zneužil. Po celou dobu hlídal bratr Ondřej, aby je nikdo nepřistihl. V noci na 16. října oba spolupachatelé uprchli i s lupem z kláštera. Kašpar toho pohotově využil k nátlaku na Antonína, na kterého sváděl zodpovědnost za krádež. Podvedení provinilci se ale záhy vrátili do kláštera a o všem vypovídali. Navzdory tomu se Kašparovi podařilo dosáhnout od kláštera, konventu a některých prelátů vydání listiny potvrzující jeho čest a dobrou pověst. Opět netrvalo dlouho a Kašpar začal spřádat nové úklady a chtěl být za každou cenu znovu opatem. Tentokrát ale vsadil na hrubou sílu. Potom, co na svou stranu získal některé spolubratry, obsadilo 29. prosince na jeho přání klášter několik ozbrojených mužů. Za této situace se za Kašpara postavil konvent, ale přesto Antonín nechtěl rezignovat a poté, co byl nakonec ze Strahova vypuzen, obrátil se o pomoc k tepelskému opatu Petrovi jako

¹⁵¹² Ibidem, s. 518, č. 698.

¹⁵¹³ Václav Schilling přepokládal, že byl potvrzen v úřadu strahovského opata. – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 135r.

¹⁵¹⁴ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 276–278, č. 123.

¹⁵¹⁵ I. JOESTER (ed.), *Urkundenbuch*, s. 520, č. 702.

¹⁵¹⁶ Ibidem, s. 547, č. 753.

¹⁵¹⁷ Ibidem, s. 543, č. 746.

vizitátorovi. Ten zareagoval suspendováním jak Kašpara, tak jeho přívrženců. Do této situace se zároveň vložil administrátor, který postupně vyslechl obě strany sporu. Když se ale nic nezměnilo, vydal se vizitátor Petr spolu s chotěšovským proboštem Klementem a strahovským opatem Antonínem na Strahov, přičemž před sebe pohnal samozvaného opata. Kašpar ale pochopil dlouhodobou neudržitelnost svého postavení. Proto zcizil klášterní cennosti včetně privilegií, účtů a pečeti a odebral se mimo klášter, který přitom předal do rukou světských přátel, kteří měli zamezit v přístupu premonstrátským hodnostářům. Preláti ale nezaváhali a konvent nechali obsadit za pomoci síly.¹⁵¹⁸ Tepelský opat Petr uvedl Antonína zpět do úřadu a Kašparovi přívrženci byli zřejmě zčásti uvězněni a zčásti s ním opustili klášter. Kašpar se uchýlil pod ochranu pražských nekatolíků a rozesílal listy se svojí obranou papeži a administrátorovi, které ale zůstaly bez odezvy. Dne 27. února 1517 se obrátil též na steinfeldského opata Jana.¹⁵¹⁹ Mezitím zneužíval pečeti, které měl v držení, k manipulacím s majetkem. Díky jeho kontroverznímu jednání ho opustili i poslední věrní spolubratři. Zároveň se jednalo o ustanovení arbitru k vyřešení tohoto sporu. I když byli nakonec oběma stranami vybráni, tak se Kašpar úmluvě vyhýbal. Proto vizitátor Petr, který byl rovněž mezi arbitry vybranými Antonínem, oslovil Kašparovy ochránce, aby ho vydali. Kašpar, který vycítil nebezpečí, se porůznu vypořádal s klášterními cennostmi a uprchl z Prahy.¹⁵²⁰ Na svém útěku opět rozesílal různé listy. Z adresátů je možné jmenovat např. papeže Lva X. či nejvyššího purkrabího Zdeňka Lva z Rožmitálu. Po uprchlíkovi se usilovně pátralo a počátkem května 1517 předpokládal strahovský opat Antonín, že by se mohl vyskytovat v Plzeňském kraji.¹⁵²¹ V červenci byl Kašpar těžce zraněn při potyčce s místními v jedné krčmě. To už se ale chýlila jeho dobrodružství ke konci. Úředník strahovského opata ho záhy vypátral a vizitátor Petr ho nechal přenést do tepelského kláštera.¹⁵²² Opat Antonín mezitím napravoval škody způsobené rebelujícím bratrem Kašparem. Vykupoval nazpět klášterní cennosti včetně účtů a privilegií.¹⁵²³ Po zklidnění situace bylo třeba, aby Antonín konečně získal potvrzení svého úřadu od otce-opata. Zde mu přišel na pomoc opět tepelský opat Petr, který se 6. října 1517 obrátil na steinfeldského opata Jana a žádal ho o Antonínovo potvrzení.¹⁵²⁴ Koncem měsíce pak psal do Steinfeldu sám Antonín, který se mimo jiné snažil

¹⁵¹⁸ Ibidem, s. 547–549, č. 753.

¹⁵¹⁹ Ibidem, s. 544, č. 746.

¹⁵²⁰ Ibidem, s. 550, č. 753.

¹⁵²¹ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 75, list z 6. 5. 1517.

¹⁵²² Ibidem, kart. č. 73, č. 77, list z 24. 7. 1517.

¹⁵²³ I. JOESTER (ed.), *Urkundenbuch*, s. 550, č. 753.

¹⁵²⁴ Ibidem, s. 546, č. 751.

vysvětlit dosavadní vývoj na Strahově.¹⁵²⁵ Pomoci mu v tom měla i podrobná výpověď vizitátora Petra o celém dění.¹⁵²⁶ Na zmíněné prosby odpověděl steinfeldský opat Jan koncem listopadu 1517 dle předpokladů v zásadě kladně. Vizitátor Petr mohl jeho jménem potvrdit volbu Antonína a předat mu správu kláštera pod podmínkou, že prověří řádnost rezignace Kašpara, volby a vhodnost Antonína.¹⁵²⁷ V jiném listu žádal tepelského opata Petra o provedení vizitace ve strahovském klášteře.¹⁵²⁸ Nic tedy již nebránilo definitivnímu potvrzení Antonína v opatském úřadu. Dne 3. února 1518 proto strahovský konvent písemně požádal tepelského opata Petra o potvrzení Antonína strahovským opatem, což vizitátor učinil již 12. února.¹⁵²⁹ Tím se definitivně uzavřela krize kolem úřadu strahovského opata, na jejímž vyřešení měl nemalý podíl právě vizitátor a tepelský opat Petr. Po jeho smrti v roce 1526 byl zvolen tepelským opatem zmíněný Antonín, který byl ještě v témže roce ustanoven od premonstrátského opata Jakuba vizitátorem stejně jako jeho tři předchůdci.¹⁵³⁰ To už se ale dá mluvit o zvyku vybírat vizitátora z tepelské kanonie, což trvalo až do poslední čtvrtiny 16. století.¹⁵³¹

¹⁵²⁵ Ibidem, s. 546–547, č. 752.

¹⁵²⁶ Ibidem, s. 547–550, č. 753.

¹⁵²⁷ Ibidem, s. 550–551, č. 755.

¹⁵²⁸ Ibidem, s. 551, č. 756.

¹⁵²⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 345v–346v.

¹⁵³⁰ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 293–294, č. 141.

¹⁵³¹ J. PAŘEZ, *Diplomatika*, s. 435.

4.1.3. Filiační systém

4.1.3.1. Filiační systém v premonstrátském řádu

Důležitou součástí premonstrátského řádu a jeho správy byl filiační systém. Díky němu byly jednotlivé kanonie na základě rodinných vazeb začleněny do řádové struktury. Nově založená kanonie byla podřízena mateřskému klášteru, který nad ní měl tzv. vrchní právo (*ius paternitatis*). Pro mužské kláštery byl otcem-opatem (*pater abbas*) představený kanonie, ze které byl daný klášter osazen, pokud později generální kapitula nerozhodla jinak. U ženských klášterů to byl zpočátku opat kláštera, se kterým ženská kanonie tvořila tzv. dvouklášter. U mladších kanonií to byl většinou prelát blízké mužské kanonie. Otec-opat měl vůči podřízenému klášteru práva i povinnosti. Předsedal volbě nového preláta dceřiného kláštera, který mohl také vizitovat a na jehož majetek mohl dohlížet. Kromě toho měl rovněž zasahovat jednak při sporech týkajících se dceřiného kláštera, ale i pokud tamní prelát neplnil svoje povinnosti.¹⁵³²

„Rodokmen“ většiny českých a moravských kanonií nebyl příliš dlouhý. Všechny tyto kláštery byly totiž podřízeny Strahovu (Doksany, Litomyšl, Louka, Teplá a Zábřovice), respektive Želivu (Louňovice, Kounice a Milevsko), či jejich dceřinému klášteru (Hradisko, Chotěšov a Nová Říše). Přitom kanonie Strahov i Želiv byly osazeny ze Steinfeldu ve vestfálské cirkárii, který představoval dceřinou kanonií přímo Prémontré.¹⁵³³

4.1.3.2. Vztah Teplé ke Strahovu jako mateřskému klášteru

Tím, že v 90. letech 12. století přišli osadit tepelský klášter strahovští premonstráti, bylo dáno podřízení Teplé ke Strahovu. Podřízenost Teplé se projevovala v několika ohledech. Přinejmenším do 14. století schvalovali strahovští opati donace tepelskému klášteru. Dokladem je listina z roku 1391 vydaná opatem Bohušem a konventem tepelského kláštera, ve které vyznávají, že jim řádový bratr Jan, řečený Hanko, a jeho příbuzní darovali ves Domaslavičky a zároveň se zavazují za ně sloužit mše. Na samotný závěr textu donaci schvaluje a potvrzuje strahovský opat Jan.¹⁵³⁴

Důležitou roli hráli strahovští preláti při změnách v úřadu tepelských opatů. Tak ku příkladu v roce 1449, když 8. května zemřel dosavadní tepelský opat Jan Čeněk a již

¹⁵³² B. F. GRASSL, *Der Praemonstratenserorden*, s. 32.

¹⁵³³ N. BACKMUND, *Monasticon I/1*, s. 252.

¹⁵³⁴ „Et nos itaque Iohannes permissione divina abbas Strahoviensis predictam ordinacionem et testamentum predictum ad piam supplicationem abbatis et ordinis conventus supradictorum laudamus aprobamus et auctoritate nostra confirmamus in perpetuum valituram.“ – SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L89, listina z 23. 4. 1391 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter> [cit. 10. 11. 2015].

12. května zvolil konvent za svého nového představeného převora Václava, obrátili se chotěšovský probošt Václav, převor Jan a ostatní bratři právě na strahovského opata Jana, aby zmíněnou volbu schválil a nového opata uvedl do úřadu.¹⁵³⁵ Volby tepelského opata Albrechta roku 1455 se strahovský opat Jan Hankap dokonce osobně zúčastnil.¹⁵³⁶ O čtyři roky později nebyl údajně tentýž prelát schopný s ohledem na stav kláštera a konventu svou roli zastat. Proto pověřil premonstrátský opat Šimon koncem ledna 1459 speinshartského probošta Jiřího, aby dohlédl na volbu nového tepelského opata, potvrdil nového zvoleného preláta a uvedl ho do úřadu.¹⁵³⁷ Ještě téhož roku v říjnu převedl premonstrátský opat vrchní právo nad Teplou ze Strahova na Speinshart. To mělo platit do doby, než by strahovský konvent neměl alespoň tři nebo čtyři řeholníky.¹⁵³⁸ O dočasnosti této změny svědčí již volba Zikmundova nástupce Jana Fröstla roku 1507. Tehdy koncem ledna potvrdil strahovský opat Matouš na přání tepelského konventu nového opata.¹⁵³⁹

Díky své poloze byl Strahov vhodným partnerem pro Teplou při různých jednáních, jak dokládají např. zmínky z 80. let 15. století. Počátkem února 1481 se strahovský opat Jan Starustka stal prostředníkem mezi českým králem Vladislavem a tepelským opatem Zikmundem. Panovník si totiž přál mluvit s tepelskými řeholníky žijícími mimo konvent a strahovský prelát, kterého měl relativně po ruce, mu to měl zajistit.¹⁵⁴⁰ O dva roky později se oba preláti, Jan a Zikmund, vydali společně do Saska, kde chtěli získat kvůli reformě tepelského konventu několik tamějších řeholníků.¹⁵⁴¹ V roce 1486 měl strahovský opat Jan Starustka figurovat při jednáních s králem o vyreklamování tepelských poddaných z prací na Pražském hradě za finanční náhradu.¹⁵⁴²

Za zmínku stojí rovněž personální propojení obou kanonií. Nedostatek řeholníků strahovského konventu přiměl tamější opaty doplňovat konvent z jiných klášterů. Zdá se, že nejpozději od konce 15. století byla Teplá hlavním dodavatelem premonstrátů, kteří byli navíc reformovaní. Jako první doložený řeholník z Teplé byl ve strahovském konventu kněz Mikuláš, který v roce 1489 vypovídal ohledně tepelských poddaných v Nové Vsi.¹⁵⁴³ Roku 1499 žádal strahovský opat Matouš tepelského opata Zikmunda o poskytnutí jednoho nebo

¹⁵³⁵ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. XCII, fol. 24.

¹⁵³⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L154, listina ze 4. 7. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L154/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁵³⁷ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 290–292, č. 58.

¹⁵³⁸ Ibidem, s. 292–293, č. 59.

¹⁵³⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L243, listina z 28. 1. 1507 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L243/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁵⁴⁰ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 219–220, č. 6.

¹⁵⁴¹ Ibidem, s. 228–229, č. 12.

¹⁵⁴² SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 46, list z 23. 7. 1485.

¹⁵⁴³ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 82v–83r.

dvou řeholníků.¹⁵⁴⁴ Koneckonců i řada strahovských opatů přišla přímo z Teplé: 1497 Matouš,¹⁵⁴⁵ 1509 Petr,¹⁵⁴⁶ 1516 Antonín¹⁵⁴⁷ a 1526 Jan Kulmbach.¹⁵⁴⁸ Společně s Antonínem přišlo na Strahov i několik tepelských řeholníků.¹⁵⁴⁹ V květnu 1517 měl ještě k dispozici tepelského bratra Bedřicha, přičemž žádal opata Petra o poskytnutí buď bratra Jana, nebo jiného kněze.¹⁵⁵⁰ Za probošty doksanského kláštera, dceřiného kláštera Strahova, mohli být ve druhé polovině 15. století a počátkem 16. století voleni rovněž tepelští profesové: před rokem 1456 Děpold z Rýzemberka,¹⁵⁵¹ 1504 Stanislav,¹⁵⁵² 1508 Jan Cziprer (Cipra)¹⁵⁵³ a 1517 Jan Puchauer.¹⁵⁵⁴ Zdá se, že za zmíněných strahovských opatů pocházejících z tepelského konventu panovali mezi Teplou a Strahovem nadstandardní vztahy, o čemž mimo jiné svědčí větší množství originálních missivů strahovských opatů adresovaných jejich tepelským protějškům dochovaných v klášterním archivu (pět Matoušových z let 1499 až 1508 a dokonce deset Antonínových z let 1517 až 1525).¹⁵⁵⁵

4.1.3.3. Vztah Teplé k Chotěšovu jako dceřinému klášteru

Teplá i Chotěšov měly společného zakladatele, kterým nebyl nikdo jiný než velmož Hroznata. To společně s relativní blízkostí obou kanonií předurčovalo do jisté míry podřízenost Chotěšova vůči Teplé. Z toho pak vyplývalo pro tepelského opata několik práv a povinností vůči chotěšovské kanonii, které je možné soustředit do čtyř hlavních oblastí: povolování a potvrzování donací, vizitování a dostavení se v případě potřeby do Chotěšova, potvrzování chotěšovského probošta v jeho funkci a posílání řeholníků na proboštví.

Známé případy první skupiny spadají do 14. století. V roce 1324 daroval probošt Pernold chotěšovskému konventu na pitancie roční plat osm hřiven, k čemuž dostal povolení od tepelského opata Petra.¹⁵⁵⁶ Roku 1335 daroval probošt Petr po poradě s otcem-opatem

¹⁵⁴⁴ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 246, č. 24.

¹⁵⁴⁵ I. JOESTER (ed.), *Urkundenbuch*, s. 486, č. 646.

¹⁵⁴⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 337r.

¹⁵⁴⁷ Ibidem, fol. 345r–v.

¹⁵⁴⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L256, listina ze 14. 7. 1526 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L256/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁵⁴⁹ I. JOESTER (ed.), *Urkundenbuch*, s. 549, č. 753.

¹⁵⁵⁰ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 75, list z 6. 5. 1517.

¹⁵⁵¹ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 348 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L143, list z 2. 1. 1460 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L143/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁵⁵² NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 133r.

¹⁵⁵³ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 46, list z 28. 10. 1508.

¹⁵⁵⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 138v.

¹⁵⁵⁵ Ibidem, kart. č. 72, č. 11 a kart. č. 73, č. 37, list z 24. 3. 1501; č. 41, list ze 4. 12. 1505; č. 44, list z 28. 1. 1506; č. 46, list z 28. 10. 1508; č. 57, nedatovaný list strahovského opata Antonína; č. 75, list z 6. 5. 1517; č. 77, list z 24. 7. 1517; č. 79, list z 8. 10. 1517; č. 87, list z 9. 12. 1518; č. 88, list ze 13. 4. 1519; č. 99, list z 28. 4. 1519; č. 100, list z 22. 7. 1521; č. 105, list ze 14. 11. 1524 a č. 106, list z 13. 2. 1525.

¹⁵⁵⁶ *RBM III*, s. 371, č. 14.

svému konventu opět plat na pitancie.¹⁵⁵⁷ V roce 1353 souhlasil opat Beneda s tím, že probošt Petr odkázal konventu sester a bratrů díl vsi Hradec.¹⁵⁵⁸ Stejně tak, když o tři roky později dával probošt Jan témuž konventu proboštskou ves Zbůh, musel mít k tomu svolení opata Eiringa.¹⁵⁵⁹ Též probošt Oldřich roku 1380 při darování platu ve vsi Hrobčicích konventu si neopomněl vyžádat od opata Heřmana povolení, který ho na konci proboštovy listiny udělil.¹⁵⁶⁰ Chotěšovští preláti se také mnohdy obraceli na otce-opaty s prosbou o přivěšení opatské pečeti k jejich listinám. Jednalo se zejména o listiny, kterými činili probošti v letech 1380, 1384 a 1397 ustanovení o výživě a ošacení řeholnic.¹⁵⁶¹ Kromě toho nechal opat Bohuš roku 1408 přivěsit svoji pečeť k výpovědi probošta Sulka, že z daru 15 kop grošů klášteru od řeholnice Vracky byl zakoupen plat ve vsi Luhově.¹⁵⁶² Stejně tak stvrdil opat Václav spolu se svým konventem prodej platu v Hoříkovicích proboštem Václavem chotěšovskému konventu v roce 1453.¹⁵⁶³

Konkrétních zpráv o vizitování Chotěšova tepelským opatem ze středověku se nedostává. Pouze ve výroku hradištského opata Jiřího z roku 1465 ve sporu mezi tepelským opatem a jeho konventem na straně jedné a proboštem Jiřím a chotěšovským konventem na straně druhé hovoří třetí článek o tom, že se měl tepelský opat v případě potřeby dostavit na přání chotěšovského probošta, převorky a konventu do Chotěšova a k tomu měl alespoň jednou do roka vizitovat chotěšovský klášter.¹⁵⁶⁴ K situaci, kdy se tepelský opat Zikmund dostavil do Chotěšova na přání probošta a převorky, došlo například roku 1492, když chtěl tehdejší probošt Tristram ze zdravotních důvodů rezignovat.¹⁵⁶⁵

O poznání lepší pramenná základna je k volbám chotěšovských proboštů a k jejich potvrzování otcem-opatem, což platí zejména pro období druhé poloviny 15. století a počátku 16. století. Dochovalo se hned několik žádostí chotěšovského konventu adresovaných tepelským opatům ohledně potvrzení a uvedení zvolených proboštů. Nejstarší z nich je v podobě notářského instrumentu z roku 1454 sepsaného po volbě Jiřího z Tachova.¹⁵⁶⁶ I další

¹⁵⁵⁷ *RBM IV*, s. 82–83, č. 211.

¹⁵⁵⁸ *RBM V/4*, s. 732–733, č. 1634.

¹⁵⁵⁹ *RBM VI/2*, s. 275–276, č. 498.

¹⁵⁶⁰ „*Et nos Hermannus dei et apostolice sedis gracia abbas monasterii Theplensis supradictas donaciones ordinationes et dispositiones laudantes approbamus, ratificamus et easdem auctoritate nostra et ordinis per appensionem nostri sigilli confirmamus.*“ – *RBMV V/I/1*, s. 53, č. 56.

¹⁵⁶¹ *Ibidem*, s. 51–52, č. 52; s. 97, č. 173 a s. 261–262, č. 576.

¹⁵⁶² *RBMV V/I/2*, s. 133–134, č. 926.

¹⁵⁶³ NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2193, listina z 20. 8. 1453 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2193/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁵⁶⁴ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 208, č. 1.

¹⁵⁶⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 117r.

¹⁵⁶⁶ NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2195, listina z 20. 12. 1453 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2195/charter> [cit. 10. 11. 2015].

žádost z roku 1485 vztahující se k proboštu Tristramovi, který byl zvolen již roku 1481, byla formou instrumentu, jež je ale znám pouze z opisu.¹⁵⁶⁷ Stejně tak zbylé žádosti převorky a chotěšovského konventu z let 1492, 1504, 1519 a 1523 se uchovaly díky jejich přepsání Václavem Schillingem do tepelských análů.¹⁵⁶⁸ Jak je tedy vidět, tak text tohoto typu písemnosti je k dispozici pro celou řadu chotěšovských proboštů Jiřím Plotnerem z Tachova počínaje a Matyášem konče. O poznání horší je to s konfirmacemi proboštů, které jsou známy svým obsahem pouze tři z této doby, přičemž dvě z nich, originál (1486) a opis (1481), se vztahují k témuž proboštu – Tristramovi.¹⁵⁶⁹ V poslední z roku 1519 potvrdil opat Petr Zikmunda chotěšovským proboštem.¹⁵⁷⁰ Formulář těchto písemností, jak žádosti, tak následné konfirmace, byl poměrně stabilní.

V rámci chotěšovského kláštera bylo vedle vlastních řeholnic i několik málo řeholníků, kteří bydleli v oddělené budově, tzv. proboštví. Kromě již zmíněného probošta, který obstarával správu klášterních statků, se jednalo o malý počet premonstrátů, kteří zajišťovali řeholnicím duchovní péči.¹⁵⁷¹ Podle privilegií premonstrátských opatů z let 1460, 1464 a 1485 si mohl chotěšovský probošt zvolit jednoho nebo dva řeholníky z Teplé nebo jiného premonstrátského kláštera za kaplany chotěšovského kláštera a jeho prelátů.¹⁵⁷² Lze ale předpokládat, že v Chotěšově působili pouze premonstráti z Teplé. Této problematice se věnuje hradištský opat Jiří v bodu dva svého výroku z roku 1465, podle kterého posílal řeholníky do Chotěšova tepelský opat a chotěšovský probošt z nich poté ustanovoval převora a zpovědníka řeholnic. Po dobu působení v dceřiném klášteře podléhali tamnímu proboštovi. V případě lehčích provinění měli být trestáni převorem, kdežto při těžších proviněních měli být posláni do Teplé k potrestání opatem.¹⁵⁷³ Při opodstatněném důvodu mohl probošt požádat tepelského opata, aby povolal zpět do Teplé některého z řeholníků a jako náhradu za něho poslal jiného profesu.¹⁵⁷⁴ To, že se tak někdy před rokem 1462 kvůli nějakému skandálu skutečně stalo, vypovídal tepelský řeholník Jan z Plané.¹⁵⁷⁵ V konfirmačních knihách jsou tito

¹⁵⁶⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 102v–103v.

¹⁵⁶⁸ Ibidem, fol. 118r, 128v–129r, 139r–v a 141r–v.

¹⁵⁶⁹ NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2246 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2246/charter> [cit. 10. 11. 2015] a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 101v–102r.

¹⁵⁷⁰ Ibidem, fol. 139v–140v.

¹⁵⁷¹ B. F. GRASSL, *Der Praemonstratenserorden*, s. 18.

¹⁵⁷² K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 293–294, č. 60; s. 297–298, č. 64 a s. 309–310, č. 77.

¹⁵⁷³ Idem, *Reformatio*, s. 208, č. 1.

¹⁵⁷⁴ D. KOUTNÁ (ed.), *Das Register I*, s. 132, č. 338.

¹⁵⁷⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L149, list z 10. 2. 1462 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L149/charter> [cit. 10. 11. 2015].

premonstráti označování jako profesové chotěšovského kláštera.¹⁵⁷⁶ Jménem je známo jak několik převorů,¹⁵⁷⁷ tak i dva zpovědníci.¹⁵⁷⁸ Kromě těchto obedienciářů je už k roku 1274 doložen ještě sakristián kostela a kláštera („*custos ecclesie et monasterii*“).¹⁵⁷⁹ Od roku 1335 působil některý z řeholníků také jako prokurátor nebo pitanciář („*procurator sive pitanciaris*“). Tehdy totiž věnoval probošt Petr chotěšovskému konventu plat 14 kop 24 grošů na pitancie a přitom ustanovil, aby byl zřízen tento hodnostář, který měl dle svého svědomí používat všechny peníze ze zmíněného platu na občerstvení konventu během Adventu a půstu.¹⁵⁸⁰ Z pramenů pak tato funkce mizí až do roku 1492, kdy se objevuje jistý kněz Petr jako „*prokurátor kláštera chotěšovského*“.¹⁵⁸¹ Při premonstrátském proboštví u ženského kláštera mohl působit také infirmář neboli nemocník, jak dokazuje případ kounické kanonie v roce 1330.¹⁵⁸² U chotěšovského kláštera tato funkce ve středověku doložena není. Jinak chotěšovský probošt si mohl na základě privilegia papeže Pia II. z roku 1463 volit svého zpovědníka z premonstrátů či ze světského kléru.¹⁵⁸³ S ohledem na nízký počet řeholníků na chotěšovském proboštví bylo běžné, že každý z nich mohl ve svých rukou soustředit i více funkcí.¹⁵⁸⁴ Časté bylo rovněž napojení chotěšovských řeholníků na chotěšovský farní kostel.¹⁵⁸⁵ Zdá se, že premonstráti na proboštví v Chotěšově, probošta nepočítaje, byli ve druhé polovině 15. století a na počátku 16. století většinou dva.¹⁵⁸⁶

¹⁵⁷⁶ Jedná se o bratry Protivu 1376 (*LC III-IV*, s. 53), Lva 1390 (*LC III-IV*, s. 220), Konráda 1400 (*LC VI*, s. 22), Lipolda 1406 (*SA V*, s. 59, č. 224), Hynka 1409 (*LC VI*, s. 275), Václava Mnicha 20. léta 15. století (*MVB VII*, s. 501, č. 1229; s. 703, č. 1831), Ondřeje Zajička 1427 (*LC VIII-X*, s. 126) a Jana 1436 (*LC VIII-X*, s. 262).

¹⁵⁷⁷ Stopa zůstala po těchto převorech: 1371 Lev (*LC II*, s. 62), 1378 Hartman (*CIM IV/I*, č. 115, s. 166), 1385–1386 Lev (ibidem, s. 190, č. 129 a s. 192, č. 130), 1437 Václav (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 51v) a 1454 Jan (NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2196, listina z 29. 9. 1454 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2196/charter> [cit. 10. 11. 2015] a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L144, list z 5. 1. 1460 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L144/charter> [cit. 10. 11. 2015] a 1466 Lukáš (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 81v).

¹⁵⁷⁸ Doložení zpovědníci řeholnic jsou: 1466 Lukáš (ibidem, fol. 81v) a před rokem 1535 Ondřej (B. F. GRASSL (ed.), *Das älteste Totenbuch*, s. 10).

¹⁵⁷⁹ Jmenoval se stejně jako zakladatel kanonie Hroznata. – *CDB V/2*, s. 377–378, č. 721.

¹⁵⁸⁰ *RBM IV*, s. 83, č. 211.

¹⁵⁸¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L204, list ze 17. 7. [1492] viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L204/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁵⁸² Jan BISTRICKÝ – František SPURNÝ – Ludvík VÁCLAVEK – Metoděj ZEMEK (edd.), *Moravské a slezské listiny liechtenštejnského archivu ve Vaduzu. 1173–1380 I*, Brno 1991, s. 94, č. 57.

¹⁵⁸³ NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2202, listina z 16. 8. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2202/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁵⁸⁴ Např. bratr Lukáš byl v roce 1466 zároveň převorem a zpovědníkem řeholnic. – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 81v.

¹⁵⁸⁵ Roku 1371 byl převor Lev ustanoven chotěšovským plebánem (*LC II*, s. 62). V roce 1454 spravoval převor Jan rovněž chotěšovský farní kostel a kaplan Jan Prasatěř mu dělal vikáře (NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2196, listina z 29. 9. 1454 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2196/charter> [cit. 10. 11. 2015] a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L144, list z 5. 1. 1460 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L144/charter> [cit. 10. 11. 2015]).

¹⁵⁸⁶ Při volbě chotěšovského probošta Jiřího v roce 1454 vystupují jako svědkové mj. řeholníci „*Jan správce a Jan vikář kostela farního v Chotěšově*“ (NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2196, listina z 29. 9. 1454 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2196/charter> [cit.

Výjimku v tomto ohledu představuje snad rok 1492, kdy byli na chotěšovském probošství tři řeholníci. Kromě toho žil v chotěšovském klášteře mezi lety 1492 a 1510 ještě bratr Tristram z Chudenic, který po mozkové mrtvici rezignoval na úřad probošta. Jeho nástupce spolu s konventem mu zajišťoval stravu, ošacení, ubytování a důchod.¹⁵⁸⁷ Během první poloviny 16. století spolu s úbytkem řeholnic poklesl k roku 1531 i počet premonstrátů na probošství, kde působil pouze probošt a jeden kaplan.¹⁵⁸⁸

Chotěšovští probošti hráli důležitou roli při volbách tepelských opatů. Proto byli vždy k volbě tepelského preláta povoláni a teprve po jejich příchodu do Teplé se bratři sešli k volbě.¹⁵⁸⁹ V roce 1459 byl probošt Jiří vybrán jako jeden z pěti volitelů, jejichž mluvčím se zároveň stal.¹⁵⁹⁰ Po volbě skládal slib poslušnosti novému opatu jako první chotěšovský probošt a po něm teprve ostatní řeholníci. Chotěšovský probošt, stejně jako řeholníci na farách či statcích tepelského a chotěšovského kláštera, se měl vždy dostavit na výzvu otce-opata do Teplé.¹⁵⁹¹

Vztahy mezi tepelskou a chotěšovskou kanonií výrazně ovlivňoval během třetí čtvrtiny 15. století spor mezi tehdejšími preláty – tepelským opatem Zikmundem Hausmannem (1459–1506) a chotěšovským proboštem Jiřím Plotnerem z Tachova (1454–1481). Jádrem sporu spočívalo v tom, že probošt nechtěl být podřízen otci-opatovi a také mu odmítal prokazovat poslušnost.¹⁵⁹² Co konkrétně vedlo chotěšovského preláta k takovému protivení se řádovým statutům, není již možné jednoznačně stanovit. Je ale pravděpodobné,

10. 11. 2015]). Tuto informaci ještě doplňuje výpověď bratra Jan z roku 1462, který býval plebánem farního kostela v Chotěšově a převorem konventu řeholnic chotěšovského kláštera, v roce 1454 se zúčastnil i s Janem Prasatěm v ambitu chotěšovského kláštera potvrzení nového probošta Jiřího opatem Václavem a následného slibu poslušnosti učiněného Jiřím (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L144, list z 5. 1. 1460 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L144/charter> [cit. 10. 11. 2015]). Vyhotovení notářského instrumentu roku 1464 v Chotěšově byli přítomni opět dva bratři tepelského kláštera Habart a Lukáš (NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2207, listina z 22. 11. 1464 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2207/charter> [cit. 10. 11. 2015]). V roce 1485 figurují mezi svědky přítomnými ve vnitřním refektáři chotěšovského kláštera Ondřej a Jan, bratři konventuálové kláštera tepelského (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 103v). Nejjistější je ale doklad z roku 1516, kdy došlo k uzavření konfraternity mezi chotěšovským klášteřem a špitálem sv. Ducha in Sassia v Římě. V listině toto stvrzující byli kromě probošta Klementa a 19 sester uvedeni i kněží Jan Puchauer a Ondřej (NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2295, listina z 10. 3. 1516 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2295/charter> [cit. 10. 11. 2015]).

¹⁵⁸⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L204, list ze 17. 7. [1492] viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L204/charter> [cit. 10. 11. 2015] a B. F. GRASSL, *Der Praemonstratenserorden*, s. 33.

¹⁵⁸⁸ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 296, č. 143.

¹⁵⁸⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L143, list z 2. 1. 1460 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L143/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁵⁹⁰ Ibidem, L136, listina z 16. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L136/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁵⁹¹ Ibidem, L154, listina ze 4. 7. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L154/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁵⁹² Ibidem, L154, listina ze 4. 7. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L154/charter> [cit. 10. 11. 2015].

že kořeny špatných vzájemných vztahů sahaly do doby starší, kdy oba žili v tepelském konventu. Možná mezi těmito ambiciózními řeholníky panovala vzájemná rivalita. Když zvolili v roce 1454 chotěšovské řeholnice tepelského profesu Jiřího za probošta,¹⁵⁹³ zastával Zikmund funkci tepelského převora.¹⁵⁹⁴ Předtím, než byl tepelskými spolubratry vybrán za opata, spravoval faru v Chotěšově.¹⁵⁹⁵ A byl to právě probošt Jiří, kdo 16. března 1459 oznámil řeholníkům jménem volitelů výsledek volby a zároveň požádal komisaře o potvrzení volby.¹⁵⁹⁶ Následující den pak s největší pravděpodobností společně s dalšími řeholníky slíbil novému opatovi poslušnost.¹⁵⁹⁷ Problémy se ale vynořily již záhy po volbě, jelikož probošt Jiří se odmítal podřídit opatu Zikmundovi. Za této situace si tepelský prelát začal obstarávat svědectví od řádových prelátů a starších řeholníků zejména o tom, že chotěšovští probošti vždy skládali přísahu poslušnosti tepelským opatům, kterým podléhali a kteří je potvrzovali v jejich úřadě. Nejprve v tomto duchu vypovídal 14. prosince 1459 strahovský opat Jan Hankap,¹⁵⁹⁸ jako bývalý otec-opat tepelského kláštera, následovaný počátkem ledna 1460 doksanským proboštem Děpoldem z Rýzemberka, který byl původně tepelským řeholníkem,¹⁵⁹⁹ protonotářem kanceláře pražského arcibiskupského dvora Martinem, jenž se jako veřejný notář účastnil několika voleb tepelských opatů,¹⁶⁰⁰ starším tepelským řeholníkem Petrem z Rochleva žijícím v klášteře asi od roku 1416 a tepelským bratrem Janem, který v roce 1454 působil jako chotěšovský plebán a zároveň také jako převor chotěšovského kláštera.¹⁶⁰¹ Probošt Jiří mezitím nezháležel a usiloval o posílení svého postavení. V říjnu roku 1460 se mu podařilo získat od premonstrátského opata Šimona privilegium na provádění oblačky chotěšovských řeholnic, také mohl žádat papeže o udělení práva používat pontifikálie. Kromě toho si mohl také zvolit jednoho nebo dva premonstráty, kteří nemuseli

¹⁵⁹³ NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2196, listina z 29. 9. 1454 viz [http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK\[Chotesov/2196/charter](http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK[Chotesov/2196/charter) [cit. 10. 11. 2015].

¹⁵⁹⁴ Jako převor doložen mezi léty 1453 až 1457. – *AC VII*, s. 655, č. 78 a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 57v.

¹⁵⁹⁵ Chotěšovským plebánem byl krátce v letech 1458 a 1459. – *AC VII*, s. 659, č. 85 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L136, listina z 16. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L136/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁵⁹⁶ Ibidem, L136, listina z 16. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L136/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁵⁹⁷ Ibidem, L137, listina ze 17. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L137/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁵⁹⁸ Osobně se zúčastnil volby opata Albrechta v roce 1455. – Ibidem, L154, listina ze 4. 7. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L154/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁵⁹⁹ Sám byl přitom, když probošt Václav skládal slib poslušnosti opatu Václavovi někdy ve druhé polovině 30. let 15. století. – Ibidem, L143, list z 2. 1. 1460 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L143/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁶⁰⁰ Přesněji řečeno volby opatů: Jana Čeňka (1444), Václava (1449) a Jana Buně (1454). – Ibidem, L154, listina ze 4. 7. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L154/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁶⁰¹ Osobně byl přitom, když opat Václav potvrdil v ambitu v Chotěšově probošta Václava. – Ibidem, L144, list z 5. 1. 1460 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L144/charter> [cit. 10. 11. 2015].

být nutně z mateřského kláštera.¹⁶⁰² O tom, že spor se mimo jiné týkal i řeholníků na proboštství, svědčí výpověď chotěšovských řeholnic, učiněná v první polovině 60. let bezpochyby na žádost jejich probošta. Podle ní měl chotěšovský prelát právo poslat nevhodné kněze z proboštství zpět do Teplé a žádat za ně od opata jiné.¹⁶⁰³ Stav vzdoru probošta Jiřího trval, a proto neunikl počátkem února 1461 pozornosti strahovského opata Jana Hankapa a milevského opata Martina, kteří v Teplé prováděli vizitaci. Společně pak jednali v tepelském klášteře s oběma stranami sporu a dosáhli toho, že chotěšovský probošt slíbil 5. února v místnosti bratra Jana před nimi a staršími tepelského konventu poslušnost opatu Zikmundovi a zavázal se ji také dodržovat. Tím by se mohlo zdát, že smír ukončil rebelii probošta Jiřího. Následující vývoj ale svědčí o opaku. Dne 7. ledna 1462 vystavili oba arbitři potvrzení o usmíření a proboštově slibu poslušnosti, což učinili bezpochyby na přání opata Zikmunda.¹⁶⁰⁴ O měsíc později podal svědectví ohledně podřízenosti chotěšovského probošta tepelskému opatu i patrně tehdy nejstarší člen tepelského konventu Jan z Plané.¹⁶⁰⁵ V létě 1463 vyslal opat Zikmund bratra Jiljího do Prahy ke konzistoři s písemnostmi dokládajícími podřízenost chotěšovských proboštů, aby je nechal potvrdit administrátorem Hiláriem Litoměřickým, který tak učinil 4. července 1463 formou notářského instrumentu.¹⁶⁰⁶ Lze tedy vyvozovat, že v praxi se po narovnání z roku 1461 nic nezměnilo a probošt Jiří dále odmítal reflektovat otce-opata. Navíc obdržel koncem července 1463 od papeže Pia II. právo používat pontifikálie a v polovině srpna ještě také možnost vybrat si vlastního zpovědníka, který by nebyl premonstrát.¹⁶⁰⁷ Tím bezpochyby vzrostlo zpupnému proboštovi ještě více sebevědomí. Je ale jisté, že v tomto počínání neměl podporu celé chotěšovské kanonie. Někdo z řeholníků nebo řeholnic mu totiž zcizil tři papežská privilegia.¹⁶⁰⁸ Je až s podivem, že se proboštovi Jiřímu navzdory svému počínání odporujícímu řádovým pravidlům podařilo si naklonit generální kapitolu, která se v říjnu 1464 sešla v Prémontré. Z ní vzešly tři písemnosti důležité pro rebelujícího preláta, zatímco opat Zikmund přišel zkrátka. V první listině přikázal premonstrátský opat Šimon spolu s generální kapitulou bratru Jiljímu Rumpoldovi,

¹⁶⁰² K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 293–294, č. 60.

¹⁶⁰³ D. KOUTNÁ (ed.), *Das Register I*, s. 132, č. 338.

¹⁶⁰⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L148, listina ze 7. 1. 1462 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L148/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁶⁰⁵ Ibidem, L149, list z 10. 2. 1462 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L149/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁶⁰⁶ Ibidem, L154, listina ze 4. 7. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L154/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁶⁰⁷ NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2202, listina z 16. 8. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2202/charter> [cit. 10. 11. 2015] a inv. č. 2207, listina z 22. 11. 1464 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2207/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁶⁰⁸ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 294–295, č. 61.

tepelskému řeholníku a faráři v Pernarci, aby s dalšími premonstráty navštívil Chotěšov a jeho autoritou tam nařídil přítomným obojího pohlaví vrátit do 15 dnů tři papežské buly a privilegia, odňaté chotěšovskému proboštu. Pokud by se tak nestalo, měli viníky exkomunikovat.¹⁶⁰⁹ Je pozoruhodné, že tímto úkolem nebyl pověřen sám otec-opat. Patrně se jednalo o vstřícné gesto kapituly vůči proboštovi Jiřímu tím, že do jeho kláštera vyslali řeholníka, se kterým byl pravděpodobně zadobře. Koneckonců chotěšovský probošt měl patronátní právo k farnímu kostelu v Pernarci, jehož plebánem byl právě Jiljí Rumpold. Dalším velkým úspěchem probošta Jiřího bylo jeho jmenování spolu se speinshartským opatem Jiřím vizitátorem cirkvi české, moravské a pomoránské na dva roky.¹⁶¹⁰ K tomu všemu dosáhl ještě zopakování privilegia z října 1460.¹⁶¹¹ O tom, že by se kapitula zabývala jeho neposlušností, nejsou zprávy. V každém případě situace byla po generální kapitule pro opata Zikmunda již neúnosná, a proto 12. listopadu po trojím pokárání probošta Jiřího za jeho vzdor exkomunikoval.¹⁶¹² Pyšný probošt se ale nemínil vzdát a obrátil se o pomoc na krále Jiřího. Již 23. listopadu informoval panovník opata Zikmunda, že na žádost exkomunikovaného probošta ustanovuje, aby záležitost prošetřili premonstrátsí preláti. Pokud by se tak nestalo, hodlal se toho ujmout sám. Na závěr na něho naléhal, aby zrušil exkomunikaci a zmíněnému proboštovi nedělal problémy.¹⁶¹³ Opat Zikmund nakonec kapituloval a 28. listopadu odvolal exkomunikační výrok.¹⁶¹⁴ Král Jiří zatím pověřil hradištského opata Jiřího, aby celou záležitost prošetřil a letitý spor ukončil. Za tímto účelem vydal 20. března 1465 ustanovený arbitr výrok o 14 bodech. Hned v první klauzuli bylo stanoveno, že chotěšovští probošti měli slibovat poslušnost tepelským opatům po jejich volbě jako první volitelé a tepelští opati spolu s řeholníky je měli mít v úctě. Druhý bod se týkal řeholníků na proboštví, třetí příchodu tepelského opata do Chotěšova v případě potřeby a vizitací. Další body většinou pojednávaly o životě řeholníků a řeholnic.¹⁶¹⁵ Tuto listinu potvrdil o 10 dní později král Jiří.¹⁶¹⁶ Usmíření bylo však pouze iluzorní a oba preláti se připravovali, až přijde příležitost k dalšímu střetnutí. Ta se naskytla hned záhy koncem roku 1465 v souvislosti se vzrůstajícím napětím v Českém království mezi straníky českého krále Jiřího na straně jedné a zastánci papeže Pavla II. na straně druhé. Zatímco v tomto konfliktu

¹⁶⁰⁹ Ibidem, s. 294–295, č. 61.

¹⁶¹⁰ Ibidem, s. 295–297, č. 62.

¹⁶¹¹ Ibidem, s. 297–298, č. 63.

¹⁶¹² NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 71r.

¹⁶¹³ Ibidem, fol. 71v.

¹⁶¹⁴ Ibidem, fol. 71v–72r.

¹⁶¹⁵ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 206–212, č. 1.

¹⁶¹⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L159, listina z 30. 3. 1465 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L159/charter> [cit. 10. 11. 2015].

zůstal opat Zikmund zpočátku věrný králi, tak probošt Jiří přešel do opačného tábora. Proto předtím, než v květnu 1466 královské síly opanovaly chotěšovský klášter,¹⁶¹⁷ odešel probošt Jiří do svého domu v Plzni. Toho využil opat Zikmund a do chotěšovského kláštera dosadil na místo uprchlého představeného správce, kterým se stal tehdejší tepelský farář Habart. Probošt Jiří si na tento postup stěžoval u papežského legáta Rudolfa, který přikázal 10. června plzeňskému arcijáhnovi Janovi z Bochova, aby pod trestem exkomunikace zapověděl tepelskému opatu a faráři, případně i dalším, postupovat proti Jiřímu a nařídil jim, aby mu dovolili užívat proboštsví včetně příjmů a důchodů.¹⁶¹⁸ Opat Zikmund ale neustoupil. Probošt Jiří využil své funkce ročního vizitátora a 30. července 1466 vymáhal jak na opatovi, tak na tepelském konventu pod výhrůzkou exkomunikace dlužné řádové poplatky. Ty mu měl Zikmund předat v jeho domě v Plzni do 15. srpna, kde by také obdržel příkazy od papeže.¹⁶¹⁹ V dalším listu tepelskému konventu obviňoval probošt Jiří opata Zikmunda, že se snaží odcizit od něho a chotěšovského konventu bratra Lukáše, převora a zповědníka řeholnic. Dále tepelské řeholníky informoval, že bratr Habart dále setrvává ve své zatvřelosti.¹⁶²⁰ Správci Habartovi však nejvíc přitížilo, že vpustil do chotěšovského kláštera královské jezdce, stejně jako opat Zikmund do tepelského kláštera a městečka Úterý, za což byli oba 14. dubna 1467 papežským legátem exkomunikováni.¹⁶²¹ Opat Zikmund ale slavil částečný úspěch, když se mu podařilo dosáhnout obeslání svého soka před premonstrátského opata Šimona, který zároveň vydal i některá nařízení namířená proti proboštovi. V této době měli být také vyhnáni někteří řeholníci z chotěšovského proboštsví a tepelského kláštera kvůli věrnosti papeži. Na nastalou situaci reagoval legát Rudolf zrušením pŕuhonu a příkazů premonstrátského opata. Kromě toho zprostil vyhnané bratry poslušnosti tepelskému opatu a proboštovi Jiřímu dal povolení je umístit ke kostelům.¹⁶²² To už se ale dění vymykalo z rukou obou znepřátelených prelátů. Rovněž opat Zikmund byl nucen odejít do exilu, který našel v Chebu, a nad samotným tepelským klášteřem se stahovala mračna. Novým správcem chotěšovského kláštera byl králem Jiřím ustanoven tepelský řeholník Jan Ciněř, proti kterému brojil v srpnu a zářij 1467 ve svých listech administrátor Hilářiis Litoměřický.¹⁶²³ To už ale letitý spor dvou prelátů pod hrozbou možného zániku obou kanonií ustupoval do pozadí. Kláštery ale přežily

¹⁶¹⁷ F. PALACKY (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens*, s. 400, č. 354.

¹⁶¹⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 79v–80r.

¹⁶¹⁹ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 212–213, č. 2 a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 81r.

¹⁶²⁰ Ibidem, fol. 81r.

¹⁶²¹ Ibidem, fol. 83r–83v.

¹⁶²² Ibidem, fol. 83v–84r.

¹⁶²³ *AC VI*, s. 120, č. 11 a s. 122, č. 13.

a jejich představení se mohli po smrti krále Jiřího vrátit z exilu.¹⁶²⁴ V Chotěšově vzniklo přirozeně napětí mezi navrátilcím se proboštem Jiřím a bývalým správcem Habartem, ze kterého se mezitím stal chotěšovský plebán. Situace se uklidnila až potom, co Habart rezignoval a opustil Chotěšov. Za jeho nástupce vybral chotěšovský probošt Jiljího Rumpolda, který měl s největší pravděpodobností pořád jeho sympatie.¹⁶²⁵ Zdá se, že až do smrti probošta Jiřího v roce 1481 byly jeho vztahy s otcem-opatem bezkonfliktní, i když patrně velmi chladné.

Z doby Jiřího nástupce Tristrama je drobná nejasnost ohledně jeho potvrzení otcem-opatem. Tepelské anály obsahují opis části notářského instrumentu z roku 1481, ve které potvrzuje opat Zikmund volbu tepelského řeholníka Tristrama proboštem a zároveň ho uvádí do úřadu.¹⁶²⁶ Nový probošt ale tuto konfirmaci z neznámého důvodu nedostal. Proto koncem června 1485 požádaly chotěšovské řeholnice otce-opata, aby probošta Tristrama potvrdil v úřadě.¹⁶²⁷ Opat Zikmund to učinil, ale s více jak ročním odstupem od žádosti (10. července 1486).¹⁶²⁸ Důvody, proč tepelský prelát oddaloval potvrzení Tristrama proboštem, již nelze zjistit. Koncem 80. let byl však Tristram postižen mrtvicí a ochrnul. Kromě toho také přestal mluvit. Nepomohly mu ani výdaje konventu sester za lékaře. Proto znevýhodněný probošt i konvent povolali v dubnu 1492 do Chotěšova opata Zikmunda, který tam jako otec-opat přijal v sakristii chotěšovského kostela proboštovu rezignaci prostřednictvím pokývnutí hlavou. Přitom si Tristram přál od konventu sester zaopatření. Z toho důvodu napsal opat Zikmund 29. dubna 1492 louckému opatu Pavlovi a po nastínění situace ho žádal jako vizitátora, aby se dostavil 19. května do Chotěšova za účelem schválení zmíněného zaopatření.¹⁶²⁹ Na tuto žádost ale reagoval 6. května 1492 druhý vizitátor a jerušský opat Václav, který nařídil Tristrama zaopatřit dle řádových statut.¹⁶³⁰ V této věci byla mezi Tristramem a chotěšovským konventem uzavřena 17. července 1492 smlouva.¹⁶³¹ Tři dny poté již žádaly chotěšovské řeholnice otce-opata o potvrzení a uvedení nového probošta, kterým si zvolily tepelského profesu Erharda.¹⁶³²

¹⁶²⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 98v a SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3086/6, list z 16. 6. 1471.

¹⁶²⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 98v–99r.

¹⁶²⁶ Ibidem, fol. 101v–102r.

¹⁶²⁷ Ibidem, fol. 102v–103v.

¹⁶²⁸ NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2246, listina z 10. 7. 1486 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2246/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁶²⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 117r.

¹⁶³⁰ Ibidem, fol. 326v.

¹⁶³¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L204, list ze 17. 7. [1492] viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L204/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁶³² NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 118r.

Za probošta Erharda se opatu Zikmundovi podařilo získat od premonstrátského opata Jana potvrzení, že chotěšovský probošt měl být podřízen tepelskému opatovi,¹⁶³³ což je možné chápat jako tečku za děním v 60. letech 15. století. Probošt Erhard musel opustit svůj úřad kvůli skandálu. Této aféře, kterou byl nucen řešit opět otec-opat, a její dohře byla věnována pozornost výše v rámci ústřední premonstrátské správy.

Po Erhardovi nastoupil probošt Klement, za jehož působení si chotěšovský klášter půjčoval od mateřského kláštera peníze.¹⁶³⁴ Kromě toho poskytovala Teplá chotěšovské kanonii víno.¹⁶³⁵ V každém případě koncem 15. století a na počátku 16. století byly vztahy mezi oběma kláštery o poznání lepší, než za probošta Jiřího Plotnera z Tachova.

¹⁶³³ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 325, č. 99.

¹⁶³⁴ V roce 1514 vydal probošt s konventem dluhopis na 150 kop českých grošů. – NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2291, listina z 23. 10. 1514 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2291/charter> [cit. 10. 11. 2015].

¹⁶³⁵ Roku 1516 žádal probošt od tepelského opata Petra zaslání sudu nebo dvou. – SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 50, list ze 4. 11. 1518.

4.1.4. Správa tepelské kanonie

Řeholní instituce premonstrátů bývají označovány v moderní době jako kanonie (*canonia*).¹⁶³⁶ V historických pramenech je ale nejčastěji používán termín klášter (*monasterium, stift*). Řeholníci žijící v klášteře tvořili tzv. konvent (*conventus*), který se každý den scházel v kapitulní síni ke kapitule (*capitula*). Správný chod celé kanonie zajišťovalo několik hodnostářů, jejichž systém byl pevně daný. V řádových statutech, která platila od konce 13. století do počátku 16. století, je jedna z pěti částí věnována právě hodnostářům kanonie, přičemž každému je vyčleněna jedna kapitola.¹⁶³⁷ Řazení kapitol jde v následujícím pořadí: opat (*abbas*), převor (*prior*), podpřevor (*subprior*), cirkátor (*circator*), kantor (*cantor*), hebdomadář výzvy (*hebdomadarius invitatorii*), knihovník (*armarius*), sakristián (*sacrista*), novicmistr (*magister novitiorum*), probošt (*provisor exteriorum*), celerář (*cellerarius*), šatný (*vestiarius*), infirmář (*servitor infirmorum*), pohostinný bratr (*frater hospitalis*), fortnýř (*portarius*) a čtenář při jídle (*lector mensae*). U některých funkcí bylo počítáno i s pomocníky či zástupci (*succentor, subcellerarius a subportarius*). V případě hebdomadáře a čtenáře při jídle se jednalo o funkce, jejichž vykonavatelé se po týdnu měnili. Zmínky o jednotlivých hodnostech se nejčastěji objevují jako upřesnění jména řeholníka. Nejlepším zdrojem, ve kterém je pohromadě vedle sebe hned několik klášterních hodnostářů, bývají intitulace listin a výčty svědků v listinách. Pořadí dignity v rámci skupiny většinou odpovídalo jejímu významu uvnitř kanonie.

V českých zemích byl hlavou kláštera opat (*abbas, abbt*), který kanonii zastupoval navenek. Všichni řeholníci byli vůči němu vázáni slibem poslušnosti. V pozdější době již opat nežil společně s řeholníky v konventu, nýbrž měl k dispozici vlastní budovu uvnitř kláštera, která se nazývala prelatura. To se týkalo i tepelského opata Zikmunda Hausmanna,¹⁶³⁸ na jehož příkladě je možné zrekonstruovat díky dobrému dochování pramenů průběh volby tepelských opatů.¹⁶³⁹ Dne 17. listopadu 1458 rezignoval na svůj úřad tehdejší tepelský opat

¹⁶³⁶ Josef SVÁTEK, *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy*, SAP 20, 1970, zvláštní příloha, s. 526.

¹⁶³⁷ I. LE PAIGE (ed.), *Bibliotheca*, s. 799–808. V poslední době rekonstruoval vnitřní poměry premonstrátských kanonií s přihlédnutím k Moravě zejména na základě řádových statut ve své diplomové práci M. DOLEŽEL, *Vnitřní poměry*.

¹⁶³⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L137, listina ze 17. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L137/charter> [cit. 18. 9. 2015] a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 85v.

¹⁶³⁹ Písemností týkajících se volby Zikmunda Hausmanna opatem je k dispozici hned několik: list tepelského konventu premonstrátskému opatovi s žádostí o schválení rezignace opata Albrechta a o povolení volby nového preláta (K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 288–290, č. 57), list premonstrátského opata ustanovující speinshartského probošta komisařem volby (ibidem, s. 290–292, č. 58) a tři notářské instrumenty vypovídající o vlastní volbě (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L136, listina z 16. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L136/charter> [cit. 18. 9. 2015], L137, listina ze 17. 3.

Albrecht, přičemž odevzdal klášterní privilegia a listinu udělující tepelským opatům právo nosit mitru. Stalo se tak před louckým opatem Přibyslavem suplujícím strahovského opata Jana Hankapa, který v té době nebyl patrně schopen svoji roli otce-opata zastat. Vlastní rezignaci byl věnován notářský instrument. Dne 24. prosince 1458 sepsali tepelští řeholníci list určený premonstrátskému opatu Šimonovi, ve kterém ho informovali o situaci a zároveň ho žádali o schválení Albrechtovy rezignace a povolení volby nového opata.¹⁶⁴⁰ List s vyjádřením v této věci připojil pro premonstrátského opata i český král Jiří. Koncem prosince vyrazil s oběma listy a notářským instrumentem do Prémontré tepelský převor Jiljí. Premonstrátský opat Šimon na to zareagoval 31. ledna 1459 vydáním pověřovacího listu určenému speinshartskému proboštovi Jiřímu. V něm ho informoval, že s ohledem na stav strahovského kláštera zbavil tamějšího opata vrchního práva nad Teplou. Následně mu pak přikázal, aby šel do Teplé a přiměl tepelské řeholníky stanovit si datum volby opata. Na ten den měl s sebou přivést jednoho nebo dva premonstráty a dohlédnout na volbu. Také ho pověřil, aby rehabilitoval bratry, kteří ztratili právo volby. Zvoleného měl potvrdit a uvést do úřadu. Bratry měl donutit, aby dotyčným byli poslušní. Proti případným odpůrcům měl použít církevní a řádové tresty či světskou pomoc.¹⁶⁴¹ Komisař volby Jiří se úkolu ihned zhostil a stanovil tepelským řeholníkům datum volby na 16. března 1459. K sobě si přibral premonstráty mistra Jana Trauttembergera a Fridricha Slamerstorffera a spolu s nimi se vydal do Teplé, kde před volbou prominul prohřešky některým bratřím. Vlastní volba pak probíhala tak, že konvent prvně zvolil ze svých členů Jana z Nepomyšle a chotěšovského faráře Zikmunda. Ti následně vybrali pět volitelů, kterými byli chotěšovský probošt Jiří, Jan Prasatěř, Jan z Plané, tepelský plebán Jan Ciner a Jan Želézko. Konvent poté nahradil Jana Cinera chotěšovským řeholníkem Eliášem. Volitelé nakonec vybrali chotěšovského faráře Zikmunda, přičemž výsledek vyhlásil chotěšovský probošt Jiří, který následně požádal speinshartského probošta Jiřího, aby volbu potvrdil.¹⁶⁴² Komisař tak učinil druhého dne, kdy mu také řeholníci slíbili poslušnost. Poté složil Zikmund jako nový prelát přísahu u hlavního oltáře. Následně všichni odešli do obydlí opata, kde mu byla předána správa kláštera.¹⁶⁴³ Jednalo se tedy o svobodnou volbu, kdy si svého představeného volili sami řeholníci. Opat byl s ohledem na svůj význam nejlépe podchyceným hodnostářem v pramenech. Pro

1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L137/charter> [cit. 18. 9. 2015] a L140, listina z 11. 9. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L140/charter> [cit. 18. 9. 2015].

¹⁶⁴⁰ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 288–290, č. 57.

¹⁶⁴¹ Ibidem, s. 290–292, č. 58.

¹⁶⁴² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L136, listina z 16. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L136/charter> [cit. 18. 9. 2015].

¹⁶⁴³ Ibidem, L137, listina ze 17. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L137/charter> [cit. 18. 9. 2015].

středověk jsou známi patrně všichni tepelští opati jménem, Janem počínaje,¹⁶⁴⁴ přičemž u řady z nich je i povědomí o době jejich působení.¹⁶⁴⁵

Druhým nejvyšším hodnostářem kanonie byl převor (*prior*), který stál v čele vlastního konventu a byl zástupcem opata. Nejstarším doloženým tepelským převorem je Oto (1342–1346).¹⁶⁴⁶ I Zikmund Hausmann působil jako převor (1453–1457),¹⁶⁴⁷ než se stal chotěšovským farářem. Když byl Zikmund opatem (1459–1506), tak se na postu převora postupně vystřídali bratři Jiljí (1458–1459),¹⁶⁴⁸ Eliáš Čech (1461),¹⁶⁴⁹ Jan (1463–1465),¹⁶⁵⁰ Jan Prasatěř (1466–1473),¹⁶⁵¹ který je možná totožný s předchozím Janem, Tristram (1479–1481),¹⁶⁵² Erhard Mugler (1492),¹⁶⁵³ Matouš (1496)¹⁶⁵⁴ a Antonín (1502–1516).¹⁶⁵⁵

Hned za převorem stával v intulacích podpřevor (*subprior* či *supprior*, *unterprior*), který byl jeho zástupcem. První zmínka o tomto hodnostáři v Teplé spadá do roku 1342, kdy je v této funkci uváděn Oldřich.¹⁶⁵⁶ Pod opatem Zikmundem působili jako podpřevorí Mikuláš (1458–1459),¹⁶⁵⁷ Racek (1463),¹⁶⁵⁸ Mikuláš (1465),¹⁶⁵⁹ Pavel (1475–1479),¹⁶⁶⁰ Matyáš (1502)¹⁶⁶¹ a Klement (1502–1504).¹⁶⁶²

¹⁶⁴⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 7v.

¹⁶⁴⁵ Nejvěrnější přehled opatů je podán v rámci N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 381–382.

¹⁶⁴⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L60, listina z 27. 1. 1342 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L60/charter> [cit. 18. 9. 2015] a L61, listina z 15. 6. 1346 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L61/charter> [cit. 18. 9. 2015].

¹⁶⁴⁷ *AČ VII*, s. 655, č. 78 a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 57v.

¹⁶⁴⁸ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L136, listina z 16. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L136/charter> [cit. 18. 9. 2015], L137, listina ze 17. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L137/charter> [cit. 18. 9. 2015] a L140, listina z 11. 9. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L140/charter> [cit. 18. 9. 2015].

¹⁶⁴⁹ Ibidem, L147, listina z 28. 6. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L147/charter> [cit. 18. 9. 2015].

¹⁶⁵⁰ Ibidem, L155, listina z 11. 11. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L155/charter> [cit. 18. 9. 2015] a K. DOLISTA (ed.), *Nochmals über die Beziehungen*, s. 68, č. 2.

¹⁶⁵¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L165, listina z 12. 3. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/charter> [cit. 18. 9. 2015] a 172, listina z 1. 9. 1473 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L172/charter> [cit. 18. 9. 2015].

¹⁶⁵² Ibidem, L183, listina z 9. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/charter> [cit. 18. 9. 2015] a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 101r.

¹⁶⁵³ Ibidem, fol. 117v.

¹⁶⁵⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L215, listina z 25. 3. 1496 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L215/charter> [cit. 22. 9. 2015] a 216, listina z 18. 3. 1496 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L216/charter> [cit. 22. 9. 2015].

¹⁶⁵⁵ Ibidem, L227, listina z 2. 3. 1502 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L227/charter> [cit. 22. 9. 2015] a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 138v. Dle dobového soupisu strahovských opatů měl působit jako převor 16 let (I. ZAHRADNÍK, *Doplňky*, sl. 248), z čehož by se dalo vyvozovat, že se stal zástupcem tepelského opata již roku 1500.

¹⁶⁵⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L60, listina z 27. 1. 1342 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L60/charter> [cit. 18. 9. 2015].

¹⁶⁵⁷ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57 a K. DOLISTA (ed.), *Speinshart*, s. 82, č. 3.

¹⁶⁵⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L155, listina z 11. 11. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L155/charter> [cit. 18. 9. 2015].

¹⁶⁵⁹ K. DOLISTA (ed.), *Nochmals über die Beziehungen*, s. 68, č. 2.

Dalším obedienciářem, který se vyskytoval především v premonstrátských kanoniích,¹⁶⁶³ byl cirkátor (*circator*). Z hlediska významu stál za podpřevorem. Jeho úkolem bylo především monitorovat prohřešky spolubratří a poté o nich referovat na kapitule.¹⁶⁶⁴ I když patřil cirkátor mezi nejdůležitější hodnostáře kanonie, je v tepelském klášteře doložen až poměrně pozdě teprve roku 1458, kdy je uveden jako cirkátor bratr Jan.¹⁶⁶⁵ V předchozích známých intitulacích tento obedienciář nefiguruje. Naproti tomu u ostatních mužských kanonií v Čechách a na Moravě se tato funkce běžně objevuje v intitulacích od druhé poloviny 14. století.¹⁶⁶⁶ O tepelském cirkátorovi je ale středověkých zmínek velice málo. Z období opata Zikmunda je znám jménem pouze kněz Jiří (1502–1503).¹⁶⁶⁷

Důležitým hodnostářem v kanonii byl rovněž kantor (*cantor*), který byl někdy nazýván také jako chormistr.¹⁶⁶⁸ Pověřen byl výchovou řeholníků ve zpěvu a vedením zpěvu v choru. Za tímto účelem měl k ruce sukcentora (*succentor*).¹⁶⁶⁹ Tu a tam je doložen v mužských kanoniích v Čechách a na Moravě již od druhé poloviny 14. století.¹⁶⁷⁰ V Teplé se ale opět objevuje o poznání později. Prvním známým kantorem je zde až Jan v roce 1463.¹⁶⁷¹ Z počátku 16. století jsou známi jménem ještě Jan a Tomáš, oba z roku 1503.¹⁶⁷² Konkrétní doklady o pomocníkovi kantora jsou velice vzácné.¹⁶⁷³

¹⁶⁶⁰ Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 227 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L183, listina z 9. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/charter> [cit. 22. 9. 2015].

¹⁶⁶¹ Ibidem, L227, listina z 2. 3. 1502 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L227/charter> [cit. 22. 9. 2015].

¹⁶⁶² NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 123v a 128r.

¹⁶⁶³ Obdobný hodnostář působil i v cisterciáckých kláštorech. – Radka LOMNIČKOVÁ, *Vizitační protokoly vyšebrodského kláštera ve 14. století (aneb co tamní cisterciáci dělali jinak než měli)*, in: *Historia monastica I*, CMP 3, Praha 2005, s. 89.

¹⁶⁶⁴ M. DOLEŽEL, *Vnitřní poměry*, s. 32.

¹⁶⁶⁵ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.

¹⁶⁶⁶ První doklad o cirkátorovi je u Želiva 1359 (Jaroslav ČECHURA (ed.), *Zapomenuté listiny kláštera Želiv z předhusitského období*, JSH 67, 1988, s. 29, č. 4), Milevska 1362 (ibidem, s. 693, č. 1146), Louky 1374 (*CDM X*, č. 228, s. 243) a Strahova až 1400 (*RBMV V/I/2*, s. 49, č. 710).

¹⁶⁶⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 123v a K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 321, č. 92.

¹⁶⁶⁸ Pod tímto označením se objevuje roku 1481 v Louce. – MZA v Brně, Premonstráti Louka – E57, sign. 1481 XI 23, listina z 23. 11. 1481 viz http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E57/1481_XI_23/charter [cit. 22. 9. 2015].

¹⁶⁶⁹ M. DOLEŽEL, *Vnitřní poměry*, s. 33.

¹⁶⁷⁰ Nejstarší zmínka pochází z Milevska a vztahuje se k roku 1362 (*RBM VII*, s. 693, č. 1146). Mladší doklady jsou z roku 1400 ze Strahova (*RBMV V/I/2*, s. 49, č. 710) a z roku 1426 z Louky (MZA v Brně, Premonstráti Louka – E57, sign. 1428 VI 25, listina z 25. 6. 1428 viz http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E57/1428_VI_25/charter [cit. 22. 9. 2015].

¹⁶⁷¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L155, listina z 11. 11. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L155/charter> [cit. 22. 9. 2015].

¹⁶⁷² K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 321, č. 92 a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 274r.

¹⁶⁷³ Jeden doklad pochází z Doksan, kde je v rámci intitule z roku 1408 zmiňována hned za kantorkou Annou „*Zophia succentrix*“ (*RBMV V/I/2*, s. 143, č. 950).

Hebdomadář výzvy (*hebdomadarius invitatorii*) měl zpívat při liturgii výzvy. Jeho funkční období trvalo týden,¹⁶⁷⁴ což byl také důvod, proč se tato funkce v pramenech téměř nevyskytuje. V tepelském prostředí je doložen jednou k roku 1373, kdy je zmiňován v souvislosti s donací od bývalého čihanského plebána Vyšemíra tepelskému konventu.¹⁶⁷⁵

Knihovník (*armarius*) stejně jako novicmistr (*magister novitiorum*), který měl na starosti novice, a čtenář při jídle (*lector mensae*) nezanechali v pramenech českého prostředí stopy.

Další hodnostář dle statut v pořadí po knihovníkovi byl sakristián (*sacrista*), který byl v českých zemích označován spíše jako kustod nebo kustr (*custos*). Jeho hlavní náplní byla zejména péče o klášterní kostel a předměty potřebné k bohoslužbám.¹⁶⁷⁶ První doklad o tomto hodnostáři spadá již do roku 1282, kdy jím byl řeholník Libhard.¹⁶⁷⁷ Během 14. století se běžně vyskytuje v intulacích. Za zmínku ale stojí skutečnost, že v případě Teplé poslední středověká zmínka o klášterním sakristiánovi pochází z roku 1420.¹⁶⁷⁸

V hospodářské oblasti hrál přední úlohu tzv. *provisor exteriorum*, který měl na starost hospodaření a majetek kláštera.¹⁶⁷⁹ V českých a moravských kanoniích se ale toto označení objevuje spíše výjimečně.¹⁶⁸⁰ Běžně je totiž hned od počátku tento hodnostář nazýván jako probošt (*praepositus*). Když velmož Hroznata vstoupil do kláštera, který sám založil, zastával až do své smrti právě důležitou funkci probošta.¹⁶⁸¹ Za zmínku stojí skutečnost, že po celý zbytek středověku se již v dobových pramenech tento hodnostář ve spojení s Teplou neobjevuje. Je možné, že kvůli úctě k osobnosti zakladatele či obav před nebezpečným vzrůstem významu této funkce v tepelské kanonii nebyl nadále tento post obsazován. Výjimku v tomto ohledu představuje zmínka analisty Václava Schillinga, podle které roku 1498 nastoupil na základě příkazu krále Vladislava po smrti strahovského opata Jana z Prachatic profes Matouš a „*externorum pro tempore provisor monasterii Teplensis*“.¹⁶⁸²

¹⁶⁷⁴ M. DOLEŽEL, *Vnitřní poměry*, s. 47.

¹⁶⁷⁵ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 73v.

¹⁶⁷⁶ M. DOLEŽEL, *Vnitřní poměry*, s. 34.

¹⁶⁷⁷ CDB VI, s. 278, č. 224.

¹⁶⁷⁸ Tehdy tuto funkci vykonával zřejmě pozdější opat Jan Buně. – SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter> [cit. 22. 9. 2015].

¹⁶⁷⁹ M. DOLEŽEL, *Vnitřní poměry*, s. 36.

¹⁶⁸⁰ K roku 1373 doložen v louckém klášteře jistý „*Przedota*“ jako „*prouisor monasterii*“. – CDM X, s. 205, č. 182.

¹⁶⁸¹ P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 204–205.

¹⁶⁸² NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 112v. Ve skutečnosti proběhla volba Matouše strahovským opatem už v roce 1497. – I. JOESTER, *Urkundenbuch*, s. 486, č. 645 a 646.

Jídlo a pití pro konvent zajišťoval celerář (*cellerarius*, *cellarius*). Tento hodnostář byl od počátku 15. století nazýván i jako klíčník (*claviger*),¹⁶⁸³ až toto označení postupně převládlo.¹⁶⁸⁴ Nejstarším doloženým celerářem v Teplé je v roce 1282 bratr Jindřich.¹⁶⁸⁵ Naposled se pak v pramenech objevuje roku 1409 celerář Jan.¹⁶⁸⁶ V roce 1386 je poprvé zmiňován klíčník, kterým byl řeholník Jan.¹⁶⁸⁷ Posledním doloženým klíčníkem je Jan Slavík roku 1442.¹⁶⁸⁸ Jeden z dokladů, že termíny celerář a klíčník označují tentýž úřad, poskytují intitulace z let 1385 a 1386. V roce 1385 následuje hned za podpřevorem Oldřichem celerář Jan, zatímco o rok později stojí vedle téhož podpřevora klíčník Jan.¹⁶⁸⁹ Za povšimnutí stojí situace ve středověké Louce, kde se s celerářem setkáváme pouze v první polovině 13. století.¹⁶⁹⁰ Naproti tomu klíčník se neobjevuje vůbec. Za to v letech 1374, 1377 a 1443 figuruje v rámci intitulační označení obedienciáře,¹⁶⁹¹ které není jinak u jiných premonstrátských kanonií v českých zemích doloženo. Jedná se o *granaria*, který by se měl podle *Slovníku středověké latiny v českých zemích* starat o zásobování kláštera.¹⁶⁹² Lze usuzovat, že měl *granarius* svojí náplní velmi blízko k celeráři, respektive klíčníkovi, pokud se nejednalo o pojmenování označující téhož hodnostáře.

O oděv, obuv a ložní prádlo členů kláštera se staral šatný (*vestiarius*),¹⁶⁹³ který se v českých zemích pod tímto označením vyskytuje v intitulacích poměrně vzácně, což platí nejenom pro premonstráty, ale například i pro cisterciáky. U prvního řádu jsou známy pouze dva případy. V roce 1377 se nalézá v intitulaci listiny loucké kanonie mezi klášterními hodnostáři, jejichž pořadí vypadá následovně: opat, převor, podpřevor, sakristián, šatný, *granarius* a infirmář.¹⁶⁹⁴ Obdobné postavení má šatný v rámci intitulace hradištského kláštera

¹⁶⁸³ Celerář se vyskytuje u mužských klášterů vyjma Teplé pouze na Strahově, kde je naposledy součástí intitulace roku 1377 (*DRC*, s. 256). V Doksanech je použito označení celerářka ještě roku 1415 (Josef EMLER (ed.), *Pozůstatky desk zemských Království českého 1541 pohořalých II*, Praha 1872, s. 117). Naproti tomu klíčnice je v ženských kanoniích poprvé doložena 1408 v Chotěšově (*RBMV VI/2*, s. 136, č. 933) a 1410 v Doksanech (ibidem, s. 157, č. 988). Výjimku v tomto ohledu představuje Hradiště, kde je zmíněn klíčník už k roku 1250 (*CDB IV*, s. 359, č. 197). Je třeba ale zdůraznit, že na Moravě se ani jedno z označení v intitulacích příliš neobjevuje.

¹⁶⁸⁴ To, že byly obě funkce totožné, dokládá mimo jiné i Jan GEBAUER, *Slovník staročeský (a – netbanlivost)*, Praha 1903–1916, s. 55 (hesla *klíčnice* a *klíčník*).

¹⁶⁸⁵ *CDB VI*, s. 278, č. 224.

¹⁶⁸⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 47r.

¹⁶⁸⁷ *CIM IV/I*, s. 192, č. 130.

¹⁶⁸⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L122, listina z 21. 10. 1442 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter> [cit. 22. 9. 2015].

¹⁶⁸⁹ *CIM IV/I*, s. 190, č. 129 a s. 192, č. 130.

¹⁶⁹⁰ *CDB II*, s. 190, č. 205 a *CDB IV*, s. 241, č. 143.

¹⁶⁹¹ *CDM X*, č. 228, s. 243; *CDM XI*, s. 74, č. 85 a MZA v Brně, Premonstráti Louka – E57, sign. 1443 III 10, listina z 10. 3. 1443 viz http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E57/1443_III_10/charter [cit. 22. 9. 2015].

¹⁶⁹² *Slovník středověké latiny v českých zemích II (D-H)*, Praha 1986–1992, s. 879 (heslo *granarius*).

¹⁶⁹³ M. DOLEŽEL, *Vnitřní poměry*, s. 40–41.

¹⁶⁹⁴ *CDM XI*, s. 74, č. 85.

z roku 1418, kde stojí hned za podpřevorem a po něm přichází už jen sakristián a infirmář.¹⁶⁹⁵ Na základě jeho postavení v těchto dvou ojedinělých zmínkách z různých moravských kanonií lze vyvozovat, že v době předhusitské patřil k významným klášterním hodnostářům. Nabízí se proto otázka, zda nemůže za absenci jeho výskytu zejména u českých kanonií skutečnost, že měl tento obedienciář ještě jiné pojmenování, které řádová statuta neznají. Stejně jako tomu bylo v případě celeráře, respektive klíčníka. Tím mohlo být označení komorník (*camerarius*, *cammermeister*, *cammerer*), který se v rozšířenějších intitulacích mužských premonstrátských klášterů v předhusitské době běžně objevuje po podpřevorovi nejčastěji spolu se sakristiánem,¹⁶⁹⁶ což odpovídá doloženému postavení šatného v Louce a Hradišti. Dosavadní výklad funkce klášterního komorníka v obecné rovině není ale jednotný. Dle některých názorů měl komorník obhospodařovat finance.¹⁶⁹⁷ Naproti tomu Slovník středověké latiny v českých zemích interpretuje klášterního komorníka poněkud široce jako mnicha, který bratrům v klášteře zaopatřuje vše potřebné k životu. Z příkladů výskytu v rámci slovníkového hesla však jednoznačně vyplývá, že tento hodnostář zajišťoval ošacení.¹⁶⁹⁸ V této souvislosti je zřejmě vhodnější chápat latinské slovo *camera*, ze kterého je odvozeno pojmenování pro hodnostáře (*camerarius*), nikoli ve smyslu finančním, nýbrž jako místnost pro ukládání šatů,¹⁶⁹⁹ tedy *vestiarium*. Tuto hypotézu podporuje i listina chotěšovského probošta Hartmana z roku 1380, ve které vydává ustanovení ohledně stravování a ošacení řeholnic. Uvádí totiž, že řeholnice měly po určité době vracet šaty do komory (*camera*), aby je poté mohly dostat mladší sestry.¹⁷⁰⁰ Ve stejném duchu je například rovněž pokyn vizitátora cisterciáckého vyšebrodského kláštera komorníkovi, který měl do příští vizitace obstarat škapulíře žádajícím.¹⁷⁰¹ Z předložených skutečností vyplývá závěr, že v českých a moravských premonstrátských kanoniích se ujalo pro vestiáře spíše pojmenování komorník. Právě pod tímto označením je v Teplé poprvé doložen k roku 1342 ve spojení se jménem Oldřich.¹⁷⁰² Poté se tato funkce pravidelně vyskytuje v intitulacích až do roku 1439,

¹⁶⁹⁵ RBMV IV, s. 288, č. 689.

¹⁶⁹⁶ V případě Teplé tuto skupinku rozšiřují ještě celerář a infirmář, u Louky opět infirmář a u Želiva cirkátor.

¹⁶⁹⁷ Např. dle Jiřího Adámka měl želivský komorník „vést finanční a hospodářskou správu kláštera a vyřizovat finanční záležitosti, týkající se klášterního jmění“ (Jiří ADÁMEK, *Řád premonstrátů Želiv (1167), 1253–1950. Inventář*, Třeboň 1965, s. 23). Martin Doležel dospěl k závěru, že komorník v premonstrátských kanoniích měl mít na starosti správu financí a kromě toho měl být i opatovým pobočníkem (M. DOLEŽEL, *Vnitřní poměry*, s. 48). V rámci cisterciáckého řádu předpokládá Kateřina Charvátová, že komorník odpovídal spolu se sklepníkem a pokladníkem za ekonomický chod kláštera (K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny I*, s. 24).

¹⁶⁹⁸ *Slovník středověké latiny v českých zemích I (A-C)*, Praha 1977–1985, s. 497–498 (heslo *camerarius*).

¹⁶⁹⁹ Ibidem, s. 492 (heslo *camera*).

¹⁷⁰⁰ RBMV V/I/1, s. 52, č. 52.

¹⁷⁰¹ RBM IV, s. 193, č. 360.

¹⁷⁰² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L60, listina z 27. 1. 1342 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L60/charter> [cit. 22. 9. 2015]

kdy vystupuje jako poslední známý středověký tepelský komorník bratr Boček.¹⁷⁰³ U ostatních kanonií v cirkvářích české a moravské mizí tato funkce z intitulací již v době předhusitské.¹⁷⁰⁴

Posledním hodnostářem, který se čteněji objevuje v intitulacích je infirmář (*infirmarius*). Jak napovídá jeho staročeské označení nemocník, staral se v klášterní nemocnici (*infirmarium*) o nemocné spolubratry.¹⁷⁰⁵ Nejvíce pronikal infirmář do intitulací v době předhusitské.¹⁷⁰⁶ Nejstarší jménem doložený infirmář však pochází z Teplé z roku 1358 a jmenuje se Jindřich.¹⁷⁰⁷ Stejně tak i nejmladší středověká zmínka o tomto hodnostáři pochází z téže kanonie z roku 1443, kdy tuto funkci vykonával pozdější opat Jan Čeněk.¹⁷⁰⁸

Zbylí obedienciáři vystupující v premonstrátských statutech – pohostinný bratr (*frater hospitalis*) a fortnýř (*portarius*) – se v intitulacích téměř nevyskytují.¹⁷⁰⁹ První z nich se měl starat o klášterní hosty a druhý pak obhospodařoval fortu a podarovával chudé almužnou a jídlem.¹⁷¹⁰

V pramenech se ale někdy objeví i obedienciáři, o kterých statuta přímo nemluví. Jedná se o pitanciáře (*pitanciaris*, *pitanser*) a písař (*notarius*). Kromě toho je možné zmínit též funkce vázané na opata, jako jsou kaplan a komorník.¹⁷¹¹ Pitanciář z této skupiny poněkud vybočuje. Jeho jméno statuta sice neuvádí, ale stanovují jeho náplň, která měla spočívat ve spravování darů určených na přilepšení stravy řeholníků.¹⁷¹² V tepelském klášteře je tento hodnostář doložený jménem pouze jednou k roku 1346,¹⁷¹³ kdežto na Strahově a v Louce se běžně vyskytoval v intitulacích. Existenci tohoto hodnostáře v Teplé dokazuje ještě zmínka z roku 1373, podle které „ze zbylých úroků, totiž 48 grošů, měl bratr pitanciář obstarat oběd a večeři konventu za výroční pobožnost zmíněného pana Vyšemíra“, který, jak již bylo

¹⁷⁰³ CDM IV/1, s. 381, č. 270.

¹⁷⁰⁴ Naposledy je komorník doložen 1367 v Louce (CDM XV, s. 92, č. 111), 1388 v Milevsku (SOA v Třeboni, Velkostatek Orlik nad Vltavou, 33, listina z 20. 3. 1388 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/VelkostatekOrlik/33/charter> [cit. 22. 9. 2015], 1406 v Hradišti (CDM XIII, s. 443, č. 409), 1419 v Želivě (J. ČECHURA (ed.), *Zapomenuté listiny*, s. 37, č. 16).

¹⁷⁰⁵ M. DOLEŽEL, *Vnitřní poměry*, s. 41.

¹⁷⁰⁶ Je doložen 1362 v Milevsku (RBM VII, s. 693, č. 1146), 1366, 1367, 1377 a 1384 v Louce (CDM IX, s. 313, č. 415; CDM XV, s. 92, č. 111; CDM XI, s. 74, č. 85 a s. 309, č. 337), 1373 a 1378 v Želivě (J. ČECHURA (ed.), *Zapomenuté listiny*, s. 32, č. 9 a s. 33, č. 12) a 1418 v Hradišti (RBMV IV, č. 689).

¹⁷⁰⁷ RBM VII, s. 3, č. 2.

¹⁷⁰⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L122, listina z 21. 10. 1442 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter> [cit. 22. 9. 2015].

¹⁷⁰⁹ Známí jsou pouze *porterius* Jan a *magister hospitum* Tomáš na Strahově v 30. letech 14. století (DRC, s. 272).

¹⁷¹⁰ M. DOLEŽEL, *Vnitřní poměry*, s. 43 a 46.

¹⁷¹¹ Jak kaplan, tak komorník jsou zmíněni ve svědecké řadě téže listiny z roku 1373, přičemž oba byli k dispozici louckému opatovi. – CDM X, s. 205, č. 182.

¹⁷¹² M. DOLEŽEL, *Vnitřní poměry*, s. 61.

¹⁷¹³ Tehdy zastával tuto funkci bratr Mikuláš. – RBM V, s. 38, č. 77.

řečeno, daroval klášteru jistou sumu za spásu své duše.¹⁷¹⁴ Později se však v pramenech již neobjevuje. Spíše výjimečně je jménem doložen klášterní písař, jako je tomu například v případě Erasma v Želivě roku 1400.¹⁷¹⁵

Poněkud nejistá je interpretace funkce bratra Jana, který je roku 1502 označován jako „*procurator*“.¹⁷¹⁶ Tehdy vypovídal spolu s převorem Antonínem, podpřevorem Klementem, cirkátorem Jiřím, bratry Jindřichem a Jiljím o nátlaku klášterních poddaných na opata a konvent. Jednalo se o bezpochyby důležitého klášterního hodnostáře. Toto označení se však v tepelské kanonii jinak nevyskytuje. Jisté vodítko může poskytnout listina chotěšovského probošta Petra z roku 1335, ve které je *procurator* jiným označením pitanciáře („*procurator sive pitanciaris*“).¹⁷¹⁷ Přes tuto indicii není možné s ohledem na široký význam slova *procurator* přikročit přesnému vymezení tohoto hodnostáře, i když souvislost s pitanciářem nelze vyloučit.

Jak podaný přehled hodnostářů ukazuje, tak za působení opata Zikmunda Hausmanna nebyly již intitulace nikterak rozsáhlé. Kromě převora a podpřevora do nich pronikali tu a tam pouze cirkátor a sakristián. V jednom případě se také objevil prokurátor. Celkově se ale listin z druhé poloviny 15. století a počátku 16. století vydaných tepelským klásterem příliš velké množství nedochovalo, což ve spojení s redukovanou podobou známých intulací znemožňuje u většiny hodnostářů konventu rekonstrukci alespoň částečné jejich chronologie. Struktura obedienciářů tepelského kláštera však plně odpovídala řádovým statutům.

Z výše zmíněných důvodů není možné přesně sledovat postupování jednotlivých řeholníků po úřadech uvnitř kláštera. Zlomkovité zprávy dovolují pouze závěr, že jistý kariérní postup existoval a v některých případech směřoval až k hodnosti převora. Lze předpokládat, že většina řeholníků si za svůj život vyzkoušela hned několik funkcí. Někteří k tomu získávali ještě zkušenosti během svého působení ve farní správě. Opaty tepelského kláštera byli většinou voleni řeholníci, kteří měli zkušenosti jak s vedení fary, tak s hodností převora či alespoň podpřevora.¹⁷¹⁸ Převorství či podpřevorství mohlo posloužit jako odrazový můstek pro zvolení nejen tepelským opatem,¹⁷¹⁹ ale i prelátem jiných kanonií (Chotěšov,

¹⁷¹⁴ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 74r.

¹⁷¹⁵ SOA v Třeboni, Premonstráti Želiv, inv. č. 43, listina z 23. 12. 1400 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/PremonstratiZeliv/43/charter?> [cit. 22. 9. 2015].

¹⁷¹⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 123v.

¹⁷¹⁷ *RBM IV*, s. 83, č. 211.

¹⁷¹⁸ To lze prokázat u opata Heřmana (druhá polovina 14. století), Václava (1449–1454) a Zikmunda Hausmanna (1459–1506).

¹⁷¹⁹ Funkcí převora zastávali opati Jan Buně (1454), Albrecht (1455–1458) a Antonín (1526–1535).

Strahov a Doksany).¹⁷²⁰ Výjimku v tomto ohledu představuje tepelský opat Jan Čeněk (1444–1449), který předtím působil pouze jako infirmář (1420, 1439–1442).¹⁷²¹

¹⁷²⁰ Chotěšovskými probošty se stali převorové Tristram (1481–1491), Erhard Mugler (1492–1504) a Zikmund Gürl (1519–1521) a podpřevor Klement (1504–1519). Podpřevor Jan Cziprer se dostal na doksanské proboštství (1508–1517). Strahovským opatem se stal dlouholetý převor Antonín (1516–1526). U Matouše, který byl tepelským převorem v roce 1496, není prokázáno, zda jím byl i o rok později, kdy se stal strahovským prelátem.

¹⁷²¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter> [cit. 22. 9. 2015] a L122, listina z 21. 10. 1442 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter> [cit. 22. 9. 2015], *CIM IV/I*, s. 381, č. 270.

4.2. Tepelské klášterství

4.2.1. Vývoj pozemkového majetku tepelské kanonie ve středověku

4.2.1.1. Prameny a literatura

Středověkých pramenů, které by vyjmenovávaly veškerý pozemkový majetek kláštera v určité době, je velice málo. S ohledem na to, že se nedochovaly kromě několika málo fragmentů žádné finanční písemnosti velkostatku, je třeba se obrátit k listinám klášterního archivu. V něm se nachází hned dvě listiny vypočítávající všechny statky a pocházející z různé doby. První představuje papežská confirmace Řehoře X. z 23. května 1273.¹⁷²² Druhá je pak o necelých dvě stě let mladší a byla vyhotovena dne 2. listopadu 1459 v královské kanceláři.¹⁷²³ Pro samotný závěr středověku jsou klíčová tzv. „*Registra Teplská*“ obsahující soupis všech statků příslušejících ke klášteru, včetně zastavených, sepsaný 29. dubna 1549.¹⁷²⁴ Tyto tři přehledy umožňují vytvořit srovnání mezi jednotlivými časovými úseky, které je možné doplnit ještě informacemi z dalších listin, které přináší větší či menší skupiny jmen tepelských vsí. Z nich je třeba zmínit zejména confirmaci knížete Jindřicha Břetislava z března 1197,¹⁷²⁵ confirmaci papeže Honorie III. z roku 1219,¹⁷²⁶ confirmaci krále Václava I. z 6. února 1233,¹⁷²⁷ klášterní privilegium pro městečko Hroznětín z 24. února 1386,¹⁷²⁸ zástavní listinu krále Zikmunda z 9. února 1421¹⁷²⁹ a listinu krále Vladislava z 22. prosince 1477.¹⁷³⁰

Problematika vývoje pozemkové držby, a to zejména v nejstarším období existence kláštera, si zasloužila o poznání větší pozornost než jiná témata spojená s tepelskou kanonií. Tepelské klášterství neopomenul ve své práci o kolonizaci ve 13. a 14. století již Josef Vítězslav Šimák, který se s ohledem na koncepci knihy věnoval zejména národnostní otázce a konkrétní vsi jmenoval spíše výjimečně, přičemž vycházel z velké části i z excerptu

¹⁷²² CDB V/2, s. 351–352, č. 707.

¹⁷²³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L142, listina z 2. 11. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter> [cit. 11. 11. 2015].

¹⁷²⁴ NA, Stará manipulace, inv. č. 2646, sign. P 73/3/2, kart. č. 1672.

¹⁷²⁵ CDB I, s. 325–327, č. 358.

¹⁷²⁶ CDB II, s. 161–162, č. 173.

¹⁷²⁷ CDB III/I, s. 31–32, č. 32.

¹⁷²⁸ CIM IV/I, s. 191–193, č. 130.

¹⁷²⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L116, listina z 9. 2. 1421 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L116/charter> [cit. 11. 11. 2015].

¹⁷³⁰ Ibidem, L180, listina z 22. 12. 1477 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L180/charter> [cit. 11. 11. 2015].

konfirmačních knih.¹⁷³¹ Rovněž Květoslava Haubertová okrajově pojednala o statech kanonie v rámci své studie věnované nejstaršímu období v dějinách kláštera.¹⁷³² Širší časový záběr si zvolil Jaroslav Čechura, který zevrubně zkoumal pozemkovou držbu kláštera až do roku 1419.¹⁷³³ Přitom přišel s řadou nových závěrů a interpretací některých lokalit.¹⁷³⁴ Opět na 13. století se zaměřila Kateřina Charvátová, která zpracovala vývoj osídlení na vybrané části klášterního panství, tzn. na centrální doméně, kolem Krukanic a na Hroznětínsku. Svůj článek doprovodila i názornými mapkami panství.¹⁷³⁵ Nejnověji přehledně zmapoval stav pozemkového majetku tepelské kanonie do konce 13. století Petr Kubín v kritickém životopisu blahoslaveného Hroznaty a pro názornost též doplnil mapovými přílohami.¹⁷³⁶ Z přehledových prací stojí za zmínku kniha Milana Hlinomaze o dějinách kláštera, do které autor zahrnul rovněž výběrově informace o pozemkovém majetku.¹⁷³⁷

4.2.1.2. Období od založení do roku 1458

Tepelská kanonie dostala do vínku od svého zakladatele velmože Hroznaty, pokud se tak dá usuzovat z pozdější konfirmace knížete Jindřicha Břetislava, vlastní Teplou s příslušejícími vesnicemi. K tomu ještě obdržela i cla (tržní a placené u zemské brány).¹⁷³⁸ Dostupné informace neumožňují přesnější vymezení rozsahu tepelského panství v samém počátku existence kláštera.¹⁷³⁹ Když Hroznata učinil před svým plánovaným odchodem na křížovou výpravu roku 1197 závěť, pamatoval přirozeně rovněž na svou klášterní fundaci. Na dobu tří let světil fundátor do jejího užívání tři lokality nacházející se severovýchodně od Stříbra: Krukanice, od nich východně Hunčice a dále východně Trnovou. V případě, že by Hroznata na cestě zahynul, měly kanonii připadnout ještě další lokality v severních Čechách. Jednalo se o ves Jezví u České Lípy, Býčkovice, Klapý v okolí Litoměřic a Ovenec,¹⁷⁴⁰ u kterého je nejisté určení.¹⁷⁴¹ Ještě roku 1197 Hroznatovu závěť potvrdil kníže Jindřich

¹⁷³¹ Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Pronikání Němců do Čech kolonizací ve 13. a 14. století*, Praha 1938, s. 50–51 a 78–80.

¹⁷³² K. HAUBERTOVÁ, *O nejstarších tepelských listinách*.

¹⁷³³ J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 205–225. Článek je přeložen i do němčiny a rozšířen: idem, *Das Stift Tepl*, s. 9–24. Název je ale poněkud zavádějící, jelikož podrobný výklad končí rokem 1419, respektive 1420.

¹⁷³⁴ Idem, *Poznámky k místopisu někdejšího tepelského klášterství*, Zpravodaj Místopisné komise ČSAV 23, 1982, č. 1–2, s. 13–20.

¹⁷³⁵ K. CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení*, s. 71–91.

¹⁷³⁶ P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*.

¹⁷³⁷ M. HLINOMAZ, *Klášter*.

¹⁷³⁸ *CDB I*, s. 326, č. 358.

¹⁷³⁹ Srov. K. CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení*, s. 74.

¹⁷⁴⁰ *CDB I*, s. 326, č. 358.

¹⁷⁴¹ Existují dva různé výklady: Bubeneč, dnešní část Prahy, nebo Soběnice u Litoměřic. Přehled dosavadních interpretací shrnuje P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 169, pozn. 13.

Břetislav, který navíc odevzdal klášteru území mezi Dolním Žandovem a pohraničním lesem.¹⁷⁴² Následně ještě téhož roku nechal Hroznata potvrdit dosavadní donace klášteru papežem Celestinem III.¹⁷⁴³ Také jeho nástupce na apoštolském stolci Inocenc III. confirmoval roku 1202 kanonii statky darované zakladatelem, leč opět bez jejich vyjmenování.¹⁷⁴⁴

O další rozmnožení klášterních statků se zřejmě opět zasloužil velmož Hroznata, který měl před svou cestou do Říma předat kanonii do dědičného držení trhovou ves Hroznětín (tehdejší Lichtenstadt) s přilehlým lesem. Sám ji získal od Přemysla Otakara I., když byl v jeho službách. Informace o tom se nacházejí ve zpadělané listině uvedeného panovníka, která se hlásí k roku 1213 a obsahuje mimo jiné dva články týkající se pozemkového majetku.¹⁷⁴⁵ V prvním král potvrzuje kanonii na Hroznatovo přání právě zmíněný Hroznětín a ve druhém jí pak uděluje ves Dolní Žandov s územím táhnoucím se k pohraničnímu hvozdu, tedy potvrzuje zmíněnou donaci knížete Jindřicha Břetislava.¹⁷⁴⁶ Řeholníci se tak snažili pojistit si tímto falzem své statky, které drželi po Hroznatově smrti, což se jim nakonec podařilo. V době, kdy byl Hroznata proboštem, vlastnila Teplá zřejmě část vsi Hradsko, nacházející se severovýchodně od Mělníka, kterou někdy před rokem 1217 prodala společně s johanity u kostela Panny Marie na Malé Straně německým rytířům.¹⁷⁴⁷ S odchodem fundátora na onen svět skončila doba, kdy klášter nabýval pozemkového majetku převážně donacemi právě od svého zakladatele.¹⁷⁴⁸ Pomyslnou tečku za touto etapou představuje confirmace statků tepelského kláštera papežem Honoriem III. z roku 1219, ve které jsou vypočítány jednotlivé lokality vyjma vesnic příslušejících ke vsi Teplé.¹⁷⁴⁹ Jména statků ve vlastnictví kanonie jsou následující: ves Teplá se clem, ves Lichtenstadt (dnešní Hroznětín) s trhem a přiléhajícím lesem, dále vsi Dolní Žandov, Křivce, Pláň (východně od Bezdržic),¹⁷⁵⁰ Číhaná (severovýchodně od Stříbra), Pernarec, Čerňovice, Klapý, Ovenec,¹⁷⁵¹

¹⁷⁴² CDB I, s. 326, č. 358.

¹⁷⁴³ Ibidem, s. 328–329, č. 360.

¹⁷⁴⁴ CDB II, s. 27, č. 30.

¹⁷⁴⁵ Ibidem, s. 403, č. 368.

¹⁷⁴⁶ Dle Sáši Duškové je jádro listiny pravé, kdežto druhá část, do které spadají i ony dva články, byla přidána dodatečně po Hroznatově smrti někdy mezi lety 1217 a 1219. Přesto i tento „doplňk“ měl zachycovat stav k roku 1213. – Sáša DUŠKOVÁ, *Dva zvláštní případy konfirmačních listin Václava II. (Listina tepelská a herburská)*, in: Studie k české diplomacii doby přemyslovské, Rozpravy ČSAV 69, 1959, sešit 9, s. 97. Její závěry nejnověji potvrdil P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 197. Teorii, že si Hroznata ponechal Hroznětín až do své smrti, zastává K. HAUBERTOVÁ, *O nejstarších tepelských listinách*, s. 16–17.

¹⁷⁴⁷ CDB II, s. 123–124, č. 133.

¹⁷⁴⁸ K. CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení*, s. 75.

¹⁷⁴⁹ CDB II, s. 161–162, č. 173.

¹⁷⁵⁰ V případě této lokality existuje několik různých interpretací. Nejpravděpodobnější z nich se zdá být Pláň u Bezdržic. – Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny III*, Praha 1951, s. 366 a P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 177. To bezpochyby dokládá i pořadí vsí v confirmaci,

Býčkovice, Rochov a dvůr v Litoměřicích. V majetku tepelského kláštera se tedy objevuje celá řada nových statků. Celkově je možné rozdělit klášterství na pět odloučených celků. Vlastní jádro představuje klášter Teplá s okolními vesnicemi. Jihovýchodně se nalézal soubor pěti rozptýlených statků. Západně od centra ležel Dolní Žandov s přiléhajícím územím. Hroznětínský statek se rozprostíral severně od kláštera. Nejvzdálenější byly opět rozptýlené statky u Litoměřic (Býčkovice a možná Ovenec, respektive Soběnice) a u Libochovic (Klapý, Rochov), jejichž správním centrem byl patrně zmíněný dvůr v Litoměřicích.¹⁷⁵² Vsi Býčkovice, Klapý a Ovenec se již objevily v konfirmaci knížete Jindřicha Břetislava, podle které je měl v případě smrti velmože Hroznaty během výpravy dostat tepelský klášter.¹⁷⁵³ Naproti tomu lokality, jež měla kanonie podle závěti dostat do držení na tři roky (Krukanice, Hunčice a Trnovou), na ni za Hroznatova života a ani po jeho smrti nepřešly. V případě vsi Klapý je velmi pravděpodobné, že Teplá obdržela pouze její část.¹⁷⁵⁴ Zajímavá je otázka původu statků zahrnutých do konfirmace.¹⁷⁵⁵ U většiny z nich je relativně snadno zodpověditelná. Teplá s okolím představovala jistě prvotní donaci od zakladatele. Tu poté rozhojnil panovník o území s Dolním Žandovem. Ještě za svého života udělil zřejmě Hroznata kanonii hroznětínský statek. Je možné, že po jeho smrti připadly klášteru Býčkovice, Klapý,

kteří reflektuje polohy jednotlivých lokalit, za Hroznětínem počínaje: Křivce, jihovýchodně od nich Pláň, pak Číhaná, na jih potom Pernarec a Čerňovice. Jiného názoru je Haubertová, která bez bližšího vysvětlení předpokládá, že se jedná o Planou u Mariánských Lázní. – K. HAUBERTOVÁ, *O nejstarších tepelských listinách*, s. 15. Naproti tomu Šimák tuto lokalitu s jistotou ztotožňuje s Chodovou Planou. – J. V. ŠIMÁK, *Pronikání Němců*, s. 80, pozn. 5. Z něho vychází Čechura, jenž pro své tvrzení snáší také tři argumenty. První, že klášter vlastnil ještě roku 1409 nějaký plat v Chodové Planě, za druhé, postavení vůči dalším lokalitám v konfirmaci (mezi Křivcemi a Číhanou) a za třetí, Pláň by v budoucnu navazovala na další tepelské statky, a proto by se jí snažila kanonie udržet. Naproti tomu při ztrátě Chodové Planě by hrály roli zájmy krále. – J. ČECHURA, *Poznámky k místopisu*, s. 17–18; idem, *Vývoj pozemkové držby*, s. 211, pozn. 47. K tomu je třeba dodat, že u prvního argumentu byla opomenuta skutečnost, že v roce 1409 premonstráti prodali plat na vsi Chodové Planě, kterou tehdy krátce vlastnili („auf unser dorf zu der Kotten Plan“). – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 47r. V tomto ohledu se zdá být hledání opory v jisté kontinuitě od 13. století velmi nejisté. Další argument buď vychází z předpokladu, že Číhaná v konfirmaci představuje Číhanou ležící severozápadně od Teplé, nebo odporuje logice řazení vsí ve výčtu. Chodová Planá totiž leží výrazně západně jak od Křivců, tak od Číhané u Bezdržic. První případ ale nelze akceptovat, jelikož vsi v okolí Teplé nejsou v konfirmaci vůbec reflektovány. K poslednímu argumentu lze dodat, že roku 1219 Pláň ještě nesousedila s dalšími tepelskými statky. Navíc je možné pro srovnání uvést prodej vsi Louka klášterem roku 1354, která byla tehdy součástí kompaktního území tepelské centrální domény. – *RBM V*, s. 811–812, č. 845.

¹⁷⁵¹ Jistou vesnici se jménem Ovenec získal král Václav II. v roce 1284 od chotěšovského kláštera výměnou za ves Hradec, přičemž mu kanonie ještě doplatila 50 freiberských hřiven stříbra. V listině vystupuje vedle chotěšovského probošta a konventu také tepelský opat, což bez pochyby souvisí s jeho postavením otce-opata vůči Chotěšovu (*RBM II*, s. 570–571, č. 1318). K tomu je přímo zmíněno, že měl Ovenec náležet chotěšovskému klášteru i dříve. Pokud se jedná o stejnou ves, jaká je součástí výčtu statků v papežské konfirmaci z roku 1219, musela přejít nějakým způsobem do vlastnictví chotěšovské kanonie ještě před rokem 1273.

¹⁷⁵² J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 207.

¹⁷⁵³ *CDB I*, s. 326, č. 358.

¹⁷⁵⁴ Lze usuzovat na základě toho, že později získala další její části. – *CDB III/1*, s. 187–188, č. 153 a s. 192–193, č. 158.

¹⁷⁵⁵ Haubertová zastává názor, že všechny statky pocházely od Hroznaty, přičemž Dolní Žandov, Křivce, Planou, Číhanou, Pernarec, Čerňovice, Hroznětín a Rochov zdědil klášter až po jeho smrti. – K. HAUBERTOVÁ, *O nejstarších tepelských listinách*, s. 15.

Ovenec a snad i Rochov s dvorem v Litoměřicích. Poněkud méně jednoznačné to je se statky ležícími jihovýchodně od Teplé. Zde není jasné, kdy se staly součástí klášterství, za jakých to bylo okolností a od koho byly získány. S ohledem na Krukanice, které dostal klášter od Hroznaty roku 1197 do užívání na tři roky,¹⁷⁵⁶ lze očekávat, že fundátorovi patřil přinejmenším i sousední Pernarec a s ním sousedící Čerňovice. U Číhané je již vazba k fundátorovi hypotetická, stejně jako u vsi Pláň. Kdežto zařazení vsi Křivce mezi Hroznatovy statky je velice diskutabilní.¹⁷⁵⁷ V okolí Křivců se měl totiž rozprostírat tak zvaný Jeruzalémský újezd, který měl patřit dle podvržené listiny knížete Bedřicha hlásící se k roku 1183 johanitům.¹⁷⁵⁸ Z něho vsi Zahrádka, Staré Sedlo a Blažim přímo sousedí s Křivcemi. Navíc nelze vyloučit, že do újezdu patřilo i území pozdějších vsí Úterý a Olešovic,¹⁷⁵⁹ které před rokem 1233 patřily českému králi a byly součástí vidžínského újezdu.¹⁷⁶⁰ V každém případě se zdá, že Křivce byly ze všech stran odděleny cizími statky. Je možné, že zbylé Hroznatovy vsi získala Teplá až po jeho smrti. U Křivců způsob nabytí lze jen odhadovat.

Relativně dynamický vývoj pozemkového majetku tepelského klášterství pokračoval i po Hroznatově smrti. Roku 1228 obdržela kanonie od krále Přemysla Otakara I. a jeho syna Václava ves Dolní Kramolín. Tento zisk byl pro klášter velmi důležitý, jelikož tato lokalita do budoucna představovala jednak jihozápadní cíp centrálního tepelského panství, ale díky tamějšímu dvoru i správní centrum dané oblasti. Nejednalo se ale o běžnou královskou donaci, nýbrž o jistou kompenzaci za zabrané statky kláštera ve vsi Litoměřice a v jejím okolí, která se uskutečnila až po intervenci mohučského arcibiskupa Siegfrieda II., pražského biskupa Jana II. a olomouckého biskupa Roberta.¹⁷⁶¹ Jedinečná příležitost jednat o majetkoprávních záležitostech s panovníkem se tepelským premonstrátům naskytla v červnu roku 1232. Tehdy totiž u příležitosti vysvěcení klášterního kostela pražským biskupem Janem II. navštívil Teplou i sám český král Václav I.,¹⁷⁶² který při svém pobytu vydal klášteru dvě důležité listiny. První z nich byla zlistiněná 8. června v důsledku proseb řeholníků, aby jim vladař potvrdil privilegia, která obdrželi od jeho předchůdců ohledně hranic a majetků kanonie. Král Václav I. jim vyšel vstříc a konfirmoval jim území, kterým byly vytvořeny

¹⁷⁵⁶ Dle Čechury dostal klášter ves Krukanice již při založení. – J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 212.

¹⁷⁵⁷ Čechura řadí Křivce mezi vsi v okolí Teplé, které klášter získal od zakladatele. – Ibidem, s. 215, pozn. 75.

¹⁷⁵⁸ Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Újezd jeruzalémský*, ČSPSČ 41, 1933, s. 141–143. Interpretaci jmen jednotlivých vsí újezdu mírně korigoval Karel Waska: Staré Sedlo, Blažim, Umíř (dnes zaniklá), Krasy, Zahrádka, Krsov, Polínka, Kejšovice, Trhomné a Malměř (dnes zaniklá). – K. WASKA, *Národnostní vývoj*, s. 126.

¹⁷⁵⁹ J. V. ŠIMÁK, *Újezd jeruzalémský*, s. 143.

¹⁷⁶⁰ *CDB III/1*, s. 28–29, č. 30.

¹⁷⁶¹ *CDB II*, s. 307–308, s. 310. Dle Kubína bylo motivem zabrání pozemků plánované založení města Litoměřic. – P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 178.

¹⁷⁶² M. HLINOMAZ, *Klášter*, s. 30.

majetkové základy kláštera. Snad s ohledem na probíhající kolonizaci nejsou v privilegiu vyjmenovány jednotlivé vsi, ale rozsah území je definován pomocí vodních toků. Vymezení, které není úplně jednoznačné, zní následovně: od pramene řeky Teplé do místa, kde se do ní vlévá Zlatý potok alias Hluboká.¹⁷⁶³ Význam této listiny pro rozsah tepelského panství na samém počátku existence kanonie nebyl dosud patřičně doceněn, jelikož potvrzené území lze s největší pravděpodobností ztotožnit s původní donací Hroznaty.¹⁷⁶⁴ Hranici jím darovaného území by tvořilo na západě prameniště Teplé, nacházející se západně od Rájova. Dále hranice pokračovala přímo v podobě řeky Teplé či probíhala nedaleko od ní a to až do zmíněného soutoku. Při stanovení jeho místa by mohlo být riskantní opírat se pouze o název potoku ze 13. století, jelikož se jeho jméno mohlo do dnešní doby několikrát změnit. Proto je třeba použít ke srovnání zprávy ze 14. století o rozložení vsí v dané oblasti. Nejsevernější klášterní ves ležící navíc na levé straně od říčky Teplá v rámci centrální domény představovala Louka, o kterou kanonie roku 1354 přišla.¹⁷⁶⁵ Lze tedy očekávat, že daný potok protékal severně od této vesnice. Při pohledu do mapy je možné zjistit, že severně od vsi Louka se skutečně nachází Zlatý potok, jenž se vlévá do Teplé nedaleko Bečova. Tento potok tedy zřejmě tvořil severní hranici panství. Západní hranice probíhala od prameniště Teplé směrem na sever podél královského lesa až ke Zlatému potoku. Z královského privilegia lze vyvozovat, že původní jádro klášterní državy tvořilo kompaktní území, které se z větší části definovalo pomocí vodních toků. Klášter Teplá tak získal touto listinou královskou garanci na poslední území, které nebylo v dosavadních konfirmacích konkrétně charakterizováno. Ve druhé listině, která byla sepsána 28. června, obdržela kanonie od krále Václava I. ves Únehle ležící severně od města Stříbra. Panovník se tím revanšoval za škody, které klášteru způsobil.¹⁷⁶⁶ Kanonii se tak rozšířil soubor rozptýlených statků nacházejících se jihovýchodně od vlastního kláštera.

Je pravděpodobné, že již za králova pobytu v Teplé se připravovala klíčová transakce z hlediska vývoje klášterství, kterou završilo několik listin zpětně vydaných dne 6. února 1233.¹⁷⁶⁷ Ta spočívala v tom, že klášter získal od královny Konstancie újezd moderně označovaný jako vidžínský, který bezprostředně sousedil s centrálním klášterním panstvím a byl tvořen řadou vsí, které královna předtím získala od svého syna Václava I. Za to měla

¹⁷⁶³ CDB III/I, s. 307–308, č. 310.

¹⁷⁶⁴ Srov. K. HAUBERTOVÁ, *O nejstarších tepelských listinách*, s. 17. Autorka zastává názor, že klášter neobdržel od českých panovníků v období od Hroznatovy smrti až do roku 1459 ani jedinou konfirmaci, která by potvrzovala právo na konkrétní držbu klášterních vsí.

¹⁷⁶⁵ RBM V, s. 811–812, č. 845.

¹⁷⁶⁶ CDB III/I, s. 19–20, č. 21.

¹⁷⁶⁷ Podrobně J. JOACHIMOVA, *Fundace*, s. 495–502.

kanonie na oplátku zaplatit německým rytířům 200 hřiven stříbra a odevzdat jim v hodnotě 400 hřiven stříbra svůj dvůr v Litoměřicích, vsi v okolí Litoměřic, jmenovitě Býčkovice, Nezly, Velký Újezd, a ves Brnou u Ústí nad Labem s vinicemi. Podle listiny královny Konstancie získal klášter Teplá následující vesnice: Vidžín, Úterý s jeho právy, Olešovice, Lštění¹⁷⁶⁸ (zaniklá, snad mezi Vidžínem a bývalými Dřevohryzy),¹⁷⁶⁹ Bošov¹⁷⁷⁰ (zaniklá, zřejmě mezi Vidžínem a bývalými Dřevohryzy),¹⁷⁷¹ Dřevohryzy, Starou Ves (zaniklá, nyní pravděpodobně Nový Dvůr u Dobré Vody),¹⁷⁷² Dobrou Vodu, Němčice (zaniklá, v blízkosti Dobré Vody),¹⁷⁷³ Hrstov¹⁷⁷⁴ (zaniklá, patrně u Prachomet),¹⁷⁷⁵ Prachometry, Otročin a Tisovou.¹⁷⁷⁶ Za povšimnutí stojí skutečnost, že v listině, ve které dává Václav I. své matce vidžínský újezd, jsou obsaženy kromě zmíněných vsí ještě tři další.¹⁷⁷⁷ Ty jsou připojeny za Tisovou v pořadí Petrošovo¹⁷⁷⁸ (zaniklá, snad u Berouna),¹⁷⁷⁹ Chvalice (zaniklá, patrně

¹⁷⁶⁸ Dle postavení v privilegiích z let 1273 a 1459 je možné předpokládat, že je totožná s Ličany odvozovanými některými autory zejména na základě listiny z roku 1273 (August SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický království Českého*, 2. vyd., Praha 1998, s. 541; Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny II*, Praha 1949, s. 607; František ROUBÍK, *Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách*, Praha 1959, s. 127 a K. CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení*, s. 80, 85 a 86). Tomu by nasvědčovala i jistá grafická podobnost jmen: „Leschen“ (CDB III/I, s. 29, č. 30; s. 30, č. 31; s. 31, č. 32), „Loschem“ (ibidem, s. 72, č. 67), „Lichene“ (CDB V/2, s. 352, č. 707) a „Lstienie“ (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L142, listina z 2. 11. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter> [cit. 12. 11. 2015]). Jako první vztáhl všechny zmínky k jedné vsi Jaroslav Čechura, který ale pro ni neměl ujednocené označení (Lštěn, Lštěň, Lštění – J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 213, 214, pozn. 72 a s. 220, pozn. 130). Jeho výklad potom převzal Petr Kubín (P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 180 a 183).

¹⁷⁶⁹ Lokalizovat Lštění se pokusil již Sedláček, který ho umístil do oblasti mezi Vidžín, Žernovnik, Jamný a Světec (A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 572). Jeho vymezení bylo následně přebíráno. Až Charvátová posunula místo určení o něco západněji na území mezi Heřmanovem, Vidžínem a Branišovem (K. CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení*, s. 80), což se zdá být pravděpodobnější.

¹⁷⁷⁰ Sedláček uvádí jako Požhov (A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 722).

¹⁷⁷¹ Profous s Roubíkem umístili ves do blízkosti Žlutic (Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny I*, Praha 1947, s. 130 a F. ROUBÍK, *Soupis*, s. 82). Naproti tomu jak Čechura, tak Charvátová zasadili Bošov k Vidžínu (J. ČECHURA, *Poznámky k místopisu*, s. 15 – mezi Vidžínem a Dřevohryzy a K. CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení*, s. 80 – mezi Heřmanovem, Vidžínem a Branišovem).

¹⁷⁷² Takto uvádí Sedláček (A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 829) a je to běžně přijímáno.

¹⁷⁷³ Dle Profouse se ves nacházela u Vidžína (A. PROFOUS, *Místní jména III*, s. 200). Charvátová opět zasazuje do oblasti mezi Heřmanovem, Vidžínem a Branišovem (K. CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení*, s. 80).

¹⁷⁷⁴ U Sedláčka pod jménem Chrstovo (A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 337). Profous dokonce rozlišuje dvě vsi: Hrstov a Chrstov (A. PROFOUS, *Místní jména I*, s. 692 a *II*, s. 64). Na to upozornil Roubík, jenž obě jména přiřadil jedné lokalitě (F. ROUBÍK, *Soupis*, s. 82). Charvátová pojmenovala ves jako Hrztovo (K. CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení*, s. 80, 85 a 86).

¹⁷⁷⁵ Dle Profouse se Hrstov nalézal u Vidžína (A. PROFOUS, *Místní jména I*, s. 692). Charvátová má širší vymezení – mezi Heřmanovem, Vidžínem a Branišovem (K. CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení*, s. 80).

¹⁷⁷⁶ CDB III/I, s. 29–31, č. 31.

¹⁷⁷⁷ Ibidem, s. 29, č. 30.

¹⁷⁷⁸ Zmiňuje až Roubík (F. ROUBÍK, *Soupis*, s. 82). Charvátová zkrátila název na Petrošov (K. CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení*, s. 85).

¹⁷⁷⁹ Lokalizace je v tomto případě nejistá. Oporu představuje pouze pořadí této vsi v jednom exempláři ze dvou listin Václava I., ve kterém je Petrošov vsazen mezi Beroun a Chvalice (CDB III/I, s. 31, č. 32). V ostatních výčtech následuje po Tisové. V těchto případech se zřejmě jednalo o předěl, kdy byly zmíněné tři vsi připojeny bez ohledu na geografickou návaznost k předchozím. Čechura se pokusil o lokalizaci dvakrát. Poprvé umístil hledanou ves do prostoru, který vymezují buď obce Tisová, Chvalice a Bohuslav (J. ČECHURA, *Poznámky k místopisu*, s. 17), nebo Otročin, Tisová a Bohuslav (idem, *Vývoj pozemkové držby*, s. 213).

u Berouna a Starého Sedla)¹⁷⁸⁰ a Bohuslav. Součástí transakcí týkajících se získání vidžínského újezdu byla i koupě patronátního práva k farním kostelům ve Vidžíně a v Úterý včetně vsi Beranova, která patřila k nadání vidžínského kostela, kláštelem Teplá od německých rytířů za 100 hřiven stříbra.¹⁷⁸¹ Zlistinění tohoto aktu patří do souboru listin se stejným datem 6. února 1233.¹⁷⁸² Celou skupinu tzv. vidžínských listin uzavírá potvrzení Václava I. rovněž z 6. února 1233 o prodeji vidžínského újezdu klášteru jeho matkou.¹⁷⁸³ Ta se dochovala dokonce ve dvou vyhotoveních (stejně jako listina, ve které Václav I. daroval královně-matce vidžínský újezd), přičemž jedno z nich obsahuje kromě 16 vsí získaných královnou od svého syna navíc ves Beroun, kterou kanonie získala od německých rytířů spolu s úterským podacím. Také tento přírůstek si tepelští řeholníci nechali hned v následujícím roce potvrdit od papeže Řehoře IX.¹⁷⁸⁴ Při této příležitosti získali rovněž obecnou konfirmaci všeho majetku se zvláštním zdůrazněním vsi Dolní Žandov se vším příslušenstvím.¹⁷⁸⁵ Papežské konfirmace znovu naznačují mezník ve vývoji tepelského klášterství. Kanonie totiž získala ucelené území tvořené 16 vesnicemi a bezprostředně navazující z východu na původní panství udělené zakladatelem. Tím se centrální klášterní doména takřka zdvojnásobila. Na druhou stranu ale tepelští řeholníci de facto přišli o velkou část rozptýlených severočeských statků. Nezdá se však, že se jednalo ze strany premonstrátů o cílené budování koncentrovaného velkostatku tak, že by se záměrně zbavovali relativně vzdálených a rozptýlených držav.¹⁷⁸⁶ Dle všeho řeholníci předpokládali, že se jim statky, předané německým rytířům, v budoucnu vrátí. Když se tak nestalo, rozhořel se mezi tepelskou kanonií a německými rytíři spor. Řeholníci totiž předpokládali, že zmíněné statky nebyly prodány, nýbrž jen zastaveny. Rozepře měla nakonec skončit až roku 1272, když tepelští kapitulárové rezignovali na znovuzískání severočeských statků.¹⁷⁸⁷

Zbytek 13. století byl ve znamení sporů s klášterními many a drobných majetkových přesunů, ke kterým se většinou nedochovaly prameny. Výjimku v tomto ohledu představuje získání dalších částí vsi Klapý u Libochovic v roce 1237. Jednu z nich koupil klášter za 200 hřiven stříbra od jistého Smila. Ten přitom věnoval kanonii část z daných peněz, za což

¹⁷⁸⁰ Již Sedláček umístil k Berounu při silnici do Úterý (A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 341). Profous ztotožnil s lesem Qualitzen u Berouna a Starého Sedla (A. PROFOUS, *Místní jména II*, s. 73).

¹⁷⁸¹ CDB III/1, s. 32–33, č. 33.

¹⁷⁸² Obsah této listiny se pokusila zasadit do souvislostí J. JOACHIMOVÁ, *Fundace královny*, s. 498.

¹⁷⁸³ CDB III/1, s. 31–32, č. 32.

¹⁷⁸⁴ Ibidem, s. 71–72, č. 67.

¹⁷⁸⁵ Její opis dochován v tepelském kopiáři, ale není zahrnut do českého diplomatáře. – Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 55r.

¹⁷⁸⁶ Srov. J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 215.

¹⁷⁸⁷ J. JOACHIMOVÁ, *Fundace královny*, s. 500.

mohl vstoupit do konfraternity. Celé to stvrdil král Václav I.,¹⁷⁸⁸ jenž navíc Teplé věnoval tzv. kladské dědiny v téže vsi o rozloze větší než 90 jiter, které měly klášteru způsobovat četné nesnáze.¹⁷⁸⁹ Z tohoto postupu kanonie vyplývá její snaha stále upevňovat své skromné statky v severních Čechách, přestože o čtyři roky předtím fakticky ztratila většinu z nich. Z roku 1242 pochází listina vydaná nově zvoleným tepelským opatem Gerhardem,¹⁷⁹⁰ která si na tomto místě zaslouží velkou pozornost. Obsahuje totiž několik závažných informací k lokalitám na území klášterství, jež nebyly dosud zcela využity. To neplatí v případě místa vydání listiny („*in curia Teplensi nomine Crucanizz*“), často uváděného jako doklad opětovného vlastnictví Krukanic klášterem. Zároveň se jedná o první zmínku o existenci tamějšího dvora. Krukanice získala do užívání kanonie Teplá již roku 1197 na základě Hroznatova testamentu, jak bylo řečeno. Mělo to ale být pouze na tři roky a v rámci papežské konfirmace z roku 1219 se Krukanice neobjevují (za předpokladu, že nejsou zahrnuty pod Pernarec). Z pramenů vystupují v souvislosti s Teplou právě až roku 1242. Lze z toho vyvozovat, že řeholníci získali dvůr v Krukanicích definitivně někdy mezi lety 1219 a 1242. Obsahově vypovídá listina o rozhodnutí čtyřech arbitů¹⁷⁹¹ ve sporu tepelského opata a jakéhosi nižšího šlechtice. Absence bližšího určení druhého účastníka rozepře znemožňuje stanovení jeho vztahu ke klášteru. Předmět sváru, uvedený jako „*hereditas*“ jménem „*Nelseov*“ v „*Chladrun*“, nebyl zatím uspokojivě interpretován.¹⁷⁹² Přitom zřejmě nebylo vůbec reflektováno místní určení uvedené přímo v listině. Statek Nelžejev se dle všeho nalézal buď ve vsi Kladruby, nebo v její blízkosti.¹⁷⁹³ Nejistota ale panuje rovněž při určení vsi Kladruby. Vodítka zde nabízí jeden z arbitů, kterým byl Jindřich s označením „*parochianus de Chladrun*“. Toho je třeba chápat jako kladrubského faráře, jelikož se nezdá být pravděpodobné, že byl jmenován jako rozhodčí sporu mezi klášterem a rytířem řadový farník. Kromě toho specifikování osoby pomocí příslušnosti k faře a nikoli k místu, kde dotyčný pobýval, je spíše výjimečné. Navíc je logické, aby byl jedním z arbitů farář, v jehož obvodu se objekt sporu nalézal. Pokud by se tedy jednalo o Kladruby s farním kostelem, bylo by možné vyloučit Kladruby nalézající se východně od Teplé. Za těchto okolností by zůstaly

¹⁷⁸⁸ CDB III/1, s. 187–188, č. 153.

¹⁷⁸⁹ Ibidem, s. 192–193, č. 158. Termín kladské dědiny nebyl dosud jednoznačně vyložen. – Jiří PRAŽÁK, *Kladské dědiny*, ZKČDAS 7, 1963, s. 21–37.

¹⁷⁹⁰ CDB IV, s. 78–79, č. 16.

¹⁷⁹¹ Arbitři byli Herdebor ze Všerub, farář v Ovesných Kladrubech Jindřich a tepelští řeholníci Vicemil a Gebhard.

¹⁷⁹² Sedláček uvádí pod heslem Nelžejev, že se jedná o dvorec či hospodářství mezi Stříbrem a Plzní (A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 637), což převzal i Profous (A. PROFOUS, *Místní jména III*, s. 197). Naproti tomu v českém diplomatáři je Nelžejev interpretován jako ves u Krukanic (CDB IV, s. 88).

¹⁷⁹³ V kodexu ztotožněny s Kladruby ležícími východně od Teplé (ibidem, s. 48).

dvě lokality: Kladruby na jih od města Stříbra, patřící kladrubským benediktinům, a Ovesné Kladruby, jež bezprostředně sousedily prvotním pozemkovým majetkem kanonie. V případě Ovesných Kladrub, by se jednalo o první pramennou zmínku o této lokalitě. Podle svědků, z nichž všichni představovali drobné šlechtice z okolí Pernarce, respektive Krukanic,¹⁷⁹⁴ a jednoho arbitra, jímž byl Herdebor ze Všerub (též v blízkosti Pernarce), by se mohlo zdát, že i zmíněný Nelžejev se nacházel u Krukanic. Zvýšenou koncentraci osob z okolí Pernarce uvedených v listině, je ale možné vysvětlit místem vydání listiny a uzavření dohody. Dvůr v Krukanicích totiž představoval významné správní centrum panství jihovýchodně od Teplé. Lze tedy shrnout, že spor souvisel se statkem Nelžejev, který nemohl být z logiky věci vsí. To byl důvod, proč byl lokalizován pomocí Ovesných Kladrub. Arbitři nakonec rozhodli, že měl opat vyplatit druhé straně tři hřivny stříbra, dva kusy dobytka, dvě ovce a dvě prasata, což také učinil. Naproti tomu šlechtic slíbil požadovat neprávem zabrané meze zmíněného statku. Kanonie Teplá měla také napjaté vztahy s některými svými many, jak dokládá dohoda s Konrádem z Hohenbergu z roku 1242 ohledně platů z Dolního Žandova.¹⁷⁹⁵ V tomto případě se jedná o poslední zprávu vypovídající o vlastnictví zmíněné vsi klášterem. Koncem 80. let 13. století měla kanonie problémy též s Albertem Albem z Falknova, řečeným Notaft, který jí dokonce způsobil škody v Hroznětíně. Ten nakonec slíbil odvádět tepelskému klášteru ze svých dědičných statků 10 hřiven stříbra ročně, přičemž vstoupil do závislosti na klášteru.¹⁷⁹⁶

První komplexní přehled o klášterních statcích umožňuje až papežská konfirmace Řehoře X. z roku 1273.¹⁷⁹⁷ Rozčlenění vsí do jednotlivých skupin v souvislosti s jejich pořadím v listině provedl Jaroslav Čechura.¹⁷⁹⁸ Lze předpokládat, že výčet začíná vesnicemi rozprostírajícími se na území, které klášter získal od Hroznaty při svém založení. Patřily mezi ně Teplá s trhem, Jankovice, Rankovice, Tisová (snad zaniklá, mezi Babicemi a Rankovicemi),¹⁷⁹⁹ Babice, Služetín, Štípoklasy (zaniklá, mezi Služetínem a Hošťcem),¹⁸⁰⁰

¹⁷⁹⁴ Jména svědků byla následující: Beneš a Vavřinec z Pňovan, Walter z Krsova, Kojata z Popovic, Lezek z Níčové a Jindřich z Újezda nade Mží.

¹⁷⁹⁵ CDB IV, s. 76–77, č. 14.

¹⁷⁹⁶ RBM II, s. 633–634, č. 1468.

¹⁷⁹⁷ CDB V/2, s. 351–352, č. 707.

¹⁷⁹⁸ J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 214–215.

¹⁷⁹⁹ Čechura se domnívá, že se jedná o dnešní Tisovou. Naproti tomu Tisovou uvedenou následně v seznamu v rámci vidžínského újezdu považuje za zaniklou. – Ibidem, s. 214, pozn. 72 a idem, *Poznámky k místopisu*, s. 18.

¹⁸⁰⁰ Sedláček a po něm i Charvátová je ztotožnili se Štípoklasy u Bezdrůžic (A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 872 a K. CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení*, s. 85). Až Čechura je umísťuje na základě pořadí v listině mezi Služetín a Hošťec (J. ČECHURA, *Poznámky k místopisu*, s. 18).

Hoštěc, Horní Kramolín, Mrázov, Bezvěrov, Beranovka, Pěkovice a Křepkovice.¹⁸⁰¹ Dalších následujících pět vsí již získala kanonie patrně jiným způsobem: Zahrádka, Nezdice, Beroun, Hoštěc (zaniklý, mezi Berounem a Křivcemí)¹⁸⁰² a Křivce. Dále výčet pokračuje vesnicemi tvořícími panství severovýchodně od města Stříbra: Rozněvice, Černovice, Pernarec, Krukanice,¹⁸⁰³ Újezd (zaniklý, snad mezi Krukanicemi a Hvožd'any),¹⁸⁰⁴ Hvožd'any, Pichl (dnešní Lípa), Číhaná, Lucko (zaniklé, mezi Číhanou a bývalou Budčí)¹⁸⁰⁵ a Budeč. Poté navazují vsi představující vidžínský újezd přiléhající z východu k území sestávajícímu z vesnic první skupiny: Olešovice, Úterý, Nežichov (nepatří do vidžínského újezdu), Hrstov (zaniklá), Prachomety, Dobrá Voda, Němčice (zaniklá), Stará Ves (zaniklá), Vidžín, Lštěn (zaniklá), Bošov (zaniklá), Děckovice¹⁸⁰⁶ (zaniklá, zřejmě mezi bývalými Dřevohryzy a Branišovem),¹⁸⁰⁷ Dřevohryzy, Kladruby, Beranov, Otročin (Landek) a Tisová. Po újezdu přechází výčet na soubor vsí nacházejících se na území, které bylo spolu s první skupinou zahrnuto do královské konfirmace z roku 1232. Ten obnáší vsi Adoltov¹⁸⁰⁸ (zaniklá, mezi Tisovou, Poutnovem a Mnichovem), Mnichov, Rájov, Číhaná, Bohuslav a Popovice. Následují vesnice nalézající se v jihozápadní části centrální državy kláštera, které byly získány patrně někdy po roce 1219: Chotěnov, Holubín, Dolní Kramolín, Ebrvinov¹⁸⁰⁹ (patrně zaniklá, buď u Dolního Kramolína, nebo u Závišína), Závišín, Zádub, Milhostov, Úšovice,

¹⁸⁰¹ Čechura předpokládá, že klášter získal od Hroznaty nanejvýš 16 vsí, mezi něž řadí kromě všech zmíněných i následující Nezdice, Beroun, Hoštěc a Křivce (J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 215, pozn. 75).

¹⁸⁰² J. ČECHURA, *Poznámky k místopisu*, s. 16.

¹⁸⁰³ Není jisté, zda se jednalo skutečně o ves. Jiné prameny naznačují, že to byl dvůr.

¹⁸⁰⁴ Blíže lokalizuje Kubín, dle kterého se nalézá na Krukanicku (P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 183).

¹⁸⁰⁵ Takto ho umístil již Sedláček (A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 573).

¹⁸⁰⁶ Čechura používá různá pojmenování: Dečkovice a Děkovice (J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 214, pozn. 72 a s. 220, pozn. 130). Od něho převzal označení Dečkovice Kubín (P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 184).

¹⁸⁰⁷ Do blízkosti Branišova je zasadil Profous (A. PROFOUS, *Místní jména I*, s. 331).

¹⁸⁰⁸ Dle závěru Čechury třeba Adoltov ztotožnit s Loukou (J. ČECHURA, *Poznámky k místopisu*, s. 15). S tím souhlasí i Kubín (P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 184). Tento postup se ale zdá být nesprávný a lze ho snadno vyvrátit. Ves Louka patřila klášteru do roku 1354, kdy ji premonstráti prodali Boršovi a Slávkovi z Rýzmburka (*RBM V*, s. 811–812, č. 1845). Tím byla Louka připojena k bečovskému panství, v rámci kterého zůstala i po celé 15. století, jak dokazuje urbář bečovského panství z roku 1542 (K. HAUBERTOVÁ – G. HOFMANN – L. LEŠICKÝ, *Soupis*, s. 31, č. 2). Naproti tomu v královské konfirmaci klášterních statků z roku 1459 opět figuruje ves Adoltov. Nelze tedy pochybovat o tom, že Louka a Adoltov byly dvě různé vsi, které přinejmenším ve druhé polovině 14. století a v první polovině 15. století existovaly vedle sebe.

¹⁸⁰⁹ Jako Ebrvinov interpretoval Sedláček (A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 185). Od něho převzali Profous a Charvátová (A. PROFOUS, *Místní jména I*, s. 465 a K. CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení*, s. 86). Jako první zmínil možnost ztotožnění Ebrvinova s Martinovem Roubík (F. ROUBÍK, *Soupis*, s. 80). Tuto myšlenku rozvinul Čechura, jenž považoval Ebrvinov za původní název pro Martinov (J. ČECHURA, *Poznámky k místopisu*, s. 16). K tomuto výkladu se kloní také Kubín (P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 184). Tato hypotéza je s ohledem na jedinou zmínku týkající se Ebrvinova a skutečnost, že právě v místě, kde se tato ves v rámci výčtu nachází, došlo k přerušení místní návaznosti, zdá být velice nejistá. Není totiž jasné, zda se tato lokalita nacházela spíše u Dolního Kramolína (nejjižnější ves ze skupiny), nebo u Závišína (nejsevernější ves).

Vlkovice, Škvárov¹⁸¹⁰ (zřejmě zaniklá, u Vlkovic, nebo u Výškovic),¹⁸¹¹ Výškovice a Vysočany. Tímto je ukončena centrální država a další vsi se nalézají v relativně větší vzdálenosti od vlastního kláštera. Nejprve se jedná o osamělou ves Oldřichov u Tachova a poté o tři vsi spolu sousedící a ležící západně od města Rakovníka: Pšovky, Klečetné a Soseň. Na závěr jsou pak uvedeny vsi na Hroznětínsku: Hroznětín, Ditreichsgrün¹⁸¹² (Dětřichov, zaniklá, mezi Hroznětínem a Hlubokým),¹⁸¹³ Hluboký (Tiefenbach), „*Rinolisgrün*“¹⁸¹⁴ (Rynoltov, zaniklá, mezi Hlubokým a Oldříši),¹⁸¹⁵ Oldřiš (Ullersgrün), Bernhartsgrün¹⁸¹⁶ (zaniklá, mezi Oldříši a Hlubokým),¹⁸¹⁷ Fojtov (Voitsgrün), Lípa (Linding), Merklín (Merkelsgrün), Lužec (Kammersgrün), Odeř (Edersgrün), oddělené Jindřichovice (Heinrichsgrün, u Kraslic),¹⁸¹⁸ které se nalézaly západně od Hroznětínska, Děpoltovice (Tüppelsgrün), Ruprechtov (Ruppelsgrün), Nivy (Spittengrün) a „*Witkesgrün*“ (nejisté

¹⁸¹⁰ Čechura předpokládá, že se jedná o Stanoviště (J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 214, pozn. 72). Od něho přebírá Kubín (P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 184). Jako Škvarov, či Škvárov chápe danou lokalitu Sedláček a po něm Profous, Roubík a Charvátová (A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 863; A. PROFOUS, *Místní jména IV*, s. 286; F. ROUBÍK, *Soupis*, s. 80 a K. CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení*, s. 86). Pro ztotožnění se Stanovištěm nejsou jednoznačné podklady, jelikož se zmíněná lokalita opět nalézá v rámci výčtu v místě předělu, kdy od Vlkovic je přeskočeno až k Výškovicím.

¹⁸¹¹ Takto lokalizoval již Profous (Antonín PROFOUS – Jan SVOBODA, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny IV*, Praha 1957, s. 286).

¹⁸¹² Sedláček označuje jako Jetřichov (A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 366). Roubík připouští i variantu Dětřichov (F. ROUBÍK, *Soupis*, s. 83).

¹⁸¹³ Šimák usuzuje, že by se mohlo jednat o Bystřici (J. V. ŠIMÁK, *Pronikání Němců*, s. 50). Roubík umísťuje do blízkosti Hroznětína (ibidem, s. 83).

¹⁸¹⁴ Roubík uvádí kromě Rynoltova také variantu Rynoltsgrün (F. ROUBÍK, *Soupis*, s. 83). Čechura s Charvátovou používají mj. označení Rinolsgrün (J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 214, pozn. 72 a K. CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení*, s. 86).

¹⁸¹⁵ Šimák nabízí variantu, že by se mohlo jednat o bývalý Popov (J. V. ŠIMÁK, *Pronikání Němců*, s. 50).

¹⁸¹⁶ Pelikán náhodně ztotožňuje s Verneřicemi u Duchcova (Josef PELIKÁN, *Rozsah panství tepelského*, ČSPS 59, 1951, s. 190). U Profouse se tato lokalita nachází pod dvěma hesly: Werlsgrün (Zálesí) a Bernetzgrün (A. PROFOUS – J. SVOBODA, *Místní jména IV*, s. 502 a A. PROFOUS, *Místní jména I*, s. 56). Roubík je rovněž rozlišuje, přičemž přidává vedle označení Bernetzgrün ještě názvovou variantu Bernardsgrün (F. ROUBÍK, *Soupis*, s. 83). Čechura, Charvátová a Kubín ztotožňují ves v listině s dnešním Zálesím, aniž by reflektovali Profousův Bernetzgrün (J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 214, pozn. 72, s. 220, pozn. 130 a s. 222; K. CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení*, s. 86 a P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 185). Určení lokality jako Zálesí odporuje logice řazení vsí ve výčtu klášterního privilegia pro Hroznětín z roku 1386, kde jdou po sobě Merklín, Lípa, Oldřiš, Bernhartsgrün, Hluboký a Bystřice (*CIM IV/1*, s. 192, č. 130). Kdyby se jednalo o Zálesí, musela by tato ves následovat už po Lípě, jelikož se Zálesí nachází více jak 2 km severně od Lípy. V takovém případě by se jednalo o nejsevernější ves tepelského klášterství, která by ležela v těsné blízkosti Jáchymova, což se zdá být nepravděpodobné.

¹⁸¹⁷ Roubík umísťuje svůj Bernetzgrün k Bystřici (F. ROUBÍK, *Soupis*, s. 83).

¹⁸¹⁸ Jako Jindřichovice u Kraslic určil již Sedláček (A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 373). Naproti tomu Charvátová ztotožnila tuto lokalitu s dnešním Podlesím, dříve známým také pod německým názvem Halmsgrün, přičemž do 16. století se mělo údajně používat označení Heinrichsgrün. V takovém případě by Jindřichovice spadaly do Hroznětínska a přímo by sousedily s další klášterní vsí Nivy. Předchozí identifikaci ale podporuje skutečnost, že roku 1340 koupil se souhlasem tepelského kláštera ves Jindřichovice jistý Petr Plíko z Nejdku, který o rok později přijal od krále Jana Lucemburského v léno hrad Nejdeň spolu s vesnicemi Suchá a Heřmanov (*RBM IV*, s. 314, č. 798; s. 401, č. 1007). Z nich právě ves Heřmanov přímo sousedila s Jindřichovicemi u Kraslic.

určení).¹⁸¹⁹ Tím dostal klášter Teplá potvrzeno celkem 84 míst. Stav dochování pramenů umožňuje alespoň částečnou bilanci vývoje pozemkového majetku kláštera převážně od poloviny 30. let 13. století do roku 1273. V rámci vidčínského újezdu patrně zanikly vsi Chvalice a Petrošovo, zatímco nově založeny byly Děčkovice a zřejmě také Kladruby.¹⁸²⁰ Ze vsí doložených před polovinou 13. století klášter ztratil Dolní Žandov, Pláň, Únehle, ale i veškeré severočeské državy. Celkově ale byly přírůstky vsí v rámci klášterství větší než vlastní úbytky. Poprvé jsou doložena jména 19 míst, nacházejících se na území, jež klášter obdržel od zakladatele. Není možné však zjistit, které z těchto lokalit vznikly až kolonizací kláštera.¹⁸²¹ Patrně mimo toto území se již nacházely vesnice Zahradka, Nezdice, Beroun a Hoštec, které premonstráti získali nově. Nové přírůstky zahustily rovněž statky ležící severovýchodně od města Stříbra. V této oblasti se jednalo o vsi Rozněvice, Pichl (dnešní Lípa), Hvožd'any, Újezd, Lucko a Budeč. Východně od centrálního panství se klášteru podařilo získat ves Nežichov, která byla zatím oddělena cizími statky. Výrazně rozšířil klášter své panství jihozápadním směrem od Teplé, kde se kromě již známého Dolního Kramolína objevilo nově dalších 11 vsí. V tomto případě se ale s největší pravděpodobností nejednalo o kompaktní území, jelikož tamější vsi s farními kostely, Ovesné Kladruby a Pístov, zřejmě tvořily cizí enklávy v rámci tepelského centrálního panství. Nejednalo se ale o výjimečnou situaci, protože přinejmenším rovněž vesnice Staré Sedlo byla v cizích rukou.¹⁸²² Kromě toho se podařilo klášteru získat i několik rozptýlených statků nalézajících se ve větší či menší vzdálenosti od hranic tepelského klášterství. Těmi byly tři vsi u Rakovníka a jedna u Tachova.

¹⁸¹⁹ Vyvozovat bližší lokalizaci jen na základě postavení ve výčtu vsí je velmi nejisté, jelikož se tato ves nachází na samém konci seznamu. V zásadě nepodložené je tedy umístění do blízkosti vsi Nivy, které této lokalitě předcházely. V dosavadní literatuře se vyskytují dvě interpretace. Podle první, zastávané Sedláčkem, Šimákem, Pelikánem a Profousem, se jedná o Vítkov u Kraslic neboli dnešní Loučnou, která od západu sousedí s Jindřichovicemi (A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 962; J. V. ŠIMÁK, *Pronikání Němců*, s. 50; J. PELIKÁN, *Rozsah panství*, s. 180 a A. PROFOUS – J. SVOBODA, *Místní jména IV*, s. 467 a 562). S druhou variantou přišel Čechura, který chápal ves jako zaniklou v okolí Hroznětína (J. ČECHURA, *Poznámky k místopisu*, s. 19). Tuto možnost přejal i Kubín (P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 185). Za zpřesnění této varianty lze chápat závěr Charvátové, podle které představuje Witkesgrün zaniklou ves na místě dnešního Vitického dvora u Podlesí. Takto by to zapadalo do jejího pojetí, podle kterého veškeré vsi na Hroznětínsku tvořily ucelené území. Z dostupných informací je nesnadné jednoznačně rozhodnout, která z nastíněných možností je nejvíce reálná. Snad se dá předpokládat, že pokud by to měla být Loučná, tak by byla ve výčtu vsí uvedena hned vedle Jindřichovic a nikoli až na konci. To by tedy ukazovalo, že je spíše správná druhá varianta.

¹⁸²⁰ Dosud se předpokládalo, že Kladruby ležící východně od Teplé figurovaly v rámci tzv. Kojatova testamentu z roku 1227 (CDB II, s. 301, č. 303; A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 412 a další). To by znamenalo, že kanonie získala Kladruby po roce 1227 již jako fungující ves. Poloha těchto Kladrub ale naznačuje, že spadaly do vidčínského újezdu, který původně patřil českému králi a od první poloviny 30. let 13. století tepelskému klášteru. Proto se nabízí hypotéza, zda nejsou v Kojatově závěti uvedeny Ovesné Kladruby, které se názvem ve 13. století patrně ještě neodlišovaly od jiných Kladrub. Navíc tato ves není zahrnuta do konfirmace z roku 1273 a poprvé je jinak doložena až k roku 1363 (LC I-2, s. 16). Přitom patronium sv. Vavřince tamějšího farního kostela naznačuje, že k založení vsi došlo snad do poloviny 12. století (Zdeněk BOHÁČ, *Patrocinia v Čechách v době předhusitské a barokní*, in: *Pražské arcibiskupství 1344–1994*, Praha 1994, s. 168).

¹⁸²¹ K. CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení*, s. 75.

¹⁸²² CDB I, s. 424, č. 404.

V rámci odlehlého Hroznětína vzniklo před rokem 1273 patrně v důsledku klášterní kolonizace asi 14 vsí. Navíc bylo, jak se zdá, původní území rozšířeno přinejmenším o jednu vzdálenou ves. Na základě dosavadních poznatků je možné charakterizovat politiku tepelských premonstrátů uplatňovanou při budování velkostatku ve 13. století. Jejich hlavní snahou byla kumulace pozemkového vlastnictví, která byla v první řadě zaměřena na přímé okolí centrální domény a méně pak na Krukanicko. Na druhé straně se ale nebránili pořizování i vzdálených a relativně rozptýlených statků v regionu. Nemalou pozornost pak jistě věnovali zušlechťování Hroznětína. Jako jistou kompenzaci za rezignování na severočeské statky lze spatřovat malé ucelené území západně od Rakovníka, na němž se nacházely tři vsi. Jako prostředek této politiky jim posloužily koupě, ale možná též směny či odkazy. Nezdá se, že by se kanonie cíleně zbavovala statků rozptýlených po širším regionu.¹⁸²³ Tepelským kanovníkům se tímto způsobem podařilo vytvořit k roku 1273 poměrně rozsáhlé klášterství sestávající ze čtyř různě velikých celků. Největší byla přirozeně centrální doména, jejímž střediskem byl vlastní klášter a na které se nacházelo 54 vsí. Další v pořadí bylo Hroznětínsko s asi 15 vesnicemi a centrem v Hroznětíně. O něco menší byl komplex 10 lokalit spravovaných dvorem v Krukanicích. Poslední bylo malé území západně od Rakovníka s pouhými třemi vesnicemi, které bylo zároveň i nejvzdálenější državou (cca 75 km od kláštera).

O devět let později obdržel klášter Teplá od papeže Martina IV. další confirmaci majetku, v níž se ale hovoří v obecné rovině o všech statcích.¹⁸²⁴ Koncem 80. let 13. století vedl tepelský klášter spor s Albrechtem ze Žeberka, tehdejšími držitelem tachovského panství svěřeného mu králem, o les rozprostírající se západně od prameniště řeky Teplá až k potoku Lity (snad dnešní Třebízského potok), který tvořil část západní hranice tepelského panství. Premonstráti rozepři vyhráli a král Václav II. jim opakovaně držení tohoto lesa potvrdil – nejprve v roce 1288 a poté roku 1298.¹⁸²⁵ Z toho vyplývá, že oproti roku 1232, kdy hranici klášterství představoval pramen Teplé, došlo do konce 13. století k jejímu posunutí o několik málo kilometrů na západ. Poslední známá majetková transakce 13. století se vztahuje k roku 1300, kdy koupil tepelský opat Ivan (1298–1300)¹⁸²⁶ 10 masných krámů v městě Teplá od tamějšího měšťana Oldřicha Bílého a jeho ženy Kunly za 28 hřiven řezenských denárů.¹⁸²⁷

¹⁸²³ Srov. J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 215.

¹⁸²⁴ *CDB VI*, s. 247–248, č. 196.

¹⁸²⁵ *RBM II*, s. 618, č. 1435 a s. 764–765, č. 1778.

¹⁸²⁶ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385.

¹⁸²⁷ *Ibidem*, s. 797, č. 855.

Pro 14. století se dochovalo více informací k pozemkovému majetku kláštera Teplá, které ale neumožňují úplně zrekonstruovat majetkové přesuny v rámci klášterství. Na jejich základě lze alespoň rámcově vymezit základní trendy. V zásadě až do první dekády 15. století se tepelští řeholníci aktivně snažili navyšovat své příjmy zejména koupěmi vsí, pozemků či platů. Roku 1322 se podařil tepelské kanonii výborný tah, když v roce 1322 koupila od Abrahama ze Žichlic a jeho syna Haranta vsi Janov a Branišov za 210 hřiven pražských grošů neboli 224 kop grošů.¹⁸²⁸ Tím došlo ke scelení severovýchodní části centrálního panství, přičemž ves Nežichov byla napříště přímo propojena se zbytkem klášterství. Další přírůstek se nacházel uvnitř sousedního bezdružického panství v Nové Vsi. Jednalo se o dva a půl úroční země, kterou v roce 1330 klášter koupil za 20 kop pražských grošů od Vyšemíra z Bezdržic. Poddaní na této půdě žijící měli odvádět vrchnosti roční plat 3 kopy 2 a půl pražského groše.¹⁸²⁹ Snad již tehdy se mohlo jednat o tři osedlé, jako tomu bylo v roce 1459.¹⁸³⁰ V roce 1341 se pokusila kanonie v čele s opatem Benedou (1340–1356)¹⁸³¹ založit nové klášterní panství. Za tímto účelem koupila hrad Komberk spolu se dvěma vesnicemi, Dolní Vlkýší a Kůští, a mlýnem v Malesicích.¹⁸³² Centrem tohoto komplexu byl zmíněný hrad, jenž se nacházel asi 12,5 km východně od Čerňovic, což byla tehdy nejjižnější klášterní vesnice. Tímto krokem si řeholníci patrně snažili vynahradit ztrátu nějakého pozemkového majetku, kterým snad mohly být državy západně od Rakovníka. Tento smělý plán se ale nezdařil, jelikož vypukl záhy spor o nově získané statky mezi klášteřem a Žofií, vdovou po Ojří z Komberka, který premonstráti nakonec roku 1350 prohráli.¹⁸³³ Z dlouhodobého hlediska byla pro kanonii významnější koupě poloviny vsi Boněnov i s tamější tvrzí, která bezprostředně sousedila s klášterními Výškovicemi, od Stupka z Boněnova roku 1360, jenž druhou polovinu vsi prodal Benedovi z Volfštejna.¹⁸³⁴ Naproti tomu poněkud nekoncepční se zdá být koupě úročního dvora v Milkově klášteřem od Freimunda z Milkova roku 1364.¹⁸³⁵ Tento statek totiž nebyl pro klášterství s ohledem na svou polohu mezi Lestkovem a Krasíkovem příliš perspektivní. Kromě toho, že se nalézal relativně ve větší vzdálenosti od jižní hranice centrálního panství kanonie, tak blízkost sídla Švamberků do značné míry

¹⁸²⁸ *RBM III*, s. 326, č. 816.

¹⁸²⁹ *Ibidem*, s. 644–645, č. 1650.

¹⁸³⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L142, listina z 2. 11. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter> [cit. 12. 11. 2015].

¹⁸³¹ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385.

¹⁸³² *RBM IV*, s. 395–396, č. 994.

¹⁸³³ *RBM V*, s. 437, č. 838.

¹⁸³⁴ *RBM VII*, s. 422–423, č. 696 a 423–424, č. 697.

¹⁸³⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L84, listina z 5. 7. 1364 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L84/charter> [cit. 12. 11. 2015].

vylučovala do budoucnosti územní rozšiřování této državy ve prospěch kláštera. Patrně někdy na přelomu 14. a 15. století získali tepelští řeholníci alespoň dočasné zázemí na Starém Městě pražském, když si tam pořídili dům, který je doložen v letech 1401 a 1418.¹⁸³⁶ V roce 1402 si klášter prikoupil od Chvala z Očina roční plat ve výši jeden a půl kopy pražských grošů na jeho vsi Očíně, která se nalézala asi 11 km západně od dvora v Krukanicích.¹⁸³⁷ Někdy mezi léty 1404 a 1409 se podařilo tepelským řeholníkům rozšířit centrální doménu na jihozápadě o Chodovou Planou,¹⁸³⁸ kterou pravděpodobně koupili od Hynka z Fojcperka. Zdá se, že v rámci této transakce byla tvrz v Dolním Kramolíně patrně společně se dvorem a vsí pronajata či zastavena právě Hynkovi z Fojcperka, který se v roce 1410 uváděl jako sedící v Kramolíně. K tomu ještě dlužil klášteru 12 kop a 40 pražských grošů,¹⁸³⁹ což mohlo zřejmě souviset s tímto komplikovaným obchodem. Ze zisku Chodové Plané se ale řeholníci netěšili dlouho, jelikož o ni přišli zhruba někdy kolem roku 1420.¹⁸⁴⁰

Oproti tomu doklady ze stejného období o tom, že by klášter rozprodával svůj pozemkový majetek, jsou spíše výjimečné. Tak v roce 1354 prodal opat Beneda spolu s konventem v důsledku dlouholetých sporů o hranici panství svoji ves Louku, jež patrně vznikla v rámci klášterní kolonizace po roce 1273, bratrům Borešovi a Slávkovi z Rýzmburka. Tím přišlo klášterství v rámci centrální domény o svou nejseverněji položenou ves, která byla přiřčena k bečovskému panství. Při této příležitosti došlo ke stanovení nové hranice mezi panstvími, kterou představovaly vodní toky. Těmi byly dnešní Pramenský potok (tehdejší Rota) vlévající se do řeky Teplé a Teplá od tohoto místa až do soutoku s Otročínským potokem, který tvořil rovněž hranici panství.¹⁸⁴¹ Další zpráva o prodeji spadá až do roku 1409 a týká se platu ve výši 7 kop pražských grošů na klášterní vsi Chodové Plané, který klášter prodal Janu Köpleinovi a jeho ženě Markétě za 70 kop pražských grošů.¹⁸⁴² V tomto případě bylo motivem pravděpodobného shánění finanční hotovosti na výplatu Švamberkům.¹⁸⁴³

¹⁸³⁶ M. HLINOMAZ, *Klášter*, s. 94.

¹⁸³⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L96, listina z 6. 4. 1402 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L96/charter> [cit. 12. 11. 2015].

¹⁸³⁸ Ještě v roce 1404 prezentovali k tamnímu farnímu kostelu kněze Hynek z Fojcperka a Dobrohost (*LC VI*, s. 121), kdežto roku 1409 je Chodová Planá zmiňována jako klášterní ves (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L98, opis listiny z 20. 10. 1409 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L98/charter> [cit. 12. 11. 2015] – dostupná pouze zadní strana dvoulistu).

¹⁸³⁹ *AČ VI*, s. 459–460, č. 10.

¹⁸⁴⁰ A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 196.

¹⁸⁴¹ *RBM IV*, s. 594, č. 1468; *V*, s. 811–812, č. 1845 a *VI*, s. 51, č. 86.

¹⁸⁴² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L98, opis listiny z 20. 10. 1409 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L98/charter> [cit. 12. 11. 2015].

¹⁸⁴³ Již v následujícím roce totiž tepelští premonstráti vyplatili Švamberkům 800 kop pražských grošů, z celkových 2000 kop, které jim zastavil na klášteře král Václav IV. (*AČ VI*, s. 458–459, č. 9).

Jako prostředek k získávání buď vyšších peněžních částek, nebo pravidelného příjmu sloužil klášteru zejména v první polovině 14. století pronájem klášterních vsí a dvorů okolním šlechticům na dobu určitou či na dobu jejich života. První doložený případ se vztahuje k roku 1316, kdy opat Vyšemír spolu s konventem pronajal klášterní vesnice Budeč, Lucko a Číhanou na dobu 10 let rytíři Jetřichovi z Gutštejna, jenž jim měl za to odvádět roční plat 9 a půl hřivny pražských grošů. Pronájem se vztahoval také na klášterní dvůr nacházející se v první ze zmíněných vsí. Lze vyvozovat, že dvůr byl předtím vypleněn a poničen, což mohlo být důvodem jeho pronájmu. Jetřich z Gutštejna se totiž zavázal obnovit čtyři popluží a kromě toho měl dvůr dobře opevnit a opravit jeho budovy.¹⁸⁴⁴ V pohnutých časech druhé dekády 14. století pronajal klášter ještě další ze svých dvorů, který se nalézal v Dolním Kramolíně. Nový nájemce Arkleb z Tisové měl držet dvůr až do své smrti, za což klášteru zaplatil 40 kop pražských grošů. Tomu byl ale kvůli loupežím a plnění zabrán majetek, přičemž samotný dvůr byl v roce 1319 dobyt královskými silami. Český panovník Jan Lucemburský pak záhy dvůr vrátil klášteru, což také dvakrát potvrdil.¹⁸⁴⁵ Další pronájem je doložen o 10 let později. Tehdy si Markvart z Úlic pronajal na dobu svého života od opata a konventu tepelského kláštera ves Březí včetně svobodného statku, za což jim měl každý rok odvádět čtyři a půl kopy pražských grošů.¹⁸⁴⁶ K poslednímu známému pronájmu ve 14. století došlo v roce 1346. Klášter tehdy potřeboval získat finance na zaplacení daně panovníkovi, proto pronajal za 100 kop pražských grošů dvůr v Janovci a vesnici Branišov vladykovi Heřmanovi po dobu jeho života.¹⁸⁴⁷

Další možnost, jak mohl klášter získávat hotové peníze, představovalo převádění již existujících klášterních vsí z českého práva na právo zákupní. Na to kanonie obdržela roku 1341 privilegium od krále Jana Lucemburského, které následně potvrdil i jeho syn Karel, moravský markrabě. Podle něho mohli tepelští premonstráti vysazovat své vsi na emfyteutickém právu, dokud by tím celkově nezískali částku 1000 kop pražských grošů (myšleno zejména z podacího neboli arhy), které pak mohli využít na zisk dalších statků.¹⁸⁴⁸ K prvnímu přímo doloženému převodu klášterní vsi z českého práva na právo zákupní došlo roku 1358 pod tlakem velkých dluhů a týkal se vsi Čerňovice. Tehdy přijali premonstráti od tamějších obyvatel jednorázový poplatek zvaný arha neznámé výše. Kromě toho se poddaní

¹⁸⁴⁴ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 81v–82r. Pro *RBM III* je neznámá.

¹⁸⁴⁵ *RBM III*, s. 212, č. 516 a s. 231–232, č. 552.

¹⁸⁴⁶ *Ibidem*, s. 615–616, č. 1566.

¹⁸⁴⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L61, listina z 15. 6. 1346 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L61/charter> [cit. 12. 11. 2015]. *RBM V* ji neznají.

¹⁸⁴⁸ *RBM IV*, s. 371–372, č. 924 a s. 372, č. 926. Zdá se, že za Jana Lucemburského nebyla takováto královská privilegia ničím výjimečným (Jaroslav ČECHURA, *Velkostatek kláštera Osek v letech 1310–1419*, ČNM, řada historická, 160, 1991, s. 29).

zavázali odvádět své vrchnosti každý rok z jednoho lánu 16 pražských grošů na sv. Jiří a na sv. Havla a kolem sv. Václava pak čtyři strychy žita tepelské míry, dva strychy ječmene, dva strychy ovsa, jeden strych pšenice, půl strychu hrachu, jednu husu, šest kuřat, třicet vajec a dva sýry.¹⁸⁴⁹ V tomto případě se jedná o jeden z mála zachovaných soupisů poddanských povinností ze středověku v rámci tepelského klášterství, a to včetně naturálních dávek. Význam této zprávy stoupá ještě s ohledem na skutečnost, že Čerňovice měly nejúrodnější půdu ze všech klášterních vsí. K roku 1576 je navíc k dispozici opět seznam povinností tamních 18 osedlých, přičemž na základě srovnání naturálních dávek s rokem 1358 je možná odhadovat, že obyvatelé Čerňovic obhospodařovali 32 lánů.¹⁸⁵⁰

Nejpozději ještě za opata Petra I. (1324–1335)¹⁸⁵¹ probíhala klášterní kolonizace centrální domény, i když ta se patrně chýlila již ke svému konci. Jejím výsledkem byla přinejmenším ves Kaplice („*Kappelz*“) nacházející se při hranicích klášterství nedaleko Úšovic. Ale kvůli přílišné blízkosti královského lesa musela být z příkazu panovníka zrušena, jelikož se obával případného neregulovaného kácení jeho hvozdů. Obdobně na tom byly i dříve založené Úšovice, které měly být přemístěny a k nimž měly být přičleněny polnosti zrušené Kaplice.¹⁸⁵² Poněkud jiný přístup zvolil opat Beneda, když společně s konventem povolil svému manmu Jindřichu Tullingerovi a jeho synům vysadit v rámci klášterství novou ves zvanou Sítiny (Rauschenbach). Dotyční použili k jejímu založení svůj les „*Colung*“ a pole, které rozdělili mezi rolníky. Po smrti Jindřicha vysadil klášter koncem roku 1346 zmíněnou ves dědičně jeho synům Bohuslavovi, Oldřichovi a Konrádovi, kteří se na oplátku zavázali odvádět pravidelný roční plat osm kop pražských grošů.¹⁸⁵³ Vesnice tedy patřila bratrům Tullingerům. Tento vývoj je ale třeba zasadit do širších souvislostí. Zhruba před půl rokem daroval totiž klášter statky, které na něho spadly jako odúmrtí po tepelském rychtáři Janu Puchelbergerovi, právě vdově Alžbětě a jejím bratrům, tedy synům zmíněného Jindřicha Tullingera. Jednalo se zejména o práva k cínovým dolům v okolí Sítin.¹⁸⁵⁴ Těžba zde patrně hrála důležitou roli. Obdobná situace nastala v případě vsi Jindřichovic, která ještě v roce 1273 patřila klášteru.¹⁸⁵⁵ Někdy před rokem 1340 ale přešla do rukou bratrů Konráda a Jana Stumpfů, klášterních poddaných z Hroznětína, kteří ji v roce 1340 prodali s povolením

¹⁸⁴⁹ *RBM VII*, s. 3 – 4, č. 2.

¹⁸⁵⁰ Obyvatelé Čerňovic měli v roce 1576 odvádět kromě peněžních platů i 12 slepic, 16 kop vajec, 128 strychů žita pernarecké míry, 64 strychů ječmene, 31 strychů a větel pšenice, 16 strychů hrachu, 32 hus a 64 strychů ovsa (Josef PELIKÁN, *Odprodej některých vsí kláštera Tepelského v r. 1576*, ČSPS 56, 1948, s. 142).

¹⁸⁵¹ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385.

¹⁸⁵² *RBM IV*, s. 398, č. 99.

¹⁸⁵³ *RBM V*, s. 38–39, č. 77 a 39–40, č. 78.

¹⁸⁵⁴ *RBM IV*, s. 690, č. 1726.

¹⁸⁵⁵ *CDB V/2*, s. 352, č. 707.

kláštera za 32 kop pražských grošů Petru Plikovi z Nejdku. Za povšimnutí stojí skutečnost, že i k této vsi patřily cínové doly. Kanonii měl majitel platit pravidelně na sv. Martina 50 pražských grošů, přičemž klášter si vymínil podmínku, že bude moci tuto ves vykoupit za uvedenou cenu.¹⁸⁵⁶ Je tedy zjevné, že obě vsi vlastnili těžební podnikatelé. Je možné, že držba vsí měla dotyčným pomoci pokrýt náklady spojené s těžbou cínu. Majitelé vesnic byli zároveň v podřízeném postavení vůči klášteru (poddaní, manové). Rovněž Petr Plik z Nejdku hovořil o opatovi a konventu jako o svých pánech. Nelze tedy vyloučit, že tyto vsi a doly patřili klášterním manům. K manské soustavě tepelského kláštera ve středověku je velice málo pramenů, i když bezpochyby existovala již za zakladatele Hroznaty.¹⁸⁵⁷ Konkrétní doklad manství pro 14. století je obsažen v narovnání z roku 1397 mezi tepelským opatem Bohušem (1384¹⁸⁵⁸–1414¹⁸⁵⁹) a Bohuslavem Tullingerem, který je označen jako služebník kláštera. Jeho sídlem byl manský dvůr v Mnichově. Podle jednoho článku listiny byl povinen v případě potřeby sloužit s kuší klášteru. Bezpochyby bylo více takových manských dvorů v rámci tepelského klášterství, stejně jako tomu bylo u chotěšovské kanonie.¹⁸⁶⁰ Jako léno přijal na dobu svého života Mikuláš z Kfely roku 1351 od tepelských premonstrátů dům se zahradou u Bystřice nedaleko Hroznětína.¹⁸⁶¹ Bystřice je tak poprvé zmiňována v souvislosti s tepelským klášterstvím, i když z této zmínky přímo nevyplývá, že by klášter část této vsi vlastnil. Lze to ale předpokládat.¹⁸⁶²

Odkazy a donace sehrály při rozšiřování klášterních statků spíše vedlejší roli. Na rozdíl od jiných klášterů se tepelské kanonii ve 14. století šlechtické dary vyhýbaly.¹⁸⁶³ Z panovnických donací je známo pouze udělení patronátního práva ke kostelům v Senomatech a Kněževsi Janem Lucemburským v roce 1327.¹⁸⁶⁴ Z toho se dá vyvozovat, že v této době ještě patřily klášteru vsi Soseň, Klečetné a Pšovlky, přičemž poslední ze jmenovaných ležela v přímém sousedství Senomat. Kněževes se nacházela severovýchodně od drobného komplexu klášterních vsí na Rakovnicku. Podacího se panovník zřejmě vzdal na přání tepelských premonstrátů, kteří měli přinejmenším do druhé čtvrtiny 14. století ambice budovat západně od Rakovníka odloučenou část klášterství. Jelikož se ale jedná o poslední zmínku týkající se klášterních držav na Rakovnicku, lze očekávat, že se tepelští kanovníci

¹⁸⁵⁶ *RBM IV*, s. 314, č. 798.

¹⁸⁵⁷ P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 171.

¹⁸⁵⁸ *LC III-IV*, s. 166.

¹⁸⁵⁹ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385.

¹⁸⁶⁰ J. ČECHURA, *Chotěšov*, s. 66–68.

¹⁸⁶¹ *RBM V*, s. 571, č. 1191.

¹⁸⁶² V roce 1386 vlastnili tepelští řeholníci polovinu vsi Bystřice (*CIM IV/1*, s. 192, č. 130).

¹⁸⁶³ J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 216.

¹⁸⁶⁴ *RBM III*, s. 525, č. 1342.

těchto plánů někdy během 14. století z neznámých příčin vzdali. Další známá donace byla od chotěšovského probošta Petra, který koupil roční plat pět hřiven pražských grošů ve vsi Beranov a následně jej roku 1351 daroval tepelské kanonii na přilepšení stravy řeholníků.¹⁸⁶⁵ Celé to pak nakonec nechal potvrdit premonstrátským opatem Janem.¹⁸⁶⁶ O tři roky později pamatoval na tepelské řeholníky borský farář Beneda, který jim odkázal pravidelný plat dvou kop pražských grošů.¹⁸⁶⁷ Obdobně postupoval také bývalý plebán v Číhané Vyšemír, který zanechal kanonii v roce 1373 60 kop pražských grošů. Opat s konventem za to ale nekoupili nějaké platy, jak si přál autor testamentu, nýbrž nechali z peněz vybudovat rybník pod klášterem.¹⁸⁶⁸ Další doložená donace má pro klášterství velký význam, jelikož díky ní bylo centrální panství v jižní části rozšířeno o ves Domaslavičky. Roku 1391 se o to zasloužil Jan, řečený Hanko, spolu se svými příbuznými. I v tomto případě byl iniciátorem duchovní. Zmíněný Jan byl totiž řádový bratr. Poddaní z nové vesnice měli své vrchnosti odvádět roční plat pět kop 36 míšeňských grošů.¹⁸⁶⁹

Je zjevné, že ve 14. století nebyly klášterní statky častým předmětem královských zástav. Výjimku v tomto ohledu tvoří zástava několika zlatých dolů v Českém království, mezi kterými byly i doly v Teplé, roku 1337 králem Janem Lucemburským Petrovi z Rožmberka.¹⁸⁷⁰ O pět let později vrátil tentýž panovník tepelské kanonii zničené zlaté doly nalézající se v dubovém lese V háji, které ji měly být neprávem odňaty.¹⁸⁷¹

Pro dobu předhusitskou není dostupný žádný dobový soupis všech statků tepelského klášterství srovnatelný s papežskou konfirmací z roku 1273. O to cennější je alespoň dílčí výčet vsí a jejich částí patřících klášteru na Hroznětínsku, který je obsažen v klášterním privilegii z roku 1386.¹⁸⁷² Z něho vyplývá, že nejsevernější klášterní panství sestávalo koncem 14. století z následujících lokalit: město Hroznětín a vsi „*Brun*“ (patrně zaniklá, snad mezi Hroznětínem a Ruprechtovem),¹⁸⁷³ Ruprechtov, Děpoltovice, Fojtov, Lužec, Odeř, Merklín, Lípa, Oldříš, Bernhartsgrün (zaniklá), Hluboký,¹⁸⁷⁴ polovina Bystřice (Langgrün),

¹⁸⁶⁵ *RBM V*, s. 547, č. 1131.

¹⁸⁶⁶ *Ibidem*, s. 558, č. 1155.

¹⁸⁶⁷ *Ibidem*, s. 841, č. 1920.

¹⁸⁶⁸ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 73r–74r.

¹⁸⁶⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L89, listina z 23. 4. 1391 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter> [cit. 12. 11. 2015].

¹⁸⁷⁰ *RBM IV*, s. 178–179, č. 432.

¹⁸⁷¹ *Ibidem*, s. 431, č. 1070.

¹⁸⁷² *CIM IV/I*, s. 191–193, č. 130.

¹⁸⁷³ Dle Antonína Haase by se mohlo jednat o Horní Žďár (*ibidem*, s. 194, č. 130), čemuž ale neodpovídá postavení lokality ve výčtu.

¹⁸⁷⁴ V tomto případě není úplně zřejmé, zda premonstrátům patřila celá ves, nebo pouze její polovina. V listině krále Jiřího z roku 1463, která obsahuje opis latinského privilegia, je Hluboký brán jako celý. Naproti tomu

Nivy a polovina Jindřichovic. Vsi jsou vyjmenovány podle své zeměpisné polohy: centrum Hroznětín, poté vsi rozprostírající se kolem něj, nejprve západně, pak severně, východně a nakonec jižně. Celý výčet uzavírají odloučené Jindřichovice. Pomocí srovnání soupisů z let 1273 a 1386 lze charakterizovat proměnu hroznětínské državy mezi zmíněnými mezníky. Klášter během té doby ztratil Ditreichsgrün, „*Rinolisgrun*“ a „*Witkesgrun*“, u nichž nelze vyloučit, že zanikly.¹⁸⁷⁵ Kromě toho přišla kanonie o polovinu Jindřichovic a snad také o polovinu Hlubokého. Naproti tomu se nově objevila ves „*Brun*“ a polovina Bystřice. Lze tedy předpokládat, že Hroznětínsko mělo relativně stabilní územní rozsah.

Počátkem 15. století končí období pomalého rozšiřování území klášterství a nastupuje etapa snah tepelského kláštera o udržení svého pozemkového vlastnictví. Patrně z důvodu zvýšených finančních požadavků nejprve krále Václava IV. a po něm i jeho bratra Zikmunda Lucemburského byla kanonie nucena postupně prodávat některé platy či statky. Počátky lze spatřovat již ve zmíněném prodeji ročního platu na Chodové Plané roku 1409.¹⁸⁷⁶ V září 1420 prodal opat Racek (1415–1444)¹⁸⁷⁷ spolu s tepelským konventem vidžinským poddaným klášterní dvůr ve Vidžíně za 20 kop pražských grošů, za což měli vesničané odvádět roční plat 10 kop grošů.¹⁸⁷⁸ Někdy v této době prodal klášter též Chodovou Planou Zbyňkovi z Kočova.¹⁸⁷⁹ Počátkem roku 1421 povolil dokonce král Zikmund klášteru, aby mohl prodat platy z jeho statků až do výše 2000 kop pražských grošů.¹⁸⁸⁰ I když se nedochovaly konkrétní doklady, je pravděpodobné, že okolnosti přiměly řeholníky přinejmenším k zástavám. V tomto ohledu se panovnické aktivity jak Václava IV., tak Zikmunda Lucemburského omezovaly ve vztahu k tepelské kanonii téměř výlučně na zápisy související se speciální berní, jak je blíže nastíněno v kapitole *Speciální berně a její zastavování*. Jedinou známou výjimku zde představuje listina krále Zikmunda z února 1421, kterou zastavil Vilémovi z Pnětluk, držiteli nedaleké Štědré, šest klášterních vsí kvůli jejich ochraně za 375 kop pražských grošů. Tím si panovník koupil od Viléma jeho vojenskou službu s 30 koňmi na dobu 26 týdnů za účelem zabezpečení města Stříbra. Zastavené vesnice – Nežichov, Prachomety, Bezděkov,

v německém překladu listiny ověřeném veřejným notářem roku 1563 je uvedena jen jeho polovina (ibidem, s. 192–193, č. 130).

¹⁸⁷⁵ Čechura předpokládá, že všechny tři zanikly před rokem 1386 (J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 222–223).

¹⁸⁷⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L98, opis listiny z 20. 10. 1409 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L98/charter> [cit. 12. 11. 2015].

¹⁸⁷⁷ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385.

¹⁸⁷⁸ Ibidem, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter> [cit. 12. 11. 2015].

¹⁸⁷⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 196.

¹⁸⁸⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L114, listina z 2. 1. 1421 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L114/charter> [cit. 12. 11. 2015].

Branišov, Janovec a Děčkovice¹⁸⁸¹ – tvořily severovýchodní část centrálního tepelského panství, která tak zůstala přinejmenším do let 1453–1454 v cizích rukou.¹⁸⁸² Daleko více ale poškodil král Zikmund tepelskou kanonii na samém konci husitských válek, když přiměl roku 1434 opata Racka, aby mu podstoupil klášterní statky na Hroznětínsku, které posléze přičlenil k hradu Loket. Za to měl klášter obdržet od panovníka 1500 kop pražských grošů,¹⁸⁸³ k čemuž ale nedošlo.¹⁸⁸⁴ Tím přišlo tepelské klášterství o druhý největší komplex statků a napříště se mělo skládat pouze z centrální domény a nedalekého komplexu vsí kolem Krukanic.

V polovině 20. let 15. století se změnil majitel vsi Sítiny, kterou ve 40. letech 14. století povolil opat Beneda vysadit Jindřichu Tullingerovi.¹⁸⁸⁵ Jeho potomek Bohuslav spolu s ženou Anežkou a bratry Jenem a Albrechtem prodali v roce 1425 vesnici s mlýnem a právy k cínovým dolům a hutím Janu Junischovi a jeho ženě za 297 kop pražských grošů.¹⁸⁸⁶ Netrvalo ale dlouho a vypukl spor stejně jako dříve mezi klášterem a Bohuslavem Tullingerem (1397)¹⁸⁸⁷ tak i mezi novými majiteli, písařem Junischem z Teplé a jeho synem Erasmem, na jedné straně a kanonií na straně druhé, který byl řešen roku 1447 prostřednictvím tří ubrmanů. Jejich narovnání obnášelo čtyři články.¹⁸⁸⁸ Podle prvního měli otec a syn odvádět premonstrátům roční plat osm kop grošů, který se zavázali platit ze Sítin již Tullingerové roku 1346.¹⁸⁸⁹ Druhá klauzule říkala, že Junischové neměli stát o vyplacení sítinských luk a lesa „*Cholunk*“. Třetí bod stanovoval, že titíž měli platit ze mlýna „*Holczmül*“ klášteru půl strychu máku. Poslední článek omezoval právo Junischů těžit rudy v rámci klášterství pouze na území ohraničené Úšovickým a dnešním Pramenským potokem. K definitivnímu odstranění třetí plochy došlo až s likvidací sítinské enklávy uvnitř tepelského klášterství, k čemuž došlo za opata Albrechta (1455–1458)¹⁸⁹⁰, kterému se spolu s konventem

¹⁸⁸¹ Ibidem, L116, listina z 9. 2. 1421 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L116/charter> [cit. 12. 11. 2015]. Čechura nevylučuje možnost, že Vilém z Pnětluk získal vsi již v letech 1419–1420. – J. ČECHURA, *Rozsah a dynamika*, s. 59.

¹⁸⁸² Zástavní list byl předložen revindikační komisi, která jej nenalezla v královských registrech (*AČ I*, s. 529, č. 190).

¹⁸⁸³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L119, listina z 29. 9. 1434 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L119/charter> [cit. 12. 11. 2015].

¹⁸⁸⁴ Z tohoto důvodu bylo Hroznětínsko uvedeno jak v královské konfirmaci z roku 1459 (ibidem, listina z 2. 11. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter> [cit. 12. 11. 2015]), tak v soupisu klášterních statků z roku 1549, kde bylo výslovně zapsáno, že za prodaný Hroznětín s příslušenstvím nedostal konvent dosud zaplacen (NA, Stará manipulace, inv. č. 2646, sign. P 73/3/2, kart. č. 1672, fol. 8r).

¹⁸⁸⁵ *RBM V*, s. 38–39, č. 77.

¹⁸⁸⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L117, listina z 19. 12. 1425 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L117/charter> [cit. 12. 11. 2015].

¹⁸⁸⁷ Ibidem, L94, listina z 25. 5. 1397 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter> [cit. 12. 11. 2015].

¹⁸⁸⁸ Ibidem, L126, listina z 15. 11. 1447 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L126/charter> [cit. 12. 11. 2015].

¹⁸⁸⁹ *RBM V*, s. 39–40, č. 78.

¹⁸⁹⁰ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385.

podařilo na přelomu let 1455 a 1456 odkoupit od dětí zemřelého Erasma Junische ves Sítiny i s cínovými doly a hutěmi za 225 kop českých grošů.¹⁸⁹¹ I když část financí pro tento obchod získal tepelský prelát patrně zástavou vsi Křivce Bohuslavovi ze Švamberka,¹⁸⁹² došlo k zadlužení kláštera.¹⁸⁹³

Z doložených majetkových transakcí před rokem 1459 je třeba ještě zmínit prodej dvora v městě Teplá nacházejícího se vedle fary opatem Václavem (1449–1454)¹⁸⁹⁴ a konventem Bártlovi, synu Matery, za 15 kop grošů.¹⁸⁹⁵ Opatu Albrechtovi se kromě již zmíněné koupě nové vsi podařilo také získat pro klášter velmi důležité privilegium od krále Ladislava, který v srpnu 1456 udělil tepelským opatům právo vykoupit klášterní statky, které byly zcizené či zastavené.¹⁸⁹⁶ Tím se kanonii otevřela cesta k znovuzískání šesti vesnic zastavených již roku 1421.

Alespoň zpětně umožňuje doplnit mezery v pozemkovém vývoji klášterství před nástupem opata Zikmunda (1459–1506)¹⁸⁹⁷ do úřadu konfirmace krále Jiřího z listopadu 1459.¹⁸⁹⁸ Při jejím srovnání s papežskou konfirmací z roku 1273 a dalšími zprávami vyplne, že v období let 1273 až 1459 zanikly kromě zmíněných vesnic na Hroznětínsku také vsi Štípoklasy, Hoštec, Hrstov, Němčice, Tisová, Újezd, zřejmě Ebrvinov a patrně i Škvárov. Z odloučených lokalit ztratila kanonie jak malý komplex vsí ležících západně od Rakovníka (Klečetné, Pšovky a Soseň), tak i Oldřichov nacházející se východně od Tachova. Soubor nově získaných statků je pak třeba doplnit o Hostíčkov, polovinu Boněnova, Stanoviště, Martinov, Pístov, Ovesné Kladruby, část Poutnova, Bezděkov a Staré Sedlo v rámci centrální domény.

Lze tedy celkově shrnout, že základy pozemkového majetku kláštera byly položeny již jeho zakladatelem. Jednalo se o Teplou a její okolí, Pernarec a okolí, Hroznětínsko a vsi na Litoměřicku. Pro centrální doménu byla klíčová koupě vidžínského újezdu v první polovině

¹⁸⁹¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L129, listina z 8. 12. 1455 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L129/charter> [cit. 12. 11. 2015]; L130, listina z 8. 12. 1455 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L130/charter> [cit. 12. 11. 2015] a L131, listina z 2. 2. 1456 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L131/charter> [cit. 12. 11. 2015].

¹⁸⁹² Ibidem, L172, listina z 1. 9. 1473 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L172/charter> [cit. 12. 11. 2015].

¹⁸⁹³ Ještě počátkem roku 1461 se například Markolt z Blažima a jeho syn Jeroným přeli s tepelským klášteřem o dluhy po bývalém opatu Albrechtovi (ibidem, L145, listina z 2. 2. viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L145/charter> [cit. 12. 11. 2015].

¹⁸⁹⁴ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385.

¹⁸⁹⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 57v–58r.

¹⁸⁹⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L133, listina z 23. 8. 1456 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L133/charter> [cit. 12. 11. 2015].

¹⁸⁹⁷ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385.

¹⁸⁹⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L142, listina z 2. 11. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter> [cit. 12. 11. 2015].

30. let 13. století, kdy bylo zároveň zahájeno postupné ztrácení vsí v severních Čechách, které skončilo počátkem 70. let 13. století. Jakousi náhradu za ně patrně představovalo několik vsí u Rakovníka, kde plánovali premonstráti další odloučenou část svého klášterství. Mezitím byla cíleně rozšiřována jak centrální doména směrem jihozápadním, tak komplex vsí kolem Krukanic. Na Hroznětínsku zřejmě probíhala během 13. století čilá kolonizace. Po celé 14. století pokračovalo postupné zvětšování centrálního panství o jednotlivé vsi sousedící s klášterními statky, i když se jeho tempo pozvolna zpomalovalo, až na počátku 15. století ustalo. Patrně někdy v první polovině 14. století přišla kanonie o ostrůvek statků na Rakovnicku a po neúspěšném pokusu přičlenit ke klášterství odloučený hrad Komberk s blízkým okolím ve 40. letech 14. století se ustálila struktura tepelského klášterství na třech vzájemně oddělených celcích: centrálním panství, Hroznětínsku a Krukanicku. Nelze ale opomenout ani proměnlivou skupinku, která byla tvořena rozptýlenými lokalitami patřícími klášteru. Prostředkem k získávání nových statků byla ve 14. století hlavně koupě a naproti tomu dary byly spíše výjimkou. Při manipulaci s klášterními statky byly běžné pronájmy. K prodeji vsí se klášter uchyloval ojediněle. Situace se ale změnila s příchodem husitství. Hned v jeho počátcích se dostala severovýchodní část centrální domény do cizích rukou, když ji král Zikmund na dlouhou dobu zastavil. Řeholníci byli navíc nuceni okolnostmi prodávat některé statky, z čehož nejcitelnější ztrátu představovalo předání Hroznětínska panovníkovi roku 1434. Zbytek první poloviny 15. století byl ve znamení udržování stávajícího stavu. Od druhé poloviny 50. let 15. století se začala objevovat praxe zastavování vsí klášterem.

4.2.1.3. Období let 1459–1506

O stavu pozemkového majetku tepelského kláštera při nástupu nového opata Zikmunda informuje výtečný pramen, kterým je confirmace krále Jiřího z 2. listopadu 1459. Ta přináší zprávu nejen o stavu městeček a vsí, ale i o patronátních právech opata a o klášterních rybnících.¹⁸⁹⁹ Soupis tehdejších tepelských statků ve volném překladu zní:

¹⁸⁹⁹ Ibidem, L142, listina z 2. 11. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter> [cit. 12. 11. 2015]. Listinu využili při vytváření svých místopisů jak Sedláček (A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*), tak Profous (A. PROFOUS – J. SVOBODA, *Místní jména I–IV*). Lokality v ní obsažené interpretoval s několika nepřesnostmi také Josef Pelikán (J. PELIKÁN, *Rozsah panství*, s. 180). Nejnověji určil jednotlivá místa Čechura, který přitom došel k závěru, že listina zachycuje stav z roku 1419 (J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 220–222). Své tvrzení dokládá několika vesnicemi uvedenými v confirmaci, které dle jeho názoru klášter v roce 1459 vlastnit nemohl. Jelikož se jedná o závažnou hypotézu, je třeba se podívat na jednotlivé důkazy podrobněji. Za prvé, ves Březí, kterou si měla kanonie prý pronajmout roku 1329 od Markvarta z Úlic na dobu jeho života, byla evidována v berním rejstříku z roku 1379 jako šlechtický majetek. Zde je nutné uvést na pravou míru nejprve záležitost pronájmu, jelikož ve skutečnosti v roce 1329 patřila ves Březí klášteru, který ji tehdy pronajal Markvartovi z Úlic (*RBM III*, s. 615–616, č. 1566). Výskyt Březí v berním rejstříku plzeňského kraje lze vysvětlit jednoduše. Jednalo se totiž pouze o svobodné popluží, které se nacházelo

město Teplá se vším příslušenstvím a clem jak tržním tak při bráně zemské, město Úterý s patronátním právem a vším příslušenstvím, vsi Jankovice, Rankovice, Hoštěc, Babice, Služetín, Ovesné Kladruby s patronátním právem, několik osedlých v Bezvěrově, Mrázov, Beranovka, Pěkovice, Křepkovice, Domaslavičky, Nezdice, Beroun, Zahradka, Staré Sedlo, tři osedlí v Nové Vsi, Křivce s patronátním právem, Olešovice, Rozněvice, Čerňovice, Pernarec s patronátním právem, Krukanice,¹⁹⁰⁰ Hvoždany, Pichl (dnešní Lípa), Číhaná s patronátním právem, Lucko (zaniklá), Budeč, Březí, Vidžín s patronátním právem, Lštění (zaniklá), Bošov (zaniklá), Děčkovice (zaniklá), Dřevohryzy, Beranov, Kladruby, Dobrá Voda, Stará Ves (zaniklá), Branišov, Janovec (zaniklá), Nežichov, Bezděkov, Prachomety, Otročin s patronátním právem, Tisová, Poutnov s několika dvory,¹⁹⁰¹ Adoltov (zaniklá),

ve vsi a ke kterému se vázala polovina podacího k tamnímu kostelu. Druhá polovina patronátního práva pak patřila tepelskému opatu (AC IX, s. 517, č. 699). Není proto důvod se domnívat, že by vesnice Březí nemohla patřit roku 1459 klášteru. Jako druhý argument posloužil autorovi Vidžín, který měl být roku 1379 rovněž v šlechtických rukou. Premonstrátům měl patřit pouze tamější dvůr s příslušenstvím a robotou, který 16. září 1420 prodali Vidžínským. Toto datum posloužilo autorovi jako terminus ante quem vzniku soupisu majetku. Vysvětlení, proč Vidžín figuroval v berním rejstříku, je obdobné jako u předchozí lokality. Ve vesnici, která patřila klášteru, se nacházely ještě dva zemanské statky (A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 955). Navíc z popisu klášterní listiny o prodeji tamějšího dvora roku 1420 jasně vyplývá, že Vidžínští byli v té době klášterními poddanými („naším chudým lidem tudíž z Vidžína“ – SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter> [cit. 12. 11. 2015]). Za třetí, v listině je prý uvedena celá Nová Ves, ačkoli v roce 1330 koupila kanonie v této vsi pouze „*duas terras*“. V listině je ale ve skutečnosti napsáno, že klášter vlastnil roku 1459 pouze „*tres rusticos in Noua Villa*“ (ibidem, L142, listina z 2. 11. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter> [cit. 12. 11. 2015]), což koneckonců uvádí ve výčtu i sám autor (J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 220, pozn. 130). Další zdůvodnění se pak opírá o přítomnost vsí, které byly zastaveny po roce 1420. V tomto případě ale není důvod, proč by zastavené vsi neměly figurovat v seznamu klášterních statků. Poslední důkaz souvisí s přítomností Hroznětínska, které bylo roku 1434 prodáno. Zde spočívá vysvětlení ve skutečnosti, že za tyto statky nedostal klášter zaplacen. Uvedením vsí se zdůrazňoval nárok na nevyplacenou částku. Proto byly vsi na Hroznětínsku uvedeny v podobě, v jaké se vyskytovaly v papežské konfirmaci z roku 1273. Stejně tak byl symbolicky zmíněn Hroznětín v soupisu klášterních statků z roku 1549, kde byly vyjmenovány i zastavené statky (NA, Stará manipulace, inv. č. 2646, sign. P 73/3/2, kart. č. 1672, fol. 6v–8r). Ani jeden z argumentů při zevrubnějším rozboru neobstál, a proto nelze akceptovat výše zmíněnou teorii. S touto je vlastně v rozporu i skutečnost, že seznam obsahuje rovněž Sítiny, které koupil klášter teprve na přelomu let 1455 a 1456 (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L129, listina z 8. 12. 1455 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L129/charter> [cit. 12. 11. 2015]; L130, listina z 8. 12. 1455 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L130/charter> [cit. 12. 11. 2015] a L131, listina z 2. 2. 1456 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L131/charter> [cit. 12. 11. 2015]).

¹⁹⁰⁰ Ve skutečnosti se jednalo se o panský dvůr.

¹⁹⁰¹ V listině sice stojí „*Putnowo cum aliquot curiis*“, ale s ohledem na následující souvislosti se zdá být pravděpodobné, že výstižnější překlad by byl „*několik dvorů v Poutnově*“. Jako vysvětlení zde může posloužit rozhodnutí zemského soudu z roku 1488 ve sporu mezi opatem Zikmundem a Janem z Pintic o přechovávání uprchlého Pinticova čeledína klášterním rychtářem v Otročině (Josef EMLER (ed.), *Pozůstatky desk zemských Království českého 1541 pohořalých I*, Praha 1870, s. 182, č. 126). Lze předpokládat, že zmíněný čeledín mohl utéci právě z Poutnova, který sousedí s Otročínem. Tomu by mohlo nasvědčovat i několik zpráv z konce 30. let a ze 40. let 16. století, podle kterých drželi část Poutnova Pinticové z Pintic: 1539–1541 Kryštof a jeho otec Volf (J. EMLER (ed.), *Pozůstatky I*, s. 319–320, č. 275; s. 320, č. 276; s. 356, č. 428 a s. 369, č. 479) a 1549 Jan (NA, Stará manipulace, inv. č. 2646, sign. P 73/3/2, kart. č. 1672, fol. 7v). V roce 1576 patřilo tepelskému klášteru v Poutnově 12 dvorů, kdežto ostatní osedlí včetně poplužního dvora příslušeli dětem Kryštofa z Pintic. Již v té době bylo zmíněných 12 klášterních osedlých zastaveno Pinticům (J. PELIKÁN, *Odprodej*, s. 141). Na základě vyřčeného lze vyslovit teorii, že již v roce 1459, kdy je Poutnov poprvé spojován s tepelským klášterem, byla část této vsi zahrnující i poplužní dvůr ve světských rukou.

Mnichov s patronátním právem, Bohuslav, Popovice, Sítiny, Rájov, Číhaná, Zádub, Závišín, Milhostov, Vlkovice, Úšovice, Martinov, Stanoviště, Chotěnov, Holubín, Dolní Kramolín, Pístov s patronátní právem, Vysočany, Výškovice, Boněnov, Hostíčkov, Horní Kramolín, město Hroznětín, Ditreichsgrün (zaniklá), Hluboký, „*Grun*“ (patrně zaniklá),¹⁹⁰² „*Rinolisgrun*“ (zaniklá), Oldříš, Děpoltovice, Bernhartsgrün (zaniklá), Fojtov, Lípa, Merklín, Lužec, Odeř, Jindřichovice, Ruprechtov, Nivy, „*Witkesgrun*“ (zřejmě zaniklá) se všemi jejich právy a příslušenstvím, rybníky Podhora u Ovesných Kladrub, Betlémský u Mrázova, Starý rybník u kláštera a rybník u Děčkovic. Struktura výčtu má vnitřní logiku. Nejprve jsou uvedena dvě městečka a poté teprve vsi v závislosti na jejich poloze. Mezi vesnicemi se nachází i lokality, z nichž klášteru patřila jen jejich část (Bezvěrov a Nová Ves). Listina vyjmenovává nejdříve vsi, které se nacházejí v okolí kláštera – severozápadně, pak západně, jižně a jihovýchodně. Poté přichází na řadu komplex vesnic oddělený od centrálního panství. Po jeho vyčerpání navazuje výčet ve východním okolí kláštera a pokračuje přes severovýchod na severní část centrální domény. Následuje vyjmenování vsí při jejím severozápadním, západním a nakonec jihozápadním okraji. Na závěr pak přichází lokality Hroznětínska, které v zásadě odpovídají papežské confirmaci z roku 1273. Zde ale nebyl účel zmapovat skutečný stav, nýbrž zdůraznit nárok kanonie na nevyplacenou prodejní sumu 1500 kop českých grošů. Statky jako takové nebyly od roku 1434 v rukou tepelských premonstrátů.¹⁹⁰³ Opat Zikmund tedy převzal klášterství, které se skládalo ze dvou více méně kompaktních celků: centrální domény, zahrnující dvě městečka, 57 vsí a část jedné vesnice, a 10 vsí v okolí Krukanic. Kromě toho patřili kanonii ještě tři osdlí žijící v Nové Vsi, která ležela uvnitř bezdružického panství. Naproti tomu uvnitř tepelského klášterství byla část Bezvěrova v cizích rukou. Přinejmenším jedna klášterní ves – Křivce – měla v roce 1459 zástavního pána. V případě Nežichova, Prachomet, Bezděkova, Branišova, Janovce a Děčkovic to nelze jednoznačně vyloučit, jelikož není známo, kdy byly vyplaceny. Na možnou zástavu Dřevohryz by ukazoval predikát jistého Buška z Prachomet, který seděl roku 1461 v Dřevohryzech.¹⁹⁰⁴ Je pravděpodobné, že kanonii mělo patřit v té době rovněž osm dvorů ležících na území třebelského panství ve vsi Ostrovce, čtyři na jižním konci vsi nalevo od silnice z Ošelína a tři

¹⁹⁰² Existence této vsi je nejistá. Nelze totiž vyloučit, že slovo Grun by mohlo být součástí předchozího jména, které by tak bylo zkomolené („*Tiphenpachgrun*“). Na druhou stranu se nabízí ztotožnění s vesnicí „*Brun*“, která je jmenována ve výčtu vsí Hroznětínska v rámci privilegia z roku 1386 (*CIM IV/1*, s. 192, č. 130). Grun jako samostatnou lokalitu chápal Pelikán, který ji ale identifikoval jako Grün neboli Louku u Bečova (J. PELIKÁN, *Rozsah panství*, s. 180), což by bylo velmi nepravděpodobné.

¹⁹⁰³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L119, listina z 29. 9. 1434 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L119/charter> [cit. 12. 11. 2015].

¹⁹⁰⁴ Ibidem, L146, listina z 22. 5. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L146/charter> [cit. 12. 11. 2015].

na horním konci, přičemž poslední se nacházel naproti nim přes cestu.¹⁹⁰⁵ Poddanský plat z těchto dvorů měl činit 12 kop 48 pražských grošů. Ve výčtu královské konfirmace se dvory nenacházely snad proto, že si je uzurpoval Jan z Volfštejna a na Třebli spolu se synem Vilémem, kteří vrátili dvory klášteru teprve na základě příkazu krále Jiřího v květnu roku 1461.¹⁹⁰⁶

Právě zábory od okolní šlechty spolu se zástavami představovaly pro klášterní majetek ve druhé polovině 15. století největší nebezpečí. Instituce zástavy klášterních statků či platů mohl využívat kromě samotného kláštera i panovník, který se k tomuto kroku v případě Teplé uchýloval výjimečně. V době poděbradské a jagellonské se tak stalo patrně jenom v roce 1469 potom, co kanonie definitivně přešla do protijiríkovského tábora. V důsledku čehož král Jiří zastavil postupně mezi červnem a prosincem ves Čerňovice (Jindřichovi a Janovi z Úlic za 600 uherských zlatých),¹⁹⁰⁷ 12 kop pražských grošů platu ze vsi Ostrovce (Vavřincovi a Kašparovi z Videršperka za 150 kop českých grošů)¹⁹⁰⁸ a ves Poutnov s mlýnem (Kuneši Pelarovi za 200 rýnských zlatých).¹⁹⁰⁹ Opatu Zikmundovi se ale podařilo nebezpečný vývoj zvrátit, když získal od hieropolitánského biskupa a komisaře křížové výpravy Jana koncem května 1470 povolení navštívit krále Jiřího.¹⁹¹⁰ Vyjednávání s panovníkem bylo úspěšné a zástavy z jeho strany ustaly. Jinak tomu ale bylo se zapisováním statků samotným klášterem, k čemuž docházelo v případě, že se řeholníci dostali do finančních těžkostí. Taková situace nastala v roce 1463, kdy opat spolu s konventem dlužil Humprechtovi z Kočova a na Chodové Plané 50 kop českých grošů, a proto mu v té sumě zastavil na pět let Nový mlýn pod Úšovicemi a Zátockou louku.¹⁹¹¹ Pro kanonii jistě nebyl problém tuto zástavu poté vyplatit, když se jednalo o relativně malou částku a zástava byla ještě časově omezená. Jiná situace nastala v roce 1466, kdy tepelští premonstráti potřebovali větší částky zejména na financování podpory krále Jiřího. Jistě z tohoto důvodu obdrželi od téhož panovníka v polovině prosince 1465 povolení, že si mohli vypůjčit částku od 100 do 1000 kop českých

¹⁹⁰⁵ Ukazuje na to obrat v listině, že dvory „od starodávna příslušely k klášteru Teplskému“.

¹⁹⁰⁶ Ibidem, L146, listina z 22. 5. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L146/charter> [cit. 12. 11. 2015]. Jedná se o první doklad toho, že ostrovecké dvory patřily tepelskému klášteru.

¹⁹⁰⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 256r.

¹⁹⁰⁸ Ibidem, fol. 260v.

¹⁹⁰⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L119, listina z 29. 9. 1434 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L119/charter> [cit. 12. 11. 2015]. Patrně se nejednalo o celou ves, ale pouze jen o její část, která patřila klášteru. V případě bezejmenného mlýna je možné ztotožnění s mlýnem nazývaným „*Rotenmühle*“, z něhož pocházel jistý Albrecht Mulner, poddaný Hanuše Spera, v jehož prospěch intervenovala jeho vrchnost u opata Zikmunda v roce 1481. Albrecht měl totiž spor s klášterním poddaným Wagenerem z Číhané, který řešil rychtář spolu s radou v Mnichově (NK ČR, sign. Teplá B.45, missiv na zadním předešlém). Místní souvislosti nevylučují, že se „*Rotenmühle*“ mohl nacházet v blízkosti Poutnova.

¹⁹¹⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 96r–96v.

¹⁹¹¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L155, listina z 11. 11. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L155/charter> [cit. 12. 11. 2015].

grošů, nebo zastavit v téže sumě klášterní statky.¹⁹¹² Řeholníci nejprve v březnu zastavili Tepelským za 200 kop grošů plat 20 kop pražských grošů na krčmě v Teplé a posléze v červenci Markvartovi z Hrádku za 246 kop pražských grošů ves Rozněvice.¹⁹¹³ Na počátku 70. let se dostal klášter opět do finančních těžkostí, jelikož jeho městečka i vesnice utrpěla díky probíhající válce škody a nebyly tudíž schopny odvádět poddanské platy.¹⁹¹⁴ Řeholníci byli proto nuceni v roce 1472 zastavit dvůr Krukanice za 300 kop pražských grošů a ves Pernarec za 364 uherských zlatých a 146 kop míšeňských grošů.¹⁹¹⁵ Neznámo kdy, snad roku 1466 nebo 1472, zastavil opat Zikmund ves Boněnov s mlýnem pod horou Nedvězí Jindřichu Bavarovi ze Švamberka.¹⁹¹⁶ Mnohdy mohlo dojít po nějaké době ke změně zástavního pána. Tak v roce 1489 získal zástavní listy na ves Čerňovice od Jana z Úlic, kterému král Vladislav v roce 1474 rozšířil zástavu na dobu jeho života,¹⁹¹⁷ Bohuslav ze Švamberka.¹⁹¹⁸ Zástava Poutnova přešla po smrti Kunce Pelara roku 1477 na Hanuše Spera a vdovu po Pelarovi.¹⁹¹⁹ Ves Křivce byla dokonce v roce 1473 se souhlasem kláštera dále zastavena Bohuslavem ze Švamberka švamberskému hejtmanu Mikulášovi z Příbrami.¹⁹²⁰ Rovněž ves Boněnov i s mlýnem nezůstala v rukou původního zástavního majitele, Jindřich Bavor ze Švamberka ji totiž postoupil Jiříkovi Bezduřickému z Kolovrat.¹⁹²¹ Zrušit ale takovou zástavu nebylo pro klášter vůbec jednoduché, jelikož na to musel shromáždit dostatečné finance. Příhodnější podmínky pro postupné vyplácení se kanonii naskytly po roce 1486, kdy se začalo těžit stříbro při severozápadní hranici centrálního panství. Zdá se, že v první řadě se řeholníci snažili získat zpět statky zastavené králem. Je pravděpodobné, že opatu Zikmundovi se to podařilo ve všech třech případech královských zástav: Čerňovic (1490),¹⁹²² platu v Ostrovcích (po 1487 a před 1506)¹⁹²³ a Poutnova (po 1480/1481 a před 1506).¹⁹²⁴ Ke statkům zastaveným

¹⁹¹² Ibidem, L163, listina z 15. 12. 1465 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L163/charter> [cit. 12. 11. 2015].

¹⁹¹³ Ibidem, L165, listina z 12. 3. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/charter> [cit. 12. 11. 2015] a L166, listina z 9. 7. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L166/charter> [cit. 12. 11. 2015].

¹⁹¹⁴ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/8, list z 25. 1. 1472.

¹⁹¹⁵ A. SEDLÁČEK (ed.), *Zbytky*, s. 282, č. 1859.

¹⁹¹⁶ *Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526 I. 3/I*, Praha 1980, s. 1211–1212, č. 5032.

¹⁹¹⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 256 r–v.

¹⁹¹⁸ Ibidem, fol. 257r–v.

¹⁹¹⁹ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně sign. 15, fol. 41r–42r.

¹⁹²⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L172, listina z 1. 9. 1473 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L172/charter> [cit. 12. 11. 2015].

¹⁹²¹ *Soupis I. 3/I*, s. 1211–1212, č. 5032.

¹⁹²² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L195, listina z 20. 4. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L195/charter> [cit. 12. 11. 2015].

¹⁹²³ V roce 1487 řešil komorní soud spor mezi bratry z Videršperka a Jiříkem Cebivským o 20 kop platu v Ostrovcích, který původně patřil tepelskému klášteru a který Jiřík zadržoval (*AČ VIII*, s. 477–478, č. 556). Podle analisty Václava Schillinga měl opat Zikmund vyplatit Kašparu z Videršperka za ves Ostrovce, respektive za plat, 180 kop míšeňských grošů (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 130r). Zmíněná částka ale neodpovídá

samotnou vrchností se nedostávají zprávy v pramenech,¹⁹²⁵ ale lze očekávat, že velkou část z nich se podařilo řeholníkům vyplatit ještě za opata Zikmunda: ves Křivce (po 1483)¹⁹²⁶ a dvůr Krukanice (po 1483, před 1501).¹⁹²⁷ To se ale netýkalo Boněnova, který byl zastaven až do roku 1529.¹⁹²⁸ Lze tedy shrnout, že zástavy nebyly pro klášter příliš výhodné, jelikož často trvaly i několik desítek let (Černovice 21 let či Boněnov více jak půl století). Po tuto dobu se musel konvent obejít bez poddanských platů ze zapsaných statků. Navíc hrozilo riziko, že by se již nemuselo podařit některou ves vyplatit.

Další riziko pro soudržnost klášterství představovala násilná zabírání statků okolní šlechtou, ke kterým docházelo zejména za války mezi králem Jiřím a panskou jednotou. Kanonii nezachránila ani opatova snaha z dubna 1466 svěřit klášter i s majetky pod ochranu papeže.¹⁹²⁹ Část tepelských statků si uzurpovali někdy v období poslední čtvrtiny roku 1467 a první čtvrtiny roku následujícího sousedé z řad panské jednoty.¹⁹³⁰ Jednalo se v první řadě o Jindřicha mladšího z Plavna, do jehož moci se dostala severozápadní část centrálního klášterního panství (Jankovice, Hoštce, Babice, Rájov, Číhaná, Bohuslav, Popovice,

zástavní sumě, která činila 150 kop českých grošů neboli 300 kop míšeňských grošů (ibidem, fol. 260v). I když je uvedená zaplacená suma zřejmě chybná, lze ze zprávy vyvozovat, že za opata Zikmunda skutečně proběhlo vyplacení zmíněného platu.

¹⁹²⁴ Roku 1480 ještě intervenoval Hanuš Sper u tepelského opata za poddaného z Poutnova (NK ČR, sign. Teplá C.62, missiv na zadním přidešti). Podobně se také zastával o rok později svého poddaného z mlýna „Rotemüle“ (NK ČR, sign. Teplá B.45, missiv na zadním přidešti), který měl patrně zastavený společně s Poutnovem. Dle Tepelských análů vyplatil opat Zikmund Hanuš Sperovi za znovuzískání Poutnova 160 kop míšeňských grošů (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 130r). V případě, že by byl kurz jeden rýnský zlatý za 24 pražských grošů, odpovídala by vydaná suma původní zástavní částce 200 zlatých rýnských. Horní časová hranice pro vyplacení je ale vymezena až smrtí opata Zikmunda roku 1506.

¹⁹²⁵ To se týká zejména Pernarce a Rozněvic.

¹⁹²⁶ Přinejmenším ještě v roce 1483 byl zástavním pánem stále Mikuláš z Příbrami (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L205, pag. 11, opis listiny z 9. 5. 1483 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 12. 11. 2015]).

¹⁹²⁷ K roku 1483 je doložen jistý Zdebor z Prachomet a na Krukanicích, který byl s největší pravděpodobností tehdejší zástavním pánem klášterního dvora (ibidem, L205, pag. 11, opis listiny z 9. 5. 1483 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 12. 11. 2015]). Naproti tomu z missivu představeného minoritského kláštera ve Stříbře z roku 1501 jasně vyplývá, že byl krukanický dvůr v rukou tepelských řeholníků, kteří v něm měli svého správce (SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 35, list z 26. 8. 1501).

¹⁹²⁸ L. A. ZERLIK, *Das Stift*, s. 276.

¹⁹²⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 78v.

¹⁹³⁰ Analista Schilling přiřadil obsazení statků k roku 1468 (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 92v), což poté převzal i Hlinomaz (M. HLINOMAZ, *Klášter*, s. 95). Naproti tomu Waska předpokládá, že se tak stalo už v roce 1467, alespoň tedy v případě Úterý (K. WASKA, *Národnostní vývoj*, s. 127). V dobových pramenech se objevuje první zmínka o zabrání statků až v září 1468, kdy opat Zikmund zmiňoval v listu Jindřichovi staršímu z Plavna své právo na statky uzurpované Bohuslavem ze Švamberka (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 92r). Za nepřímý důkaz je možné považovat list Jindřicha mladšího z Plavna, který ve svém missivu z 19. dubna 1468 žádal tepelské řeholníky o poslání síti k lovu srnců a zajíců, pročež za tímto účelem k nim poslal jejich poddaného z Rankovic (ibidem, fol. 91r). Tuto ves si totiž uzurpoval zmíněný pán z Plavna. Dolní časovou hranici období pak tvoří bezpochyby vyrabování konventu lidmi okolních katolických šlechticů 29. května 1467 (ibidem, fol. 319r–v).

Rankovice a mlýny).¹⁹³¹ Naproti tomu jihovýchodní část centrální domény obsadil Bohuslav ze Švamberka, který zde měl zastaveny už od druhé poloviny 50. let 15. století Křivce. S jistotou je možné doložit, že se jednalo o městečko Úterý a sousední ves Olešovice, i když zabraných klášterních statků ze strany Švamberka bylo prokazatelně více.¹⁹³² Na zabírání klášterního zboží participovali zřejmě i další okolní šlechtici papežské strany,¹⁹³³ ale ti drželi statky jen omezenou dobu.¹⁹³⁴ Znovuzískání odtržených statků představovalo pro opata Zikmunda velmi náročný úkol, který měl mít ještě dlouhé trvání. Prvně bylo třeba přesvědčit papeže, aby nedovolil definitivní zcizení klášterních statků. Z těchto důvodů se prelát v únoru 1469 vydal či plánoval vydat k papežskému legátu Vavřincovi vybaven doporučením od Buriana z Gutštejna a dalších devíti členů rodu.¹⁹³⁵ Opatovo úsilí nakonec slavilo úspěch a uzurpátorům se nepodařilo legalizovat jejich kořist. Patrně počátkem roku 1474 byla učiněna za zprostředkování Zdeňka ze Šternberka a Viléma z Rýzmberka dohoda mezi klášteřem a Bohuslavem ze Švamberka. Podle té měl šlechtic vrátit všechny vsi a zboží s výjimkou městečka Úterý, jež si měl ponechat do doby, než by se v království vracela dobytá území, a jedné nejmenované vsi, kterou měl spolu se svým synem Hynkem užívat doživotně.¹⁹³⁶ Tuto smlouvu potvrdil počátkem roku 1474 jak zemský sněm,¹⁹³⁷ tak král Vladislav.¹⁹³⁸ V případě pánů z Plavna se sněm usnesl tak, že měli vrátit klášteři jeho statky, aniž by požadovali nějaké poplatky.¹⁹³⁹ Navíc ještě v březnu téhož roku získal tepelský prelát od krále Vladislava velké privilegium, ve kterém panovník kromě toho, že potvrdil klášteři privilegia vydaná jeho předchůdci a obecně všechny klášterní statky, tak rovněž povolil

¹⁹³¹ Poprvé jmenovitě doloženy v listině krále Vladislava z roku 1477 (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, listina z 22. 12. 1477 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L180/charter> [cit. 18. 11. 2015]). Schilling doplňuje výčet ještě o ves Tisovou a mlýny „*Stronmühl*“ a „*Schirentinger mühl*“, který se měl počátkem 17. století jmenovat „*Rotemühl*“ (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 92r). Zabraní těchto lokalit není ale možné již dnes podepřít dobovými prameny. Jen je třeba zmínit, že již roku 1481 existoval v této oblasti mlýn, který se nazýval „*Rotemüle*“ (NK ČR, sign. Teplá B.45, missiv na zadním příděšti).

¹⁹³² V narovnání mezi klášteřem a Bohuslavem ze Švamberka z roku 1475 je výslovně uvedeno, že mocný šlechtic má postoupit „*všeho zboží Teplského, v kteréž jse jest uvázal byl tuto válku a v držení jest, kromě Úterého a Volešovic*“ (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L175, listina 8. 8. 1475 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L175/charter> [cit. 18. 11. 2015]). Analista na tomto místě uvádí jmenovitě ještě Křivce a Čerňovice (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 92v). To se ale nezdá příliš pravděpodobné, jelikož Křivce měl Bohuslav ze Švamberka v době uzurpace v zástavě a Čerňovice i s mlýnem měl opat spolu s konventem podle zmíněného narovnání teprve postoupit Bohuslavovi a jeho synu Hynkovi.

¹⁹³³ Ibidem, fol. 92v.

¹⁹³⁴ Nejpozději do počátku roku 1474 se vsi, kterých se zmocnili nejmenovaní sousedé, vrátily zpět klášteři, jelikož zemský sněm v Benešově řešil jen klášterní statky zabrané pány z Plavna a Bohuslavem ze Švamberka (AČ IV, s. 472, č. 18).

¹⁹³⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L169, list z 10. 2. 1469 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L169/charter> [cit. 18. 11. 2015].

¹⁹³⁶ Zachováno v pozdějším potvrzení krále Vladislava (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 258v–259r).

¹⁹³⁷ AČ IV, s. 472, č. 18.

¹⁹³⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 258v–259r.

¹⁹³⁹ AČ IV, s. 472, č. 18.

kanonii vyplatit zastavená zboží. Přitom přislíbil, že statky kláštera nebudou napříště zastavovány českými králi.¹⁹⁴⁰ Navzdory tomu se ale ani jeden z uzurpátorů nehodlal snadno nabyté kořisti vzdát. Bohuslav ze Švamberka si vymohl počátkem srpna 1475 novou úmluvu, která pro něho byla výhodnější než ta předchozí a o níž se zasloužil Burian z Gutštejna a na Nečtinách. Tentokrát měl Švamberk vrátit klášteru všechn majetek, který mu zabral, kromě městečka Úterý a vsi Olešovice. Ty mohl držet až do doby, než by se v Čechách vracela dobytá zboží. Na oplátku měli řeholníci postoupit Bohuslavovi a Hynkovi na dobu jejich životů ves Čerňovice i s mlýnem. Kromě toho měla kanonie ještě oběma jmenovaným platit po tři roky vždy na sv. Havla a sv. Jiří 15 kop grošů.¹⁹⁴¹ Opat spolu s konventem svoji část dohody ještě téhož roku splnil, když zapsal klášterní ves Čerňovice spolu s mlýnem doživotně Bohuslavovi a jeho synovi.¹⁹⁴² Zřejmě i šlechtický soused se prozatím držel úmluvy a předal tehdy klášteru zabrané vsi. Za to Jindřich mladší z Plavna nesplnil podmínky benešovské smlouvy, i když byl v březnu 1475 napomínán jak králem Vladislavem, tak patrně i Zdeňkem ze Šternberka.¹⁹⁴³ Tehdy získal na svou stranu českou královnu Johanu, která se za něho přimlouvala u krále Vladislava.¹⁹⁴⁴ Ještě v roce 1477 zadržoval Jankovice, Hoštce, Babice, Rájov, Číhanou, Bohuslav, Popovice, Rankovice a mlýny.¹⁹⁴⁵ Opat Zikmund tedy naléhal na krále Vladislava, který v říjnu 1479 přikázal pánovi z Plavna, aby vsi klášteru konečně vrátil. Očekávaný účinek se ale opět nedostavil.¹⁹⁴⁶ Zdá se, že českých panovník ještě několikrát pána z Plavna upomínal, než se dotýčný ukořistěných statků vskutku vzdal. Stalo se tak asi někdy po polovině 80. let 15. století.¹⁹⁴⁷ Rovněž s Bohuslavem ze Švamberka byly ještě komplikace, jelikož odmítal odevzdat Úterý s Olešovicemi, přestože se jinde v Čechách vracela dobytá zboží. Roku 1480 se na něho v tomto duchu obrátil opat Zikmund spolu s konventem, ale neuspěli, jelikož se jejich soused vymlouval na to, že rovněž Jan z Vřesovic

¹⁹⁴⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L173, listina z 20. 3. 1474 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L173/charter> [cit. 18. 11. 2015].

¹⁹⁴¹ Ibidem, L175, listina 8. 8. 1475 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L175/charter> [cit. 18. 11. 2015].

¹⁹⁴² Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 227.

¹⁹⁴³ *AC V*, s. 361, č. 78.

¹⁹⁴⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 112r–v.

¹⁹⁴⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L180, listina z 22. 12. 1477 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L180/charter> [cit. 18. 11. 2015].

¹⁹⁴⁶ O tom informuje pouze analista Schilling (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 101r).

¹⁹⁴⁷ Poslední známý list krále Vladislava v této záležitosti adresovaný pánovi z Plavna se dochoval bez datace, ale podle místa vydání (Pražský hrad) se dá vyvozovat, že byl sepsán nejdříve v dubnu 1485 (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 112r–v). Analista ho řadí do roku 1483, což se ale zdá být s ohledem na zmíněné místo vydání a itinerář krále Vladislava chybné. Pokud by totiž missiv opravdu vznikl v roce 1483, musela by být jako místo vydání uvedena Praha.

držel stále jeho zboží odňaté od manětínského panství.¹⁹⁴⁸ Řeholníci se proto obrátili se stížností na krále Vladislava, který počátkem června 1480 Švamberkovi přikázal, aby se zachoval podle smlouvy z roku 1475.¹⁹⁴⁹ Je ale zřejmé, že ani panovníkova intervence nepomohla, jelikož ještě v roce 1483 je zmiňován jistý Jeroným z Blažima na Úterý.¹⁹⁵⁰ Lze pouze odhadovat, že se městečko Úterý a ves Olešovice mohly vrátit klášteru někdy v první polovině 80. let 15. století. Za zmínku stojí skutečnost, že klášter ještě navíc vynaložil za vykoupení Úterý 100 kop míšeňských grošů.¹⁹⁵¹ Lze tedy předpokládat, že v 90. letech už tepelští řeholníci opět spravovali celé své území, vyjma zastavených vsí.

Probíhající vojenské konflikty mnohdy ohrožovaly přímo existenci některých vsí. Válka ve druhé polovině 60. let a v 70. letech 15. století měla z tohoto pohledu pro tepelské klášterství fatálnější důsledky než husitské války. Ku příkladu ves Janovec měla být několik let před rokem 1476 vypálena a opuštěna jejími obyvateli. Opat Zikmund využil toho, že byla vesnice zničená, a rozhodl se na jejím území nechat vybudovat stejnojmenný rybník (dnešní Blažejský).¹⁹⁵² Navíc ze srovnání královské konfirmace (1459) a soupisu statků (1549) vyplývá, že řada lokalit je vůbec naposledy doložena právě ve zmíněné listině krále Jiřího.¹⁹⁵³ Jedná se o šest vsí: Adoltov, Bošov, Děčkovice, Lštění, Starou Ves a Lucko. Přitom ještě další dvě vesnice, Popovice a Pichl (dnešní Lípa), soupis tepelského zboží z poloviny 16. století nezná. Nelze tedy vyloučit, že tyto lokality mohly dočasně zaniknout. V každém případě ve skupině vsí, které jistě přestaly existovat, naprosto dominují lokality z bývalého vidžinského újezdu, tzn. z východní okrajové části centrálního tepelského panství. Lze se proto právem domnívat s ohledem na osud Janovce, že obzvláště toto území bylo v rámci tepelského klášterství nejvíce postiženo válečnými operacemi. Přitom je třeba rovněž zdůraznit, že se vojenské přepady klášterních vsí neděly za působení opata Zikmunda pouze v souvislosti s válkou mezi pražskými králi a panskou jednotou. Z pozdější doby jsou doložena přinejmenším dvě napadení tepelského klášterství. Obě postihla západní část centrálního panství, jelikož byla vedena z německých zemí. První zorganizoval v roce 1494 jistý měšťan z bavorského města Kitzingen a měly být při něm zapáleny některé nejmenované vesnice,

¹⁹⁴⁸ Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 227. V edici je chybně uveden rok 1486, kdežto v originálu je hůře čitelný rok 1480 (NK ČR, sign. XVII.C.14 – rukopis není foliován ani paginován). Navíc Tristram, který byl spoluvydavatelem listu, byl tepelským převorem jen do roku 1481, kdy se poté stal chotěšovským proboštem.

¹⁹⁴⁹ *AC XV*, s. 35–36, č. 79.

¹⁹⁵⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L205, pag. 11, opis listiny z 9. 5. 1483 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 18. 11. 2015].

¹⁹⁵¹ Zdrojem je pouze analista Schilling (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 130r).

¹⁹⁵² Opět je třeba spoléhat pouze na analistovo líčení (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 99r).

¹⁹⁵³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L142, listina z 2. 11. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter> [cit. 18. 11. 2015] a NA, Stará manipulace, inv. č. 2646, sign. P 73/3/2, kart. č. 1672, fol. 2r–8r.

odehnán dobytek a chycení někteří poddaní. Další útok postihl kanonii roku 1502, kdy přitáhli vojáci šlechtice Jindřicha Roteru z Míšně, kteří měli zcela vypálit ves Vlkovice a vyloupit vesnice Závišín, Zádub a Rájov. Přitom bylo údajně zabito šest poddaných a dvacet odvedeno.¹⁹⁵⁴ Zdá se, že v této době byl klášter schopen způsobené škody odstraňovat a k zanikání vsí již v důsledku vypálení nedocházelo.

Nejenom za válek bylo ohroženo území tepelského kláštera. I v dobách míru musel opat Zikmund odrážet pokusy dotíravého souseda Jana Trpístského z Gutštejna, který se snažil zejména v letech 1486 a 1487 nenápadně posouvat hranice svého panství na úkor klášterství. Nejprve si nárokoval pole ležící při hranicích procházejících mezi jeho Trstěnicemi a klášterními vesnicemi Stanovištěm, Chotěnovem a Holubínem u křižovatky dvou cest, přičemž jedna vedla do Trstěnic a druhá, označovaná jako Stará, do Mnišského lesa. Výpovědi řady poddaných obou vrchností z počátku září 1486 zpečetěné bratry Buškem a Viktorinem z Žeberka a na Plané pak prokázaly, že pole patřilo od dávné doby klášteru a že hranici panství tvořila právě zmíněná Stará cesta.¹⁹⁵⁵ Již počátkem listopadu stejného roku narovnali Bušek ze Žeberka a na Plané a Ctibor z Volfštejna a na Třebli spor mezi znesvářenými sousedy, kdy jedním ze tří bodů bylo stanovení hranice opět u Trstěnic. Ta měla být značena kameny a měla ji představovat Nová cesta.¹⁹⁵⁶ Patrně hranic poblíž Trpíst se týkal další spor,¹⁹⁵⁷ který řešil purkrabí Pražského hradu Mareš ze Švamberka spolu s rytířem Václavem z Brodce. Tentokrát Jan Trpístský z Gutštejna popíral, že by hranici panství tvořil tamější potůček, a snažil se své území tak rozšířit. Arbitři ohledali místo a vyslechli svědky, kterými „*mnoho starých lidí bylo s obú stran*“. Ti v zásadě potvrdili opatovo tvrzení, „*že ten potok jest meze*“. Když Trpístského plány opět zmařily výpovědi poddaných, tak se poradil se svými přáteli a poté uznal potok za právoplatnou hranici svého panství.¹⁹⁵⁸ Zdá se tedy, že opatu Zikmundovi se dařilo držet nenasytného souseda na uzdě, i když ho to patrně stálo nemalé úsilí.¹⁹⁵⁹

¹⁹⁵⁴ Tyto události jsou známy díky výkladu tepelského analisty (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 119r a 123v).

¹⁹⁵⁵ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 84r–87r.

¹⁹⁵⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L205, pag. 14–15, opis listiny ze 7. 11. 1486 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 18. 11. 2015].

¹⁹⁵⁷ Jako jediné konkrétní místo je zmíněna „*hora, jenž slove Jestřebie*“, kterou se nepodařilo lokalizovat. Lze se ale opřít o tvrzení Mareše ze Švamberka, podle kterého přijel „*na meze ku panu Janovi Trpiestskému z Gutštejna*“. Jelikož neuvedl jiné určující místo, lze předpokládat, že přijel k sídlu dotyčného šlechtice, kterým byla tvrz v Trpístech.

¹⁹⁵⁸ Ibidem, L205, pag. 15–16, opis listiny z 13. 3. 1487 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 18. 11. 2015].

¹⁹⁵⁹ Doloženy jsou ještě dva spory Jana Trpístského. Jeden vedl s pernareckým farářem o desátky už v roce 1482 (APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-6, pag. 243–246). Ve druhé rozepři, která není datována,

Období opata Zikmunda nebylo charakteristické rozšiřováním pozemkového majetku tepelského kláštera. Prelát se zaměřoval zejména na vyplacení zástav a znovuzískání zabraných statků. Na nákupy nového zboží se prostě nedostávaly finance. Situace se začala měnit až od 90. let 15. století, tedy na samém sklonku jeho spravování kláštera. Řadu investic zahájila koupě manského dvora v Mnichově od Kašpara z Neuperga za 150 kop pražských grošů v dubnu 1495.¹⁹⁶⁰ V tomto případě mohly motivy získání dvora souviset s přetvářením Mnichova v tržní městečko. O rok později v březnu vyhověl král Vladislav prosbě opata Zikmunda a převora Matouše a svolil, aby si mohl klášter koupit platy a důchody ve výši 30 až 40 kop pražských grošů a poté si je nechat zapsat do zemských desek.¹⁹⁶¹ Buď v této době, nebo spíše už v první polovině 60. let 15. století koupil opat Zikmund dům v Plzni, který měl přijít kanonii na 483 kop míšeňských grošů. Přitom za jeho obnovu byla poté vynaložena ještě obdobná částka.¹⁹⁶² První datovaná zmínka o domu tepelského opata pochází z počátku června 1501.¹⁹⁶³ Ve stejném roce v říjnu uskutečnil tepelský prelát výtečný tah, když se mu podařilo od sester z Kočova a na Chodové Plané dokoupit druhou polovinu dnešního rybníka Regent včetně mezí okolo splavu a pod hrází až do potoka za vysokou částku 600 kop českých grošů.¹⁹⁶⁴ Kromě toho nelze vyloučit, že mezi statky kláštera se mohly dočasně zařadit zemanský dvůr ve Štipoklasech u Číhané (někdy po roce 1492) a Křínov u Plané (možná po roce 1504).¹⁹⁶⁵

4.2.1.4. Období let 1507–1549

Než bude přikročeno k přetlumočení soupisu klášterních statků z roku 1549, jednoho z nejdůležitějších pramenů pro vývoj pozemkového majetku, který je bezpochyby relevantní i pro druhou polovinu 15. století, je třeba alespoň stručně nastínit hlavní majetkové transakce období let 1507 až 1549, jejichž znalost je pro porovnání s Jiříkovou konfirmací z roku 1459 nezbytná. Celkově lze charakterizovat vymezený úsek z hlediska území klášterství jako relativně neměnný, pokud by nebyly zohledněny zástavy. Úspěch slavil opat Antonín (1526–

byl protistranou opět tepelský opat a jednalo se o vedení vody z potoka u Krukakanic (Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně sign. 15, fol. 83v–84r).

¹⁹⁶⁰ Ibidem, fol. 66v–68r.

¹⁹⁶¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L215, listina z 18. 3. 1496 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L215/charter> [cit. 18. 11. 2015].

¹⁹⁶² Tyto informace zprostředkovává Schilling (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 130r).

¹⁹⁶³ J. STRNAD (ed.), *Listář II*, s. 425–426, č. 522.

¹⁹⁶⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L226, listina z 19. 10. 1501 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L226/charter> [cit. 18. 11. 2015].

¹⁹⁶⁵ Napovídaly by tomu listiny bývalých majitelů uložené dodnes v klášterním archivu (ibidem, L202, listina z 12. 4. 1492 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L202/charter> [cit. 18. 11. 2015] a L240, listina z 8. 10. 1504 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L240/charter> [cit. 18. 11. 2015]. V případě dvora ve Štipoklasech to předpokládá též Sedláček (A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 127).

1535)¹⁹⁶⁶, kterému se podařilo v roce 1529 více jak po půl století vyplatit ves Boněnov od Wolfganga z Racova a na Bezdržicích za 663 zlatých.¹⁹⁶⁷ Kromě toho měl koupit i nějaké statky v Bezvěrově a Mnichově.¹⁹⁶⁸ Za stejného preláta zažila ale kanonie obrovskou pohromu, když v roce 1530 zastavil král Ferdinand I. Janu Pluhovi z Rabštejna a na Bečově velké množství klášterních statků v obrovské sumě 10 000 rýnských zlatých. Konkrétně se jednalo o městečko Mnichov, dva selské statky v Pramenech,¹⁹⁶⁹ vsi Tisovou, Otročin, Bohuslav, Popovice, Rájov, Číhanou, Sítiny s přiléhajícím mlýnem „Heroltsmul“,¹⁹⁷⁰ Poutnov, Rankovice, Zádub, Závašín, klášterní dvůr a selský dvůr v Dolním Kramolíně spolu se dvěma mlýny,¹⁹⁷¹ Chotěnov, Holubín, Pístov, Stanoviště a Martinov.¹⁹⁷² Netrvalo dlouho a již v roce 1534 získal Jan Pluh do zástavy za 2000 rýnských zlatých od panovníka další tři klášterní vsi: Úšovice, Vlkovice a Milhostov.¹⁹⁷³ Tak ztratili tepelští premonstráti kontrolu nad západní, severozápadní a severní částí centrálního panství a zároveň přišli i o necelou čtvrtinu příjmů z poddanských platů.¹⁹⁷⁴ O deset let později pak zastavil Kašpar Pluh z Rabštejna dále vsi Otročin a Poutnov v sumě 3000 rýnských zlatých Jindřichovi z Plavna.¹⁹⁷⁵ Tím jsou vyčerpány zhruba nejdůležitější události a lze tedy přistoupit k vlastnímu soupisu klášterních statků z roku 1549, který obsahoval následující lokality: město Teplá společně se vsí Jankovice příslušející k městskému právu, městečko Úterý dohromady se vsí Olešovice patřící rovněž k městskému právu, vesnice Křepkovice, Pěkovice, Beranovka, Bezvěrov, Mrázov, Domaslavičky, Hostíčkov, kde patřilo klášteru 16 osedlých a ostatní Mořici Šlikovi, Boněnov, Výškovice, Vysočany, Ovesné Kladruby, Milhostov, Horní Kramolín, Služetín, Hoštec, Babice, Rankovice, Beranov, Kladruby a tamější panský dvůr, Prachomety, Bezděkov, Branišov, Nežichov, Dobrá Voda, Dřevohryzy, Vidžín, Křivce, Zahrádka, Staré Sedlo, Beroun, Nezdice, kde byli dva klášterní osedlí a ostatní patřili k Bezdržicím, Ostrovce, kde bylo osm klášterních dvorů a zbytek příslušel k Třebli, Pernarec a panský dvůr Krukanice, Černovice, Rozněvice, Břeží, Hvozďany, Číhaná a Budeč. Dále následovaly statky zastavené Janu Pluhovi z Rabštejna a na Bečově: městečko Mnichov, Rájov, Číhaná, Stanoviště, Bohuslav, Otročin, který byl v držení

¹⁹⁶⁶ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 386.

¹⁹⁶⁷ L. A. ZERLIK, *Das Stift*, s. 275.

¹⁹⁶⁸ M. HLINOMAZ, *Klášter*, s. 44.

¹⁹⁶⁹ Zpřesněno – A PROFOUS – J. SVOBODA, *Místní jména IV* s. 12.

¹⁹⁷⁰ Zpřesněno – A PROFOUS, *Místní jména III*, s. 546.

¹⁹⁷¹ Zpřesněno – A PROFOUS, *Místní jména II*, s. 365.

¹⁹⁷² L. A. ZERLIK, *Das Stift*, s. 277.

¹⁹⁷³ Ibidem, s. 278.

¹⁹⁷⁴ NA, Stará manipulace, inv. č. 2646, sign. P 73/3/2, kart. č. 1672, fol. 6r a 8r.

¹⁹⁷⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L274, listina z 23. 4. 1544 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L274/charter> [cit. 18. 11. 2015].

Jindřicha z Plavna, Tisová, Sítiny, Zádub, Závišín, Chotěnov, Martinov, Holubín, Pístov, Dolní Kramolín, kde se nalézaly pouze dva mlýny, Poutnov, který držel také Jan z Pintic, Prameny, kde byli dva klášterní osedlí, panský dvůr Dolní Kramolín, Úšovice a Vlkovice. Na konec je uvedeno městečko Hroznětín se vším příslušenstvím a u toho informace, že bylo klášteřem prodáno císaři Zikmundovi a dosud nebylo konventu zapláceno.¹⁹⁷⁶ Když dojde k zanesení vyjmenovaných lokalit do mapy a následnému srovnání se stavem roku 1459, je možné vynést zajímavý závěr. Pokud zůstanou stranou vsi, které s největší pravděpodobností zanikly a které byly zmíněny výše, vyplývá, že se území tepelského klášterství během zhruba 100 let téměř nezměnilo. Nově se objevili dva osedlí v Pramenech, které jinak patřily k bečovskému panství. Nelze vyloučit, že tento přírůstek může mít souvislost se zahájením těžby stříbra v tamější oblasti ve druhé polovině 80. let 15. století. Naproti tomu ves Hostičkov již není brána jako čistě klášterní, jako tomu bylo roku 1459. To ale není žádná novinka, jelikož přinejmenším od roku 1465 se o ni dělil klášter s Prokopem ze Švamberka.¹⁹⁷⁷ Opačná situace nastala u vsi Bezvěrova, která patřila klášteru v roce 1549 již celá, což je zřejmě důsledek zmíněných aktivit opata Antonína.¹⁹⁷⁸ Tepelské klášterství se tedy jeví z hlediska svého území jako velice stabilní celek, který úspěšně přečkal během druhé poloviny 15. století, jak válečné dění a zábory, tak vlny zástav v 60. letech a první polovině 70. let. Nemalou zásluhu na tom měl opat Zikmund, který po zkonsolidování klášterství v 80. letech začal opět pozvolna nakupovat nemovitosti.

¹⁹⁷⁶ NA, Stará manipulace, inv. č. 2646, sign. P 73/3/2, kart. č. 1672, fol. 2r–8r.

¹⁹⁷⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L162, listina z 27. 7. 1465 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L162/charter> [cit. 18. 11. 2015].

¹⁹⁷⁸ M. HLINOMAZ, *Klášteř*, s. 44.

4.2.2. Klášterní hospodářství

4.2.2.1. Charakter hospodářství

Hospodářství tepelského kláštera mělo smíšený ráz, jelikož zahrnovalo složku jak rentovou, tak režijní. Jejich vzájemný poměr se postupně během středověku měnil. Lze ale předpokládat, že po celou dobu mělo převahu rentové hospodářství. V něm měly bez pochyby velmi významnou roli klášterní městečka. Ve druhé polovině 15. století ale dočasně poklesly příjmy z klášterních statků kvůli zástavám nebo uzurpacím. Do popředí se proto dostávalo režijní hospodářství, kdy se opat Zikmund patrně snažil řešit situaci podporou rybníkářství a těžby rud, zatímco produkce z dvorů obhospodařovaných klášterem spíše stagnovala.

4.2.2.2. Rentové hospodářství:

4.2.2.2.1. Poddanské platy

Přestože dávky od poddaných představovaly zřejmě hlavní část klášterních příjmů, nedochovalo se z období středověku příliš konkrétních zpráv o jejich výši. Jsou k dispozici pouze k několika málo lokalitám. Jedná se o dvě vsi uvnitř klášterství (Čerňovice a Domaslavičky) a dále o poddané ze dvou vesnic ležících na území cizích panství (Nová Ves a Ostrovce). Nejzjevněji je zmapována poddanská renta Čerňovic, která je rozepsána v rámci emfiteutické listiny z roku 1358. Podle ní měli tamější obyvatelé odvádět rentu jak v penězích, tak naturáliích. Dvakrát v roce, na svatého Jiří a na svatého Havla, měli platit 16 českých grošů z jednoho lánu. Naproti tomu naturální renta se odevzdávala na svatého Václava a obnášela z jednoho lánu čtyři strychy tepelské míry žita, dva strychy ječmene, dva strychy ovsa, jeden strych pšenice, půl strychu hrachu, jednu husu, šest kuřat, 30 vajec a dva sýry. Na místo roboty platili rolníci dvakrát ročně, na svátek Očištění Panny Marie a na svatého Jakuba, celkovou sumu čtyř kop pražských grošů a čtvrt hřivny. Dále bylo také stanoveno, že na obecné berni se měli podílet 25 českými groši z lánu. Dýmné měli platit dle zvyku.¹⁹⁷⁹ Zdrojem zprávy o poddanském platu ze vsi Domaslavičky je rovněž klášterní listina. V té se roku 1391 opat Bohuš společně s konventem zavázal sloužit mše za osoby, které jim darovaly zmíněnou ves. Její obyvatelé platili na svatého Jiří tři kopy bez 12 českých grošů a stejnou částku i na svatého Havla.¹⁹⁸⁰ Další zpráva o výši peněžní renty se vztahuje

¹⁹⁷⁹ RBM VII, s. 3, č. 2.

¹⁹⁸⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L89, listina z 23. 4. 1391 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter> [cit. 12. 10. 2015].

k 2,5 země v Nové Vsi, kterou klášter v roce 1330 koupil od Vyšemíra z Bezdržic. Osedlí na této půdě odváděli roční úrok tři kopy a dva a půl českých grošů.¹⁹⁸¹ V zásadě poslední známá informace o konkrétní výši peněžní renty pochází z roku 1461 a podle ní vlastnila kanonie ve vsi Ostrovce osm dvorů, přičemž každý dvůr měl dvakrát ročně platit úrok 48 pražských grošů.¹⁹⁸² Klášterní osedlí z uvedené vsi tedy odváděli své vrchnosti 12 kop 48 českých grošů ročně. Když král Jiří v roce 1469 tento plat zastavil, hovořil v této souvislosti pouze o 12 kopách.¹⁹⁸³ Naproti tomu v roce 1477 král Vladislav slíbil, že v budoucnu nebudou čeští panovníci zastavovat plat 13 kop pražských grošů ze vsi Ostrovce.¹⁹⁸⁴ V obou případech se ale bez pochyby ve skutečnosti jednalo o úrok ve výši 12 kop a 48 českých grošů. Alespoň rámcovou představu o výši peněžní renty z několika málo vsí mohou poskytnout dochované zlomky dvou výběrčích rejstříků z klášterního velkostatku. První z nich pochází z druhé poloviny 13. století a zahrnuje Úterý (104 jmen včetně šesti mlynářů) a Olešovice (27 jmen). Jednotlivý záznam je v něm tvořen pouze jménem a finanční částkou, jejíž měna není zcela zřejmá. O rozsahu půdy rejstřík mlčí.¹⁹⁸⁵ Z těchto důvodů je třeba rezignovat na využití tohoto pramene. Druhý rejstřík, z něhož se dochovaly dva fragmenty, spadá zřejmě do první poloviny 15. století a kromě jednoho osedlého a sedmi mlynářů z neznámé vsi obsahuje poplatky osedlých z Dobré Vody. Přesněji řečeno se jedná o 18 jmen.¹⁹⁸⁶ Zbylí poplatníci jsou zřejmě zahrnuti pod pojmem „*obec*“,¹⁹⁸⁷ který je uveden na závěr a u kterého není uvedena jak plošná jednotka, tak finanční částka. Z vlastního rejstříku je možné vyvodit, pokud to čitelnost textu dovolí, že z uvedených 18 osedlých byli zřejmě dva lánici, dva třičtvrtělánici a 14 půlláníků. Láník platil 12 českých grošů, třičtvrtěláník 8 grošů a půlláník 6 nebo 8 grošů. Stav dochování a patrně i nekompletní výčet poplatníků ale nedovolují stanovit celkovou částku za vesnici.

Dosavadní přehled vypovídá o existenci renty peněžní a naturální. Nelze však pochybovat o tom, že někteří klášterní poddaní vykonávali rovněž robotu. Přinejmenším pro 15. století je k dispozici několik dokladů roboty vztahující se k jednomu poli ležícímu při hranici klášterního panství poblíž Trstěnic. Dle výpovědi z roku 1486 jezdili orat „*knězi*

¹⁹⁸¹ *RBM III*, s. 644, č. 1650.

¹⁹⁸² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L146, listina z 22. 5. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L146/charter> [cit. 12. 10. 2015].

¹⁹⁸³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 260v.

¹⁹⁸⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L180, listina z 22. 12. 1477 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L180/charter> [cit. 12. 10. 2015].

¹⁹⁸⁵ K. WASKA, *Národnostní vývoj*, s. 128–129.

¹⁹⁸⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. C.1, zadní a přední přideští. Čtení původního textu znesnadňují a v některých případech i znemožňují novodobé přelepy a nápisy.

¹⁹⁸⁷ Srov. Rostislav NOVÝ, *Poddaní v husitské revoluci*, HT 4, 1981, s. 98.

opatovi na robotu“ starý Tulman z Chodové Plané, když za mlada sloužil jako pacholek v Holubíně, a dříve starý Mojžíš z Holubína. Jiný druh roboty tam vykonávala například matka Petra Zajdkara z Milhostova, která žala obilí.¹⁹⁸⁸ Je pravděpodobné, že zmíněné pole patřilo ke klášternímu dvoru v Dolním Kramolíně.

Dochované prameny neumožňují stanovit strukturu poddanské renty v rámci tepelského klášterství. Pouze je možné shrnout, že se uplatnily všechny druhy renty (peněžní, naturální i robota), z nichž s největší pravděpodobností převažoval první typ. Peněžní úrok byl odevzdáván v běžných termínech – na svatého Jiří (23. dubna) a svatého Havla (16. října). Další informace o výši peněžní renty hned z 10 vsí zároveň (Tisové, Poutnova, Boněnova, Hostíčková, Domaslaviček, Ostrovců, Nové Vsi, Rozněvic, Budče a Čerňovic) pochází až z roku 1576, kdy se kanonie chystala prodat zmíněné statky.¹⁹⁸⁹ Právě při této příležitosti došlo ke zmapování mj. též poddanských povinností. Promítat stav poddanských povinností z druhé poloviny 16. století do století 15. by mohlo být velice zavádějící, proto bude nadále věnována pozornost pouze čtyřem z „*pošacovaných*“ vesnic: Domaslavičkám, Čerňovicím, Nové Vsi a Ostrovců, ke kterým jsou k dispozici údaje ze středověku. Ve vsi Domaslavičky v roce 1576 pobývalo osm osedlých. Když bude opomenuta robota 10 ženců, která byla vykonávána za udělené svobody od vrchnosti, a 24 grošů za půl libry pepře, zůstane z povinností pouze peněžní renta. Ta obnášela dvě kopy 48 grošů na svatého Jiří a stejnou částku na svatého Havla. Naproti tomu 18 poddaných z Čerňovic, kteří hospodařili na nejúrodnější půdě klášterství, odvádělo všechny druhy renty. Peněžní obnášela tři kopy 48 grošů při Hromnicích, stejná částka při sv. Jakubu, devět kop 31 grošů při svatém Jiří. Naturálie představovaly 462 (7 ½ kopy a 12) slepic, 960 vajec, 128 strychů žita pernarecké míry, 64 strychů ječmene, 31 strychů a větel pšenice, 16 strychů hrachu, 32 hus a 64 strychů ova. Na robotu měli postavit 62 ženců. V případě Nové Vsi platili dva klášterní osedlí kromě poplatku za svobody na svatého Jiří jednu kopu grošů a na svatého Havla jednu kopu 30 grošů. V rámci vsi Ostrovce patřilo klášteru sedm osedlých, z nichž jeden držel dva lány. Ti odváděli úrok ve výši 12 kop 48 grošů dvakrát do roka. Poplatek za svobodu nelze opět reflektovat. Lze tedy shrnout, že osedlí ze vsí Domaslavičky, Nová Ves a Ostrovce platili v 15. století pouze peněžní rentu. V případě Domaslaviček, Čerňovic a Ostrovců se její výše v zásadě nezměnila za předpokladu, že groše uvedené v soupisu z roku 1576 byly české. Snad pouze plat z Ostrovců, který vychází dvojnásobně, byl uveden v groších míšeňských. U Čerňovic vychází jen nepatrný rozdíl. Celoroční renta za 32 lánů v roce 1358 by činila

¹⁹⁸⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 270r a 271r.

¹⁹⁸⁹ J. PELIKÁN, *Odprodej*, s. 142–143.

17 kop čtyři pražské groše. Naproti tomu v roce 1576 činí součet tří částí platu sumu 17 kop sedm grošů. Vyšší rozdíl je zřetelný u Nové Vsi, kde příjem poklesl z tří kop dvou a půl českého groše na dvě kopy 30 grošů. Tuto zdánlivou nesrovnalost je možné však vysvětlit úbytkem klášterních osedlých v Nové Vsi. K roku 1459 se v tamější vsi nalézali tři osedlí,¹⁹⁹⁰ kdežto v roce 1549 to byli již jen dva.¹⁹⁹¹ U vesnice Čerňovice došlo k převedení poplatku za robotu na reálnou robotu. Naturální dávky pak v zásadě odpovídají roku 1576 rozsahu 32 lánů podle emfyteutické smlouvy z roku 1358. Z předložených faktů lze vyvozovat závěr, že výše poddanské renty byla v zásadě neměnná, a to přinejmenším až do druhé poloviny 16. století.

Přehled o celkové výši příjmů kanonie z peněžní renty podává soupis klášterních statků z roku 1549. Podle něho z klášterních statků plynula suma 604 kop 12 míšeňských grošů šest parvů,¹⁹⁹² což nebylo v porovnání s předhusitskými příjmy jiných klášterů mnoho.¹⁹⁹³ Není ale pochyb o tom, že celková částka peněžní renty tepelského kláštera během 15. století klesala. Velký vliv na to měla zejména jak ztráta Hroznětínska roku 1434, tak pustnutí a zánik řady klášterních vsí zejména ve druhé polovině 15. století. S ohledem na pravidelná vydání kanonie, z nichž lze jmenovat např. speciální berni (200 kop českých grošů)¹⁹⁹⁴ a opravní peníze (25 kop českých grošů), která ukrajovala nemalou část z výnosu rentového hospodářství, lze vyvozovat na nezanedbatelnou roli režijního hospodářství.

4.2.2.2. Městečka kláštera Teplá

Městečka na území tepelského klášterství, která se postupně vyvinula z trhových vsí, hrála v rentovém hospodářství velmi důležitou roli. Nejpozději od první poloviny 13. století měl klášter k dispozici tři vsi, ve kterých se konaly týdenní trhy. Jednalo se o Teplou, Úterý a Hroznětín. Přičemž je možné přímo doložit trh nejprve v Hroznětíně (1219) a posléze v Teplé (1273).¹⁹⁹⁵ V případě Úterý vypovídá o existenci trhu a o dni v týdnu, kdy k němu

¹⁹⁹⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L142, listina z 2. 11. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter> [cit. 12. 10. 2015].

¹⁹⁹¹ NA, Stará manipulace, inv. č. 2646, sign. P 73/3/2, kart. č. 1672, fol. 5r.

¹⁹⁹² Jedná se o součet příjmů ze zboží v rukou kláštera (470 kop 26 míšeňských grošů) a ze zastavených statků (133 kop 49 míšeňských grošů šest parvů). – NA, Stará manipulace, inv. č. 2646, sign. P 73/3/2, kart. č. 1672, fol. 6r a 8r.

¹⁹⁹³ Jaroslav Čechura vypočítal, že roční peněžní příjem strahovského kláštera z jeho statků činil roku 1410 minimálně 760 kop českých grošů (J. ČECHURA, *Urbář*, s. 33) a v případě břevnovského kláštera se jednalo v roce 1406 dokonce o 1203 kop 58 českých grošů (Jaroslav ČECHURA – Marie RYANTOVÁ, *Urbář kláštera Břevnov z roku 1406*, ČNM, řada historická, 161, 3-4, 1992, s. 92).

¹⁹⁹⁴ První jistá zpráva o výši speciální berně pochází z roku 1418 (*CIM II*, s. 901, č. 701). Z pramenů ale nevyplývá, zda zůstala po celé 15. století nezměněná, když příjmy kanonie v podobě peněžní renty od poddaných výrazně poklesly.

¹⁹⁹⁵ U obou lokalit zmíněno v rámci výčtu klášterních statků: „*villam de Lyhtenstat cum foro*“ (*CDB II*, s. 162, č. 173) a „*villam Teplensem cum foro*“ (*CDB V/2*, s. 352, č. 707).

docházelo, již samotný český název vsi, jenž je doložen již k roku 1233.¹⁹⁹⁶ Význam trhu pro tuto lokalitu se uchoval rovněž v latinském a německém jménu (Novum Forum a Neumarkt).¹⁹⁹⁷ Lze předpokládat, že spádové oblasti zmíněných lokalit pokrývaly nejdůležitější části klášterství. Jejich obvody není možné pro období středověku přesně konkretizovat, ale nebude asi daleko od pravdy tvrzení, že klášterní poddaní ze západní části centrální domény a z oblasti kolem vlastního kláštera docházeli na trh do Teplé, kdežto východní část centrální domény spolu s odloučeným Krukanickem obhospodařoval trh v Úterý. Na trh v Hroznětíně pak docházeli obyvatelé z Hroznětínska. Zdá se tedy, že většina klášterních poddaných si vystačila s týdenními trhy uvnitř klášterství.¹⁹⁹⁸ Vymezení úterského tržního obvodu, které pochází až z roku 1604, plně podporuje výše stanovenou hypotézu. Spádová oblast Úterý totiž zahrnovala většinu tehdy existujících původních vsí vidžínského újezdu (Dřevohryzy, Dobrá Voda, Prachomety a Vidžín) spolu s přiléhajícími vesnicemi na severovýchodě (Bezděkov, Nežichov a Branišov) a jihozápadě (Zahrádka, Staré Sedlo a Křivce). Kromě toho patřily do této skupiny i lokality v okolí krukanického dvora (Číhaná, Hvozďany, Pernarec, Březí a Čerňovice).¹⁹⁹⁹ Pro úplnost výčtu je třeba ještě přičíst též samotné Úterý s Olešovicemi.

Přímo k přerodu klášterních trhových vsí na městečka nejsou k dispozici žádné prameny. Proto nezbyvá, než se pokusit vymezit alespoň časový úsek, kdy tomu pravděpodobně došlo.²⁰⁰⁰ Všechna tři místa jsou ještě roku 1273 zmiňována v papežské konfirmaci jako vesnice.²⁰⁰¹ První z nich je doloženo jako městečko Hroznětín již k roku 1282, pokud se tak dá usuzovat podle jeho nově zavedeného názvu *Lucida Civitas*.²⁰⁰² Poté následují konkrétní zmínky jak pro Teplou (1300), tak pro Úterý (1346).²⁰⁰³ Lze očekávat, že povyšování klášterních trhových vsí na městečka probíhalo přibližně ve stejné době. Stalo se tak s největší pravděpodobností v poslední čtvrtině 13. století.²⁰⁰⁴

Patrně netrvalo dlouho a tepelskému městečku se jako prvnímu v rámci klášterství podařilo získat výroční trh na svatého Jiljí (1. září), který pak na prosbu vrchnosti obnovil

¹⁹⁹⁶ CDB III/1, s. 29, č. 30.

¹⁹⁹⁷ František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009, s. 50 a 60.

¹⁹⁹⁸ K. CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení*, s. 81.

¹⁹⁹⁹ Karel WASKA, *Dějiny poddanského městečka Úterý do konce 17. století*, diplomová práce, Praha 1975, s. 87.

²⁰⁰⁰ Podrobně se věnoval otázce, kdy se Teplá stala městem, Milan HLINOMAZ, *Kdy se stala Teplá městem? Pokus o určení vzniku městské lokality do konce 13. století*, Historický sborník Karlovarska 9, 2003, s. 7–21.

²⁰⁰¹ CDB V/2, s. 352, č. 707.

²⁰⁰² CDB VI, s. 278, č. 224.

²⁰⁰³ Přímo je uvedeno „in civitate Teplensi“ či „civem nostrum Teplensem“ (RBM II, s. 797, č. 1855) a „civibus in Novofo“ (RBM V, s. 7, č. 1).

²⁰⁰⁴ Srov. K. WASKA, *Národnostní vývoj*, s. 126. Autor předpokládá, že Úterý se vyvinulo v městečko až v první polovině 14. století.

císař Karel IV. v roce 1365. Za to mu Tepelští zaplatili nemalou částku 80 kop pražských grošů.²⁰⁰⁵ Město tedy nedlouho po svém povýšení prosperovalo. Klášterní panství si ale muselo na relativně dlouhou dobu vystačit pouze s jedním jarmarkem. Teprve nový opat Zikmund se záhy potom, co se ujal vedení kanonie, zasloužil o navýšení výročních trhů. Na základě jeho žádosti udělil král Jiří městu Úterý 19. listopadu 1459 první jarmark na svátek Narození Jana Křtitele (24. června) a hned 17. června 1460 druhý na neděli před Nanebevzetím Panny Marie.²⁰⁰⁶ Naproti tomu město Teplá získalo další výroční trh patrně až na počátku 16. století, kdy opat spolu s konventem svolili roku 1503, aby se konal v pondělí po svátku Nanebevstoupení Páně.²⁰⁰⁷ Zdůvodnění takové prodlevy zřejmě spočívá v extrémně napjatých vztazích mezi městečkem a jeho vrchností po celou druhou polovinu 15. století. Tomu nasvědčují i dvě privilegia z let 1460 a 1466, které městu udělil král Jiří. Obě totiž získali Tepelští bez přispění kláštera. V prvním jim byla potvrzena všechna práva a privilegia, přičemž jako odvolací instance od městského soudu jim bylo stanoveno královské město Plzeň.²⁰⁰⁸ Ve druhém, které způsobilo vyhrocení vztahů mezi řeholníky a jejich poddanými, získali povolení, aby se mohli opevnit.²⁰⁰⁹ Stalo se tak bez vědomí vrchnosti v době, kdy si král Jiří vytvářel opěrné body v západních Čechách proti panské jednotě. Opat spolu s řeholníky se snažil následně dosáhnout odvolání této milosti, což se jim podařilo teprve v roce 1496, kdy král Vladislav odvolal Jiříkovo privilegium.²⁰¹⁰ Jarmarky představovaly vítaný zdroj příjmů jak pro města, tak pro klášter. Například Tepelští platili své vrchnosti z každého výročního trhu jednu a půl kopy českých grošů.²⁰¹¹ Kromě poddanské peněžní renty, jejíž výši nelze v případě městeček stanovit, plynuly konventu příjmy také z krčem v nich provozovaných. Takový plat je doložen roku 1466 z Teplé a obnášel 20 kop grošů tzv. „krčemných peněz“ na svatého Jiří.²⁰¹² S městem Teplou souvisí i další známý příjem. Podle konfirmace majetku z roku 1459, mělo patřit klášteru clo v městské bráně a také zemské bráně.²⁰¹³ Někdy ale během druhé poloviny 15. století, pokud nedošlo k jeho zastavení už dříve, přešlo vybírání cla v Teplé do světských rukou. V roce 1483 měl v Teplé svého celníka

²⁰⁰⁵ *CIM IV/1*, s. 138–139, č. 90.

²⁰⁰⁶ I. H. PICHLER (ed.), *Urkundenbuch*, s. 409–410, č. 377 a *CIM IV/2*, s. 56, č. 349 (jen regist).

²⁰⁰⁷ *CIM IV/3*, s. 64, č. 689.

²⁰⁰⁸ *CIM IV/2*, s. 70–71, č. 366.

²⁰⁰⁹ *Ibidem*, s. 123–124, č. 401.

²⁰¹⁰ *Ibidem*, s. 124–125, č. 401.

²⁰¹¹ *CIM IV/3*, s. 64, č. 689.

²⁰¹² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L165, listina z 12. 3. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/charter> [cit. 12. 10. 2015].

²⁰¹³ *Ibidem*, L142, listina z 2. 11. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter> [cit. 12. 10. 2015].

Burian z Gutštejna a na Nečtinách.²⁰¹⁴ Naproti tomu v roce 1501 ustanovil tamního celníka pán z Rýzemberka.²⁰¹⁵

Kromě panovníků mohla udělovat privilegia městečkům též sama vrchnost. V případě kláštera Teplá k tomu docházelo potom, co zemřela řada poddaných na mor. Kanonie se tím snažila udržet kontinuitu držby. Privilegia vždy obnášela právo dědit majetek nehledě na pohlaví a garanci pro pachatele trestných činů na nezabavení majetku, pokud by se do osmi dnů přihlásili soudu. První vlna vydávání klášterních milostí přišla po velké morové epidemii roku 1381.²⁰¹⁶ První listinu získali v roce 1385 tepelští měšťané společně s obyvateli sousedních Jankovic. Kromě zmíněných výhod obdrželi ještě právo užívat velké a malé pečeti a vést městskou knihu.²⁰¹⁷ V následujícím roce obdrželi stejná privilegia klášterní poddaní na Hroznětínsku, kteří mohli navíc užívat všechna práva jako město Teplá.²⁰¹⁸ Druhá a poslední vlna privilegií tohoto obsahu přišla po moru v letech 1433 a 1434.²⁰¹⁹ I tentokrát byly vystaveny dvě listiny: jedna v roce 1437 obyvatelům vsi Mnichov a druhá roku 1439 městečku Úterý, sousedním Olešovicím a mlýnům příslušejícím k městečku. Mnichovští obdrželi kromě dvou zmíněných výsad (volné dědění a nezabavování majetku těm, co se přihlásí) také práva města Teplá.²⁰²⁰ Naproti tomu Úterští obdrželi navíc právo na pečetení velkou a malou pečeti a vedení městské knihy.²⁰²¹ V rámci narovnání mezi klášteřem Teplá a městečkem Teplá vydal opat spolu s konventem v roce 1503 listinu, která obsahovala mimo jiné několik výsad pro město. Bylo potvrzeno odvolávání do Plzně, vedení městských knih, svobodné dědění a odkazování majetku a užívání velké a malé pečeti. Nově pak získali Tepelští již zmiňovaný druhý jarmark a právo pečetit červeným voskem.²⁰²² To následně potvrdil i král Vladislav.²⁰²³ Nakonec se městečku podařilo získat od své vrchnosti svolení k vystavění opevnění, k čemuž došlo roku 1509.²⁰²⁴

²⁰¹⁴ Ibidem, L205, pag. 11, opis listiny z 9. 5. 1483 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 13. 10. 2015].

²⁰¹⁵ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3108/2, list z 20. 6. 1501.

²⁰¹⁶ M. HLINOMAZ, *Klášteř*, s. 33.

²⁰¹⁷ *CIM IV/1*, s. 189–191, č. 129.

²⁰¹⁸ Ibidem, s. 191–193, č. 130.

²⁰¹⁹ F. HOFFMANN, *Středověké město*, s. 492.

²⁰²⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 51v–52r.

²⁰²¹ *CIM IV/1*, s. 381–383, č. 271.

²⁰²² *CIM IV/3*, s. 61–65, č. 689.

²⁰²³ Ibidem, s. 65–67, s. 690.

²⁰²⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L246, listina z 6. 3. 1509 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L246/charter> [cit. 13. 10. 2015].

Někdy v této době se rozšířila skupina klášterních městeček o Mnichov, který obdržel uvedené klášterní privilegium již v roce 1437.²⁰²⁵ V roce 1493 získal navíc od krále Vladislava práva městečka Teplé k provozování obchodu, vaření piva a výrobě sladu.²⁰²⁶ Již o tři roky později, ale panovník milosti, které udělil Mnichovu a které by zároveň vadily klášteru, odvolal.²⁰²⁷ V této listině vystupuje Mnichov stále jako pouhá ves. Poprvé se mluví o městečku až roku 1530.²⁰²⁸

To, že klášterní městečka představovala důležitou finanční sílu v rámci klášterství, dokládá mimo jiné skutečnost, že jak Teplá, tak Úterý často vystupovaly jako ručitelé při finančních transakcích kláštera. Roku 1442 ručily za to, že opat Racek spolu s konventem vyplatí Zbyňkovi z Kočova 250 kop českých grošů.²⁰²⁹ Jako ručitelé jsou opět představitelé těchto městeček doloženi v roce 1463, kdy byli opat Zikmund a konvent dlužni Humprechtovi z Kočova a na Chodové Plané 50 kop grošů.²⁰³⁰ V roce 1466 byli dokonce Tepelští schopni vyplatit své vrchnosti 200 kop grošů, za což získali do zástavy plat „*krčemných peněz*“ z jejich města.²⁰³¹ Asi nejvýstižněji charakterizuje význam Teplé a Úterý v rámci rentového hospodářství list opata Zikmunda z 25. ledna 1472 adresovaném purkmistru a radě města Chebu, ve kterém prosil dva jejich spoluměšťany, bratry Werndly, Erharda a Nikla, aby klášteru posečkali se splácením dluhu. Zdůvodňoval to tím, že řada klášterních poddaných byla zahubena, také že některé jejich statky byly zabrány a hlavně že z Teplé, ani z Úterý, ani ze vsí nedostali kvůli válce peněžní rentu.²⁰³² Nemalé příjmy z městečka Úterý byly bezpochyby jedním z předních motivů, proč ho Bohuslav ze Švamberka koncem 60. let 15. století obsadil a odkládal jeho vydání až do 80. let 15. století. V rámci městeček se přirozeně rozvíjela i řemesla, která byla organizována do cechů. Konkrétní doklady o této

²⁰²⁵ Z jeho textu („*iudex et iurati totaque communitas pauperum et fidelium nostrorum villae dictae Heremita alias Einsidel*“) vyplývá, že jednalo o ves. – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 51v. Někteří autoři považují Mnichov za městečko právě od roku 1437. – Jan PELANT, *Města a městečka Západočeského kraje*, Plzeň 1984, s. 196; Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 4*, Praha 2001, s. 67 a M. HLINOMAZ, *Kdy se stala Teplá městem?*, s. 11.

²⁰²⁶ J. PELANT, *Města*, s. 196. Patrně toto privilegium bylo zachyceno v mladší části dnes nezvěstného tepelského kopiáře na foliích 120r–125r. – Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, poznámky s rozepsáním obsahu tepelského kopiáře.

²⁰²⁷ *CIM IV/2*, s. 124–125 č. 401.

²⁰²⁸ Ve výčtu lokalit je uveden v podobě „*markt Ainsidl*“. – A. PROFOUS, *Místní jména III*, s. 113.

²⁰²⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L122, listina z 21. 10. 1442 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter> [cit. 13. 10. 2015].

²⁰³⁰ Ibidem, L155, listina z 11. 11. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L155/charter> [cit. 13. 10. 2015].

²⁰³¹ Ibidem, L165, listina z 12. 3. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/charter> [cit. 12. 10. 2015].

²⁰³² SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/8, list z 25. 1. 1472.

instituci se vztahují k Úterý, kde v roce 1442 zřejmě existoval cech řezníků a pekařů.²⁰³³ Z roku 1446 se dokonce dochoval řád tamějšího ševcovského cechu.²⁰³⁴

Lze tedy shrnout, že klášterní městečka, kterými byly ve druhé polovině 15. století Teplá a Úterý, hrála v rentovém hospodářství významnou roli, jelikož platila oproti vším větší poddanský úrok. Kromě toho odváděla do klášterní komory další peníze v podobě různých poplatků, například z krčem či trhů.

4.2.2.3. Režijní hospodářství

4.2.2.3.1. Klášterní dvory

4.2.2.3.1.1. Prameny a literatura

Při řešení otázky klášterních dvorů na tepelském velkostatku za doby působení opata Zikmunda Hausmanna je nezbytně nutné zohlednit též období, které tomuto časovému vymezení nejenom předcházelo, ale i po něm následovalo. Problematice hospodářských dvorů kláštera Teplá ve středověku nebyla doposud věnována soustředěná pozornost. Na této situaci má bez pochyby největší podíl nevalné dochování pramenů, které by reflektovaly hospodářské provozy kláštera. Pro Teplou totiž nezůstaly ze středověku takřka žádné ucelenější hospodářské prameny, jako jsou urbáře, účty či inventáře. Proto je badatel odkázán na sporadické zmínky v listinách či listech, které mají v každém případě povahu jednotlivin. Navíc se z části jedná o informace, které vypovídají o existenci hospodářského dvora nepřímou. Jelikož i těchto indicií je zoufale málo na to, aby z nich mohl být zrekonstruován systém klášterních dvorů včetně jejich funkcí a jejich místa ve správě panství, je třeba vzít v potaz rovněž mladší prameny, které již spadají do raného novověku. Jedná se zejména o soupis statků tepelské kanonie z roku 1549²⁰³⁵ a o inventář kláštera a jeho hospodářských provozů pořízený po smrti opata Jana Mausköninga roku 1585.²⁰³⁶ Za této situace je velice

²⁰³³ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století*, Praha 1906, s. 697.

²⁰³⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L125, listina z 2. 2. 1446 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L125/charter> [cit. 13. 10. 2015].

²⁰³⁵ NA, Stará manipulace, inv. č. 2646, P 73/3/2, kart. č. 1672. „*Verczeychnus aller dem stift Toppl zugehorygen guetter so noch dobey sindt den leychen auch was davon verseczt und verkauft worden dis 29. aprillis im 1549 iare geschehen.*“

²⁰³⁶ NA, Stará manipulace, inv. č. 2646, P 73/3/17, kart. č. 1674. „*Inventarium und ordentliche beschreibung weillundt herrn abbt des stifts und closters zur Töppl, herrn Johan Meisskhunigs, alle verlassenhaft van khirchen clenodien, bawen geldes, silber geschir, treyd, viech und aller anderer faarunder haab, so hin closter und mayerhöfen, befundten worden.*“

užitečná analogie s hospodářskými dvory jiných klášterů, kdy zejména k některým cisterciáckým řeholním domům je k dispozici o poznání více informací.

Spíše okrajově se věnovala tepelským hospodářským dvorům Kateřina Charvátová,²⁰³⁷ která se již od 80. let 20. století soustředí na problematiku klášterních dvorů v Čechách v době předhusitské jednak obecně,²⁰³⁸ ale především v rámci cisterciáckých klášterů. Těm věnovala nejen třísvazkovou monografii *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách*,²⁰³⁹ ve které nechybí u jednotlivých klášterů pojednání o jejich ekonomice včetně informací o dvorech, ale i řadu studií.²⁰⁴⁰ Pokud se jedná o téma klášterních velkostatků v předhusitské době, je třeba zmínit Jaroslava Čechuru, který na toto téma napsal rovněž nemalé množství článků. V rámci nich se často zabýval i klášterními dvory, přičemž se neomezoval výlučně na cisterciácký řád,²⁰⁴¹ nýbrž také zabrousil jak do premonstrátského,²⁰⁴² tak i benediktinského prostředí.²⁰⁴³ Za zmínku stojí též článek Petra Chotěbora a Zdeňka Smetánky, kteří se z archeologického hlediska pokusili o typologii panských dvorů na české středověké vesnici.²⁰⁴⁴

4.2.2.3.1.2. Přehled tepelských klášterních dvorů ve středověku:

Ekonomika premonstrátských kanonií v Čechách byla tvořena nejen poddanskými dávkami ze vsí, ale z menší části též hospodářskými dvory, které měly ve své režii. Jednotlivé kláštery disponovaly v době předhusitské i několika takovými dvory.²⁰⁴⁵ Tak například Jaroslav Čechura předpokládá na základě dochovaného urbáře z roku 1410, že strahovský

²⁰³⁷ Jsou to dvě studie, ve kterých autorka podává přehled jí v dané době známých dvorů kláštera Teplá: Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Hospodářské dvory ve světle písemných pramenů. (Ke stavební podobě dvorů řádů benediktinského, premonstrátského a cisterckého)*, AH 12, 1987, s. 290 a eadem, *Vývoj osídlení*, s. 79.

²⁰³⁸ K. CHARVÁTOVÁ, *Hospodářské dvory*, s. 287–299 a eadem, *Inventáře klášterních dvorů*, AH 15, 1990, s. 125–134.

²⁰³⁹ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny I-3*.

²⁰⁴⁰ Z nich stojí za to jmenovat, alespoň ty z hlediska dvorů zásadní: Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Hospodářství oseckého kláštera v 1. polovině 14. století*, ČsČH 28, 1980, 239–258; eadem, *Vztah dvorů k vesnickému osídlení na panstvích cisterciáckých klášterů v Čechách*, AH 11, 1986, s. 461–467 a eadem, *Středověké dvory sedleckého kláštera*, PSČ 7, 1993, č. 2, s. 32–39.

²⁰⁴¹ Jedna studie je dokonce věnována přímo dvorům z hlediska terminologického (Jaroslav ČECHURA, *Grancia sive curia. Termíny, významy a mýty cisterciáků v Čechách ve vrcholném a pozdním středověku*, ČNM, řada historická, 169, 2000, č. 3–4, s. 12–41). Z článků pojednávajících o hospodářském vývoji jednotlivých cisterciáckých klášterů stojí z hlediska klášterních dvorů za zmínku především pojednání o Plasech, Sedleci a Oseku (idem, *Hospodářský vývoj plaského kláštera v době přemyslovské*, HG 18, 1979, s. 258–261; idem, *Dvě studie k sociálně ekonomickému vývoji klášterního velkostatku v předhusitských Čechách*, SNM-A, 42, 1988, č. 1, s. 22–28 a idem, *Velkostatek*, s. 33–37).

²⁰⁴² Podrobnější pozornost si od tohoto autora zasloužily dvory Strahova a Chotěšova (zejména idem, *Urbář*, s. 38–40 a idem, *Chotěšov*, s. 61–67).

²⁰⁴³ Zde stojí za zmínku především dvory břevnovského kláštera (J. ČECHURA – M. RYANTOVÁ, *Urbář*, s. 95–96 a eadem, *Hospodářství kláštera Břevnov na počátku 15. století*, in: Milénium břevnovského kláštera (1993–1993), Praha 1993, s. 201–202).

²⁰⁴⁴ Petr CHOTĚBOR – Zdeněk SMETÁNKA, *Panské dvory na české středověké vesnici*, AH 10, 1985, s. 47–56.

²⁰⁴⁵ K. CHARVÁTOVÁ, *Inventáře*, s. 289.

klášter provozoval ve vlastní režii sedm dvorů.²⁰⁴⁶ V případě chotěšovské kanonie došel tentýž autor k závěru opět na základě urbáře, tentokrát z roku 1367, že existovalo alespoň 10 dvorů.²⁰⁴⁷ Pro tepelské klášterství není možné stanovit přesný počet jeho hospodářských dvorů, což platí pro celý středověk. První ucelenou představu o stavu klášterních dvorů podává až soupis všech statků příslušejících ke klášteru pořízený 29. dubna 1549, ve kterém se hovoří o třech panských dvorech označovaných jako *maierhof*. Těmito dvory jsou Kladruby („*Bohmisch Klodraw und eyn mayerhof doselbst*“), Krukanice („*Pernharttz und der mairhof Krukanicz*“) a Dolní Kramolín²⁰⁴⁸ („*mayerhof Kremling*“).²⁰⁴⁹ Aby byl přehled kompletní, je třeba k nim připočíst ještě dvůr, který byl součástí vlastního kláštera. Tento stav potvrzuje inventář pořízený roku 1585, který již uvádí v následujícím pořadí podle vzdálenosti od vlastního kláštera všechny čtyři hospodářské dvory: v klášteře Teplá („*mayerhof im closter Toppel*“), Kladruby („*mayerhof Kladrles*“), Dolní Kramolín („*hof Kramling*“) a Krukanice („*mayrhof zu Bernharts, Krukanicz genandt*“).²⁰⁵⁰ U všech uvedených dvorů lze předpokládat jejich existenci už od středověku, i když není u všech přímo doložená v pramenech. To se týká zejména Kladrub, ve kterých je poprvé zmiňován hospodářský dvůr právě v roce 1549. Jinak samotná ves Kladruby je prvně doložená jako součást tepelského klášterství v konfirmaci papeže Řehoře X. z roku 1273.²⁰⁵¹ S největší pravděpodobností odpovídá stav klášterních dvorů k roku 1549, resp. 1585, i druhé polovině 15. století. Pro posílení tohoto předpokladu poslouží nastínění vývoje hospodářských dvorů na tepelském velkostatku od konce 12. do počátku 16. století na základě drobných zmínek v pramenech.

První indicii o možné existenci dvora poskytuje již Hroznatova závěť z roku 1197,²⁰⁵² ve které zakladatel odkazuje klášteru mimo jiné „*statky s veškerým dobytkem*“ a „*své služebníky a služky*“.²⁰⁵³ Z toho se dá usuzovat, že kromě blíže neurčených vsí získala mladá kanonie snad také hospodářský dvůr či dvory, jak již naznačila Květoslava Haubertová.²⁰⁵⁴ Ta případný dvůr umísťuje buď do Teplé (pravděpodobně má v tomto případě na mysli trhovou

²⁰⁴⁶ Mělo se jednat o dvory v Pátku n. O., Volenicích, Petříně, dva ve Střešovicích a D. Chabrech (J. ČECHURA, *Urbář*, s. 39). Naproti tomu dle Charvátové to byly pouze tři dvory (Chýně, Mneteš a Tryskovice), které navíc Čechura řadí mezi pronajaté (K. CHARVÁTOVÁ, *Hospodářské dvory*, s. 290).

²⁰⁴⁷ Měly to být následující dvory: Dobřany, Hánov, Chotěšov, Křenice, Losiná, Luhov, Maškrov, Sedlec, Záluží a Zbůch (J. ČECHURA, *Chotěšov*, s. 61).

²⁰⁴⁸ Dvůr v Dolním Kramolíně je evidován spolu s dalšími vesnicemi jako zástava Janu Pluhovi na Bečově.

²⁰⁴⁹ NA, Stará manipulace, inv. č. 2646, P 73/3/2, kart. č. 1672, fol. 4r, 5v a 7v.

²⁰⁵⁰ Ibidem, P 73/3/17, kart. č. 1674, fol. 9v, 10v, 11r a 12r.

²⁰⁵¹ CDB V/2, s. 351–352, č. 707.

²⁰⁵² CDB I, s. 323–325, č. 357.

²⁰⁵³ Použito z překladu Hroznatovy závěti od Karla Dolisty. – Milan HLINOMAZ, *Dějiny kláštera premonstrátek Chotěšov*, České Budějovice 2009, s. 164.

²⁰⁵⁴ K. HAUBERTOVIÁ, *O nejstarších tepelských listinách*, s. 10.

osadu), nebo do jejího okolí. Vedle toho se ale nabízí ještě třetí varianta, a to ztotožnění se dvorem v rámci klášterního areálu.

K roku 1219 zmiňuje papežská confirmace Honoria III. mezi statky tepelského kláštera dvůr v Litoměřicích („*curtim etiam Noui Montis super Albiam*“),²⁰⁵⁵ který zřejmě představoval správní centrum severočeských klášterních statků.²⁰⁵⁶ Kanonie ho ale nedržela dlouho, jelikož již v první polovině 30. let 13. století předala „*curiam in Lutomiric*“ spolu s většinou tamějších statků německým rytířům.²⁰⁵⁷

Další zpráva spadá až do roku 1242 a je na rozdíl od těch předchozích o poznání jednoznačnější. Navíc má rovněž poměrně velkou vypovídací hodnotu. Zdrojem poznání je zde listina nově zvoleného tepelského opata Gerarda z roku 1242, která byla vyhotovena na tepelském dvoře jménem Krukanice („*in curia Teplensi nomine Krucanizz*“).²⁰⁵⁸ Tato zmínka představuje nejstarší zprávu o tepelském dvoře obhospodařovaném ve vlastní režii. Vlastnictví tohoto dvora je bezpochyby starší a nelze vyloučit, že ho klášter získal společně se stejnojmennou vsí. Ta je poprvé uvedena v confirmaci Hroznatovy závěti českým knížetem Jindřichem Břetislavem z roku 1197.²⁰⁵⁹ Krukanice a další dvě vsi daroval západočeský velmož Hroznata na tři roky klášteru. Pokud by se již z plánované výpravy nevrátil, měly vsi připadnout kanonii natrvalo, což se ale nestalo.²⁰⁶⁰ Nezbyvá tedy nic jiného, než se spokojit se závěrem, že klášter získal ves i dvůr Krukanice někdy před rokem 1242.²⁰⁶¹

Kateřina Charvátová dokládá pro 13. století dva hospodářské dvory tepelského kláštera (Krukanice a Kramolín), které mohla kanonie získat již vybudované a fungující. Zároveň však nevylučuje možnou existenci dalších dvorů, které by neměly charakter samostatných sídelních jednotek.²⁰⁶² Tuto podmínku jistě splňuje jak hospodářských dvůr v areálu kláštera, tak dvůr ve zmíněných Kladrubech (doložen až 1549). Dvůr Dolní Kramolín poprvé vystupuje z pramenů počátkem 14. století, a to hned dvakrát. Tato lokalita je obsažena ve dvou listinách krále Jana Lucemburského z konce druhé dekády 14. století²⁰⁶³, ve kterých

²⁰⁵⁵ CDB II, s. 162, č. 173.

²⁰⁵⁶ J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 207.

²⁰⁵⁷ CDB III/1, s. 30, č. 31.

²⁰⁵⁸ CDB IV, s. 78–79, č. 16.

²⁰⁵⁹ CDB I, s. 325–327, č. 358.

²⁰⁶⁰ P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 170–171.

²⁰⁶¹ Ibidem, s. 178.

²⁰⁶² K. CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení*, s. 79. Je ale dost dobře možné, že v případě Krukanic se jednalo o samostatný dvůr.

²⁰⁶³ RBM III, s. 231–232, č. 552. Zde je Josefem Emlerem, který bere za začátek roku 1. leden, listina datována k 30. prosinci 1319. Naproti tomu Jaroslav Fiala bere za začátek roku 25. prosinec a klade datum vzniku k 30. prosinci 1318. – J. FIALA, *Klášter*, s. 7; RBM III, s. 212, č. 516.

vracel klášteru dvůr Kramolín („*municione sive curia Cremling*“²⁰⁶⁴ a „*curiam Chremeling*“²⁰⁶⁵). Ten totiž předtím pronajala kanonie Arklebovi z Tisové na dobu jeho života za 40 kop pražských grošů. Nový nájemce patrně využíval opevněný dvůr jako základnu pro své loupeživé nájezdy do okolí. Proto mu byl zabrán majetek, přičemž samotný dvorec byl v roce 1319 dobyt královskými silami a posléze navrácen klášteru. Pronájem tím přirozeně skončil, aniž by měl Arkleb z Tisové nárok na náhradu. Ze zmínky ve druhé Janově listině odvozuje Kateřina Charvátová existenci dvora Kramolín též ve 13. století,²⁰⁶⁶ s čímž je třeba souhlasit.

První polovina 14. století je ale bohatší na pramenné zmínky klášterních dvorů, než by se mohlo na první pohled zdát. Ještě předtím, roku 1316, pronajal opat Vyšemír spolu s konventem rytíři Jetřichovi z Gutštejna na 10 let tři klášterní vsi Budeč, Lucko a Číhanou. Důležité je to na tomto místě z toho důvodu, že ve vesnici Budeč se nacházel klášterní dvůr („*in curia predictae vile nostre Buch*“ a „*curia nostra*“), který byl rovněž součástí pronájmu. Nájemce měl za to odvádět klášteru roční plat devět a půl hřivny grošů. Z kontextu vyplývá, že dvůr byl někdy předtím zřejmě vypleněn a poničen, v důsledku čehož přestal asi fungovat. Jetřich z Gutštejna se totiž zavázal, že postaví silné opevnění kolem dvora a zároveň že také opraví budovy. Kromě toho měl také obnovit čtyři popluží, z nichž měl dávat každý rok konventu třetí díl z vypěstovaného obilí. Řeholníky měl k tomu ještě zásobovat čtyřvřederním sudem piva a buď kusem polovičního dobytka, nebo jedním prasetem.²⁰⁶⁷ Lze vyvozovat, že původně obhospodařoval klášter tento dvůr ve vlastní režii snad už v poslední čtvrtině 13. století,²⁰⁶⁸ ale v důsledku pronájmu se z něho patrně postupně stal alodiální dvůr. Tomu by mohl nasvědčovat regest v rámci tepelského kopiáře z počátku 16. století charakterizující zmíněnou listinu z roku 1316, který zní „*super villas Buch, Lugk, Zihans et curiam sive allodium in Buch*“.²⁰⁶⁹ V každém případě se dvůr v Budči poté ve středověkých pramenech již neobjevuje.

Obdobná situace nastala i v roce 1346. Tehdy opat Beneda a konvent pronajali rytíři Heřmanovi na dobu jeho života ves Branišov a dvůr v Janovci („*curiam in Ianowetz*“) za 100 kop pražských grošů. Přitom bylo blíže vyspecifikováno, že v případě Heřmanovy smrti

²⁰⁶⁴ Ibidem, s. 231, č. 552.

²⁰⁶⁵ Ibidem, s. 212, č. 516.

²⁰⁶⁶ K. CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení*, s. 79.

²⁰⁶⁷ Listina dochována v opisu v tepelském kopiáři, ale *RBM III* ji nezná. – Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 81v–82r.

²⁰⁶⁸ Budeč jako ves je poprvé doložena mezi statky tepelského kláštera k roku 1273 (*CDB V/2*, s. 352, č. 707).

²⁰⁶⁹ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 81v. Alodiální dvory se pokusil na základě břevnovského urbáře charakterizovat Čechura s Ryantovou (J. ČECHURA – M. RYANTOVÁ, *Urbář*, s. 96–97).

by veškeré osivo, které by bylo na polích příslušejících ke dvoru, připadlo klášteru. S tamějšími zvířaty a nemovitým majetkem mohl libovolně nakládat.²⁰⁷⁰ V tomto případě nemohl existovat předpokládaný klášterní dvůr příliš dlouho, jelikož klášter koupil jak ves Janov, tak Branišov teprve roku 1322.²⁰⁷¹ Zda klášter po vypršení pronájmu dvůr spravoval vlastními prostředky, či ho opět pronajal, nebo ho dokonce zrušil, nelze jednoznačně stanovit, jelikož se dvůr v pramenech již neobjevuje. Napříště je totiž zmiňována pouze ves Janovec (1421 a 1459),²⁰⁷² která byla na konci 60. let nebo v první polovině 70. let 15. století vypálena, v důsledku čehož přestala de facto existovat a na jejím místě byl klášterem vybudován stejnojmenný rybník.²⁰⁷³

Instituce pronajímání, respektive zastavování, klášterních dvorů byla využívána i na počátku 15. století, pokud se tak dá uvažovat na základě toho, že Hynek z Fojcperka, který dlužil tepelské kanonii 12 kop a 40 pražských grošů, byl „*seděním v Kramolíně*“.²⁰⁷⁴ Je možné, že přechod dvora v Dolním Kramolíně do rukou Hynka z Fojcperka souvisel s tím, že před rokem 1409 získal klášter zřejmě právě od tohoto vladyky ves Chodovou Planou.²⁰⁷⁵

Na existenci dalšího, dosud neznámého dvora ve Vidžíně („*duvor v Vidžíně*“) ukazuje až záznam o jeho ztrátě z roku 1420, kdy byl klášterem prodán tamější vsi za 20 kop českých grošů.²⁰⁷⁶ Ves Vidžín spolu s vidžínským újezdem získal klášter koupí od královny-matky Konstancie již roku 1233.²⁰⁷⁷

K dočasnému rozšíření počtu klášterních dvorů došlo koncem 15. století tím, že opat Zikmund koupil společně s konventem v roce 1495 dvůr v Mnichově od Kašpara z Neubergu za 150 kop českých grošů.²⁰⁷⁸ Tím opat dosáhl protažení sítě dvorů až k samé severozápadní hranici panství. Dvůr se ale ukázal jako neperspektivní. Nemalý podíl na tom měla jistě také skutečnost, že se Mnichov nacházel na nepříliš úrodné půdě.²⁰⁷⁹ Mnichovskému dvoru mohl uškodit i loupežný vpád Jindřicha Rottera z Míšně roku 1502 do západní části tepelského

²⁰⁷⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L61, listina z 15. 6. 1346 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L61/charter> [cit. 14. 10. 2015]. *RBM* V tuto listinu nereflektuje.

²⁰⁷¹ *RBM III*, s. 326, č. 816.

²⁰⁷² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L116, listina z 9. 2. 1421 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L116/charter> [cit. 14. 10. 2015] a L142, listina z 2. 11. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter> [cit. 14. 10. 2015].

²⁰⁷³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 99r.

²⁰⁷⁴ *AČ VI*, s. 460, č. 10.

²⁰⁷⁵ V roce 1404 byl patronem farního kostela ještě Hynek z Fojcperka (*LC VI*, s. 121), kdežto v roce 1409 patřila ves již klášteru (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 47r).

²⁰⁷⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter> [cit. 14. 10. 2015]. Srov. J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 221.

²⁰⁷⁷ *CDB III*, č. 31, s. 29–31. Podrobněji P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 179.

²⁰⁷⁸ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 60v–62r.

²⁰⁷⁹ *Tereziánský katastr český 2*, Praha 1966, s. 209.

panství, při kterém byl mimo jiné odháněn dobytek.²⁰⁸⁰ Zanedlouho se klášter rozhodl dvůr zrušit a jeho areál nakonec odprodal roku 1526 za opata Antonína tamější obci.²⁰⁸¹

Z doby působení opata Zikmunda jsou k dispozici ještě dvě zprávy vztahující se ke krukanickému dvoru. Podle první byl „*dvůr řečený Krukanice*“²⁰⁸² patrně roku 1472 zastaven opatem za 300 kop grošů. Tuto transakci posléze potvrdil rovněž král Vladislav.²⁰⁸³ Tehdejší zástavní pán není sice znám, ale o 10 let později vystupoval jako svědek pernareckého faráře Jana ve sporu s Janem z Trpíst o desátky jistý „*Zdebor z Prachomet et in Krukawicz*“.²⁰⁸⁴ Hned následující rok se objevil v roli spoluvydavatele listiny „*Stibor von Prachomet zu Krukanicz*“.²⁰⁸⁵ S největší pravděpodobností se jednalo o stejnou osobu. V případě jména Stibor se patrně jedná o zkomoleninu jména Zdebor vzniklou při opisu listiny v rámci notářského instrumentu.²⁰⁸⁶ Dvůr byl ale nejpozději roku 1501 opět v rukou kláštera, o čemž svědčí druhá zmínka. Tu obsahuje list kvardiána minoritského kláštera ve Stříbře Jeronýma, který v něm žádal zmíněného představeného tepelské kanonie, aby poskytl jeho mnichům pšenici z klášterního dvora u Pernarce („*in curia vestra circa Pernartkyss*“),²⁰⁸⁷ známého též pod označením Krukanice.

Další relevantní doklad se vynořuje až roku 1530 a týká se opět dvora v Dolním Kramolíně („*der mayerhof und pawrshof zu Krembling*“).²⁰⁸⁸ Za zmínku stojí ještě obohacení krukanického dvora roku 1559 o louky získané opatem Janem Kurzem a konventem od Matouše Čány z Pernarce, které s ním vyměnili za polovinu popluží v Březí spadlého na ně odúmrtí.²⁰⁸⁹

I přes značnou torzovitost a nevyváženost informací, která nedovoluje stanovit přesný počet hospodářských dvorů tepelského kláštera, lze vyvozovat, že kanonie v době předhusitské disponovala minimálně čtyřmi dvory. Těmi jsou kromě dvora přímo v areálu kláštera Dolní Kramolín, Krukanice a Vidžín. Pro tuto dobu se dá snad uvažovat již i o přítomnosti dvora v Kladrubech. Nelze ale vyloučit, že tehdy mohl mít klášter více dvorů,

²⁰⁸⁰ Postiženy byly vysloveně vesnice Vlkovice, Závišín, Zádub a Rájov. – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 123v. Přitom Rájov je vzdálený od Mnichova pouhých pět kilometrů.

²⁰⁸¹ A. GNIRS, *Topographie*, s. 85.

²⁰⁸² NA, Česká dvorská kancelář, rkp. 2450, č. knihy 148, pag. 564.

²⁰⁸³ A. SEDLÁČEK (ed.), *Zbytky*, s. 282, č. 1859.

²⁰⁸⁴ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-6, pag. 245.

²⁰⁸⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L205, pag. 11, opis listiny z 9. 5. 1483 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 14. 10. 2015].

²⁰⁸⁶ Tento předpoklad podporuje opis listu z roku 1467 zahrnutý do tepelských análů, ve kterém se objevuje nižší šlechtic opět s přídomkem „*von Brachomet*“. Vlastní jméno je ale i tentokrát nepřesně zaznamenáno v podobě „*Zbedor*“, správně tedy Zdebor (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 319r).

²⁰⁸⁷ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 35, list z 26. 8. 1501.

²⁰⁸⁸ A. PROFOUS, *Místní jména I*, s. 691.

²⁰⁸⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L281, listina z 5. 5. 1559 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L281/charter> [cit. 14. 10. 2015].

především pro oblast Hroznětínska se sama nabízí možnost existence alespoň jednoho dalšího hospodářského komplexu. Patrně dočasnou roli v režijním hospodářství tepelského kláštera sehrály dvory v Budči a v Janovci, které byly již v první polovině 14. století pronajímány.

Příznivější pro počty klášterních dvorů u premonstrátů jsou prameny například pro oblast severní Francie a jižní Belgie, kde si premonstrátské kláštery vytvářely vlastní systém hospodářských dvorů záhy po svém založení. Tyto soustavy sestávaly přibližně ze čtyř až osmi dvorů, přičemž v některých případech přesáhl jejich počet i číslo 10. Samo řádové centrum Prémontré získalo své nejdůležitější hospodářské provozy během prvních tří až čtyř desetiletí své existence.²⁰⁹⁰ Obdobné to bylo také u cisterciáckého řádu, přičemž počet čtyř až pěti grangií odpovídal nejmenším opatstvím.²⁰⁹¹ V případě Teplé je možné předpokládat, že definitivní síť hospodářských dvorů vznikala zároveň s utvářením koncentrovaného klášterního velkostatku již během 13. století. Ani jeden z uvedených dvorů netvořil zpočátku samostatnou sídelní jednotku, díky čemuž nemusely být jmenovitě uvedeny v jediných dvou středověkých výčtech klášterních statků, které jsou součástí konfirmace jednak papeže Řehoře X. z roku 1273, tak českého krále Jiřího z Poděbrad z roku 1459. Pro uvedený předpoklad svědčí i skutečnost, že téměř všechny vsi, jejichž osudy byly spojeny s klášterními dvory, kanonie získala během 13. století. A je tedy možné, že zároveň s vesnicemi obdržela také již fungující dvory.²⁰⁹²

Je třeba rezignovat na rekonstrukci právního vztahu jednotlivých dvorů ke klášteru Teplá během středověku, jelikož pro to nejsou prameny. V zásadě lze shrnout, že bylo zřejmě běžné některé dvory dočasně pronajímat okolní drobné šlechtě, což se dělo především v první polovině 14. století (1316 Budeč, před rokem 1319 Dolní Kramolín a 1346 Janovec), naproti tomu v 15. století klášter v případě potřeby dvory spíše zastavoval (před rokem 1410 Dolní Kramolín a 1472 Krukanice). Po husitských válkách tvořily zřejmě systém hospodářských provozů kláštera Teplá čtyři dvory (Dolní Kramolín, Teplá, Kladruby a Krukanice), které byly v zásadě rovnoměrně rozmístěny po klášterním panství. V případě Janovce je existence tamějšího režijního dvora ještě ve druhé a třetí čtvrtině 15. století nejistá.

4.2.2.3.1.3. Terminologie a typologie panských dvorů tepelského kláštera

Klášterní dvory na území tepelského velkostatku byly ve středověku označovány běžnými pojmy, jako byly v latině *curia*, výjimečně *municio*, v němčině *maierhof* a v češtině

²⁰⁹⁰ Dietrich LOHRMANN, *Die Wirtschaftshöfe der Prämonstratenser im hohem und späten Mittelalter*, in: *Die Grundherrschaft im späten Mittelalter I*, Sigmaringen 1983, s. 213.

²⁰⁹¹ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny I*, s. 38.

²⁰⁹² Srov. K. CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení*, s. 79.

dvůr. Nabízí se ale otázka, jaký byl v latinských textech souvisejících s tepelským klášterem vztah mezi termíny *curia* a *villa*,²⁰⁹³ na kterou se na závěr této podkapitoly pokusí autor odpovědět.

Dosavadní dělení panských dvorů v českém prostředí není příliš složité. Chotěbor a Smetánka vymezili dvě hlavní skupiny takových dvorů na české středověké vesnici, kterými jsou dvory rezidenční a dvory podnikatelské. V rezidenčních dvorech měl vlastník sídlit nebo je jinak přímo užívat. Naproti tomu dvory z druhé skupiny se nalézaly na území vlastníka a měly funkci jak správní, tak hospodářskou. V případě dvorů tepelského kláštera by se jednalo převážně o podnikatelské dvory. Dočasně by do první skupiny mohly patřit dvory, které byly pronajaty či zastaveny některému okolnímu vladykovi, přičemž dotýčný by na nich sídlil. To by byl zřejmě případ dvora v Dolním Kramolíně (do roku 1319 Arkleb z Tisové, kolem roku 1410 Hynek z Fojcperka)²⁰⁹⁴ a Krukanic (1482–1483 Zdebor z Prachomet)²⁰⁹⁵. Jiný způsob členění používá Čechura, který rozeznává také dva typy: dvůr ležící ve vsi, nazývaný podle ní a dvůr jako samostatná sídelní jednotka s vlastním názvem.²⁰⁹⁶ V případě, že by pojem *villa* označoval v tepelských pramenech striktně ves, spadaly by všechny klášterní vsi bez pochyb do první skupiny. Jistě do ní patří dvory v Litoměřicích, v Budči, v Janovci, ve Vidžíně, Mnichově a Kladrubech. U zbylých dvou, Krukanic a Dolního Kramolína, to není zcela jasné. Jelikož se k oběma dochovalo o něco málo více zmínek než k ostatním dvorcům, je možné se zde pokusit vymezit jejich vztah k venkovskému osídlení v rámci středověku.

Lokalita Krukanice poprvé vystupuje z pramenů v roce 1197 v listině knížete Jindřicha Břetislava, kde jsou uvedena pouze jménem bez bližšího vymezení („*Villam etiam Thirnow et Vnchice et Crucanice*“).²⁰⁹⁷ Z druhé zmínky z roku 1242 jasně vyplývá, že jméno Krukanice se vztahovalo ke klášternímu dvoru („*in curia Teplensi nomine Crucanizz*“).²⁰⁹⁸ Naproti tomu obě confirmace majetku, papežská z roku 1273 a královská z roku 1459, řadí Krukanice mezi

²⁰⁹³ Čechura při zaobírání se terminologickými otázkami v souvislosti s dvory upozoroval, že zejména ve 12. století docházelo v českém listinném materiálu ke kolísání mezi slovy *villa* a *curia* (J. ČECHURA, *Grancia*, s. 19 a 23).

²⁰⁹⁴ *RBM III*, s. 231, č. 552 a *AČ VI*, s. 460, č. 10.

²⁰⁹⁵ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-6, pag. 245 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L205, pag. 11, opis listiny z 9. 5. 1483 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 14. 10. 2015].

²⁰⁹⁶ Jaroslav ČECHURA, *Klášterní velkostatek v předhusitských Čechách – základní tendence hospodářského vývoje a metodologická východiska dalšího studia*, AH 10, 1985, s. 397.

²⁰⁹⁷ *CDB I*, s. 326, č. 358.

²⁰⁹⁸ *CDB IV*, s. 79, č. 16.

klášterní vesnice.²⁰⁹⁹ K tomu je třeba dodat, že v první listině se v zásadě vyskytují pouze vsi, mezi nimiž se nachází lokalita „*curia Adoldi*“, o které se nedá říct nic bližšího. Stejná situace je i ve druhé listině, ve které se nově vyskytují i dvě městečka. Další zmínka o Krukanicích se vztahuje k roku 1472, kdy byl „*dvůr řečený Krukanice*“ zastaven.²¹⁰⁰ Mnohem jednoznačnější je obrat v jednom missivu z roku 1501, který zní „*in curia vestra circa Pernartkyss*“.²¹⁰¹ Z něho vyplývá, že krukanický dvůr byl vymezen pomocí nejbližší vsi, kterou byl Pernarec. Lze tedy předpokládat, že místní jméno Krukanice se vztahovalo pouze ke dvoru a ves stejného jména přinejmenším na počátku 16. století neexistovala. Tento závěr jednoznačně podtrhuje soupis klášterního majetku z roku 1549, ve kterém stojí vedle sebe na jednom řádku „*Pernharttz und der mairhof Krukanicz*“.²¹⁰² Zdá se tedy, že existence vesnice se jménem Krukanice ve středověku je velice nejistá, jelikož nejsou žádné prameny, které by to explicitně popíraly. Pokud by to byla pravda, znamenalo by to, že obě zmíněné konfirmace použily termín *villa* jako ekvivalent pro sídelní jednotku menší než městečko, dvůr nevyjímaje.

Poněkud jiný případ představuje Dolní Kramolín. V roce 1228 získal klášter od krále Přemysla Otakara I. a jeho syna Václava „*villam Cramolin*“.²¹⁰³ Roku 1319 však král Jan vrátil klášteru „*curiam Chremsling*“.²¹⁰⁴ Tím je tedy poprvé doložen „*curia Cremling*“.²¹⁰⁵ Zde stojí za povšimnutí skutečnost, že dvůr se přímo jmenoval Kramolín a že ani v jednom ze dvou případů nebyl vymezen pomocí vsi Dolní Kramolín (tzn. *curia in Cremling*), což bylo u dvorů ležících uvnitř vsi běžné. V obou zmíněných konfirmacích z let 1273 a 1459 vystupuje Dolní Kramolín logicky jako ves.²¹⁰⁶ Jasnější zpráva pochází z roku 1530, kdy panovník zastavil mimo jiné „*der mayerhof und pawrshof zu kremling sambt zwayen mulen dabey*“.²¹⁰⁷ V soupisu klášterních statků z roku 1549 se k Dolnímu Kramolínu vztahují dva záznamy: „*mayerhof Kremling*“ a „*Kremling do synd nit mer den zwei muelen*“.²¹⁰⁸ V případě této lokalita lze předpokládat, že klášter koncem 20. let 13. století opravdu získal ves Dolní Kramolín. Není ale jasné, zda panský dvůr v její blízkosti kanonie dostala spolu se

²⁰⁹⁹ CDB V/2, s. 352, č. 707 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L142, listina z 2. 11. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter> [cit. 14. 10. 2015].

²¹⁰⁰ NA, Česká dvorská kancelář, rkp. 2450, č. knihy 148, s. 564.

²¹⁰¹ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 35, list z 26. 8. 1501.

²¹⁰² NA, Stará manipulace, inv. č. 2646, sign. P 73/3/2, kart. č. 1672, fol. 5v.

²¹⁰³ CDB II, s. 308, č. 310.

²¹⁰⁴ RBM III, s. 212, č. 516.

²¹⁰⁵ Ibidem, s. 231, č. 552.

²¹⁰⁶ CDB V/2, s. 352, č. 707 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L142, listina z 2. 11. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter> [cit. 14. 10. 2015].

²¹⁰⁷ A. PROFOUS, *Místní jména II*, s. 365.

²¹⁰⁸ NA, Stará manipulace, inv. č. 2646, sign. P 73/3/2, kart. č. 1672, fol. 7v.

vsí nebo si ho sama vybudovala. V každém případě je pravděpodobné, že po zbytek středověku vedle sebe koexistovaly ves a dvůr. Vesnické osídlení ale postupně ustupovalo do té míry, že v roce 1530 zahrnovalo pouze jeden selský dvůr a dva mlýny a roku 1549 už pouze zmíněné mlýny. Dle nastíněné interpretace dochovaných pramenů by tedy krukaničský dvůr představoval samostatnou sídelní jednotku, a spadal tak jako jediný ze známých tepelských dvorů do druhé skupiny, kdežto kramolínský dvůr je třeba zařadit do skupiny první.

Lze tedy shrnout, že pojem *villa* nemusel vždy označovat pouze ves, ale v některých případech mohl znamenat i dvůr (přinejmenším Krukanice v královské confirmaci z roku 1459).

4.2.2.3.1.4. Podoba a funkce klášterních dvorů

O podobě hospodářských dvorů tepelské prameny shodně mlčí. Ale díky závěru Kateřiny Charvátové, že v základních rysech se dvory premonstrátů neliší od dvorů jiných vrchností,²¹⁰⁹ je možné zde aplikovat opět analogii. Podle ní byl areál dvora lehce opevněn, na což poukazuje i označení dvora v Dolním Kramolíně jako „*municione sive curia*“,²¹¹⁰ a obsahoval několik typických staveb. Mezi ně nejčastěji patřily: budova s vlastním opevněním, obytný dům, sýpka, stáje a chlévy.²¹¹¹ V případě alespoň některých dvorů kláštera Teplá je třeba počítat rovněž s kaplí.²¹¹² Na její přítomnost v Krukaničích nepřímo ukazuje pobyt právě zvoleného tepelského opata Gerarda na tamějším dvoře v roce 1242.²¹¹³ Dalším možným stavením na území dvora mohl být mlýn. Dle Dietricha Lohrmanna bylo pro premonstrátské dvory charakteristické jejich časté propojování právě s mlýny.²¹¹⁴ Na tepelském velkostatku se toto objevuje minimálně v rámci klášterního dvora v Teplé, kde je uváděn mlýn k roku 1467. Tehdy měly být dle analisty Václava Schillinga vypáleny všechny budovy kláštera s výjimkou jednoho mlýna.²¹¹⁵ Pravděpodobně stejný mlýn je zmiňován v listu Jindřicha mladšího z Plavna z dubna 1468, ve kterém žádá tepelský konvent o zapůjčení srnčích a zaječích sítí. V případě nevyhovění jeho žádosti jim totiž vyhrožuje

²¹⁰⁹ K. CHARVÁTOVA, *Hospodářské dvory*, s. 292.

²¹¹⁰ *RBM III*, č. 552, s. 231.

²¹¹¹ K. CHARVÁTOVA, *Hospodářské dvory*, s. 292.

²¹¹² Srov. M. DOLEŽEL, *Vnitřní poměry*, s. 55 a K. CHARVÁTOVA, *Hospodářské dvory*, s. 292. Autorka prezentuje existenci kaple na dvoře jako znak odlišující cisterciácké hospodářské dvory od dvorů benediktinů a premonstrátů.

²¹¹³ *CDB IV*, č. 16, s. 78–79.

²¹¹⁴ D. LOHRMANN, *Die Wirtschaftshöfe*, s. 213. Kromě toho uvádí také provázání dvora s kostelem a právem na desátek, což nelze na území tepelského panství doložit.

²¹¹⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 85v.

vypálením onoho mlýna.²¹¹⁶ Je tedy vidět, že dvůr představoval uzavřený komplex tvořený nejenom hospodářskými budovami, ale i stavbami obytného či případně vojenského charakteru.

Z toho nutně vyplývá, že klášterní dvory plnily hned několik funkcí zároveň, z nichž některé měly pro kanonii velký význam. V první řadě mezi ně patří funkce hospodářská a správní. Je třeba rovněž zmínit též okrajové účely, ke kterým mohly dvory v případě potřeby sloužit. Těmi jsou obrana a dočasné ubytování opata či řeholníků. Skutečnost, že dvory bývaly ohrazené, z nich dělá jisté opěrné body vrchnostenské správy, které teoreticky mohly poskytnout v případě ohrožení útočiště poddaným z okolí. Dvůr v Dolním Kramolíně přímo tvořil výspu tepelského panství na jihozápadě a jeho součástí byla patrně i tvrz.²¹¹⁷ Nelze ale vojenský význam dvorů přeceňovat, jelikož v případě regulérní války hrály pouze okrajovou roli. Pro nedostatek pramenů není možné ověřit, zda se dvory nějakým způsobem uplatnily při přepadu klášterních statků buď v roce 1494, nebo 1502.²¹¹⁸ Další z funkcí, ubytování, platí zejména pro dvůr v Krukanicích. Jeho poloha zhruba v polovině cesty mezi klášteřem a královským městem Plzní z něho dělá ideální místo pro ubytování jak opata, tak řeholníků, kteří se vydali na cesty. Dokladem o pobytu opata v Krukanicích je listina z roku 1242, která byla na tomto dvoře sepsána.²¹¹⁹ U ostatních dvorů je tento účel díky jejich relativní blízkosti klášteru celkem nepodstatný.

Větší význam měla u klášterních dvorů správní funkce, i když konkrétní podklady pro tuto problematiku v pramenech chybí a v literatuře tomu doposud nebyla věnována takřka žádná pozornost. Pouze Jaroslav Čechura a Petr Kubín zmiňují dvůr Krukanice jako správní centrum klášterní državy na severovýchod od Střibru.²¹²⁰ Vedle toho uvádí ještě první autor ze zmíněné dvojice Kramolín, jako „jedno ze správních center klášterního velkostatku“.²¹²¹ Jisté vodítko zde mohou poskytnout poznatky Kateřiny Charvátové ohledně správy panství cisterciáckého kláštera v Oseku v první polovině 14. století. Z nich vyplývá, že dvory pravidelně rozmístěné po celé državě tvořily jakýsi mezičlánek mezi správním centrem panství, tedy klášteřem, a jednotlivými poddanskými vesnicemi. Klášterní poddaní při dvorech robotovali a mohla být na nich soustředěna část poddanských dávek. K tomu dodává poměrně zásadní zjištění, že se dvory staly rovněž místem nižšího soudnictví.²¹²² Bezpochyby

²¹¹⁶ Ibidem, fol. 90v.

²¹¹⁷ A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 196.

²¹¹⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 119r a 123v.

²¹¹⁹ CDB IV, č. 16, s. 78–79.

²¹²⁰ J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 215 a P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 178.

²¹²¹ J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 218.

²¹²² K. CHARVÁTOVÁ, *Hospodářství oseckého kláštera*, s. 251.

některé ze jmenovaných závěrů lze aplikovat i na tepelský velkostatek ve 14. a 15. století. Klášter Teplá představoval rovněž správní centrum celého panství. To se dělilo v době předhusitské do tří částí: statky koncentrované kolem kláštera Teplá, vsi severovýchodně od Stříbra a Hroznětínsko na sever od Karlových Varů. Správní středisko klášterních zboží na Hroznětínsku zřejmě představovalo proboštsství u kostela sv. Petra a Pavla,²¹²³ přičemž klášterní dvory v této oblasti nejsou doloženy. U komplexu vsí na severovýchod od Stříbra byl správním centrem jistě dvůr Krukanice. U poslední části panství, která byla nejrozsáhlejší, bylo hned několik dvorů. Ty byly relativně rovnoměrně situovány na území klášterství: Dolní Kramolín na okraji jihozápadní části, Kladruby v severovýchodní a Vidžín ve východní. Během první poloviny 15. století klášter přišel o celé Hroznětínsko a dvůr ve Vidžíně, ale zbylá struktura zůstala zachována. Lze předpokládat, že přinejmenším klášterní poddaní ze vsí na severovýchod od Stříbra s ohledem na větší vzdálenost kláštera Teplá a cestu přes území cizí vrchnosti, odevzdávali poddanské dávky do Krukanic. Vykonávání robotních povinností některých poddaných při dvorech je doloženo na příkladu dvora ve Vidžíně, který byl v roce 1420 klášterem prodán „*také s tú robotú té jmenované vsi*“.²¹²⁴ Danou vsí je zde myšlen Vidžín, který dvůr koupil. Roli dvorů v nižším soudnictví není možné jakkoliv doložit.

V zásadě byly ale dvory pro klášter nejdůležitější z hlediska hospodářství, a to produkcí ve vlastní režii. Své místo zde měla jak rostlinná, tak živočišná výroba, pokud lze soudit z dochovaného inventáře z roku 1585²¹²⁵ a z analogií k jiným klášterům. V rámci rostlinné výroby bylo na prvním místě obilnářství. Na pěstování plodin má vliv úrodnost půdy, proto je vhodné porovnat bonitu půdy jednotlivých vsí klášterství s rozmístěním hospodářských dvorů.²¹²⁶ Celkově se dá konstatovat, že v rámci tepelského panství ve druhé polovině 15. století převažují méně kvalitní půdy. Zhruba polovinu zaujímají půdy s hodnotou sedm, hodnoty šest a osm jsou zastoupeny přibližně po jedné pětině. Spíše výjimečně se objevuje půda s číslem pět a pouze ves Čerňovice obdržela čtyřku. Bezpochyby nejúrodnější částí tepelského panství je jižní polovina komplexu vsí s centrem v Krukanicích, přičemž sem patří i zmíněná vesnice s indexem čtyři. Další v pořadí, ale již s poměrně horší půdou, je severní polovina dislokovaných statků a oblast jihozápadní části državy kolem kláštera Teplá, kde se nachází dvůr Dolní Kramolín. Půdy s hodnotou šest se ještě nachází přímo ve středu panství kolem městečka Teplá. Sem se také řadí dvůr v areálu kláštera a dvůr v Kladrubech,

²¹²³ D. FOLTÝN – P. SOMMER – P. VLČEK, *Encyklopedie*, s. 240.

²¹²⁴ SOA v Plzni, Premonstrátí Teplá, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter> [cit. 14. 10. 2015].

²¹²⁵ NA, Stará manipulace, inv. č. 2646, sign. P 73/3/17, kart. č. 1674.

²¹²⁶ Informace o bonitě půdy poskytuje tereziánský katastr – *Tereziánský katastr* 2, s. 208–211. Používá se systém hodnocení od jedné do osmy, kdy jedna je nejúrodnější půda.

ač ten sám je již na půdě s hodnotou sedm. Na stejně úrodné půdě ležel i dvůr v Budči, který byl zmíněn pouze na počátku 14. století. Naopak nejhorší je situace ohledně bonity ve zbytku hlavní klášterní državy, a to v části severozápadní, severovýchodní, jihovýchodní a jižní. Z toho vyplývá, že klášterní dvory byly situovány do míst s úrodnější půdou. Výjimku zde tvořily dvory v Mnichově, ve Vidžíně a v Janovci. Všechny tři se nacházely v méně úrodných částech panství, první na severozápadě a zbylé dva na východě. I v případě vidžínského dvora se nabízí hypotéza, že tento moment mohl hrát větší či menší roli při rozhodnutí kláštera tento dvůr prodat, k čemuž došlo v roce 1420.²¹²⁷ Nelze vyloučit, že se klášter svých dvorů, které se nehodily na pěstování plodin, postupně zbavoval tím, že je prodával svým poddaným, respektive vsím, v nichž se dvory nacházely. Kvůli nedostatku pramenů hospodářské povahy pro 15. století lze sáhnout k již zmíněnému inventáři z raného novověku, jelikož je nepravděpodobné, že by během 16. století došlo k razantnímu přebudování zemědělské výroby na klášterních dvorech. Z něho vyplývá, že z obilí se pěstovalo žito, oves a pšenice. Nejvíce bylo uskladněno ovsa (celkem 260 korců), zatímco žito a pšenice bylo podstatně méně (24 a 8 korců). K tomu je třeba ještě připočíst 13 korců žita na semeno a 60 korců nevymláčeného obilí. Rozložení po jednotlivých dvorech bylo značně nevyrovnané. Na dvoře v Teplé nebylo žádné obilí, zatímco v Krukanicích bylo pouze obilí určené k dlouhodobějšímu skladování (tzn. nevymláčené). Hlavní množství se ale nacházelo v Dolním Kramolíně (oves, žito, pšenice) a Kladrubech (oves a žito na setbu). V Kramolíně jako jediném bylo k dispozici menší množství hrachu. Vyjma Krukanic disponovaly dvory rovněž zemědělskou technikou, kterou představovaly vozy a pluhy (Teplá: 8 vozů a 4 pluhy, Kramolín: 5 vozů a 2 pluhy a Kladruby: 3 vozy a pouze 1 pluh).²¹²⁸ Jako tažná síla zde byli používáni koně. V zásadě se dá předpokládat, že absence zemědělského zařízení v Krukanicích byla kompenzována v rámci roboty, kdy robotující poskytli vlastní vozy a pluhy. Dvůr v Teplé pravděpodobně primárně nesloužil k ukládání obilí. Taková byla situace v roce 1585.²¹²⁹ Pro starší období jsou k dispozici pouze pramenné střípky. K roku 1501 se dá předpokládat, že v rámci dvora v Krukanicích byla koncem srpna uložena pšenice. Žádal ji totiž minoritský kvardián ze Stříbra pro sebe a své bratry na chleba.²¹³⁰ V případě

²¹²⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter> [cit. 14. 10. 2015].

²¹²⁸ NA, Stará manipulace, inv. č. 2646, sign. P 73/3/17, kart. č. 1674.

²¹²⁹ Srov. K. CHARVÁTOVÁ, *Inventáře*, s. 126–127.

²¹³⁰ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 35, list z 26. 8. 1501.

dvora ve Vidžíně jsou k dispozici informace o jeho obecném příslušenství v době prodeje. Patřily k němu tehdy městiště s poplužím a louky.²¹³¹

Ze zvířat se na dvorech v roce 1585 chovalo několik druhů: ovce (1964 kusů), hovězí dobytek (230 kusů), prasata (147 kusů) a tažní koně (40). Největší koncentrace zvířat byla při dvoře přímo v Teplé (cca 58 % všech zvířat), na dalším místě pak následoval dvůr v Krukanicích (cca 38 %). V Kramolíně a Kladrubech, které hrály v živočišné výrobě okrajovou úlohu, nebyly zaevidovány žádné ovce a u druhého ze dvorů ani prasata.²¹³² S ohledem na to, že Kateřina Charvátová prokázala u cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě, že se chovy zvířat ve 14. století základním způsobem neměnily,²¹³³ nelze brát údaje o stavu hospodářského dobytka na klášterních dvorech tepelského klášterství ke konci 16. století za zcela nevypovídající o situaci ve druhé polovině 15. století. Je možné si z nich vytvořit alespoň rámcovou představu o živočišné specializaci jednotlivých dvorů. Ve dvoře kláštera Teplá je také jako v jediném doloženo skladování ryb, což bezpochyby souvisí s jídelníčkem řeholníků. Z toho bylo asi 97 % kaprů a zbytek tvořily štiky.²¹³⁴

Z dostupných informací lze předpokládat, že se v klášterních dvorech druhé poloviny 15. století scházely jednak plodiny z vlastní produkce dvorů, ale i poddanské naturální dávky. Na dvorech probíhala jak rostlinná, tak živočišná výroba. Pěstoval se zejména oves, žito, pšenice a v menší míře hrách. Obilnářství převažovalo u dvorů v Dolním Kramolíně a v Kladrubech. Dvory v Teplé a Krukanicích se vedle obilnářství daleko více věnovaly živočišné výrobě, přičemž se jako jediné zaměřovaly na chov ovcí. Kromě nich se rovněž choval hovězí dobytek, prasata a tažní koně. O případných řemeslných provozech při dvorech nejsou k dispozici žádné zprávy. Nelze vyloučit, že část produktů z vlastního hospodářství byla určena k prodeji na trzích větších městských center, ve kterých mohl mít klášter svůj dům či dvorec. Doloženy jsou pouze dva domy, pro předhusitské období na Starém Městě pražském a pro počátek 16. století v Plzni. V Praze měl dům, zmiňovaný v letech 1401 a 1418, v první řadě sloužit opatovi jako zázemí při jeho tamějších pobytech.²¹³⁵ U druhého domu tepelského opata, který v roce 1501 sousedil s domem plzeňského soukeníka Duchka Purkrábka, se zdá být souvislost s městským trhem zjevnější.²¹³⁶

²¹³¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter> [cit. 14. 10. 2015].

²¹³² NA, inv. č. 2646, sign. SM, P 73/3/17, kart. č. 1674. Srov. K. CHARVÁTOVÁ, *Inventáře*, s. 127.

²¹³³ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny* 2, s. 46.

²¹³⁴ NA, Stará manipulace, inv. č. 2646, sign. P 73/3/17, kart. č. 1674.

²¹³⁵ M. HLINOMAZ, *Klášter*, s. 94.

²¹³⁶ J. STRNAD (ed.), *Listář II*, s. 425–426, č. 522.

4.2.2.3.1.5. Správa dvorů a otázka proboštství

Dle řádových statut měl stát v čele dvora správce, který byl nejčastěji nazýván jako *magister curiae*. Mohl jím být jak kněz, tak laik. Jeho nadřízeným byl *provisor exteriorum*, v českém prostředí známý spíše pod označením probošt. Správce dohlížel na práci a měsíčně měl skládat účty opatovi či jiné pověřené osobě.²¹³⁷ Doklady o této funkci pro tepelský velkostatek ve středověku jsou výjimečné. Jeden z nich se objevuje v již několikrát zmíněném listu z roku 1501 adresovaném tepelskému opatu Zikmundovi. Jeho pisatel, minoritský kvardián ze Stříbra, v něm použil obecný termín „*procurator*“ pro označení správce dvora v Krukanicích.²¹³⁸ Další dvě zprávy se stejnou výpovědní hodnotou pochází z doby předhusitské. Jsou součástí intitulací dvou listin tepelského kláštera, německé z roku 1385 a latinské o rok mladší.²¹³⁹ V nich je uveden kanovník Martin s funkcí probošta v Kramolíně („*probst zu Kramoling*“ a „*praepositus in Kremolyn*“). Tento údaj představuje jistý interpretační problém. Uvedená funkce se totiž bezpochyby váže ke klášternímu dvoru v Dolním Kramolíně, ale termín probošt se běžně nepoužíval pro správce dvora. S touto zprávou pracoval už Jaroslav Čechura, který ale rezignoval na jakékoliv vysvětlení této nesrovnalosti a spokojil se s konstatováním, že „v Kramolíně bylo ve 14. století proboštství, jedno ze správních center klášterního velkostatku“, aniž by upozornil na nutnou propojenost s klášterním dvorem.²¹⁴⁰ Přesto má pravdu, jelikož termínem proboštství je možno označit každý úřad, jehož vykonavatel užíval titul probošt.²¹⁴¹

Před vlastním pokusem o interpretaci titulu probošta v Kramolíně je třeba zmínit, že v obou intitulacích se objevuje i člen konventu Hanka, u jehož jména je rovněž titul probošt, ale tentokrát s místním určením v Hroznětíně („*probst zu der Lichtenstadt*“ a „*praepositus in Lucida Civitate*“).²¹⁴² V tomto případě se nejedná o ojedinělou zmínku o hroznětínském proboštovi,²¹⁴³ což svědčí o existenci proboštství jako pobočného domu na vydělené části klášterního panství, tedy Hroznětínska.²¹⁴⁴ Tato instituce tepelských premonstrátů byla

²¹³⁷ M. DOLEŽEL, *Vnitřní poměry*, s. 55; D. LOHRMANN, *Die Wirtschaftshöfe*, s. 216.

²¹³⁸ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 35, list z 26. 8. 1501.

²¹³⁹ *CIM IV/I*, s. 189–191, č. 129 a s. 191–193, č. 130.

²¹⁴⁰ J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 218.

²¹⁴¹ Dušan FOLTÝN, *K typům a funkcím cisterciáckých proboštství v předhusitských Čechách*, in: 900 let cisterciáckého řádu. Sborník z konference konané 28.–29. 9. 1998 v Břevnovském klášteře v Praze, Praha 2000, s. 79.

²¹⁴² *CIM IV/I*, s. 190, č. 129 a s. 192, č. 130.

²¹⁴³ Již k roku 1282 je doložen probošt Oldřich (*CDB VI*, s. 278, č. 224). Kromě toho existují přinejmenším ještě další tři zmínky, k roku 1298 o bratru Gebhardovi jako proboštovi (*RBM II*, s. 766, č. 1782) a k rokům 1339 a 1342 obecně o proboštství či proboštovi (*RBM IV*, s. 276, č. 703; s. 432, č. 1073).

²¹⁴⁴ Ves Hroznětín je poprvé doložena v majetku kanonie Teplá ve zpadělané listině krále Přemysla Otakara I. hlásící se k roku 1213 (*CDB II*, s. 403, č. 368) a následně v konfirmaci papeže Honoria III. z roku 1219 (ibidem, s. 162, č. 173).

začleněna též do *Encyklopedie českých klášterů*,²¹⁴⁵ jejíž spoluautor Dušan Foltýn předpokládá, že funkce tamějšího probošta byla spjata s výkonem farní správy.²¹⁴⁶ Přestože není možné dohledat uvedeného Hanku, jediného známého probošta ze 14. století, v konfirmačních knihách,²¹⁴⁷ jsou k dispozici jiné indicie dokazující, že byl probošt správcem hroznětínské fary,²¹⁴⁸ která byla s největší pravděpodobností inkorporovaná k tepelskému klášteru. O tom, zda byli v Hroznětíně spolu s proboštem také další tepelští řeholníci, prameny mlčí. Lze očekávat, že proboštsství bylo správním centrem hroznětínské državy tepelského kláštera a kromě toho mělo snad rovněž funkci hospodářskou. Osud pobočného domu se zřejmě uzavřel roku 1434, kdy byla kanonie nucena prodat statky v Hroznětíně císaři Zikmundovi za 1500 pražských grošů.²¹⁴⁹ Z dalších známých premonstrátských pobočných domů v českých zemích je možné jmenovat proboštsství milevského kláštera v Toužimi²¹⁵⁰ a želivské kanonie v Kněžicích.²¹⁵¹ Pro všechna tři zmíněná proboštsství lze vymezit pět společných rysů. Nacházela se na vydělených částech klášterních dominií. Představovala správní střediska okolních statků. Od vlastního kláštera byla ve vzdálenosti přesahující 60 km.²¹⁵² Byla situována při farních kostelech a probošti byli současně místními faráři. Nyní, když byla podána charakteristika premonstrátského proboštsství jako filiálního domu, je třeba se vrátit zpět k otázce údajného proboštsství v Dolním Kramolíně a pokusit se stanovit, do jaké míry splňuje vymezené znaky. Nenachází se na dislokované části tepelského panství. Správní středisko ve smyslu předchozích proboštsství, tedy jakési náhrady za vzdálený klášter, tvořit nemohlo, jelikož bylo vlastní centrum celého velkostatku vzdáleno pouze asi 15 km. Kromě toho se nacházel Dolní Kramolín na samotné jihozápadní hranici panství, což by nebylo pro správní centrum příliš výhodné. Navíc tamější klášterní dvůr byl schopen uspokojovat správní a hospodářské potřeby kláštera sám. Nejbližší farní kostel se nacházel v sousedním Pístově vzdáleném asi 2,5 km, přičemž jeho správou byli pověřováni výhradně světští kněží. V rámci

²¹⁴⁵ D. FOLTÝN – P. SOMMER – P. VLČEK, *Encyklopedie*, s. 240.

²¹⁴⁶ D. FOLTÝN, *K typům*, s. 94.

²¹⁴⁷ Pro období let 1374 až 1396 je totiž v konfirmačních knihách bílé místo. V roce 1374 nastoupil na hroznětínskou faru bratr Ctibor (*LC III-IV*, s. 9), ale v roce 1396 ji opustil již bratr Mikuláš (*LC V*, s. 248).

²¹⁴⁸ V roce 1298 měl probošt Gebhard uvést společně s dalšími představiteli farní správy z okolí jistého Arnolda k faře v Kynšperku nad Ohří (*RBM II*, s. 766, č. 1782). Druhý doklad poskytl tepelský opat Beneda, když v roce 1342 přeměnil desátky z klášterních vsí Děpoltovic a Fojtova ležících nedaleko Hroznětína na věčný plat čítající šest kop grošů, z nichž kopa měla příslušet právě hroznětínskému proboštovi a zbylých pět kop komoře opata (*RBM IV*, s. 432, č. 1073).

²¹⁴⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L119, listina z 29. 9. 1434 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L119/charter> [cit. 14. 10. 2015]. Za zmínku stojí fakt, že ještě roku 1549 nebylo tepelským premonstrátům za prodané statky zaplacen. – NA, Stará manipulace, inv. č. 2646, sign. P 73/3/2, kart. č. 1672, fol. 8r.

²¹⁵⁰ D. FOLTÝN – P. SOMMER – P. VLČEK, *Encyklopedie*, s. 673.

²¹⁵¹ D. FOLTÝN a kol., *Encyklopedie*, s. 363.

²¹⁵² Hroznětín cca 63 km, Kněžice cca 67 km a Toužim dokonce asi 141 km.

dvora lze pouze předpokládat možnou přítomnost menší kaple. Jak je vidět z předchozího srovnání, tak údajné proboštství v Dolním Kramolíně nesplňovalo ani jeden ze stanovených rysů. Nutně se tedy nemohlo jednat o doložený typ proboštství typický pro premonstrátské prostředí v českých zemích, čemuž nasvědčuje i postavení kramolínského probošta vůči hroznětínskému proboštovi v intulaci. Zatímco hroznětínský byl v listině z roku 1385 na pátém a o rok později na osmém místě, kramolínský zaujímal v první listině třetí místo od konce, tedy osmou příčku, a v roce 1386 byl dokonce předposlední na desátém místě.²¹⁵³ Z toho lze předpokládat, že uvedené tituly byly různého významu a zřejmě označovaly dvě naprosto odlišné funkce se stejným názvem. Termín probošt je tedy sám o sobě značně vágní.²¹⁵⁴ Lze se ale opřít o typologii proboštství stanovenou Dušanem Foltýnem na příkladu cisterciáků.²¹⁵⁵ Po vyřazení proboštství při špitálu a oratoria zůstanou ve hře v zásadě dvě možnosti, a to hypotetické proboštství jako hospodářský dvůr či pouhé označení úřadu hodnostáře. První varianta, ve smyslu pobočného domu s více kanovníky se ale nezdá být v polovině 80. let 14. století příliš aktuální, jelikož v roce 1381 přešla přes tepelské panství morová epidemie, která výrazně zasáhla jak konvent včetně opata Heřmana, tak poddané.²¹⁵⁶ Za situace, kdy bylo třeba personálně konsolidovat konvent, se nezdá pravděpodobné, že by si klášter udržoval filiální dům v místě, kde to navíc nemělo pádné opodstatnění. V případě, že by měli kanovníci potřebu manuálně pracovat, mohli tak činit ve dvoře přímo v Teplé nebo v bližších Kladrubech²¹⁵⁷. Předchozí poznatky tak naznačují, že řeholník Hanka se stal správcem dvora v Dolním Kramolíně. Zřejmě to ale bylo již v době, kdy nebylo běžné, aby tento úřad zastával kanovník. Možná, že na tuto nestandardní situaci měla vliv morová rána, která mohla vyvolat nedostatek vhodných adeptů na post správce mezi laiky. Za takových okolností mohl nový šafář, který byl členem tepelského konventu, obdržet titul probošt místo používaného označení *magister curiae*. Pro tuto hypotézu nasvědčuje rovněž skutečnost, že se titul probošt předtím ani potom neobjevil ve spojení s některým dvorem.

Ve druhé polovině 15. století se již na tepelském velkostatku žádná proboštství ve smyslu pobočných domů nenacházela. Stranou samozřejmě zůstává proboštství při panenském klášteře v Chotěšově. Rovněž správci dvorů jsou laikové, což dokládá mimo jiné opis listu tepelského konventu z roku 1458 poslaný do Prémontré. V něm jsou uvedeni buď

²¹⁵³ *CIM IV/I*, s. 190, č. 129 a s. 192 č. 130.

²¹⁵⁴ Srov. Dušan FOLTÝN, *Celly a proboštství kláštera sv. Jana Křtitele na Ostrově. Zamyšlení nad problematikou benediktinských pobočných domů v raně středověkých Čechách*, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, Praha 2006, s. 378 a idem, *K typům*, s. 79 a 94.

²¹⁵⁵ D. FOLTÝN, *K typům*, s. 94–95.

²¹⁵⁶ M. HLINOMAZ, *Klášter*, s. 33.

²¹⁵⁷ Za předpokladu, že již tehdy tam byl hospodářský dvůr obhospodařovaný klášteřem.

všichni členové konventu, nebo alespoň jeho velká část včetně sedmi plebánů. Žádný *magister curiae* či *praepositus* se mezi nimi nenachází.²¹⁵⁸

4.2.2.3.1.6. Personální zajištění dvorů a otázka konvršů

Na informace ohledně pracovníků při klášterních dvorech ve druhé polovině 15. století jsou prameny rovněž velice skoupé na slovo. Na základě analogií a několika málo zmínek se dá předpokládat,²¹⁵⁹ že dvory využívaly pro zajištění svého provozu pravděpodobně čtyři skupiny pracujících. Těmi zřejmě byli vlastní čeled', robotníci, námezdné síly a konvrši. Asi největší díl práce odváděla čeled', která je v tepelských análech třikrát obecně zmíněna. Jednak k roku 1467, kdy kapitulárové popisují v listu pražskému administrátoru Hiláriovi Litoměřickému vyplenění kláštera okolní katolickou šlechtou. Vlastní vyličení uzavírají konstatováním, že musí hladovět a trpět bídou spolu s jejich čeledí.²¹⁶⁰ Další zpráva následuje hned po roce v souvislosti s již zmiňovaným mlýnem v areálu klášterního dvora, který měl být v té době podle analisty Václava Schillinga obýván právě čeledí.²¹⁶¹ Naposled vystupuje čeled' z pramenů zprostředkovaných opět Schillingem až v roce 1505 u příležitosti ustanovení zvláštního správce opatem, který měl dohlížet mimo jiné i na čeled'.²¹⁶²

Robotní povinnosti se pravděpodobně vázaly na sezónní práce. Když se ponechá stranou výskyt ustálené formulace „*mimo jich poplatky a roboty spravedlivé obtěžovati*“ uplatněné v královských zástavních listinách na klášterní vsi Čerňovice a Poutnov z roku 1469,²¹⁶³ zůstane pouze jediný relevantní zdroj k robotním povinnostem na tepelském velkostatku z doby opata Zikmunda. Tím je výpověď poddaných ve věci sporu o hranici, respektive o pole, mezi opatstvím a panstvím Jana Trpístského z Gutštejna z roku 1486, ve které jsou výjimečně uváděny také druhy robot.²¹⁶⁴ Zmíněné pole dle výpovědi patřilo odedávna tepelskému opatovi a nacházelo se na hranici panství mezi vesnicemi Stanoviště, Chotěnov a Holubín na straně jedné a Trstěnicemi na straně druhé. A zrovna na tomto poli dle výpovědi robotovali dříve někteří klášterní poddaní. Jistý Tulma z Chodové Plané, když byl

²¹⁵⁸ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.

²¹⁵⁹ Pracovním silám při klášterních dvorech se věnovala Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Inventáře*, s. 127 a 131. Nejvíce pozornosti opět věnovala speciálně jednotlivým cisterciáckým klášterům – eadem, *Hospodářství*, s. 245 a 246; eadem, *Dějiny 1*, s. 275, 277; eadem, *Dějiny 2*, s. 46, 120 a 231.

²¹⁶⁰ „... wir musten hungern und khummer leiden sambt mit unsern gesendt etc.“ – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 319v.

²¹⁶¹ Ibidem, fol. 90v.

²¹⁶² Ibidem, fol. 129v.

²¹⁶³ Zástava vsi Čerňovice (ibidem, fol. 256r). V druhé listině na Poutnov je formule poněkud rozšířena: „*mimo jich poplatky a roboty spravedlivé proti vuoli jich obtěžovati*“ (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L170, listina z 22. 12. 1469 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L170/charter> [cit. 14. 10. 2015]).

²¹⁶⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 268v–271r.

mladým pacholkem a sloužil v Holubíně, tam jezdil orat, stejně jako Mojžiš z Holubína a další.²¹⁶⁵ Naproti tomu matka Petra Zajdkara z Milhostova tam v rámci roboty chodila sekat obilí.²¹⁶⁶ Všichni tak činili ještě předtím, než se Zikmund Hausmann ujal úřadu tepelského opata. Není pochyb o tom, že pole, na které si dělal zálsk Jan Trpístský z Gutštejna, spravoval klášterní dvůr v nedalekém Dolním Kramolíně. Jiný doklad o robotě příslušející k hospodářskému dvoru pochází už z doby předhusitské, a to z roku 1420, kdy klášter prodal dvůr ve Vidžíně „a také tu robotu té jmenované vsi“.²¹⁶⁷ Robotní povinnosti nebyly ale celoplošnou záležitostí a týkaly se jen některých vsí, jak dokládá například dochovaná emfyteutická smlouva z roku 1358, již vysadil opat Eiring společně s konventem ves Čerňovice na zakupním právu. Podle této listiny měli obyvatelé dané vsi místo roboty platit dvakrát ročně čtyři kopy pražských grošů.²¹⁶⁸ Lze předpokládat, že robotní povinnosti se týkaly ve větší míře vsí, které se nacházely v blízkosti dvorů. O námezdních silách mlčí prameny zcela.

Působení další skupiny opět charakterizuje nedostatek informací. Jedná se o laické bratry neboli konvrše (lat. *conversi* a něm. *leye brüder*). Jelikož byli rovněž členy řádu jako kanovníci, oproti kterým měli nižší postavení, je třeba jim věnovat větší pozornost. Téma laických bratří není v českém prostředí příliš frekventované,²¹⁶⁹ což bezpochyby souvisí se stavem pramenů k dané problematice. Konvrši se totiž v pramenech narozdíl od kanovníků objevují o poznání méně. Od kapitulářů se kromě frekvence dochování zpráv odlišovali též tím, že skládali nižší sliby, získávali jen nižší stupně svěcení a většinou pocházeli z nižších sociálních skupin. Obecně se dá říci, že žili jak v klášteře, kde mívali své křídlo konventu s vlastním refektářem a dormitářem, tak snad také při dvorech. Jejich hlavním úkolem byla manuální práce, jako je působení v klášterních dílnách, obdělávání polí či péče o hospodářská zvířata. Úkolování mohli být celerářem, šatným nebo správcem dvora.²¹⁷⁰

²¹⁶⁵ Ibidem, fol. 270r a 271r.

²¹⁶⁶ Ibidem, fol. 271r.

²¹⁶⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter> [cit. 14. 10. 2015].

²¹⁶⁸ Ibidem, L82, opis listiny z 11. 9. 1358 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L82/charter> [cit. 14. 10. 2015].

²¹⁶⁹ Otázkou konvršů v cisterciáckém řádu se zabývala Charvátová (K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny I*, s. 15, 17, 24–28 a 39). Rovněž s přihlédnutím k cisterciákům se pokusil o přehled výskytu termínu konvrš v českých pramenech do roku 1419 Čechura (J. ČECHURA, *Grancia*, s. 30–31). O laických bratřích nejenom u cisterciáků pojednal Charvát (Petr CHARVÁT, *Laičtí bratři v českých, především cisterciáckých kláštorech do roku 1300*, in: *Od knížat ke králům. Sborník k příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*, Praha 2007, s. 219–229). Pro premonstrátské prostředí shrnul tuto problematiku Doležel (M. DOLEŽEL, *Vnitřní poměry*, s. 52–54).

²¹⁷⁰ Řada poznatků z cisterciáckého prostředí je platná též pro premonstrátské kláštery: K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny I*, s. 24 a 28. Podrobněji, mimo jiné i o duchovní činnosti konvršů: M. DOLEŽEL, *Vnitřní poměry*, s. 52–54. Dle předpokladu Čechury byla instituce konvršů v českém prostředí nepočtená a do značné míry tvořena členy šlechtických rodů (J. ČECHURA, *Grancia*, s. 31).

Nejvíce pronikali konvrši zejména do dvou typů pramenů. Jedním z nich jsou listiny, přesněji řečeno jejich svědečné řady, ve kterých mohou v nejlepším případě vystupovat ve skupinách po čtyřech nebo pěti.²¹⁷¹ Tento zdroj je ale relevantní především pro starší období zhruba do 13. století. Jedním z nejcennějších pramenů na výskyt laických bratří jsou klášterní nekrologia,²¹⁷² která se dají využít i v případě tepelského kláštera. Zde je k dispozici kromě poměrně mladého tepelského nekrologia také o poznání starší nekrologium chotěšovské, které je z tohoto důvodu daleko významnější.²¹⁷³ Jeho nejstarší vrstva byla zapsána jistým Šimonem, který snad pocházel z Plané,²¹⁷⁴ v roce 1489. Vzhledem k tomu, že bývá rok úmrtí uváděn pouze výjimečně, poslouží rok vzniku nejstarší části jako východisko pro datování velké většiny nejstarších zápisů (*ante quem*), které nelze blíže časově zařadit. Naproti tomu u tepelského nekrologia je bližší datování prvních zápisů u jednotlivých dnů nemožné, jelikož byl základní text nekrologia zapsán až v první polovině 30. let 18. století. Přesto má tepelské nekrologium svůj význam pro studium nejen konvršů ve středověku. Může totiž posloužit jako srovnávací materiál, ze kterého mohou být doplňovány některé záznamy, jež nejsou obsaženy v chotěšovském nekrologiu.²¹⁷⁵ Oba rukopisy mohou přispět k poznání alespoň přibližného poměru konvršů a kanovníků, případně i k hrubému odhadu počtu konvršů na přelomu 15. a 16. století. Je třeba ale zohlednit, že nekrologia nezaznamenávají celou realitu, ale v lepším případě se k ní mohou pouze blížit. Z různých důvodů totiž docházelo během věků s přepisováním nekrologií k vytrácení některých záznamů. Otázkou také zůstává, zda se všechny zprávy o úmrtí dostaly do původního rukopisu. I přesto s reflektováním jisté míry nepřesnosti je možné získat studiem nekrologií zajímavé poznatky a dále s nimi potom případně pracovat. Pokud se týče jmen kanovníků a konvršů v klášteře Teplá a při klášteře v Chotěšově, tak jsou obě nekrologia velice podobná a odlišují se pouze v jednotlivostech. V chotěšovském nekrologiu je v nejstarší vrstvě zaveden funkční a přehledný systém označování připojovaných k jednotlivým jménům. Pro zmíněný účel jsou důležité následující skupiny, které se kromě konvršů kryjí se stupni svěcení: akolyté, jáhnové a kněží, přičemž

²¹⁷¹ D. LOHRMANN, *Die Wirtschaftshöfe*, s. 218.

²¹⁷² Zejména z nich čerpal informace do své studie P. CHARVÁT, *Laičtí bratři*, s. 221, 223–225.

²¹⁷³ Tepelské nekrologium je dvousvazkové. – NK ČR, sign. Teplá MS. D 40 a D 33. Chotěšovské nekrologium je rovněž uloženo v Národní knihovně. – NK ČR, sign. XIII.G.20. Jeho nepřiliš zdařilou edici vydal Basil Grassl (B. F. GRASSL (ed.), *Das älteste Totenbuch*).

²¹⁷⁴ V místě, kde je uvedeno místo původu písaře, je pergamen poškozen a lze pouze přečíst „P..na“. Možným řešením tedy může být právě Planá, jak naznačil již Josef Truhlář (B. GRASSL (ed.), *Das älteste Totenbuch*, s. 2).

²¹⁷⁵ Jako příklad mohou posloužit nejvyšší preláti obou klášterů. Z tepelských opatů působících před rokem 1526 je v chotěšovském nekrologiu zaznamenáno pouze devět oproti téměř kompletnímu výčtu 22 v tepelském nekrologiu. Naproti tomu soupis chotěšovských proboštů není na základě ani jednoho z obou nekrologií zdaleka vyčerpávající. Tentokrát se ale nekrologia od sebe příliš neliší (chotěšovské devět jmen a tepelské překvapivě deset).

součástí takového záznamu bývá i spojení „*frater noster*“. V některých případech se u jména nachází pouze informace, že byl dotyčný jejich bratr. Tehdy může pomoci srovnání právě s tepelským nekrologiem, ve kterém bývá bližší určení, pokud se tam hledaná osoba nachází. Bohužel tepelské nekrologium nepoužívá titul konvrš, ale omezuje se pouze na dělení na bratry a otce. To tepelské nekrologium z hlediska vypovídací hodnoty poněkud znevýhodňuje oproti chotěšovskému nekrologiu, jelikož termín bratr zastřešuje jak konvrše, tak zároveň i akolyty a jáhny. Proto budou následující čísla vycházet z chotěšovského nekrologia. To do roku 1489 obsahuje 44 záznamů, ve kterých je přímo uvedeno, že se jedná o konvrše. K tomu se dá přiřadit ještě pět blíže nespecifikovaných bratrů, kteří by podle záznamů v tepelském nekrologiu mohli být rovněž laickými bratry. Navzdory tezi, že konvrši mohli získávat nižší formy svěcení, ponecháme stranou akolyty, u kterých budeme předpokládat, že nebyli laickými bratry. Mezi konvrši se vyskytují jména jak česká, tak německá. Podoba některých z nich ukazuje na 13. století. Pro srovnání postačí období od roku 1489 do poloviny 16. století. Horní hranice je spíše orientační s ohledem na datování některých zápisů jen na základě písma. Tehdy je doložen výslovně jen jeden laický bratr a u tří bratrů a jednoho spolubratra se dá uvažovat o jejich příslušnosti ke konvršům. Pro možnost početního srovnání jsou třeba ještě počty kanovníků, které jsou následující: do roku 1489 122 a pro následující období snad 26. Údaje z tepelského nekrologia jsou využity pouze v případě tepelských opatů. Uvedené hodnoty vznikly sečtením počtu tepelských opatů, převorů tepelských i chotěšovských, příslušných farářů, akolytů, jáhnů a kněží. V tomto případě je třeba rezignovat na doplňování seznamu jmen z jiných pramenů, což by bezpochyby čísla o poznání navýšilo. Lze ale předpokládat, že ztráta záznamů snad postihla obě skupiny, kanovníky i konvrše, relativně rovnoměrně. Na základě uvedených údajů je možné stanovit přibližné procentuální zastoupení konvršů v rámci kláštera, které je pro období do roku 1489 asi 28,7 % a pro následující dobu zhruba 16,1 %. Tyto výsledky jsou spíše orientační už s ohledem na charakter vstupních údajů. Přesto první údaj k zastoupení není příliš vzdálen od výpočtů Petra Charváta pro kláštery Ostrov, Podlažice a Doksany, které se pohybují mezi 32 % a 36 %.²¹⁷⁶ Nižší hodnotu lze vysvětlit širším časovým záběrem. Mimo nekrologia se v pramenech pro dobu opata Zikmunda vyskytuje konvrš jen jednou. Jedná se o jistého Mikuláše, který se roku 1503 podílel na loupežné vraždě klášterního úředníka přímo v Teplé,²¹⁷⁷ za což byl odsouzen k zazdění společně s jedním spolupachatelem z řad

²¹⁷⁶ Srov. P. CHARVÁT, *Laičtí bratři*, s. 224 a 225.

²¹⁷⁷ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 317, č. 90.

řeholníků.²¹⁷⁸ Z předhusitského období to není se zprávami o moc lepší. K roku 1316 je k dispozici obecná zmínka naznačující existenci laických bratří v Teplé. V listině týkající se pronájmu tří klášterních vsí a klášterního dvora v Budči je totiž článek, že nájemce měl ze čtyř popluzí patřících ke dvoru odevzdávat každý rok třetí díl z vypěstovaného obilí opatu a konventu, respektive konvršovi nebo komukoliv, koho by tam pro to poslali.²¹⁷⁹

Je tedy možno shrnout, že ani kanonie Teplá se nevyhnula všeobecnému trendu probíhajícímu jak u cisterciáků, tak premonstrátů ohledně postupného poklesu počtu konvršů.²¹⁸⁰ Lze předpokládat, že největší počet laických bratří byl ve 13. století. Konkrétní počty konvršů v klášteře Teplá není možné po celý středověk stanovit, pouze se dá odhadovat, že na přelomu 15. a 16. století byl jejich počet velmi nízký, přičemž jménem jsou bezpečně známi pouze dva – zmíněný Mikuláš a Filip²¹⁸¹. K této době máme doloženou přítomnost laického bratra přímo v klášteře, takže lze předpokládat, že působil i na tamějším hospodářském dvoře.

4.2.2.3.2. Rybníkářství

4.2.2.3.2.1. Prameny a literatura

Na rozdíl například od hospodářských dvorů se rybníky objevují v pramenech častěji. Nejlepší zdroj informací k tomuto tématu představují tepelské anály, ve kterých Václav Schilling věnuje rybníkům na území klášterství relativně velkou pozornost.²¹⁸² Využít se dá rovněž řada listin z fondu Premonstráti Teplá ve Státním oblastním archivu v Plzni a listů z různých archivů, které se týkají ve většině případů záležitostí kolem rybníka Regent.²¹⁸³

²¹⁷⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 126v.

²¹⁷⁹ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 81v.

²¹⁸⁰ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny I*, s. 25; D. LOHRMANN, *Die Wirtschaftshöfe*, s. 219.

²¹⁸¹ NK ČR, sign. XIII.G.20, fol. 31r.

²¹⁸² NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 99r, 100r–101r, 116r, 123r a 130r. Důležité jsou také písemnosti týkající se rybníku Regent zachycené v análech na fol. 178v–282v.

²¹⁸³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L142, listina z 2. 11. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter> [cit. 15. 10. 2015], L183, listina z 9. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/charter> [cit. 15. 10. 2015], L184, listina ze 14. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L184/charter> [cit. 15. 10. 2015], L200, list z 18. 7. 1491 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L200/charter> [cit. 15. 10. 2015], L214, list z 2. 2. 1495 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L214/charter> [cit. 15. 10. 2015], L226, listina z 19. 10. 1501 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L226/charter> [cit. 15. 10. 2015] a L228, listina ze 4. 3. 1502 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L228/charter> [cit. 15. 10. 2015].

Největší pozornosti se v poslední době dostalo rybníkům středověkého kláštera Teplá od Milana Hlinomaze.²¹⁸⁴ Tuto problematiku zohledňuje též Pavel Zahradník ve své studii o stavebním vývoji kláštera, přičemž ale opomíjí rybníky vybudované právě za opata Zikmunda Hausmanna.²¹⁸⁵

4.2.2.3.2.2. Přehled rybníků tepelského kláštera ve středověku

Od pozdního středověku hrálo rybníkářství důležitou roli v rámci hospodářství kláštera Teplá. V tomto ohledu nepředstavovalo tepelské klášterství žádnou výjimku, jelikož obdobná situace byla ve 14. a 15. století například u dceřiného Chotěšova²¹⁸⁶ či u většiny cisterciáckých klášterů v Čechách.²¹⁸⁷ Hlavní význam rybníků spočíval zejména v chovu ryb, které měly hlavně uspokojovat potřebu konventu. S ohledem na neustále vzrůstající počet rybníků se dá očekávat, že část produkce mohla být určena pro trh.²¹⁸⁸

Již roku 1346 jsou obecně zmiňovány rybníky u Branišova.²¹⁸⁹ Lze tedy předpokládat, že se v okolí této vsi nacházely alespoň dva rybníky neurčité velikosti a neznámého jména. První zmínka o založení rybníka pochází z tepelských análů a vztahuje se k roku 1373, kdy měl tehdejší opat Heřman za 60 kop z odkazu zřídit jakýsi rybník pod kláštelem.²¹⁹⁰ Jeho lokalizace je nejistá, jelikož je uveden pouze jako nový rybník.²¹⁹¹ Milan Hlinomaz ho umísťuje západně, respektive severozápadně od kláštera.²¹⁹² Z rybníků doložených pro předhusitské období připadá v úvahu pouze Starý rybník, který je z nich situován nejbližší ke klášteru, a to jižně. Další zpráva pochází až z roku 1459 a je součástí konfirmace klášterního majetku králem Jiřím.²¹⁹³ V ní jsou uvedeny čtyři rybníky, které v daném roce klášteru náležely. Jedná se o rybníky existující pravděpodobně i v dnešní době: „Podhor“ u Ovesných Kladrub, „Bethleem“ u Mrázova, Starý rybník u kláštera a rybník při vsi Děčkovice. Jsou to tedy: vodní nádrž Podhora, Betlémský rybník a Starý rybník. Pouze u posledního rybníka je

²¹⁸⁴ M. HLINOMAZ, *Kláster*, s. 33, 37, 42, 94 a 95.

²¹⁸⁵ P. ZAHRADNÍK, *Stavební dějiny*, s. 9 a 12.

²¹⁸⁶ Podrobněji J. ČECHURA, *Chotěšov*, s. 55–56 a M. HLINOMAZ, *Dějiny kláštera*, s. 71, 110 a 111.

²¹⁸⁷ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny I*, s. 187, 234, 235; 2, s. 46, 123, 167, 169, 170 a 288.

²¹⁸⁸ V roce 1478 Bušek ze Žeberka a na Plané prodal Žlutickým kromě svého podílu ryb z rybníka Betléma i čtyři a půl kopy z klášterního dílu. – SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 36, list z 19. 9. 1478.

²¹⁸⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L61, listina z 15. 6. 1346 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L61/charter> [cit. 15. 10. 2015]. *RBM V* ji neznají.

²¹⁹⁰ P. ZAHRADNÍK, *Stavební dějiny*, s. 9.

²¹⁹¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 41v. Milan Hlinomaz předpokládá, že se jedná o jeho název, tedy Nový rybník. – M. HLINOMAZ, *Dějiny kláštera*, s. 33 a 94. S ohledem na to, že se jinak v pramenech žádný rybník s takovým názvem nevyskytuje a v dnešní době se tak žádný rybník nejmenuje, lze předpokládat, že se v tomto případě jedná pouze o charakteristiku daného rybníka. Stejně tak to chápe Pavel Zahradník. – P. ZAHRADNÍK, *Stavební dějiny*, s. 9.

²¹⁹² M. HLINOMAZ, *Dějiny kláštera*, s. 33 a 94.

²¹⁹³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L142, listina z 2. 11. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter> [cit. 15. 10. 2015].

problematické určení,²¹⁹⁴ jelikož určující ves Děčkovice je již zaniklá a její lokalizace je rovněž nejasná.²¹⁹⁵ Dle umístění ve výčtu zastavených klášterních vsí králem Zikmundem z roku 1421 se dá vyvozovat,²¹⁹⁶ že se ves Děčkovice stejně jako Janov alias Janovec nacházela patrně severovýchodně od Branišova. V rámci prvního vojenského mapování z 60. a 80. let 18. století jsou zaznačeny východně od Branišova tři rybníky,²¹⁹⁷ z nichž největší dodnes existující rybník se jmenuje Blažejský. Zbylé dva, o poznání menší, se nacházely jižněji pod ním vedle sebe. Čtvrtý rybník uvedený v konfirmaci není tedy možné přesně lokalizovat. Lze tedy shrnout, že ve 14. století, respektive do roku 1459, byla rybníční síť tepelského velkostatku budována jednak přímo v blízkém okolí kláštera (Starý rybník, Betlém a Podhora), ale i v jeho severovýchodní části v okolí Branišova.

Pro dobu působení opata Zikmunda je již dochováno více zpráv o zakládání rybníků. V roce 1476 nechal opat vybudovat hned dva rybníky. Jednalo se o dva a půl km severovýchodně od kláštera vzdálený rybník Pirka („*Pirkentaich*“). Druhý rybník vznikl opět u Branišova na místě vsi Janovec, která byla před několika lety vypálena a obyvateli opuštěna a podle které získal své jméno („*Janowitz*“).²¹⁹⁸ Pravděpodobně se dá ztotožnit s dnešním Blažejským rybníkem, který byl v němčině označován také jako Kapellenteich.²¹⁹⁹ Jak český, tak německý název souvisí s nedalekou kaplí sv. Blažeje postavenou ve 30. letech 18. století. Roku 1479 byla uzavřena smlouva mezi opatem Zikmundem a sousední vrchností z Chodové Plané o společné stavbě rybníka Regent na hranici jejich panství u Dolního Kramolína,²²⁰⁰ která byla dokončena až v roce 1492.²²⁰¹ Druhou část tohoto rybníka klášter dokoupil až roku

²¹⁹⁴ Milan Hlinomaz ho identifikuje jako Ovčí rybník ležící asi jeden a půl kilometru východně od kláštera. – M. HLINOMAZ, *Dějiny kláštera*, s. 95. S tím není možné se ztotožnit hlavně ze dvou důvodů. Prvním je rozdílná lokalizace vsi Děčkovice a druhým skutečnost, že Ovčí rybník vznikl patrně až později v roce 1518. – P. ZAHRADNÍK, *Stavební dějiny*, s. 12.

²¹⁹⁵ Dle Antonína Profouse se nalézá asi u Branišova. – A. Profous, *Místní jména I*, s. 331. Kateřina Charvátová ji spolu s jinými zaniklými vesnicemi umísťuje do oblasti mezi dnešním Heřmanovem, Vidžínem a Branišovem. – K. CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení*, s. 80. Nejdále od kláštera ji lokalizuje Petr Kubín, když ji uvádí v blízkosti Nežichova. – P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 184.

²¹⁹⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L116, listina z 9. 2. 1421 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L116/charter> [cit. 15. 10. 2015].

²¹⁹⁷ První vojenské mapování je přístupné na stránkách Laboratoř geoinformatiky Fakulty životního prostředí Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem viz http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?z_height=768&lang=cs&z_width=1024&z_newwin=1&map_root=1v_m&map_region=ce&map_list=c119 [cit. 15. 10. 2015]. Podrobněji o tomto mapování Eva SEMOTÁNOVÁ, *Historická geografie českých zemí*, Praha 2006, s. 41.

²¹⁹⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 99r.

²¹⁹⁹ Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt. Sechster Band. Pilsner Kreis*, Prag 1838, s. 271; M. HLINOMAZ, *Dějiny kláštera*, s. 95.

²²⁰⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L183, listina z 9. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/charter> [cit. 15. 10. 2015].

²²⁰¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 279r.

1501.²²⁰² Podrobněji je o tomto rybníku pojednáno v následující podkapitole. K dalšímu známému rozšíření sítě rybníků opatem Zikmundem došlo roku 1480, kdy nechal vybudovat dva rybníky v Mnišském lese, které jsou v análech odlišeny jako horní a dolní.²²⁰³ Pouze na základě této informace nelze jednoznačně stanovit, o jaké konkrétní rybníky se jednalo. Milan Hlinomaz uvádí ke zmiňovanému roku založení Mnišského rybníka (Münchteich),²²⁰⁴ který je dnes prvním z řady rybníků na Senném potoce zakončené Regentem. Mezi nimi se dále nacházejí Horní rybník (Jankateich), Prostřední rybník (Mestelteich) a Dolní rybník (Bitterfalkteich). K založení dvou nepojmenovaných rybníků v roce 1480 jsou k dispozici zprávy o nákladech na jejich vybudování. V případě prvního se jednalo o 40 kop grošů míšeňských, pět korců pšenice, pět korců ovsu a jeden hrachu. Druhý přišel klášter na 20 kop míšeňských grošů a na chleby z jednoho strychu.²²⁰⁵ Prameny ke vzniku jiných konkrétních rybníků ve druhé polovině 15. století mlčí. Pouze tepelské anály souhrnně zmiňují, že opat Zikmund Hausmann nechal vybudovat kromě Regenta také „*jedenáct malých a středně velkých rybníků, za které vydal blíže neurčenou částku*“. Kromě toho dal ještě opravit zmíněný rybník Podhora, za což údajně vydal 300 kop grošů míšeňských.²²⁰⁶ Z podaného přehledu vyplývá, že se opat Zikmund zaměřoval na zahušťování dvou výše zmíněných rybníkářských center – v okolí kláštera (Pirka) a Branišova (Janovec neboli Blažejovský rybník). Zároveň ale vytvářel novou soustavu rybníků v Mnišském lese v jihozápadní části klášterství (Regent a dva rybníky v Mnišském lese).

Pro úplnost je třeba uvést, že v této činnosti pokračoval též opat Petr, který přispěl vodnímu hospodářství přinejmenším třemi rybníky v okolí kláštera. První z nich vznikl v roce 1517 u kláštera směrem k městečku Teplá a dostal jméno Petersteich.²²⁰⁷ S ohledem na umístění a na to, že mělo jít o velkou vodní plochu, by se mohlo jednat o dnešní Pivovarský rybník. Již o rok později vznikly zbylé dva rybníky: Sladovský (Malzteich) u městečka Teplá a Schafteich,²²⁰⁸ přičemž za první zaplatil klášter 90 kop grošů míšeňských a za druhý

²²⁰² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L226, listina z 19. 10. 1501 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L226/charter> [cit. 15. 10. 2015].

²²⁰³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 101r.

²²⁰⁴ M. HLINOMAZ, *Dějiny kláštera*, s. 95. Bohužel autor neuvádí zdroj, ze kterého získal tuto informaci.

²²⁰⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 101r.

²²⁰⁶ Ibidem, fol. 130r. – Václav Schilling zmiňuje v rámci závěrečného sumárního výčtu počinů opata Zikmunda u číslovek pouze kopy bez dalšího bližšího určení. Ale z některých výdajů zároveň zachycených v listinách se dá vyvozovat, že analista zde převáděl s největší pravděpodobností všechny sumy uvedené v českých groších na míšeňské groše v kurzu 1 český groš = 2 míšeňské groše.

²²⁰⁷ P. ZAHRADNÍK, *Stavební dějiny*, s. 12.

²²⁰⁸ Ibidem, s. 12; NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 139r. – Zde je uveden druhý rybník jako Ober Schafteich. Zřejmě se jedná o současný Ovčí rybník situovaný východně od kláštera.

o 30 kop míšeňských méně.²²⁰⁹ Během středověku ovlivnili tepelští opati budováním rybníků výrazně podobu krajiny.²²¹⁰

4.2.2.3.2.3. Počátky rybníka Regent

Jméno dnešního rybníka Regent je výsledkem postupného vývoje. V pramenech poslední čtvrtiny 15. století a počátku 16. století se tento rybník objevuje buď pod německým označením Rengspach či Rangspach, nebo pod českým Rajnšpoch či Rejnšpach. Tepelský analista používá na počátku 20. let 17. století již jméno Regenspach. V prvním vojenském mapování z druhé poloviny 18. století je zachycen výsledek další proměny, při které byla druhá část názvu (Pach) nahrazena slovem Teich. Tato nová podoba (Regensteich) přetrvala v němčině až do 20. století. Rybník Regent patří mezi největší v rámci tepelského velkostatku a díky tomu, že vznikl jako projekt dvou sousedních vrchností, se k jeho počátkům dochovalo nadstandardní množství pramenů. Ty umožňují nahlédnout do problematiky zakládání a budování rybníků na tepelském klášterství za opata Zikmunda.

Osudy rybníka Regent se dají sledovat již od roku 1479, kdy 9. ledna uzavřeli opat Zikmund s tepelským konventem na straně jedné a Jindřich Lantvist z Rebersreutu a na Chodové Plané spolu se synem Kryštofem na straně druhé smlouvu o stavbě rybníka na hranici svých panství. Podle ní ho měli vybudovat na společné náklady, osadit a využívat.²²¹¹ S ohledem na finanční nákladnost bylo vysazování ryb v kooperaci se sousední vrchností zřejmě relativně běžnou záležitostí i u rybníků celých patřících klášteru, jak ukazuje příklad rybníku Betléma z roku 1478. Tehdy se opat Zikmund a konvent domluvili s Buškem ze Žeberka a na Plané, že společně osadí zmíněný rybník a výnos si potom rozdělí. Tato spolupráce v sobě ale nesla poměrně velký potenciál pro možný spor. V tomto případě nastal problém ve chvíli, kdy Bušek ze Žeberka prodal své ryby včetně čtyř a půl kopy z klášterního podílu Žlutickým, aniž by se o výtěžek rozdělil. Opat Zikmund to nechtěl nechat bez povšimnutí a po dobrém se hlásil o svá práva. Šlechtický soused ho ale odbyl argumentem, že měl v porovnání s klášterem větší náklady.²²¹² Případný vývoj sporu není možné kvůli absenci pramenů dále sledovat. Výše psaná smlouva o stavbě rybníka Rajnšpoch také stanovila, že po jeho vybudování měly obě strany povolat čtyři vybrané osoby, kterými byli ustanoveni

²²⁰⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 139r.

²²¹⁰ Proměnám rázu krajiny v důsledku činnosti kláštera nejen tepelského se věnoval Milan HLINOMAZ, *Krajiny tří klášterů (Teplá, Chotěšov, Vyšší Brod). Nástin problematiky*, in: Krajina jako antropologická čítanka, Praha 2015, s. 211–227.

²²¹¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L183, listina z 9. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/charter> [cit. 15. 10. 2015] a L228, listina ze 4. 3. 1502 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L228/charter> [cit. 15. 10. 2015].

²²¹² SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 36, list z 19. 9. 1478.

Zikmund Gefeller ze Starého Sedliště, Kašpar Froš z Buršengrina, Kašpar z Videršperka a Erazim z Raušengrina, k vymezení obou částí rybníka a jejich následnému ocenění. Majitel lépe oceněné strany měl doplatit protistraně vzniklý rozdíl. Pokud by mezitím někdo z těch čtyř zemřel, měli za něho přijmout toho, kdo vyměřoval rybník. Jestli by se mezi sebou ti čtyři nedomluvili, měli vybrat ubrmana. Pokud by jedna strana chtěla svůj díl zastavit či prodat, měla ho nejprve nabídnout k odkoupení té druhé. Obě strany se navíc zavázaly předložit tuto smlouvu českému králi Vladislavovi k potvrzení.²²¹³ To se stalo záhy již 14. ledna, kdy panovník nejenom potvrdil tuto smlouvu, ale zároveň se zavázal za sebe i své nástupce nezastavovat klášterní polovinu rybníka.²²¹⁴ Poté se začaly přípravné práce pomalu rozbíhat.

Opat Zikmund si spolu s Kryštofem z Rebersreutu najal chebské obyvatele na ocenění budoucího rybníka. Ti se k tomu ale neměli, proto byli oba zadavatelé nuceni se obrátit dne 15. února 1481 k purkmistru a radě města Chebu, aby jim pomohli zjednat nápravu.²²¹⁵ Po vyřešení této záležitosti začala vlastní stavba rybníka. Vztahy mezi oběma stranami se ale začaly zhoršovat a již během budování rybníka vznikaly rozpory. Snad proto byla roku 1487 zmíněná smlouva o stavbě rybníka spolu s jejím královským potvrzením zapsána do desk zemských z příkazu krále Vladislava zprostředkovaného hofmistrem Janem z Roupova.²²¹⁶ Dle Václava Schillinga spočívalo jádro sporu v tom, že Kryštof Lantvist chtěl nejenom lepší část rybníka, ale i potok z něho vytékající, což se naopak nelíbilo tepelskému opatovi.²²¹⁷ Ten proto požádal 29. června 1491 purkmistra a radu města Chebu, aby vyslali 3. července své přísežné měřiče vyměřit rozestavěný rybník.²²¹⁸ Ti za účasti opatem povolaných purkmistra a tří konšelů města Planá následně stanovili, že klášterní část rybníka zaujímala 62 jiter a 3,5 záhonu. Naproti tomu díl Kryštofa Lantvisty z Rebersreutu činil 104 jiter a 4,5 záhonu, přičemž rozdíl dosáhl 42 jiter a jednoho záhonu.²²¹⁹ Z toho vyplývá, že klášter držel z celkové plochy rybníka Regent, která obnášela přibližně 55,35 ha, 37,4 % (tedy asi 20,69 ha).²²²⁰ Spor

²²¹³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L183, listina z 9. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/charter> [cit. 15. 10. 2015].

²²¹⁴ Ibidem, L184, listina ze 14. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L184/charter> [cit. 15. 10. 2015].

²²¹⁵ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/18, list z 15. 2. 1481.

²²¹⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 101r.

²²¹⁷ Ibidem, fol. 116r.

²²¹⁸ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/38, list z 29. 6. 1491.

²²¹⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L200, list z 18. 7. 1491 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L200/charter> [cit. 15. 10. 2015].

²²²⁰ Bezpochyby jsou údaje uvedené v chebské míře. V listině je navíc zmíněn i vztah mezi jitem a záhonem (1 jito = 14 záhonů), díky kterému je možné provést převod do metrické soustavy. Lze vycházet z údaje, že chebské jito mohlo odpovídat 0,3323 ha. – Gustav HOFMANN, *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*, Plzeň 1984, s. 61.

ale dále přetrvával. Kryštof z Rebersreutu si počátkem února 1492 dokonce stěžoval v této věci u Jana z Janovic, tehdejšího nejvyššího purkrabí pražského a hejtmana Českého království, na nedodržování smlouvy tepelským opatem. Výsledkem bylo Janovo doporučení zmíněný rybník prvně dostavět a poté se dohodnout. Jestliže by to nebylo možné po dobrém, nevyloučil případné soudní řešení.²²²¹

To už se ale pomalu schylovalo k dokončení stavby rybníka. Pravděpodobně při této příležitosti opat Zikmund opět požádal 10. května 1492 purkmistra a radu města Chebu o zapůjčení jejich přísežných měřičů. Tehdy ale ještě nevěděl, ve který den je bude potřebovat.²²²² Tím byl nakonec 21. květen, kdy se z příkazu hejtmanů Českého království sešli u téměř dokončeného rybníka za účelem urovnání rozepře Mareš ze Švamberka a ve smlouvě uvedení ubrmané Kašpar Froš z Buršengrina, Kašpar z Vidersperka, Erazim z Raušengrina a nově Hynce Grys z Mences, který nahradil Zikmunda Gefellera ze Starého Sedliště. Po ohledání místa vynesli tito rozhodčí výrok obsahující několik následujících bodů. Pomocí zeminy z místa na straně Kryštofa z Rebersreutu, kde se dělal splav společným nákladem, měli dokončit navýšení staré hráze až ke druhému splavu na opatově straně tak, jak bylo započato. Oba splavy měli společným nákladem podložit kamenem. Při budoucích opravách je neměli zvyšovat ani snižovat. Rovněž tarasy i trubky měli opravovat společným nákladem. Rybník měli společně dostavět do čtyř týdnů od 24. července a poté napustit. Jakmile by byl rybník napuštěn, měly obě strany poskytnout po dvou vozech mezníků a jejich poddaní je měli rozmístit okolo celého rybníka. Potom měl být rybník zase vypuštěn. Po vypuštění měla každá strana během tří týdnů zajistit dva přísežné měřiče a dát vědět ubrmanům, aby mohli stanovit termín. Pokud by strany nechtěly zůstat při prvním vymezení hranice, měly svolat na daný den staré lidi k výpovědi. Po stanovení hranice panství měli měřiči změřit rybník na šířku i délku, prvně stranu opata a pak Kryštofa. Větší zatopená plocha z Kryštofova panství měla být kompenzována loukami z kramolínského území nejbližší k sousednímu panství. Vzájemné stížnosti by strany odevzdaly písemně ubrmanům k posouzení. Škody spojené s rybníkem měly přestat řešit.²²²³ Obratem připojili ubrmané ještě dodatek, podle kterého měl opat s konventem odevzdat louky pod rybníkem a Kryštof z Rebersreutu mohl používat malý potůček, který vytékal z rybníka, na rozdíl od velkého potoka patřícího opatovi.²²²⁴

²²²¹ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 5, list z 9. 2. 1492.

²²²² SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/40, list z 10. 5. 1492.

²²²³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 278v–280v.

²²²⁴ Ibidem, fol. 280v–281r.

K uklidnění situace toto narovnání ale zdaleka nevedlo a počátkem roku 1495 hájil zájmy tepelského kláštera královský podkomoří a hejtman Českého království Albrecht z Leskovce, když se obrátil na českého krále Vladislava se stížností na Kryštofa Lantvistu, který nedodržoval smlouvu o stavbě rybníka z roku 1479. Panovník vyslyšel prosbu a napsal představitelům zemského soudu, aby přiměli Lantvistu plnit podmínky smlouvy. Pokud by tak neučinil, měli proti němu zakročit.²²²⁵ Přesto napětí kolem rybníka Regent dále pokračovalo, a to i po smrti Kryštofa Lantvista z Rebersreutu,²²²⁶ kdy se do čela panství Chodová Planá postavila vdova Anežka. Opat Zikmund s ní chtěl v této věci jednat již v dubnu 1496. Za tímto účelem žádal purkmistra a radu města Chebu, aby mu poskytli jejich hejtmana Ondřeje Hozlaura jako prostředníka. Měl s ním totiž velmi dobré vztahy.²²²⁷ Kromě toho od nich potřeboval opět půjčit jejich přísežného měřiče.²²²⁸

K dalšímu posunu v záležitosti rybníka Regent došlo v polovině roku 1499, kdy bratři z Hrádku Linhart a Jan zprostředkovali dohodu mezi tepelským opatem Zikmundem a konventem na jedné straně a sestrami z Kočova a na Chodové Plané Anežkou, Apolenou a Markétou na straně druhé. Nově byla vytyčena mez na hrázi. Podle úmluvy měla každá strana opravovat svoji část cesty a strouhu u svého splavu na hrázi a mohla ji také sama využívat. Naproti tomu měly společně pečovat o most přes strouhu pod hrází, aby po něm mohli svobodně jezdit poddaní. Obdobně jako v předchozím narovnání z roku 1492 se měly obě strany smířit bez náhrady s poškozením svého území, které bylo způsobeno v souvislosti s výstavbou rybníka. Tentokrát ale byl vyspecifikován charakter újmy. V případě opata a konventu bylo „*dno zryto a zkaženo sypáním na hráz*“, kdežto pozemek při Chodové Plané byl „*zkažen a zryt za mezemi rybníčními při splavu vozením na hráz*“. Do 11. listopadu měla být vložena trubka do strže a nad ní udělán splav, jak bylo stanoveno mj. Janem ze Žeberka a na Plané, přitom měla být opravena stará trubka. Také druhý splav u Chodové Plané měl být opraven. Nově je zmiňováno vybudování plotu u splavů, což se mělo stát během dvou týdnů od 23. dubna následujícího roku. Poté 1. května měl být rybník osazen. Dne 29. června měly obě vrchnosti společně poslat posla do Chebu pro měřiče, přičemž do tří týdnů od vyměření rybníka mělo být vše splněno dle smlouvy Mareše ze Švamberka z roku 1492. Určena byla

²²²⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L214, list z 2. 2. 1495 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L214/charter> [cit. 15. 10. 2015].

²²²⁶ Musel zemřít někdy mezi 2. únorem 1495 a 2. dubnem 1496. – Ibidem, L214, list z 2. 2. 1495 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L214/charter> [cit. 15. 10. 2015] a SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/43, list z 2. 4. 1496.

²²²⁷ V letech 1488–1492 a 1507–1508 působil jako tepelský hejtman. Vedle toho sháněl klášteru různé zboží, zejména mořské ryby, přestože už nebyl jeho úředníkem. – NK ČR, sign. Teplá B.92, fragment listu z 10. 3. 1506; SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 62, list z 10. 6. 1512.

²²²⁸ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/43, list z 2. 4. 1496.

také maximální hranice pro napuštění vody odpovídající vyměřenému území rybníka. Poprvé byl stanoven trest za porušení uvedených ustanovení, který představovala pokuta 20 kop českých grošů.²²²⁹

Definitivní konec táhnoucím se svárům mezi sousedními vrchnostmi kvůli rybníku ležícímu na hranici jejich panství přineslo až odkoupení jeho druhé části opatem Zikmundem spolu s konventem tepelského kláštera od Anežky z Kočova a jejích sester Apoleny a Markéty 19. října 1501 za 600 kop českých grošů. V rámci smlouvy bylo stanoveno několik podmínek. Znovu bylo zopakováno, že rybník nemá být napouštěn víc, než je vyměřeno. Pokud by se rybník vylil v důsledku přívalové vody, neměl tepelský opat zodpovídat za škody a nikdo nesměl lovit na loukách ryby. Tepelský opat mohl rovněž nárokovat škody způsobené obyvateli Chodové Plané či jejich vrchností. Meze okolo splavu a pod hrází až po potok byly prodány klášteru. Celá transakce měla být vložena do desk zemských.²²³⁰ Klášter ale nebyl schopen tak velkou částku vyplatit okamžitě, proto ještě 2. března následujícího roku vystavil zmíněným sestrám dluhopis na 200 kop českých grošů.²²³¹ O dva dny později si nechal opat Zikmund pro jistotu pořídit od purkmistra a rady města Plzně vidimát původní smlouvy o stavbě rybníka z roku 1479.²²³² Teprve po získání i druhé části rybníka klášterem se mohl Regent plně uplatnit v rámci klášterního vodního hospodářství.

4.2.2.3.2.4. Správa rybníků tepelského klášterství

Z nastíněného přehledu není pochyb o tom, že doba působení opata Zikmunda Hausmanna představovala rozkvět rybníkářství na tepelském velkostatku. Na přelomu 15. a 16. století měl klášter devět přímo doložených rybníků,²²³³ k nimž se dá připočítat ještě sedm neznámých rybníků.²²³⁴ Celkový počet byl pravděpodobně ještě větší než 16 s ohledem na menší rybníky, které nemusely být prameny vůbec reflektovány. Kromě toho plocha dvou z nich přesahovala dokonce 50 ha (Podhora a Regent). Přestože se ale dochovalo na tuto dobu poměrně slušné množství informací k problematice rybníků, panuje naprostá absence

²²²⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 281r–282v.

²²³⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L226, listina z 19. 10. 1501 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L226/charter> [cit. 15. 10. 2015].

²²³¹ Ibidem, L227, listina z 2. 3. 1502 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L227/charter> [cit. 15. 10. 2015].

²²³² Ibidem, L228, listina ze 4. 3. 1502 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L228/charter> [cit. 15. 10. 2015].

²²³³ Z nich čtyři (Betlém, Starý rybník, Podhora a rybník u zaniklých Děčkovic) pochází z doby před rokem 1459.

²²³⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 130r. – Václav Schilling zde uvádí potom, co zmínil rybník Regent, že opat Zikmund nechal vybudovat dalších 11 malých a středních rybníků. V rámci tohoto čísla se zřejmě skrývají rybníky: Pirka, Janovec a dva rybníky v Mnišském lese (horní a dolní). Z toho vyplývá, že opat Zikmund založil ještě sedm dnes neznámých rybníků.

jakýchkoli zpráv týkajících se jejich správy. Nelze tedy potvrdit ani vyloučit, že na tepelském klášterství působili specializovaní úředníci. Například na rožmberské doméně jsou doloženi již ve druhé polovině 15. století tzv. fišmistři neboli porybní, kteří dohlíželi na vlastní rybníční hospodářství, k němuž také vedli patřičné evidenční pomůcky.²²³⁵ S ohledem na počet rybníků a jejich hospodářský význam pro klášter lze předpokládat, že musela existovat i jejich adekvátní správa.

4.2.2.3.3. Těžba

4.2.2.3.3.1. Prameny a literatura

Těžbu rud na tepelském velkostatku ve středověku dokládá jen několik zmínek v listinách.²²³⁶ Výjimečný pramen představuje zápis o založení těžařstva z roku 1486,²²³⁷ který oproti předchozím listinám dovoluje nahlédnout poněkud hlouběji do sledované problematiky. Obraz poznání v některých ohledech doplňují také tepelské anály.²²³⁸

Nejnověji se dotkl otázky středověké těžby na území kláštera v Teplé Milan Hlinomaz v rámci svého pojednání o klášterních dějinách.²²³⁹ Dolování rud na tepelském panství zohlednil ve své práci o kolonizaci Čech také Josef Vítězslav Šimák.²²⁴⁰ Pro 14. století se pokusil shrnout pramenné informace k důlnímu podnikání na tepelském velkostatku Jaroslav Čechura.²²⁴¹ Okrajově zmiňují těžbu stříbra ve svých studiích rovněž Karel Dolista a Michaela Baumlová.²²⁴² V zásadě byl ale zájem o téma těžby na území tepelského kláštera limitován nedostatkem relevantních pramenů.

4.2.2.3.3.2. Přehled těžby rud na tepelském klášterství ve středověku

První doklady o dolování na území tepelského kláštera spadají do druhé čtvrtiny 14. století a souvisí s těžbou zlata. V roce 1337 zastavil český král Jan Petrovi z Rožmberka

²²³⁵ Robert ŠIMŮNEK, *Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418–1472*, Praha 2005, s. 228.

²²³⁶ *RBM IV*, s. 314, č. 798; s. 431, č. 1070; s. 690, č. 1726; *RBM V*, s. 447, č. 861; s. 811, č. 1845 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L94, listina z 25. 5. 1397 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter> [cit. 16. 10. 2015], L179, listina z 24. 1. 1477 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L179/charter> [cit. 16. 10. 2015] a L192, listina z 24. 8. 1486 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L192/charter> [cit. 16. 10. 2015].

²²³⁷ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 695, kart. č. 124, fol. 12, záznam o založení těžařstva z 27. 7. 1486.

²²³⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 114r, 239r–v.

²²³⁹ M. HLINOMAZ, *Klášter*, s. 33, 38 a 39.

²²⁴⁰ J. V. ŠIMÁK, *Pronikání Němců*, s. 51, 59 a 78.

²²⁴¹ J. ČECHURA, *Das Stift*, s. 17.

²²⁴² K. DOLISTA, *Tepelský klášter*, s. 178 a M. BÄUMLOVÁ, *Tisky*, s. 140.

mimo jiné pět svých zlatých dolů, mezi kterými se nacházely též doly v Teplé.²²⁴³ O pět let později vrátil tentýž panovník kanonii patrně stejné zlaté doly, které jí byly neprávem odebrány a které byly nyní zničeny. V listině jsou tyto doly umístěny do dubového lesa označovaného jako „*In Hay*“,²²⁴⁴ který je snad možné ztotožnit s dnešním lesem nazývaným V Háji nacházejícím se asi kilometr severně od městečka Teplá při stejnojmenné říčce. Kromě zlata se nejpozději v první polovině 14. století těžilo také železo. Bylo to ale na odděleném území klášterství v lese u města Hroznětín. Právě tyto železné doly spolu s hamry a mlýny dovolil český král Karel IV. v roce 1350 klášteru obnovit.²²⁴⁵

Z kovů se těžil v první polovině 14. století ještě cín, a to přinejmenším na dvou různých místech klášterství. Jednak to bylo v Jindřichovicích, které ještě roku 1273 patřily kanonii.²²⁴⁶ V roce 1340 je ale drželi klášterní poddaní Konrád a Jan Stumpfové z Hroznětína, kteří prodali v témže roce se souhlasem kláštera ves spolu s cínovými doly Petru Plikovi z Nejdku za 32 kop pražských grošů. Nový majitel slíbil, že bude platit klášteru ročně na sv. Martina 50 pražských grošů a že kanonie bude moci tuto ves vykoupit za uvedenou cenu.²²⁴⁷ Nejpozději v roce 1386 disponovali řeholníci opět polovinou Jindřichovic.²²⁴⁸ Další cínové doly se nacházely na straně Českého lesa mezi Úšovickým potokem a Zlatým potokem („*versus nemus Bohemicala a flumine Auscha usque ad ripam Goltwasser*“). Ty držel do roku 1346 tepelský rychtář Jan Puchelberger, který zemřel v zajetí. Po jeho smrti pak doly spadly jako odúmrtí na klášter. Potom, co vdova Alžběta se svými bratry Tullingery, Oldřichem, Bohuslavem a dalšími, slíbila zaplatit dluhy po nebožtíkovi, darovali jim opat Beneda a konvent všechna práva ke zmíněným cínovým dolům. Přitom jim ještě udělili právo těžby i jiných kovů s podmínkou, že pro klášter měla být na jejich náklad jedna šichta a ze tří ostatních měli odvádět pouze urburu neboli desátý díl.²²⁴⁹ Předtím založil Jindřich Tullinger se svými syny s povolením kláštera v blízkosti dolů ves Sítiny, kterou po jeho smrti vysadil klášter dědičně jeho synům Bohuslavovi, Oldřichovi a Konrádovi, kteří za to měli kanonii každoročně platit osm kop pražských grošů.²²⁵⁰ V roce 1354 prodal opat Beneda spolu s konventem ves Louka Boršovi a Slávkovi z Rýzmburka, v důsledku čehož se Tullingerům zmenšila oblast, na které mohli těžit kovy. Ta napříště zahrnovala území mezi Úšovickým potokem a potokem Rota (dnešním Pramenským potokem). Smlouva ohledně prodeje Louky

²²⁴³ *RBM IV*, s. 178–179, č. 432.

²²⁴⁴ *Ibidem*, s. 431, č. 1070.

²²⁴⁵ *RBM V*, s. 447, č. 861.

²²⁴⁶ *CDB V/2*, s. 352, č. 707.

²²⁴⁷ *RBM IV*, s. 314, č. 798.

²²⁴⁸ *CIM IV/1*, s. 192, č. 130.

²²⁴⁹ *RBM IV*, s. 690, č. 1726.

²²⁵⁰ *RBM V*, s. 38–39, č. 77 a 39–40, č. 78.

zahrnovala též klauzuli týkající se případného zahájení nové těžby cínu při hranici na obou stranách panství. Každá ze stran mohla v takovém případě svobodně používat vodu z potoka.²²⁵¹ Koncem 14. století došlo mezi tepelským opatem Bohušem a „služebníkem“ kláštera Bohuslavem Tullingerem, který držel manský dvůr v Mnichově, ke sporu ohledně cínových dolů. K narovnání mezi nimi došlo v roce 1397. Při této příležitosti byly poprvé zmíněny i hutě zaměřené na zpracování vytěžené rudy. Podle dohody měly Bohuslavovi náležet všechny cínové doly před lesem a v lese spolu s hutěmi. Naproti tomu případné nové doly na stříbro, zlato, železo a jiné kovy měl využívat klášter. Kromě toho obdržel Bohuslav úřad mnichovského rychtáře a zároveň byl povinen v případě potřeby sloužit s kuší klášteru.²²⁵² S důlním podnikáním končí rodina Tullingerů v roce 1425, když Bohuslav Tullinger seděním na Mnichově spolu s manželkou Anežkou a jejich syny Jenem a Albrechtem prodali za 297 kop českých grošů ves Sítiny včetně cínových dolů a hutí Janu Junischovi z Teplé a jeho ženě.²²⁵³ Noví majitelé – písař Junisch z Teplé a jeho syn Erasmus – se zanedlouho rovněž dostali do konfliktu s klášteřem, který mělo v roce 1447 vyřešit narovnání od Hynka Krušiny ze Švamberka a dvou dalších ubrmanů obsahující čtyři body. Z nich poslední se v zásadě týkal potvrzení Junischova práva těžby rud, které se vztahovalo na již zmiňované území „od řeky Úšavy až do potoka řečeného Ratipotok“ neboli dnešního Pramenského potoka.²²⁵⁴ Zřejmě k definitivnímu odstranění třecích ploch došlo na přelomu let 1455 a 1456, kdy klášter odkoupil za 225 kop pražských grošů ves Sítiny včetně cínových dolů a hutí od Jana Junische, syna zemřelého Erasma.²²⁵⁵ K tomu, zda klášter nadále spravoval sám uvedené cínové doly, nebo je někomu pronajal, nejsou v pramenech zprávy. Přesná lokalizace těchto cínových dolů je ale nejistá.²²⁵⁶ Lze alespoň předpokládat, že se nacházely v severovýchodní části klášterní centrální državy. Zdá se tedy, že klášter se

²²⁵¹ Ibidem, s. 811, č. 1845.

²²⁵² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L94, listina z 25. 5. 1397 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter> [cit. 16. 10. 2015].

²²⁵³ Ibidem, L117 listina z 19. 12. 1425 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L117/charter> [cit. 16. 10. 2015].

²²⁵⁴ Ibidem, L126, listina z 15. 11. 1447 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L126/charter> [cit. 16. 10. 2015].

²²⁵⁵ Ibidem, L129, listina z 8. 12. 1455 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L129/charter> [cit. 16. 10. 2015], L130, listina z 8. 12. 1455 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L130/charter> [cit. 16. 10. 2015] a L131, listina z 2. 2. 1456 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L131/charter> [cit. 16. 10. 2015].

²²⁵⁶ Dle Antona Gnirse se nacházely spolu s hutí v okolí Mnichova, respektive v blízkosti Sítin (A. GNIRS, *Topographie*, s. 83 a 317). Jaroslav Fiala umístil důl k Mnichovu (J. FIALA, *Kláster*, s. 15), což převzal Milan Hlinomaz (M. HLINOMAZ, *Kláster*, s. 33). Jan Kořán spojuje těžbu cínu v období do konce 14. století se vsí Prameny, kterou ale klášter v této době nevlastnil (Jan KOŘÁN, *Přehledné dějiny československého hornictví I*, Praha 1955, mapová příloha).

přinejmenším do poloviny 15. století těžbou cínu přímo nezabýval a spokojil se pouze s poplatky od tehdejších majitelů dolů, kterými byli klášterní poddaní či manové.

K jistému oživení důlní činnosti došlo během působení opata Zikmunda Hausmanna, čehož prvním náznakem je privilegium českého krále Vladislava z roku 1477, ve kterém mimo jiné uděluje tepelskému klášteru právo těžby zlata, stříbra a ostatních kovů na jeho panství.²²⁵⁷ Klášter tak mohl sám zakládat doly a výnosy z nich využívat pro svoji potřebu. Již v tomto privilegiu se zrcadlí opatova hospodářská politika, která byla založena na programové orientaci na těžbu stříbrné a zlaté rudy.

Mezníkem tepelského hornictví se stal rok 1486, a to hned ze dvou důvodů. Především koncem července byl založen důl, respektive šachta, pojmenovaný jako Bohorodička (*Mutter Gotz*). Zároveň bylo k němu ustaveno těžařstvo sestávající z opata Zikmunda, Fritze Hamerschmida z Pramenů, který našel místo vhodné pro těžbu, pána z Plavna, hraběte Arnošta, Jana Hofera, Raussengrineru, faráře z Mnichova a Oldřicha ze Zedwitz.²²⁵⁸ Místní ukotvení tohoto důlního díla není na první pohled zřejmé.²²⁵⁹ Nejpravděpodobnější se zdá umístění do východního či jihovýchodního okolí vsi Prameny.²²⁶⁰ Ta se nachází zhruba 12 km vzdušnou čarou od městečka Teplá a v německém jazyce se nazývá Sangenberg, což je slovo graficky podobné termínu „*Sonneberg*“ vyskytujícímu se v pramenech. Vesnice Prameny sice nepatřila ve druhé polovině 15. století tepelskému klášteru, ale ležela hned při hranici klášterství. Poslední indicii představuje skutečnost, že místo, kde byl zaražen důl, objevil Fritz Hamerschmid, který pocházel právě z Pramenů. Ještě v témže roce v měsíci srpnu se podařilo opatu Zikmundovi získat pro kanonii další královské privilegium podporující klášterní hornictví a potvrzující stávající situaci. Král Vladislav v něm jednak potvrdil již zmiňované privilegium krále Jana ohledně zlatých dolů z roku 1342, ale zároveň povolil klášteru, aby si mohl na svém panství těžít rudy různých kovů,²²⁶¹ čímž prakticky zopakoval část obsahu svého vlastního privilegia z roku 1477. Opat Zikmund se paralelně s otevřením stříbrného dolu snažil oživit i tradiční těžbu zlata.

²²⁵⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L179, listina z 24. 1. 1477 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L179/charter> [cit. 16. 10. 2015].

²²⁵⁸ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 695, kart. č. 124, fol. 12, záznam o založení těžařstva z 27. 7. 1486.

²²⁵⁹ Přímou v dobové písemnosti je uvedeno poněkud vágní určení u Teplé („*gan der Toppl*“). V raně novověkém registru na zadní straně listu je obsažena v jistém ohledu zavádějící lokalizace „*bey Sonnebergk*“. – Ibidem, fol. 12, záznam o založení těžařstva z 27. 7. 1486. Stejný termín se objevuje též v Tepelských análech „*ad villam Sonneperg*“ či „*ad Sennepergk*“. – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 114r a 115r.

²²⁶⁰ Karel Dolista se striktně držel termínu „*Sonneberg*“ raně novověkých pramenů a místo určil jako dnešní Slunečnou. – K. DOLISTA, *Tepelský klášter*, s. 178. Naproti tomu Milan Hlinomaz a Michaela Bäumlová shodně umísťují doly do vsi Prameny. – M. HLINOMAZ, *Klášter*, s. 39 a M. BÄUMLOVÁ, *Tisky*, s. 140.

²²⁶¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L192, listina z 24. 8. 1486 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L192/charter> [cit. 16. 10. 2015].

Co se týče zpracování železné rudy na území tepelského panství ve druhé polovině 15. století, se dá v zásadě zmínit jen tolik, že v roce 1493 „*jest hamr na kněze opata Tepelského zboží*“.²²⁶²

Z února 1517 pochází zmínka o existenci blíže nespecifikované šachty u Tisovského vrchu („*an Dissauer perg ... am schacht*“).²²⁶³ S ohledem na skutečnost, že tato zpráva pochází z torza textu missivu, není možné ji blíže specifikovat.

Lze tedy shrnout, že nejpozději od první poloviny 14. století se na území tepelského klášterství těžilo přinejmenším zlato, železo a cín. Od 80. let 15. století, kdy byla zjevná snaha ze strany opata oživit hornictví, zřejmě nově přistoupila těžba stříbra.

4.2.2.3.3. Správa hornictví a výnosy z těžby

V zásadě ani pro jedno avizované téma neexistují dobové prameny. Pouze se dá předpokládat, že ve starší době klášter ohledně těžby nepodnikal ve vlastní režii. To platí v případě cínu alespoň do roku 1455.²²⁶⁴ Bezpochyby klášterní vrchnosti náležel díl vytěžené rudy – urbura neboli 10. díl.²²⁶⁵ Aktivní role tepelského opata v dolování se dá spojovat až se Zikmundem Hausmannem, předním členem těžářstva, které zajišťovalo od roku 1486 chod stříbrného dolu u Pramenů.²²⁶⁶ O existenci klášterního úředníka, jenž by byl pověřen správou zlatých a stříbrných dolů na tepelském panství, se dá jen spekulovat. Na rožmberské doméně tuto funkci zastával úředník označovaný jako perkrychtěř.²²⁶⁷

S ohledem na téměř naprosté zničení středověkých účetních materiálů je nutné rezignovat na jakékoli sumární závěry ohledně příjmů kláštera z těžební činnosti. Pouze díky několika málo peněžním částkám, které Václav Schilling vyexcerpoval z pravděpodobně v jeho době ještě existujících účetních materiálů a následně zakomponoval spolu s odkazem na výnos ze stříbrných dolů do tepelských análů, je možné vytvořit alespoň pro rámcovou představu přehled střípků vypovídajících o využití příjmů z těžby stříbra. Jednalo se o dvě stříbrné sochy: Spasitele, respektive Vzkříšení,²²⁶⁸ za 170 rýnských zlatých a Panny Marie za 130 rýnských zlatých. Dále výčet obnáší velkou monstranci, na kterou bylo použito 30 hřiven

²²⁶² *AC XV*, s. 66, č. 134.

²²⁶³ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, fol. 4v.

²²⁶⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L129, listina z 8. 12. 1455 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L129/charter> [cit. 16. 10. 2015] a L130, listina z 8. 12. 1455 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L130/charter> [cit. 16. 10. 2015].

²²⁶⁵ *RBM IV*, s. 690, č. 1726.

²²⁶⁶ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 695, kart. č. 124, fol. 12, záznam o založení těžářstva z 27. 7. 1486.

²²⁶⁷ R. ŠIMŮNEK, *Správní systém*, s. 242.

²²⁶⁸ Možnou totožnost obou soch, které v análech vystupují na různých místech, připustil již Karel Dolista. – K. DOLISTA, *Tepelský klášter*, s. 178.

stříbra, za 500 rýnských zlatých a malou monstranci za 30 rýnských zlatých, přičemž obě klášter získal v roce 1489. Z výnosů dolů měl opat nechat zhotovit také roucha, dalmatiky a hedvábné kápě.²²⁶⁹ V tomto případě měl analista pravděpodobně na mysli následující položky, které zahrnul na konec kapitoly věnované období opata Zikmunda Hausmanna do výčtu pořízených předmětů: červený ornát s dalmatikou a kápí za 350 rýnských zlatých, zelený ornát s celým příslušenstvím za 250 rýnských zlatých a bílý ornát s příslušenstvím za 100 rýnských zlatých.²²⁷⁰ Zmíněný výčet, který editoval Karel Dolista,²²⁷¹ obsahuje více artefaktů, jako jsou například další liturgické předměty, liturgické knihy či umělecká díla, ale u nich není možné jednoznačně doložit původ financí k jejich pořízení. Je totiž nutné mít na paměti, že klášter měl k dispozici i další zdroje příjmů kromě stříbrných dolů.²²⁷²

²²⁶⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 114r, 115r a 129v.

²²⁷⁰ Ibidem, fol. 129v.

²²⁷¹ K. DOLISTA, *Tepelský klášter*, s. 192–193.

²²⁷² Milan Hlinomaz uvádí, že díky příjmům z těžby stříbra v 80. letech 15. století opat Zikmund zvelebil a nákladně vyzdobil klášterní kostel za 4000 rýnských zlatých (stříbrné sochy světců). – M. HLINOMAZ, *Klášter*, s. 39. To převzala i Michaela Baumlová. – M. BÄUMLOVÁ, *Tisky*, s. 140.

4.2.3. Správa tepelského klášterství

4.2.3.1. Ústřední správa klášterství

Střediskem veškeré správy klášterství byl bezpochyby tepelský klášter, přičemž v čele správy stál opat. Jeho ve vrchnostenských záležitostech zastupoval klášterní hejtman neboli úředník. V latinských a německých pramenech označovaný jako *capitaneus*, *hauptmann* či též *amtmann* a *anwalt*. Obecně se soudí, že hejtman měl dozor nad poddanými ve všech záležitostech, jménem vrchnosti také jmenoval či potvrzoval rychtáře, vykonával vyšší soudnictví nad poddanými a fungoval jako odvolací instance od soudů rychtářů. Kromě toho vyřizoval rovněž stížnosti poddaných a účastnil se výročních soudů jednotlivých vsí.²²⁷³ Nelze vyloučit, že součástí jeho kompetence byla i kontrola vrchnostenského hospodářství.²²⁷⁴

Patrně první zmínka o takovém úředníkovi tepelského kláštera spadá už do roku 1329 v souvislosti s pronájmem klášterní vsi Březí Markvartovi z Úlic, který díky tomu mohl soudit přečiny tamějších poddaných. Výjimku představovaly pouze tři těžká provinění – vražda, znásilnění a krádež, které měl nadále řešit opat nebo jeho úředník („*suus officialis*“).²²⁷⁵ Další možný doklad této funkce je podstatně mladší a navíc nejistý. V roce 1454 předložil revindikační komisi jistý Jindřich z Horušan jménem tepelského opata listinu císaře Zikmunda z roku 1434,²²⁷⁶ ve které se panovník zavazoval zaplatit klášteru dlužnou částku 1500 kop českých grošů za statky v Hroznětíně.²²⁷⁷ Nebude snad daleko od pravdy předpoklad, že dotýčný nižší šlechtic držící tvrz Kokašice nedaleko Bezdruzic,²²⁷⁸ který hájil před komisí zájmy kanonie, mohl být právě tepelský hejtman.

Poprvé je s jistotou doložen v tomto úřadě Zdislav ze Stropčic, když v roce 1455 spolu s dalšími svědčil o prodeji vsi Sítiny Janem Junischem a jeho sourozenci tepelskému klášteru.²²⁷⁹ Tentýž nižší šlechtic se objevuje ještě v letech 1456 až 1459 při různých finančních transakcích souvisejících s chotěšovským klášterem (1456 jako ručitel při prodeji platu kanonií, 1458 zpečetil zástavu louky jedním dobřanským měšťanem chotěšovskému faráři a 1459 opět přivěsil svoji pečeť na zástavní list chotěšovského kláštera), ale to již není

²²⁷³ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2005, s. 231 a 234.

²²⁷⁴ Josef HANZAL, *Patrimoniální úředníci a úřady v době předbělohorské*, SAP 19, 1969, s. 445.

²²⁷⁵ *RBM III*, s. 615, č. 1566.

²²⁷⁶ *AČ II*, s. 189, č. 340.

²²⁷⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L119, listina z 29. 9. 1434 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L119/charter> [cit. 20. 10. 2015].

²²⁷⁸ A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 57.

²²⁷⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L129, listina z 8. 12. 1455 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L129/charter> [cit. 20. 10. 2015] a L130, listina z 8. 12. 1455 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L130/charter> [cit. 20. 10. 2015].

spojován s funkcí tepelského hejtmána.²²⁸⁰ Další známý nejvyšší úředník kanonie je Zikmund Kelnar ze Žandova, který v roce 1466 zpečetil dvě klášterní zástavní listiny.²²⁸¹ Z rodu Kelnarů ze Žandova nebyl prvním, kdo se věnoval úřednické dráze, jelikož jistý Bohuslav působil již v letech 1466 a 1467 jako purkrabí na Tachově.²²⁸²

Poté stopy hejtmánů mizí, a to až do první poloviny 80. let 15. století, kdy v roce 1482 opat zmiňuje ve svém listu Jindřicha Hemerleina.²²⁸³ Ten o rok později spolu s dalšími písemně vypovídal o oprávněném vybírání cla v městečku Teplá.²²⁸⁴ V roce 1484 se obrátil Bušek ze Žeberka a na Plané na opata Zikmunda s žádostí, aby rozkázal svému hejtmánovi přimět dva klášterní poddané, jakožto rukojmí, zaplatit jistou částku.²²⁸⁵ Bezpochyby měl na mysli zmíněného Jindřicha Hemerleina, od něhož se dochovala první písemnost vydaná z pozice klášterního hejtmána. Jedná se o missiv z 26. července 1484 adresovaný purkmistru a radě města Chebu ve věci jistého Michela Gareysena, patrně tepelského poddaného, kterému dlužil jeden chebský měšťan.²²⁸⁶

Nástupcem Hemerleina, jenž zemřel počátkem roku 1497,²²⁸⁷ se stal patrně Ondřej Hozlaur (či z Hozlau), který v roce 1488 zastupoval tepelského opata u zemského soudu v záležitosti otročinského rychtáře.²²⁸⁸ S největší pravděpodobností byl již v této době klášterním hejtmánem, ač výslovně je doložen v této funkci až o dva roky později, kdy doprovodil opata Zikmunda do Kadaně, kde působil tepelský prelát jako jeden z rozhodčích ve sporu o podací v Karlových Varech.²²⁸⁹ Ve stejném roce opět zastupoval svého pána u soudu, tentokrát ale komorního, ve sporu s poddanými Jindřicha Rozvadovského o svobodné popluží v Březí.²²⁹⁰ Z prvního funkčního období Ondřeje Hozlaura jsou k dispozici dva originály jeho missivů z roku 1491, které napsal do Chebu v zájmu klášterních poddaných, kterým dlužili peníze tamější měšťané.²²⁹¹ Z roku 1492 je k dispozici zpráva, že

²²⁸⁰ D. KOUTNÁ (ed.), *Das Register* 2, s. 326; NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov 2198, listina z 31. 10. 1458 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2198/charter> [cit. 20. 10. 2015] a D. KOUTNÁ (ed.), *Das Register* 2, s. 369.

²²⁸¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L165, listina z 12. 3. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/charter> [cit. 20. 10. 2015], L166, listina z 9. 7. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L166/charter> [cit. 20. 10. 2015].

²²⁸² Karl SIEGL, *Die Kataloge des Egerer Stadtarchivs*, Eger 1900, s. 293.

²²⁸³ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/21, list ze 14. 2. 1482.

²²⁸⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L205, pag. 11, opis listiny z 9. 5. 1483 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 20. 10. 2015].

²²⁸⁵ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 26, list z 8. 4. 1484.

²²⁸⁶ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/26, list z 26. 7. 1484.

²²⁸⁷ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 14, list ze 16. 2. 1497.

²²⁸⁸ J. EMLER (ed.), *Pozůstatky I*, s. 182, č. 126.

²²⁸⁹ NA, Premonstráti – klášter Strahov, inv. č. 154, listina z 6. 2. 1492 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RP/154/charter> [cit. 22. 10. 2015].

²²⁹⁰ *AC IX*, s. 517, č. 699.

²²⁹¹ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/34, list z 19. 1. 1491 a A3086/35, list z 1. 6. 1491.

hejtman Ondřej Hozlaur informoval opata Zikmunda o tom, že jistý Czbycker, který byl ve sporu s klášterem, se zavázal k jednání v Chebu.²²⁹² I tentokrát se zdá, že Ondřej nebyl jediný člen rodiny, který se vydal na úřednickou dráhu. Lze doložit Martina Hozlaura, který působil roku 1496 jako hejtman na Kynžvartě.²²⁹³ Sám Ondřej přešel během 90. let 15. století do služeb města Chebu, kde působil přinejmenším v letech 1496 až 1506 rovněž jako hejtman.²²⁹⁴ Přesto ale zůstal nadále v kontaktu s tepelským klášterem. V polovině února 1503 vyjádřil opatu Zikmundovi politování nad vraždou spáchanou v klášteře a zároveň napsal Tepelským, aby za těchto okolností prokázali opatovi svoji poslušnost.²²⁹⁵ V březnu roku 1506 poslal Ondřej tepelskému konventu např. sušené tresky, přičemž tamějšího převora ujistil, že jim zajistí, co budou potřebovat.²²⁹⁶ Krátce na to si Anežka z Kočova přála, aby se vyúčtování mezi ní a představeným tepelské kanonie ujal právě Ondřej Hozlaur.²²⁹⁷

Správu tepelského velkostatku převzal po Ondřejovi Hynce Grys z Mences,²²⁹⁸ který zastával úřad hejtmana v letech 1496 až 1498.²²⁹⁹ Klášter tím získal zkušeného úředníka, který předtím působil jako tachovský hejtman (1494–1495).²³⁰⁰ Též z jeho působení zůstaly zachované dva listy. V prvním ze srpna roku 1496 žádal Chebské o poslání kata k opatovu soudu do Mnichova.²³⁰¹ Někdy v této době také požadoval po stejných měšťanech, aby zadrželi jistého Elbognera, který se podílel na okradení jeho sluhy. Ti mu vyšli vstříc, dotyčného vyslechli a jeho výpověď mu poslali, na což reagoval ve druhém známém missivu, ve kterém pravdivost zmíněné výpovědi popíral.²³⁰² Další doklad, vztahující se k Hynci Grysovi jako hejtmanu, spadá do roku 1497, kdy se na něho obrátil Mikuláš ze Štampachu a žádal ho, aby dluh po zemřelém Heinrichu Hemerleinovi, za který pisatel ručil, byl zaplacen z jeho pozůstalosti.²³⁰³ Naposledy je pak uveden jako tepelský hejtman v listopadu 1498, kdy

²²⁹² Ibidem, A3086/42, list z 21. 9. 1492.

²²⁹³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L217, list z 27. 11. 1496 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L217/charter> [cit. 22. 10. 2015] a SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 15, list z 28. 11. 1496.

²²⁹⁴ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/43, list z 2. 4. 1496 a NK ČR, sign. Teplá B.92, missiv na předním přidešti a předsádce z 10. 3. 1506.

²²⁹⁵ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 40, list z 16. 2. 1503.

²²⁹⁶ NK ČR, sign. Teplá B.92, missiv na předním přidešti a předsádce z 10. 3. 1506.

²²⁹⁷ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 43, list z 23. 3. 1506.

²²⁹⁸ Česká podoba jména dle Augusta Sedláčka (A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 102 a 103), ale pravděpodobně se jednalo o Němce, který byl i v českém textu označován jako „Heintz Griess z Menczes“ (AČ X, s. 516, č. 934).

²²⁹⁹ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/44, list z 20. 8. 1496 a AČ X, s. 516, č. 934.

²³⁰⁰ A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 102 a K. SIEGL, *Die Kataloge*, s. 293.

²³⁰¹ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/44, list z 20. 8. 1496.

²³⁰² Ibidem, A3086/46, list z 31. 8. 1496.

²³⁰³ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 14, list z 16. 2. 1497.

se podílel na narovnání jednoho sporu o sirotčí statek.²³⁰⁴ Poté změnil působiště a vrátil se ke své předchozí práci na tachovském panství.²³⁰⁵

Dalším hejtmánem v pořadí byl Bohuslav Bohuš z Otěšic a z Částkova. Už jeho otec Bohuš z Otěšic zastával různé úřady (1471–1474 purkrabí na Tachově a 1478 hejtmán na Hluboké).²³⁰⁶ On sám pak poprvé vstoupil do služeb tepelského kláštera patrně roku 1499. Hned v tomto roce se obrátil nejprve na chebského faráře a následně, když plebán nereagoval, napsal přímo chebskému purkmistru Tomanu Bitmerovi a požádal ho o přesvědčení tamějšího faráře, aby přiměl jednu ženu splatit dluh klášternímu poddanému ze Sítin.²³⁰⁷ Jak dlouho tento nižší šlechtic pracoval pro premonstráty, není jasné, ježto následuje období několika let, kdy je funkce hejtmána zmiňována, aniž by byla dána do souvislosti s konkrétním jménem.

Když byl v roce 1502 v Sokolově zadržen klášterní poddaný z Mnichova kvůli dluhu poddaným Mikuláše Šlika z Holíče a Sokolova, stěžoval si opat Zikmund písemně jeho vrchnosti. Přitom argumentoval tím, že si u něho ani u jeho úředníka na zmíněného poddaného dotyčný nikdy nestěžoval. Poté po žádosti o propuštění na adresáta apeloval, aby v případě, že by někdo ze Šlikových poddaných měl něco s tepelskými poddanými, s tím přišel k němu či jeho úředníku.²³⁰⁸ Z této formulace jasně vyplývá, že hejtmán zastupoval tepelského opata v záležitostech poddaných. Jistě také dohlížel na vnitřní bezpečnost klášterství, jak ukazuje jeho osobní účast koncem března 1503 při výsledku ševce na mučidlech, který se zúčastnil spiknutí za účelem loupežné vraždy klášterního úředníka. Za zmínku stojí rovněž skutečnost, že mezi pachateli figuroval i hejtmánův služebník.²³⁰⁹ Ze stejného roku je rovněž přímý doklad toho, že hejtmán zastupoval tepelského preláta i v oblasti soudnictví, tedy na městských soudech či na výročních soudech vsí. Opat Zikmund totiž spolu s konventem vydal listinu určenou městečku Teplá, ve které mimo jiné vyjádřil, že „*chtěli-li bychom kdy při súdu jich hejtmána svého přisaditi nemo [!] sami při tom seděti, to my i naši budúci dobře učiniti muožem*“.²³¹⁰ Počátkem roku 1505 ubezpečoval opat Zikmund Chebské, že bude informovat svého vyššího úředníka („*amptlaut*“) o provinění klášterního poddaného vůči nim a jejich poddaným.²³¹¹ Lze předpokládat, že také v tomto případě se jednalo o hejtmána. Tomu by nasvědčoval i o několik málo dní mladší opatův list, ve kterém

²³⁰⁴ AČ X, s. 516, č. 934.

²³⁰⁵ Jako tachovský hejtmán zmiňován roku 1505 (A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 102) a naposled 1519 (K. SIEGL, *Die Kataloge*, s. 293).

²³⁰⁶ A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 102, 106 a idem, *Hrady VII*, s. 137.

²³⁰⁷ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/49, list ze 17. 6. 1499.

²³⁰⁸ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 38, list z 18. 5. 1502.

²³⁰⁹ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 318, č. 90.

²³¹⁰ CIM IV/3, s. 64, č. 689.

²³¹¹ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/53, list z 5. 1. 1505.

oznamoval purkmistru a radě města Chebu, že jeho hejtman je pryč, ale jakmile se vrátí, tak mu předá jejich list týkající se zmíněného klášterního poddaného.²³¹²

Již v této době byl pravděpodobně tepelským hejtmanem Petr Levhart z Vidžína, který je poprvé doložen svým missivem ze 14. února 1505. V něm se omlouval Chebským, že na jejich psaní nemohl reagovat, jelikož byl pryč.²³¹³ V červenci téhož roku žádal purkmistra a radu města Chebu, aby nechali vrátit klášternímu poddanému jeho koně.²³¹⁴ Když potřeboval hejtman koncem roku 1505 kata k tomu, aby ho jeho správce („*verwalter*“) využil při mučení, opět se obrátil o pomoc k Chebským.²³¹⁵ V březnu roku 1506 si postěžovala Anežka z Kočova opatu Zikmundovi, že ohledně vyúčtování mezi ní a klášteřem psala předtím tepelskému hejtmanovi a že nedostala odpověď.²³¹⁶ V květnu 1506 psal Petr Levhart znovu do Chebu ohledně navrácení čtyř koní klášternímu poddanému.²³¹⁷ Daleko zajímavější ze správního hlediska je jeho list z prosince 1506, ve kterém žádal Chebské, aby zadrželi škůdce kláštera a vydali mu je.²³¹⁸ Je tedy jasné, že tepelský hejtman vykonával vrchní „policejní“ funkci v rámci klášterství. Měl totiž stíhat ty, kteří by ničili či kradli majetek kanonie a ohrožovali poddané.

S novým opatem Janem nastoupil roku 1507 na krátkou dobu i staronový hejtman Ondřej Hozlaur,²³¹⁹ který již v dubnu následujícího roku chtěl úřad opustit. Zmiňoval se o tom totiž v listu chebskému purkmistrovi Ondřeji Payerovi z 19. dubna 1507, kde rovněž popsal následující události. Když o svém úmyslu informoval tehdejšího klášterního oprávněnce Albrechta z Kolovrat a na Libštejně, bylo mu jím doporučeno, aby to sdělil tepelskému opatu. Poté přenocoval v klášteře jistý Jindřich z Trautenberka, bývalý hejtman valdsaského kláštera,²³²⁰ který se o plánovaném Hozlaurově odchodu doslechl a patrně projevil o jeho místo zájem. Ondřej Hozlaur mu nabídl pomoc a Trautenberk se v této věci vydal na Krupku za klášterním oprávněncem.²³²¹ Ten po jednání napsal dne 14. dubna 1508 tepelskému opatovi Janovi list, ve kterém ho informoval, že s ohledem na plánovaný Hozlaurův odchod vybral za

²³¹² Ibidem, A3086/53, list ze 14. 1. 1505.

²³¹³ Ibidem, A3086/54, list ze 14. 2. 1505.

²³¹⁴ Ibidem, A3086/57, list z 12. 7. 1505.

²³¹⁵ Ibidem, A3086/58, list ze 17. 11. 1505.

²³¹⁶ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 43, list z 23. 3. 1506.

²³¹⁷ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/60, list z 26. 5. 1506.

²³¹⁸ Ibidem, A3086/62, list z 26. 12. 1506.

²³¹⁹ Petr Levhart je naposledy doložen ve funkci hejtmana 26. prosince 1506 (ibidem, A3086/62, list z 26. 12. 1506), kdežto 2. ledna 1507 je znám missiv hejtmana Ondřeje Hozlaura (ibidem, A3089/1, list z 2. 1. 1507). Nový opat Jan Fröstl byl zvolen někdy před 28. lednem 1507 (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L243, listina z 28. 1. 1507 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L243/charter> [cit. 3. 11. 2015]).

²³²⁰ V úřadě doložen roku 1500. – StA Amberg, Kloster Waldsassen, Urkunden 975, list z 30. 3. 1500 viz <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/975/charter> [cit. 3. 11. 2015].

²³²¹ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3089/6, list z 19. 4. 1508.

jeho nástupce zmíněného Trautenberka. Dotyčný měl přispět k tomu, aby „*na hospodárstvie i jiném zbožie ten klášter bohatl*“. Přitom doufal, že ho tepelský prelát přijme. Smlouvu mezi opatem a Trautenberkem stanovující odměnu za službu měl uzavřít Jetřich z Gutštejna.²³²² Tato zevrubná zpráva je důležitá nejen díky popisu postupu nastolení hejtmána, ale také kvůli zmínce o propojení hejtmána s klášterním hospodářstvím. Zda zmíněný Trautenberk skutečně nastoupil do služeb tepelského kláštera jako hejtman, není jasné. V každém případě počátkem března 1509 spravoval tepelské klášterství již Bohuslav Bohuš z Otěšic a z Částkova,²³²³ který s touto pozicí měl své zkušenosti už z roku 1499. V úřadu je naposledy zachycen v červenci 1510.²³²⁴ U Ondřeje Hozlaura se dá předpokládat, že z tepelského klášterství přešel do služeb Chebu, jelikož v letech 1512 až 1514 znovu vystupoval jako chebský hejtman.²³²⁵ Z dalších tepelských hejtmanů jsou před rokem 1526 doloženi: Vavřinec ze Širntinku (1511–březen 1515),²³²⁶ Jiljí Grys z Mences (srpen 1516),²³²⁷ opět Vavřinec ze Širntinku (prosinec 1516–1518),²³²⁸ Jindřich z Kleissentalu (1521)²³²⁹ a znovu zřejmě Vavřinec ze Širntinku (1525).²³³⁰ Z významných událostí první čtvrtiny 16. století, při kterých vystupoval tepelský hejtman, je třeba zmínit dvě. První z roku 1521, kdy klášterní úředník pátral po novici Janu Behemovi, který vykradl sakristii a s lupem uprchl. Dostižen byl až ve Wittenberku, kde byl na čas i uvězněn. Hejtmanovi se rovněž podařilo dosáhnout toho, že část ukradených předmětů se vrátila zpět klášteru.²³³¹ Kromě toho je třeba ještě zmínit povstání klášterních poddaných, ke kterému došlo v roce 1525. To plně propuklo během jednání opata, převora a hejtmána s některými poddanými v městě Teplá. Hejtman se přitom marně snažil uklidnit rozvášněný dav. Do potlačení rebelie měli dle rozhodnutí nejvyššího správce Koruny české Karla z Minsterberka klášter chránit hejtman Lorenc ze Širntinku a Jan Pluh z Rabštejna.²³³²

Na základě srovnání jednotlivých osob, které zastávaly úřad tepelského hejtmána ve druhé polovině 15. století a první čtvrtině 16. století, je možné stanovit několik společných rysů. Všechny z nich pocházely z nižších šlechtických rodů, jejichž členové se dost často

²³²² SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 47, list ze 14. 4. 1508.

²³²³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L246, listina z 6. 3. 1509 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L246/charter> [cit. 3. 11. 2015].

²³²⁴ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3087/6, koncept listu z 20. 7. 1510.

²³²⁵ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 62, list z 10. 6. 1512 a SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3087/14, list ze 17. 4. 1514.

²³²⁶ Ibidem, A3087/7, list ze 7. 1. 1511 a A3087/12, list z 12. 3. 1515.

²³²⁷ Ibidem, A3087/17, list z 11. 8. 1516.

²³²⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, fol. 9r a SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3087/23, list z 2. 5. 1518.

²³²⁹ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 101, list ze 7. 10. 1521.

²³³⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 145r.

²³³¹ Ibidem, fol. 141v.

²³³² Ibidem, fol. 143v–145r.

věnovali úřednické kariéře. Bylo běžné, že dotyční vystřídali za svůj život několik zaměstnavatelů, a působili tak postupně jako vrchnostensí úředníci na různých panstvích v regionu. Je tedy možno hovořit o profesionálních úřednících. Pokud lze soudit podle podoby jmen, byli tepelskými hejtmany ve druhé polovině 15. století a v první polovině 16. století zejména Němci pocházející z bližšího či vzdálenějšího okolí kláštera.

Výše zmíněné doklady vypovídající o náplni činnosti klášterních hejtmanů nikterak nevybočují od dosavadních obecných poznatků vztahujících se k tomuto úředníku, jenž měl v zastoupení vrchnosti funkci hospodářskou, správní a soudní. V zásadě měl dohlížet jak na celé hospodářství velkostatku, tak na poddané. Jménem majitele panství jmenoval či potvrzoval jednotlivé rychtáře. Do jeho kompetence spadalo i vyšší soudnictví nad poddanými. Kromě toho vyřizoval rovněž odvolání od soudů rychtářů a stížnosti poddaných, což se dělo na výročních soudech vsí, kterých se účastnil stejně jako soudů poddanských měst.²³³³ Přitom je možné upozornit ještě na některé skutečnosti. Hejtman také řešil stížnosti sousedních vrchností na poddané pod jeho správou. Zároveň byl též nejvyšším policejním úředníkem v rámci velkostatku. Stíhal nejružnější zločince a škůdce kláštera, a to i mimo území klášterství. Obdobou tepelského hejtmana u mateřského chotěšovského kláštera byl tzv. vladař kláštera.²³³⁴

Klášterní hejtman měl bez pochyby k dispozici několik pomocníků, kteří jsou v pramenech podchyceni spíše výjimečně. Roku 1496 byl sluhovi („*knecht*“) tehdejšího hejtmana Hynce Gryse sebrán kůň a zbroj jistým Wolfgangem Kurmreuterem a Elbogenerem.²³³⁵ V roce 1503 se neznámý služebník hejtmana („*famulus capitanei*“) stal spolupachatelem zákeřné vraždy tepelského úředníka Martina.²³³⁶ V případě tepelského klášterství nelze doložit existenci hejtmanova písaře.²³³⁷ V každém případě missivy opatovy i hejtmanovy v záležitostech poddaných vycházely ze stejné kanceláře, jak dokládají fragmenty register missivů a rozborů písařských rukou.

Konkrétní informace o jiných úřednících sídlících v klášteře v zásadě chybí. Jménem je znám pouze jistý Martin Čirlik, který po 30 let působil jako úředník či služebník kláštera („*officialis domini abbatis*“, „*servitor dicti monasterii*“), kde také bydlel a roku 1503 tam byl

²³³³ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 231, 232 a 234; J. HANZAL, *Patrimoniální úředníci*, s. 445 a 451.

²³³⁴ Srov. Jaroslav ČECHURA, *Vladaři chotěšovského kláštera*, in: Husitství – reformace – renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela I, Praha 1994, s. 239–250.

²³³⁵ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/46, list z 31. 8. 1496.

²³³⁶ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 317–318, č. 90.

²³³⁷ Srov. Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 232; J. HANZAL, *Patrimoniální úředníci*, s. 445 a 451.

dokonce brutálně zavražděn kvůli svému majetku.²³³⁸ Nic bližšího o jeho funkci v rámci vrchnostenské správy není ale známo. Jiný doklad o úředníkovi centrální správy pochází z roku 1505. Bohužel ani tentokrát není zpráva příliš konkrétní. Vyplyvá z ní, že dotyčný úředník byl označován jako „*verwalter*“ neboli správce, přímo podléhal hejtmanovi a měl patrně funkci policejního charakteru, jelikož měl zařizovat výslechy na mučidlech.²³³⁹

4.2.3.2. Nižší správní jednotky a jejich představitelé

Otázka existence nižších správních jednotek, tedy mezičlánků mezi ústřední správou dominia a nejnižšími články patrimoniální správy, na území tepelského klášterství je s ohledem na nedostatek relevantních pramenů poměrně komplikovaná. V tomto případě ale poskytuje dosavadní odborná literatura nejednoznačné údaje pro srovnání, a to téměř výhradně pouze pro předhusitské období. Obecně se správou církevních velkostatků zabývali Rostislav Nový a Jaroslav Čechura. První ze jmenovaných dospěl k závěru, že v předhusitské době církevní velkostatky sestávaly z menších správních jednotek. Střediskem každého takového obvodu byl hospodářský dvůr, v jehož čele stál správce (*procurator*), který měl zejména shromažďovat peněžní a naturální dávky od poddaných příslušejících k danému dvoru.²³⁴⁰ Zároveň však na jiném místě předpokládal, že církevní velkostatek býval dělen na tzv. rychty, které byly obdobou purkrabství u světských velkostatků.²³⁴¹ Přitom později jako příklad uvedl cisterciácké klášterství Zlatá Koruna.²³⁴² Bohužel ale nevymezil vzájemný vztah mezi hospodářskými dvory a rychtami. O to se pokusil v prostředí cisterciáckých klášterů právě Jaroslav Čechura. Ten postavil jak dvory, tak rychty neboli rychtářství v rámci instancí vrchnostenské správy na stejnou úroveň. Rozlišuje tzv. systém dvorcový a rychtový, z nichž poslední představuje vyšší formu správy.²³⁴³ Nejprve měly tvořit správní centra českých cisterciáckých klášterství hospodářské dvory.²³⁴⁴ To se nemělo týkat pouze Zlaté Koruny, kde se dvorcový systém vůbec neuplatnil.²³⁴⁵ Ve 14. století pak měl probíhat proces nahrazování

²³³⁸ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 317–319, č. 90; SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 40, list z 16. 2. 1503 a J. B. VALVEKENS (ed.), *Acta et Decreta II*, s. 37–38.

²³³⁹ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/58, list ze 17. 11. 1505.

²³⁴⁰ Rostislav NOVÝ, *Struktura feudální renty v předhusitských Čechách*, ČsČH 9, 1961, s. 72 a idem, *Finanční písemnosti*, s. 48.

²³⁴¹ Idem, *Písemnosti vrchnostenské správy do 16. století*, in: Československá diplomatika I, Praha 1965, s. 197.

²³⁴² Idem, *Písemnosti vrchnostenské správy do 16. století*, in: Česká diplomatika do roku 1848, 2. dopl. vyd., Praha 1971, s. 183.

²³⁴³ J. ČECHURA, *Velkostatek*, s. 22.

²³⁴⁴ Idem, *Grancia*, s. 13.

²³⁴⁵ Idem, *K některým otázkám hospodářského a správního systému cisterciáckých klášterů*, ČsČH 29, 1981, s. 237.

správních funkcí dvorů rychtami,²³⁴⁶ v jehož důsledku se správní jednotkou cisterciáckých klášterů stala rychta. Tu dokládá u Plas, Mnichova Hradiště, Vyššího Brodu a zejména u Zlaté Koruny,²³⁴⁷ u které přináší několik zajímavých závěrů. V místech, kde byly rychty, se nacházely i farní kostely. Pod jedno rychtářství spadalo zpravidla více než 10 vsí prstencovitě je obklopující. Velmi důležité je zdůraznění, že zlatokorunská rychtářství nebyla totožná s vesnickými rychtami, kterým byla nadřazená.²³⁴⁸ Poněkud jiný pohled na tuto problematiku vnáší Robert Šimůnek na příkladu rožmberské domény, do které ve druhé polovině 15. století patřilo i zmíněné zlatokorunské klášterství. Ten vůbec nevymezuje „vyšší“ rychty a zná pouze rychty venkovské a městské.²³⁴⁹

Uvedené „vyšší“ rychty jsou pro středověk v zásadě doložitelné pouze u některých cisterciáckých klášterů. U klášterů premonstrátského řádu, pokud k nim existují v nějaké podobě dochované urbáře, nic nenasvědčuje existenci rychtářství ve smyslu správního mezičlánku mezi ústřední správou velkostatku a vesnickými rychtáři už ve středověku. V případě chotěšovského klášterství byl odloučený encovanský statek spravován hejtmánem panství sídlícím v Encovanech,²³⁵⁰ jinak se zřejmě ve správě menších obvodů uplatnily alespoň některé hospodářské dvory.²³⁵¹ U strahovského kláštera měli na počátku 15. století řídit správní záležitosti úředníci sídlící ve dvorech.²³⁵² První doklady existence „vyšších“ rychet u premonstrátských kanonií spadají až do první poloviny 17. století a vztahují se k Želivu (1611) a Teplé (1631).²³⁵³ Želivské klášterství tehdy zahrnovalo osm rychet, tvořených dvěma až devíti lokalitami (čtyřikrát třemi vesnicemi a jedenkrát dvěma, čtyřmi, pěti a devíti vesnicemi). Naproti tomu obvody devíti rychet tepelského velkostatku obnášely od jedné do dvanácti vsí (jedenkrát se vyskytovala rychta s jednou, třemi, čtyřmi, osmi, dvanácti vesnicemi a čtyřikrát se šesti vesnicemi). V případě tepelského klášterství odpovídaly území jednotlivých rychet až na některé výjimky předpokládaným obvodům středověkých farností (rychty Ovesné Kladruby, Vidžín, Pernarec, Číhaná, Otročin stejnojmenným farnostem, rychta Bezvěrov tepelské farnosti, rychta Staré Sedlo bývalé křivecké farnosti, rychta Úšovice pístovské farnosti a rychta Sítiny mnichovské farnosti).

²³⁴⁶ Idem, *Dvě studie*, s. 28.

²³⁴⁷ Idem, *Grancia*, s. 14 a idem, *K některým otázkám*, s. 254.

²³⁴⁸ Ibidem, s. 236, 237 a 240.

²³⁴⁹ R. ŠIMŮNEK, *Správní systém*, s. 177–178.

²³⁵⁰ R. NOVÝ, *Urbář*, s. 73 a 76.

²³⁵¹ Srov. J. ČECHURA, *Chotěšov*, s. 61–65.

²³⁵² Idem, *Urbář*, s. 42.

²³⁵³ Adolf KALNÝ, *Soupis urbárů jihočeských archivů 1378–1773 II*, České Budějovice 1977, s. 392 a 393 a K. HAUBERTOVÁ – G. HOFMANN – L. LEŠICKÝ, *Soupis*, s. 133.

Přesto ale není možné vyvozovat, že tento správní systém platil již v 15. století, jelikož pro to není ani jediné opory v pramenech.

V zásadě již v nejstarší době lze předpokládat nižší správní jednotky v rámci tepelského klášterství přinejmenším u oddělených držav. Pro vsi na Litoměřicku to byl patrně dvůr v Litoměřicích, stejně jako vsi na Krukanicku spadaly pod dvůr Krukanice. Správním centrem Hroznětínska bylo bezpochyby do roku 1434 proboštství v Hroznětíně. Jinak je existence dalších správních mezičlánků nejistá. Lze očekávat, že se nezastavené či neprónajaté klášterní dvory podílely na správě alespoň tím, že soustřeďovaly poddanské platy ze svého okolí. Spíše se zdá být pravděpodobné, že v 15. století na tepelském klášterství nebyla obdoba „vyšších“ rychtářství cisterciáckých velkostatků.

4.2.3.3. Panští úředníci na nejnižší úrovni

Nejnižší článek přímé správy nad poddanými představovali vesničtí a městští rychtáři. Rychtář je v latinských pramenech nazýván termínem *iudex* a v německých označením *richter*. První doklady tohoto úřadu na území tepelské kanonie spadající už do 14. století. Přirozeně se však týkají *městských rychtářů v Teplé* (1346, 1381 a 1385)²³⁵⁴ a Hroznětíně (1386).²³⁵⁵ Výjimku v tomto ohledu představuje rychta v Mnichově, která je zmíněna již k roku 1397.²³⁵⁶ Rovněž prameny první poloviny 15. století jsou velmi skoupé a datované zprávy z tohoto období jsou pouze tři: Teplá (1413), Mnichov (1437) a Úterý (1446).²³⁵⁷ Pro druhou polovinu století prvních dokladů razantně přibývá: Domaslavičky (1457),²³⁵⁸ Hostičkov (1465),²³⁵⁹ Vidžín (60. léta 15. století?),²³⁶⁰ Sítiny (1481),²³⁶¹ Čerňovice (1482), Pernarec (1482), Rozněvice (1482),²³⁶² Holubín (1486),²³⁶³ Nezdice (1486),²³⁶⁴ Otročin

²³⁵⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L62, listina z 16. 6. 1346 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L62/charter> [cit. 4. 11. 2015]; L65, listina ze 14. 12. 1346 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L65/charter> [cit. 4. 11. 2015]; L87, listina z roku 1381 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L87/charter> [cit. 4. 11. 2015] a *CIM IV/I*, s. 190, č. 129.

²³⁵⁵ Ibidem, s. 192 č. 130.

²³⁵⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L94, listina z 25. 5. 1397 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter> [cit. 4. 11. 2015].

²³⁵⁷ Ibidem, L106, listina z 20. 5. 1413 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L106/charter> [cit. 4. 11. 2015]; NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 51v a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L125, listina z 2. 2. 1446 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L125/charter> [cit. 4. 11. 2015].

²³⁵⁸ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod VI-3, fol. 33r.

²³⁵⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L162, listina 27. 7. 1465 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L162/charter> [cit. 4. 11. 2015].

²³⁶⁰ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, listek za fol. 44.

²³⁶¹ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/20, list z 30. 10. 1481.

²³⁶² APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod VI-6, pag. 245.

²³⁶³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 270r.

²³⁶⁴ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně sign. 15, fol. 83r.

(1488)²³⁶⁵ a Zahrádka (15. století).²³⁶⁶ Pro alespoň zdánlivou úplnost výčtu doložených rychet na území tepelského klášterství je třeba doplnit ještě Poutnov (1509).²³⁶⁷ Zajisté, že předložený přehled rychet není a ani s ohledem na charakter dochovaných pramenů nemůže být vyčerpávající. I pohled do mapy naznačuje, že se musí jednat o pouhý výběr z tehdejších rychet. Nejlépe zdokumentovanou část tepelského velkostatku představuje oblast jižního Krukanicka, kde v 80. letech 15. století měly vlastního rychtáře přinejmenším klášterní vsi Pernarec, Čerňovice i Rozněvice. Za zmínku stojí skutečnost, že v roce 1631 patřily podle tepelského urbáře tyto tři vsi včetně Březí do rychty Pernarec.²³⁶⁸ Z této části tepelské domény by se dalo vyvozovat, že venkovské rychty měly spíše menší obvody zahrnující často jen jednu ves, ve které rychtář sídlil. Někteří rychtáři ale mohli spravovat navíc i některé okolní vesnice, jak ukazuje příklad Mrázova, který vlastního rychtáře s největší pravděpodobností neměl.²³⁶⁹

Venkovští rychtáři kromě toho, že byli úředníci vrchnosti, tak stáli zároveň i v čele samosprávy poddaných daného místa. Městští rychtáři ztratili někdy v období od konce 80. let 14. století do konce 30. let 15. století přední pozici v rámci samosprávy na úkor purkmistra.²³⁷⁰ Skutečnost, že rychtáři zastupovali svoji vrchnost, dokládá několik málo zmínek v pramenech. Dvakrát se hovoří o rychtáři přímo jako o opatově úředníku: 1489 v souvislosti s rychtářem nezdeckým („opat vyslával úředníka svého a zejména Petra rychtáře z Nezdic“)²³⁷¹ a 1503 tepelským („úředník aneb rychtář náš“).²³⁷² Důvěru opata v tepelského rychtáře lze sledovat počátkem roku 1472, kdy byl tento úředník vyslán svojí vrchností do Chebu, aby tam jejím jménem jednal s purkmistrem a radou.²³⁷³ O úzkém sepejetí mezi tepelským prelátem a tepelským rychtářem vypovídá i pomluva, kterou počátkem 16. století šířil mnichovský farář. Podle ní měl opat chtít po svém rychtáři, aby zmíněného plebána

²³⁶⁵ J. EMLER (ed.), *Pozůstatky I*, s. 182, č. 126.

²³⁶⁶ NK ČR, sign. Teplá C.71, fragment soupisu poplatníků tepelského kláštera na zadním přidešti.

²³⁶⁷ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3087/2, list z 1. 4. 1509.

²³⁶⁸ K. HAUBERTOVÁ – G. HOFMANN – L. LEŠICKÝ, *Soupis*, s. 133.

²³⁶⁹ Lze tak usuzovat na základě fragmentu soupisu osedlých z 15. století, který zahrnuje dvě vsi: Mrázov a Zahrádku. V případě Zahrádky je na prvním místě výčtu jmen uveden jistý „Martin rychtář“, zatímco u Mrázova nefiguruje nikdo se stejným označením. – NK ČR, sign. Teplá C.71, fragment poplatníků tepelského kláštera na zadním přidešti. Srov. Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 234.

²³⁷⁰ Rychtář spolu s přísedními zastupuje městskou samosprávu v Teplé roku 1385 a v Hroznětíně roku 1386 (*CIM IV/1*, s. 190, č. 129 a č. 130, s. 192). Naproti tomu roku 1439 již vystupují purkmistr a přísední městečka Úterý (ibidem, s. 381, č. 270). V listině o tři roky mladší se objevují purkmistr a konšelé jak v Teplé, tak v Úterý (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L122, listina z 21. 10. 1442 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOA/TeplaOPraem/L122/charter> [cit. 4. 11. 2015]. Srov. K. WASKA, *Dějiny*, s. 58.

²³⁷¹ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně sign. 15, fol. 83r.

²³⁷² *CIM IV/3*, s. 64, č. 689.

²³⁷³ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/9, list z 29. 1. 1472.

zabil.²³⁷⁴ I když se zdá být toto obvinění nepravděpodobné, ukazuje na úzké napojení rychtáře na opata.

Ohledně činnosti rychtářů není k dispozici v pramenech příliš zpráv. Lze ale vyvozovat, že hlavní náplň spočívala ve funkci policejní a soudní. Dle privilegia vystaveného klášterem pro městečko Teplá z roku 1503 měly být vydány rychtáři osoby, které by se provinily proti městu, k uvěznění. Poté měl rychtář informovat vrchnost o míře provinění. Vinu dotyčného měl posoudit městský soud.²³⁷⁵ Nutno dodat, že soudní řízení vedl za účasti přísedících představujících poradní orgán rovněž rychtář,²³⁷⁶ přičemž se ho mohl účastnit i sám opat, nebo jeho hejtman. Rychtář měl také na starost trestání podle práv a svobod měšťanů.²³⁷⁷ Městské soudy zasedaly v rámci tepelského klášterství do roku 1434 na třech místech: v Teplé, v Úterý a v Hroznětíně. Za odvolací instanci pro městečko Teplá určil král Jiří roku 1460 královské město Plzeň,²³⁷⁸ což roku 1503 potvrdil opat Zikmund spolu s konventem.²³⁷⁹ Městečko Hroznětín se mohlo řídit na základě privilegia z roku 1386 právním řádem města Teplá.²³⁸⁰ Stejnou výsadu obdržela již roku 1437 i ves Mnichov,²³⁸¹ která se stala skutečným městečkem teprve během první čtvrtiny 16. století. Stejnou situaci lze očekávat rovněž v případě městečka Úterý, i když to není doloženo prameny.²³⁸² Mimo městečka soudili drobné pře na nejnižší úrovni venkovští rychtáři spolu s přísedními.²³⁸³ Tak například v roce 1481 rozhodoval mnichovský rychtář spolu s tamními přísedními spor mezi tepelským poddaným Wagenerem ze sousední Číhaně a poddaným Hanuše Spera Albrechtem Mulnerem z Červeného mlýna u Poutnova ohledně prodeje másla.²³⁸⁴ O šest let později řešil stejný soud rozepři mezi poddaným města Chebu a klášterním poddaným z Otročina.²³⁸⁵ Zdá se tedy, že mnichovský soud hrál již ve druhé polovině 15. století důležitou roli pro severozápadní část klášterství, ač sídlil ve vesnici. Je zřejmé, že tepelské klášterství nedisponovalo vlastním katem, proto bylo nutné si ho půjčovat od někoho z okolí. V roce 1467 se tak dvakrát obrátili purkmistr a rada městečka Teplá na Chebské s prosbou o posláni

²³⁷⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L241, listina z 8. 10. 1508 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L241/charter> [cit. 4. 11. 2015].

²³⁷⁵ *CIM IV/3*, s. 64, č. 689.

²³⁷⁶ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 206.

²³⁷⁷ *CIM IV/3*, s. 64, č. 689.

²³⁷⁸ *CIM IV/2*, s. 58–59, č. 351.

²³⁷⁹ *CIM IV/3*, s. 62, č. 689.

²³⁸⁰ *CIM IV/1*, s. 193, č. 130.

²³⁸¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 52r.

²³⁸² K. WASKA, *Dějiny*, s. 89.

²³⁸³ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 234. Srov. Jaroslav KADLEC, *Hospodářské poměry na panství treboňského kláštera v 15. a 16. stol.*, JSH 47, 1978, s. 14.

²³⁸⁴ NK ČR, sign. Teplá B.45, list z 5. 9. 1481 na zadním přidešti.

²³⁸⁵ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/33, koncept listu z 26. 12. 1487.

jejich kata, jelikož měli ve vězení zlé lidi.²³⁸⁶ Obdobně se v roce 1496 na purkmistra a radu města Chebu obrátil i tepelský hejtman, který potřeboval kata k opatovu soudu do Mnichova.²³⁸⁷ Jiný hejtman zase žádal roku 1505 od Chebských kata pro výslech na mučidlech.²³⁸⁸

Je možné shrnout, že rychtáři tepelského opata měli bezpochyby funkci jak soudní, tak policejní, což plně odpovídá poznatkům i z jiných domén. Kromě toho je pravděpodobné, že také dohlíželi na pořádek na vsi a chránili panský majetek v okolí.²³⁸⁹ Nelze vyloučit, že hráli rychtáři i roli ve finanční správě tím, že vybírali úroční platy ve svém obvodu.²³⁹⁰

Zajímavá je otázka správy klášterních poddaných nalézajících se mimo hranice vlastního klášterství. Díky dvěma výjimečným pramenům, které se dochovaly, je možné ji alespoň částečně zodpovědět. První ze zmíněných se týká vsi Hostíčkov, kde se nacházeli kromě klášterních poddaných zejména poddaní pána ze Švamberka. Jedná se o listinu Prokopa ze Švamberka vydanou v roce 1465, ve které vydavatel vypovídá, že obec tvořená z obojích poddaných si ze svých členů volila jak rychtáře, tak přísední. Přitom měli také společné soudy. Klášterní poddaní odváděli platy opatovi, který je rovněž i v případě provinění trestal.²³⁹¹ Druhá výpověď, jež pochází z roku 1489, se vztahuje ke klášterním poddaným v Nové Vsi. Tehdejší strahovský kanovník Mikuláš, který byl původně členem tepelského konventu, dokládá, že opatovi poddaní příslušeli ke stejnému soudu jako ostatní lidé z Nové Vsi pána Bezdrůžického. Přitom opat posílal k soudu svého úředníka, kterým byl nejčastěji nezdecký rychtář Petr. Pokud byl klášterní poddaný odsouzen, „*v tom jest hleděl k knězi opatovi jako ku pánu svému a jemu se z té viny modlil a žádnému jinému*“.²³⁹² Na základě obou uvedených příkladů je možné provést zobecnění, že klášterní poddaní žijící mimo hranice tepelského klášterství příslušeli do obce dané vsi a zároveň podléhali tamnímu soudu, ke kterému mohl opat poslat svého zástupce v podobě rychtáře z blízké klášterní lokality. To se zřejmě dělo pouze v případě poddaných nacházejících se nedaleko hranic klášterství. V případě odsouzení příslušelo klášteru potrestání, stejně jako poddanské dávky od jeho poddaných.

Z nejnižších klášterních úředníků jsou v pramenech ještě zachyceni hajní působící v lesní správě. Informace o nich podávají dva opisy výpovědí ve sporech kláštera s jeho

²³⁸⁶ Ibidem, kart. č. 515, A3106/8, listy z 18. 2. a 3. 4. 1467.

²³⁸⁷ Ibidem, kart. č. 514, A3086/44, list z 20. 8. 1496.

²³⁸⁸ Ibidem, kart. č. 514, A3086/58, list ze 17. 4. 1505.

²³⁸⁹ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 234.

²³⁹⁰ Srov. J. KADLEC, *Hospodářské poměry*, s. 15 a R. ŠIMŮNEK, *Správní systém*, s. 178.

²³⁹¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L162, listina z 27. 7. 1465 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L162/charter> [cit. 4. 11. 2015].

²³⁹² Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně sign. 15, fol. 82v–83r.

sousedem Janem Trpístským z Gutštejna z 80. let 15. století. První pramen, který je informačně výživnější, zaznamenává výpovědi poddaných obou vrchností učiněné roku 1486 ve sporu o hranici panství nedaleko Trstěnic.²³⁹³ Zprávy z tohoto zdroje se vztahují patrně k jednomu lesnímu revíru neboli hájemství,²³⁹⁴ které zahrnovalo tehdejší Mnichový les (dnešní Mnišský les) a jeho blízké okolí. Zmíněné hájemství spravovalo několik hajných, kteří pocházeli ze dvou okolních vesnic, ze Stanoviště a z Chotěnova. Jednalo s o klášterní poddané, z nichž někteří z druhé poloviny 15. století jsou známi jménem: Šimra z Chotěnova (později se stal poddaným Jana Trpístského z Gutštejna), otec Čěnka z Chotěnova, Václav a Durek ze Stanovišť. Vybírala si je klášterní vrchnost („*když jest otci jeho v ty časy poručeno bylo, aby hajným byl v Boru*“). Za úkol měli hlídat Mnišský les až k hranici panství včetně tamního pole, ze kterého si hajní mohli brát tzv. základ a sbírat žaludy. Pravděpodobně se jednalo o služebný lán. Hajným mohli pomáhat v hlídání i jiní poddaní, jako například Šimra z Chotěnova, který se později stal sám hajným. Naproti tomu hajný Durek ze Stanovišť, když onemocněl, delegoval svoji pravomoc na svého syna Beneše. Ten při obchůzce načapal v poli sekající syny Fuse z Trstěnice. Ihned jim zabavil ukradenou úrodu a sekeru. Ti na něho zavolali svého otce, který se nacházel nedaleko. Fus po počátečním sebevědomém vystupování, když zjistil, že je Beneš synem hajného, ustoupil a šel se domluvit s Benešovým otcem. Z druhého pramene, který není datován, vyplývá, že v Pernarci se nalézal jeden hajný, který povoloval kácení dřeva.²³⁹⁵

²³⁹³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 269r–270v.

²³⁹⁴ O správních obvodech hajných tepelské prameny mlčí, ale lze spoléhat v této obecné rovině na analogii s rožmberskou doménou. – R. ŠIMŮNEK, *Správní systém*, s. 213.

²³⁹⁵ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně sign. 15, fol. 84r.

4.3. Farní správa

4.3.1. Prameny a literatura

Prameny pro oblast jak farní správy, tak celkově církevní správy jsou výjimečné četností svého dochování, a to již pro období druhé poloviny 14. století. Na prvním místě je třeba zmínit několik řad úředních knih zástupných orgánů na centrální úrovni církevní správy, z nichž nejdůležitější pro zkoumání farní správy jsou zejména konfirmační knihy a soudní akta generálních vikářů. Obě řady se také již ve druhé polovině 19. století dočkaly svého zpřístupnění široké odborné veřejnosti formou edic.²³⁹⁶ Nelze ale opomenout ani registra papežských desátků, která byla také vydána a v nichž je mimo jiné zmapována struktura církevní správy v pražské diecézi.²³⁹⁷ Pro období poděbradské a jagellonské se dochovaly poněkud modifikované úřední knihy katolické konzistoře, zvané akta administrátorů, které se doposud nedočkaly vydání.²³⁹⁸ Přímo pro dějiny tepelského děkanátu má klíčový význam dochování kopiáře dvou tepelských děkanů, respektive čelivských farářů z let 1420 až 1473, přičemž jádro zápisů je soustředěno jednak do první poloviny 20. let, ale zároveň také do let 40., 50. a počátku 60.²³⁹⁹ Jako další zdroj informací posloužily listiny a listy, ve kterých se objevují jednotlivé zprávy. Zajímavé údaje k této problematice poskytuje opět první svazek tepelských análů.²⁴⁰⁰

Zmíněné edice ovlivnily směr bádání, které se tak doposud orientovalo v rámci farní správy především na předhusitské období. Do popředí se dostalo studium patronátů. Z premonstrátských klášterů se studie o svých patronátech do první poloviny 15. století

²³⁹⁶ *LC I-X*.

²³⁹⁷ Václav Vladivoj TOMEK (ed.), *Registra decimarum papalium*, Praha 1873.

²³⁹⁸ Pro období opata Zikmunda jsou relevantní zejména čtyři rukopisy: APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-6, VI-7, VI-8 a XCVIII. Obsah jednotlivých svazků vyjma posledního rozepsal v omezené míře Antonín PODLAHA, *Catalogus codicum manu scriptorum, qui in Archivio capituli metropolitani Pragensis asservantur*, Pragae 1923. Administrátorskými akty se zabývali především Zdeňka Hledíková pro druhou čtvrtinu 15. století, Antonín Mařík pro poděbradskou dobu a Veronika Macháčková pro dobu jagellonskou. – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Administrace pražské diecéze na sklonku první poloviny 15. století*, in: Svět české středověké církve, Praha 2010, s. 354–369; eadem, *Zápisy z manželských sporů – nepovšimnutý pramen 15. století*, in: Pocta Josefu Petráňovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráně, Praha 1991, s. 79–93; Antonín MAŘÍK, *K postavení katolické církve v Čechách v době poděbradské (Činnost katolických administrátorů za Jiřího z Poděbrad)*, FHB 7, 1984, s. 101–196; idem, *Administrátoři a svatovítská kapitula v době poděbradské. Úřad administrátorů pod jednou a jeho představitelé*, SAP 51, 2001, s. 313–358; idem, *Teritoriální rozsah katolické církevní správy v době Jiřího z Poděbrad na základě administrátorských akt*, in: Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku (AUC, Phil. et hist. 2, 1999, Z PVH 15), s. 213–240; idem, *Odráž činnosti administrátorů pod jednou doby Jiřího z Poděbrad v západních Čechách*, MZK 24, 1988, s. 169–204 a Veronika MACHÁČKOVÁ, *Církevní správa v době jagellonské (Na základě administrátorských akt)*, FHB 8, 1985, s. 235–290.

²³⁹⁹ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3.

²⁴⁰⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1.

dočkaly Chotěšov a Milevsko,²⁴⁰¹ z nichž první práce poskytuje relevantní informace k tepelskému klášteru, jelikož k některým farám prezentoval chotěšovský probošt tepelské řeholníky. Kvůli národnostní otázce vyexcerpoval z konfirmačních knih záznamy týkající se některých far na tepelském území Josef Vítězslav Šimák.²⁴⁰² Přímo tepelských patronátů se letmo dotkla Zdeňka Hledíková v „programovém“ článku věnovaném patronátním právům rovněž v předhusitské době na příkladu především západních a jihozápadních Čech.²⁴⁰³ Informace ke kostelům na území větší části tepelského klášterství se nachází v 30. a 50. svazku *Soupisu památek historických a uměleckých v Království českém*, které jsou věnovány okresům Stříbro, Teplá a Mariánské Lázně.²⁴⁰⁴ Velmi užitečný je článek Antonína Maříka o teritoriálním rozsahu katolické církevní správy za Jiřího z Poděbrad,²⁴⁰⁵ který se již časově překrývá s počátkem působení opata Zikmunda a přináší konkrétní doklady far a farářů. S ohledem na nedostatek zpráv z druhé poloviny 15. století může pomoci i srovnání s pozdějším stavem farní správy, což umožňuje článek Josefa Hanzala zabývající se církevními poměry v západních Čechách zhruba o 100 let později.²⁴⁰⁶ Již zmíněný Antonín Mařík také zprostředkovává ve svém článku zaměřeném na činnost administrátorů v západních Čechách řadu zápisů v administrátorských aktech, které se vztahují k tepelské kanonii.²⁴⁰⁷ K tomu je třeba doplnit, že jeho výklad je dost často zavádějící. Celkově se ale dá říci, že tepelské patronáty či farní správa na území kláštera za opata Zikmunda zůstaly dosud mimo zájem moderních historiků.

²⁴⁰¹ Georg SCHMIDT, *Die Patronatspfarren und die Proepste des ehemaligen Klosters Chotieschau, Ord. Praem., im Mittelalter*, APraem 12, 1936, s. 46–66, 131–142 a J. ADÁMEK, *Patronáty*, s. 63–82.

²⁴⁰² J. V. ŠIMÁK, *Pronikání Němců*, s. 78–79. Zaměřil se na farní kostely v Teplé, Otročině, Mnichově, Pístově, Vidžíně, Ovesných Kladrubech a Křivcích.

²⁴⁰³ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Ke studiu a možnostem využití patronátních práv v předhusitských Čechách*, FHB 7, 1984, s. 43–99. – Autorka zpřístupňuje poznatky svých studentů ze semináře, které jsou místy zavádějící.

²⁴⁰⁴ Jaroslav KAMPER – Zdeněk WIRTH, *Topographie des historischen und Kunst-Denkmale der politische Bezirk Mies*, Prag 1911 a A. GNIRS, *Topographie*.

²⁴⁰⁵ A. MAŘÍK, *Teritoriální rozsah*, s. 213–240.

²⁴⁰⁶ Josef HANZAL, *Církevní poměry v západních Čechách ve druhé polovině 16. století*, MZK 23, 1987, s. 89–102.

²⁴⁰⁷ A. MAŘÍK, *Odras činnosti*, s. 169–204.

4.3.2. Farní síť na území tepelského klášterství ve středověku

Farní správa jako taková se na území tepelského kláštera konsolidovala patrně již během první poloviny 13. století, i když doloženy pro tuto dobu jsou pouze tři farní kostely. Svatostánky ve Vidžíně a Úterý jsou zmiňovány k roku 1233.²⁴⁰⁸ Z roku 1242 pak pochází zpráva o farnosti v Ovesných Kladrubech.²⁴⁰⁹ Pro 13. století je ještě nepřímo doložen farní kostel v Hroznětíně v souvislosti s existencí tamějšího proboštství, které je poprvé zmiňováno roku 1282.²⁴¹⁰ Další fara je výslovně uvedena až k roku 1346 v Mnichově.²⁴¹¹ Celkový pohled na síť farních kostelů na tepelském klášterství umožňuje až rejstřík papežských desátků z roku 1352,²⁴¹² který zároveň obsahuje i první písemné doklady o existenci pro zbývajících kostelů, které se nacházely v Otročině, Teplé, Pístově, Pernarci, Křivcích, Číhaně a Březí. Těmi se uzavírá výčet všech 12 far nalézajících se v předhusitské době na klášterním území.

Téměř všechny fary spadaly pod žatecké arcijáhenství s výjimkou Březí, které se nacházelo již v sousedním plzeňském arcijáhenství a stejnojmenném děkanátu. Severní Hroznětínsko bylo součástí loketského děkanátu. Naproti tomu zbytek území klášterství se rozprostíral v severní části děkanátu, který získal své jméno podle tepelské farnosti. V 15. století ale ustoupil její význam v rámci tohoto děkanátu do pozadí ve prospěch far v Čelivi, Plané a nakonec Tachově. Tento stav nepochybně ovlivnily i spory kolem tepelské fary na přelomu 15. a 16. století. Svědectví o tom podávají například i faráři zastávající v 15. a na počátku 16. století úřad děkana, mezi kterými nefiguruje jak tepelský farář, tak žádný jiný správce fary z tepelského klášterství. Jako tepelští děkani postupně působili čelivský farář Ondřej (1420–1425),²⁴¹³ planský plebán Martin (do 1441),²⁴¹⁴ čelivský farář Matěj (1442–1470)²⁴¹⁵ a planský plebán Ondřej Rauber (1478).²⁴¹⁶ K rokům 1479–1482 a 1487–1489 je ve funkci tepelského děkana doložen Václav, farář v Plané,²⁴¹⁷ který zřejmě působil jako děkan opět mezi léty 1502 a 1504.²⁴¹⁸ Mezitím v letech 1492 až 1496 je uváděn

²⁴⁰⁸ „... *parochiam nostram in Withsin et aliam in Utheri* ...“ – CDB III, s. 32, č. 33.

²⁴⁰⁹ „*Heinricus, parrochianus de Chladrvn*“ – CDB IV, s. 79, č. 16.

²⁴¹⁰ „*Vlricus prepositus Lucide civitatis*“ – CDB VI, s. 278, č. 224.

²⁴¹¹ „... *ad parrochiale ecclesiam in Heremita* ...“ – RBM V, s. 39, č. 77.

²⁴¹² V. V. TOMEK (ed.), *Registra*, s. 72–73, 86.

²⁴¹³ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, fol. 20v–21r a 20r–v. Pro rok 1425 je zmiňován čelivský farář pouze obecně, ale lze předpokládat, že se rovněž jednalo o kněze Ondřeje.

²⁴¹⁴ Toho roku rezignoval. Následně byla na popud žateckého arcijáhna Petra svolána odstupujícím děkanem Martinem a černošinským farářem Martinem konvokace kléru děkanátu do Teplé či na jiné místo. Ta zvolila novým děkanem pravděpodobně opět čelivského faráře (ibidem, fol. 34v).

²⁴¹⁵ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, fol. 33v a Cod. VI-7, pag. 108.

²⁴¹⁶ Ibidem, Cod. XCVIII, fol. 20r.

²⁴¹⁷ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 33, list z 15. 9. 1479; APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-6, pag. 244 a A. PODLAHA, *Catalogus*, s. 105 a 108.

²⁴¹⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 123v a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L238, listina z 29. 7. 1504 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L238/charter> [cit. 2. 9. 2015].

jako správce děkanátu tachovský farář Pavel Porkmendl,²⁴¹⁹ který se posléze stal žateckým arcijáhnem.²⁴²⁰ O zmíněném Václavovi se v letech 1482 a 1504 hovoří dokonce jako o planském děkanovi. K definitivnímu přejmenování děkanátu došlo během 16. století, kdy se začal oficiálně označovat jako tachovský.²⁴²¹

Představu o významu jednotlivých far a jejich hierarchii je možné si utvořit mimo jiné na základě výše papežských desátků.²⁴²² Podle velikosti odváděných částek kurii v předhusitské době je možné vymežit tři skupiny far. První skupinu tvořily tři nejbohatší fary, které platily pololetně od 39 do 24 grošů a mezi něž patřily Teplá (39 grošů), Pernarec (30 grošů) a Číhaná (24 grošů). Další skupina v pořadí je nejrozsáhlejší a její členové odváděli již o poznání méně, tedy od 18 do 12 grošů. Částka 18 grošů se týkala Úterý a Vidžína, 15 grošů musely dodávat Otročin a Pístov. Suma 12 grošů byla závazná pro Hroznětín, Ovesné Kladruby a Březí. Zbývající fary, Křivce a Mnichov, byly nejchudší a platily méně než 10 grošů: Křivce 9 grošů a Mnichov dokonce pouhých 6 grošů.

Důležitou výpovědní hodnotu o postavení zmíněných farností má také rozsah jejich obvodů. Zatímco první ukazatel je pramenně dobře podchycen alespoň pro předhusitskou dobu, tento se potýká s akutním nedostatkem dobových informací. Proto zde bude třeba přistoupit k pokusu o rekonstrukci možného teritoriálního rozsahu farností na základě jednotlivých dobových zpráv, které jsou značně omezené. Z tohoto důvodu je nezbytné využít pro srovnání rovněž relativně mladší prameny z konce 16. století a ze století následujícího, ve kterých jsou přímo definovány jednotlivé farní obvody. Tyto raně novověké prameny představují jednak nejstarší matriky far,²⁴²³ ale i farářské relace zejména z roku 1677.²⁴²⁴ I když lze předpokládat, že s ohledem na geografické podmínky nedošlo do 17. století k výrazným změnám hranic farností, bude výsledek alespoň z části nejistý. Následující rekonstrukce bude vycházet z rozsahu tepelského panství, který je definován v konfirmaci

²⁴¹⁹ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 4, list ze 7. 10. 1492 a č. 18, list z 10. 10. 1496.

²⁴²⁰ Jako arcijáhen doložen pro léta 1498 až 1504. – J. ERŠIL – J. PRAŽÁK, *Archiv*, s. 154, č. 441 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L238, listina z 29. 7. 1504 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOA/TeplaOPraem/L238/charter> [cit. 2. 9. 2015].

²⁴²¹ J. HANZAL, *Církevní poměry*, s. 94.

²⁴²² V. V. TOMEK (ed.), *Registra*, s. 72–74 a 86.

²⁴²³ Jednotlivé matriky jsou uloženy v SOA v Plzni a zpřístupněny na <http://actapublica.eu/>.

²⁴²⁴ Z roku 1677 se dochovaly farářské relace z obou vikariátů, na jejichž území se tepelské klášterství rozprostíralo, kterými byly Stříbro a Horní Slavkov (NA, Archiv pražského arcibiskupství I, inv. č. 1327, sign. B12/1 a inv. č. 1330, sign. B12/4). Mladší anketa proběhla roku 1700 či krátce po něm již v rámci nových vikariátů Tachov a Dolní Jamné (ibidem, inv. č. 1353, sign. B13/13 a inv. č. 1373, sign. B14/13b). Jednalo se o dotazníky obsahující 42 otázek, které byly určené jednotlivým farářům vikariátu. Pro zpětné vymezení farních obvodů je klíčová otázka číslo šest, která měla zjistit, kolik vsí patřilo ke kostelu a kolik duší a z jakých vsí chodilo na přijímání. O výpovědní hodnotě tohoto pramene o středověkých poměrech pojednala Hana PÁTKOVÁ, *Aktuální informace nebo obraz dávných dob? Možnosti využití farářských relací pro studium středověku na příkladu Podbrdsko roku 1700*, PH 22/2, 2014, s. 379–386.

krále Jiřího z roku 1459.²⁴²⁵ V rámci ní nebude zahrnuto jednak Hroznětínsko, jelikož v roce 1434 přestalo být součástí tepelského klášterství, ale i klášterní poddaní, kteří se nacházeli mimo vlastní panství, tedy ve vsích Ostrovce a Nová Ves. Přesnější stanovení farních hranic komplikují také klášterní vsi, které zanikly někdy mezi léty 1459 a 1549 a jejichž lokalizace je dnes nejasná.²⁴²⁶ Přirozeně ani nejsou podchyceny v pozdějších matrikách. Další problém představují kostely v Březí a v Křivcích, které v době vzniku nejstarších matrik neměly již farní status, a proto byly jejich bývalé farnosti přiřčeny k sousedním farám.²⁴²⁷ Bezpochyby nejrozsáhlejší farnost obklopovala kostel v městečku Teplá a zahrnovala jistě vlastní Teplou,²⁴²⁸ Jankovice²⁴²⁹ a Nezdice.²⁴³⁰ Na základě analogie z pozdější doby lze očekávat, že do farnosti příslušely též Beranov, Kladruby, Křepkovice, Pěkovice, Beranovka, Bezvěrov, Mrázov, Horní Kramolín, Hoštice, Služetín, Babice, Poutnov a Rankovice.²⁴³¹ Předpokládaný počet 16 obcí tvořících tepelskou farnost plně odpovídá výši papežského desátku, a podtrhuje tak význam tepelské fary nejenom v rámci klášterství, ale i děkanátu. Jihozápadní hranici panství kopírovala pístovská farnost pravděpodobně tvořená 10 vesnicemi, z nichž Pístov,

²⁴²⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L142, listina z 2. 11. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter> [cit. 2. 9. 2015].

²⁴²⁶ Jedná se o následující vsi, jejichž poloha se dá alespoň odhadovat na základě postavení ve výčtu vsí v rámci konfirmace: Lucko (snad mezi Číhanou a Budčí), Lštěn, Bošov (někde mezi Vidžínem a Beranovem), Děčkovice (snad severovýchodně od Branišova), Stará Ves (na místě dnešního Nového Dvora – A. PROFOUS – J. SVOBODA, *Místní jména IV*, s. 517. Tomuto určení odpovídá i poloha mezi Dobrou Vodou a Branišovem.) a Adoltov (někde mezi Poutnovem a Mnichovem). Výjimku představuje ves Janov alias Janovec, o které se ví, že stála v místech dnešního Blažejovského rybníka.

²⁴²⁷ Poslední známý farář v Březí, jménem Jakub, byl ustanoven v roce 1423. – *LC VIII-X*, s. 36. Někdy poté přestal farář při tamějším kostele působit, což se stalo nejpozději v 80. letech 15. století. – SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L205, pag. 18, opis listiny z 30. 6. 1488 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 3. 9. 2015]. Naproti tomu plebán v Křivcích je prokazatelně doložen ještě koncem 15. století. Z roku 1496 je totiž dochován opatův list, kterým je na uprázdněnou faru při křivčském kostele prezentován Mikuláš. – SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 17, list z 11. 11. 1496. V publikovaném seznamu far tachovského děkanátu pocházejícím z roku 1573 se Březí již nevyskytuje. Křivce („*Křitce*“) v něm jsou sice uvedeny, ale s ohledem na kolátora, kterým je Jiřík Trpístský, se může jednat spíše o záměnu s Kšicemi. – J. HANZAL, *Církevní poměry*, s. 96. V každém případě v nejstarší matrice úterské fary, která byla vedena pro narozené a zemřelé od roku 1622, jsou Křivce již součástí této farnosti. – SOA v Plzni, Sbírka matrik západních Čech, 2325, sign. 1, N/Z 1622–1658 viz <http://www.portafontium.eu/register/soap-pn/utery-01> [cit. 3. 9. 2015].

²⁴²⁸ Dochován opis výpovědi dvou bývalých tepelských měšťanů z roku 1496, podle které byl městský desátek odevzdáván klášteru a nikoli tamějšimu faráři. – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 285r.

²⁴²⁹ Známá obdobná výpověď, která je zmíněna v předchozí poznámce, dvou obyvatelů Jankovic z roku 1492 (ibidem, fol. 284r).

²⁴³⁰ Roku 1496 zmiňuje Blažej z Plané v rámci zprávy tepelskému opatovi o vizitaci tepelské fary manželský spor v Nezdicích (SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 20, list napsaný před 21. 2. 1496).

²⁴³¹ SOA v Plzni, Sbírka matrik západních Čech, 213, sign. 1, N/O/Z 1594–1615 viz <http://www.portafontium.eu/register/soap-pn/tepla-mesto-01> [cit. 3. 9. 2015]. – Jedná se o nejstarší dochovanou matriku z tepelského panství. NA, Archiv pražského arcibiskupství I, inv. č. 1330, sign. B12/4, fol. 285v. Zde je v rámci výčtu vsí uveden i Rájov, který ale spíše patřil k mnichovské faře, jejíž plebán tuto ves rovněž začlenil do své farnosti. – Ibidem, fol. 93.

Holubín, Martinov, Úšovice a Vlkovice jsou výslovně doloženy již k roku 1501.²⁴³² Do farnosti mohly dále patřit vsi Dolní Kramolín, Chotěnov, Stanoviště, Úšovice a Boněnov.²⁴³³ V poslední jmenované vsi byla vybudována někdy během zástavní držby pánů na Bezdruzicích kaple (60./70. léta 15. století až 1529),²⁴³⁴ která způsobovala újmu sousednímu lestkovskému faráři.²⁴³⁵ Mezi pístovskou a tepelskou farností se rozprostírala spádová oblast farního kostela v Ovesných Kladrubech pravděpodobně zahrnující Ovesné Kladruby, Zádub, Závašín, Milhostov, Vysočany a Výškovice,²⁴³⁶ tedy šest vsí. Severozápadní část klášterství s drobným přesahem do sousedního panství obhospodařovala fara v Mnichově. Kromě Sítin, které jsou doloženy jako součást farnosti již od svého vysazení v roce 1346,²⁴³⁷ jsou ostatní vsi výslovně uvedeny až v matrice z druhé poloviny 17. století a ve farářské relaci z roku 1677.²⁴³⁸ Patřily mezi ně Rájov, Číhaná, Popovice, Bohuslav, Mnichov a Louka, která ležela již v sousedním bečovském panství.²⁴³⁹ Za takovéto situace by měl mnichovský farář na starost sedm vsí. K mnichovské farnosti z východu a k tepelské ze severu přiléhala otročinská farnost, která se rozprostírala jak na panství tepelském, tak hlavně toužimském. Vsi Brť a Měchov ležící za hranicí klášterství jsou spojovány s otročinskou farností už v roce 1516.²⁴⁴⁰ Dle mladších pramenů patřila k farnosti také toužimská Proseč a tepelské vsi Otročin a Tisová.²⁴⁴¹ Jednalo se tedy o menší farní okrsek čítající pouze pět obcí. Východní

²⁴³² Zde se dochoval výjimečný pramen pro farní správu v podobě mandátu, ve kterém žatecký arcijáhen Pavel z Tachova přikázal místnímu faráři, aby jeho farníci ze zmíněných pěti vsí zaplatili dluhy plebánovu předchůdci Jakubovi. – SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L225, list ze 4. 10. 1501 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L225/charter> [cit. 3. 9. 2015].

²⁴³³ SOA v Plzni, Sbírká matrik západních Čech, 346, sign. 1, N/O/Z 1634–1710 viz <http://www.portafontium.eu/register/soap-pn/pistov-01> [cit. 3. 9. 2015]. NA, Archiv pražského arcibiskupství I, inv. č. 1330, sign. B12/4, fol. 200r. Podle farářských relací byl Boněnov nejpozději od roku 1677 součástí farnosti Ovesné Kladruby. – Ibidem, inv. č. 1330, sign. B12/4, fol. 60r a inv. č. 1373, sign. B14/13b, fol. 52r.

²⁴³⁴ Přesná doba, kdy získal Jiřík z Kolovrat a na Bezdruzicích Boněnov, není známa. – *Soupis I. 3/I*, s. 1211, č. 5032. L. A. ZERLIK, *Das Stift*, s. 275.

²⁴³⁵ Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 228.

²⁴³⁶ SOA v Plzni, Sbírká matrik západních Čech, 179, sign. 1, N/O/Z 1616–1643 viz <http://www.portafontium.eu/register/soap-pn/ovesne-kladruby-01> [cit. 3. 9. 2015] a NA, Archiv pražského arcibiskupství I, inv. č. 1330, sign. B12/4, fol. 60r; inv. č. 1373, sign. B14/13b, fol. 52r. Farářské relace uvádí navíc ještě Boněnov, jenž dříve patrně příslušel k vedlejší pístovské farnosti.

²⁴³⁷ Toho roku stanovil tepelský klášter, že budoucí obyvatelé Sítin budou platit desátek do mnichovského farního kostela. – *RBM V*, s. 39, č. 77.

²⁴³⁸ SOA v Plzni, Sbírká matrik západních Čech, 338, sign. 1, N/O/Z 1648–1688 viz <http://www.portafontium.eu/register/soap-pn/mnichov-01> [cit. 3. 9. 2015] a NA, Archiv pražského arcibiskupství I, inv. č. 1330, sign. B12/4, fol. 93r.

²⁴³⁹ Klášter ji totiž v roce 1354 prodal Borešovi z Bečova a jeho bratru Slávkovi z Rýzmburka. – *RBM V*, s. 811–812, č. 1845.

²⁴⁴⁰ V té době došlo ke sporu otročinského faráře Kryštofa s jeho farníky z uvedených dvou vsí. – SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 56, nedatovaný list otročinského faráře. Podrobněji o tom L. A. ZERLIK, *Das Stift*, s. 264.

²⁴⁴¹ SOA v Plzni, Sbírká matrik západních Čech, 175, sign. 1, N 1647–1673 viz <http://www.portafontium.eu/register/soap-pn/otrocin-01> [cit. 3. 9. 2015] a NA, Archiv pražského arcibiskupství I, inv. č. 1330, sign. B12/4, fol. 163r.

část klášterního území pokrývala vidžínská farnost, jejíž východní hranice se shodovala s hranicí tepelského panství a kterou dle matriky a relací ze 17. století tvořily vedle Vidžína také Dřevohryzy, Dobrá Voda, Branišov, Nežichov, Bezděkov a Prachomety.²⁴⁴² Lze předpokládat, že k farnosti patřily též zaniklé vsi Janov, Děčkovice a Stará Ves. Na základě toho by vyplývalo, že vidžínský plebán mohl spravovat až 10 vsí. U dalších již neexistujících obcí není zařazení jednoznačné. Bošov a Lštění by se mohly teoreticky nalézat ve farnosti buď tepelské, nebo vidžínské. V případě Adoltova je situace ještě komplikovanější, jelikož se zřejmě nacházel v lokalitě, kam zasahovaly tři farní obvody, mnichovský, tepelský a otročínský. Zbylou jihovýchodní část pokrývaly dvě farnosti, Úterý a Křivce. Zde rekonstrukci komplikuje skutečnost, že jak v nejstarší úterské matrice z let 1622 až 1658,²⁴⁴³ tak v šesté odpovědi úterského faráře z roku 1677 jsou obsaženy též vsi zrušené křivecké farnosti, jejíž kostel byl ponížen na pouhou kapli.²⁴⁴⁴ Jisté vodítko ale nabízí farářská anketa z roku 1700, ve které je již kostel v Křivcích označen jako filiální a dokonce jsou vypočteny i vsi, které k němu příslušely.²⁴⁴⁵ Podle toho by úterská farnost zahrnovala pouze dvě sídelní jednotky, městečko Úterý a nedalekou ves Olešovice. Naproti tomu k filiálnímu, dříve farnímu kostelu by příslušelo hned pět vsí: samotné Křivce, dále Staré Sedlo, Beroun, Zahrádka a Kamýk ze sousedního bezdružického panství. Pro toto vymezení může být oporou i hledisko vzdáleností, jelikož pro obyvatele pěti vyjmenovaných vsí byl bližší kostel v Křivcích než v Úterý. Za předpokladu striktního přidržení se obsahu konfirmace z roku 1459 se zdá, že jediný případ, kdy zasahovala na území tepelského klášterství farnost, jejíž kostel sídlil v sousedním panství, se týkal vsí Domaslavičky a Hostičkov, které měly příslušet k faře v Lestkově.²⁴⁴⁶ U první vsi je tento stav doložen již k roku 1450.²⁴⁴⁷ Situace na odděleném klášterním území rozprostírajícím se severovýchodně od města Stříbra byla patrně následující. Severní část duchovně obhospodařoval plebán v Číhané, v jehož farnosti jsou

²⁴⁴² SOA v Plzni, Sbírká matrik západních Čech, 3126, sign. 1, N/O/Z 1621–1699 viz <http://www.portafontium.eu/register/soap-pn/vidzin-01> [cit. 3. 9. 2015] a NA, Archiv pražského arcibiskupství I, inv. č. 1330, sign. B12/4, fol. 290v; inv. č. 1373, sign. B14/13b, fol. 13r–v.

²⁴⁴³ SOA v Plzni, Sbírká matrik západních Čech, 2325, sign. 1, N/Z 1622–1658 viz <http://www.portafontium.eu/register/soap-pn/utery-01> [cit. 3. 9. 2015]. – Je třeba odfiltrovat lokality vyskytující se nárazově nebo pouze dočasně.

²⁴⁴⁴ NA, Archiv pražského arcibiskupství I, inv. č. 1327, sign. B12/1, fol. 132r.

²⁴⁴⁵ Ibidem, inv. č. 1353, sign. B13/13, fol. 101r.

²⁴⁴⁶ SOA v Plzni, Sbírká matrik západních Čech, 3342, sign. 1, N/O/Z 1649–1681 viz <http://www.portafontium.eu/register/soap-pn/lestkov-01> [cit. 3. 9. 2015] a NA, Archiv pražského arcibiskupství I, inv. č. 1327, sign. B12/1, fol. 122r a inv. č. 1353, sign. B13/13, fol. 98r.

²⁴⁴⁷ Toho roku nařídili administrátoři pražského arcibiskupství faráři v Ovesných Kladrubech, aby pohnal před jejich soud rychtáře z Domaslaviček, jeho cizoložnici a řeholníka Jana Ciněře, faráře v Teplé, který se opovážil poskytnout jim svátosti. Oba hříšníci tak konali proti vůli Jana, svého faráře v Lestkově. – APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, fol. 33r.

doloženy již v roce 1359 Hvožd'any.²⁴⁴⁸ Při práci s nejstarší matrikou Číhané je nutné opět vyčlenit vsi, které se vyskytují nárazově a do farnosti dlouhodobě nepatřily. To se týká zejména vsí z dočasně připojené farnosti kostela v Uněšově. Po této selekci nakonec zůstanou vedle klášterních vsí Číhaná, Budeč a již zmiňovaných Hvožd'an, také vesnice cizích vrchností, Skupeč, Něšov, Štipoklasy a Vojtěšín.²⁴⁴⁹ Nejisté je zařazení posledních dvou lokalit, jelikož soupisy v rámci farářských relací je neuvádí.²⁴⁵⁰ Lze se domnívat, že součástí farnosti byla patrně také dnes zaniklá ves Lucko. Jednalo by se tak přibližně o osm vsí v rámci farního obvodu. O jižní polovinu odloučených klášterních statků se původně dělily dvě farnosti se svatyněmi v Pernarci a v Březí, přičemž druhý kostel měl v 17. století již status pouhé kaple. Pro pernareckou farnost je k dispozici jedinečný pramen, který představuje zápis v administrátorských aktech z roku 1482 popisující průběh sporu mezi pernareckým farářem Janem a Janem z Trpíst o placení desátků obyvateli ze vsi Trpísty. Z toho klíčový pro farní správu je soupis plebánových svědků, mezi kterými se s největší pravděpodobností nacházejí zástupci všech obcí spadajících do této farnosti. Vedle nižších šlechticů Zdebora z Prachomet a na Krukanicích, Jindřicha Vlčka z Příčiny a Linharta z Hrádku jsou to rychtář, konšelé a celá obec vsí Pernarec a Čerňovice, rychtář se všemi sousedy ze vsi Rozněvice a všechna obec vsi Málkovice.²⁴⁵¹ Lze tedy odvodit, že se pernarecká farnost skládala na počátku 80. let 15. století ze tří tepelských vsí (Pernarec, Rozněvic a Čerňovic), dvora Krukanice a dvou cizopanských obcí (Trpíst a Málkovic). V případě vymezení farního obvodu kostela v Březí je třeba opět hledat oporu v raně novověkých pramenech. Odpověď pernareckého faráře na šestou otázku dotazníku poskytuje jisté vodítko. Kromě výše zmíněných lokalit totiž ještě uvádí „*ex pago Seslas 3 villae*“, bohužel ale nejsou tyto vsi vyjmenovány.²⁴⁵² Naštěstí tento nedostatek kompenzuje matrika z první poloviny 18. století, která patrně obsahuje jména vsí obou původních farností. Po vyčlenění vesnic patřících již ve středověku k pernareckému kostelu zůstanou tři lokality: Pichl (dnešní Lípa), Níčová a Březí,²⁴⁵³ které s vysokou pravděpodobností tvořily ve středověku březskou farnost. Ta mohla de facto ještě roku 1482 existovat, zatímco o šest let

²⁴⁴⁸ Tehdy místní farář Vyšemír specifikoval desátky odváděné ze dvou usedlostí právě ve Hvožd'aněch. – *RBM VII*, s. 232, č. 351.

²⁴⁴⁹ SOA v Plzni, Sběrka matrik západních Čech, 759, sign. 1, N/O/Z 1635–1716 viz <http://www.portafontium.eu/register/soap-pn/cihana-01> [cit. 3. 9. 2015].

²⁴⁵⁰ NA, Archiv pražského arcibiskupství I, inv. č. 1353, sign. B13/13, fol. 32r a inv. č. 1373, sign. B14/13b, fol. 7r.

²⁴⁵¹ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-6, pag. 245.

²⁴⁵² NA, Archiv pražského arcibiskupství I, inv. č. 1327, sign. B12/1, fol. 20r.

²⁴⁵³ SOA v Plzni, Sběrka matrik západních Čech, 2253, sign. 1, N/O/Z 1704–1764 viz <http://www.portafontium.eu/register/soap-pn/pernarec-01> [cit. 3. 9. 2015].

později již kostel nebyl obsazen farářem.²⁴⁵⁴ Dle geografických souvislostí nelze vyloučit, že služeb březského faráře mohli využívat i obyvatelé ještě jiných vsí, jako např. Chrástova, což ale nelze přímo doložit. Z nastíněného přehledu vyplývá, že se všechny středověké doklady o příslušnosti vsi k farnímu kostelu shodují s raně novověkým vymezením farností, což ukazuje na jistou stabilitu spádových oblastí jednotlivých farních kostelů v rámci tepelského klášterství. Lze tedy považovat s ohledem na akutní nedostatek dobových pramenů alespoň částečně nejstarší matriky a farářské relace za relevantní pramen pro rekonstrukci středověkých farností. Na základě hypotetické rekonstrukce farních obvodů lze vyvodit několik důležitých závěrů. V rámci klášterství byla zajišťována farní správa takřka výhradně pomocí kostelů sídlících na klášterním území vyjma dvou vsí, Domaslaviček a Hostíčkov, které patřily k lestkovské faře nacházející se na sousedním panství. To bylo způsobeno skutečností, že klášter získal obě lokality patrně během 14. století či první poloviny 15. století,²⁴⁵⁵ tedy v době, kdy už byly konstituovány jednotlivé farní obvody. Naproti tomu faráři v Mnichově, Otročině, Křivcích, Číhaně, Pernarci a Březí se starali o cizí poddané. V případě Pístova, Ovesných Kladrub, Mnichova, Vidžína, Úterý a v zásadě i Teplé a Křivců je možné sledovat, že se farnosti přizpůsobily hranicím tepelského panství. Z hlediska rozsahu jednotlivých farních obvodů lze vymezit opět tři skupiny. Z nichž první je tvořena pouze tepelskou farností a charakterizuje ji relativně velké území. Na něm se nacházelo díky relativně větší hustotě osídlení přinejmenším 16 vsí soustředěných kolem tepelského kostela. Většina farností ale spadá do druhé kategorie, pro niž je typické přibližně stejně velké území obsahující pět až 10 vesnic. Sem patří Křivce, Otročín, Ovesné Kladruby, Pernarec, Mnichov, Číhaná, Pístov a Vidžín. Poslední skupina obnáší malé farnosti, kterými byly Úterý a Březí. Tato nevyrovnanost patrně vedla k tomu, že byl farní obvod kostela v Křivcích během 16. století včleněn do úterské farnosti. V případě kostelů v Teplé a Křivcích prokazatelně koresponduje velikost jejich farností s výší papežských desátků. Zajímavá je také otázka vzdáleností jednotlivých vsí od jejich farních kostelů. Průměrná dostupnost duchovní péče pro zmíněné farnosti se pohybovala kolem 2,9 km vzdušnou čarou. Přitom nejdále museli poddaní docházet za svým plebánem z Prachomet, Nežichova (5,5 km), Rájova a Bezvěrova (5 km).

²⁴⁵⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L205, pag. 18, opis listiny z 30. 6. 1488 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 3. 9. 2015].

²⁴⁵⁵ Domaslavičky získal klášter darem roku 1391 a Hostíčkov je poprvé zmiňován v souvislosti s kanonií až roku 1459. – SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L89, listina z 23. 4. 1391 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter> [cit. 3. 9. 2015] a L142, listina z 2. 11. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter> [cit. 3. 9. 2015]. V případě vsi Hostíčkov je navíc velmi pravděpodobné, že klášteru patřila pouze jeho část, i když konfirmace krále Jiřího z roku 1459 ji uvádí jako celou. – Srov. ibidem, L162, listina z 27. 7. 1465 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L162/charter> [cit. 3. 9. 2015].

Nejhorší průměrná dostupnost byla ve farnosti vidžínské (4,2 km) a dále pak tepelské (3,8 km) a křivecké (4 km). Naproti tomu nejbližší měli věřící do kostelů v Úterý (1 km), Březi (1,75 km) a Číhané (2,6 km).

V této předpokládané podobě přechaly farnosti na tepelském panství téměř bez správních změn husitské války. U většiny kostelů jsou doloženi pomoci záznamů v konfirmačních knihách, administrátorských aktech a kopiáři tepelských děkanů do konce první poloviny 15. století katoličtí kněží, kteří podléhali konzistoři pod jednou.²⁴⁵⁶ Pouze u dvou far, Březi a Mnichov, se zprávy nedostávají, přičemž poslední zápisy o konfirmacích končí rokem 1423 v případě Březi a rokem 1417 pro mnichovský kostel,²⁴⁵⁷ tedy ještě před propuknutím husitských bouří. Během nich utrpěl škody přinejmenším kostel v Ovesných Kladrubech, který byl vyloupen, vypálen a z velké části pobořen husity. Ten byl ještě v roce 1446 v nevyhovujícím stavu a představitelé Ovesných Kladrub byli nuceni shánět finanční prostředky na jeho rekonstrukci.²⁴⁵⁸ Dále husitství zasáhlo městečko Úterý, nad kterým byl vyhlášen patrně někdy v první polovině 20. let 15. století interdikt. Netrval ale příliš dlouho, jelikož ještě během 20. let povolil olomoucký biskup Jan jako administrátor pražské diecéze, aby mohly být slouženy v Úterý mše katolickými kněžími u přenosných oltářů s vyloučením exkomunikovaných, daných do klatby a husitů.²⁴⁵⁹

Fary na území tepelského klášterství zůstaly katolické i během působení opata Zikmunda. Opět je možné doložit katolické plebány. V případě tepelské fary se dokonce jedná o relativně velké množství zmínek na rozdíl od ostatních kostelů, ke kterým se dochovaly pouze náhodné údaje: Pístov po roce 1483 a 1501,²⁴⁶⁰ Ovesné Kladruby 1457, 1473 a 1492,²⁴⁶¹ Mnichov 1467 a 1477,²⁴⁶² Otročin 1456 a 1516,²⁴⁶³ Vidžín před 1457, 1460 a 1473,²⁴⁶⁴ Křivce 1458, 1467, 1490 a 1496,²⁴⁶⁵ Úterý 1455, před rokem 1457, 1458, 1460,

²⁴⁵⁶ Poslední zprávy v konfirmačních knihách o ustanovení kněze k farnímu kostelu jsou následující: Pístov 1427 (*LC VIII-X*, s. 136), Pernarec 1429 (*LC VIII-X*, s. 152), Teplá, Vidžín, Ovesné Kladruby 1433 (*LC VIII-X*, s. 186 a 187), Otročin, Číhaná 1434 (*LC VIII-X*, s. 230 a 238), Křivce a Úterý 1435 (*LC VIII-X*, s. 241 a 251). Kromě toho jsou k dispozici ještě následující zmínky: Pístov asi 40. léta (APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, fol. 12r), Ovesné Kladruby 1445 a 1446 (ibidem, 58v–59r), Vidžín 20. léta a počátek 40. let (ibidem, fol. 22r–v, 68r a 77v), Křivce 1450 (ibidem, 31v–32r) a Úterý první polovina 20. let, po 1442, 1445 a 1450 (ibidem, 33v, 46r, 72r–v a Z. HLEDÍKOVÁ, *Administrace*, s. 362).

²⁴⁵⁷ *LC VII*, s. 234 a *LC VIII-X*, s. 36.

²⁴⁵⁸ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, fol. 58v–59r.

²⁴⁵⁹ Ibidem, fol. 25v. Srov. M. HLINOMAZ, *Klášter*, s. 35.

²⁴⁶⁰ H. PÁTKOVÁ, *Honoratiores*, s. 260 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L225, list ze 4. 10. 1501 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L225/charter> [cit. 7. 9. 2015].

²⁴⁶¹ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, fol. 33r; *AC V*, s. 350, č. 62 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L204, list ze 17. 7. [1492] viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L204/charter> [cit. 7. 9. 2015].

²⁴⁶² APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-7, pag. 56; Cod. XCVIII, fol. 31v, 32r.

²⁴⁶³ Ibidem, Cod. VI-5, fol. 94v a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 138r.

²⁴⁶⁴ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, fol. 33r, 38r, 39v a 78v–79r.

1467 a 1477,²⁴⁶⁶ Číhaná 1458²⁴⁶⁷ a Pernarec 1458, 1464, 1467, 1482 a 1495.²⁴⁶⁸ Zcela mimo zájem pramenů zůstala fara v Březí a její správci, která, jak již bylo výše zmíněno, definitivně zanikla patrně v 80. letech 15. století. Duchovní správa za opata Zikmunda byla nejvíce narušena v druhé polovině 60. let 15. století v důsledku válečného dění a interdiktů, který byl uvalen v roce 1467 jak na samotný klášter, tak na jednotlivé farní kostely v rámci jeho panství. Přitom již v květnu 1466 byl úterský kostel obsazen silami Jiřího z Poděbrad.²⁴⁶⁹ V případě městečka Teplá motivovala královská posádka tepelské měšťany dokonce k nedodržování interdiktů za pomoci jistého mnicha Matěje, který roku 1467 sloužil mše v jejich farním kostele.²⁴⁷⁰ Nejpozději od konce června 1467 se tepelští řeholníci opakovaně pokoušeli dosáhnout u administrátora pražského arcibiskupství Hilária Litoměřického povolení sloužit mše alespoň v klášteře.²⁴⁷¹ Toho ale nepřesvědčila ani intervence Bohuslava ze Švamberka v říjnu téhož roku.²⁴⁷² Výjimku v tomto ohledu představuje farní kostel v Mnichově, v němž povolil administrátor patrně již počátkem září na žádost Jindřicha z Plavna boží službu.²⁴⁷³ Klášter se dočkal svolení sloužit mše za zavřenými dveřmi s vyloučením heretiků a exkomunikovaných až v prosinci 1467, které mu udělili tři komisaři stanovení papežským legátem Rudolfem.²⁴⁷⁴ Toto svolení zopakoval počátkem března 1469 i generální komisař křížové výpravy a hieropolitánský biskup Jan, který ho rozšířil o jejich katolické fary.²⁴⁷⁵ Znovu byla poddaným tepelského kláštera, vyjma Tepelských a těch, kteří se před katolíky schovali za hradby, dočasně povolována boží služba během roku 1470

²⁴⁶⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 60r; *AČ VI*, s. 121, č. 12; SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L198, list z 3. 11. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L198/charter> [cit. 7. 9. 2015] a SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 17, list z 11. 11. 1496.

²⁴⁶⁶ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, fol. 33r, 38r, 44r a 61v; NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 60r; SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L149, list z 10. 2. 1462 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L149/charter> [cit. 7. 9. 2015]; *AČ VI*, s. 121, č. 12 a APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. XCVIII, list za fol. 22.

²⁴⁶⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 60r.

²⁴⁶⁸ Ibidem, fol. 60r a 319r–v; SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L156, listina z 11. 10. 1464 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L156/charter> [cit. 7. 9. 2015]; APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-6, pag. 243–246 a M. BÄUMLOVÁ, *Tisky*, s. 151.

²⁴⁶⁹ F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens*, s. 400, č. 354.

²⁴⁷⁰ Ibidem, s. 458, č. 395.

²⁴⁷¹ Doloženy jsou dva listy. Prvně se před 1. červencem 1467 obrátil na administrátora řeholník a bývalý opat Albrecht (APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-7, pag. 42) a poté před 1. zářím opět křivecký farář Albrecht spolu s úterským plebánem Matějem (*AČ VI*, s. 121, č. 12). Obsah odpovědi na druhý z listů chybně interpretoval Antonín Mařík, který zaměnil osud kláštera s osudem fary křivecké a úterské, a došel tak k mylnému závěru, že fary byly v roce 1467 vypáleny a jejich faráři oloupeni a vyhnáni (A. MAŘÍK, *Odras činnosti*, s. 202 a idem, *Teritoriální rozsah*, s. 226).

²⁴⁷² Ibidem, s. 124, č. 15.

²⁴⁷³ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-7, pag. 56. – V rámci popisu není uvedeno, který konkrétní administrátor list vydal, přičemž datační formule postrádá rok. Dle obsahu se dá ale předpokládat, že list vznikl v roce 1467.

²⁴⁷⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 88v–90r.

²⁴⁷⁵ Ibidem, fol. 94v–95r.

administrátorem Hanušem z Kolovrat (do 29. dubna, do 28. června a 24. srpna). Přitom si konvent mohl určit, na jakých místech se tak bude dít.²⁴⁷⁶ Snad v důsledku vojenských operací vyhořel kolem roku 1473 farní kostel v Pístově, který se podařilo opravit a následně byl v polovině roku 1495 vysvěcen světícím biskupem merseburské diecéze Janem.²⁴⁷⁷ Stavebních úprav se počátkem 90. let 15. století dočkal také kostel sv. Jiljí v Teplé. Ty byly pravděpodobně financovány převážně městskou radou.²⁴⁷⁸ Na tomto místě je třeba zmínit, že na přelomu 15. a 16. století měl opat Zikmund velmi napjaté vztahy s mnichovským knězem Michalem do té míry,²⁴⁷⁹ že plebán obviňoval patrona svého kostela z plánování své vraždy. Je tedy možné shrnout, že katolická farní správa přečkala husitství na tepelském panství relativně bez úhony. Tento stav pokračoval i za opata Zikmunda. K výrazným proměnám farní správy došlo během první poloviny 16. století. První náznaky se objevily v otročinské farnosti, kde se v roce 1516 rozhořel spor mezi farářem Kryštofem a farníky z vsí Brť a Měchov kvůli poplatkům. Když se vesničané zdráhali platit, odmítal jim plebán udělovat svátosti. To je přimělo k rozhodnutí přestat platit desátky Kryštofovi a přejít k faře v Krásném Údolí. Otročinský plebán za to své rebelující farníky pohnal před soud administrátora pražského arcibiskupství, podle jehož výroku se měli vrátit pod jurisdikci otročinského faráře. Oni toho ale nedbali a po nějaké době přešli společně s Krásným Údolím na luterskou víru, přičemž desátek platili správci fary v Krásném Údolí.²⁴⁸⁰ Netrvalo ale dlouho a koncem 40. let 16. století odpadl od katolické víry i sám otročinský plebán stejně jako správce sousední mnichovské fary.²⁴⁸¹ Vliv na to, že obě nejsevernější fary klášterství přestaly být katolické, měli bezpochyby jejich tehdejší držitelé. U Otročina to byl Jindřich z Plavna a u Mnichova Jan Pluh z Rabštejna. V soupisu tachovského děkanátu z roku 1573 byla

²⁴⁷⁶ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-7, pag. 96, 104 a 108.

²⁴⁷⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 122r. Zmiňuje K. DOLISTA, *Tepelský klášter*, s. 179.

²⁴⁷⁸ Dne 21. února 1492 žádali Tepelští purkmistra a radu města Chebu, aby jim pomohli při stavbě kostela. Chtěli u nich totiž koupit 1000 cihel. – SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3107/2, list z 21. 2. 1492.

²⁴⁷⁹ Roku 1505 bývalý tepelský rychtář Jan Čipera vypověděl před plzeňskou městskou radou, že zmíněný mnichovský kněz byl zapleten do jeho únosu do německých zemí, ke kterému došlo před několika lety. Plebán měl totiž únosce u sebe přechovávat a podporovat. Proto, když ho Čipera po nějaké době náhodou potkal jdoucího do kláštera, začal mu za pomoci oštěpu vyhrožovat. Za dané situace mu kněz slíbil, že za sebe nebude muset výkupné zaplatit. Na základě toho jej Čipera propustil. Příliš mu to ale nepomohlo, jelikož nakonec musel výkupné stejně zaplatit, a navíc kněz Michal začal tvrdit, že tepelský opat navedl svého rychtáře, aby ho zabil. To ale Čipera razantně popřel. – SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L241, list z 8. 10. 1505 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L241/charter> [cit. 7. 9. 2015]. Z toho vyplývá, že vztahy mezi opatem Zikmundem a mnichovským farářem Michalem musely být velmi vyhrocené, když si kněz dovolil opata veřejně obviňovat z navádění k vraždě.

²⁴⁸⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 138r. Převyprávěl L. A. ZERLIK, *Das Stift*, s. 264.

²⁴⁸¹ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, VI-10, pag. 189.

zařazena mezi nekatolické fary kromě mnichovské i nově pístovská.²⁴⁸² Fara v Otročině se tam nevyskytuje vůbec.

Na tomto místě je třeba ještě zmínit otázku patrocinií, která mohou být nápomocna při odkrývání počátku farní správy.²⁴⁸³ Středověké zmínky o zasvěcení kostela nejsou příliš časté. U zde zkoumaných svatostánků jsou takové zprávy jen ve čtyřech případech a to ještě z velké většiny až ze samého konce středověku. Zásahu na tom mají především dochované prezentační a konfirmační listy. Pro kostel svatého Martina v Křivcích jsou k dispozici dokonce dva prezentační listy tepelského opata Zikmunda, jeden z roku 1490 a druhý z roku 1496.²⁴⁸⁴ Naproti tomu o zasvěcení tepelského kostela svatému Jiljímu jsou informace hned z několika různých zdrojů. Nejstarší z nich představuje zápis v konfirmační knize z roku 1386.²⁴⁸⁵ Zbývající středověké zprávy potom pochází z relativně stejné doby a jsou přibližně o 100 let mladší. Prameny v tomto případě tvoří: opis zřizovací listiny oltáře Nanebevzetí Panny Marie v tamějším kostel z roku 1463,²⁴⁸⁶ konfirmační list administrátora pražského arcibiskupství Pavla a průvodní list vystavený tepelským plebánem Pavlem, přičemž oba byly sepsány v roce 1496.²⁴⁸⁷ Zmínka o zasvěcení sv. Jiljímu se nalézají též ve statutech růžencového bratrstva založeného roku 1483 v Teplé, která vznikla pravděpodobně nedlouho po jeho ustanovení.²⁴⁸⁸ Další doložené pozdně středověké patrocinium se týká kostela v Úterý, který byl zasvěcen svatému Janu Křtitelovi. Předtím, než budou ale vyjmenovány bezpečně doložené zmínky, je třeba zmínit nepřímý doklad z konce 12. století. Ten souvisí s falzem listiny knížete Bedřicha z roku 1183, podle které měli johanité v darovaném Jeruzalémském újezdu vystavět kostel sv. Jana Křtitele. Dle Josefa Vítězslava Šimáka se v tomto případě jednalo o počátky právě úterského kostela, kolem něhož poté vznikla ves.²⁴⁸⁹ První přímá zpráva pak pochází zřejmě až z roku 1445, kdy v tamějším kostele znovuzřídili

²⁴⁸² J. HANZAL, *Církevní poměry*, s. 97.

²⁴⁸³ Problematikou patrocinií v Čechách se nejvíce zabýval Zdeněk Boháč. – Zdeněk BOHÁČ, *K otázce využití zasvěcení kostelů v oboru historické geografie*, ČsČH 16, 1968, s. 571–584; idem, *Časové vrstvy patrocinií českých měst a jejich význam pro dějiny osídlení*, HG 4, 1970, s. 7–41; idem, *Patrocinia kostelů při nejstarších klášterech a kapitulách v českých zemích*, HG 5, 1970, s. 51–77; idem, *Patrocinia románských kostelů v Čechách*, HG 8, 1972, s. 31–52; idem, *Patrocinia jako jeden z pramenů k dějinám osídlení*, ČsČH 21, 1973, s. 369–388; idem, *K raně středověkému osídlení Čech*, HG 11, 1973, s. 209–228 a idem, *Patrocinia v Čechách*, s. 164–178.

²⁴⁸⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L198, list z 3. 11. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOA/TeplaOPraem/L198/charter> [cit. 7. 9. 2015] a SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 17, list z 11. 11. 1496.

²⁴⁸⁵ *LC III-IV*, s. 177.

²⁴⁸⁶ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-6, pag. 97.

²⁴⁸⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L218, list ze 14. 12. 1496 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOA/TeplaOPraem/L218/charter> [cit. 7. 9. 2015] a SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 22, list z 13. 2. 1496.

²⁴⁸⁸ H. PÁTKOVÁ, *Bratrství*, s. 160.

²⁴⁸⁹ J. V. ŠIMÁK, *Újezd*, s. 141 a 143.

úterští měšťané s povolením tepelského opata oltář k počtě všemohoucího Boha, Panny Marie a sv. Mikuláše.²⁴⁹⁰ Podruhé je zasvěcení uvedeno roku 1495. Tehdy na tamější kostel pamatoval ve své závěti Heřman ze Žernovníka.²⁴⁹¹ Patrocinium sv. Vavřince kostela v Ovesných Kladrubech uzavírá skupinu středověkých dokladů a objevuje se hned dvakrát v opisech listů z let 1445 a 1446, které vznikly v souvislosti se sháněním finančních prostředků na opravu kostela.²⁴⁹² Zasvěcení ostatních farních kostelů v rámci tepelského klášterství jsou známa až z mladší doby. Jedná se o kostel sv. Mikuláše v Pernarci,²⁴⁹³ kostel sv. Václava v Číhaně,²⁴⁹⁴ kostel sv. Petra v Mnichově,²⁴⁹⁵ kostel sv. Bartoloměje v Pístově,²⁴⁹⁶ kostel sv. Jakuba apoštola ve Vidžíně,²⁴⁹⁷ kostel Nanebevzetí Panny Marie v Březi²⁴⁹⁸ a kostel sv. Petra a Pavla v Hroznětíně.²⁴⁹⁹ V případě Pístova může na stáří tamějšího patrocinia ukazovat zpráva v tepelských análech o třech oltářích v kostele po jeho obnovení v roce 1495, podle které byl druhý oltář na levé straně zasvěcen mimo jiné sv. Bartoloměji, který byl uveden na prvním místě.²⁵⁰⁰ S určením patrocinia poslední svatyně, která se nacházela v Otročině, je to značně komplikované. Nejstarší informace o zasvěcení sahá pouze do 17. století, kdy v Otročině stály dva svatostánky: tehdejší farní kostel Božího těla a kaple sv. Michala. Přitom ale není jasné, který z nich plnil ve středověku farní funkci. Stejně tak je proto nejisté zasvěcení tamějšího středověkého farního kostela.²⁵⁰¹ S ohledem na zjištění Zdeňka Boháče, že u vzorku čítajícím přes 2000 předhusitských kostelů v Čechách došlo během historického vývoje ke změně zasvěcení pouze u sedmi procent z nich,²⁵⁰² je možné akceptovat výše uvedená patrocinia i pro středověk. Při aplikování poznatků Zdeňka Boháče ohledně časových vrstev patrociní v Čechách na kostely tepelského klášterství dojde k vymezení dvou skupin.²⁵⁰³ První by tvořily kostely, jejichž vznik by teoreticky spadl

²⁴⁹⁰ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, listek za fol. 76v. – Zde je jméno svätce zkráceno v latinském textu jen na iniciálu I., která odpovídá Janovi.

²⁴⁹¹ Článek *Kostel sv. Jana Křtitele* na stránkách Úterského občanského sdružení Bart: <http://osbart.wz.cz/kostel.html> [cit. 22. 4. 2013].

²⁴⁹² APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, fol. 58v. – Ve druhém případě je označení svätce opět zkráceno na první písmeno L.

²⁴⁹³ NA, Archiv pražského arcibiskupství I, inv. č. 1327, sign. B12/1, fol. 20r.

²⁴⁹⁴ Ibidem, inv. č. 1353, sign. B13/13, fol. 30r.

²⁴⁹⁵ Ibidem, inv. č. 1330, sign. B12/4, fol. 93r.

²⁴⁹⁶ Ibidem, inv. č. 1330, sign. B12/4, fol. 200r.

²⁴⁹⁷ Ibidem, inv. č. 1330, sign. B12/4, fol. 290v.

²⁴⁹⁸ Ibidem, inv. č. 1327, sign. B12/1, fol. 20r.

²⁴⁹⁹ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 2*, Praha 2000, s. 333.

²⁵⁰⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 122r.

²⁵⁰¹ Hana PÁTKOVÁ, *Několik poznámek ke kostelu sv. Michaela v Otročině*, Sborník muzea Karlovarského kraje 16, 2008, s. 345.

²⁵⁰² Z. BOHÁČ, *Patrocinia v Čechách*, s. 176.

²⁵⁰³ Ibidem, s. 168; idem, *Patrocinia jako jeden z pramenů*, s. 375 a idem, *K některým geografickým aspektům*, s. 159.

přibližně do období do poloviny 12. století. Jednalo by se o svatyně v Úterý, Hroznětíně, Mnichově, Číhaně a Ovesných Kladrubech. Druhá skupina by se pak skládala z kostelů pocházejících zhruba z rozmezí let 1150–1250, mezi které by patřily kostely v Krivcích, Pernarci, Pístově, Vidžíně a Teplé. Mimo navrženou typologii zůstal svatostánek v Březí, jelikož mariánské zasvěcení bylo všeobecně oblíbené nehledě na časové období.²⁵⁰⁴ Otročin, u kterého jsou teoreticky ve hře dvě patrocinia, by za těchto okolností vystupoval v obou skupinách (v první se sv. Michaelem a ve druhé s Božím tělem). Jistou kontrolu tohoto modelu mohou zpětně poskytnout nejstarší doklady existence kostelů v Úterý, Vidžíně a Ovesných Kladrubech, které se u prvních dvou vztahují k roku 1233 a u posledního k roku 1242. V případě Vidžína spadá první zmínka (1233) přímo do vymezeného intervalu let (1150–1250). U ostatních dvou lze jistě předpokládat, že uvedené kostely vznikly dříve, než o nich utkvěla zpráva v pramenech. V zásadě toto zařazení do časových vrstev odpovídá výše stanovenému předpokladu, že k definitivnímu utvoření sítě farních kostelů na území tepelského klášterství došlo nejpozději v první polovině 13. století.

Pro zmapování zasvěcení jednotlivých oltářů ve farních kostelech ve druhé polovině 15. století je k dispozici na rozdíl od klášterního kostela Panny Marie²⁵⁰⁵ a kaple Všech svatých²⁵⁰⁶ velice málo pramenných zmínek. Pouze ke kostelu v Pístově existují relativně ucelené informace, podle kterých měl v roce 1495 tři oltáře: hlavní svatých Barbory, Kateřiny, Anny, Marie Magdaleny, Doroty a Apoleny a dva postranní, nalevo svatých Bartoloměje, Jana Evangelisty, Jana Křtitele, Erasima, Wolfganga, Mořice a deseti tisíc rytířů a napravo svatých Martina, Jiřího, Vavřince, Václava, Víta a Michala.²⁵⁰⁷ Z oltářů úterského kostela je znám pouze oltář svatého Mikuláše, který zřídili roku 1445 úterští měšťané se svolením tepelského opata, přičemž ho opatřili platem osmi kop grošů a svěřili katolickému klerikovi.²⁵⁰⁸ Tentýž oltář je zmíněn k roku 1455 u příležitosti výměny oltářníka.²⁵⁰⁹ Poněkud více zmínek se vztahuje k farnímu kostelu v Teplé, ve kterém je postupně doloženo hned několik oltářů. V roce 1463 proběhlo založení oltáře Nanebevzetí Panny Marie, jenž se

²⁵⁰⁴ Z. BOHÁČ, *Patrocinia v Čechách*, s. 168.

²⁵⁰⁵ V roce 1490 obsahoval klášterní kostel podle odpustkové listiny následující oltáře: hlavní oltář s obrazem Panny Marie, oltář svatého Jana Evangelisty uprostřed kostela a postranní oltáře sv. Anny a sv. Petra (s obrazy sv. Petra a sv. Zikmunda). – NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 124. Uvádí K. DOLISTA, *Tepelský klášter*, s. 179. Podle analisty Václava Schillinga měl nechat opat Zikmund zhotovit také obraz pro oltář sv. Ondřeje. – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 129v.

²⁵⁰⁶ Kaple se nacházela nedaleko brány kláštera po pravé straně a měla tři oltáře: hlavní zasvěcený Všem svatým, jižní postranní čtrnácti svatým pomocníkům a severní postranní jedenácti tisíc panen. – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 116r. Zmiňuje K. DOLISTA, *Tepelský klášter*, s. 179.

²⁵⁰⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 122r.

²⁵⁰⁸ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, lístek za fol. 76v. – Opis není datován, ale Zdeňka Hledíková zmiňuje zřízení oltáře v Úterý v roce 1445. – Z. HLEDÍKOVÁ, *Administrace*, s. 362.

²⁵⁰⁹ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, fol. 44r.

nacházel uprostřed kostela mezi oltáři svatých apoštolů a svaté Kateřiny.²⁵¹⁰ K roku 1478 je zmiňován jistý Václav Herman jako oltářník sv. Vavřince v Teplé.²⁵¹¹ Navíc o pět let později byl se vznikem růžencového bratrstva v Teplé zřízen i jeho oltář Panny Marie, při němž měl být udržován jeden kněz.²⁵¹² Z toho by tedy vyplývalo, že ve farním kostele sv. Jiljího v Teplé bylo po roce 1483 přinejmenším pět oltářů.

²⁵¹⁰ Ibidem, Cod. VI-6, pag. 97–100.

²⁵¹¹ Ibidem, Cod. XCVIII, fol. 56v a 57r.

²⁵¹² NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 323r–v.

4.3.3. Patronáty tepelského kláštera ve středověku

O způsobu, jakým se dostala patronátní práva do rukou tepelské kanonie, je toho známo velmi málo. S určitostí lze říct, že po získání vidžínského újezdu přikoupil klášter za 100 hřiven od německých rytířů patronátní právo ke kostelům v Úterý a Vidžíně spolu se vsí Beranov, která byla věnována druhému z uvedených svatostánků.²⁵¹³ Další zpráva o patronátech pochází až z roku 1327, kdy český král Jan Lucemburský daroval kanonii patronátní právo ke kostelům v Senomatech a Kněževsi,²⁵¹⁴ které se nacházely nedaleko Rakovníka (Senomaty asi 5,5 km západně a Kněževs přibližně 8 km severozápadně). Volba těchto míst nebyla náhodná, jak by se na první pohled mohlo zdát. Klášter totiž nejpozději od roku 1273 vlastnil v této lokalitě západně od Rakovníka tři vsi: Pšovlky, Klečetné a Soseň.²⁵¹⁵ Z toho se dá vyvozovat, že ještě ve druhé polovině 20. let 14. století existovala snaha řeholníků budovat v této oblasti odloučené panství obdobně jako Hroznětínsko. Tato strategie byla ale ještě během první poloviny 14. století opuštěna a klášter se tamějších vsí i patronátních práv patrně zbavil.²⁵¹⁶ Stalo se tak patrně někdy před rokem 1361, kdy byl již držitelem patronátního práva ke kostelu Kněževsi český král Karel IV.²⁵¹⁷ Stejný panovník je v roce 1390 doložen jako patron kostela v Senomatech.²⁵¹⁸

Celkový pohled na patronáty tepelského kláštera umožňují až prameny druhé poloviny 14. století a z větší části první poloviny 15. století, z nichž nejvýznamnější jsou konfirmační knihy. Díky nim je známo, že nejpozději od předhusitské doby měl tepelský opat patronátní právo ke kostelům v Teplé, Otročině, Mnichově, Ovesných Kladrubech, Pístově, Křivcích, Úterý, Vidžíně, Číhaně, Pernarci a Hroznětíně.²⁵¹⁹ Kromě úplného podacího k těmto 11 kostelům disponoval tepelský opat ještě částečným patronátním právem ke kostelu v Březí, o které se dělil s místním vladyckým rodem.²⁵²⁰ Pro úplnost je třeba ještě zmínit prezentování kněze Alberta ke kostelu v Chodové Planě tepelským opatem Bohuslavem v roce 1413.²⁵²¹ V tomto případě se jedná o jedinou zmínku, dle které měl mít tepelský klášter podací

²⁵¹³ CDB III, s. 32, č. 33.

²⁵¹⁴ „iura patronatus ... in Semomat et in Herndorf“ – RBM III, s. 525, č. 1342.

²⁵¹⁵ CDB V/2, s. 352, č. 707.

²⁵¹⁶ Dle Jaroslava Čechury byla hlavním motivem, proč si klášter vsi neponechal, jejich velká vzdálenost od centrální državy. – J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 215.

²⁵¹⁷ LC I/I, s. 150–151.

²⁵¹⁸ LC V, s. 10.

²⁵¹⁹ Nejstarší doklady aplikování patronátního práva tepelským opatem jsou následující: 1356 Hroznětín (LC I/I, s. 44), 1357 Mnichov (LC I/I, s. 35), 1358 Teplá (MVB II, s. 347, č. 874), Křivce (LC I/I, s. 60), 1359 Pístov (LC I/I, s. 111), 1360 Vidžín (LC I/I, s. 128), 1362 Pernarec (LC I/I, s. 192). Existuje sice záznam o prezentování kněze již k roku 1360, ale ten neobsahuje údaj o patronovi. – LC I/I, s. 113), 1363 Úterý (LC I/2, s. 12), Ovesné Kladruby (LC I/2, s. 16), 1365 Otročin (LC I/2, s. 67) a 1391 Číhaná (LC V, s. 96).

²⁵²⁰ První známé společné prezentování, které je zároveň prvním doloženým k tomuto kostelu, se vztahuje k roku 1359. – LC I/I, s. 95.

²⁵²¹ LC VII, s. 95.

k tomuto kostelu. V předchozích záznamech konfirmačních knih týkajících se Chodové Plané vystupují jako patroni páni ze Švamberka společně s místními rytíři,²⁵²² kdežto v roce 1424 již figuruje jako patron Zbyněk z Kočova a na Chodové Plané.²⁵²³ Tato epizoda má ale jednoduché vysvětlení. Tepelský klášter totiž koupil někdy před rokem 1409 tvrz v Chodové Plané i se vším statkem včetně patronátního práva.²⁵²⁴ Tento nový majetek ale zůstal součástí tepelského panství pouze několik let.²⁵²⁵ Z nastíněného přehledu patronátů kláštera vyplývá, že se tepelským opatům podařilo nejpozději do druhé poloviny 14. století soustředit ve svých rukou patronátní práva ke všem farním kostelům nacházejícím se na území klášterství. Jen v případě kostela v Březí byli nuceni se o podací dělit s místní nižší šlechtou. Lze ale předpokládat, že k získávání patronátních práv docházelo již během 13. století. Jak se zdá, tak kanonie příliš neusilovala o podací ke kostelům mimo své panství.

Ke snížení počtu tepelských patronátů došlo roku 1434, kdy se musel klášter vzdát spolu s celým Hroznětínkem pravděpodobně i podacího k tamějšímu kostelu. Kromě toho přestal patrně někdy mezi roky 1482 a 1488, či ještě dříve působit při kostele v Březí farář.²⁵²⁶

Stav patronátních práv rekapituluje krátce po nástupu opata Zikmunda královská konfirmace klášterního majetku z roku 1459, která vyjmenovává patronátní práva ke kostelům v Teplé, Úterý, Ovesných Kladrubech, Křivcích, Pernarci, Číhané, Vidžíně, Otročině, Mnichově a Pístově.²⁵²⁷ Ve výčtu chybí pouze kostel v Březí. To je ale s největší pravděpodobností způsobeno buď tím, že klášter disponoval pouze polovičním patronátním právem, nebo možností, že v té době mohl být tamější kostel již opuštěn. Tento stav patronátů v zásadě setrval beze změny až do 16. století, kdy byla zrušena fara v Křivcích.²⁵²⁸

²⁵²² LC III-IV, s. 40, 57, 127 a LC VI, s. 121.

²⁵²³ LC VIII-X, s. 74.

²⁵²⁴ V roce 1409 je v listině opata Bohuše a tepelského konventu ves Chodová Planá prezentovaná jako klášterní. – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 47r–v. Naproti tomu August Sedláček uvádí, že ke zmíněné koupi došlo až roku 1413. – A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 196. Srov. Z. HLEDÍKOVÁ, *Ke studiu*, s. 54.

²⁵²⁵ Analista Václav Schilling se domníval, že zmíněná ves byla klášterem prodána někdy kolem roku 1421. – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 49v. Podle Sedláčka byl od roku 1420 majitelem Zbyněk z Kočova. – A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 196.

²⁵²⁶ Mezi svědky pernareckého faráře ve sporu o desátky s Janem z Trpíst v roce 1482 nevystupují žádní poddaní z březské farnosti. – APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-6, pag. 243. Naproti tomu k roku 1488 se již vztahuje přímá zmínka o tom, že v Březí nebyl farář. Zároveň se počítá rovněž s možností, že by plebán v Březí již nemusel nikdy být. – SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L205, pag. 18, opis listiny z 30. 6. 1488 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 9. 9. 2015].

²⁵²⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L142, listina z 2. 11. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter> [cit. 9. 9. 2015].

²⁵²⁸ Josef Hanzal uvádí k roku 1573 tepelského opata jako kolátora u far v Teplé, Ovesných Kladrubech, Vidžíně, Pernarci, Úterý, Číhané, Pístově a Mnichově. – J. HANZAL, *Církevní poměry*, s. 96–97. Ve výčtu chybí kostel v Otročině. Seznam patronátů tepelského kláštera z roku 1650 zakomponovaný do soupisu poddaných podle víry zahrnuje kromě osmi uvedených far již také Otročin. – *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Plzeňsko-Klatovsko 2*, ed. Magda ZAHRADNÍKOVÁ, Praha 2003, s. 573–574.

Pro druhou polovinu 15. století je zmínka v pramenech vztahujících se k patronátům jen několik. Proto není možné posoudit, do jaké míry mohl tepelský opat reálně uplatňovat v tomto ohledu svá práva. Především za války ve druhé polovině 60. let a v 70. letech byla situace pro klášter značně komplikovaná. V této době se okolní katoličtí páni zmocnili některých statků kláštera, na kterých se nacházely též farní kostely. Jednalo se o Úterý a Křivce, které uchvátil Bohuslav ze Švamberka.²⁵²⁹ Paradoxně byl od roku 1465 ten samý šlechtic z příkazu papežského legáta Rudolfa zároveň obráncem tepelského kláštera.²⁵³⁰ Patrně na základě této funkce mohl výrazně zasahovat do obsazování některých far na klášterním území. Stalo se tak například koncem roku 1473, kdy Bohuslav ze Švamberka poslal opatu Zikmundovi list, ve kterém ho stroze informoval, že „*dal faru v Ovesných Kladrubech Albrechtovu Mayndlovu synu*“. List pak zakončil očekáváním, že adresát nebude novému faráři činit překážky a že mu vyjde vstříc.²⁵³¹ Zprávy o opatově reakci se nedochovaly, ale s největší pravděpodobností Zikmundovi nezbylo nic jiného, než to akceptovat. Ke stejnému roku se vztahuje i zpráva týkající se farního kostela ve Vidžíně, který se tehdy ocitl bez svého správce. Proto povolil pražský arcijáhen Prokop z Plzně tepelskému oltářníkovi, uvedenému jako „*I. Kuku*“, aby dočasně sloužil mše u přenosného oltáře v tamějším kostele.²⁵³²

V 80. letech 15. století se začala navíc komplikovat situace kolem podacího ke kostelu v Březí, který byl již nějakou dobu bez faráře. Došlo totiž k tomu, že svobodné popluží v Březí koupil společně s druhou polovinou podacího k tamějšímu kostelu od dědiců Havlovce z Březí jistý Suchý z Málkovic, který byl poddaným Jindřicha z Rozvadova. Po jeho smrti pak s poplužím hospodařili jeho bratři Šimon a Kuba. Netrvalo ale dlouho a mezi vlastníky obou polovin patronátního práva, tedy tepelským klášterem a bratry z Málkovic, došlo k rozepřím. Spory museli dokonce řešit dva ubrmani, Lorenc z Videršperka, hejtman na Švamberku, a Markvart z Úlic. Ti v polovině roku 1488 vydali rozhodnutí o čtyřech následujících klauzulích. Za prvé, obě strany měly mít polovinu podacího. Za druhé, ani jedna strana neměla nic brát z kněžského popluží, myšleno tedy hlavně obilí. Za třetí, lidé z Málkovic měli platit kostelu v Březí dvakrát ročně kopu míšeňských grošů za užívání zádušních polí a luk. A za čtvrté, obě strany měly ustanovit ke správě platů a užitků ze zmíněného popluží svého kostelníka, a to až do doby, než by byl kostel opět obsazen farářem. Nakonec ale ani tato úmluva nepřinesla klid a napětí vyvrcholilo tím, že opat Zikmund dal

²⁵²⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 92v.

²⁵³⁰ F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens*, s. 374–375, č. 343.

²⁵³¹ *AC V*, s. 350, č. 62.

²⁵³² APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, fol. 39v.

bratry z popluží vyhnat. To Jindřich z Rozvadova nenechal bez povšimnutí a obrátil se v roce 1490 na komorní soud.²⁵³³ Jak se tato kauza vyvíjela dál, nelze sledovat z důvodu absence jakýchkoli zpráv.

Ze samotného sklonku 15. století se dochovalo několik dobových písemností týkajících se patronátního práva tepelského opata. Jedná se o dva Zikmundovy listy, kterými prezentuje kněze ke kostelu sv. Martina v Křivcích a o jeden list pražského „administrátora“ Pavla, kterým naopak potvrzuje faráře ke kostelu sv. Jiljí v Teplé. V prvním z 3. listopadu 1490 žádá opat Zikmund Pavla, probošta pražského a zderazského kostela a vizitátora pražského arcibiskupství, aby byl dán na faru v Křivcích, která se uprázdnila rezignací správce Jana, Leonard Pistorius z Teplé.²⁵³⁴ Význam tohoto pramene zvyšuje fakt, že zároveň existuje v administrátorských aktech záznam z 13. listopadu o následné konfirmaci jmenovaného Leonarda z Teplé k farnímu kostelu v Křivcích, kdy jako exekutor byl stanoven pístovský plebán Jakub.²⁵³⁵ Ve druhém listu z 11. listopadu 1496 žádá Zikmund stejného příjemce, aby byl ustanoven opět ke křivecké faře, osiřelé rezignací Víta z Plané, Mikuláš, syn Jana Thübela, kovotepce z Úšovic.²⁵³⁶ V posledním listu potvrzuje Pavel, probošt pražského a zderazského kostela, tepelského profesa Pavla správcem fary v Teplé.²⁵³⁷ Na základě těchto několika málo dokladů se dá vyvozovat, že pokud opat Zikmund dosazoval k farám světské kleriky, tak se snažil, aby tito duchovní pocházeli, bylo-li to možné, z klášterních městeček či vsí (Teplá a Úšovice), nebo alespoň ze sousedních panství (Planá).

²⁵³³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L205, pag. 17–19, opis listiny z 30. 6. 1488 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 9. 9. 2015] a *AC IX*, s. 517, č. 699.

²⁵³⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L198, list z 3. 11. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L198/charter> [cit. 9. 9. 2015].

²⁵³⁵ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-11, pag. 178. Neúplný výtah zpřístupnila V. MACHÁČKOVÁ, *Církevní správa*, s. 281.

²⁵³⁶ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 17, list z 11. 11. 1496.

²⁵³⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L218, list ze 14. 12. 1496 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L218/charter> [cit. 14. 9. 2015].

4.3.4. Zapojení tepelských premonstrátů do farní správy

Někteří z tepelských řeholníků se výrazně uplatnili ve farní správě. Mohli působit zejména při farách, ke kterým měl patronátní právo buď klášter tepelský, nebo chotěšovský. Z předhusitské doby jsou doloženy i případy, že profesové vypomáhali se správou far v okolí. Tak například k farnímu kostelu v Nejdku, který se nacházel západně od Hroznětína, byli dvakrát po sobě ustanoveni tepelští bratři, kteří do té doby působili jako plebáni v Hroznětíně. V roce 1396 to byl Mikuláš, se kterým si o dva roky později vyměnil místo bratr Jan.²⁵³⁸ Ten na svůj post rezignoval až v roce 1411 a od té doby spravovali faru v Nejdku opět světští klerikové.²⁵³⁹ Obdobně působili řeholníci po nějakou dobu na faře v Dolní Bělé ležící severovýchodně od Číhané a východně od Úterý, kde v roce 1395 nahradil zemřelého světského kněze Matěje tepelský profes Jan.²⁵⁴⁰ Po jeho rezignaci v roce 1407 nastoupil rovněž tepelský řeholník Racek.²⁵⁴¹ Stejně tak působil tepelský řeholník Jan Slavík v letech 1408 až 1413 při farním kostele v Erpužicích, který se nalézá jihozápadně od Pernarce.²⁵⁴² Racek, správce fary v Měčíně, se dokonce stal v roce 1415 tepelským opatem, a proto byl vystřídán řeholníkem Janem.²⁵⁴³ Ten ale obratem vyměnil kostel v Měčíně za svatostánek ve Vidžíně se světským klerikem Matějem Strnadem.²⁵⁴⁴ Z dostupných údajů vyplývá, že výpomoc řeholníků při cizích farách probíhala na přelomu 14. a 15. století.

Z far, ke kterým měl patronátní právo tepelský klášter, byly pravidelně obsazovány řeholníky kostely v Teplé, Úterý, Pernarci, Ovesných Kladrubech, Hroznětíně a Číhané. Dělo se tak nejpozději od druhé poloviny 14. století,²⁵⁴⁵ i když tato praxe s největší pravděpodobností sahala hlouběji do historie. Skupina těchto far se rozšířila na samém konci předhusitské doby, když roku 1415 posledního světského plebána ve Vidžíně nahradil řeholník Jan,²⁵⁴⁶ po němž již následovali další tepelští profesové. V zásadě u všech zmíněných far působili podle konfirmačních knih až do husitské doby jedině řeholníci.²⁵⁴⁷ Pouze v případě správce kostela v Pernarci Oldřicha, který zemřel v roce 1400, není ze zápisu

²⁵³⁸ *LC V*, s. 148 a 298.

²⁵³⁹ *LC VII*, s. 28.

²⁵⁴⁰ *LC V*, s. 228.

²⁵⁴¹ *LC VI*, s. 211.

²⁵⁴² *SA VI*, s. 324, č. 527 a *LC VII*, 85.

²⁵⁴³ *LC VII*, s. 149–150.

²⁵⁴⁴ *LC VII*, s. 151.

²⁵⁴⁵ Nejstarší doklady působení tepelských profesů při jmenovaných farách se s výjimkou Pernarce kryjí s nejstaršími doklady uplatnění patronátního práva: 1356 Hroznětín (*LC I/1*, s. 44), 1358 Teplá (*MVB II*, s. 347, č. 874), 1360 Pernarec (*LC I/1*, s. 113), 1363 Úterý (*LC I/2*, s. 12), Ovesné Kladruby (*LC I/2*, s. 16) a 1391 Číhaná (*LC V*, s. 96).

²⁵⁴⁶ *LC VII*, s. 151.

²⁵⁴⁷ Poslední záznamy v konfirmačních knihách vypovídající o působení premonstrátů jsou následující: 1429 Pernarec (*LC VIII-X*, s. 152), 1430 Hroznětín (*LC VIII-X*, s. 157), 1433 Teplá, Vidžín (*LC VIII-X*, s. 186), Ovesné Kladruby (*LC VIII-X*, s. 187) a 1435 Úterý (*LC VIII-X*, s. 251).

v konfirmačních knihách zcela jasné, zda se jednalo o světského kněze, či řeholního kanovníka.²⁵⁴⁸ Dá se ale očekávat, že dotyčný byl rovněž členem tepelského konventu stejně jako jeho předchůdci a následovníci. Poslední známou změnu v první polovině 15. století představuje fara v Křivcích. Její správy se totiž ujali od roku 1435 rovněž tepelští řeholníci, počínaje bratrem Jakubem, který nahradil světského kněze Tomáše odcházejícího ke kostelu v Hořovicích.²⁵⁴⁹ Ohledně fary v Hroznětíně se dá očekávat, že nedlouho po ztrátě Hroznětínska roku 1434 a konce probošství se uzavřela i řada jejich správců tvořená tepelskými řeholníky. Lze tedy shrnout, že tepelský klášter z celkových 11 kostelů, ke kterým měl patronátní právo, jich vlastními silami spravoval ve druhé polovině 14. století šest a od roku 1415 dokonce sedm.

Aby bylo možné si utvořit úplnou představu o zapojení tepelských řeholníků do farní správy do 30. let 15. století, je nutné nastínit rovněž situaci kolem kostelů, ke kterým vlastnil podací chotěšovský klášter.²⁵⁵⁰ Tamější probošti prezentovali v předhusitské době plebány ke kostelům v Chotěšově neboli Kostelci,²⁵⁵¹ Dobřanech, Horních Sekýřanech, Staňkově, Touškově,²⁵⁵² Holýšově, Hrušovanech a Prachové, přičemž poslední dva kostely se nacházely u Litoměřic. Poprvé je doložen řeholník v Horních Sekýřanech, když na místo tamějšího faráře byl roku 1274 ustanoven sakristián chotěšovského kláštera Hroznata.²⁵⁵³ Poté se vyskytují premonstráti rovněž při faře v Hrušovanech, a to v první čtvrtině 14. století. Jednalo se o bratra Jakuba v roce 1312 a o bratra Lubolda o 10 let později.²⁵⁵⁴ Naproti tomu počátkem 15. století spravovali faru již světští kněží.²⁵⁵⁵ Ve druhé polovině 14. století byli dosazováni řeholníci k farám v Chotěšově a Dobřanech.²⁵⁵⁶ U Chotěšova se dá předpokládat, že se tak dělo rovnou od založení fary roku 1352,²⁵⁵⁷ i když první doklad je až z roku 1366. V této době působili patrně profesové dočasně i ve Staňkově, pokud lze soudit podle člena řádu Petra, řečeného Prus, který měl provizi k tamějšímu kostelu.²⁵⁵⁸ V roce 1409 se opět připojil také

²⁵⁴⁸ „... per mortem d. Vlrici ...“ – LC VI, s. 20. V konfirmačních knihách se ale objevují pod označením „dominus“ i řeholníci, jak ukazuje příklad bratra Mikuláše Greczera, který byl do roku 1398 farářem v Nejdku a poté v letech 1398 až 1401 farářem v Hroznětíně. Zatímco v rámci záznamu pro Nejdek je uveden jako „dominus“ (LC V, s. 298), tak u Hroznětína již vystupuje s titulem „frater“ (LC V, s. 298 a LC VI, s. 50).

²⁵⁴⁹ LC VIII-X, s. 241. Jedná se zároveň o poslední záznam v konfirmačních knihách ke kostelu v Křivcích.

²⁵⁵⁰ O tom podrobně G. SCHMIDT, *Die Patronatspfarren*, s. 53–66.

²⁵⁵¹ A. PROFOUS, *Místní jména II*, s. 323.

²⁵⁵² Myšlena ves Touškov označovaná též někdy jako Hartmanův Touškov.

²⁵⁵³ CDB V/2, s. 377–378, č. 721.

²⁵⁵⁴ RBM IV, s. 777, č. 1977 a s. 787, č. 2010.

²⁵⁵⁵ LC VI, s. 255.

²⁵⁵⁶ Řada řeholníků je v konfirmačních knihách zahájena pro Dobřany rokem 1357 (LC I/I, s. 52) a pro Chotěšov rokem 1366 (LC I/2, s. 75).

²⁵⁵⁷ M. HLINOMAZ, *Dějiny kláštera*, s. 52.

²⁵⁵⁸ RBM VII, s. 314, č. 492.

farní kostel v Horních Sekýřanech, kde po smrti světského klerika nastoupil profes Hynek,²⁵⁵⁹ a zahájil tak dočasnou posloupnost řeholníků. Všechny tři fary spravovali premonstráti přinejmenším do 30. let 15. století.²⁵⁶⁰ Pro úplnost je třeba ještě uvést bratra Lipolda, který v roce 1406 spravoval faru ve Staňkově.²⁵⁶¹ Jako řeholník byl ale spíše výjimkou, jelikož jeho předchůdci byli světští kněží. Také je nutno zmínit, že v pramenech jsou někteří řeholníci charakterizováni jako profesové chotěšovského kláštera.²⁵⁶² To může mít několik vysvětlení. Pravděpodobně šlo o to, že dotyční byli tepelskými řeholníky, kteří v době prezentování k dané faře působili při chotěšovském klášteře. Z doposud předložených faktů vyplývá, že chotěšovský klášter využíval pro správu svých osmi far o poznání méně služeb řeholníků než klášter Teplá. Ve druhé polovině 14. století se jednalo pravděpodobně pouze o dvě fary, přičemž jejich počet se od počátku 15. století zvýšil na tři. Bez pochyby to lze vysvětlit tak, že chotěšovský klášter byl ženským klášteřem a počet kanovníků, kteří při něm působili, byl velmi omezený. Proto byl Chotěšov nucen využívat řeholníky z tepelského kláštera, jehož možnosti byly ale rovněž limitovány hlavně díky podílu jeho členů na správě vlastních far. Největší zapojení tepelských profesů do farní správy probíhalo od roku 1396 přibližně do konce 20. let 15. století, kdy na farách sloužilo přinejmenším devět až deset řeholních kanovníků zároveň.

Pro období od konce 30. let do konce 50. let 15. století je k dispozici minimum pramenů pro obsazení sledovaných far.²⁵⁶³ O to důležitější je opis listu tepelského konventu z 24. prosince 1458 adresovaný premonstrátskému opatovi, na jehož konci jsou vypsáni buď všichni členové konventu, nebo alespoň jejich velká většina, a to včetně sedmi řeholníků

²⁵⁵⁹ *LC VI*, s. 275.

²⁵⁶⁰ Poslední záznam v konfirmačních knihách je v případě Chotěšova k roku 1435 (*LC VIII-X*, s. 239), Dobřan k roku 1436 (*LC VIII-X*, s. 262) a Horních Sekýřan k roku 1416 (*LC VII*, s. 200). Sekýřanského faráře Václava, který patrně figuruje i ve zmíněném záznamu konfirmačních knih, zachycují k roku 1437 tepelské anály. – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 51r.

²⁵⁶¹ *SA V*, s. 59, č. 224.

²⁵⁶² Jedná se o bratry Protivu 1376 (*LC III-IV*, s. 53), Lva 1390 (*LC III-IV*, s. 220), Konráda 1400 (*LC VI*, s. 22), Lipolda 1406 (*SA V*, s. 59, č. 224), Hynka 1409 (*LC VI*, s. 275), Václava Mnicha 20. léta 15. století (*MVB VII*, s. 501, č. 1229; s. 703, č. 1831), Ondřeje Zajíčka 1427 (*LC VIII-X*, s. 126) a Jana 1436 (*LC VIII-X*, s. 262).

²⁵⁶³ Výjimku v tomto ohledu představují bratr Václav, farář v Horních Sekýřanech roku 1437 (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 51v), řeholník Jan Čeněk, plebán v Teplé roku 1439 (*CIM IV/I*, s. 381, č. 270), který se ujal fary již roku 1433 (*LC VIII-X*, s. 186), farář v Ovesných Kladrubech Mikuláš roku 1446, který byl patrně již světským klerikem (APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, fol. 58v–59r) a správce chotěšovského farního kostela Jan, který byl přítomen v chotěšovském klášteře, když byl v roce 1454 zvolen nový probošt Jiří Plotner z Tachova. – NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2196, listina z 29. 9. 1454 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2196/charter> [cit. 14. 9. 2015]. Tentýž Jan v roce 1460 vypověděl, že funkce chotěšovského plebána a chotěšovského převora zastával nejenom při volbě probošta Jiřího, ale už za jeho předchůdce Václava. – SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L144, list z 5. 1. 1460 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L144/charter> [cit. 14. 9. 2015]. Uvést je třeba rovněž tepelského plebána Jana Cinéře, který byl konfirmován k faře někdy před rokem 1457. – APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, fol. 33r.

působících při farách. Ti byli uvedeni v následujícím pořadí hned za cirkátorem: Jan, tepelský farář, Habart, farář v Liticích, Matěj, farář v Číhané, Zikmund, farář v Chotěšově, Jan, farář v Křivcích, Jan, farář v Pernarci, a Jakub, farář v Úterý.²⁵⁶⁴ Z toho by se dalo vyvozovat, že z tepelských far přešly pod správu světských kleriků Ovesné Kladruby, Hroznětín, Vidžín a z chotěšovských pak Dobřany a Horní Sekýřany. Naproti tomu poprvé je doložen řeholník při kostele v Číhané. V případě Litic se nejedná o překvapení, protože se v konfirmačních knihách dochoval záznam z počátku roku 1457, podle kterého byl na základě prezentace chotěšovského probošta Jiřího ustanoven ke kostelu v Liticích profes tepelského kláštera Habart. Stalo se tak po smrti světského kněze Zikmunda.²⁵⁶⁵ Zdá se tedy, že se počet řeholníků působících ve farní správě ustálil na sedmi, z toho pět bylo prezentovaných tepelským opatem a dva chotěšovským proboštem. Pokles počtu řeholníků působících ve farní správě měl patrně souvislost se zmenšením tepelského konventu.

Pro následující desetiletí je několik jednotlivých zmínek, ze kterých nejčastěji vyplývá pouze jméno správce daného kostela. Tepelští plebáni budou na tomto místě ponechání stranou, jelikož jim bude věnována patřičná pozornost v následující podkapitole zaměřené pouze na tepelskou faru. Další v pořadí dle výčtu farářů je litický plebán. V této funkci je doložen v letech 1459²⁵⁶⁶ až 1464²⁵⁶⁷ později velmi známý Eliáš Čech,²⁵⁶⁸ který, ač přestoupil v roce 1463 do premonstrátské kapituly v Litomyšli, si se svolením papeže mohl ponechat litickou faru.²⁵⁶⁹ Poslední zpráva o řeholníkovi při tamějším kostele pochází z roku 1467 a zmiňuje bratra Jana.²⁵⁷⁰ O správcích farnosti v Číhané prameny mlčí.²⁵⁷¹ Oproti tomu k farářům v Chotěšově je o poznání více zpráv. Zmíněný Zikmund spravoval chotěšovskou faru do roku 1459, kdy se stal tepelským opatem.²⁵⁷² Z dalších plebánů je znám až bratr Habart, který je poprvé uveden k roku 1469,²⁵⁷³ přičemž v roce 1473 dobrovolně rezignoval. Důvodem jeho odstoupení mělo být dlouhodobé napětí mezi ním a proboštem Jiřím, které

²⁵⁶⁴ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.

²⁵⁶⁵ *LC VIII-X*, s. 264–265.

²⁵⁶⁶ Pavel R. POKORNÝ, *Knihovna Eliáše Čecha*, BS 2, 1996, s. 131.

²⁵⁶⁷ NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2207, listina z 22. 11. 1464 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2207/charter> [cit. 14. 9. 2015].

²⁵⁶⁸ O jeho kariéře komplexně pojednal P. R. POKORNÝ, *Knihovna*, s. 131–135. Jeho životní osudy po opuštění tepelského konventu popsal František TEPLÝ, *Dějiny města Jindřichova Hradce II/2*, Jindřichův Hradec 1932, s. 38–40.

²⁵⁶⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L151, opis listiny z 3. 8. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOA/TeplaOPraem/L150/charter> [cit. 14. 9. 2015].

²⁵⁷⁰ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-7, pag. 38.

²⁵⁷¹ Karel Dolista se domnívá, že výše uvedený Matěj rezignoval před 8. lednem 1467. – K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 290, č. 57.

²⁵⁷² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L136, listina z 6. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOA/TeplaOPraem/L136/charter> [cit. 14. 9. 2015].

²⁵⁷³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 95r.

mělo své kořeny v letech 1466 a 1467, kdy během proboštova pobytu v Plzni spravoval Habart z pověření tepelského opata Zikmunda chotěšovský klášter. Probošt Jiří údajně zamýšlel nahradit neoblíbeného řeholníka na faře dokonce světským knězem, ale vidina porušení staré tradice obsazování chotěšovské fary tepelskými řeholníky ho od jeho úmyslu měla odradit.²⁵⁷⁴ Výsledek byl ale nakonec ten, že se rozhodl prezentovat tepelského řeholníka Jiljího,²⁵⁷⁵ který faru spravoval přinejmenším do roku 1480.²⁵⁷⁶ S velkou pravděpodobností se v tomto případě jednalo o Jiljího Rumpolda. Do křiveckého kostela byl poslán bývalý opat Albrecht, což se stalo patrně v roce 1460.²⁵⁷⁷ Ve spojení s tamním kostelem je zmíněn ještě v roce 1467.²⁵⁷⁸ Není jasné, zda Albrecht spravoval křiveckou faru až do své smrti roku 1473.²⁵⁷⁹ Při kostele v Pernarci působil jako plebán jeden z nejvýznamnějších tepelských řeholníků druhé poloviny 15. století, kterým byl Jiljí Rumpold z Tachova. S touto funkcí je spojován v letech 1464 až 1467.²⁵⁸⁰ Již jmenovaný farář úterského kostela Jakub působil ve své funkci alespoň do roku 1462.²⁵⁸¹ Z jeho nástupců prameny zaznamenaly pouze bratra Matěje k roku 1467 a řeholníka Jakuba k roku 1477,²⁵⁸² přičemž nelze vyloučit, že se jedná o tutéž osobu.

V 70. letech a počátkem 80. let takřka mizí řeholníci při farách z pramenů vyjma zmíněných Jakuba v Úterý (1477) a Jiljího v Chotěšově (1480). Pouze k roku 1482 je v rámci administrátorských akt uveden plebán v Pernarci Jan, který se přel o desátek s Janem z Gutštejna a na Trpístech.²⁵⁸³ Ze souvislostí vyplývá, že dotýčný byl tamějším farářem přinejmenším již v předcházejícím roce. Jednalo se ale s největší pravděpodobností už o světského kněze, jak napovídá opakované označení „*dominus*“. Je to doba, kterou charakterizuje úpadek disciplíny tepelského konventu, který se jistě nevyhnul ani řeholním správcům far. Zřejmě z tohoto důvodu chtěl mluvit s tepelskými řeholníky žijícími mimo řeholi při farních kostelech či jinde sám český král Vladislav. Proto si dal 31. ledna 1481 k sobě předvolat strahovského opata Jana Starustku, kterému přikázal svolat vybrané tepelské

²⁵⁷⁴ Ibidem, fol. 98v.

²⁵⁷⁵ Dochován opis prezentačního listu chotěšovského probošta Jiřího z 22. ledna 1473. – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 98v–99r.

²⁵⁷⁶ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. XCVIII, list za fol. 37.

²⁵⁷⁷ Ibidem, fol. 66r.

²⁵⁷⁸ AČ VI, s. 121, č. 12.

²⁵⁷⁹ Dle Karla Dolisty rezignoval před 8. lednem 1467. – K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57. To se zdá nepravděpodobné, jelikož ještě 1. září 1467 je nazýván jako Albrecht v Křivcích. – AČ VI, s. 121, č. 12.

²⁵⁸⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L156, listina z 11. 10. 1464 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L156/charter> [cit. 14. 9. 2015] a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 319r.

²⁵⁸¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L149, list z 10. 2. 1462 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L149/charter> [cit. 14. 9. 2015].

²⁵⁸² AČ VI, s. 121, č. 12 a APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. XCVIII, list za fol. 22.

²⁵⁸³ Ibidem, Cod. VI-6, pag. 243–246.

premonstráty na Strahov. Strahovský prelát napsal 6. února list tepelskému opatu Zikmundovi, ve kterém ho informoval o panovníkově přání, přičemž pro správce far stanovil termín na 22. února.²⁵⁸⁴ K tomu, jak dopadlo setkání s králem, se nedochovaly žádné informace. Situace s pokleslou morálkou řeholníků se tím ale nezlepšila, ba přímo naopak. Došlo to dokonce tak daleko, že se to doneslo i k panovníkovi. Problém spočíval mimo jiné v potulování řeholníků spravujících fary. Situace si nakonec vynutila zásah krále Vladislava, který 20. ledna 1483 pověřil administrátora pražského arcibiskupství Jana z Kolovrat, aby požadoval na tepelském opatovi provedení reformy klášterní disciplíny a povolání řeholníků z far.²⁵⁸⁵ Zároveň napsal přímo opatu Zikmundovi, kterému již dříve přikázal zjednat nápravu, aby členové tepelského konventu ukázali zmíněnému administrátorovi svoji práci na reformě.²⁵⁸⁶ Zikmund se tedy pustil do provádění reformy, v rámci níž povolal zpět do konventu všechny řeholníky pobývající na farách. V případě pernarecké fary se zdá být pravděpodobné, že byla spravována světským klerikem již předtím, jak bylo výše řečeno. Po úspěšném obnovení klášterní disciplíny se mohl vrátit ke správě farnosti pouze tepelský plebán. Dle Václava Schillinga byli k ostatním farním kostelům od té doby ustanovováni světští kněží.²⁵⁸⁷ Toto tvrzení podporuje několik málo doložených jmen farářů z následujících desetiletí. Z 90. let 15. století jsou to zejména čtyři už zmínění světští plebáni v Křivcích: Jan, Leonard Pistorius, Vít a Mikuláš.²⁵⁸⁸ Rovněž chotěšovští faráři už nebyli řeholníky, což dokládá roku 1492 kněz Bohuslav a roku 1523 zesnulý Jan Čapek.²⁵⁸⁹ Také u plebána v Pernarci Vincencia v roce 1495 se dá očekávat, že byl světským klerikem.²⁵⁹⁰ Je možné, že při správě far s patronátním právem tepelského opata nebo chotěšovského probošta vypomáhali také chebští františkáni či plzeňští dominikáni.²⁵⁹¹ Tepelští řeholníci se začali opět zapojovat do farní správy už během 16. století.²⁵⁹²

²⁵⁸⁴ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 219–220, č. 6.

²⁵⁸⁵ Ibidem, s. 223–225, č. 9.

²⁵⁸⁶ Ibidem, s. 225–227, č. 10.

²⁵⁸⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 121v. – Analista soudí, že důvodem, proč opat nenechal žádného z bratrů žít mimo konvent ani po reformě, byl příkaz krále, či odpor administrátorů pražského arcibiskupství.

²⁵⁸⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L198, list z 3. 11. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L198/charter> [cit. 14. 9. 2015] a SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 17, list z 11. 11. 1496.

²⁵⁸⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L204, list ze 17. 7. [1492] viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L204/charter> [cit. 14. 9. 2015] a B. F. GRASSL (ed.), *Das älteste Totenbuch*, s. 28.

²⁵⁹⁰ M. BÄUMLOVÁ, *Tisky*, s. 151. Jméno Vincencius se nevyskytuje v nekrologiu jak chotěšovském (B. F. GRASSL (ed.), *Das älteste Totenbuch*, s. 7–40), tak tepelském (NK ČR, sign. Teplá MS. D.40 a D.33).

²⁵⁹¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 121v. – Analista tuto možnost uvádí pouze v souvislosti s obsazováním míst kaplanů při tepelském farním kostele.

²⁵⁹² Roku 1573 spravovali premonstráti faru v Teplé, Ovesných Kladrubech a Vidžíně. – J. HANZAL, *Církevní poměry*, s. 96.

4.3.5. Otázka inkorporací

V rámci farní správy je třeba věnovat pozornost také otázce možných inkorporací. Nejprve by ale bylo vhodné zasadit tento institut do teoretického rámce.²⁵⁹³ Na tomto místě lze inkorporaci obecně definovat jako spojení fary s klášteřem (či kapitulou, univerzitou apod.) na základě kanonického práva. Rozlišují se dva základní druhy inkorporace. Jednak tzv. „*incorporatio in usus proprios*“, která se vztahovala pouze na temporálie, tedy právo užívat kostel a obročí. Duchovní péči zajišťoval kněz ustanovený ordinářem, jemuž byl prezentován klášteřem, respektive jeho představeným. Duchovnímu příslušel příjem, zvaný „*congrua*“, který mu měl stačit na živobytí. Druhý typ, označovaný jako „*incorporatio in usus proprios et pleno iure*“, obnášel kromě temporálií i spirituálie, což je vlastní duchovní funkce. Kněz byl v tomto případě ustanovován a odvoláván pouze představeným kláštera, aniž by se na tom podílel ordinář. U obou druhů přejímal farní oprávnění klášter,²⁵⁹⁴ ale jeho skutečným vykonavatelem se stal tzv. věčný vikář (*perpetuus vicarius*) klášterního představeného.²⁵⁹⁵ Při kostelech na území klášterů působili zpočátku svěští kněží, ale postupně se zapojovali do duchovní správy i řeholníci.²⁵⁹⁶ Patronátní právo se mohlo stát východiskem pro inkorporaci. Tu prováděl představený diecéze se souhlasem své kapituly. Celý akt měl být na závěr potvrzován papežskou kurií.²⁵⁹⁷ Doklady o inkorporaci tedy mohou představovat inkorporační listina či případná papežská konfirmace.

V případě far, ke kterým měl tepelský klášter patronátní právo, se nedochovaly žádné písemnosti, jež by vypovídaly o uskutečnění inkorporace. Z tohoto důvodu je nezbytné vycházet z nepřímých indicií. Jednu z možných cest, jak doložit inkorporaci, představuje zmapování titulatury duchovních při sledovaných kostelech.²⁵⁹⁸ Tento postup ale nepřinesl požadované výsledky. Rozbor totiž prokázal, že prameny terminologicky nerozlišovaly mezi klasickým farářem a „pouhým“ vikářem. V latinských textech se u všech far běžně vyskytuje titul „*plebanus*“. V konfirmačních knihách se relativně často objevuje též „*rector*“. Pouze ve spojení s Pernarcem bylo jednou použito nepříliš časté označení „*curatus*“ ve smyslu duchovního správce.²⁵⁹⁹ Nejzajímavější je termín „*viceplebanus*“ ve spojitosti s bratrem

²⁵⁹³ Přímo inkorporaci je věnováno heslo v *Lexikon des Mittelsalters V*, München 1991, s. 427. U nás se tomuto tématu s přihlédnutím k historii věnuje zejména Miroslav ZEDNÍČEK, *Vztah mezi farností a řeholní společností*, Dialog Evropa XXI, 1-4, 2004, s. 72–75.

²⁵⁹⁴ *Lexikon*, s. 427; M. ZEDNÍČEK, *Vztah*, s. 73.

²⁵⁹⁵ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Farní síť ve středověkých Čechách a možnosti jejího studia*, CMP 8, Praha 2007, s. 28.

²⁵⁹⁶ M. ZEDNÍČEK, *Vztah*, s. 75.

²⁵⁹⁷ P. KRAFL – P. MUTLOVÁ – D. STEHLÍKOVÁ (edd.), *Řeholní kanovníci*, s. 45–47.

²⁵⁹⁸ Z. HLEDÍKOVÁ, *Farní síť*, s. 28.

²⁵⁹⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L156, listina z 11. 10. 1464 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L156/charter> [cit. 14. 9. 2015].

Pavlem, který v roce 1496 spravoval tepelskou faru.²⁶⁰⁰ Zde se ale spíše než o důkaz inkorporace jedná o zdůraznění skutečnosti, že dotyčný kněz nebyl v té době ještě confirmován. V německých textech je doloženo užívání slova „*pfarrer*“ zejména u Teplé a např. i u Pernarce. Obdobně dominuje v českých textech titul „*farář*“.

Další možnost při dokazování inkorporací představuje sledování, zda byly fary osazovány světskými kleriky či tepelskými řeholníky. S ohledem na skutečnost, že ke všem tepelským patronátům jsou k dispozici záznamy o ustanovování duchovních správců v konfirmačních knihách, přichází v úvahu pouze inkorporace prvního typu. Jan Adámek v článku o patronátech milevského kláštera považuje kvůli nedostatku pramenů za inkorporovanou takovou faru, při které působili v rozmezí zhruba od druhé poloviny 14. století do poloviny 30. let 15. století výlučně milevští řeholníci.²⁶⁰¹ Při aplikování této metody na patronáty tepelského kláštera vyplývá, že přibližně ve stejném období byli pravidelně ustanovováni tepelští profesové k farám v Teplé, Úterý, Pernarci, Ovesných Kladrubech a Hroznětíně. Ve druhé polovině 15. století se tak dělo pořád u prvních tří s tím, že se po roce 1483 působení řeholníků pouze na tepelský kostel. U far ve Vidžíně, Křivcích a Číhaně se praxe správců-řeholníků zavedla až během 15. století. Dle tohoto jednoduchého postupu určování inkorporací, by byly inkorporované teoreticky všechny uvedené fary. To je ale značně nejisté tvrzení, a proto vycházet pouze z kritéria působení řeholníků při farách může být velmi zavádějící.

Z tohoto důvodu je žádoucí porovnat vyřčenou hypotézu ještě s dalšími indiciemi. Jednou z nich mohou být skromné informace o příjmech správců daných kostelů. První relevantní zpráva pochází z roku 1342, kdy tepelský opat Beneda spolu s konventem přeměnil desátek ze vsí Fojtov a Děpoltice na roční plat šesti kop pražských grošů, z něhož jedna kopa měla příslušet hroznětínskému proboštovi a zbylých pět komoře opata.²⁶⁰² Z tohoto aktu vyplývá, že hroznětínská fara byla přibližně do poloviny 30. let 15. století inkorporovaná k tepelskému klášteru, jelikož opat volně nakládal s desátkem a většina ze zmíněného platu určeného faráři šla do opatské komory. Naproti tomu při vysazení vsi Sítiny roku 1346 bylo stejným opatem a konventem stanoveno, že její obyvatelé budou odvádět do farního kostela v Mnichově desátek.²⁶⁰³ Lze tedy předpokládat, že fara nebyla inkorporovaná, jelikož měl být dáván desátek do kostela. To podporuje rovněž skutečnost, že byli faráři po celý středověk, respektive od druhé poloviny 14. století do 15. století vybíráni z okruhu světských kněží.

²⁶⁰⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 120r a 121r.

²⁶⁰¹ J. ADÁMEK, *Patronáty*, s. 75.

²⁶⁰² *RBM IV*, s. 432, č. 1073.

²⁶⁰³ *RBM V*, s. 39, č. 77.

Obdobná situace byla u kostela v Číhané, když jeho farář Vyšemír v roce 1359 definoval desátky, které mu měly být placeny ze dvou usedlostí.²⁶⁰⁴ S přihlédnutím k dokladům o ustanovování světských kleriků k faře se dá očekávat, že přinejmenším do poloviny 30. let 15. století nebyla tato fara inkorporovaná. Naproti tomu je to relativně jasné s tepelskou farou. Ta byla totiž dle dvou výpovědí z 90. let 15. století jistě inkorporovaná. Z nich totiž vyplývá, že jak Tepelští, tak Jankovičtí desátek „*dávali a vozili do kláštera*“.²⁶⁰⁵ Definitivní důkaz podává usnesení Albrechta z Kolovrat a na Libštejně jako ubrmana ve sporu tepelského kláštera s jeho městečkem Teplá z roku 1503. Podle něj měl opat společně s konventem vystavit listinu, která by mimo jiné obsahovala následující článek: „*A kohož tam koli za faráře dáme, ten aby skrze nás byl uveden, a cura animarum my jemu puojčiti máme a zpuosobiti bez jich starosti a nákladuov.*“²⁶⁰⁶ Zde je tedy přímo uvedeno, že tepelský klášter propůjčoval tepelskému „faráři“, přesněji řečeno vikáři, duchovní správu. Jinak tomu bylo ale u fary v Pístově. To, že nebyla inkorporovaná, se dá vyvozovat z dluhů, které měli farníci z pěti vsí vůči svému faráři Jakubovi na počátku 16. století.²⁶⁰⁷

Na základě dostupných náznaků je možné uzavřít otázku inkorporací s tím, že s největší pravděpodobností byly inkorporovány fary v Teplé a Hroznětíně. U farních kostelů v Úterý, Pernarci a snad i Ovesných Kladrubech se dá inkorporace předpokládat. Nelze také vyloučit pozdější inkorporování rovněž u far ve Vidžíně, Krivcích a Číhané, ke kterému mohlo dojít až během první poloviny 15. století.

²⁶⁰⁴ *RBM VII*, s. 232, č. 351.

²⁶⁰⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 284r a 285r.

²⁶⁰⁶ *CIM IV/3*, s. 64, č. 689.

²⁶⁰⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L225, list ze 4. 10. 1501 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L225/charter> [cit. 14. 9. 2015].

4.3.6. Tepelská fara za opata Zikmunda

Tepelská fara si bezpochyby zaslouží vlastní podkapitolu, a to nejen z důvodu relativně většího množství dochovaných pramenů, ale zejména kvůli svému významu. Jak již bylo řečeno, tak tepelská fara obhospodařovala v rámci patronátů tepelského kláštera nejvíce věřících a rovněž odváděla největší poplatek papežské stoli. Kromě toho hrál tepelský farní kostel velmi důležitou roli v kariérním postupu řeholníků, jak bude vysvětleno v následující podkapitole. Jinak k faře patřil i farní dvůr, jenž se nacházel přímo ve městě Teplá.²⁶⁰⁸

V letech 1457 až 1467 se při tepelské faře vystřídali přinejmenším dva řeholníci. Jednalo se o Jana Ciněře²⁶⁰⁹ (1457–1461)²⁶¹⁰ a Habarta (1466–1467)²⁶¹¹, který se pravděpodobně spíše věnoval správě chotěšovského kláštera. Kromě toho byl ještě v letech 1467 až 1469 exkomunikován.²⁶¹² Za zmínku stojí též postava mnicha Matěje, který roku 1467 sloužil v tepelském farním kostele obklopeném „heretiky“ mše, čímž porušoval interdict. Přitom měl také kázat, že si katoličtí páni koupili proti „heretikům“ exkomunikaci, která proto nemusí být dodržována.²⁶¹³ Zřejmě ještě předtím ve středu o suchých dnech 1467 schválil Hiláriu Litoměřický Tepelským jejich žádost ve věci konání bohoslužeb.²⁶¹⁴ V každém případě, když administrátor pražského arcibiskupství Hanuš z Kolovrat dočasně povolil počátkem května 1470 klášterním poddaným boží službu, učinil tak s podmínkou, že se to nebude vztahovat právě na Tepelské a ty, kteří se před katolíky schovali za opevnění.²⁶¹⁵ Navíc je velice pravděpodobné, že tepelská fara nebyla po celou dobu interdiktů, tedy po odchodu bratra Habarta, obsazená. Kvůli neposlušnosti Tepelských vůči papežskému legátu

²⁶⁰⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 58r.

²⁶⁰⁹ Příjmení tohoto řeholníka se objevuje v několika podobách: v latinském textu jako „Cziner“ (APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, fol. 33r) či „Ziner“ (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L136, listina z 6. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L136/charter> [cit. 14. 9. 2015]) a v českém jako „Cinerz“ (APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-7, pag. 56).

²⁶¹⁰ Poprvé časově vymezen jako tepelský farář v únoru 1457, když měl být pohnán plebánem v Ovesných Kladrubech před soud administrátorů kvůli poskytování svátostí smilníkům z lestkovské farnosti (APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, fol. 33r). Konfirmován ke kostelu byl ale někdy v období mezi lety 1454 až 1457, přičemž spodní hranici určuje jmenování Martina ze Strašecího do úřadu pražského arcijáhna (A. MAŘÍK, *Administrátoři*, s. 332). Ten totiž pověřil 8. ledna nespecifikovaného roku tepelského děkana Matěje, aby napomenul řeholníka a faráře v Teplé, aby zaplatil jeden zlatý uherský za svoji konfirmaci (ibidem, fol. 45v). Jelikož tak ale neučinil, byl opět vyzván úterským farářem k zaplacení a administrátory dokonce na čas exkomunikován (ibidem, fol. 33r). K roku 1458 je zmiňován pouze jménem Jan (K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57), o rok později je již uveden s přízviskem Ziner (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L136, listina z 6. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L136/charter> [cit. 15. 9. 2015]) a v jedné výpovědi z roku 1496 je vzpomínán farář Jan, který působil před 35 lety (SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 16, list z 20. 11. 1496).

²⁶¹¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 81v a 83r. – K roku 1467 se vztahuje zpráva pouze o faráři v klášteře, ale ze souvislosti vyplývá, že se jednalo s největší pravděpodobností o bratra Habarta.

²⁶¹² Ibidem, fol. 83r–v a 95r.

²⁶¹³ F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens*, s. 458, č. 395.

²⁶¹⁴ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-7, pag. 36.

²⁶¹⁵ Ibidem, pag. 108.

visel nad jejich městem interdikt ještě v první polovině roku 1471. V květnu téhož roku se měšťanům ale podařilo za pomoci Bohuslava ze Švamberka, se kterým jednali nejpozději od srpna 1470,²⁶¹⁶ dosáhnout toho, že z nich františkán Matěj sejmul interdikt. Od tohoto kroku se administrátoři pražského arcibiskupství distancovali a zároveň přikázali konventu tepelského kláštera, aby zvolil jednoho spolubratra, který by spravoval tepelský kostel, do něhož by zakázal vstupovat exkomunikovaným. Dále si podle nich měli Tepelští zajistit u papežského legáta potvrzení současného stavu.²⁶¹⁷

Přímo farního kostela se týká zpráva z roku 1463, podle které v něm zřídily děti tepelského měšťana Jana Hausmana se souhlasem tepelského opata Zikmunda oltář Nanebevzetí Panny Marie nacházející se mezi oltáři svatých apoštolů a svaté Kateřiny.²⁶¹⁸ Dále je tepelská fara zmiňována až koncem roku 1483 v souvislosti se zřízením růžencového bratrstva Panny Marie právě při farním kostele svatého Jiljí.²⁶¹⁹ Tento akt proběhl za souhlasu tepelského kláštera a tepelské městské rady.²⁶²⁰ Bratrstvo poté schválili jak administrátoři pražského arcibiskupství, tak český král Vladislav,²⁶²¹ který mu dokonce udělil postupně dvě privilegia.²⁶²² Oním tepelským farářem, který měl na jeho založení velký podíl, byl Jiljí Rumpold z Tachova (1483–1489).²⁶²³ Tentýž plebán se později také zasloužil o potvrzení několika listin bratrstva administrátory pražského arcibiskupství.²⁶²⁴ Zároveň s vlastním bratrstvem byl v tepelském farním kostele zřízen i oltář, jehož ofěry pocházely z příjmu faráře, respektive vikáře. K tomuto oltáři byl ustanoven kaplan, kterého zaopatřilo bratrstvo.²⁶²⁵ Z písemné produkce faráře Jiljího se dochoval list z roku 1489, ve kterém prosí chebského purkmistra, aby přiměl svého spoluměšťana Grefa zaplatit dluh jedné kopy grošů

²⁶¹⁶ A. BACHMANN (ed.), *Urkunden*, s. 498, č. 373.

²⁶¹⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 97r–v.

²⁶¹⁸ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-6, pag. 97–100.

²⁶¹⁹ O růžencovém bratrstvu v Teplé podrobněji: H. PÁTKOVÁ, *Bratrstvie*, s. 25–27 a eadem, *Honoratiores*, s. 256–263.

²⁶²⁰ H. PÁTKOVÁ, *Bratrstvie*, s. 160.

²⁶²¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 111r.

²⁶²² H. PÁTKOVÁ, *Honoratiores*, s. 257.

²⁶²³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 111r a SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3107/1, list z 12. 2. 1489.

²⁶²⁴ H. Pátková, *Bratrstvie*, s. 26. Konkrétně se jednalo o dvě královská privilegia z let 1486 a 1490. Všechna potvrdil administrátor pražského arcibiskupství Pavel, první roku 1487 a druhé dokonce dvakrát, poprvé roku 1490 a podruhé roku 1492. Ale ani v jednom z případů není bratr Jiljí označen jako tepelský farář, pouze naposled je charakterizován jako „*procurator fraternitatis*“. – APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-8, fol. 10r, 15r–v a 25r–v. Teoreticky se dá předpokládat, že ve chvíli, kdy Jiljí vystupoval v zájmu bratrstva, působil stále jako tepelský farář. Tuto hypotézu není ale možné podložit prameny.

²⁶²⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 323r–v.

jeho nájemci Kvíčalovi z Jankovic.²⁶²⁶ Za faráře Jiljího byla také kostelní věž opatřena zvonem střední velikosti odlitým roku 1483, který byl zasvěcen sv. Jiljímu.²⁶²⁷

Po bratru Jiljím nastoupil patrně Jan Cziprer, který je doložen k roku 1493.²⁶²⁸ Právě on měl zřejmě podíl na tom, že se vztahy mezi tepelským farářem a měšťany pokazily. Zde je potřeba na to nahlížet v širších souvislostech. Již od druhé poloviny 60. let 15. století se táhl spor mezi opatem Zikmundem a sebevědomými tepelskými měšťany kvůli opevnění. Proto bylo jen otázkou času, kdy se hněv poddaných zaměří i na řeholníka spravujícího tepelskou faru z pozice opatova vikáře. K tomu došlo již ve druhé polovině roku 1492, jak ukazují první náznaky toho, že se něco dělo. Jako hlavní záminka posloužila Tepelským otázka kaplanů při farním kostele, ke které se ještě připojila problematika placení desátků. Za dané situace si opat Zikmund začal opatřovat písemná svědectví jako důkazy pro blížící se spor. Proto se obrátil na tepelského děkana a tachovského faráře Pavla Porkmendla, který spravoval kostel přinejmenším svým významem srovnatelný s tepelským svatostánkem. Ten mu 7. října 1492 vydal prohlášení, že disponuje dvěma kaplany a že se k jejich místu neváže žádná fundace ani důchod.²⁶²⁹ Jasnější doklad představuje výpověď dvou poddaných z Jankovic datovaná pouze rokem 1492 týkající se vedle desátků také kaplanů, podle které vozili desátek do kláštera jak Tepelští, tak Jankovičtí. Situaci s kaplany byla popsána následovně. Když farář kázal sám česky, držel si německého kazatele a naopak. Pokud ale plebán vůbec nekázal, vydržoval si zároveň německého i českého kaplana. Na závěr zdůraznili, že více než dva kazatele nepamatují.²⁶³⁰

Napětí mezi měšťany a jejich duchovním správcem však postupně narůstalo, až přerostlo v regulérní spor, který měl být v první fázi řešen před opatem Zikmundem. To se už ale odehrávalo s největší pravděpodobností za faráře Pavla, který se patrně nedlouho předtím ujal správy fary. Za tímto účelem se dne 30. října 1495 dostavili do kláštera tepelští konšelé, jejichž mluvčím byl krejčí Jiří. Svědky jednání, které povolal tepelský opat, představovali žatecký arcijáhen Pavel, již zmíněný tepelský děkan Pavel a planský farář Václav, přičemž poslední dva písemně zaznamenali průběh jednání. Tyto duchovní nezvolil opat Zikmund náhodně, povolal totiž vyšší představitele místní církevní správy a zároveň také dva z nejvýznamnějších katolických farářů děkanátu. Při vlastním jednání požadovali radní na opatovi, aby měl tepelský farář při sobě čtyři kaplany. Kromě toho se domáhali nahrazení

²⁶²⁶ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3107/1, list z 12. 2. 1489.

²⁶²⁷ NA, Archiv pražského arcibiskupství I, inv. č. 1330, sign. B12/4, fol. 281v.

²⁶²⁸ M. BÄUMLOVÁ, *Tisky*, s. 150.

²⁶²⁹ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 4, list ze 7. 10. 1492.

²⁶³⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 284r–v.

stávajícího faráře někým jiným. Nárok na první požadavek doložili záznamem ve své městské knize, což považovali za dostatečný důkaz. Na to opat reagoval tvrzením, že si do městské knihy zaznamenávali pouze to, co bylo v jejich prospěch. K tomu ještě dodal, že jim kdysi král Jiří přikázal vymazat z knihy záznam namířený proti klášteru.²⁶³¹ S ohledem na to, že Tepelští obdrželi roku 1385 od své vrchnosti mimo jiné právo založit si městskou knihu,²⁶³² a s přihlédnutím k dobovým svědectvím o početném stavu kaplanů lze vyvozovat, že onen záznam byl zanesen do městské knihy patrně někdy koncem 14. století. To se stalo zřejmě v souvislosti s probíhajícím sporem právě o počet kaplanů ve farním kostele mezi farářem Hněvkou a měšťany, který probíhal kolem roku 1399. Tepelští tedy oživili v 90. letech 15. století 100 let starou kauzu.²⁶³³ Dle analisty Václava Schillinga mělo být jednání zakončeno následovně. Po vyslechnutí obou stran vynesli povolání plebáni rozsudek, podle kterého se měli tepelští měšťané spokojit se svým stávajícím farářem. Na druhé straně se měl plebán přičinit o větší pečlivost a vhodného kaplana, kterého měl vyživovat. Tomuto výroku se tepelští konšelé prozatím podvolili,²⁶³⁴ i když pro ně představoval naprostou porážku. Urovnání sporu to ale bylo pouze zdánlivé.

Stejně jako se dochoval uzavřený list od tepelského faráře Jiljího, tak je k dispozici rovněž list bratra Pavla, který je tentokrát otevřený. Pochází ze dne 13. února 1496 a vydavatel v něm doporučuje k přízni jeho čtenářů své farníky a tepelské měšťany Wognera a Jošta Schlossera, kteří se vydali na pouť.²⁶³⁵

Impulzem pro další ofenzivu ze strany Tepelských bylo odvolání jejich práva vystavět hradby českým králem Vladislavem, k čemuž došlo po usilovných snahách opata Zikmunda za pomoci převora Matouše teprve 25. března 1496.²⁶³⁶ Zřejmě nedlouho po tomto datu obžalovali purkmistr, rada a obec města Teplá „místofaráře“ Pavla před administrátorem Pavlem, pražským a zderazským proboštem. Tentokrát tepelskému řeholníkovi vytýkali již celkem 12 provinění. Kromě již známého vydržování pouze jednoho kaplana místo žádaných čtyř, jim dále vadilo, že nebyl ustanoven a snad ani konfirmován. Také se prý neumísťovala každý čtvrtek svátost na hlavní oltář, i když na to měli Tepelští privilegium. Mše za zemřelé

²⁶³¹ Ibidem, fol. 119r–v.

²⁶³² *CIM IV/1*, s. 191, č. 129.

²⁶³³ Koncem 14. století odmítl tepelský farář Hněvka živit čtyři kaplany navzdory starému zvyku, podle kterého měl mít pod sebou plebán čtyři kaplany, kteří denně sloužili mše jak německy, tak česky. Rychtář a přísežní městečka Teplá se proto v roce 1399 obrátili na opata Bohuše a řeholníky tepelského kláštera, kteří jim dali za pravdu. Je možné, že právě výpověď rychtáře a přísežných o svědectví jejich vrchnosti, která je opsána v tepelských análech, tvořila onen záznam v městské knize. – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 46v.

²⁶³⁴ Ibidem, fol. 119v.

²⁶³⁵ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 22, list z 13. 2. 1496.

²⁶³⁶ *CIM IV/2*, s. 124–125, č. 401.

měl sloužit jen výjimečně. Také nesloužil večerní pobožnosti ve sváteční dny a na jitřních modlitbách zanedbával chvalořečení. Podle dalšího bodu měl den před svátkem Početí Panny Marie spojit snoubence a teprve následující den poučit snoubenku. Kromě toho si také dovolil veřejně kárat konšely. Dále je měl také exkomunikovat kvůli zasahování do církevních pravomocí. Měšťana Augustina měl veřejně vykázat z kostela a chóru mezi rolníky. Rovněž mu vyčítali, že jimi pohrdá. Na závěr ho obvinili z toho, že chtěl vymáhat peníze po vdově.²⁶³⁷ Podle analistova výkladu reagoval opat Zikmund na žalobu ve věci kaplanů jménem bratra Pavla tak, že by nebylo po právu, aby farář živil čtyři kaplany, když ani plebáni sousedních měst jich tolik nevydržují. Po vyslyšení obou stran se soudce rozhodl, že bratr Pavel má setrvat jako tepelský farář, a zároveň měšťanům mimo jiné přikázal, aby svého plebána chovali v úctě, nehádali se o hroby a drželi rebely v mezích.²⁶³⁸ Bohužel tepelské anály nezmiňují, jak zněl výrok v otázce počtu kaplanů.

Patrně v souvislosti s projednáváním této pře před soudem konzistoře byla provedena vizitace tepelské farnosti Blažejem z Plané²⁶³⁹ a mistrem Janem, o jejímž výsledku informoval opata Zikmunda první vizitátor. Jelikož se jedná z hlediska farní správy o velice zajímavé informace, tak je záhodno zde Blažejův list přetlumočit. Úvodem sdělil, že termín vyšetřování působení řeholníků při jiných farách byl odložen. Poté se již zabýval záležitostmi tepelské farnosti: Až do blíže nespecifikovaného svátku sv. Jana vykonávali vizitátoři duchovní správu za tepelského faráře, bratra Pavla. Manželský spor v Nezdicích chtěl pisatel řešit osobně na místě či poslat někoho z prelátů. Ve věci závěti Rozvadovského měl zainteresované napomenout tepelský děkan, kterým byl v té době nepochybně tachovský farář Pavel, a pokud by odmítli, tak ho o tom měl dotyčný písemně informovat. Tepelský děkan měl společně s planským farářem Václavem napomenout Tepelské, aby poslouchali svého faráře a zejména se nepletli do pohřbů. Pokud by došlo k nějakému napadení, měli ho oba plebáni informovat. Zbytek obsahu se již v zásadě přímo netýká tepelské fary.²⁶⁴⁰

Ani usnesení soudu konzistoře nepřineslo do tepelské farnosti klid, jelikož spor získal záhy na intenzitě do té míry, že se údajně tepelští měšťané vzbouřili a odmítali odvádět

²⁶³⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 120r–121r.

²⁶³⁸ Ibidem, fol. 121r.

²⁶³⁹ Roku 1496 zastával funkci kanovníka a kantora pražské kapituly a kustoda vyšehradského kostela. – J. ERŠIL – J. PRAŽÁK, *Archiv*, s. 149, č. 426.

²⁶⁴⁰ Kromě toho slíbil Blažej, že pohrozí kupci Blažejovi, který měl dorazit, aby vrátil dlužné peníze nebo že ho bude žalovat před panem Jencem. Dále oznámil, že neví, kde je listina od Přemysla Otakara, a slíbil ji hledat. U sebe měl prý jen nový opis, který chtěl ještě nechat zpečetit, a ostatní odevzdal již převorovi. Poté poděkoval za čerstvý sýr a na závěr informoval o tom, že král zamýšlel přijet 21. února 1497. Pokud by se při této příležitosti mělo něco koupit, tak by dal adresátovi včas vědět. – SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 20, list sepsaný před 21. 2. 1496.

desátek klášteru. Vývoj v tomto momentu není zcela jasný, protože výklad v análech se zdá být poněkud zavádějící. Analista Václav Schilling patrně vyvodil na základě nám již neznámých pramenných zdrojů, že příčinou této rebelie byl postoj opata Zikmunda, který prý nechtěl dovolit žádného bratra kromě faráře za kaplana a také připustit více kaplanů než jednoho.²⁶⁴¹ Tento jeho závěr je třeba dát do souvislosti s předchozí jeho interpretací, že v mírových letech měl pod sebou tepelský farář vždy čtyři kaplany, kteří denně sloužili mši. Přitom jak sám farář, tak i kaplani měli být tepelští řeholníci. V době opata Zikmunda měl za války kvůli nedostatku tepelských řeholníků klesat rovněž počet kaplanů. Navíc během reformy klášterní kázně nemohli řeholníci, kteří byli staženi z far, zastávat posty kaplanů. Proto byl tepelský farář, jenž jako jediný z bratrů zůstal při faře, nucen požádat o pomoc chebské františkány a plzeňské dominikány, zda by se neujali míst kaplanů. K tomu ještě připojuje vlastní názor, proč opat Zikmund nenechal po úspěšné reformě žít řeholníky mimo konvent. Domníval se totiž, že to bylo kvůli příkazu krále nebo odporu administrátorů pražského arcibiskupství. Jako doklad pro tento předpoklad opsal list nejmenovaných administrátorů určený rovněž blíže nespecifikovanému papeži, ve kterém ho žádají, aby odvolal v pražské arcidiecézi řeholníky zpět do klášterů z pozic kaplanů, jelikož to v kláštorech podkopávalo řádovou řeholi a morálku. Za zmínku stojí ještě fakt, že u uvedeného opisu není uveden rok.²⁶⁴² Tento výklad je třeba kvůli nejasnostem zevrubně porovnat s dalšími dochovanými prameny a podrobit ho historické kritice. K dispozici je zpráva z roku 1453, kdy byl Mikuláš z Chebu, kazatel v tepelském farním kostele, pohnán tepelským farářem před soud administrátorů kvůli pomlouvání Jindřicha, kaplana v Teplé. Nic však nenasvědčuje tomu, že by některý z nich byl řeholníkem tepelského kláštera.²⁶⁴³ Klíčové je v tomto ohledu také dochované svědectví tachovského oltářníka Mikuláše Ottiligera z Chebu²⁶⁴⁴ z 20. listopadu 1496, které analýzy nereflektují. Vydavatel v něm vypověděl, že byl před 35 lety, tedy patrně kolem roku 1461, přijat tepelským farářem Janem na místo kaplana a kazatele. Zároveň s ním ale přijal plebán také svého kamaráda Jakuba, světského kněze. To přimělo Mikuláše k pátrání u okolních kněží, zda na faře někdy sestavovali kázání zároveň dva kazatelé, což se mu nepotvrdilo. K tomu ještě zmínil starého kněze ze Slezska, jménem Melchior, který působil řadu let před ním, aniž kdy potřeboval

²⁶⁴¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 122r.

²⁶⁴² Ibidem, fol. 121v–122r.

²⁶⁴³ Z jiných zdrojů je znám jistý Mikuláš z Chebu, kazatel v tepelském farním kostele, který byl roku 1453 pohnán tepelským farářem před soud administrátorů kvůli pomlouvání tepelského kaplana v Teplé Jindřicha. – APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, fol. 42v–43r.

²⁶⁴⁴ Patrně se jedná o jinou osobu, než která zastávala post kazatele roku 1453. Pokud by tomu tak nebylo, byla by jeho výpověď nehledě na časové vymezení značně zavádějící.

pomoc od někoho dalšího. Na základě těchto zjištění následně Mikuláš dobrovolně rezignoval.²⁶⁴⁵ Z tohoto pramene jasně vyplývají dvě důležité skutečnosti. V první řadě jde o to, že na pozicích kaplanů nebyli již před nástupem opata Zikmunda tepelští řeholníci. Stejně tak tento list dokazuje, že když se Zikmund ujímal opatské hodnosti, působil při tepelské faře pouze jeden kaplan. Světlo do této problematiky rovněž vnáší výpověď dvou bývalých tepelských měšťanů z 2. prosince 1496, která je svým obsahem nápadně blízká svědectví dvou jankovických poddaných z roku 1492, pojednává totiž rovněž o desátku a kaplanech. Tam, kam jejich paměť sahala, tak tepelský plebán neměl více než dva kaplany, českého a německého. Časem se jejich počet snížil na jednoho a často byl farář dokonce sám. Proto mu jednou obyvatelé pěti vsí nechtěli platit desátek, když neměl českého kazatele. Jeden pamětník prý tvrdil, že by měl mít farář čtyři kaplany, což mělo být také zaznamenáno v městské knize. Ohledně desátku vypověděli, že byl vždy dovážen do kláštera a nikdy nebyl dáván faráři.²⁶⁴⁶ Z uvedených výpovědí tedy vyplývá, že v době, kdy se Zikmund ujímal úřadu, byl pouze jeden kaplan. Kolem roku 1461 se dočasně zvýšil počet kazatelů na dva. Nebylo ale žádnou výjimkou, že mohl být farář bez kaplana, což mohlo vzbuzovat nevoli u některých farníků. Navíc na základě těchto skutečností se jeví problematika obsazování kaplanských míst tepelskými řeholníky ve druhé polovině 15. století jako naprosto neaktuální. Pokud sloužili někdy naráz čtyři premonstráti na postech kaplanů při farním kostele v Teplé, jako že se dá o tom vážně pochybovat, mohlo se tak dít maximálně do počátku 15. století. Diskutabilní je též zmiňovaný list adresovaný papeži, který analista volně začlenil do výkladu o roku 1496. Touto písemností chtěl posílit svoji teorii, proč nemohli řeholníci zastávat místa kaplanů. Dle různých indicií se zdá, že list pochází z jiné doby, než do které ji zasazuje Václav Schilling. Jedním z vodítek, je skutečnost, že analista hovoří o administrátorech. V roce 1496 ale zastávala tento úřad pouze jedna osoba, kterou byl Pavel Pouček.²⁶⁴⁷ Kromě toho svým obsahem zapadá list spíše do počátku 80. let 15. století, kdy bylo aktuální odvolání tepelských řeholníků z far. Naproti tomu pro polovinu 90. let by list ve spojení s tepelským klášterem působil velice nelogicky, když sám analista zaznamenal, že po reformě působil mimo konvent pouze tepelský farář. Po tomto drobném rozboru výkladu v tepelských análech je třeba se vrátit zpět k příčinám rebelie Tepelských. Je tedy možné shrnout, že hlavním motivem či spíše záminkou pro revoltu byl opět počet kaplanů. Měšťané se stále domáhali, aby byli čtyři, stejně jako to stálo v jejich městské knize. Tomu se přirozeně jak plebán, tak

²⁶⁴⁵ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 16, list z 20. 11. 1496.

²⁶⁴⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 284v–285r.

²⁶⁴⁷ V. MACHÁČKOVÁ, *Církevní správa*, s. 238–239.

opat bránili. Kromě představy, že by tak vysoký počet kazatelů v městečku Teplá na konci 15. století byl takřka nesmyslný, odsuzovala požadavek Tepelských k nezdaru jistě i vidina případných výdajů spojených s jejich vydržováním. Svoji roli v tom patrně sehrála také Zikmundova snaha neustoupit vzpurným poddaným, pro které byl počet kaplanů spíše pouhou záminkou, jak se mstít své vrchnosti. Spory mezi farářem, respektive opatem se opět vyhrotily. Mimo to, že zřejmě někteří farníci odmítali platit desátek, tak docházelo rovněž k verbálnímu napadání. Proto 10. října 1496 vydal tepelský děkan a tachovský farář Pavel Porkmendl mandát, ve kterém přikazoval tepelskému faráři Pavlovi, aby vyloučil ze mši svého kazatele a pana Jiřího, a to až do doby, než se spolu usmíří.²⁶⁴⁸

Patrně někdy v této době došlo k propojení kauzy kolem kaplanů s opravdovým zdrojem napětí, které představovalo opevnění městečka Teplá. Celá záležitost se dostala až ke králi Vladislavovi, který pověřil nejvyššího sudího Českého království Půtu z Rýzemberka, nejvyššího sudího královského dvora Jiřího z Dubé a Jindřicha ze Švamberka vyřešením tohoto sporu mezi opatem Zikmundem a tepelskými měšťany. Ubrmanové rozhodli 26. listopadu 1496 v Plzni ve věci jak opevnění, tak kaplanů. Podle jejich výroku měl opat zajišťovat kromě faráře ještě tři kněze tak, aby byli schopni poskytovat česká a německá kázání. Tento stav měl setrvat do doby, než by panovník určil jinak.²⁶⁴⁹ V zásadě se jednalo o kompromis pro obě strany s tím, že opat musel vydržovat napříště o dva kaplany navíc. Pro Tepelské to na rozdíl od otázky opevnění znamenalo alespoň částečné vítězství. Po ukončení sporu byl konečně 14. prosince 1496 od administrátora pražského arcibiskupství oficiálně potvrzen řeholník Pavel do úřadu faráře při kostele sv. Jiljí v Teplé.²⁶⁵⁰ Tento akt dokládá, že druhý bod žaloby Tepelských na bratra Pavla před administrátorem Pavlem z téhož roku měl své opodstatnění. Obviňoval totiž zmíněného plebána, že nebyl ustanoven, a zároveň vznášel pochybnost, že nebyl ani konfirmován.²⁶⁵¹ Definitivní konec nadějí po navýšení stavu kanovníků pro Tepelské znamenalo potvrzení plzeňské úmluvy ohledně kaplanů králem Vladislavem 12. srpna 1497.²⁶⁵²

Další příležitost pro revoltu se tepelským měšťanům naskytla v souvislosti s vydrancováním některých klášterních vsí od cizozemců dne 19. září 1502. Této situace patřičně využili a společně s některými vesničany vpadli do kláštera a obořili se na opata. Kromě řady výčitek, kterými ho zahrnuli, po něm a konventu požadovali, aby z městečka

²⁶⁴⁸ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 18, list z 10. 10. 1496.

²⁶⁴⁹ *CIM IV/2*, s. 125, č. 401.

²⁶⁵⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L218, list ze 14. 12. 1496 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L218/charter> [cit. 15. 9. 2015].

²⁶⁵¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 121r.

²⁶⁵² *CIM IV/2*, s. 126, č. 401.

odvolal faráře a zajistil mu ochranu. Jistý Kašpar se totiž nechal slyšet, že pokud nebude plebán odklizen, tak mu zapálí dům. Přitom hrozili, že v případě požáru ve městě by vymáhali náhradu způsobených škod na farářích.²⁶⁵³ Z toho se dá usuzovat, že vztahy Tepelských jak k opatu, tak k farářům byly stále napjaté. Není zřejmé, zda se toto odehrálo již za faráře Jana, který je poprvé doložen až v roce 1503 a který je zřejmě totožný s Janem Fröstlem zmiňovaným roku 1507.²⁶⁵⁴ Za něho se pokusil narovnat pošramocené vztahy mezi opatem Zikmundem a konventem na jedné straně a tepelskými měšťany na straně druhé nejvyšší kancléř Českého království Albrecht z Kolovrat a na Libštejně, když vydal 7. listopadu 1503 smlouvu. V ní bylo rovněž pojednáno i o otázkách týkajících se tepelské fary. Opat s konventem měli zajišťovat při farnosti plebána z tepelských řeholníků a tři kaplany, přičemž všichni měli umět kázat česky i německy. Kromě toho měli dávat stravu školnímu mistrovi a prebendu sukcentorovi. Dále faráře, kterého by uvedli a kterému by propůjčili duchovní správu, měli vydržovat. Naproti tomu kaplany měli platit tepelští měšťané, kteří z toho měli skládat účty opatovi a konventu.²⁶⁵⁵ Následně obsah narovnání vydal opat Zikmund spolu s konventem formou privilegia určeného Tepelským,²⁶⁵⁶ které již 8. listopadu 1503 potvrdil král Vladislav.²⁶⁵⁷ Tato verze narovnání představuje z hlediska problematiky kaplanů vítězství kláštera, jelikož financování relativně vyššího počtu kaplanů přešlo na tepelské měšťany, pro které tak ztratil zápis v jejich městské knize ohledně čtyř kaplanů jistě na atraktivitě. K úplnému zklidnění napětí to opět nevedlo a za následujícího vikáře, kterým byl tepelský profes Jan Colberger, se roku 1510 rozhořel spor nanovo. Jablkem sváru se pro změnu stala štóla a jako arbitr se uplatnil žatecký arcijáhen Jošt.²⁶⁵⁸

Přehled vývoje tepelské fary v době opata Zikmunda ukázal, že i když byla v rámci klášterních patronátů stále nejdůležitější, tak její význam v rámci děkanátu postupně klesal na úkor Plané a Tachova. Během války se fara v pramenech téměř nevyskytovala. Zato v 80. letech zažila díky bratru Jiljímu a založení růžencového bratrstva dočasný vzestup. Ten ale již od první poloviny 90. let začal brzdit spor o kaplany mezi Tepelskými a jejich farářem, respektive opatem, který postupně získával na intenzitě, až dočasně zastínil všechno ostatní dění ve farnosti. K zamyšlení stojí skutečnost, že důvod sporu byl v zásadě uměle vytvořen. Proto ani nepřekvapí, že roku 1650 uvedl tehdejší tepelský opat v rámci akce sepisování

²⁶⁵³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 124v.

²⁶⁵⁴ Ibidem, fol. 274r a 132r.

²⁶⁵⁵ *CIM IV/3*, s. 64, č. 689.

²⁶⁵⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 274r–v.

²⁶⁵⁷ *CIM IV/3*, s. 65–67, č. 690.

²⁶⁵⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 136v–137v.

poddaných podle víry u fary v Teplé, že byla obsazena jedním farářem a kaplanem.²⁶⁵⁹ Jinak pro doplnění, tepelská fara nebyla v rámci klášterství jediná, při které působilo pomocné duchovenstvo (v případě tepelského kostela kaplani, kazatelé a oltářníci). V první řadě je třeba uvést farní kostel v Úterý, při kterém je doložena kromě místa oltářníka oltáře sv. Mikuláše i pozice kaplana.²⁶⁶⁰ Kolem poloviny století je také zmíněn vikář vidžinského kostela.²⁶⁶¹ Naproti tomu v roce 1482 si Trpístští mimo jiné ztěžovali, že jim pernarecký farář Jan nevydržuje střídníka a navíc, že od nich vyžaduje na něho peníze.²⁶⁶²

²⁶⁵⁹ *Soupis poddaných*, s. 573.

²⁶⁶⁰ Potom, co úterští měšťané zřídili roku 1445 oltář sv. Mikuláše, svěřili ho katolickému klerikovi známému pod iniciálou J. (APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, listek za fol. 76v). O 10 let později měl úterský farář uvést na místo oltářníka sv. Mikuláše, uvolněného smrtí Ondřeje, Hermana, kněze mohučské diecéze, prezentovaného rychtářem, purkmistrem a radními města Úterý (ibidem, fol. 44r). Roku 1458 získal kaplanství v Úterý světský kněz Jan z Lokte (ibidem, fol. 61v). Snad někdy kolem roku 1456 měl tepelský děkan Matěj zrušit Janovi z Jamné konfirmaci ke kaplanství či oltáři v Úterý (ibidem, fol. 46r).

²⁶⁶¹ Ibidem, fol. 79v.

²⁶⁶² APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-6, pag. 243.

4.3.7. Vztah mezi farní správou a správou kanonie

Úkolem této podkapitoly je pokus o zmapování vztahů mezi farní správou a správou kanonie, a to jak sériových, tak paralelních. Stranou zajisté nezůstanou ani vztahy mezi jednotlivými farami z hlediska personálního. Na základě výsledků by pak mělo následovat zhodnocení role farní služby v rámci kariérního postupu řeholníků a stanovení případné hierarchie mezi jednotlivými farami, na kterých řeholníci působili. Kvůli akutnímu nedostatku dostupného srovnávacího materiálu pro druhou polovinu 15. století a počátek 16. století nebude vůbec na škodu využít relativně bohatá data zejména z konfirmačních knih druhé poloviny 14. století a části první poloviny století následujícího.

Otázka paralelního propojení funkce faráře s nějakým klášterním úřadem je poněkud problematická, jelikož se dá v pramenech obtížně sledovat a dokladů je všeho všudy jen několik. Pro 14. století je znám jeden související s chotěšovským farářem Janem, který zastával při svém konfirmování počátkem listopadu 1371 již funkci chotěšovského převora.²⁶⁶³ Stejné propojení se objevuje ještě kolem roku 1454 v osobě řeholníka Jana, který v roce 1460 svědčil jako již bývalý farář v Chotěšově a chotěšovský převor mimo jiné o volbě chotěšovského probošta Jiřího v roce 1454.²⁶⁶⁴ V notářském instrumentu, ve kterém žádají převorka Dorota spolu s konventem chotěšovského kláštera tepelského opata Václava o potvrzení volby Jiřího z Tachova proboštem, pak opravdu figuruje plebán farního kostela v Chotěšově Jan.²⁶⁶⁵ Kombinace s hodností chotěšovského převora je doložena ještě jednou, ale tentokrát v propojení s farářem v Horních Sekýřanech Václavem.²⁶⁶⁶ Zde se ale vkrádá stín pochybností s ohledem na relativně větší vzdálenost mezi chotěšovským klášterem a Horními Sekýřany, která činí přibližně 6 km. Za těchto okolností by byl přímý výkon jedné či druhé funkce poněkud komplikovaný. V zásadě se nabízí dvě varianty vysvětlení. Václav mohl mít kaplana, který mu vypomáhal s duchovní správou v Sekýřanech. Druhé řešení by se mohlo skrývat ve stavu dochování pramene. Jedná se totiž o opis listiny zahrnutý do tepelských análů, přičemž hledaný údaj je součástí intitulace („..., *Wenceslaus, plebanus de Sekyrzan, prior totusque conventus* ...“).²⁶⁶⁷ Nelze tedy vyloučit, že při opisování mohlo vypadnout jméno převora, jehož úřad by se tak přičlenil k předcházejícímu hodnostáři v intitulaci, kterým byl právě sekýřanský plebán Václav. Tuto hypotézu lze snad brát jako

²⁶⁶³ LC II, s. 62.

²⁶⁶⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L144, list z 5. 1. 1460 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L144/charter> [cit. 15. 9. 2015].

²⁶⁶⁵ NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2196, listina z 29. 9. 1454 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2196/charter> [cit. 15. 9. 2015].

²⁶⁶⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 51r.

²⁶⁶⁷ Ibidem, fol. 51r.

méně pravděpodobnou. V případě správného zaznamenání intitulace se dá předpokládat, že propojení těchto funkcí v jedné osobě nebylo příliš časté. Zatím se jednalo pouze o kombinace far s patronátním právem chotěšovského probošta. V rámci tepelských patronátů se zřejmě jednalo o spíše výjimečný jev. Známy doklad je pouze jediný u tepelského faráře Čenka, který měl být v roce 1439 zároveň nemocníkem.²⁶⁶⁸ Diskutabilní je případ Jana Klíčnicka, který zemřel roku 1415 při spravování vidčínské fary.²⁶⁶⁹ Zde se ale patrně jedná spíše o přízvisko, snad získané při předchozím působení v klášteře, než o aktuální výkon úřadu v kanonii. Z období let 1459 až 1506 existují pouze mimořádné doklady. Jedním z nich je příklad řeholníka Eliáše Čecha, který byl v letech 1459–1464 farářem v Liticích.²⁶⁷⁰ Zároveň je ale v roce 1461 zmiňován jako tepelský převor.²⁶⁷¹ V tomto případě se dá předpokládat, že bratr Eliáš duchovní správu v litické farnosti osobně příliš nevykonával.²⁶⁷² Zcela nestandardní situaci představuje správa chotěšovského kláštera tepelským plebánem Habartem v letech 1466 a 1467.²⁶⁷³ Lze tedy shrnout, že funkční propojování s klášterní správou bylo zřejmě výjimečné a omezovalo se pouze na fary v blízkosti tepelského a chotěšovského kláštera – Teplá a Chotěšov. U chotěšovského faráře patrně existovala tendence k provázání s chotěšovským převorem. V případě tepelského plebána takové doklady chybí, jelikož spojení s nemocníkem bylo zřejmě výjimkou. Případ bratra Eliáše byl pravděpodobně spíše atypický.

Před přistoupením k řešení dalších problémů, které byly výše nastíněny, bude dobré se zaměřit na jednotlivé důvody změn farářů zejména v konfirmačních knihách a jejich zastoupení. Motivy obměny správce fary mohly být v zásadě čtyři: zvolení prelátem, přechod na jinou faru, pouhá rezignace bez známé náhrady a smrt. Celkově se podařilo doložit 58 případů ukončení správy fary tepelským či „chotěšovským“ řeholníkem, z toho 33 se týkalo tepelských patronátů, 18 chotěšovských a sedm okolních far cizích patronů. Procentuální zastoupení jednotlivých příčin je jak u tepelských patronátů, tak chotěšovských relativně podobné. V případě tepelských je na prvním místě co do množství smrt se 45,5 %, následovaná rezignací s 33,3 %, přechodem na jinou faru s pouhými 12,1 %. Nejméně pak má

²⁶⁶⁸ Zdrojem je opět intitulace listiny. – *CIM IV/1*, s. 381, č. 270.

²⁶⁶⁹ *LC VII*, s. 170.

²⁶⁷⁰ P. R. POKORNÝ, *Knihovna*, s. 131 a NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2207, listina z 22. 11. 1464 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2207/charter> [cit. 15. 9. 2015].

²⁶⁷¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L147, list z 28. 6. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOA/TeplaOPraem/L147/charter> [cit. 15. 9. 2015].

²⁶⁷² Na to poukazuje i situace v roce 1463, kdy přestoupil do premonstrátské kapituly v Litomyšli, která sídlila ve Svitavách, a nadále si ponechal faru v Liticích. – P. R. POKORNÝ, *Knihovna*, s. 131.

²⁶⁷³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 79v–80r a 83r–v.

přirozeně zvolení prelátem, které činí 9,1 %. U chotěšovských patronátů vede rezignace s 38,9 %, přičemž smrt je hned na druhém místě s 33,3 %. Zbývající dvě pořadí jsou již stejná: přechod jinam 16,7 % a zvolení prelátem 11,1 %. Odlišné je to ale u cizích far, kde se smrt vůbec neobjevuje. Na prvním místě jsou rezignace a přechod na jinou faru po 42,9 %. V jednom případě je doloženo zvolení prelátem, což představuje 14,3 %. Při celkovém shrnutí mají prvenství smrt s rezignací, které jsou zastoupeny po 36,2 %. Na druhém místě je přechod na jinou faru se 17,2 % a na posledním pak zvolení prelátem s 10,3 %. Z této statistiky vyplývá, že převažovala praxe povolávání řeholníků zpět do konventu, jakmile ukončili svoji službu při faře. Pouze v méně případech přecházeli na jiné fary. Zároveň ale velká část řeholníků při farách dožila. To se týká všech relevantních tepelských patronátů (Teplá, Úterý, Pernarec, Ovesné Kladruby, Hroznětín a Vidžín) a z chotěšovských pouze Chotěšova a Dobřan. Naproti tomu fary cizích patronů nesloužily pro dožití a premonstráti tam působili patrně kratší dobu. Řeholníci rovněž relativně často přecházeli z far na prelatury. Celkově je sice zastoupení zvolení prelátem až na předposledním místě, ale třeba vzít v úvahu, že se úřad opata či probošta neobsazoval příliš často. Jedná se úhrnem o šest případů. Chotěšovskými probošty se stali patrně roku 1354 tepelský farář Jan,²⁶⁷⁴ roku 1416 sekýřanský plebán Hynek²⁶⁷⁵ a roku 1429 pernarecký farář Václav.²⁶⁷⁶ U tepelských opatů jsou zachyceny tři doklady: zřejmě roku 1356 hroznětínský farář Eiring,²⁶⁷⁷ 1381 pravděpodobně chotěšovský plebán Liphard²⁶⁷⁸ a 1415 měčínský farář Racek.²⁶⁷⁹ Taková byla situace zhruba do poloviny 30. let 15. století. Pro druhou polovinu 15. století je vytvoření obdobné statistiky nemožné, jelikož kvůli několika málo zmínkám, které nejsou navíc reprezentativní, by byly výsledky značně zavádějící.

Přestupování mezi farami do poloviny 30. let působí relativně nesystematicky. S ohledem na výši odváděných papežských desátků se dá předpokládat, že nejprestižnější byla správa chotěšovské a tepelské fary.²⁶⁸⁰ Významem se k nim patrně řadila i fara v Dobřanech, pokud se dá soudit z osudů následujících tří vybraných řeholníků. Prvním je

²⁶⁷⁴ *MVB II*, s. 347, č. 874. – Zde zmíněno propojení bez datace. Poprvé je probošt Jan doložen v listině z roku 1354. – *RBM V*, s. 818, č. 1862.

²⁶⁷⁵ *LC VII*, s. 200.

²⁶⁷⁶ *LC VIII-X*, s. 152.

²⁶⁷⁷ *LC I/I*, s. 44.

²⁶⁷⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 42v. Existenci tohoto opata je však nejistá. Bezpečně doložen je opat stejného jména k roku 1293 (*RBM II*, s. 698, č. 1625). Chotěšovské i tepelské nekrologium však uvádí pouze jediného opata tohoto jména. – B. GRASSL (ed.), *Das älteste Totenbuch*, s. 8 (leden 12.) a NK, Teplá Ms. D 33, listopad 29.

²⁶⁷⁹ *LC VII*, s. 149.

²⁶⁸⁰ Ty totiž platily nejvíce: Chotěšov 40 grošů za půl roku a Teplá 39 grošů. – V. V. TOMEK (ed.), *Registra*, s. 72 a 89.

bratr Lev, který vystřídal postupně tyto pozice: farář v Dobřanech (1390–1394)²⁶⁸¹ a následně v Chotěšově (1394–1400),²⁶⁸² kde také zemřel. Je možné, že předtím byl ještě plebánem v Chotěšově (1371–1376),²⁶⁸³ zde ale není jisté, že se jedná o totožného řeholníka. Druhým je bratr Hněvka, který spravoval tepelskou faru (1386–1405),²⁶⁸⁴ z níž přešel do Dobřan (1405–1408),²⁶⁸⁵ kde zůstal až do své smrti. Posledním řeholníkem je Oldřich, o kterém víme s jistotou, že po sobě vystřídal tři farnosti. Byly to Chotěšov (1392–1394),²⁶⁸⁶ Dobřany (1394–1405)²⁶⁸⁷ a naposled Teplá (1405–1427),²⁶⁸⁸ kde působil až do konce svých dnů. Tyto tři příklady jsou mimo jiné výjimečné tím, že je na nich možné sledovat samotný závěr kariéry daných řeholníků. Lze předpokládat, že na farách působily dvě skupiny profesů. Jedni sloužili ve farní správě jen omezenou dobu, po kterou měli získávat zkušenosti. Ti pobývali především na méně významnějších farách. Po několika letech rezignovali a vrátili se zpět do konventu. Druhou skupinu pak představovali řeholníci, kteří byli vybráni pro dlouhodobé působení ve farní správě, ve které dělali svým způsobem kariéru. Začínali se správou těch méně významných a postupovali k těm prestižnějším. Z doby opata Zikmunda je možné doložit dva řeholníky, které by bylo možné označit za profesionální plebány. Jednalo se o bratra Habarta, který vystřídal přinejmenším tři fary, litickou (1457–1458),²⁶⁸⁹ tepelskou (1466–1467)²⁶⁹⁰ a chotěšovskou (1469–1473).²⁶⁹¹ Druhým řeholníkem nebyl nikdo jiný než známý Jiljí Rumpold z Tachova, který prošel správou fary v Pernarci (1464–1467),²⁶⁹² Chotěšově (1473–1480)²⁶⁹³ a Teplé (1483–1489)²⁶⁹⁴. Z jejich postupu se dá usuzovat, že fary v Chotěšově a Teplé si udržely své postavení. Dobřany byly patrně v tomto ohledu nahrazeny Liticemi.

Pro sledování sériového provázání správy kanonie s farní správou nejsou prameny příliš přívětivé. Výjimku představují do jisté míry pouze osudy některých prelátů předtím, než se ujali nevyššího úřadu v rámci kanonie. U běžných řeholních úřadů je možné prokázat

²⁶⁸¹ *LC III-IV*, s. 220 a *LC V*, s. 181.

²⁶⁸² *LC V*, s. 181 a *LC VI*, s. 22.

²⁶⁸³ *LC II*, s. 62 a *LC III-IV*, s. 53.

²⁶⁸⁴ *LC III-IV*, s. 177 a *LC VI*, s. 157.

²⁶⁸⁵ *LC VI*, s. 157 a 234.

²⁶⁸⁶ *LC V*, s. 113 a 181.

²⁶⁸⁷ *LC V*, s. 181 a *LC VI*, s. 157.

²⁶⁸⁸ *LC VI*, s. 157 a *LC VIII-X*, s. 130.

²⁶⁸⁹ *LC VIII-X*, s. 264–265 a K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.

²⁶⁹⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 81v a 83r.

²⁶⁹¹ Ibidem, fol. 95r a 98v–99r.

²⁶⁹² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L156, listina z 11. 10. 1464 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L156/charter> [cit. 15. 9. 2015] a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 319r.

²⁶⁹³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 98v–99r a APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. XCVIII, list za fol. 37.

²⁶⁹⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 111r a SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3107/1, list z 12. 2. 1489.

propojení jen výjimečně. Podařilo se to v případě řeholníka Jana Slavíka, který je postupně doložen hned v několika různých funkcích: 1399 jako komorník tepelského kláštera,²⁶⁹⁵ mezi léty 1408 a 1413 jako farář v Erpužicích²⁶⁹⁶ a nakonec v letech 1420 až 1442 jako klíčník tepelského kláštera.²⁶⁹⁷ Dále jsou k dispozici informace o bratrovi Janu Čeňkovi, který roku 1420 vystupoval jako tepelský nemocník.²⁶⁹⁸ V roce 1433 se opět objevil u příležitosti výměny vidžínské fary za tepelskou.²⁶⁹⁹ Tu spravoval ještě v roce 1439, kdy zároveň vystupoval opět jako tepelský nemocník.²⁷⁰⁰ Roku 1442 je zmiňován již pouze jako nemocník.²⁷⁰¹ Svoji kariéru završil jako tepelský opat, kterým byl zvolen roku 1444.²⁷⁰² Třetím příkladem je Václav Smolík, který roku 1420 zastával úřad komorníka.²⁷⁰³ Roku 1425 byl ustanoven k faře v Ovesných Kladrubech řeholník Václav, zvaný Smolka.²⁷⁰⁴ Patrně se v tomto případě jedná o jednu a tutéž osobu. O dva roky později přešel nejmenovaný plebán z Ovesných Kladrub na tepelskou faru.²⁷⁰⁵ Také již několikrát zmiňovaný Jiljí Rumpold se zapojil do správních struktur kanonie. Ve výběrovém seznamu členů růžencového bratrstva je uveden jako „*monasterii Teplensis professus et prior, loci huius parochus et almae confraternitatis praeses*“.²⁷⁰⁶ Jediný známý převor ve druhé polovině 15. století jménem Jiljí je doložen v letech 1458 a 1459,²⁷⁰⁷ přičemž roku 1457 byl ještě podpřevor.²⁷⁰⁸ Je pravděpodobné, že tato osoba je totožná s Jiljím Rumpoldem. Nelze ale vyloučit, že se Rumpold stal převorem i později. Typickým příkladem je rovněž sám opat Zikmund Hausmann, který je poprvé doložen jako převor, a to v letech 1453 až 1457.²⁷⁰⁹ Následně spravoval faru v Chotěšově (1458–1459),²⁷¹⁰ dokud nebyl zvolen tepelským opatem. Pro

²⁶⁹⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 46v.

²⁶⁹⁶ SA VI, s. 324, č. 527 a LC VII, s. 85.

²⁶⁹⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter?> [cit. 15. 9. 2015] a L122, listina z 21. 10. 1442 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter> [cit. 15. 9. 2015].

²⁶⁹⁸ Ibidem, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter?> [cit. 15. 9. 2015].

²⁶⁹⁹ LC VIII-X, s. 186.

²⁷⁰⁰ CIM IV/I, s. 381, č. 270.

²⁷⁰¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L122, listina z 21. 10. 1442 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter> [cit. 15. 9. 2015].

²⁷⁰² NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 57r.

²⁷⁰³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter?> [cit. 15. 9. 2015].

²⁷⁰⁴ LC VIII-X, s. 101.

²⁷⁰⁵ Ibidem, s. 130.

²⁷⁰⁶ H. PÁTKOVÁ, *Honoratiores*, s. 258.

²⁷⁰⁷ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L140, listina z 11. 9. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L140/charter> [cit. 15. 9. 2015].

²⁷⁰⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 57v.

²⁷⁰⁹ AČ VII, s. 655, č. 78 a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 57v.

²⁷¹⁰ AČ VII, s. 659, č. 85 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L136, listina z 6. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L136/charter> [cit. 15. 9. 2015].

komplexní náhled je třeba ještě zmapovat také u ostatních prelátů, zda se nějakým způsobem před nástupem do svého úřadu zapojili do farní správy. Nejprve, jak tomu bylo u tepelských opatů. První informace jsou k dispozici až k opatovi Eiringovi (1356–1365),²⁷¹¹ který byl do roku 1356 plebánem v Hroznětíně.²⁷¹² U Eiringova nástupce Heřmana (1365–1378)²⁷¹³ se dá předpokládat, že byl farářem v Úterý (do 1363).²⁷¹⁴ Jeho záhadný nástupce Liphard²⁷¹⁵ přišel do úřadu přímo z chotěšovské fary.²⁷¹⁶ Další, ke komu existují zprávy, je až opat Racek (1415–1444).²⁷¹⁷ Ten předtím působil v Měčíně (do 1415) a možná i v Bělé (do 1407).²⁷¹⁸ Výše zmíněný opat Jan Čeněk (1444–1449)²⁷¹⁹ vystřídal fary ve Vidžíně (do 1433) a v Teplé (1433–přinejmenším 1439).²⁷²⁰ Po něm nastoupil Václav (1449–1454),²⁷²¹ který měl patrně zkušenosti se správou fary v Horních Sekýřanech (1416–1437).²⁷²² Nelze vyloučit ani působení v Hroznětíně (od 1411).²⁷²³ Poněkud jiná situace je u opata Albrechta (1455–1458).²⁷²⁴ K němu nejsou informace k předchozímu působení, ale naopak k době po jeho rezignaci. Stal se totiž farářem v Křivcích (1460–1467).²⁷²⁵ U opata Zikmunda Hausmanna (1459–1506) bylo již řečeno, že působil při faře v Chotěšově (1458–1459).²⁷²⁶ Jeho nástupce Jan Fröstl (1507–1509)²⁷²⁷ předtím prošel tepelskou farou (1503–1507).²⁷²⁸ Zprávy o zkušenostech chotěšovských proboštů s farní správou byly v zásadě již výše nastíněny. Doksanský probošt Jan Cziprer (1508–1517),²⁷²⁹ který pocházel z tepelského konventu, je doložen k roku 1493 jako plebán v Teplé.²⁷³⁰

Rozbor tedy ukázal, že provázanost mezi farní správou a správou kanonie byla běžná. Probíhala ale spíše v sériovém vztahu než v paralelním. V zásadě se dá říct, že představovala součást jistého systému „vzdělávání“ členů konventu. Řeholníci se nejdřív seznamovali

²⁷¹¹ LC I/1, s. 44 a LC I/2, s. 59.

²⁷¹² LC I/1, s. 44.

²⁷¹³ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385.

²⁷¹⁴ LC I/2, s. 12.

²⁷¹⁵ V rámci N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385 není uveden.

²⁷¹⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 42v.

²⁷¹⁷ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385.

²⁷¹⁸ LC VII, s. 149 a LC VI, s. 211.

²⁷¹⁹ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385.

²⁷²⁰ LC VIII-X, s. 186 a CIM IV/I, s. 381, č. 270.

²⁷²¹ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385.

²⁷²² LC VII, s. 200 a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 51r. – To platí za předpokladu, že v roce 1437 byl Václav jak tepelským převorem, tak farářem v Sekýřanech.

²⁷²³ LC VII, s. 30.

²⁷²⁴ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385.

²⁷²⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 66r a AČ VI, s. 121, č. 12.

²⁷²⁶ AČ VII, s. 659, č. 85 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L136, listina z 6. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L136/charter> [cit. 15. 9. 2015].

²⁷²⁷ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385.

²⁷²⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 274r a 132r.

²⁷²⁹ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 348.

²⁷³⁰ M. BÄUMLOVÁ, *Tisky*, s. 150.

s úřady v rámci kláštera. Teprve poté se ujímali správy far. To by znamenalo, že během vykonávání klášterních úřadů si řeholníci nejprve osvojovali život v kanonii, kdežto v rámci farní správy potom získávali i praktické zkušenosti jednání s vnějším světem. Ty byly konec konců nezbytné pro zastávání úřadu opata či probošta. Proto je nanejvýš pravděpodobné, že tepelským opatem se mohli stát pouze ti řeholníci, kteří prošli farní správou. Z počátku bylo zřejmě jedno, jaké to byly fary. Během 15. století se v tomto ohledu ale začaly preferovat převážně fary v Teplé a Chotěšově. Jinak řeholníci, kteří se vraceli z far zpět do konventu, se mohli jistě opět zapojovat do správy kanonie.

4.3.8. *Spor o desátky v rámci pernarecké farnosti*

V administrátorských aktech je zachycen jeden pro farní správu důležitý soudní proces před konzistoří, který proběhl v první čtvrtině roku 1482. Týkal se totiž placení desátků v rámci pernarecké farnosti. Přitom přináší řadu zajímavých poznatků, a je proto vhodné zde věnovat tomuto případu větší pozornost. Před soudem proti sobě stáli Jan z Gutštejna a na Trpístech, který zastupoval své poddané ze vsi Trpísty, a pernarecký plebán Jan.²⁷³¹

Farář vznesl následující desetibodovou žalobu. Za prvé, poddaní Jana z Gutštejna mu jako jediní z farnosti dlužili peníze za desátek, které mu dal mistr Václav, planský děkan. Podle smlouvy to činilo čtyři groše na osobu. Za druhé, podle smlouvy s ním uzavřené mu dlužili od doby, kdy se ujal kostela, po jedné slepici. Za třetí, trpístský rychtář a jeho syn mu zcizili z desátku, který byl u nich složený, čtyři kbelce ovsa a tři ječmene. Za čtvrté, dále mu zadrželi dvojí celý desátek, který čítal z každé země po kbelci žita, ječmene a ovsa. Na to s nimi měl rovněž uzavřenou smlouvu. Za páté, nezaplatili mu troje dýmné, které musel nakonec zaplatit ze svého. Za šesté, dlužili mu sýry a vejce za předchozí rok. Za sedmé, sám Jan z Gutštejna mu nezaplatil jeden desátek. Za osmé, rychtář Vrabec držel několik let kostelní krávu, aniž by za ni platil. Za deváté, podle smlouvy mu měli pokrýt dům, ale nestalo se tak. A za desáté, laik Nevhod, který držel dva lány, platil pouze z jednoho.²⁷³²

Na to reagoval Jan z Gutštejna též řadou obvinění vůči pernareckému faráři. Za prvé, křivě je obvinil ohledně neplacení desátků a dýmného. Za druhé, nechtěl zpovídat těhotné ženy před porodem, přičemž jedna žena z Trpíst zemřela i s dítětem. Za třetí, chodil k nim na koledu a nutil je dát mu za každého peníz, což předchozí faráři nedělali. Za čtvrté, za každý křest chtěl napřed bílý groš a od kmotrů zvlášť ofěru. Za páté, odmítal jim doma světit velikonoční věci. Za šesté, měl vydržovat střídníka, což nečinil, přesto ale na něho od nich vybíral peníze. A za sedmé, hanil je při kázání a jejich děti nechal vyvést z kostela, aniž by se nějak provinily. Kromě toho měl zakázat okolním farářům, aby jim poskytovali duchovní správu.²⁷³³

Jan z Gutštejna předvedl jako svědky dva své poddané ze vsi Trpísty, z nichž se jeden jmenoval Nevhod. Podle jejich výpovědi měli platit desátek v menší míře. Kromě toho faráři u soudu vyhrožovali, nadávali mu a chtěli ho dokonce udeřit. Naproti tomu farář Jan měl o poznání více svědků, jejichž svědectví bylo písemné a kterými byli jednak nižší šlechtici Zdebor z Prachomet a na Krukanicích, Jindřich Vlček z Příčiny a v Tisvicích a Linhart

²⁷³¹ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-6, pag. 243. Mařík chybně chápe Jana z Trpíst jako patrona „bernartického“ farního kostela (A. MAŘÍK, *Odras činnosti*, s. 184).

²⁷³² Ibidem, pag. 244.

²⁷³³ Ibidem, pag. 243.

z Hrádku, ale hlavně zástupci jednotlivých obcí nacházejících se v pernarecké farnosti vyjma Trpíst. Jmenovitě se jednalo o rychtáře, konšely a celou obec vsi Pernarce a Čerňovic, rychtáře se všemi sousedy ze vsi Rozněvic a celou obec vsi Málkovic. Podle nich nezanedbal farář jakoukoli svátost u ženy, dítěte či kohokoli jiného. Dále vypověděli, že Jan z Gutštejna a jeho poddaní z Trpíst činili bezpráví plebánovi a kostelu, když se nechtěli držet jejich zvyku a chtěli platit menší míru než všichni ostatní, přičemž šesti předchozím farářům platili stejně jako ostatní. K tomu ještě potvrdili, že Trpístští neplatili také dýmné.²⁷³⁴

Kromě toho obvinil farář Jan před soudem konzistoře jednoho svědka protistrany, že odmítal desátek. Dotyčný na to odpověděl, že nikdy neodmítal platit. Poté ale váhal a připustil, že tak mohl činit jeho syn. Kromě toho také popřel, že by farář přijal od jeho syna osm grošů za zpověď. Sám plebán pak popřel, že by zanedbal zpověď u těhotné ženy, což Jan z Gutštejna přijal.²⁷³⁵

Nakonec vynesli administrátoři pražského arcibiskupství Jan z Kolovrat a Václav z Plané rozsudek. Podle něho měli Jan Trpístský a obyvatelé Trpíst povinnost jednotně platit desátky stejně jako obyvatelé farnosti z jiných vsí. Naproti tomu měl farář Jan vybírat pouze tradiční poplatky a nezavádět žádné nové.²⁷³⁶

Ze zaznamenaného průběhu soudního jednání vysvítá několik zajímavých informací vypovídajících o pernarecké farnosti. Kromě již zmíněného jejího vymezení se jedná zejména o výši desátku, na jehož vybrání se s největší pravděpodobností podíleli místní rychtáři, kteří soustřeďovali desátky ze svého obvodu a poté je předávali farářům. Z plebánovy žaloby rovněž vyplývá, že existovaly zádušní krávy, které byly pronajímány, což tehdy představovalo běžnou praxi. Lze rovněž odvodit, že si farář nevydržoval střídníka. To ale není s ohledem na význam pernareckého kostela a velikost farnosti nic překvapivého.

Pokud je možné usuzovat z dostupných informací, tak byl v tomto sporu v právu pernarecký farář Jan. Je možné, že obyvatelé Trpíst neplatili desátek z popudu své vrchnosti, Jana z Gutštejna. Ten byl poněkud kontroverzní osobou a pro klášter představoval poměrně problematického souseda, který vyvolával konflikty. Nejednou se totiž pokusil přivlastnit si území klášterství, jak ukazují dva zaznamenané hraniční spory mezi klášterem a Janem z Gutštejna. První se vedl roku 1486 o území u Trstěnic a druhý roku 1487 o hranici u Trpíst,

²⁷³⁴ Ibidem, pag. 245.

²⁷³⁵ Ibidem, pag. 245.

²⁷³⁶ Ibidem, pag. 246.

přičemž v obou případech se ukázaly nároky šlechtice jako neoprávněné.²⁷³⁷ V obdobném duchu proběhla blíže nedatovaná rozepře mezi tepelským prelátem a konfliktním sousedem, který nechal vést vodu z potoka nacházejícího se na území kláštera u Krukanic.²⁷³⁸ Je pravděpodobné, že nebude daleko od pravdy, když bude tento spor zasazen rovněž do 80. let 15. století.

²⁷³⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 268v–271r a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L205, pag. 14–15, opis listiny ze 7. 11. 1486 a 15–16, opis listiny z 13. 3. 1487 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 15. 9. 2015].

²⁷³⁸ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 83v–84r.

4.4. Klášter Teplá jako součást královské komory

4.4.1. Tepelská kanonie a čeští králové

Tepelská kanonie byla sice založena již koncem 12. století velmožem Hroznatou, ale patrně ještě během jeho života, roku 1213, přešly zakladatelské pravomoci na českého krále.²⁷³⁹ Teplá se tak od té doby řadila mezi zeměpanské kláštery.

4.4.1.1. Jiří z Poděbrad

V březnu 1459 byl zvolen nový tepelský opat Zikmund, tedy zhruba rok poté, co na královský trůn usedl Jiří z Poděbrad. Nový prelát se snažil v první řadě získat královské potvrzení klášterního majetku, čehož dosáhl již v listopadu 1459, kdy se mu také podařilo vyjednat pro klášterní městečko Úterý udělení výročního trhu.²⁷⁴⁰ Na jeho přímlovu obdrželo toto městečko ještě další výroční trh v červnu následujícího roku.²⁷⁴¹ Naproti tomu městečko Teplá dosáhlo panovníkova potvrzení všech svých privilegií v říjnu 1460 pouze na základě vlastní iniciativy bez přímlovu vrchnosti,²⁷⁴² což předznamenávalo blížící se problémy. V zájmu panovníka byla totiž podpora hospodářského rozvoje poddanských měst královských klášterů stejně jako ochrana majetku kanonie. Proto v roce 1461 nařídil Volfštejnům na Třebli, aby vrátili tepelskému klášteru osm poddanských dvorů ve vsi Ostrovce, což se také stalo.²⁷⁴³ Nejednou zřejmě završoval i rozepře mezi klášterní vrchností a jejími poddanými, jako tomu bylo například v případě klášter versus Tepelští, kdy měšťanům král Jiří nařídil, aby vymazali záznam z jejich městské knihy, který byl namířený proti opatovi a konventu.²⁷⁴⁴ Tento panovník rovněž aktivně zasahoval do sporů mezi tepelským opatem a chotěšovským proboštem. Když opat Zikmund exkomunikoval 12. listopadu 1464 chotěšovského probošta Jiřího kvůli jeho vzdoru,²⁷⁴⁵ obrátil se exkomunikovaný na panovníka, který již 23. listopadu napsal tepelskému opatovi. Rozhodl totiž, aby záležitost prošetřili premonstrátsí preláti, přičemž pohrozil, že pokud by se tak nestalo, ujal by se toho sám. Dále požadoval po

²⁷³⁹ P. KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata*, s. 203. Květoslava Haubertová a Jaroslav Čechura předpokládají, že se tak stalo až po smrti zakladatele. – K. HAUBERTOVÁ, *O nejstarších tepelských listinách*, s. 17 a J. ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby*, s. 211.

²⁷⁴⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L142, listina z 2. 11. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter> [cit. 20. 11. 2015] a I. H. PICHLER (ed.), *Urkundenbuch*, s. 409–410, č. 377.

²⁷⁴¹ ANM, Sbírká F – Topografická sbírka, kart. č. 199, Úterý. Regest privilegia dostupný v *CIM IV/2*, s. 56, č. 349.

²⁷⁴² Ibidem, s. 58–59, č. 351.

²⁷⁴³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L146, listina z 22. 5. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L146/charter> [cit. 20. 11. 2015].

²⁷⁴⁴ Bohužel se o tomto sporu nedochovalo více informací. – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 119v.

²⁷⁴⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L157, opis listu z 12. 11. 1464 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L157/charter> [cit. 20. 11. 2015].

Zikmundovi, aby zrušil exkomunikaci a přestal dělat chotěšovskému proboštovi problémy.²⁷⁴⁶ Opat Zikmund krále poslechl a 28. listopadu odvolal exkomunikační výrok.²⁷⁴⁷ V březnu 1465 pověřil král Jiří hradištského opata Jiřího, aby provedl narovnání mezi oběma znesvářenými stranami. Výsledek jeho počínání pak sám potvrdil 30. března.²⁷⁴⁸ Úplné vyřešení problémů to ale nepřineslo. V červenci téhož roku daroval panovník část speciální berně z kláštera Teplá Janovi z Kolovrat a na Bezdržicích,²⁷⁴⁹ z čehož ale nelze vyvozovat pokles sympatií krále vůči tepelské kanonii, jelikož se jednalo o běžnou praxi.

Situace se pro tepelský klášter značně zkomplikovala koncem roku 1465, když byla 28. listopadu ustanovena Zelenohorská jednota namířená proti králi Jiřímu z Poděbrad a podporovaná papežem Pavlem II.²⁷⁵⁰ V začínající občanské válce se tepelská kanonie ocitla mezi dvěma mlýnskými kameny, jelikož chtěly mít oba tábory relativně bohatou kanonii na své straně. Proto vzal král Jiří v této době tepelský klášter do své ochrany a zároveň 15. prosince svolil na prosbu opata Zikmunda, aby si mohl řeholní dům vypůjčit až 1000 kop grošů, nebo v téže sumě zastavit své statky.²⁷⁵¹ Papežská strana toto počínání nenechala bez odezvy a již 23. prosince umístil papežský legát Rudolf klášter i s jeho poddanými pod ochranu Bohuslava ze Švamberka a zároveň zakázal řeholníkům vpustit do kláštera krále Jiřího či jeho stoupence pod trestem exkomunikace.²⁷⁵² Důvodem těchto kroků měla být údajně ochrana kanonie před heretiky, přičemž Teplá měla dle výzvy papežského legáta z 1. března 1466 pracovat také na vlastním opevnění.²⁷⁵³ I přes tento tlak a skutečnost, že tepelské klášterství dokonce sousedilo se čtyřmi zakládajícími členy Zelenohorské jednoty, kterými byli Jindřich starší z Plavna, Jindřich mladší z Plavna, Bohuslav ze Švamberka a Burian z Gutštejna a na Nečtinách,²⁷⁵⁴ se opat Zikmund spolu s konventem rozhodl na rozdíl od chotěšovského probošta Jiřího zachovat věrnost svému panovníkovi. Tomu poslal klášter na pomoc některé své poddané, což bylo jistě spojeno se zvýšenými finančními nároky.

²⁷⁴⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 71v.

²⁷⁴⁷ Ibidem, fol. 71v–72r.

²⁷⁴⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L159, listina z 30. 3. 1465 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L159/charter> [cit. 20. 11. 2015].

²⁷⁴⁹ Ibidem, L161, listina z 26. 6. 1465 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L161/charter> [cit. 20. 11. 2015].

²⁷⁵⁰ Podrobněji Petr ČORNEJ – Milena BÁRTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české VI. 1437–1526*, Praha 2007, s. 230–231.

²⁷⁵¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 76r a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L163, listina z 15. 12. 1465 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L163/charter> [cit. 20. 11. 2015]. Obdobné povolení na vypůjčení obdržel od krále Jiřího chotěšovský klášter už 9. dubna 1464. – NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2204, listina z 9. 4. 1464 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK/Chotesov/2204/charter> [cit. 20. 11. 2015].

²⁷⁵² F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens*, s. 374–375, č. 343.

²⁷⁵³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 76v.

²⁷⁵⁴ Podrobněji P. ČORNEJ – M. BÁRTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 231.

Patrně z tohoto důvodu zastavil opat Zikmund s konventem s požehnáním krále Jiřího Tepelským plat 20 kop grošů na krčmě v jejich městě, přičemž mu měšťané na oplátku vyplatili potřebných 200 kop grošů.²⁷⁵⁵ Na tento postup reagoval legát Rudolf listem z 5. dubna, ve kterém vyčítal tepelskému prelátovi, že stojí na straně krále Jiřího, a zároveň mu nařizoval pod trestem exkomunikace, ztráty opatství a věčného zatracení, aby nevystoupil proti Plzeňským a panské jednotě. Kromě toho měl také do tří dnů odvolat pomoc poskytnutou králi.²⁷⁵⁶ Toho se opat Zikmund zalekl a ihned se písemně obrátil na papeže Pavla II., což si nechal dosvědčit notářským instrumentem vyhotoveným v Loktu. Hlavu církve se snažil ubezpečit, že byl a je společně s konventem pod obediencí katolické církve. Přitom ale argumentoval, že kanonie přísluší ke královské komoře, a proto jí je povinen platit poplatky. Dále, že klášterní poddaní přísahali věrnost a poslušnost králi Jiřímu, přičemž on ani konvent je toho nemohou zprostit, navíc k manipulacím s poddanými potřebují králův souhlas. Poté popsal komunikaci mezi ním a legátem, který měl být podle něho špatně informovaný. Tato skutečnost ho vedla k odvolání se ke kurii, jelikož nemohl splnit legátův požadavek na stažení pomoci poskytnuté králi do tří dnů. Na samotný závěr světil opat Zikmund klášter i s majetky pod ochranu papeže.²⁷⁵⁷ Hledat ale oporu v Římě bylo marné. V květnu 1466, když král Jiří táhl do západních Čech, napomínal papež Pavel II., podporující panskou jednotu a město Plzeň, chotěšovského probošta Jiřího, drkolenského opata Ondřeje a tepelského opata Zikmunda, aby jakkoliv nepomáhali Jiřímu, „uzurpátorovi“ Českého království, proti těm, kteří mu odmítli poslušnost.²⁷⁵⁸ Zde se tepelský prelát dostal do situace, kdy musel jasně deklarovat svůj postoj k českému králi Jiřímu. Zatímco chotěšovský probošt Jiří opustil řeholnice a několik málo řeholníků a uprchl před královským vojskem do Plzně, opat Zikmund očekával příjezd královských. Král Jiří následně obsadil chotěšovský klášter.²⁷⁵⁹ Naproti tomu opat Zikmund svolil, aby tepelský klášter a městečko Úterý byly osazeny královskou posádkou. Tím král získal opěrné body v západních Čechách, ze kterých byly podnikány výpady na území panské jednoty a Plzně. Patrně z popudu krále Jiřího dosadil opat Zikmund správce chotěšovského kláštera, kterým se stal tehdejší tepelský farář Habart.²⁷⁶⁰ Patrně v této době byli vyhnáni, či spíše sami odešli, z tepelského kláštera

²⁷⁵⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L165, listina z 12. 3. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/charter> [cit. 20. 11. 2015].

²⁷⁵⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 77r.

²⁷⁵⁷ Ibidem, fol. 77v–78v.

²⁷⁵⁸ Ibidem, fol. 79r.

²⁷⁵⁹ F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens*, s. 400, č. 354. Při této příležitosti měl panovník chtít utopit řeholnice, v čemž mu údajně zabránili jeho hejtmani. Vzhledem k tomu, že se jedná o pramen pocházející z prostředí panské jednoty, lze o pravdivosti této informace silně pochybovat.

²⁷⁶⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 83r–v.

a chotěšovského proboštství někteří řeholníci, kteří stranili panské jednotě.²⁷⁶¹ Za těchto okolností byl tepelský klášter nucen počátkem července 1466 zastavit s povolením krále Jiřího ves Rozněvice.²⁷⁶² Zdá se, že motivaci k tomuto kroku je možné dát do souvislosti s potřebou vyživovat královské posádky. Jiří z Poděbrad zřejmě plánoval vojensky využívat jak tepelský klášter, tak jeho městečka v probíhající válce. Snad z tohoto důvodu povolil 22. prosince 1466 bez vědomí tepelského opata a konventu městečku Teplé, aby se opevnilo,²⁷⁶³ což mělo mít pro klášter v budoucnu ještě dalekosáhlé následky. Den poté byl král Jiří papežem Pavlem II. exkomunikován,²⁷⁶⁴ v důsledku čehož se začala zhoršovat pozice jednak opata Zikmunda, ale i celého tepelského kláštera do té míry, že tepelský prelát odešel někdy na jaře 1467 do Chebu. Nakonec byl ale 14. dubna 1467 spolu s bratrem Habartem papežským legátem exkomunikován. Vytýkáno mu bylo především vpuštění královských do kláštera a do Úterý a v neposlední řadě též dosazení správce chotěšovského kláštera.²⁷⁶⁵ Posledním varováním a zároveň předzvěstí blížící se katastrofy představoval list Jindřichů z Plavna z 13. května 1467, ve kterém žádali opata a konvent tepelského kláštera, aby se zřekli kacířského krále Jiříka. Přitom je informovali, že všechna knížata, páni, města a vesnice jsou zproštěni slibů a povinností vůči zmíněnému heretikovi. Dále je vyzývali, aby se jich drželi až do nastoupení nového křesťanského krále. Nakonec jim vyhrožovali ztrátou duše, života, statků a cti.²⁷⁶⁶ Rovněž toto varování zůstalo bez odezvy, a tak se stalo, že 29. května 1467, tedy po odchodu královské posádky, přijeli ke klášteru okolní šlechtici patřící k protijiríkovské koalici, z nichž stojí za zmínku zejména Bohuslav ze Švamberka a páni z Plavna. Po jednáních se zástupci konventu, při kterých bylo vyhrožováno vypálením kláštera, slíbili řeholníci poslušnost papeži i katolickým pánům. Tento krok ale již nezabránil vyplenění kláštera a vypálení kostela Všem svatých hned následujícího dne.²⁷⁶⁷

V reakci na tento čin nechal král Jiří vojensky obsadit klášter a městečko Teplá, čímž se patrně snažil zachránit opěrné body v tomto regionu a ochránit své spojence. Kolem obou míst byly vybudovány palisády a valy. To zákonitě vyvolalo odezvu panské jednoty a během odvetných akcí došlo k pravděpodobnému vypálení části kláštera.²⁷⁶⁸ I když bylo následující

²⁷⁶¹ Ibidem, fol. 83v–84r.

²⁷⁶² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L166, listina z 9. 7. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L166/charter> [cit. 20. 11. 2015].

²⁷⁶³ *CIM IV/2*, č. 401, s. 123–124.

²⁷⁶⁴ P. ČORNEJ – M. BÁRTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 239.

²⁷⁶⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 83r–v.

²⁷⁶⁶ Ibidem, fol. 84v–85r.

²⁷⁶⁷ Ibidem, fol. 319r–v.

²⁷⁶⁸ Tato interpretace je pouze na základě výkladu analisty Václava Schillinga, aniž by byla podložena opisem nějaké písemnosti. – Ibidem, fol. 85v.

období ve znamení odklonění opata Zikmunda a tepelského konventu od krále Jiřího, tak s největší pravděpodobností nedošlo k navázání vztahů s protikrálem Matyášem Korvínem. Během druhé poloviny roku 1467 se opat Zikmund soustředil na to, aby byla zrušena jeho exkomunikace a povoleno sloužení mši v klášteře, čehož dosáhl až 17. prosince 1467. Stalo se tak v Řezně třemi komisaři, před kterými exkomunikovaný prokázal, že byl poslušný papeži, nepodporoval Jiřího z Poděbrad a byl ve svornosti s Plzeňskými a panskou jednotou.²⁷⁶⁹

Král Jiří patrně oceňoval předchozí věrnost kláštera Teplá, který přešel na stranu jeho nepřátel teprve pod silným nátlakem a hrozbou své likvidace. Proto se zřejmě až do poloviny roku 1469 kanonii přímo nemstil. Změna nastala až ve druhé polovině roku 1469, kdy začal zastavovat klášterní statky svým straníkům: v červnu ves Čerňovice, v říjnu plat ze vsi Ostrovce a v prosinci ves Poutnov.²⁷⁷⁰ Změna panovnickovy politiky vůči klášteru Teplá patrně souvisela s tím, že došlo k upevnění postavení kanonie v rámci papežské strany.²⁷⁷¹ Opat Zikmund se zalekl relativně rychlého zastavování klášterního jmění, což mohlo mít pro kanonii dalekosáhlé důsledky, a chtěl se pokusit vydávání zápisných listů královskou kanceláří zastavit. Proto ale potřeboval získat povolení nějaké katolické autority, aby mohl jednat s exkomunikovaným panovníkem. Zpočátku se kvůli tomu obrátil počátkem května roku 1470 na administrátora pražského arcibiskupství Hanuše z Kolovrat, který mu doporučil, aby nepodnikal nic bez vědomí papežského legáta.²⁷⁷² Za opata Zikmunda v této věci intervenoval u legáta Vavřince například 18. května 1470 Bohuslav ze Švamberka.²⁷⁷³ Výsledek se dostavil 25. května 1470 v podobě listiny hieropolitánského biskupa Jana, ve které povolil opatu Zikmundovi a jeho doprovodu kvůli tomu, aby nedošlo k odcizení klášterních statků a úpadku řeholní disciplíny, dostavit se k Jiřímu z Poděbrad a jednat s ním o znovunabytí zastavených statků.²⁷⁷⁴ S ohledem na to, že pro léta 1470 a 1471 nejsou v pramenech zmínky o dalších královských zástavách jmění tepelské kanonie, lze usuzovat, že setkání opata Zikmunda s panovníkem bylo úspěšné.

²⁷⁶⁹ Ibidem, fol. 88v–90r.

²⁷⁷⁰ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 33v–34r; NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 260v a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L170, listina z 22. 12. 1469 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOA/TeplaOPraem/L170/charter> [cit. 20. 11. 2015].

²⁷⁷¹ Počátkem března 1469 totiž hieropolitánský biskup a generální komisař křížové výpravy Jan kvůli tomu, aby se tepelského kláštera nezmocnili kacíři, dovolil opatu Zikmundovi a řeholníkům zůstat v klášteře. Kromě toho povolil vést mše a kanonické hodinky v klášteře a v katolických farních kostelech za zavřenými dveřmi s vyloučením heretiků a exkomunikovaných. Kromě toho osvobodil exkomunikovaného bratra Habarta, chotěšovského faráře a bývalého správce chotěšovského kláštera. – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 94v–95r.

²⁷⁷² APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-7, pag. 104 a 110.

²⁷⁷³ F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens*, s. 627–628, č. 518.

²⁷⁷⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 96r–v.

Celkově byly vztahy kláštera Teplá vůči králi Jiřímu alespoň do roku 1467 velmi dobré. V letech 1467 až 1471 došlo mezi nimi k omezení kontaktů na minimum, i když se dají očekávat jisté přetrvávající sympatie panovníka vůči kanonii, pokud se tak dá soudit podle množství královských zástav. Ze známých zápisných listů vyplývá, že král Jiří zastavil za dobu své vlády na statcích nebo platech tepelského kláštera souhrnně zhruba 1030 kop českých grošů,²⁷⁷⁵ přičemž jen za rok 1469 to činilo 530 kop grošů, tedy přibližně polovinu z celkové sumy. Pro srovnání, v případě chotěšovského kláštera se výše známých královských zástav pohybovala více jak na dvojnásobné úrovni (1458–1471 cca 2480 kop českých grošů, z toho 1466–1471 cca 1360 kop grošů).²⁷⁷⁶

4.4.1.2. Vladislav Jagellonský

Situace se začala pozvolna měnit po nastoupení nového krále z jagellonské dynastie. Nejpozději došlo k opětovnému navázání vztahů s pražským vladařem koncem léta 1472, kdy král Vladislav potvrdil zápisy, jimiž opat Zikmund zapsal dvůr Krukanice a ves Pernarec.²⁷⁷⁷ Dá se předpokládat, že v prvních letech panování krále Vladislava nebyla komunikace Teplé s vladařem příliš intenzivní. V březnu 1474 pak proběhlo setkání opata Zikmunda a některých tepelských řeholníků s králem Vladislavem, jehož výsledkem byly dvě Vladislavovy listiny důležité pro klášter. První z 19. března schvalovala smlouvu mezi tepelskou kanonií a Bohuslavem ze Švamberka o navrácení zabraných klášterních zboží.²⁷⁷⁸ Druhou, která byla

²⁷⁷⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L167, listina z 15. 10. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L167/charter> [cit. 20. 11. 2015]; Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 33v–34r; NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 260v a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L170, listina z 22. 12. 1469 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L170/charter> [cit. 20. 11. 2015].

²⁷⁷⁶ Údaje je třeba brát pouze orientačně, jelikož se nedochovaly v úplnosti. – NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2219, listina z 12. 11. 1470 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2219/charter> [cit. 23. 11. 2015]; inv. č. 2201, listina z 5. 5. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2201/charter> [cit. 23. 11. 2015]; inv. č. 2203, listina z 29. 10. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2203/charter> [cit. 23. 11. 2015]; inv. č. 2210, listina z 8. 10. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2210/charter> [cit. 23. 11. 2015]; inv. č. 2211, listina ze 14. 8. 1467 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2211/charter> [cit. 23. 11. 2015]; inv. č. 2214, listina z 25. 11. 1468 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2214/charter> [cit. 23. 11. 2015]; inv. č. 2236, listina z 12. 1. 1481 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2236/charter> [cit. 23. 11. 2015]; inv. č. 2216, listina z 3. 1. 1470 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2216/charter> [cit. 23. 11. 2015]; inv. č. 2218, listina z 28. 8. 1470 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2218/charter> [cit. 23. 11. 2015]; 2220, ŘP Chotěšov 178; inv. č. 2222, listina z 12. 1. 1471 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2222/charter> [cit. 23. 11. 2015] a inv. č. 2239, listina z 11. 12. 1482 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2239/charter> [cit. 23. 11. 2015]. D. KOUTNÁ (ed.), *Das Register I*, s. 133. Podrobněji o zástavách krále Jiřího z Poděbrad vztahujících se k chotěšovskému klášteru J. ČECHURA, *Chotěšov*, s. 59–60.

²⁷⁷⁷ A. SEDLÁČEK, *Zbytky*, s. 282, č. 1859.

²⁷⁷⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 258v–259r. V rámci soupisu písemností švamberského archivu na Zvíkově pořízeného Václavem Březanem se tato listina objevuje ve vidimátu z roku 1487 a je zařazena do roku

vydána následujícího dne, panovník potvrzoval kanonii všechny statky a privilegia, která jí udělili jeho předchůdci. Kromě toho dovolil klášteru vykoupit zastavená zboží, přičemž slíbil, že klášterní statky nebudou napříště českými králi zastavovány.²⁷⁷⁹ Tento postup pravděpodobně souvisel se zemským sněmem, který se konal v lednu a únoru 1474 v Benešově a řešil zejména majetková vyrovnání mezi znepřátelenými stranami.²⁷⁸⁰ Přitom hned ve dvou člancích jeho usnesení vystupoval klášter Teplá, kterému měly být vráceny statky držené Jindřichem mladším z Plavna a Bohuslavem ze Švamberka. V případě druhého vyrovnání se mělo postupovat podle předtím uzavřené smlouvy mezi Švamberkem a tepelskými řeholníky Vilémem z Rýzemberka a Zdeňkem ze Šternberka. A právě tuto úmluvu potvrdil král Vladislav 19. března, tedy nedlouho po sněmu.²⁷⁸¹ Již 25. března následujícího roku byl ale pražský panovník nucen žádat Zdeňka ze Šternberka prostřednictvím Viléma z Rýzemberka a Čenka z Klinštejna, aby přiměl Jindřicha z Plavna splnit podmínky benešovské smlouvy.²⁷⁸²

Další kontakty mezi králem Vladislavem a klášterem Teplá jsou doloženy až v roce 1477. Tehdy 24. ledna udělil panovník opatu Zikmundovi a konventu právo těžby zlata, stříbra a ostatních kovů na klášterním panství. Ve stejné listině se také zavázal nezastavovat speciální berní odváděnou klášterem do královské komory.²⁷⁸³ Na samém konci roku 1477 k tomu připojil ještě slib nezastavovat vybrané klášterní statky a jeden plat. Konkrétně se jednalo o v té době zastavené vsi Poutnov a Čerňovice a plat 13 kop ve vsi Ostrovce na jedné straně a město Úterý, ves Olešovice držené Bohuslavem ze Švamberka a vsi Jankovice, Hoštec, Babice, Rájov, Číhaná, Bohuslav, Popovice a Rankovice uzurpované Jindřichem z Plavna na straně druhé.²⁷⁸⁴ Během let 1478 a 1479 potvrdil král Vladislav na základě osobní žádosti opata Zikmunda dvěma listinami několik smluv uzavřených kanonií se sousedními šlechtici. V první z poloviny října 1478 schválil vyplacení 50 kop hromniční sumy Kolovratům klášterem, kterou zastavil již král Jiří. Při této příležitosti se Vladislav rovněž zavázal tento plat nezastavovat. Kromě toho potvrdil ve stejné písemnosti i smlouvu kanonie s Jetřichem z Kolovrat o menších rybnících, jimiž zatopil klášterní pozemky, a o mlýně pod

1475. – Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 227. S ohledem na jinou královskou listinu vydanou pro kanonii o den později (20. března 1474) a dochovanou v originále se zdá pravděpodobnější rok 1474.

²⁷⁷⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L173, listina z 20. 3. 1474 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L173/charter> [cit. 23. 11. 2015].

²⁷⁸⁰ Dochováno sněmovní usnesení. – *AČ IV*, s. 471–472, č. 18.

²⁷⁸¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 258v–259r.

²⁷⁸² *AČ V*, s. 361, č. 78.

²⁷⁸³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L179, listina z 24. 1. 1477 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L179/charter> [cit. 23. 11. 2015].

²⁷⁸⁴ Ibidem, L180, listina z 22. 12. 1477 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L180/charter> [cit. 23. 11. 2015].

vsí Křivce.²⁷⁸⁵ Ve druhé listině z poloviny ledna 1479 konfirmoval panovník smlouvu kláštera s Jindřichem a Kryštofem Lantvistem z Rebersreutu a na Chodové Plané o společné stavbě rybníka Regent, přičemž opět připojil závazek nezastavovat část rybníka patřící klášteru.²⁷⁸⁶

K plnému obnovení vztahů mezi vládcem a jeho klášterem došlo od roku 1479, kdy bylo zároveň oficiálně ukončeno válečné dění v českých zemích a pod svrchovanost pražského krále Vladislava se navrátilo celé České království. Od této doby se začínají opět objevovat přímé intervence panovníka ve prospěch tepelského kláštera. Zmínit je třeba na tomto místě Vladislavovy snahy přimět uzurpátory klášterních majetků, kteří ho teprve po smíru s Matyášem Korvínem přijali za svého panovníka, vrátit neprávem získané statky. Proto na základě stížnosti opata Zikmunda přikázal počátkem června 1480 Bohuslavovi ze Švamberka, aby se zachoval podle smlouvy z roku 1475 a předal klášteru městečko Úterý a ves Olešovice.²⁷⁸⁷ Opakovaně, patrně rokem 1479 počínaje, byl nucen osobně žádat též Jindřicha mladšího z Plavna, aby vrátil tepelskému klášteru vsi a statky, které mu náležely.²⁷⁸⁸ Přitom se odkazoval na usnesení již zmíněného benešovského sněmu z roku 1474. Poslední panovníkův list v této věci pochází někdy z poloviny 80. let 15. století.²⁷⁸⁹ Ohledně tepelské kanonie psal král Vladislav koncem března 1482 také purkmistru a radě města Chebu, které žádal, aby přiměli Jošta Veylczera a Jiřího Scherntinga vykonat práci, za kterou dostali od tepelského opata zapláceno.²⁷⁹⁰ Panovník se rovněž zajímal o vnitřní záležitosti kanonie, které mu nebyly lhostejné. Když počátkem 80. let 15. století vyvstal problém upadající morálky tepelských řeholníků, tak ho král Vladislav hodlal aktivně řešit. Proto počátkem února 1481 přikázal strahovskému opatu Janovi, aby svolal na Strahov tepelské řeholníky žijící mimo řeholi, zejména při farních kostelech, jelikož s nimi chtěl mluvit.²⁷⁹¹ Patrně jim hodlal promluvit do duše. V květnu stejného roku se vladař obrátil přímo na tepelského opata Zikmunda a nařídil mu, aby nepouštěl kněze uvězněného kvůli neposlušnosti a aby ho potrestal dle řeholního řádu jiným pro výstrahu. Kromě toho měl opat učinit přítrž údajnému nevázanému životu řeholníků.²⁷⁹² Když ale vyzněly jeho dosavadní kroky na prázdno, rozhodl se pro razantní řešení, a stal se tak iniciátorem reformy klášterní disciplíny v Teplé. Dne

²⁷⁸⁵ Ibidem, L182, listina ze 14. 10. 1478 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L182/charter> [cit. 23. 11. 2015].

²⁷⁸⁶ Ibidem, L184, listina z 14. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L184/charter> [cit. 23. 11. 2015].

²⁷⁸⁷ *AC XV*, s. 35–36, č. 79.

²⁷⁸⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 101r.

²⁷⁸⁹ Ibidem, fol. 112r–v.

²⁷⁹⁰ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/22, list z 29. 3. 1482.

²⁷⁹¹ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 219–220, č. 6.

²⁷⁹² Ibidem, s. 220–221, č. 7.

20. ledna 1483 informoval tepelského opata Zikmunda spolu s konventem, že premonstrátské řeholníci by měli stát svým životem příkladem, o což se chce zasadit. Doslechl se totiž o potulkách řeholníků spravujících fary a o jiných špatných věcech proti klášterní kázni, přestože jim předtím přikázal, aby to napravili. Poté zdůraznil, že je třeba reformovat konvent, a proto stanovil v této věci prokurátorem administrátora pražského arcibiskupství Jana z Kolovrat. Nakonec jim nařídil, aby ukázali zmíněnému prokurátorovi svoji práci na reformě.²⁷⁹³ V tentýž den nechal panovník vystavit otevřený list, ve kterém jmenoval Jana z Kolovrat svým prokurátorem s pravomocí žádat tepelského opata o provedení reformy konventu a povolání řeholníků z far, odstranit odtud bratry protivící se změnám a provést vše potřebné pro zachování reformy.²⁷⁹⁴ Tímto však role krále Vladislava v rámci reformy neskončila. Potom, co během jejího uplatňování opustila klášter část bratrů, nedostávalo se kanonii řeholníků. Za těchto okolností se do situace opět vložil panovník a 28. ledna 1483 se obrátil na milfurdského probošta Jana s žádostí, aby poslal čtyři nebo šest bratrů do tepelského kláštera.²⁷⁹⁵ Za účelem doplnění stavu řeholníků se vydali počátkem února 1483 do Saska strahovský opat Jan a tepelský opat Zikmund, které opatřil král Vladislav průvodním listem z 2. února 1483.²⁷⁹⁶ Obdobná situace nastala v roce 1486, kdy trpěl tepelský klášter opět nedostatkem řeholníků. Tehdy se král Vladislav obrátil na administrátora magdeburského arcibiskupství Arnošta, kterého informoval o tom, že klášteru Teplá reforma prospěla, a zároveň ho požádal o posláni dvou nebo tří bratrů do Teplé.²⁷⁹⁷ Je tedy vidět, že král Vladislav sehrál přední úlohu v rámci reformy tepelského konventu, za což byl roku 1487 oceněn premonstrátským opatem Hubertem a generální kapitulou, kteří ho zároveň požádali, aby byl nakloněn premonstrátským klášterům v Českém království, zvláště tepelskému, a vyslyšel jejich prosby.²⁷⁹⁸ Slovo krále Vladislava mělo velkou váhu i v rámci ustanovování prelátů do čela českých premonstrátských kanonií. To dokládá například zpráva z roku 1493, kdy zemřel milevský opat Mikuláš a Jindřich ze Švamberka poslal svého hejtmana na Švamberce Lorence z Vidršperka za tepelským opatem Zikmundem s žádostí, aby poskytl za nového opata řeholníka Jiljího Rumpolda, nebo případně někoho jiného z tepelského konventu. Opat Zikmund ujistil hejtmana, že by rád pomohl, ale zároveň dodal, že nemůže bez příkazu právě krále Vladislava a povolení představených mateřského želivského kláštera,

²⁷⁹³ Ibidem, s. 225–227, č. 10.

²⁷⁹⁴ Ibidem, s. 223–225, č. 9.

²⁷⁹⁵ Ibidem, s. 227–228, č. 11.

²⁷⁹⁶ Ibidem, s. 228–229, č. 12.

²⁷⁹⁷ Ibidem, s. 238–239, č. 18.

²⁷⁹⁸ Ibidem, s. 240–241, č. 20.

kterí tehdy sídlili v Jihlavě, nic podniknout.²⁷⁹⁹ Koneckonců právě Zikmundův nástupce Jan roku 1507 požádal tohoto panovníka o potvrzení své vlastní volby, což Vladislav bez meškání také učinil.²⁸⁰⁰ Vladař se zapojoval do vnitřních záležitostí premonstrátů i později. V případě strahovského kláštera prosadil v březnu 1509 na místo opata po Matoušovi, který rezignoval kvůli stáří, tepelského řeholníka Petra.²⁸⁰¹ Tento postupu ale neuznal koncem srpna steinfeldský opat Jan, představený mateřského kláštera Strahova, a strahovským opatem potvrdil opět zmíněného Matouše.²⁸⁰² Předtím, počátkem července, byl ale premonstrát Petr zvolen tepelským opatem.²⁸⁰³ Tato volba pravděpodobně opět neodporovala přání panovníka.²⁸⁰⁴

V 80. letech 15. století se královská privilegia koncentrují do dvou let – 1486 a 1490. Dne 24. srpna 1486 potvrdil král Vladislav tepelskému opatu a konventu privilegium krále Jana z roku 1342, kterým byly kanonii navraceny neprávem odňaté zlaté doly v lese V háji. Ve stejné listině povolil Vladislav klášteru těžbu různých kovů na jeho panství.²⁸⁰⁵ Hned následující den pak schválil zřízení oltáře růžencového bratrstva Panny Marie v tepelském farním kostele.²⁸⁰⁶ Ve stejném roce měl panovník v důsledku úspěšné reformy klášterní disciplíny a velkého finančního zatížení zprostit tepelskou kanonii na dobu 15 let placení peněz do královské komory.²⁸⁰⁷ Počátkem února 1490 věnoval král Vladislav své další privilegium opět tepelskému bratrstvu, kterému tím povolil získat zaopatření oltáře Panny Marie až do 16 kop grošů platu a zapisovat ho do desk zemských. Zároveň také udělil korporaci pečeť a právo pečetit zeleným voskem.²⁸⁰⁸ V měsíci dubnu potom potvrdil dvě smlouvy mezi klášterem a Švamberky. V prvním případě se jednalo o dohodu o vyplacení vsi Čerňovice ze zástavy, přičemž se panovník zavázal, že jmenovanou ves nebude napříště

²⁷⁹⁹ AČ XV, s. 63, č. 131.

²⁸⁰⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 132v. – K tomuto tvrzení Václav Schilling neuvádí žádný pramen. První konkrétní doklad o potvrzení zvoleného premonstrátského preláta králem pochází až z roku 1515 a týká se novoříšského probošta Jakuba (MZA, E58 – Premonstráti Nová Říše, inv. č. 22, listina z 24. 9. 1515 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E58/22/charter> [cit. 23. 11. 2015]). Další známou konfirmaci vydal král Ludvík v roce 1523 pro chotěšovského probošta Matyáše (NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2300, listina ze 7. 3. 1523 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2300/charter> [cit. 23. 11. 2015]).

²⁸⁰¹ Ibidem, fol. 134v.

²⁸⁰² Ibidem, fol. 337r–v.

²⁸⁰³ Ibidem, fol. 135v.

²⁸⁰⁴ J. PAŘEZ, *Diplomatika*, SAP 53, 2003, s. 441.

²⁸⁰⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L192, listina z 24. 8. 1486 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOA/TeplaOPraem/L192/charter> [cit. 23. 11. 2015].

²⁸⁰⁶ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-8, fol. 10r.

²⁸⁰⁷ Zpráva pochází z tepelských analů, ve kterých ale není podložena žádným opisem dobové písemnosti. – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 113v.

²⁸⁰⁸ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-8, fol. 15r–v a 25r–v.

zastavovat.²⁸⁰⁹ V druhém případě potvrdil přijetí Jindřicha ze Švamberka klášterem za jeho ochránce na osm let a zároveň kanonii nařídil, aby za to svému sousedovi platila každý rok 25 kop českých grošů.²⁸¹⁰ Král Vladislav rovněž nepřímo zasahoval do sporů tepelského kláštera s jeho sousedem Janem z Gutštejna a na Trpístech, když pověřoval jednotlivé ubrmany jejich řešením. Stalo se tak v listopadu 1486 a březnu 1487. V prvním případě pověřil Buška ze Žeberka a na Plané spolu se Ctiborem z Volfštejna a na Třebli a ve druhém purkrabího Pražského hradu Mareše ze Švamberka.²⁸¹¹

Do podoby a intenzity kontaktů kláštera se svým panovníkem zasáhlo trvalé přesídlení krále Vladislava do Budína v polovině roku 1490. Do této doby byla běžná osobní jednání tepelského opata s českým králem, která se odehrávala v Praze. Řada královských listin vznikla na základě vzájemné rozmluvy, jako se tomu stalo např. v listopadu 1459,²⁸¹² červnu 1460,²⁸¹³ prosinci 1465,²⁸¹⁴ březnu 1474,²⁸¹⁵ říjnu 1478²⁸¹⁶ a dubnu 1479²⁸¹⁷. Přinejmenším v letech 1468–1471 lze očekávat z výše zmiňovaných důvodů absenci přímých kontaktů opata s panovníkem, vyjma osobního jednání s exkomunikovaným králem Jiřím, ke kterému obdržel opat Zikmund koncem května 1470 povolení od hieropolitánského biskupa Jana.²⁸¹⁸ Ke vzájemnému setkání došlo patrně i v listopadu 1476 a koncem května 1482, kdy pobýval tepelský opat v Praze.²⁸¹⁹ Po roce 1490 cestoval opat Zikmund do Budína spíše výjimečně. Učinil tak zřejmě pouze dvakrát, v březnu 1496 a červenci 1503. Výsledkem první návštěvy u budínského dvora byly hned tři pro kanonii významné listiny. První z 18. března 1496 povolovala klášteru koupi platu ve výši 30 až 40 kop grošů a jeho zapsání do desk zemských.²⁸²⁰ V další z téhož dne byla kanonii přiznána svobodná volba opata.²⁸²¹ Třetí

²⁸⁰⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L195, listina z 20. 4. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L195/charter> [cit. 23. 11. 2015].

²⁸¹⁰ Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 227.

²⁸¹¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L205, pag. 14–16, opis listiny ze 7. 11. 1486 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 23. 11. 2015].

²⁸¹² Ibidem, L142, listina z 2. 11. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter> [cit. 23. 11. 2015] a I. H. PICHLER (ed.), *Urkundenbuch*, s. 409–410, č. 377.

²⁸¹³ ANM, Sbírka F – Topografická sbírka, kart. č. 199, Úterý.

²⁸¹⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L163, listina z 15. 12. 1465 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L163/charter> [cit. 23. 11. 2015].

²⁸¹⁵ Ibidem, L173, listina z 20. 3. 1474 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L173/charter> [cit. 23. 11. 2015] a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 258v–259r.

²⁸¹⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L182, listina ze 14. 10. 1478 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L182/charter> [cit. 23. 11. 2015].

²⁸¹⁷ Ibidem, L184, listina z 14. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L184/charter> [cit. 23. 11. 2015].

²⁸¹⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 96r–v.

²⁸¹⁹ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/15, list z 5. 11. 1476 a *AC XV*, s. 37, č. 82.

²⁸²⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L215, listina z 18. 3. 1496 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L215/charter> [cit. 23. 11. 2015].

²⁸²¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 247v.

listina z 25. března odvolávala královské povolení na opevnění městečka Teplá. Zároveň zrušila milosti udělené vsi Mnichovu, které škodily vrchnosti.²⁸²² Výsledek druhé cesty do Budína, jež byla patrně důsledkem únorové vraždy v klášteře, představovalo privilegium z 22. července 1503 definující postavení a povinnosti Tepelských vůči klášteru jako jejich vrchnosti.²⁸²³ Z důvodu velké vzdálenosti nového sídla českého krále využívala kanonie pro jednání Vladislavovy návštěvy Čech, které však nebyly příliš časté. Při první roku 1497 vydal panovník 12. srpna výrok ve sporu kláštera s Tepelskými.²⁸²⁴ Během druhého pražského pobytu krále Vladislava došlo k osobnímu setkání s opatem Zikmundem, které přineslo vydání listiny z 15. března 1502 řešící obecně vztahy mezi tepelským klášterem a jeho poddanými.²⁸²⁵ Ze čtyř výše zmíněných listin vyplývá, že se král Vladislav v dlouhotrvajícím sporu kláštera s jeho poddanským městečkem nakonec jednoznačně postavil na stranu vrchnosti. Poslední královské privilegium za působení opata Zikmunda obdržela kanonie 6. ledna 1504. Panovník v něm sliboval, že nebude dávat klášter po projití osmi let nikomu do ochrany proti vůli řeholníků. Zároveň přiznal kanonii svobodnou volbu opravního pána.²⁸²⁶ Lze předpokládat, že po roce 1490 fungovala komunikace tepelského kláštera s králem Vladislavem zejména prostřednictvím poselství vypravovaných do Budína. Takovou delegaci mohl například tvořit jeden řeholník, který se připojil k delegaci jiné církevní instituce. Tak se mělo stát v květnu 1501, kdy se počítalo s tím, že panovník přijede do Olomouce. Opat Zikmund plánoval vyslat ke králi poselstvo a zároveň se dozvěděl, že obdobné záměry má rovněž pražský administrátor Ambrož spolu s metropolitní kapitulou. Proto se chtěl na administrátora obrátit s žádostí, zda by se mohl tepelský bratr Petr připojit k jejich poselstvu.²⁸²⁷ Vzhledem k tomu, že se cesta panovníka na Moravu v dané době neuskutečnila, tak svoji žádost opat neodeslal. Díky tomu se mohl v archivu tepelského kláštera dochovat jedinečný pramen pro způsob komunikace kláštera s panovníkem na přelomu 15. a 16. století.

Král Vladislav osobně hájil práva tepelského kláštera i po svém přesídlení do Budína, i když patrně v daleko omezenější míře než předtím. V roce 1495 se na něho obrátil jeho podkomoří Albrecht z Leskovce, který ho prosil, aby dopomohl tepelskému opatovi k právu ve věci sporu s Kryštofem Lantvistem z Rebersreutu ohledně dostavení rybníka Regent. Panovník na to reagoval příkazem pánům ze zemského soudu, aby přiměli Lantvistu dodržet

²⁸²² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L216, listina z 25. 3. 1496 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L216/charter> [cit. 23. 11. 2015].

²⁸²³ *CIM IV/2*, s. 127–128, č. 401.

²⁸²⁴ *Ibidem*, s. 126, č. 401.

²⁸²⁵ *Ibidem*, s. 126–127, č. 401.

²⁸²⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L237, listina z 6. 1. 1504 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L237/charter> [cit. 23. 11. 2015].

²⁸²⁷ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 36, list z 15. 5. 1501.

smlouvu uzavřenou s klášteřem.²⁸²⁸ Další doklad přímé intervence krále Vladislava ve prospěch Teplé představuje list určený purkmistru a radě města Chebu z 1. ledna 1506, ve kterém jim panovník přikázal, aby ve svém městě vyhledali a uvěznil Budeleina z Pachu, Kašpara Rota, Petra Taubera, Wirta Nikla, Georiga z Pachu a jejich doprovod. Dotyční měli totiž způsobit škody poddaným kláštera Teplá.²⁸²⁹ Výraznější vzepětí panovnickovy aktivity vyvolalo dění v chotěšovském klášteře v roce 1504. Tehdy se do Budína donesly zprávy, že bratři a sestry chotěšovské kanonie nežijí podle řádových pravidel. Panovník ihned jednal a 22. července pověřil tepelského opata Zikmunda jako představitele mateřského kláštera a administrátora pražského arcibiskupství Ambrože jako představitele církevní správy v Čechách, aby s řádnými osobami navštívili Chotěšov, provedli tam vyšetřování a zjednali nápravu. Kromě toho měli zajistit, aby se příjmy kláštera nedostaly do nepovolaných rukou.²⁸³⁰ Následné vyšetřování prokázalo, že chotěšovský probošt Erhard měl dítě s řeholnicí Kateřinou Usilovskou. Provinilý prelát byl donucen k rezignaci a exkomunikován. Již 29. července si řeholnice zvolily nového probošta, kterým se stal tepelský podpřevor Klement.²⁸³¹ Bývalý probošt se ale odebral do Prémontré, kde v září 1504 dosáhl od premonstrátského opata zproštění exkomunikace a omilostnění. Kromě toho hlava premonstrátského řádu přikázala tepelskému opatu Zikmundovi, aby dotyčného přijal zpět do svého kláštera, a řeholníkům a řeholnicím uložil dodržovat ticho, aby Erharda nemohli obviňovat. Hříšník mohl navíc užívat majetek, který získal při svém působení v úřadu probošta. Jako trest si odnesl půst stanovený na vybrané dny.²⁸³² Krále Vladislava tento postup velice rozladil a donutil jednat. Dne 13. listopadu 1504 vybídl neznámého adresáta, kterým byl patrně tepelský opat Zikmund, aby přiměl Erharda vzdát se ročního platu 25 zlatých, které mu měl vyplácet chotěšovský klášter. Pokud by tak neučinil, hodlal panovník zasáhnout.²⁸³³ Skutečnost, že král Vladislav inicioval vyšetřování aféry hříšného probošta a její vývoj dále sledoval, ukazuje na panovníkův živý zájem o vnitřní dění v premonstrátských klášteřích. K osobnímu angažování jej vybízela zejména úpadek klášterní disciplíny.

V případě kláštera Teplá je velmi zajímavá otázka Vladislavových zástav. Z období let 1471 až 1506 není doložena ani jedna královská zástava klášterního statku. Pouze v roce 1482

²⁸²⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L214, listina z 2. 2. 1495 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L214/charter> [cit. 23. 11. 2015].

²⁸²⁹ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/59, list z 1. 1. 1506.

²⁸³⁰ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 249–250, č. 26.

²⁸³¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L238, opis listiny z 29. 7. 1504 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L238/charter> [cit. 23. 11. 2015].

²⁸³² K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 327, č. 103.

²⁸³³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 332r.

zastavil tento panovník 46 a půl kopy českých grošů z hromničné sumy nejvyššímu sudímu království českého Půtovi z Rýzemberka a na Švihově v sumě 1000 kop grošů navzdory svým slibům z let 1477 a 1478 nezastavovat komorní plat.²⁸³⁴ Učinil tak potom, co mu Půta vrátil dlužní list císaře Zikmunda na 1000 kop.²⁸³⁵ Jinak se král Vladislav omezil pouze na potvrzování zástavních listů krále Jiřího s rozšířením na dobu života majitele (v prosinci 1484 Janovi z Úlic a z Plesnic na ves Čerňovice)²⁸³⁶ nebo potvrzování zápisů svého předchůdce novým majitelům (v únoru 1477 Hanuši Sperovi a Kateřině Hoferin na ves Poutnov a v říjnu 1489 Jindřichovi ze Švamberka opět na ves Čerňovice)²⁸³⁷. Z předloženého přehledu vyplývá, že se král Vladislav úspěšně vyhýbal nejenom zastavování statků kláštera Teplá, ale i navyšování sum u již existujících zástav, což nebylo pro jeho politiku úplně typické.²⁸³⁸ Pro srovnání může posloužit opět případ chotěšovského kláštera,²⁸³⁹ kterému panovník v letech 1471–1506 zastavil některé statky a část hromničné sumy přinejmenším v hodnotě 1500 kop českých grošů.²⁸⁴⁰ Kromě toho navýšil již existující zástavní částky na klášterním majetku minimálně o 2735 kop grošů.²⁸⁴¹ Chotěšovská kanonie byla tak mnohonásobně více postižená Vladislavovými zástavami (cca 4235 kop českých grošů) než klášter Teplá (1000 kop grošů). Z toho je možné vyvozovat, že král Vladislav měl tepelskou kanonii v oblibě. Kromě toho pro něho Teplá, která přečkala vlnu sekularizace církevního majetku v 15. století relativně bez úhony, představovala jako jeden z mála královských klášterů poměrně stabilní zdroj financí pro královskou komoru. Proto bylo v panovníkově zájmu uchránit klášterní majetky před zástavami a zcizováním. Význam tepelské kanonie pro krále Vladislava dokládá situace

²⁸³⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L179, listina z 24. 1. 1477 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L179/charter> [cit. 23. 11. 2015] a L182, listina ze 14. 10. 1478 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L182/charter> [cit. 23. 11. 2015].

²⁸³⁵ Ibidem, L187, opis listiny z 6. 3. 1482 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L187/charter> [cit. 23. 11. 2015].

²⁸³⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 256r–v.

²⁸³⁷ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, sign. 15, fol. 41r–42r a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 257r–v.

²⁸³⁸ Pavel TRNKA, *Finanční situace českého krále Vladislava Jagellonského v letech 1471–1490*, diplomová práce na Ústavu českých dějin FF UK, Praha 2008, s. 39–41.

²⁸³⁹ Podrobněji J. ČECHURA, *Chotěšov*, s. 60.

²⁸⁴⁰ NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2226, listina z 21. 1. 1472 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2226/charter> [cit. 24. 11. 2015]; inv. č. 2236, listina z 11. 1. 1481 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2236/charter> [cit. 24. 11. 2015] a inv. č. 2237, listina ze 4. 10. 1481 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2237/charter> [cit. 24. 11. 2015] a August SEDLÁČEK, *Zbytky*, s. 280, č. 1838, 1845; s. 284, č. 1878; s. 285, č. 1884.

²⁸⁴¹ NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2224, listina z 16. 2. 1472 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2224/charter> [cit. 24. 11. 2015]; inv. č. 2238, listina z 11. 12. 1481 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2238/charter> [cit. 24. 11. 2015]; inv. č. 2241, listina z 14. 3. 1483 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2241/charter> [cit. 24. 11. 2015]; inv. č. 2255, listina z 23. 11. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2255/charter> [cit. 24. 11. 2015] a inv. č. 2258, listina z 10. 9. 1492 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2258/charter> [cit. 24. 11. 2015] a A. SEDLÁČEK, *Zbytky*, s. 283, č. 1867 a 1870.

kolem narůstajících stavebních prací na Pražském hradě v červenci 1485. Panovník tehdy žádal od vybraných církevních institucí pomoc v podobě poskytnutých poddaných. Někteří představitelé klášterů se tomu snažili vyhnout vyplacením jednorázové sumy jako například strahovský opat Jan, který za své poddané králi slíbil 10 kop grošů. Zájmy tepelského kláštera v této věci zastupoval kanovník Pražského kostela Jan z Úterý, který měl na základě přání opata Zikmunda společně se strahovským opatem a královským prokurátorem Bohuslavem ze Svinař a z Litovic požádat krále Vladislava o vyreklamování tepelských poddaných z prací na Pražském hradě za nějakou sumu. Nejprve kanovník jednal s dvorským maršálkem Kryštofem Oplem z Fictum, kterého se snažil přesvědčit, že tepelský opat není nejbohatším opatem v Českém království, což byl patrně názor panovníka a jeho okolí. Přitom argumentoval tím, že má opat hodně dluhů. Při jednání bylo králi nabídnuto zaplacení stejné částky, jakou slíbil strahovský opat. Nad takovou nabídkou se ale vladař pousmál a vzkázal tepelskému opatovi, že má zaplatit čtyři groše z každého hospodářství, přičemž od příliš chudých poddaných neměl nic vybírat. Zároveň také požadoval co nejrychlejší opatření peněz.²⁸⁴² Zdá se tedy, že král Vladislav považoval Teplou za nejbohatší klášter v zemi. S ohledem na tuto skutečnost si ji „hýčkal“, ale na druhé straně na ni kladl na oplátku i zvýšené finanční nároky.

²⁸⁴² SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 46, list z 23. 7. [1485]. – V datační formulí listu sice není uveden rok, ale svátek svatého Apolináře připadal na sobotu za působení opata Zikmunda, tj. 1459–1506, pouze v letech 1468, 1474, 1485, 1491, 1496 a 1502. Dolní hranici vymezuje zmínka o reformovaných bratřích v tepelském klášteře. To s ohledem na reformu konventu, která proběhla zejména v roce 1483, vylučuje roky 1468 a 1474. Horní hranici pak představuje přesídlení krále Vladislava do Uher v roce 1490. Z listu totiž jednoznačně vyplývá, že jednání s králem probíhala v Praze. Tím byly vyloučeny všechny možnosti kromě roku 1485. Pro tento závěr svědčí i skutečnost, že práce na Pražském hradě, které měly soustavný charakter od roku 1476, nabraly na intenzitě právě v roce 1485. To bezpochyby souviselo s panovníkovým přesídlením právě na Pražský hrad v dané době. – Jaroslav ČECHURA, *České země v letech 1437–1526 II*, Praha 2012, s. 316–318 a idem, *Výdaje dvora Vladislava Jagellonského v letech 1471–1490*, in: *Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech*, MHB 12, 2009, Supplementum 3, Praha 2009, s. 288.

4.4.2. Klášter Teplá a úředníci královští či zemští

Vztahy kláštera s královskými a zemskými úředníky lze rekonstruovat na základě četnosti výskytu jednotlivých úředníků v písemnostech vztahujících se ke klášteru. U takových, které vzešly z královské kanceláře, je třeba zohlednit i kancelářskou poznámku, jež často informuje o relátorovi. Zůstanou-li stranou bezprostřední sousedi kláštera, kteří nezastávali žádný úřad, vystoupí do popředí zejména královský prokurátor následovaný kancléřem Českého království, Burianem z Gutštejna a na Nečtinách a nejvyšším komorníkem Českého království.

4.4.2.1. Královský prokurátor

V případě prokurátora se nejedná o žádné překvapení, jelikož je známo, že od 16. století zastupoval a ochraňoval královské kláštery.²⁸⁴³ Přesněji řečeno, je zastupoval na soudech, dále pečoval o to, aby se jejich kmenové jmění neztenčovalo. Kromě toho vydával dobrozdání o zcizování klášterního majetku.²⁸⁴⁴ Prameny z tepelského prostředí ale ukazují, že nejpozději od druhé poloviny 15. století představoval královský prokurátor prostředníka mezi klášterem a panovníkem, před kterým se snažil hájit zájmy kanonie. V polovině března 1477 žádal opat Zikmund tehdejšího prokurátora Čenka z Klinštejna a na Škvorci, aby zjistil, zda se před králem hovořilo o berni.²⁸⁴⁵ S největší pravděpodobností měl na mysli obecnou berni, která byla zřejmě během roku 1477 povolena v blíže nespecifikované podobě.²⁸⁴⁶ O dva roky později informoval Čeněk z Klinštejna opata Zikmunda, že ve věci svolání toužimského trhu mluvil ihned s panovníkem. Ten v reakci na to vydal písemnou odpověď, která měla být údajně pro klášter příznivá.²⁸⁴⁷ Také v roce 1482, když chtěl tepelský opat definitivně vyřešit v Praze nejmenovanou záležitost mezi ním a Bohuslavem ze Švamberka, tak si přál, aby Švamberk promluvil s prokurátorem Janem Tluksou z Vrábí. Úředník měl být přítomen ve stanovený den v rezidenčním městě a měl o té věci promluvit s králem Vladislavem.²⁸⁴⁸ Roku 1485 se prokurátor Bohuslav ze Svinař a z Litovic spolu se strahovským opatem Janem obrátil na panovníka s žádostí, aby byli za finanční náhradu vyreklamováni tepelští poddaní z prací na Pražském hradě.²⁸⁴⁹ Čeněk z Klinštejna rovněž dohlížel, aby panovník potvrzoval právní pořázení týkající se kláštera. Vystupuje proto jako

²⁸⁴³ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 103.

²⁸⁴⁴ Jaroslav DŘÍMAL, *Královský prokurátor a jeho úřad do roku 1745*, SAP 19, 1969, s. 357.

²⁸⁴⁵ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 38, list ze 14. 3. 1477.

²⁸⁴⁶ P. TRNKA, *Finanční situace*, s. 88.

²⁸⁴⁷ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 34, list z 22. 5. 1479.

²⁸⁴⁸ *AČ XV*, s. 37, č. 82.

²⁸⁴⁹ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 46, list z 23. 7. 1485.

relátor několika královských konfirmací: listiny hradištského opata usmiřující spor mezi tepelským opatem a chotěšovským proboštem (1465),²⁸⁵⁰ smlouvy tepelského kláštera s pány z Kolovrat a na Bezdržicích o vyplacení zastavené speciální berně, o rybnících, jimiž byly zatopeny pozemky kláštera, a o mlýně pod vsí Křivce (1478)²⁸⁵¹ a smlouvy kláštera s Jindřichem a Kryštofem Lantvisty z Rebersreutu a na Chodové Plané o stavbě rybníka Regent (1479).²⁸⁵² V roce 1477 se též podílel na zlistinění slibu panovníka nezastavovat vybrané klášterní vsi a plat ze vsi Ostrovce.²⁸⁵³ Za povšimnutí stojí i fakt, že roku 1469 figuroval jako relátor zástavního listu tohoto platu.²⁸⁵⁴ Stejně tak se objevuje v kancelářské poznámce listiny z roku 1466, kterou byla zastavena výše zmíněná speciální berně.²⁸⁵⁵ Prokurátoři vystupovali rovněž jako relátoři královských missivů s nejrůznějšími příkazy týkajícími se tepelského kláštera. V jednom takovém z roku 1480 král Vladislav nařizoval Bohuslavovi ze Švamberka, aby se zachoval podle smlouvy uzavřené Burianem z Gutštejna a na Nečtinách mezi ním a tepelským klášteřem.²⁸⁵⁶ Jiný příkaz, který pochází z roku 1481, byl určený přímo tepelskému opatu Zikmundovi. Podle něho neměl propustit kněze, kterého nechal vsadit do vězení za neposlušnost, ale naopak ho měl potrestat dle řeholního řádu jiným pro výstrahu. Kromě toho se měl zasadit o skoncování s údajným nevázaným životem řeholníků.²⁸⁵⁷

Jak se zdá, prokurátor hájil zájmy kláštera i obecně. Kromě jednání s králem v záležitostech tepelské kanonie oslovoval v případě potřeby rovněž šlechtice. Roku 1475 se spolu s nejvyšším komorníkem Vilémem z Rýzmberka a na Rábí obrátil z pověření krále Vladislava na Zdeňka ze Šternberka s žádostí, aby dopisem přiměl pána z Plavna dodržet podmínky benešovské smlouvy, a vrátit tak tepelskému klášteru zabraná zboží.²⁸⁵⁸ O dva roky později psal Čeněk z Klinštejna pánům na Plané, aby ihned propustili zajatého člověka. Patrně se jednalo o klášterního poddaného, jelikož žádal tepelského opata, aby mu poslal

²⁸⁵⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L159, listina z 30. 3. 1465 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L159/charter> [cit. 24. 11. 2015].

²⁸⁵¹ Ibidem, L182, listina ze 14. 10. 1478 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L182/charter> [cit. 24. 11. 2015]. Ve stejné listině se král zavázal, že nebude zmíněný plat zastavovat.

²⁸⁵² Ibidem, L184, listina z 14. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L184/charter> [cit. 24. 11. 2015].

²⁸⁵³ Ibidem, L180, listina z 22. 12. 1477 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L180/charter> [cit. 23. 11. 2015].

²⁸⁵⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 260v.

²⁸⁵⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L167, listina z 15. 10. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L167/charter> [cit. 24. 11. 2015].

²⁸⁵⁶ *AC XV*, s. 35–36, č. 79.

²⁸⁵⁷ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 220–221, č. 7.

²⁸⁵⁸ *AC V*, s. 361, č. 78.

jejich odpověď, pokud nějakou obdrží.²⁸⁵⁹ Další příklad prokurátorovy aktivity je doložen roku 1479. Tehdy ujišťoval opata Zikmunda, že je mu velmi líto škod, ke kterým došlo na klášterních lesích, a sliboval, že bude zjišťovat okolnosti.²⁸⁶⁰

4.4.2.2. Kancléř²⁸⁶¹

Velmi frekventovaným úředníkem v rámci tepelských pramenů je kancléř. Téměř ve většině případů ale vystupuje jako relátor, což souvisí s jeho postavením v rámci královské kanceláře, která dané písemnosti vydávala. Nelze z toho vyvozovat na nějaké bližší vztahy tohoto úředníka k tepelskému klášteru. Výjimku představuje pouze Albrecht z Kolovrat a z Libštejna, který projevoval o klášter soukromý zájem. V roce 1503 učinil jako ubrman narovnání mezi tepelským klášterem a jeho poddanským městečkem Teplá.²⁸⁶² Již v následujícím roce dosáhl toho, že mu král Vladislav udělil na osm let obranu kláštera.²⁸⁶³

4.4.2.3. Burian z Gutštejna a na Nečtinách

Mocný západočeský šlechtic Burian z Gutštejna a na Nečtinách byl zajímavou osobností druhé poloviny 15. století. Potom, co roku 1471 opustil panskou jednotu,²⁸⁶⁴ se stal vojenským hejtmanem nového českého krále Vladislava Jagellonského. Kromě toho zastával v letech 1472–1488 úřad mistra královské komory. Zároveň byl i hejtmanem kraje rakovnického a žateckého. Jagellonskému panovníkovi poskytoval služby jak finančního, tak diplomatického rázu.²⁸⁶⁵ Stanovit motivy jeho jednání ve prospěch tepelského kláštera není jednoduché. Tento velmož totiž představoval zároveň souseda kláštera a navíc také patřil k rodu, který odvozoval svůj původ od jeho zakladatele Hroznaty. Z tohoto důvodu se v roce 1469 spolu s dalšími příslušníky svého rodu přimlouval u papežského legáta Vavřince za zachování statků klášterů Teplá a Chotěšov.²⁸⁶⁶ Roku 1475 se dokonce stal spoluochráncem kláštera, o jehož činech v této roli bude pojednáno níže. Patrně z pozice krajského hejtmana zprostředkoval v roce 1483 tepelskému opatovi králův přísný zákaz vývozu obilí ze země.²⁸⁶⁷

²⁸⁵⁹ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 38, list ze 14. 3. 1477.

²⁸⁶⁰ Ibidem, kart. č. 72, č. 34, list z 22. 5. 1479.

²⁸⁶¹ Oficiální označení znělo kancléř Českého království a roku 1491 došlo k rozšíření titulatury na nejvyšší kancléř Českého království. – Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 100.

²⁸⁶² *CIM IV/3*, s. 61–65, č. 689.

²⁸⁶³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L237, listina z 6. 1. 1504 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L237/charter> [cit. 23. 11. 2015].

²⁸⁶⁴ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě VI/1*, 2. vyd., Praha 1878, s. 8.

²⁸⁶⁵ P. TRNKA, *Finanční situace*, s. 16.

²⁸⁶⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L169, list z 10. 2. 1469 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L169/charter> [cit. 24. 11. 2015].

²⁸⁶⁷ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/24, list z 26. 1. 1483.

Z několika málo předložených dokladů nesouvisejících s výkonem obrany nevyplývá, že by Burian z Gutštejna jednal ve prospěch tepelského kláštera z pozice mistra královské komory. Spíše se ale dá usuzovat, že se v tomto případě jednalo o funkci titulární. To by podporovala i skutečnost, že po Gutštejnově smrti král již tuto pozici nikým neobsadil. Zdá se tedy, že Burian z Gutštejna vystupoval v souvislosti s tepelskou kanonií, pokud nebyl zrovna jejím ochráncem, buď jako člen zakladatelského rodu, nebo jako krajský hejtman.

4.4.2.4. Nejvyšší komorník Českého království

U nejvyššího komorníka představovaného Vilémem z Rýzmberka a na Rábí lze rovněž nalézt jisté kontakty s klášteřem Teplá. Roku 1474 uzavřel spolu se Zdeňkem ze Šternberka smlouvu mezi Bohuslavem ze Švamberka a klášteřem.²⁸⁶⁸ V témže roce vystupoval ještě jako relátor dvou královských listin vydaných ve prospěch kanonie. V první z 19. března panovník potvrdil zmíněné narovnání mezi klášteřem a Švamberkem.²⁸⁶⁹ Hned další den inicioval zlistinění druhé listiny, ve které král Vladislav konfirmoval klášteři Teplá všechny statky, které mu byly uděleny jeho předchůdci.²⁸⁷⁰ Roku 1475, jak již bylo řečeno, se na něho a prokurátora obrátil panovník s příkazem, aby napsali Zdeňkovi ze Šternberka kvůli nedodržování benešovské smlouvy Jindřichem z Plavna.²⁸⁷¹ Působení Viléma z Rýzmberka v souvislosti s tepelskou kanonií, které spadá do doby probíhající války v českých zemích, lze přičítat spíše jeho postavení předního straníka krále Vladislava, než jeho funkci nejvyššího komorníka.

4.4.2.5. Ostatní úředníci

Jako ubrman klášterních sporů se přinejmenším dvakrát uplatnil purkrabí Pražského hradu Mareš ze Švamberka. Poprvé ho roku 1487 pověřil král Vladislav urovnat spor o hranici mezi klášterstvím a panstvím Jana z Gutštejna a na Trpístech.²⁸⁷² Roku 1492, tentokrát již z popudu hejtmanů Českého království, se spolu s dalšími čtyřmi ubrmany pokusil vyřešit neshody okolo rybníku Regent mezi klášteřem a jeho sousedem Kryštofem

²⁸⁶⁸ *AČ IV*, s. 472, č. 18.

²⁸⁶⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 258v–259r.

²⁸⁷⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L173, listina z 20. 3. 1474 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L173/charter> [cit. 24. 11. 2015].

²⁸⁷¹ *AČ V*, s. 361, č. 78.

²⁸⁷² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L205, pag. 15–16, opis listiny ze 7. 11. 1486 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter> [cit. 23. 11. 2015].

Lantvistem z Rebersreutu.²⁸⁷³ Ani u tohoto úředníka se ale nedají očekávat kompetence vztahující se přímo na královské kláštery.

Zdá se, že pokud potřeboval opat Zikmund seznámit krále s nějakou záležitostí a královský prokurátor nebyl zrovna k dispozici, obracel se z dvorských úředníků zejména na hofmistra či na maršálka. V případě potřeby mohl pomoci i někdo jiný z členů královského dvora.²⁸⁷⁴

Ve prospěch kanonie psal v roce 1495 králi Vladislavovi i Albrecht z Leskovce, který v té době zastával úřad královského podkomořího a hejtmana Českého království. Ve svém listu žádal panovníka, aby přiměl Kryštofa Lantvistu z Rebersreutu k dodržení smlouvy, kterou uzavřel s opatem tepelského kláštera o stavbě rybníka.²⁸⁷⁵ V tomto případě se opat Zikmund v rámci řešení dlouho trvajícího sporu obrátil na Albrechta z Leskovce pravděpodobně jako na jednoho ze čtyř zemských hejtmanů.

Z předložených dokladů vyplývá, že jediným úředníkem, který měl na starosti královské kláštery, a tedy i Teplou, byl královský prokurátor. Ostatní úředníci se uplatňovali v záležitostech tepelské kanonie spíše nárazově, a to hlavně jako ubrmani či relátoři.

²⁸⁷³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 278v–280v.

²⁸⁷⁴ *AČ XV*, s. 37, č. 82 a SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 46, list z 23. 7. [1485].

²⁸⁷⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L214, listina z 2. 2. 1495 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L214/charter> [cit. 24. 11. 2015].

4.4.3. Speciální berně a její zastavování

4.4.3.1. Prameny a literatura

Z pramenu vztahujících se obecně k problematice speciálních berní jsou pro Čechy velmi důležité celkové seznamy speciálních berní. K dispozici je povšechný soupis královských důchodů „Zřízení dvoru královského“, který Kamil Krofta přiřadil k roku 1418.²⁸⁷⁶ Ten obsahuje nejen ročně odváděné částky zeměpanskými kláštery a královskými městy v Čechách, ale i seznam nezaplacených speciálních berní a všech peněz, jež se měly podle královských zápisů platit různým osobám. Součástí byl rovněž přehled dědičných úroků, které odváděla města do královské komory a sum na nich zapsaných.²⁸⁷⁷ Částky, které platili jednotliví plátcí, se příliš neměnily, proto je také tento starší soupis relevantní pro pozdější období. Další známý seznam speciální berně byl pořizen za krále Jiřího z Poděbrad v roce 1471 a obsahuje královskou sumu odváděnou kláštery, královskými městy a hrady zejména v Čechách.²⁸⁷⁸ O speciální berni odváděné tepelským klásterem vypovídá několik jednotlivých písemností. Jedná se zejména o kvitance vystavené příjemci zastavené berně či zástavní listy na část hromničné sumy.²⁸⁷⁹

Z prací, které se věnují hromniční sumě v českých zemích, je třeba na prvním místě zmínit *Začátky české berně* od Kamila Krofty.²⁸⁸⁰ Problematiku klášterní berně v Čechách zejména v 70. a 80. letech 15. století zakomponoval do své diplomové práce v souvislosti s příjmy královské komory také autor tohoto pojednání.²⁸⁸¹ Nověji se zabýval speciální berní u klášterů na středověké Moravě Tomáš Borovský.²⁸⁸² Zvláštní berně kláštera Teplá nebyla doposud příliš častým předmětem zájmu historiků. Disponování s hromničnou sumou králem

²⁸⁷⁶ Kamil KROFTA, *Začátky české berně*, Praha 1931, s. 77–80.

²⁸⁷⁷ Výtah v *CIM II*, s. 901–902, č. 701.

²⁸⁷⁸ F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens*, s. 642–646, č. 331.

²⁸⁷⁹ Kvitance jsou známy celkem tři. – *AČ VI*, s. 464, č. 15; s. 465, č. 16 a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L152, list z 5. 2. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L152/charter> [cit. 24. 11. 2015]. Dochovala se také řada listin týkajících se zastavené speciální berně. – Ibidem, L161, listina z 26. 6. 1465 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L161/charter> [cit. 24. 11. 2015]; L167, listina z 15. 10. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L167/charter> [cit. 24. 11. 2015]; L179, listina z 24. 1. 1477 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L179/charter> [cit. 24. 11. 2015]; L181, listina z 26. 9. 1478 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L181/charter> [cit. 24. 11. 2015]; L182, listina ze 14. 10. 1478 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L182/charter> [cit. 24. 11. 2015]; L187, opis listiny z 6. 3. 1482 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L187/charter> [cit. 24. 11. 2015]; L203, listina z 3. 5. 1492 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L203/charter> [cit. 24. 11. 2015] a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 278r–v.

²⁸⁸⁰ K. KROFTA, *Začátky české berně*, s. 66–91.

²⁸⁸¹ P. TRNKA, *Finanční situace*, s. 35–39.

²⁸⁸² T. BOROVSÝ, *Kláštery*, s. 115–132.

Václavem IV. se zabýval Jaroslav Čechura, který při této příležitosti uvedl jako příklad zrovna berní tepelské kanonie.²⁸⁸³

4.4.3.2. Speciální berně a kláštery v Čechách

Speciální neboli zvláštní berně, v pramenech označována latinsky jako „*census seu summa regia*“ nebo česky „*králova berně*“, „*suma královská*“ a „*suma hromničná*“, měla v 15. století již ustálenou podobu. Zeměpanské kláštery ji měly odvádět každý rok na Hromnice do královské komory. Měla pevnou výši a v Čechách byla v určitém vztahu s výnosem klášterního panství.²⁸⁸⁴ Díky tomu si lze podle soupisu zvláštních berní z roku 1418 utvořit přibližnou představu o příjmech zeměpanských klášterů v Čechách. V případě premonstrátských klášterů byly částky následující: Chotěšov 330 kop, Milevsko 240 kop, Teplá 200 kop, Doksany 130 kop, Strahov 100 kop, Louňovice 80 kop a Želiv 60 kop.²⁸⁸⁵ Úhrnem přispívaly zeměpanské kláštery v rámci speciální berně do královské komory rovných 5 000 kop ročně, což činilo více než komorní platy měst dohromady.

Od 90. let 14. století docházelo k využívání hromničné sumy českým králem Václavem IV. k umořování dlužných částek, v čemž pak pokračoval i jeho bratr Zikmund Lucemburský.²⁸⁸⁶ K rozsáhlým změnám ale došlo za husitských válek, v jejichž důsledku některé konventy zcela zanikly a jiné živořily ve zredukované podobě. Ty měly často poškozeny klášterní budovy a z velké části také zabrán pozemkový majetek od okolních šlechticů. Za těchto okolností se dá očekávat, že královské komoře poklesly příjmy z klášterní berně. Kromě toho je pravděpodobné, že již Zikmund Lucemburský zapsal zvláštní berní z téměř všech klášterů jak na Moravě, tak i v Čechách. Stejným způsobem přistupovali k tomuto platu také jeho nástupci Jiří z Poděbrad a Vladislav Jagellonský. Postižené kláštery se pak snažily, pokud to bylo v jejich silách, vyplatit hromniční sumu od zástavních pánů.²⁸⁸⁷ Soupis speciální berně z roku 1471 nepopisuje aktuální stav, ale spíše se jedná o snahu pojistit nárok královské komory, na což ukazuje také skutečnost, že seznam klášterní berně se shoduje jak výčtem klášterů, tak jejich roční berní se soupisem z roku 1418.²⁸⁸⁸

²⁸⁸³ Jaroslav ČECHURA, *Rozsah a dynamika*, s. 47 a zopakováno idem, *Das Stift Tepl*, s. 19.

²⁸⁸⁴ Jaroslav ČECHURA, *Břevnov a Strahov na počátku 15. století*, in: *Historia docet. Sborník prací k počtě šedesátých narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, CSc.*, Praha 1992, s. 41 a T. BOROVSÝ, *Kláštery*, s. 120–121.

²⁸⁸⁵ *CIM II*, s. 901, č. 701.

²⁸⁸⁶ Srov. J. ČECHURA, *Rozsah a dynamika*, s. 47–48.

²⁸⁸⁷ P. TRNKA, *Finanční situace*, s. 37.

²⁸⁸⁸ K. KROFTA, *Začátky české berně*, s. 86.

4.4.3.3. Speciální berně a klášter Teplá

Zvláštní berně je u kláštera Teplá poprvé zmíněna koncem 14. století. Tehdy, roku 1395, vystavil král Václav IV. měšťanu Starého Města pražského Henzlinovi ze Zárova listinu, podle které mu mělo pět zeměpanských klášterů vyplatit během dvou let z královské berně 1400 kop pražských grošů. Kromě Teplé, jež měla vyplatit celkem 220 kop grošů, se to týkalo ještě Chotěšova (528 kop), cisterciáckých Plas (220 kop), benediktinské Sázavy (110 kop) a cisterciácké Skalice (30 kop). Výše jednotlivých částek, jež měly řeholní domy ročně odvádět, se pohybovala od 55 do 80 % jejich celkové roční hromničné sumy. Uhrazení dluhu ale neproběhlo v plné výši a listina byla předložena revindikační komisi v první polovině 50. let 15. století.²⁸⁸⁹ To však nezabránilo panovníkovi, aby roku 1410 či krátce předtím opět využil svých příjmů z tepelského kláštera. Tentokrát dlužil totiž bratrům ze Švamberka, Bohuslavovi, Hynku Krušinovi a Jankovi 2000 kop pražských grošů, které jim měli postupně splácet tepelští řeholníci tentokrát ale prostřednictvím celé speciální berně. Ta čítala 200 kop českých grošů ročně, jak dokládají oba dochované soupisy speciální berně z let 1418 a 1471.²⁸⁹⁰ Zdá se, že se klášteru dařilo částku umořovat, leč za cenu půjčky a prodeje platu.²⁸⁹¹ Roku 1410 předala kanonie Švamberkům první splátku, která čítala 800 kop grošů.²⁸⁹² V roce 1411 se výše dluhu nesnížila, ale za to o rok později obdrželi Švamberkové hned dvakrát, koncem února a počátkem prosince, po 200 kopách grošů královské berně.²⁸⁹³ Je možné, že roku 1416 mohla kanonie předat poslední splátku Švamberkům a napříště již odvádět hromničnou sumu opět do královské komory. Celkově však nepředstavovaly tyto výplaty mocným sousedům o moc větší finanční zátěž oproti normálu, jelikož by Teplá musela stejně odvádět dané částky do královské komory. Bezpochyby ale bylo velice náročné shromáždit první splátku dosahující výše čtyř ročních platů komoře.

Jinou strategii využívání královské berně z tepelského kláštera zvolil Václavův bratr a nástupce na českém trůně Zikmund. Ten totiž z kraje své vlády rozdělil hromničnou sumu

²⁸⁸⁹ *AC II*, s. 175, č. 275. – V edici je chybně uvedena u svatoprokopského kláštera částka 210 kop (NA, Česká dvorská kancelář, rkp. 2450, č. knihy 148, pag. 100). Při zapsání regestu komisí došlo patrně k chybě, jelikož podle jeho znění by kláštery vyplatily během dvou let celkem 1158 kop grošů a nikoliv 1400 kop, jak bylo avizováno.

²⁸⁹⁰ *CIM II*, s. 901, č. 701 a F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens*, s. 644, č. 331.

²⁸⁹¹ Snad z tohoto důvodu prodal klášter v říjnu 1409 plat sedmi kop pražských grošů na Chodové Planě za 70 kop pražských grošů (SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L98, opis listiny z 20. 10. 1409 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L98/charter> [cit. 26. 11. 2015]). Nelze též vyloučit souvislost vypůjčení 100 kop pražských grošů kanonií od Kuníka z Křenova a na Puclicích někdy před říjnem 1410 (*AC VI*, s. 460, č. 11).

²⁸⁹² *AC VI*, s. 458–459, č. 9. Z textu kvitance bohužel nevyplývají důvody, proč byla vyplacena jednorázově tak velká částka. Jedním z vysvětlení by mohla být skutečnost, že se jednalo o první splátku po čtyřech letech. Rovněž se nabízí možnost, že chtěli premonstráti celkovou sumu co nejrychleji vyplatit, aby se tak zbavili povinnosti vůči Švamberkům.

²⁸⁹³ *Ibidem*, s. 464, č. 15 a s. 465, č. 16.

na tři různě velké části, které koncem roku 1420 zastavil svým straníkům a věřitelům, přičemž všichni byli sousedé tepelského velkostatku a v zásadě měli v regionu mocenské a majetkové ambice.²⁸⁹⁴ Největší část z královské sumy, která se rovnala její polovině (100 kop grošů), připadla Něpru Dučovi z Vařin a Ondřejovi ze Slatiny, purkrabímu a místopurkrabímu královského hradu Nečtin, a měla být používána na správu zmíněného hradu do doby, než by jim český panovník vyplatil 900 kop pražských grošů.²⁸⁹⁵ Druhou část obnášející roční plat 60 kop grošů zastavil král Zikmund ve výši 600 kop Janovi staršímu Balilovi, který držel tvrz Caltov ležící východně od Plané.²⁸⁹⁶ Zbytek hromničné sumy, tedy 40 kop grošů, měl dostávat Jindřich z Elsterberka a na Plané, Zikmundův hofmistr a jeden ze zakladatelů katolické ligy.²⁸⁹⁷ Výše zástavní částky v tomto případě není známá. Na základě analogie s předchozími zástavami lze vyvozovat, že se mohla pohybovat kolem 360 až 400 kop grošů.

Zastavování částí hromničné sumy bylo pro klášter v konečném důsledku finančně oproti jejímu využití k vyplácení konkrétní peněžní částky náročnější, jelikož se očekávalo, že kromě pravidelného odvodu částí speciální berně šlechtické osobě uhradí kanonie v budoucnu dotyčného též zástavní sumu, která bývala poměrně vysoká. Tento nový způsob aplikovaný v případě Teplé králem Zikmundem také nebyl příliš výhodný pro královskou komoru, jelikož do doby, než byla zaplacená zástavní částka, ztrácela část svých pravidelných příjmů. Kanonie se bezpochyby snažila o to, aby byly výše zapsané částky co nejrychleji uhrazeny, a mohla se tak zbavit zástavních pánů. V prvním případě ale byla po celý zbytek 15. století a první čtvrtinu 16. století neúspěšná a po tuto dobu musela vyplácet polovinu královské berně rok co rok jednotlivým držitelům Nečtin, na které byla zástava platu vázána. Z řady kvitancí, jež klášter každý rok po zaplacení obdržel, se dochovala do dnešních dnů pouze jediná vystavená v dubnu 1493 Zikunou z Ortenburka, vdovou po Burianovi z Gutštejna. Ta v ní potvrzuje klášteru za svého syna Jana z Gutštejna přijetí 100 kop českých grošů „*peněz berniových vánočních*“ příslušejících k hradu Nečtinám.²⁸⁹⁸ Poté vystupuje v pramenech tato

²⁸⁹⁴ J. ČECHURA, *Sekularizace církevních statků v západních Čechách*, 1996, s. 4 a 5; A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 195.

²⁸⁹⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L113, listina z 23. 12. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L113/charter> [cit. 26. 11. 2015]; NA, Archiv České koruny, inv. č. 1485, listina z 23. 12. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1485/charter> [cit. 26. 11. 2015] a inv. č. 1486, listina z 23. 12. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1486/charter> [cit. 26. 11. 2015]. O následných osudech hradu Nečtiny A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 203–204.

²⁸⁹⁶ NA, Archiv České koruny, inv. č. 1486, listina z 23. 12. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1486/charter> [cit. 26. 11. 2015]. A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 195.

²⁸⁹⁷ NA, Archiv České koruny, inv. č. 1486, listina z 23. 12. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1486/charter> [cit. 26. 11. 2015]. A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 187; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, s. 333.

²⁸⁹⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L206, list z 27. 4. 1493 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L206/charter> [cit. 26. 11. 2015].

část komorního platu až v únoru 1517, kdy se tepelský opat Petr obrátil na nečtinského hejtmana Bohuslava Strachotu z Kralovic s prosbou, aby mu s berní, kterou měl tehdy odevzdat na Nečtiny, ještě dva týdny posečkal. Přitom se odvolával na to, že se klášterním poddaným nedařilo, kvůli čemuž od nich nemohly být vybrány peníze.²⁸⁹⁹ Dalším dokladem o trvající zástavě poloviny královské sumy jsou dva listy adresované tepelskému opatu Petrovi z poloviny 20. let 16. století. V prvním z ledna 1525 se adresátovi připomněl Jan Pluh z Rabštejna a na Bečově a jako držitel Nečtin ho žádal, aby dal vědět jeho bečovskému hejtmanovi, kdy si má přijet do Teplé pro 200 kop míšeňských grošů, zda na Hromnice či některý den po nich. Současně k této částce přímo uvedl, že ji měl klášter původně dávat králi na hrad Nečtiny.²⁹⁰⁰ Přibližně o rok později v lednu 1526 psal opatovi v této věci Hynčík Pluh z Rabštejna a na Kynžvartu, kterého tím pověřil jeho bratr Jan Pluh z Rabštejna po dobu své nepřítomnosti. Stejnou částku měl opět převzít bečovský hejtman.²⁹⁰¹ Není tedy pochyb o tom, že se v těchto třech případech vskutku jednalo o polovinu komorního platu zastavenou již králem Zikmundem roku 1420.

U zbylých dvou částí komorního platu byla kanonie úspěšnější. Větší z nich se jí podařilo vyplatit v roce 1454 Oldřichu Balilovi z Caltova, synovi Jana staršího Balila.²⁹⁰² Naproti tomu k odstranění poslední zástavy se nedochovaly přímé informace. Lze ale vyvozovat, že se tak stalo před listopadem 1437. Tehdy totiž vystavil císař Zikmund listinu ve prospěch jiného souseda tepelského klášterství Zbyňka z Kočova,²⁹⁰³ který v té době držel shodou okolností rovněž hrad Nečtiny.²⁹⁰⁴ Panovník mu daroval za jeho služby 500 kop pražských grošů, které mu měli postupně vyplatit opat Racek a konvent tepelského kláštera prostřednictvím blíže nespecifikované královské sumy. Jakmile by se tak stalo, měla být tato suma dávana opět do královské komory. Je ale poněkud nezvyklé, že v této listině není uvedena konkrétní výše berně, kterou měl být císařův dluh uhrazován. S ohledem na skutečnost, že v roce 1437 bylo prokazatelně 160 kop pražských grošů z celkových 200 zastaveno, se mohlo jednat maximálně o zbylých 40 kop. Vyplácení 500 kop proto muselo probíhat velmi pomalu, což patrně Zbyňkovi z Kočova, který byl zároveň i příjemcem zastavené poloviny hromničné sumy, nevyhovovalo. Možná to mohl být jeden z důvodů, proč mezi ním a klášterem vznikla na počátku 40. let 15. století zášť, kterou urovnal v říjnu 1442

²⁸⁹⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, fol. 8r.

²⁹⁰⁰ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 107, list z 27. 1. 1525.

²⁹⁰¹ Ibidem, kart. č. 73, č. 95, list ze 17. 2. 1526.

²⁹⁰² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L128, listina z 6. 7. 1454 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L128/charter> [cit. 26. 11. 2015].

²⁹⁰³ Ibidem, L120, listina z 11. 11. 1437 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L120/charter> [cit. 26. 11. 2015].

²⁹⁰⁴ A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 203.

ubrman Aleš ze Žeberka a na Plané. Podle jeho narovnání měl klášter zaplatit Zbyňkovi z Kočova 250 kop českých grošů (patrně zbývajících z původních 500 kop darovaných mu císařem Zikmundem) ve třech ročních splátkách, za což ručili Tepelští spolu s Úterskými.²⁹⁰⁵ Tím zmínky o hromničné sumě z první poloviny 15. století končí.

K zastavování speciální berně, pokud to bylo ještě možné, se uchýloval i král Jiří z Poděbrad. Tak někdy před rokem 1463 zapsal čtvrtinu svého platu, tedy 50 kop českých grošů, Přibíkovi z Klenového zřejmě na dobu jeho života.²⁹⁰⁶ Jednalo se totiž o jistou kompenzaci za to, že panovník dovolil velkopřevorovi maltézského řádu Joštovi z Rožmberka vyplatit volyňské zboží, které měl Přibík v zástavě od roku 1436. Je pravděpodobné, že zástava v souvislosti se smrtí Přibíka kolem přelomu let 1464 a 1465 pominula,²⁹⁰⁷ jelikož již 26. července 1465 král Jiří daroval opět 50 kop českých grošů hromničné sumy Janovi z Kolovrat a na Bezdruzicích. Klášter měl odvádět čtvrtinu berně novému zástavnímu pánu po dobu jeho života a života jeho syna Albrechta. Pokud by Albrecht zemřel dříve než jeho otec, měla kanonie platit ještě po dobu života nejstaršího žijícího syna. V případě, že by klášter neplatil, mohli si držitelé listu zastavit klášterní poddané a jejich statky do doby, než by jim byla částka uhrazena.²⁹⁰⁸ Netrvalo ale dlouho a 15. října 1466 panovník zastavil Janovi z Kolovrat a jeho dědicům plat, který drželi, v sumě 500 kop pražských grošů. Plánované vyplacení zástavní částky mělo být zástavním pánům oznámeno rok dopředu.²⁹⁰⁹

Po předchozích zkušenostech se opat Zikmund spolu s konventem snažil pojistit u nového krále Vladislava proti zastavování hromniční sumy. Zdánlivého úspěchu dosáhli až 24. ledna 1477, kdy jim král slíbil za sebe a své nástupce, že potom, co by byl zastavený komorní plat vyplacen, neměl být již více zastavován. V případě, že by se tak stalo tomuto privilegii navzdory, měla být taková zástava neplatná.²⁹¹⁰ Po tomto ujištění se opat Zikmund zaměřil na vyplacení zástavy, k čemuž došlo 26. září 1478, kdy odevzdali bratři Purkart a Jetřich z Kolovrat a na Bezdruzicích obě zástavní listiny klášteru.²⁹¹¹ Po 13 letech se tak tepelští premonstráti zbavili povinnosti odvádět každoročně plat 50 kop českých grošů

²⁹⁰⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L122, listina z 21. 10. 1442 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter> [cit. 26. 11. 2015].

²⁹⁰⁶ Ibidem, L152, list z 5. 2. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L152/charter> [cit. 26. 11. 2015].

²⁹⁰⁷ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého IX*, Praha 1893, s. 157–158.

²⁹⁰⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L161, listina z 26. 6. 1465 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L161/charter> [cit. 26. 11. 2015].

²⁹⁰⁹ Ibidem, L167, listina z 15. 10. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L167/charter> [cit. 26. 11. 2015].

²⁹¹⁰ Ibidem, L179, listina z 24. 1. 1477 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L179/charter> [cit. 26. 11. 2015].

²⁹¹¹ Ibidem, L181, listina z 26. 9. 1478 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L181/charter> [cit. 26. 11. 2015].

Kolovratům. Dne 14. října 1478 si tento úspěch nechal opat Zikmund potvrdit od krále Vladislava, který tak oficiálně povolil výplatu zástavy. Kromě toho poskytl klášteru milost, podle které nemuseli řeholníci odvádět vyplacenou část hromničné sumy do královské komory. To mělo trvat až do doby, než by jim český král uhradil 600 kop grošů, které sami vyplatili Kolovratům. Navíc mohl klášter tento plat sám zastavit. K tomu všemu se panovník opět zavázal, že nebude speciální berni nikomu zapisovat ani dávat.²⁹¹² Tím by se mohlo zdát, že pro klášter skončily problémy s hromničnou sumou. Opak byl ale pravdou. Již 6. března 1482 totiž král Vladislav Jagellonský navzdory svým dvěma privilegiím z let 1477 a 1478 znovu zastavil část zvláštní berně z kláštera Teplá. Stalo se tak potom, co nejvyšší sudí Českého království Půta z Rýzemberka a na Švihově vrátil králi zápis císaře Zikmunda na 1000 kop grošů, který měl po svých předcích. Mimo to Půta také odpustil panovníkovi na jeho žádost 1000 kop grošů zadržovaných jeho strýci Vilémovi z Rýzemberka, kterému mělo být z královské komory ročně vypláceno deset kop grošů až do jeho smrti a potom rok tomu, na koho by toto právo přešlo. Tím ale nebyl nikdo jiný než právě Půta z Rýzemberka, jemuž a jeho dědicům král zapsal 46 a půl kopy pražských grošů zvláštní berně v sumě 1000 kop grošů.²⁹¹³ Nestandardní výše zastavené částky možná souvisela se snahou panovníka navodit zdání, že se nejedná o zapsání tradičních 50 kop grošů.

Roku 1486 král Vladislav jednak ocenil úspěšnou reformu klášterní disciplíny a nárůst počtu řeholníků, ale zároveň zohlednil také zatížení rozpočtu kanonie poplatky odváděnými jistým šlechticům tím, že zprostil klášter Teplá na 15 let placení peněz do královské komory.²⁹¹⁴ O tom, zda se králi předtím podařilo uhradit klášteru 600 kop grošů, a obnovit tak vyplácení 50 kop zpět do komory, je možné pouze spekulovat. Spíše se ale jeví pravděpodobnější varianta, že se tak s ohledem na panovníkovu finanční situaci nestalo. V takovém případě za předpokladu, že kromě zmíněných 100 kop grošů a 46 a půl kopy grošů nebylo tehdy z hromničné sumy již více zastaveno, by bylo klášternímu rozpočtu dočasně ulehčeno o 53 a půl kopy grošů ročně, které by normálně měli tepelští řeholníci odvádět do Prahy.

Dne 24. března 1487 došlo k poněkud absurdní situaci, když Půta z Rýzemberka postoupil de facto neplatný zápis na 46 a půl kopy pražských grošů odporující královským

²⁹¹² Ibidem, L182, listina ze 14. 10. 1478 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L182/charter> [cit. 26. 11. 2015].

²⁹¹³ Ibidem, L187, opis listiny z 6. 3. 1482 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L187/charter> [cit. 26. 11. 2015].

²⁹¹⁴ Zmíněno pouze v tepelských análech. – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 113v.

privilegiím z let 1477 a 1478 Bohuslavovi ze Švamberka.²⁹¹⁵ Ten jako oprávněný kláštera, „jestli že by král český jeho milost od toho kláštera co komu oddati aneb zastaviti ráčil, tehdy“ měl „knězi opatovi a jeho konventu“ raden a pomocen „býti, aby král jeho milost kněze opata a jeho konventu ostaviti a zachovati ráčil podle obdarování a zápisuov slavné paměti králuov českých předkuov svých i také podle jeho milosti obdarování, které jest ráčil knězi opatovi a jeho konventu učiniti“.²⁹¹⁶ Přesto musel klášter napříště každý rok platit svému ochránci 46 a půl kopy grošů. A právě různé „paměti a listové v příčině platu hromničného“ z doby, kdy byli jeho příjemci Švamberkové, se nacházely ještě počátkem 17. století ve švamberském archivu na hradě Zvíkově.²⁹¹⁷

Teprve po smrti Bohuslava ze Švamberka se to pokusil uvést na pravou míru opat Zikmund. Proto se v roce 1492 obrátil na nového oprávněného, Bohuslavova syna Jindřicha, jemuž oznámil, že má královská privilegia, podle kterých měl platit hromničnou sumu pouze do královské komory. Za to měl od krále vždy obdržet kvitanci. Na to Švamberk reagoval žádostí, aby mu opat Zikmund prokázal dobrou vůli a tu částku, na kterou měl zápis, mu dával a přijímal od něho rovněž kvitanci. Přitom argumentoval tím, že král Vladislav pobýval mimo zemi, a tudíž mu nemohl panovník tu sumu předávat. Zikmund na Švamberkovu žádost přistoupil pod podmínkou, že to nebude znamenat pohoršení jeho privilegií, a 3. května 1492 o tom uzavřeli dohodu.²⁹¹⁸ Přítomnost obou originálů listin týkajících se hromničného platu, první svědčící o jeho zastavení roku 1482 a druhá o jeho postoupení roku 1487, ve švamberském archivu ještě počátkem 17. století vypovídá o tom, že se tepelskému klášteru již nepodařilo tuto část královské sumy vyplatit.²⁹¹⁹

Z dochovaných dokladů vyplývá, že král Václav IV. využíval hromničnou sumu z Teplé či její část k přímému splácení dlužných částek. K samotným zástavám speciální berně se patrně ještě neuchyloval. To už ale neplatí pro jeho bratra Zikmunda, který již v roce 1420 zapsal celou speciální berni, přičemž polovinu z ní se už kanonii nepodařilo až do konce středověku vyplatit. Kromě toho využil císař Zikmund ještě na samém sklonku své vlády zřejmě právě vyplacenou část hromničné sumy po vzoru svého bratra k postupnému

²⁹¹⁵ Ibidem, fol. 278r–v.

²⁹¹⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L196, listina z 23. 4. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L196/charter> [cit. 26. 11. 2015].

²⁹¹⁷ Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 228.

²⁹¹⁸ Ibidem, L203, listina z 3. 5. 1492 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L203/charter> [cit. 26. 11. 2015].

²⁹¹⁹ Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 226–227. Jedná se patrně o jediné dvě písemnosti dříve uložené na hradě Zvíkov a zařazené v rámci soupisu Václava Březana do skupiny označené jako „Tepelský klášter“, které se dochovaly do současnosti. Dnes se obě nachází ve fondu Velkostatek Bechyně v SOA v Plzni. – *Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526 I. 2/1*, Praha 1975, s. 697–698, č. 2977 a s. 813, č. 3480.

umořování nemalé částky, což se ale ukázalo s ohledem na výši nezastaveného komorního (maximálně dvacet procent z celkové sumy) jako nepraktické, jelikož vyplácení trvalo příliš dlouho. Zřejmě proto jeho nástupci od tohoto způsobu využívání speciální berně zcela upustili a zaměřili se pouze na zastavování, pokud jim to daná situace dovolila. Lze tedy shrnout, že hromniční suma z kláštera Teplá nehrála od 20. let 15. století v příjmech královské komory téměř žádnou nebo velmi malou roli. Z celkových 200 kop českých grošů bylo v polovině 80. let 15. století 146 a půl kopy zastaveno (100 kop kontinuálně od roku 1420 a zbylá část od roku 1482) a pravděpodobně 50 kop grošů odpuštěno (od 1478). Proto zproštění odvodů do královské komory na 15 let Vladislavem Jagellonským roku 1486 nemělo jak na kanonii, tak na samotného krále velký vliv, protože výše speciální berně směřující ročně do královské komory tehdy patrně činila maximálně tři a půl kopy.

4.4.4. Obrana kláštera

4.4.4.1. Prameny a literatura

Pramenná základna pro studium obrany kláštera Teplá je v porovnání s jinými tématy poměrně široká. Dochovalo se totiž několik klíčových písemností, jako jsou jedna kvittance opravních peněz (1459) a tři listiny o přijetí ochrany kláštera (1490, 1504 a 1527).²⁹²⁰ K dispozici je rovněž jedno královské privilegium vztahující se přímo k obraně.²⁹²¹ Zmínit je třeba také zprávy o dění kolem udělení obrany papežským legátem z let 1465 a 1466.²⁹²² Velmi důležitý pro studium obrany tepelského kláštera ve druhé polovině 15. století a na počátku 16. století je soupis švamberského archivu uloženého na hradě Zvíkově pořízený v letech 1616 a 1617 Václavem Březanem, díky němuž zůstalo povědomí o některých klíčových listinách již dnes zaniklých alespoň v registrové podobě. Tento výtečný pramen zpřístupnil v podobě edice roku 1908 Čeněk Zíbrt.²⁹²³ Svůj význam má též řada jednotlivých údajů upřesňujících pohled na obranu kláštere Teplá v 15. století a počátkem 16. století.

Naproti tomu téma šlechtických obran nebylo dosud příliš atraktivní jak z pohledu Teplé, tak obecně. Z právního hlediska se opravám v souvislosti s pozemkovou zakladatelskou vrchností věnoval Václav Vaněček.²⁹²⁴ Opravu a obranu se pokusil pro jagellonské období vymezit také Josef Macek.²⁹²⁵ Větší pozornost si získaly opravy klášterů na Moravě, kterými se zabývali především František Matějka a Tomáš Borovský.²⁹²⁶ Vztah Švamberků jako opravních pánů k tepelské kanonii poněkud svérázně charakterizoval Jaroslav Čechura.²⁹²⁷

²⁹²⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L141, list z 26. 10. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L141/charter> [cit. 26. 11. 2015]; L196, listina z 23. 4. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L196/charter> [cit. 26. 11. 2015]; L239, listina ze 17. 8. 1504 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L239/charter> [cit. 26. 11. 2015] a L257, listina ze 4. 2. 1527 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L257/charter> [cit. 26. 11. 2015].

²⁹²¹ Ibidem, L237, listina z 6. 1. 1504 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L237/charter> [cit. 26. 11. 2015].

²⁹²² NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 76r, 76v, 77v–78v.

²⁹²³ Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 204–241.

²⁹²⁴ Václav VANĚČEK, *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě II*, Praha 1937, s. 49–62.

²⁹²⁵ J. MACEK, *Víra*, s. 201.

²⁹²⁶ František MATĚJEK, *Feudální velkostatek a poddaný na Moravě*, Praha 1959, s. 43–46 a T. BOROVSÝ, *Kláštery*, s. 207–232.

²⁹²⁷ J. ČECHURA, *Sekularizace církevních statků v husitské revoluci*, s. 96–97; idem, *Rozsah a dynamika*, s. 59, 60, 66, 67 a zopakováno idem, *Das Stift Tepl*, s. 20.

4.4.4.2. Vymezení pojmu a terminologie s přihlédnutím k Teplé

V českých textech spojených s kláštelem Teplá se zdá, že slova „*obrana*“ a „*oprava*“ byla chápána jako synonyma,²⁹²⁸ i když jasně převažovalo užívání prvního z nich. Vykonavatel obrany, respektive opravy byl označován jako „*oprávce*“ či „*opravní pán*“.²⁹²⁹ Ekvivalenty v latinském jazyce zněly pro obranu „*protectio*“, „*defensio*“, „*tuitio*“ nebo „*custodia*“, přičemž oprávce vystupoval v latinských textech pod označením „*tutor*“.

Přesné definování obrany je poněkud problematické, jelikož její výkon se u jednotlivých klášterů podstatně lišil.²⁹³⁰ Podle různých hledisek je možné rozčlenit několik druhů obran. Dle předmětu obrany může existovat obrana celková či dílčí, přičemž oba typy jsou doloženy i v případě tepelské kanonie. Další dělení může být provedeno podle toho, kdo byl ochráncem. Tím mohl být panovník, světský feudál, šlechtický rod nebo výjimečně také město.²⁹³¹ Kromě toho odlišoval Josef Macek ještě obranu od opravy. Podle něho měl obránce zajišťovat bezpečí členů konventu a spravovat jejich majetek. Naproti tomu oprávce měl být navíc ještě držitelem patronátního práva.²⁹³² Toto vymezení ale prameny z prostředí tepelského kláštera nepotvrzují. Díky třem listinám z let 1490, 1504 a 1527, ve kterých oprávcí přijali tepelský klášter do své obrany, lze poměrně jednoznačně charakterizovat podobu obrany této řeholní instituce.²⁹³³ Vzhledem k tomu, že jsou všechny tři obsahově téměř totožné, tak se dá usuzovat na jistou ustálenost její formy. Předmětem obrany byli opat, konvent, klášterní zboží a poddaní. Doba, po kterou měl oprávce klášter chránit, byla časově omezená, a to v prvních dvou případech na osm let a v posledním na pět let. V listinách z let 1490 a 1527 byl stanoven také postup pro případ, že by některá ze stran již neměla zájem na prodloužení obrany po uběhnutí stanovené doby. Tehdy to měla dát vědět druhé straně dva roky, respektive jeden rok před skončením této obrany. Po tomto oznámení měla být dále až

²⁹²⁸ Tomu nasvědčuje zejména privilegium Vladislava Jagellonského pro klášter Teplá z roku 1504, ve kterém stojí oba termíny přímo vedle sebe: „*vuobrana a oprava*“. – SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L237, listina z 6. 1. 1504 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L237/charter> [cit. 26. 11. 2015]. Rovněž v katalogu Václava Březana není rozlišováno mezi ochranou a opravou. – např. „*proti té opravě a ochraně*“, „*za ochránce a oprávce*“ a „*platu ochrany a opravy*“. – Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 227 a 228. Dle názoru Josefa Macka se význam těchto slov odlišoval. – J. MACEK, *Víra a zbožnost*, s. 201.

²⁹²⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L123, listina z 13. 3. 1443 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter> [cit. 26. 11. 2015]; L126, listina z 15. 11. 1447 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L126/charter> [cit. 26. 11. 2015] a L237, listina z 6. 1. 1504 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L237/charter> [cit. 26. 11. 2015].

²⁹³⁰ T. BOROVSKEÝ, *Kláštery*, s. 208.

²⁹³¹ Příklad kláštera, jehož ochranou bylo pověřeno město, představuje premonstrátské Klášterní Hradisko. – T. BOROVSKEÝ, *Kláštery*, s. 212.

²⁹³² J. MACEK, *Víra*, s. 201.

²⁹³³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L196, listina z 23. 4. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L196/charter> [cit. 26. 11. 2015]; L239, listina ze 17. 8. 1504 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L239/charter> [cit. 26. 11. 2015] a L257, listina ze 4. 2. 1527 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L257/charter> [cit. 26. 11. 2015].

dokonce určené doby zajišťována ochrana kláštera a placení opravních peněz, jejichž výše byla pravděpodobně rovněž konstantní. Klášter platil oprávcí za svoji ochranu dvakrát ročně, na svatého Jiří a na svatého Havla, po 12 a půl kopách pražských grošů, za což obdržel od příjemce vždy kvitanci. Jedna taková se zachovala od Bohuslava ze Švamberka z roku 1459.²⁹³⁴ Za tento plat byl oprávec povinen poskytovat přesně stanovené služby. Jednalo se zejména o mocenskou a právní ochranu jak opata s konventem, tak jejich poddaných, což mělo platit i v době války. Oprávec se též opatovi a konventu zavazoval radit a pomáhat v případech, že by král něco klášterního neprávem zastavil navzdory uděleným privilegiím. Ochránce se také zároveň zaručoval, že sám nebude působit opatovi, konventu a jejich poddaným žádná příkoří. Naproti tomu klášter měl obránci v nesnázích poskytnout pomoc, pokud by to nebylo namířeno proti zájmům krále či země. Z tohoto vymezení vyplývá, že oprávcům z jejich funkce nevyplyvaly žádné majetkové nároky na statky či patronátní práva kanonie Teplá.²⁹³⁵ Tento závěr není možné zobecňovat, ale na druhou stranu by se neměla funkce oprav v rámci sekularizace v 15. století přeceňovat. Udělení opravy totiž samo o sobě nepředstavovalo zkázu zeměpanských klášterů.²⁹³⁶ Vlastní zánik řeholních domů způsobovali jiní činitelé, jako byly zejména různé zástavy.

4.4.4.3. Obrana a oprávcí tepelského kláštera

Kořeny šlechtické obrany kláštera Teplá je třeba hledat již za husitských válek v první polovině 20. let 15. století, přestože se zmínka o oprávcí objevuje v pramenech až k roku 1443 v souvislosti s Hynkem Krušinou ze Švamberka.²⁹³⁷ Teplá nebyla jistě schopna zajistit vlastními silami dostatečnou obranu svých statků ve válečných letech, které byly obzvláště pro kláštery značně nepříznivé. Proto český král Zikmund Lucemburský zřejmě dovolil tepelské kanonii nedlouho po propuknutí husitské revoluce, aby si zvolila svého ochránce. Lze tak usuzovat na základě analogie s Chotěšovem, který získal takové svolení v srpnu

²⁹³⁴ Ibidem, L141, list z 26. 10. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L141/charter> [cit. 26. 11. 2015].

²⁹³⁵ Tato teze se neshoduje s pojetím Jaroslava Čechury, podle něhož byly tepelské statky nejméně do konce 15. století specifickou položkou majetku Švamberků, kteří na sebe měli po roce 1420 strhnout výkon pozemkové vrchnosti. – J. ČECHURA, *Sekularizace církevních statků v husitské revoluci*, s. 96–97; idem, *Rozsah a dynamika*, s. 59 a idem, *Das Stift Tepl*, s. 20. Tento názor v zásadě převzali také František Kavka, Petr Čornej a Milan Hlinomaz. – František KAVKA, *Poslední Lucemburk na českém trůně. Králem uprostřed revoluce*, Praha 1998, s. 77; Petr ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české V. 1402–1437*, Praha 2000, s. 272 a M. HLINOMAZ, *Klášter*, s. 34.

²⁹³⁶ T. BOROVSÝ, *Kláštery*, s. 207.

²⁹³⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L123, listina z 13. 3. 1443 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter> [cit. 27. 11. 2015]. Tomáš Borovský předpokládá, že obrany vynucené válečnými událostmi nebyly zřejmě písemně pojišťovány. – T. BOROVSÝ, *Kláštery*, s. 232. Tomu by odpovídala i skutečnost, že nejstarší listina týkající se obrany nacházející se ve švamberském archivu na počátku 17. století pocházela až z roku 1475. – Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 227.

1422.²⁹³⁸ Tepelští bratři se rozhodli pro mocný rod Švamberků, s jejichž panstvím sousedili. Z tehdejších oprávců hrál důležitou roli Hynek Krušina ze Švamberka, který byl nejenom hejtmanem plzeňského kraje, ale zároveň také stál v čele tamějšího spolku katolických pánů a měst Plzně a Tachova.²⁹³⁹

I po pomnutí bezprostředního ohrožení kláštera byla obrana prodlužována. Zdá se, že bez panovníkova zákroku nebylo snadné břemeno obrany setřást.²⁹⁴⁰ Hynek Krušina ze Švamberka se ve 40. letech 15. století přinejmenším dvakrát uplatnil jako oprávec, když se zasloužil o urovnání sporů uvnitř tepelského klášterství. Spolu s dalšími dvěma ubrmany narovnal roku 1443 spor mezi klášterními poddanými, obcí a konšely města Teplá, a roku 1447 rozepři kláštera s Junišem písařem z Teplé a jeho synem Erasmem.²⁹⁴¹ Po Hynku Krušinovi se stal hlavním oprávcem jeho syn Bohuslav rovněž sídlící na Švamberku neboli Krasíkovu, kterému se podařilo získat do zástavy od opata Albrechta klášterní ves Křivce.²⁹⁴² Stejný Švamberk vystavil dne 26. října 1459 kvitanci tepelskému opatu Zikmundovi a konventu na 25 kop míšeňských grošů svatohavelských opravních peněz.²⁹⁴³

Kromě výše zmíněné celkové obrany kláštera existovala zároveň též dílčí ochrana. Tu je možné doložit nejpozději na počátku 60. let 15. století. Tehdy odváděli obyvatelé klášterní vsi Sítiny ročně za ochranu katolickému pánu Jindřichovi z Plavna, jehož kynžvartské a bečovské panství sousedilo ze severu s klášterstvím, osm strychů hrachu. Jelikož představoval tento poplatek pro klášterní poddané ze Sítin příliš velké břemeno, rozhodl se ho „velkorysý“ ochránce roku 1461 snížit na sedm strychů. Jedná o jedinou zmínku z této doby vztahující se k tomuto typu obrany. Je pravděpodobné, že Sítiny odváděly na zámek v Kynžvartu nemalý poplatek za svoje „bezpečí“ ještě v době, než se staly majetkem kláštera.²⁹⁴⁴

Příležitost zbavit se šlechtické obrany se klášteru naskytla v souvislosti s formováním opozice katolické šlechty namířené proti českému králi Jiřímu z Poděbrad, které vyvrcholilo koncem listopadu 1465 uzavřením tzv. Zelenohorské jednoty pod vedením Zdeňka Konopištského ze Šternberka, mezi jejímiž zakládajícími členy se nacházel jak Bohuslav ze

²⁹³⁸ S. BÁRTA, *Zástavní listiny*, s. 22.

²⁹³⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 44.

²⁹⁴⁰ Srov. T. BOROVSKEÝ, *Kláštery*, s. 232.

²⁹⁴¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L123, listina z 13. 3. 1443 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter> [cit. 27. 11. 2015] a L126, listina z 15. 11. 1447 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L126/charter> [cit. 27. 11. 2015].

²⁹⁴² Ibidem, L172, listina z 1. 9. 1473 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L172/charter> [cit. 27. 11. 2015].

²⁹⁴³ Ibidem, L141, list z 26. 10. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L141/charter> [cit. 27. 11. 2015].

²⁹⁴⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 70r–v.

Švamberka, tak Jindřich starší a jeho syn Jindřich mladší z Plavna.²⁹⁴⁵ Za této situace přijal král Jiří klášter Teplou pod svou ochranu, čímž skončila obrana Švamberků a snad i pánů z Plavna. Panovník potřeboval s ohledem na blížící se konflikt mít tepelský klášter pevně ve svých rukou. Představoval totiž jeden z opěrných bodů pro západní Čechy. Bohuslav ze Švamberka se ale nehodlal vzdát nemalého příjmu, který představovaly opravní peníze, a navíc pravděpodobně vycítil příležitost získat klášter do své moci a zmocnit se případně alespoň části klášterního majetku. Zřejmě se tedy obrátil v této věci na papežského legáta Rudolfa sídlícího ve Vratislavi, kterému se to hodilo do jeho plánů. Proto již 23. prosince 1465 informoval zmíněný papežův zástupce opata Zikmunda o tom, že umístil klášter i s jeho poddanými zpět pod ochranu Bohuslava ze Švamberka, a zároveň mu přikázal, aby mocného souseda přijal za ochránce.²⁹⁴⁶ Motivem tohoto kroku nebylo již primárně zajištění bezpečí kanonie, ale pokus o zamezení případné pomoci králi Jiřímu od kláštera a jeho poddaných.²⁹⁴⁷ Bohuslav ze Švamberka se začal záhy domáhat odvádění pravidelného poplatku. Kromě toho překročil svoji pravomoc, když vyžadoval od klášterních poddaných přísahu věrnosti a poslušnosti.²⁹⁴⁸ Na tento postup si stěžoval opat Zikmund legátovi, přičemž obvinil Švamberka, že tak činí kvůli svému prospěchu a zisku. V odpovědi z 1. března 1466 legát ujišťoval Zikmunda, že pověření Bohuslava ze Švamberka nemělo klášter zatížit, ale ochránit ho před heretiky. Zároveň také napsal Švamberkovi, aby nezneužíval svého postavení.²⁹⁴⁹ Opat nakonec toto ubezpečení uspokojilo.²⁹⁵⁰ Paradoxně to byl právě oprávněný Bohuslav ze Švamberka, jež se zúčastnil spolu s dalšími katolickými šlechtici z okolí kláštera, mezi kterými se nacházeli i páni z Plavna, dne 30. května 1467 vyrabování kláštera a vypálení kaple Všech svatých. Stalo se to den poté, co členové konventu spolu se služebníky a klášterními poddanými slíbili poslušnost jak papeži, tak katolickým pánům. Naproti tomu se šlechtici zaručili, že nezpůsobí škody klášteru ani jeho poddaným.²⁹⁵¹ To jim ovšem nikterak nezabránilo jak v uvedeném jednání, tak následném vypálení kláštera a násilném obsazení části klášterních statků, přičemž Bohuslav ze Švamberka byl při zabírání klášterního majetku opět jedním z hlavních aktérů. Z řady statků uzurpovaných Švamberkem prameny konkrétně jmenují pouze městečko Úterý a ves Olešovice.²⁹⁵² Držitelé zabraných klášterních statků

²⁹⁴⁵ Podrobněji P. ČORNEJ – M. BÁRTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 230–231.

²⁹⁴⁶ F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens*, s. 374–375, č. 343.

²⁹⁴⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 75v–76r.

²⁹⁴⁸ Ibidem, 78r.

²⁹⁴⁹ Ibidem, 76v.

²⁹⁵⁰ Ibidem, 78r.

²⁹⁵¹ Ibidem, 319r–v.

²⁹⁵² Ibidem, 258v–259r a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L175, listina z 8. 8. 1475 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L175/charter> [cit. 27. 11. 2015].

bezpochyby počítali s tím, že si je přivlastní. V době, kdy majetek obsadili, byl opat Zikmund totiž exkomunikován. Již v prosinci 1467 byl ale osvobozen a navíc vystupoval na straně papeže.²⁹⁵³ Kromě toho na obranu tepelské kanonie vystoupili páni z Gutštejna, kteří žádali 10. února 1469 papežského legáta Vavřince o intervenci u papeže, aby nedovolil odtržení klášterních statků.²⁹⁵⁴ Gutštejnové, jako potomci zakladatele kláštera Hroznaty, zde svým způsobem suplovali funkci oprávců.²⁹⁵⁵ Švamberkovy plány na začlenění klášterních statků se definitivně zhroutily počátkem roku 1474 na zemském sněmu v Benešově, na základě jehož usnesení se měl zachovat podle smlouvy uzavřené Zdeňkem ze Šternberka a Vilémem z Rýzemberka mezi ním a tepelskými řeholníky.²⁹⁵⁶ Zmíněnou smlouvu následně potvrdil i král Vladislav listinou z 19. března 1474. Dle dané dohody měl Švamberk okamžitě vydat klášteru zadržované statky kromě Úterý a jedné nejmenované vsi.²⁹⁵⁷ Městečko měl odevzdat až by se vracela i jiná dobytá území a ves mohl držet po dobu života svého a svého syna Hynka.²⁹⁵⁸ Bohuslav ze Švamberka se ale nehodlal klášterních majetků vzdát. Proto bylo již 8. srpna 1475 uzavřeno nové narovnání, tentokrát prostřednictvím Buriana z Gutštejna. Podle něho si mohl Švamberk nově ponechat do doby, než se budou vracet jiná dobytá území, spolu s městečkem Úterý také ves Olešovice. Kromě toho měl klášter postoupit Bohuslavovi a jeho synu Hynkovi ves Čerňovice s mlýnem pod vsí na dobu jejich životů. Dále mělo být oběma jmenovaným vypláceno klášterem po tři roky vždy na sv. Havla a sv. Jiří 15 kop grošů. Klášterním poddaným, kteří byli na straně Bohuslava ze Švamberka, se neměl opat s konventem mstít. Ti, pokud by ale nechtěli zůstat na tepelském panství, se mohli do roka vystěhovat na švamberské dominium. Naproti tomu Bohuslav se svým synem neměli více přijímat klášterní poddané bez povolení opata. Švamberkové měli dále vykonávat obranu klášterního zboží podle listu, který mezi sebou měli.²⁹⁵⁹ I tentokrát se Bohuslav zdráhal splnit všechny podmínky úmluvy na rozdíl od opata Zikmunda a konventu, kteří ještě v roce 1475

²⁹⁵³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 88v–90r.

²⁹⁵⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L169, list z 10. 2. 1469 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L169/charter> [cit. 27. 11. 2015].

²⁹⁵⁵ Již v červnu 1467 psal Burian z Gutštejna administrátorovi pražského arcibiskupství Hilárioovi a přimlouval se za tepelského řeholníka Jiljího Rumpolda. – APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-7, pag. 41.

²⁹⁵⁶ *AC IV*, s. 472, č. 18.

²⁹⁵⁷ V katalogu Václava Březana se nalézá regest listiny, který obsahově odpovídá této písemnosti. Liší se ale datací, jelikož listina opsaná ve vidimátu uloženém na Zvíkově měla pocházet z roku 1475. Březan navíc uvádí jméno oné jedné vsi, kterou dle něho byly Čerňovice. – Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 227. Zdá se tedy, že listina v soupisu švamberského archivu byla patrně špatně odatována, přičemž Březan na základě jiných souvislostí doplnil jméno vsi, které v původní listině uvedeno nebylo. Jednou z těch souvislostí mohla být skutečnost, že v tamějším archivu se nacházel ještě jeden vidimus od stejných vydavatelů (Jošta z Pruku a Oldřicha Smrčky z Mnichu) a ze stejného roku (1487), který obsahoval právě opis zápisu vsi Čerňovice klášterem oběma Švamberkům z roku 1475.

²⁹⁵⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 258v–259r.

²⁹⁵⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L175, listina z 8. 8. 1475 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L175/charter> [cit. 27. 11. 2015].

zapsali jemu a Hynkovi na dobu jejich životů ves Čerňovice i s mlýnem.²⁹⁶⁰ Nejmenované zabrané vsi předal Švamberk klášteru někdy mezi léty 1475 a 1480. Snad se tak stalo hned v roce 1475. V roce 1480 napsal opat Zikmund společně s řeholníky Bohuslavovi ze Švamberka list s žádostí, aby jim postoupil městečko Úterý s Olešovicemi, přičemž argumentovali tím, že jiné dobyté statky byly toho času rovněž navracovány. Na to jim odpověděl, že jeho zboží odňaté od manětínského panství stále drží žlutický pán – Jan z Vřesovic, a proto jim nemíni zmíněné statky postoupit.²⁹⁶¹ Opat Zikmund se ale nenechal odbýt a v polovině roku 1480 si stěžoval u krále Vladislava, že Bohuslav dosud nevrátil klášteru Úterý a Olešovice. Na základě toho panovník přikázal Švamberkovi, aby se zachoval podle smlouvy z roku 1475.²⁹⁶² Možná, že právě záležitost vrácení Úterý a Olešovic chtěl řešit opat Zikmund spolu s Bohuslavem před králem Vladislavem v květnu 1482.²⁹⁶³ O tom, kdy se městečko se sousední vsí opravdu vrátilo kanonii, chybí v pramenech informace, ale lze očekávat, že se tak mohlo stát někdy v 80. letech 15. století. Než získal klášter definitivě nazpět městečko Úterý, zaplatil ještě Bohuslavovi ze Švamberka navíc 100 kop míšeňských grošů.²⁹⁶⁴ Tehdy patrně došlo též ke zlepšení vztahů mezi opatem a oprávcem. Svědectvím o tom může být pobyt opata Zikmunda na Švamberku v únoru 1487, během něhož zpečetil vidimus listiny císaře Zikmunda z roku 1437, kterou zastavil Oldřichovi z Rožmberka hrad Zvíkov a milevský klášter.²⁹⁶⁵

Navzdory Bohuslavovu jednání zaměřenému takřka neustále proti zájmům tepelské kanonie, existuje i několik dokladů o jeho počinech ve prospěch kláštera. V říjnu 1467 neúspěšně žádal administrátora pražského arcibiskupství Hilária, aby povolil boží službu v tepelském klášteře. Zároveň ho také ubezpečil, že se řeholníci zřekli krále Jiřího a že se chtějí držet katolických pánů.²⁹⁶⁶ V květnu 1470 se pro změnu přimlouval u papežského legáta Vavřince, aby mohl tepelský opat Zikmund jednat s králem Jiřím a jeho stoupenci kvůli zastavování klášterních statků.²⁹⁶⁷ Poslední doklad pochází z května 1471, kdy byli na jeho žádost Tepelští zbaveni interdiktu, což se odehrálo za zády administratorů pražského

²⁹⁶⁰ Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 227.

²⁹⁶¹ Ibidem, s. 227. – V edici je u regestu prvního listu uveden rok 1486, přičemž u druhého datace chybí zcela. V původním rukopisu Václava Březana je ale v rámci roku šestka opravena na nulu. Rok 1480 navíc více odpovídá dobovým souvislostem. – NK Praha, sign. XVII.C.14 (rukopis není foliován ani paginován).

²⁹⁶² *AC XV*, s. 35–36, č. 79.

²⁹⁶³ Ibidem, s. 37, č. 82.

²⁹⁶⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 130r.

²⁹⁶⁵ SOA v Třeboni, Velkostatek Orlik nad Vltavou, inv. č. 60, listina z 28. 2. 1487 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/VelkostatekOrlik/60/charter> [cit. 27. 11. 2015].

²⁹⁶⁶ *AC VI*, s. 124, č. 15.

²⁹⁶⁷ F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens*, s. 627–628, č. 518.

arcibiskupství.²⁹⁶⁸ Tyto tři intervence podnikl Bohuslav ze Švamberka bez pochyby z pozice oprávce kláštera.

Zdá se, že se Bohuslav ze Švamberka pokoušel zasahovat rovněž do patronátních práv tepelského opata, pokud se tak dá usuzovat z jednoho listu z prosince 1473. V něm Švamberk sděloval tepelskému opatovi, že prezentoval k faře v Ovesných Kladrubech syna svého bečovského fojta, a zároveň doufal, že se proti tomu nebude prelát stavět a že v případě potřeby bude novému faráři nápomocen.²⁹⁶⁹ Již zvolený tón pisatele dává vytušit, že jeho počínání nebylo v souladu s právem. S ohledem na nedostatek dalších pramenů nelze stanovit, zda se jednalo v tomto ohledu o výjimku či pravidlo.

Někdy v první polovině roku 1475 došlo z hlediska obrany kláštera Teplá k zásadní změně. Objevili se totiž dva oprávcí kláštera z různých šlechtických rodů zároveň. Jednalo se o dosavadního oprávce Bohuslava ze Švamberka, hejtmana plzeňského kraje, a snad nově o Bohuslava z Gutštejna, hejtmana žateckého a rakovnického kraje. Pro kanonii bylo velice důležité, že dotyční kromě toho, že patřili mezi nejmocnější muže v kraji, tak byli zároveň významnými vůdci znesvářených stran. Ustanovení Buriana z Gutštejna tak představovalo dobrý politický tah k zajištění bezpečnosti klášterství v době války, za kterým s velkou pravděpodobností stál král Vladislav a možná i opat Zikmund. Bezpochyby měl vojenský hejtman krále Vladislava rovněž krotit Švamberkovy ambice ohledně rozmnožování jeho statků na úkor sousedního kláštera. Oba západočeští velmožové přijali společně do své ochrany opata Zikmunda a konvent se vším jejich zbožím, za což se jim představený kláštera zavázal každoročně platit obvyklých 50 kop míšeňských grošů.²⁹⁷⁰ Doba, po kterou měla obrana kláštera trvat, sice není známa, ale lze předpokládat, že se jednalo opět o osm let.

Burian z Gutštejna začal záhy vystupovat jako opravdový oprávec. Hned v roce 1475 se na něj obrátili Tepelští kvůli sporu se svou vrchností o královské privilegium na stavbu opevnění, přičemž jim Burian doporučil, aby se s opatem a konventem domluvili po dobrém. Po nezdaru jednání ho ale prosili, aby jim nezazlíval, že se v té věci obrátili na krále, jehož rozhodnutí slíbili respektovat.²⁹⁷¹ Jako ubrman vystupoval Gutštejn ve stejném roce též ve zmíněném sporu tepelské kanonie a Bohuslava ze Švamberka o zabrané klášterní statky.²⁹⁷² Rovněž díky jeho přímluvě udělil císař Fridrich III. v roce 1475 tepelským opatům právo

²⁹⁶⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 97v.

²⁹⁶⁹ *AČ V*, s. 350, č. 62.

²⁹⁷⁰ Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 227.

²⁹⁷¹ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 333, list z 19. 5. 1475.

²⁹⁷² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L175, listina z 8. 8. 1475 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L175/charter> [cit. 27. 11. 2015].

pečetit červeným voskem.²⁹⁷³ Zřejmě jako na oprávce kláštera se na Buriana z Gutštejna obrátil Jindřich mladší z Plavna ve věci náhrady za vraždu a oloupení jednoho jeho poddaného, přičemž čin byl spáchán klášterními lidmi ze Sítin na pozemcích tepelské kanonie.²⁹⁷⁴ Jak dlouho vykonával Burian z Gutštejna obranu kanonie vedle Bohuslava ze Švamberka, není z pramenů zřejmé. Nelze ale vyloučit, že tak mohl působit až do své smrti (kolem roku 1489).²⁹⁷⁵

Po tom, co se násilný zábor klášterního majetku ukázal z dlouhodobého hlediska neúspěšný, zvolil Bohuslav ze Švamberka na sklonku svého života novou taktiku k ovládnutí kláštera Teplá a jeho statků. Tu představovalo získávání zástav vztahujících se ke klášteru a právě tomu se Švamberk věnoval ve druhé polovině 80. let 15. století. Již předtím dostal do zástavy ves Křivce, kterou ale roku 1473 dále zastavil se souhlasem opata a konventu svému hejtmanu na Švamberge Mikulášovi z Příbrami.²⁹⁷⁶ V březnu roku 1487 se mu podařilo získat od Půty z Rýzmberka a na Švihově zápisný list na komorní plat 46 a půl kopy pražských grošů v hodnotě 1000 kop.²⁹⁷⁷ Dále si zajistil od Jana Úlického z Plešnic dva zápisy na ves Čerňovice v hodnotě 600 zlatých uherských a v říjnu 1489 si nechal potvrdit od krále Vladislava doživotní držení zápisu na tuto ves pro svého syna Jindřicha a svého vnuka Kryštofa, syna zemřelého Hynka.²⁹⁷⁸

Po smrti Bohuslava ze Švamberka se ujal švamberského panství jeho syn Jindřich, který přijal 23. dubna 1490 svým jménem a jménem svých nedílných strýců na osm let do obrany tepelského opata spolu s konventem a klášterními poddanými a statky,²⁹⁷⁹ což následně potvrdil i král Vladislav.²⁹⁸⁰ Ještě předtím dovolil Jindřich klášteru vyplatit zastavenou ves Čerňovice, ačkoliv měl spolu se svým synovcem Kryštofem v tomto případě nárok na doživotní zástavní držbu,²⁹⁸¹ a uzavřel o tom s klášterem smlouvu, kterou potvrdil 20. dubna 1490 panovník.²⁹⁸² Opat a konvent obratem zaplatily 500 kop míšeňských

²⁹⁷³ Ibidem, L176, listina ze 14. 11. 1475 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L176/charter> [cit. 27. 11. 2015].

²⁹⁷⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 120.

²⁹⁷⁵ A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 53.

²⁹⁷⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L172, listina z 1. 9. 1473 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L172/charter> [cit. 27. 11. 2015].

²⁹⁷⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 278r–v.

²⁹⁷⁸ Ibidem, fol. 257r–v.

²⁹⁷⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L196, listina z 23. 4. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L196/charter> [cit. 27. 11. 2015]. Jedná se o první dochovanou listinu o přijetí do obrany. Nelze ale očekávat, že se povinnosti a práva oprávce nějak výrazně změnily od předchozí doby.

²⁹⁸⁰ Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 227.

²⁹⁸¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 257r–v.

²⁹⁸² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L195, listina z 20. 4. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L195/charter> [cit. 27. 11. 2015].

grošů,²⁹⁸³ načež jim Jindřich ve stejný den, jako je vzal do obrany, postoupil jménem Švamberků všechny zápisné listy vztahující se ke jmenované vsi.²⁹⁸⁴ Nový oprávec tedy nenavázal na otcovu politiku a začal více vystupovat jako ochránce kanonie.

Roku 1494 potřeboval opat Zikmund využít služeb oprávce. Tehdy nejmenovaný měšťan bavorského města Kitzingen se svými lidmi napadl tepelské klášterství. Přitom zapálil některé vsi, odehnal dobytek a odvedl chycené poddané. K tomuto radikálnímu kroku se poddaný brandenburského markraběte odhodlal potom, co ho Tepelští rok předtím okradli o 180 prasat, které hnal z Prahy přes tepelské území. Když mu nepomohly jak žádosti o navrácení jeho majetku, tak stížnosti, prohlásil se za nepřítele tepelského opata a klášterních poddaných. Situaci už nezachránilo ani zapojení českého krále Vladislava a jeho královských radů do jednání.²⁹⁸⁵ Zda byl Jindřich ze Švamberka aktivní již v této fázi sporu v rámci jednání, nejsou žádné zprávy, i když se to dá předpokládat. Napadeným klášterním poddaným zřejmě nestihl přispěchat na pomoc s ohledem na rychlé stažení agresorů. Bezpochyby se ale uplatnil při následných jednáních. Opat Zikmund ho žádal o radu, jak se má zachovat. K tomu mu poslal listy, které obdržel od brandenburského markrabího Jana Cicera a bamberského biskupa Jindřicha III., a list markrabího s odpovědí na něj od hejtmanů Českého království, kterými byli Jan Jenec z Janovic, Petr z Rožmberka, Mikuláš ml. Trčka z Lípy a na Lichtenburce a Albrecht z Leskovce.²⁹⁸⁶ Na to Švamberk 1. srpna 1494 odepsal, aby opat ihned poslal listy markrabího a biskupa hejtmanům a že neví, jak mu poradit, dokud nebude znát odpověď od hejtmanů.²⁹⁸⁷ O průběhu dalších jednání se již nedochovaly zprávy, ale výsledek byl ten, že opat Zikmund měl okradenému zaplatit 200 kop míšeňských grošů. Tepelští jako původci těchto peripetií museli uhradit poškozeným klášterním poddaným škody a své vrchnosti zmíněných 200 kop.²⁹⁸⁸

Koncem roku 1496 působil Jindřich ze Švamberka jako ubrman spolu s Půtou z Rýzemberka a Jiřím z Dubé ve sporu opata Zikmunda s Tepelskými o opevnění a o faráře. Dne 26. listopadu 1496 tak zlistinili v Plzni jedno z řady narovnání v této táhnoucí se při.²⁹⁸⁹

Další příležitost, kdy se mohl oprávec uplatnit, nastala 19. září 1502. Tehdy 300 jezdců a 150 pěšáků²⁹⁹⁰ pod vedením Jindřicha Roteru z Míšně zaútočilo na západní část

²⁹⁸³ Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 228 a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 115r a 130r.

²⁹⁸⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L196, listina z 23. 4. 1490 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L196/charter> [cit. 27. 11. 2015].

²⁹⁸⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 118v–119r.

²⁹⁸⁶ F. PALACKÝ, *Dějiny V/I*, s. 313.

²⁹⁸⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L213, list z 2. 8. 1494 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L213/charter> [cit. 27. 11. 2015].

²⁹⁸⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 119r.

²⁹⁸⁹ Ibidem, fol. 285r–286r.

tepelského klášterství. Ves Vlkovice byla celá vypálená a vsi Závišín, Zádub a Rájov byly vyloupeny a veškerý dobytek byl odehnán. Přitom bylo šest poddaných zabito a 20 odvedeno. Škody byly odhadovány na 6000 kop míšeňských grošů.²⁹⁹¹ Ani tentokrát nepřišel na pomoc tepelským poddaným jejich ochránce, což bylo Tepelskými během následné rebelie opatu Zikmundovi vytýkáno.²⁹⁹² Zde je ale třeba na obhajobu Jindřicha ze Švamberka zmínit některé argumenty. První z nich je čas. Tím, že se znovu jednalo o rychlý přepad, neměl oprávněný příliš velkou šanci útočníky zastihnout. Druhým aspektem je velké množství útočníků. Nelze totiž očekávat, že by byl Švamberk schopen v krátkém čase soustředit tolik mužů, se kterými by se mohl úspěšně postavit 450 vetřelcům. Je ale pravděpodobné, že byl oprávněný opatovi nápomocen při následující komunikaci jak s představiteli Českého království, tak předními muži Říše, pod jejichž vládou agresori spadali. O dalším vývoji této kauzy prameny mlčí.²⁹⁹³

Dá se předpokládat, že právě tento incident přiměl opata Zikmunda svěřit roku 1502 ochraně Jana Pluha z Rabštejna některé vsi ležící na v severozápadní části klášterství, jmenovitě Tisovou, Bohuslav a další okolo nich ležící.²⁹⁹⁴ Jednalo by se tedy opět o částečnou ochranu, stejně jako tomu bylo již v případě Sítin počátkem 60. let.²⁹⁹⁵ Kromě toho se nabízí souvislost s klášterními vesnicemi zabranými Jindřichem mladším z Plavna ve druhé polovině 60. let 15. století, kterých bylo přinejmenším osm (Jankovice, Hoštce, Babice, Rájov, Číhaná, Bohuslav, Popovice, Rankovice)²⁹⁹⁶ a jistě se alespoň některé z nich kryly s těmi, které měl od počátku 16. století chránit pán z Plavna. Patrně k roku 1467 se také vztahuje zpráva, že mnichovský farář se tehdy nacházel pod ochranou uzurpátora okolních klášterních statků.²⁹⁹⁷ Z předložených údajů se dá vyvozovat, že během druhé poloviny 15. století spadala do sféry zájmu majitelů bečovského panství celá severozápadní část tepelského velkostatku. Projevem aspirací pánů z Plavna pak byla právě ochrana jednotlivých vsí patřících tepelské kanonii. Tato ochrana byla ale klášteru spíše na škodu, jelikož Jan Pluh z Rabštejna na základě své libovůle sužoval a zatěžoval klášterní poddané. Proto se roku 1510 opat Petr obrátil na krále

²⁹⁹⁰ Nelze vyloučit, že dobové odhady počtu útočníků byly nadhodnocené.

²⁹⁹¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 123v.

²⁹⁹² Ibidem, fol. 124r.

²⁹⁹³ Ibidem, fol. 125r.

²⁹⁹⁴ Ibidem, fol. 136v.

²⁹⁹⁵ Ibidem, fol. 70r–v.

²⁹⁹⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L180, listina z 22. 12. 1477 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L180/charter> [cit. 27. 11. 2015]. Václav Schilling navíc zmiňuje ještě ves Tisovou. – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 92v.

²⁹⁹⁷ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-7, pag. 56.

Vladislava s žádostí, aby byla taková pro kanonii nevýhodná ochrana dotyčnému odebrána, k čemuž následně došlo.²⁹⁹⁸

Jindřich ze Švamberka nezůstal jako oprávně stranou ani, když byla 10. února 1503 spáchána vražda klášterního úředníka Martina Čirlika za zdmi tepelského kláštera, a zapojil se do pronásledování pachatelů. Většina z nich byla záhy chycena a již 14. února byli na hradě Švamberk vyslýcháni tři členové kláštera, konvrš Mikuláš, jáhen Nurnberga a akolyta Jiří z Loktu, kteří po loupežné vraždě uprchli z kanonie. Všichni se k činu přiznali. Zanedlouho byl Jindřichem ze Švamberka chycen a na Krasíkově uvězněn i zbývající spolupachatel, nejmenovaný švec. Ten 31. března na mučidlech potvrdil za přítomnosti tepelského hejtmána a dvou přísežných města Teplá předchozí přiznání svých kompliců.²⁹⁹⁹ Ve stejném roce se Jindřich spolu s Kryštofem ze Švamberka přidali ve sporu Kašpara Ratha s tepelským opatem na stranu preláta.³⁰⁰⁰ Tím v zásadě končí dlouhé období švamberské obrany kanonie.

Na přelomu let 1503 a 1504 totiž udělil král Vladislav za nelibosti opata a konventu obranu jejich kláštera na osm let nejvyššímu kancléři Českého království Albrechtovi z Kolovrat a na Libštejně,³⁰⁰¹ který již 7. listopadu 1503 vydal z pozice ubrmana narovnání mezi tepelským klášterem a městečkem Teplá.³⁰⁰² Řeholníkům zřejmě vadilo mimo jiné i to, že přišli o dosavadního oprávně, se kterým byli v rámci možností spokojeni. Proto se obrátili na panovníka s prosbou, aby si mohli napříště sami volit za svého oprávně toho, „*ktož by jse jim k tomu hodný a užitečný zdál*“. Král Vladislav jim vyšel vstříc a 6. ledna 1504 bylo v tomto duchu vyhotoveno privilegium.³⁰⁰³ Teprve 17. srpna 1504 přijal Albrecht z Kolovrat a na Libštejně oficiálně opata a konvent spolu s jejich zbožími a poddanými do své ochrany.³⁰⁰⁴ Kancléř aktivně zasahoval do vnitřních záležitostí kláštera, což bezpochyby umožnil vysoký věk spolu se zdravotním stavem opata Zikmunda (1459–1506) a nevýraznost krátkého působení jeho nástupce Jana Fröstla (1507–1509). Přitom byl v úzkém kontaktu s klášterními hejtmany, z nichž jak Ondřej Hozlaur, tak Petr Levhart z Vidžína ho nazývali ve svých listech purkmistru a radě města Chebu „*svým milostivým pánem*“.³⁰⁰⁵ Tepelské anály

²⁹⁹⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 136v. – Jedná se pouze o analistův výklad, který není podložen opisem žádné dobové písemnosti.

²⁹⁹⁹ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 317–319, č. 90.

³⁰⁰⁰ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 39, opis listu z roku 1503.

³⁰⁰¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L237, listina z 6. 1. 1504 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L237/charter> [cit. 27. 11. 2015].

³⁰⁰² *CIM IV/3*, s. 61–65, č. 689.

³⁰⁰³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L237, listina z 6. 1. 1504 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L237/charter> [cit. 27. 11. 2015].

³⁰⁰⁴ Ibidem, L239, listina ze 17. 8. 1504 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L239/charter> [cit. 27. 11. 2015].

³⁰⁰⁵ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/62, list z 26. 12. 1506 a A3089/6, list z 19. 4. 1508.

podávají k roku 1505 na první pohled z hlediska správy kláštera velmi zajímavou zprávu, že „*pan Zikmund stářím vysílený toužil po mnoha vyčerpávajících útrapách a snášených útlacích po klidu, ustanovil s radou pana Albrechta z Kolovrat, toho času ochránce kláštera, správce domácích záležitostí i čeledě a poddaných*“.³⁰⁰⁶ Kritika tohoto textu ale naznačuje, že se nejednalo o tak významnou událost, jak by se mohlo zdát. V zásadě šlo s největší pravděpodobností o uvedení Petra Levharta z Vidžína do úřadu tepelského hejtmána, čemuž nasvědčuje též definování náplně zmíněného správce. Za pozornost ale stojí skutečnost, že tak opat Zikmund učinil s radou oprávněnce. Možná se tak stálo přímo na kancléřův návrh. O rok později se Albrecht Libštejnský z Kolovrat angažoval při pokusu dopadnout tři škůdce kláštera, kteří se měli nacházet na území Chebu.³⁰⁰⁷ V roce 1508 kancléř opět výrazně figuroval při obsazování úřadu hejtmána. Dosavadní úředník Ondřej Hozlaur už tuto práci nechtěl vykonávat a ústně to oznámil nejprve oprávněnci kláštera, který ho poslal o tom informovat tepelského opata. Poté našel Hozlaur za sebe náhradu v podobě Heinze z Trautenberka, kterého poslal na Krupku za kancléřem.³⁰⁰⁸ Ten po domluvě se zájemcem o místo hejtmána napsal 14. dubna 1508 list tepelskému opatovi Janu Fröstlovi, kterého informoval o situaci a zároveň mu sdělil, že „*nemohl jsem k tomu úřadu hodnějšího a vám platnějšího vybrati, jako Henrycha Trautnbergkara, ... Protož věriem vám, že vzhledníc na jeho hodnost a také že já vám k tomu pro vaše dobré radím, jeho již na miesto Hozlaurarovo, když on od vás odjede, na ten úřad přijmete*“. Na závěr pak oznámil, že poručil Jetřichovi z Gutštejna, aby uzavřel mezi klášterem a budoucím hejtmanem smlouvu ohledně platu za službu.³⁰⁰⁹ S ohledem na jinak mizivé dochování pramenů vypovídajících o obsazování úřadu klášterního hejtmána ve středověku nelze jednoznačně stanovit, zda výše nastíněný postup, ze kterého tepelský opat v zásadě vypadl, byl běžný či nikoli. Spíše se ale zdá, že se jednalo o výjimku způsobenou osobou nového opata. Ve stejném roce byl opat Jan postižen při vizitaci moravských kanonií mrtvicí a neměl být údajně schopen spravovat klášter. Na tuto situaci reagoval kancléř vysláním vysehradského probošta Děťřicha z Tandorfa, který měl klášteru pomoci. Svůj postup zdůvodňoval tím, že z příkazu krále Vladislava se měl starat o statky kláštera a královskou komoru. V listu určeném konventu jej žádal jednak, aby dotyčného preláta přijali a jednak aby v případě smrti současného opata nespěchali s volbou nového představeného a nejprve mu oznámili kandidáta, kterého by posoudil, zda by byl prospěšný klášteru. Kromě toho rovněž informoval řeholníky, že před pány království

³⁰⁰⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 129v.

³⁰⁰⁷ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/62, list z 26. 12. 1506.

³⁰⁰⁸ Ibidem, A3089/6, list z 19. 4. 1508.

³⁰⁰⁹ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 47, list ze 14. 4. 1508.

předstoupil Elbogner a prohlásil, že uzavřel s klášteřem úmluvu. Přitom se podívoval nad tím, že se tak stalo bez jeho vědomí. Na závěr je žádal, aby mu dali vědět, pokud to byla pravda.³⁰¹⁰ Z dochovaných pramenů tedy vyplývá, že Albrecht z Kolovrat byl velice aktivní oprávec, který kromě toho, že zasahoval do obsazování úřadu klášterního hejtmana, se snažil ovlivnit i volbu nového opata a kontrolovat uzavírání dohod klášteřem.

Po uplynutí kancléřova osmiletého působení ve funkci oprávce si opat Petr společně s konventem opravdu zvolili dne 24. února 1512 nového oprávce, kterým nebyl nikdo jiný než osvědčený Jindřich ze Švamberka. Po předchozích zkušenostech se ale řeholníci rozhodli napříště zkrátit funkční období svého oprávce z osmi na pět let.³⁰¹¹ Z následné doby, kdy se oprava kláštera vrátila opět ke Švamberkům, se dochovalo něco málo z úřední korespondence mezi tepelským opatem Petrem a švamborským hejtmanem Janem Dolským z Týnce. V prvním missivu ze 4. listopadu 1516, k němuž byl původně přiložen také list pana Žlutického adresovaný panu z Plavna, tepelský prelát žádal hejtmana, aby přednesl záležitost ohledně otročinského rychtáře oprávcí kláštera, který se o tom měl postarat, aby už poddaným kláštera nevznikala škoda.³⁰¹² Poté následoval další opatův list z 21. prosince 1516, ze kterého se dochovaly pouze čtyři poslední řádky vlastního textu. Vyplývá z nich, že premonstráti zaplatili 10 kop grošů na pomoc, která se týkala pana Žlutického. Přitom ale nevěděli, na co byly peníze použity, jelikož klášterní poddaní svého nedosáhli.³⁰¹³ Z posledního známého opatova listu švamborskému hejtmanovi z počátku roku 1517 se zachoval jenom poslední řádek s částí datace.³⁰¹⁴ Není proto možné ani usuzovat, zda obsah missivu nějak souvisel s opravou kláštera. Zatímco výše zmíněné tři listy se dochovaly pouze v opisu, tak missiv švamborského hejtmana opatovi z 9. listopadu 1517 je k dispozici v originále. Úředník v něm mimo jiné sděluje, že informoval Kryštofa ze Švamberka ohledně jednání v Manětíně, kterého se nezúčastnili jak ubrmané, tak pan Žlutický, a zároveň zprostředkoval svému pánu opatovu žádost o radu. K tomu dodává, že s panem Kryštofem to bude ještě řešit v Plzni, kde možná bude i jistý pán Wikhart, který bude o té záležitosti informován Kryštofem ze Švamberka.³⁰¹⁵ Z tohoto dopisování vyplývá, že s největší pravděpodobností reálnou ochranu kláštera převzal nejpozději roku 1516 synovec Jindřicha ze Švamberka Kryštof, který poskytoval opatu Petrovi rady, jak postupovat ve sporu s panem Žlutickým. Z 29. června 1517, tedy z doby, ze které pochází také korespondence opata s hejtmanem, pochází rovněž list předpokládaného

³⁰¹⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 334v–335r.

³⁰¹¹ Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 228.

³⁰¹² NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, fol. 4r.

³⁰¹³ Ibidem, fol. 3r.

³⁰¹⁴ Ibidem, fol. 5r.

³⁰¹⁵ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 80, list z 9. 11. 1517.

opravního pána, ve kterém zve tepelského opata Petra na následující den na Švamberk na oběd, jelikož s ním potřeboval mluvit.³⁰¹⁶ Do kdy vykonával Kryštof ze Švamberka opravu kláštera Teplá, není zřejmé.

Další zmínka o oprávcí celé kanonie pochází z roku 1527, kdy přijal klášter do ochrany na pět let zmíněný Jan Pluh z Rabštejna a na Bečově, hejtman německých lén a královský maršálek.³⁰¹⁷ Je ale pravděpodobné, že byl oprávcem kláštera již předtím, jelikož v roce 1526 mu premonstráti odváděli již ochranné peníze (*schutzgeld*).³⁰¹⁸ Ustanovení Jana Pluha z Rabštejna se stalo jistě na přání panovníka navzdory privilegii z roku 1504, jelikož se jednalo o nejnejpříjemnějšího souseda kláštera, se kterým byl již opat Petr ve stálém sporu.³⁰¹⁹ Patrně na základě těchto nemilých zkušeností se opat Antonín spolu s konventem obrátil na českého krále Ferdinanda I. s prosbou, aby vzal tepelský klášter pod svoji ochranu. Jejich snaha slavila úspěch a 17. srpna 1534 přijal Ferdinand I. kanonii pod svoji přímou ochranu. Kromě toho také slíbil, že nebude dávat klášteru jiného oprávce a že nebude zastavovat jeho statky.³⁰²⁰

4.4.4.4. Zhodnocení oprav tepelského kláštera

Z nastíněného vývoje vyplývá, že záleželo především na konkrétním oprávcí a také opatovi kláštera, jak obrana ve skutečnosti vypadala. Klášteru tak byla za nemalý poplatek 25 kop pražských grošů ročně poskytována ochrana různé kvality. Zatímco Jindřich ze Švamberka či jeho synovec Kryštof ze Švamberka se snažili relativně dodržovat podmínky obrany, tak jeho otec Bohuslav či Jan Pluh z Rabštejna a na Bečově představovali de facto spíše nepřátele kláštera, kteří se všemožně snažili obohatit na jeho úkor, a funkce oprávce jim sloužila v tomto ohledu pouze jako odrazový můstek. V některých případech se obránci vměšovali do vnitřních záležitostí kláštera, čímž tak překračovali rámec smlouvy. Bohuslav ze Švamberka patrně zasahoval do obsazování některých far, ke kterým měl opat patronátní právo (1473 Ovesné Kladruby), a Albrecht Libštejnský z Kolovrat zase výrazně ovlivňoval jmenování tepelských hejtmanů (1505 a 1508) a navíc se snažil zasahovat i do volby opata.

Z obranného hlediska nebyla ochrana pro klášter příliš efektivní. Za husitských válek to nebyla švamberská obrana, co zachránilo klášterství před pohromou, ale skutečnost, že se mu husitská tažení vyhnula. Lze vážně pochybovat o tom, že by Švamberkové byli schopni

³⁰¹⁶ Ibidem, kart. č. 73, č. 74, list z 29. 6. 1517.

³⁰¹⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L257, listina ze 4. 2. 1527 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L257/charter> [cit. 27. 11. 2015].

³⁰¹⁸ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 95, list ze 17. 2. 1526.

³⁰¹⁹ L. A. ZERLIK, *Das Stift*, s. 270.

³⁰²⁰ Ibidem, s. 279–281.

účinně bránit rozsáhlý tepelský velkostatek či pouze klášter, kdyby se staly předmětem zájmu husitů. Sami Švamberkové totiž roku 1421 na čas ztratili svůj hrad Krasíkov, přičemž zajatý Bohuslav, starší bratr Hynka Krušiny, přešel posléze na táborskou stranu.³⁰²¹ Za války mezi českým králem Jiřím a Zelenohorskou jednotou se oprávně Bohuslav ze Švamberka dokonce účastnil přepadení kláštera a sám vojensky obsadil některé klášterní statky. Rovněž rychlým loupeživým útokům z německých území v letech 1494 a 1502 nemohla šlechtická obrana zabránit či alespoň zmírnit jejich důsledky.

Někteří oprávně se uplatňovali alespoň jako ubrmani sporů mezi klášterními poddanými nebo mezi kláštelem a jeho poddanými: Hynek Krušina ze Švamberka v letech 1443 a 1447, Jindřich ze Švamberka roku 1496 a Albrecht z Kolovrat a na Libštejně roku 1503. Bohuslav ze Švamberka potom, co se podílel na vyrabování kláštera, a potom, co zabral některé klášterní statky, se několikrát přimlouval za tepelské řeholníky (1470), opata Zikmunda (1470) či Tepelské (1471). Jeho syn Jindřich vystupoval jako opatův rádce při řešení situace po napadení klášterství roku 1494 a v roce 1503 zajistil dopadení a výslech pachatelů brutální vraždy klášterního úředníka. Rovněž jeho synovec Kryštof působil jako opatův poradce při řešení sporu s pánem Žlutickým v letech 1516 až 1517. Jistě více informací o konkrétním působení švamberských oprávně by poskytl soubor písemností uložených ještě počátkem 17. století na hradě Zvíkově, který Václav Březan charakterizoval jako „*svazeček listů v příčině platu ochrany a obrany dotýkajících se pánů z Švanberka, k nimž se utíkali opat s konventem kláštera Tepelského*“ a který již dnes s největší pravděpodobností neexistuje.³⁰²² Koneckonců rovněž Albrecht z Kolovrat očekával, že s ním premonstráti budou konzultovat, než uzavřou nějakou smlouvu.

Celkově ale byla obrana draze placená služba, která nebyla pro kanonii příliš výhodná. V zásadě představovala těžké břemeno, kterého se nebylo snadné zbavit.³⁰²³ První pokus o setřesení této zátěže spadající do roku 1465 mohl být úspěšný, kdyby ho nezhatil papežský legát Rudolf. Další snahy lze sledovat až počátkem 16. století. Tehdy se podařilo opatu Zikmundovi spolu s konventem vymoci si na králi Vladislavovi privilegium na svobodnou volbu opravního pána, které ale zřejmě nebylo striktně dodržováno. Zbavit se šlechtické obrany se podařilo až opatu Antonínovi a konventu v roce 1534, kdy král Ferdinand I. přijal klášter do své ochrany.

³⁰²¹ A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 44.

³⁰²² Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 228.

³⁰²³ Srov. T. BOROVSKEÝ, *Kláštery*, s. 232.

5. Závěr

Tato práce přináší první ucelené zpracování pozdně středověkých písemností a pečeti tepelského kláštera, stejně jako správní problematiky související s touto kanonií. Stěžejní jsou však zejména léta 1459 až 1506, kdy stál v čele Teplé opat Zikmund. Počátek tohoto období byl ve znamení neposlušnosti chotěšovského probošta Jiřího. V první polovině 60. let se k tomu připojily i finanční problémy kanonie. Během zvyšování napětí mezi králem Jiřím a panskou jednotou se opat Zikmund snažil udržovat dobré vztahy s oběma zneprátelenými tábory, fakticky však podporoval panovníka. Tento postup sice ochránil klášterní majetek před zástavami ze strany krále Jiřího, avšak umožnil sousedním katolickým šlechticům vyrabovat klášter koncem května 1467. Je pravděpodobné, i když to Karel Dolista popírá, že o něco později byl klášter částečně vypálen. Poté následuje období, kdy kanonie procházela existenční krizí provázenou úpadkem disciplíny řeholníků. Opat Zikmund se pod tíhou okolností připojil k protijiríkovské straně. Potom, co se mu podařilo zbavit se církevních trestů uvalených na sebe i klášterství a ukončit zastavování klášterního majetku králem Jiřím, se orientoval na restituci klášterních statků zabraných Bohuslavem ze Švamberka a pány z Plavna. To se však podařilo až někdy v 80. letech. Situace kanonie se začala zlepšovat od druhé poloviny 70. let, kdy se opat Zikmund zaměřil na oživení klášterního hospodářství. Nejlepší způsob spatřoval v zakládání rybníků a v těžbě rud. Vedle toho se také věnoval obnovování a zvelebování kanonie a klášterního kostela. Ač se klášter opět vzmáhal, kázeň řeholníků dále upadala. Vyvrcholilo to počátkem 80. let, kdy se do celé záležitosti vložil král Vladislav. Opat Zikmund byl nucen provést v letech 1482 a 1483 reformu řeholního života, což způsobilo odchod některých bratrů. Konvent se proto v 80. letech potýkal s nedostatkem řeholníků. V této době vedl klášter několik sporů s Janem Trpístským z Gutštejna převážně o hranice panství. Finanční příjmy kanonie se po roce 1486 ještě navýšily otevřením nového dolu na stříbro. V 90. letech byl opat Zikmund na vrcholu svého působení. Mohl si dovolit rozšiřovat klášterní majetek a z Teplé se stalo centrum šíření reformy do ostatních premonstrátských kanonií v Čechách. Na druhou stranu se klášter potýkal také s problémy. Rozhořely se hned tři velké spory: kláštera s Kryštofem Lantvistem z Rebersreutu o rybník Regent, Tepelských s jejich farářem o kaplany a s kanonií o opevnění. První z nich se vyřešil v roce 1501 koupí druhé poloviny rybníka klášterem. Zbylé rozpře se dočasně utlumily o dva roky později narovnáním pod vedením Albrechta z Kolovrat a na Libštejně. Na přelomu 15. a 16. století byla část tepelského klášterství dvakrát vypleněna (1494 a 1502). Před smrtí

opata Zikmunda začala opět upadat morálka řeholníků a tepelskému panství působili škody různé opovědníci.

Průzkum dochovaných tepelských písemností ukázal, že se mezi nimi nalézají zástupci všech hlavních diplomatických skupin: listin, otevřených listů, missivů a úředních knih. Listin je známo do roku 1458 13 v originále a 10 v opise. Z let 1459 až 1506 je 11 čistopisů, dva opisy a jeden regest. S tím kontrastuje období let 1507 až 1526, ze kterého se zachovaly pouze tři opisy. Do první poloviny 14. století byla výhradním jazykem latina. V roce 1354 se poprvé objevuje němčina. Naproti tomu první česká listina je doložena teprve roku 1420. Obsahově lze všechny tepelské listiny rozdělit do pěti skupin: majetkové záležitosti kanonie, vrchnostenská správa, řádová správa, konfraternity a vidimáty. Vydavatelem byl nejčastěji buď sám opat, nebo opat spolu s tepelským konventem. U listin první poloviny 13. století panovala jistá neustálenost vnitřního formuláře. Podle řazení jednotlivých formulí lze vymezit dvě vývojová období. První trvá do druhé dekády 14. století a promulgate v něm stojí před intitulací. V následující etapě se struktura formulí ustálila a má většinou podobu: intitulace, promulgate, narace, dispozice, koroborace a datace.

První doklady tepelských otevřených listů pochází až z 60. let 15. století. Celkem je známo 12 originálů a sedm opisů. Vydavateli bývali opat, tepelští řeholníci, konvent či opat společně s konventem. Tepelské otevřené listy nemají jednotný formulář a podle vnitřní struktury textu lze vyčlenit tři hlavní skupiny. Pro první, která se nejvíce blíží listinám, je typická intitulace na začátku následovaná promulgací, přičemž koroborace stojí před datací. Tuto charakteristiku splňují výhosty a svědectví řeholníků. Druhá skupina, která zahrnuje prezentace a většinu průvodních listů, se svojí skladbou podobá missivům. Znění listu začíná inskripcí, po které přichází intitulace se salutací, a končí zdvořilostní formulí a datací s připojenou koroborací. Ostatní otevřené listy tvoří přechod mezi uvedenými dvěma skupinami.

Tepelské missivy představují fenomén mezi českými a moravskými kláštery. Do roku 1526 se jich totiž dochovalo velké množství: 97 původních listů, 2 koncepty a 19 opisů. Většina jich však pochází až z období od 60. let 15. století. Nejstarší dochovaný list vznikl už na přelomu 14. a 15. století. Jejich vydavateli byli nejčastěji opat, klášterní hejtmán, jednotliví řeholníci, opat s konventem či pouze konvent. Listy z tepelského kláštera nejčastěji směřovaly k panovníkovi a královským či zemským úředníkům, představitelům vyšší i nižší církevní správy, jiným premonstrátským klášterům, řeholním domům jiných řádů, místní šlechtě a jejím úředníkům, klášterním oprávcům, okolním městům a „přátelům“ kanonie. Obsahově

lze missivy rozdělit do následujících tematických okruhů: opat; klášter a panství; jednotliví řeholníci; Chotěšov; král; rybníky; klášterní poddaní; klášterní manové, služebníci, úředníci, přátelé opata a cizí lidé. Listy je také možné dělit na informativně-prosebné, vysvětlující, informativní, doporučující a informativně-stížné. Většina dochovaných missivů je v německém jazyce, i když v 15. století existovaly i latinské a české listy. Během první poloviny 15. století byla opouštěna stručnost stereotypních formulí, které se zároveň ustalovaly. Posílací listy začínaly salutací a oslovením. Jen výjimečně následovala inskripce. Po informativní části přicházela většinou žádost, za kterou se mohla nacházet ještě krátká motivační část a požadavek na odpověď. Textový blok uzavírala datace. Subskripce stála mimo pod textem. Vnější adresa byla napsána na zadní straně listu tak, aby byla kolmá k řádkům textu na přední straně.

O středověkých úředních knihách tepelské kanonie se dochovalo minimum dokladů. Přinejmenším od druhé poloviny 13. století existovaly výběrčí rejstříky, jejichž zápisy se s narůstajícími stoletími postupně zdokonalovaly. V klášteře vznikaly jistě už ve 14. století účetní písemnosti, z nichž je doložen pouze účetní rejstřík kanonie s drobnými vydáními až z druhé poloviny 15. století. Ze stejné doby pochází i seznam jmen poplatníků tepelského kláštera. V roce 1516 nechal s největší pravděpodobností založit opat Petr zřejmě první kopiář tepelského kláštera, který obsahoval tři skupiny opisů: privilegia a donace českých panovníků, papežská privilegia a další písemnosti důležité pro kanonii. Nejpozději od roku 1516 a 1517 byly v Teplé zapisovány do register české a německé missivy opata Petra a klášterního hejtmána Vavřince ze Širntinku týkající se převážně vrchnostenské správy. Zápisy v registrech měly funkci konceptů. Lze předpokládat, že existovaly snad již od druhé poloviny 15. století dvě řady register: česko-německá a asi převážně latinská. Dochovaná písemná pozůstalost tepelského kláštera představuje pouhý zlomek z kdysi bohaté produkce. Na základě analogie s chotěšovskou kanonií lze předpokládat, že v Teplé byly z úředních knih vedeny za opata Zikmunda Hausmanna ještě alespoň urbář a pozemková kniha.

K tepelským listinám a listům byly připevňovány různé druhy pečeti. Tepelský konvent si vystačil od 14. století do první poloviny 17. století s jedním zašpičatěle oválným typářem. V pečetním poli se nacházela trůnící Panna Marie s Ježíškem, klečící bl. Hroznata a znak kanonie. Naproti tomu opati v pozdním středověku využívali několik druhů pečeti zároveň. Od roku 1282 do konce středověku je doloženo šest typů větší pečeti mandorlovitého tvaru, které se přivěšovaly k listinám. Poslední typář středověku byl zhotoven zřejmě za opata Zikmunda Hausmanna a používán byl ještě v roce 1626. Po celé sledované období vyplňoval pečetní obraz stojící opat. Užívání menší opatské pečeti neboli sekretu je v Teplé doloženo od

přelomu 14. a 15. století. Opat Zikmund postupně vystřídal tři typy menších pečeti. Zikmundův nástupce pravděpodobně převzal poslední Zikmundův typář, ve kterém nechal přerýt jméno. Na okrouhlých sekretech byla vyobrazena polopostava opata a znak kanonie. Tento druh pečeti se uplatnil jak na listinách, tak na listech otevřených i uzavřených. Nejpozději od roku 1471 sloužil k uzavírání missivů kromě sekretu i signet, který postupně zcela převládl. Měl tvar osmihranu, na němž byl vyobrazen znak kanonie s jednoduchým nápisem. Opat Zikmund vystřídal dva typy signetu stejně jako opat Petr. Na základě privilegia císaře Fridricha III. byly od roku 1475 všechny opatské pečeti z červeného vosku.

Ve druhé polovině 15. století a na počátku 16. století působili v klášterní kanceláři tři až čtyři profesionální písaři, kteří se neomezovali na jediný druh písemnosti. Služeb kanceláře přirozeně využíval i klášterní hejtman, který si vybrané missivy psal rovněž sám. Někteří z klášterních písařů pracovali zároveň i pro kancelář městečka Teplá, jak dokládá srovnání písařských rukou.

Z hlediska správy je možné nahlížet na tepelskou kanonii ze čtyř rovin: řádové, vrchnostenské, farní a královské. Teplá podléhala řádovému centru tvořenému premonstrátským opatem a generální kapitulou. Ústřední správa byla financovaná prostřednictvím řádového příspěvku placeného všemi kanoniemi. Tepelský konvent udržoval s řádovým centrem pravidelné kontakty. Není však doložená přímá účast tepelského opata na generální kapitule. Řádové provincie se nazývaly cirkárie. Později ustanovovala generální kapitula do čela cirkárie vizitátora, který vizitoval kanonie a vybíral řádový poplatek. Na počátku 13. století se v českých zemích dotvořila síť premonstrátských klášterů, které byly rozděleny do dvou cirkárií: české a moravské. Ty byly dočasně spojené přinejmenším ve 14. století. V rámci české cirkárie představovala Teplá v pohusitské době díky množství řeholníků, statků a hospodářské situaci nejvýznamnější kanonii. Od roku 1504 zastával tepelský prelát pravidelně funkci vizitátora. V premonstrátském řádu hrály důležitou roli filiační vztahy mezi kanoniemi. Teplá byla osazena ze Strahova, a byla tudíž podřízena tamějšímu opatovi. Vztahy mezi oběma konventy byly úzké. Řada strahovských řeholníků v pohusitské době pocházela původně z Teplé. Tepelský prelát byl zároveň otcem-opatem chotěšovské kanonie. Vedle toho zajišťovali řeholníci z tepelského konventu chod chotěšovského proboštství. Spolu s proboštem, který spravoval klášterní statky, bydleli na proboštství ve druhé polovině 15. století a na počátku století následujícího dva profesové. Jeden působil jako převor a druhý jako zpovědník řeholnic. Chotěšovský probošt hrál důležitou roli při volbě tepelského opata, kterému poté jako první skládal slib poslušnosti.

Vztahy mezi Teplou a Chotěšovem narušoval v první polovině funkčního období opata Zikmunda otevřený vzdor probošta Jiřího Plotnera proti otci-opatovi.

Z hodnostářů klášterní správy běžně vystupují opat, převor a podpřevor. Do 40. let 15. století se také objevují celerář, později označovaný jako klíčník, komorník, infirmář, kustod a výjimečně pitanciář, kterého řádová statuta neznají. Je pravděpodobné, že označení komorník bylo v českém prostředí synonymem pro vestiáře. Funkce tepelského probošta je doložena pouze ve spojení se zakladatelem kláštera bl. Hroznatou. Ve druhé polovině 15. století nahradili předchozí hodnostáře v intitulacích cirkátor a kantor. Tepelskými opaty byli většinou voleni bratři, kteří měli zkušenosti s farní správou a funkcí převora či alespoň podpřevora.

Tepelský klášter vykonával v rámci svých držav, které byly poměrně rozsáhlé, rovněž vrchnostenskou správu. Jejich základ byl položen již fundátorem kláštera. Ve 40. letech 14. století se ustálila podoba tepelského klášterství, které se skládalo ze tří panství: tepelského, krukanického a hroznětínského. O poslední z nich přišla kanonie v roce 1434, když ho předala králi Zikmundovi, aniž by za něj dostala zapláceno. V roce 1459 tvořila tepelskou doménu dvě městečka, 57 vsí a část jedné. Menší Krukanicko zahrnovalo pouze 10 vesnic. Za opata Zikmunda byly některé klášterní statky zastaveny králem Jiřím v roce 1469 a také samotnou kanonií během 60. let a na počátku 70. let. Kromě toho byla od konce 60. let zabrána jihovýchodní část tepelského panství Bohuslavem ze Švamberka a severozápadní pány z Plavna. Další negativní důsledek války představovalo zpustnutí několika vsí převážně ve východní okrajové části centrální domény. Tepelský prelát se následně soustředil především na vyplacení zástav a znovuzískání zabraných statků.

S pozemkovým majetkem tepelského kláštera úzce souviselo jeho hospodářství, které mělo složku rentovou a režijní. Dávky od poddaných tvořily patrně hlavní část příjmů kanonie. Za opata Zikmunda existovaly všechny druhy renty (peněžní, naturální i robota), z nichž zřejmě dominoval první typ. Klášterní městečka, mezi která patřily na počátku 15. století Teplá, Úterý a Hroznětín, platila oproti vším vyšší poddanský úrok. Navíc odváděla do klášterní komory další peníze v podobě různých poplatků, např. z krčem či trhů. Spádové oblasti jejich trhů pokrývaly nejdůležitější části klášterství. Patrně někdy na počátku 16. století se zařadil mezi městečka ještě Mnichov. Hlavní pilíře režijního hospodářství představovaly klášterní dvory, rybníky a těžba rud. V předhusitské době disponovala kanonie přinejmenším čtyřmi dvory (dvůr v areálu kláštera, Dolní Kramolín, Krukanice a Vidžín). V první polovině 14. století byly některé dvory pronajaty, kdežto v 15. století bývaly spíše zastavovány. V pohusitské době tvořily síť klášterních dvorů Dolní Kramolín, klášter Teplá,

Kladruby a Krukanice; byly rovnoměrně rozmístěny po klášterství. Tato režijní zařízení mohla plnit funkci ubytovací, obrannou, správní a hospodářskou. Klášterní poddaní při dvorech robotovali a mohla být na nich soustředěna část poddanských dávek. V čele dvora stál správce. Pokud jím byl zejména ve 14. století člen konventu, mohl být označován jako probošt. Práci při dvorech vykonávala především vlastní čeleď, zapojili se také robotníci, konvrši a námezdní síly. Důležitou součástí režijního hospodářství kláštera bylo od pozdního středověku rybníkářství. Jeho primárním úkolem bylo zajištění dostatečného množství ryb pro klášterní kuchyni. Do roku 1459 byla rybníční soustava tepelského panství budována přímo v okolí kláštera (Starý rybník, Betlém a Podhora) a v jeho severovýchodní části v okolí Branišova. Od druhé poloviny 70. let 15. století se opat Zikmund soustředil na zahušťování zmíněných center. Zároveň začal budovat novou soustavu rybníků v Mnišském lese v jihozápadní části klášterství. Celkově měl opat Zikmund během svého funkčního období nechat vystavět 11 různě velkých rybníků a opravit rybník Podhora. Nejdůležitější z nich byl rybník Regent budovaný v letech 1479 až 1492 ve spolupráci se sousední vrchností, o který byly vedeny spory až do roku 1501. Tehdy totiž klášter koupil i druhou polovinu rybníka. Za opata Petra byly v letech 1517 a 1518 vybudovány další tři rybníky v blízkosti kláštera. Nejpozději od první poloviny 14. století se na území tepelského klášterství těžilo přinejmenším zlato (severně od městečka Teplá), železo (u Hroznětína) a cín (u Jindřichovic a Sítin). Lze předpokládat, že ve starší době nepodnikal klášter v těžbě ve vlastní režii. Příslušel mu však jako vrchnosti 10. díl vytěžené rudy. Aktivně se do dolování zapojil opat Zikmund Hausmann, přední člen těžářstva, které zajišťovalo od roku 1486 chod stříbrného dolu u Pramenů. Lze předpokládat, že se tento tepelský prelát snažil oživit také těžbu zlata.

Vrchnostenská správa tepelského klášterství byla třístupňová. Její středisko představovala kanonie v čele s opatem, kterého ve vrchnostenských záležitostech zastupoval klášterní hejtman neboli úředník. Tato funkce je v Teplé poprvé doložena roku 1329. Od 50. let 15. století se ojediněle objevují i jména hejtmanů. Jednalo se o profesionální úředníky z řad nižší šlechty, kteří měli funkci hospodářskou, správní a soudní. K dispozici měl hejtman jistě několik pomocníků. V klášteře sídlili další úředníci, jejichž funkce není známa. Informace o nižším stupni patrimoniální správy jsou velmi omezené. V nejstarší době lze předpokládat existenci správních mezičlánků přinejmenším u oddělených držav. Pro vsi na Litoměřicku to byl patrně dvůr v Litoměřicích. Vsi na krukanickém panství spadaly pod dvůr Krukanice. Správním centrem Hroznětínska bylo bezpochyby až do roku 1434 proboštsství v Hroznětíně. Je pravděpodobné, že nezastavené či nepronajaté klášterní dvory soustředovaly poddanské platy ze svého okolí. Nejnižší stupeň vrchnostenské správy tvořili vesniční

a městští rychtáři, kteří se vyskytují už v pramenech 14. století. Obvody venkovských rychet byly spíše menší a zahrnovaly často jen jednu ves, ve které rychtář sídlil. Pod pravomoc některých rychtářů mohlo příslušet i více okolních vesnic. Je pravděpodobné, že rychtáři měli funkci soudní a policejní. Dalšími úředníky na nejnižším stupni byli hajní. Několik jich je doložených v Mnišském lese a jeden v Pernarci.

Tepelský klášter zajišťoval pro většinu svých poddaných i duchovní správu, či ji alespoň do jisté míry ovlivňoval. Síť 12 farních kostelů na území tepelského klášterství byla dotvořena nejpozději v první polovině 13. století. Z nichž nejbohatší byly v polovině 14. století Teplá, Pernarec a Číhaná. Naproti tomu mezi nejchudší patřily Křivce a Mnichov. Částečně odpovídaly zámožnosti velikosti farních obvodů. Výrazně nejrozsáhlejší byla tepelská farnost, zatímco zřejmě nejméně lokalit spravovaly kostely v Úterý a v Březí. Farní obvody se až na výjimky přizpůsobily během 13. století hranicím panství. Katolická farní správa přečkala husitství na tepelském klášterství relativně beze změn. Snad někdy ve druhé polovině 15. století přestal být kostel v Březí farním. Nejpozději od druhé poloviny 14. století měl tepelský opat patronátní právo ke všem kostelům na svém území, pouze u svatostánku v Březí se dělil o podací s místní nižší šlechtou. Tepelští řeholníci se také uplatnili ve farní správě. Působili při některých farách, ke kterým prezentoval správce buď tepelský opat, nebo chotěšovský prelát. V roce 1458 působilo ve funkci plebánů sedm tepelských řeholníků. Týkalo se to Teplé, Litic, Číhané, Chotěšova, Křivců, Pernarce a Úterý. V rámci reformy řeholního života byli všichni odvoláni zpět do kláštera, přičemž se následně premonstráti vrátili pouze do Teplé. Za opata Zikmunda se dva faráři dostali do sporu s některými svými farníky. V první polovině 80. let se pernarcecký plebán soudil s poddanými Jana Trpístského z Gutštejna o desátky. Tepelští se zejména v 90. letech přeli se svým farářem o počet kaplanů. Existovala provázanost mezi farní správou a správou kanonie. Je pravděpodobné, že tepelským opatem se mohli stát pouze řeholníci, kteří měli zkušenost s farní správou.

Pravděpodobně ještě za života fundátora bl. Hroznaty přešly zakladatelské pravomoci k Teplé na českého krále. Z tohoto důvodu příslušela tepelská kanonie později ke královské komoře. Opat Zikmund udržoval s králem Jiřím a později i s Vladislavem Jagellonským dobré vztahy, což se projevilo v nízké míře zástav klášterních statků ze strany panovníka. V rámci královské správy měl Teplou na starosti královský prokurátor, který měl hájit její zájmy jak před králem, tak před okolními šlechtici.

Teplá měla jako zeměpanský klášter odvádět každý rok do královské pokladny speciální berní neboli hromničnou sumu, která čítala 200 kop pražských grošů. Král Václav IV. ji využíval od konce 14. století k přímému splácení svých dlužných částek. Jeho

bratr Zikmund začal komorní plat po částech zastavovat. Na něho potom navázali i Jiří z Poděbrad a Vladislav Jagellonský. Přestože se klášter snažil jednotlivé zástavy vyplácet, tak musel od druhé poloviny 15. století zhruba tři čtvrtiny speciální berně permanentně odevzdávat osobám z řad vyšší šlechty.

V 15. století a v první polovině 16. století měla Teplá svého šlechtického oprávce, který jí měl za pravidelný poplatek zajišťovat mocenskou a právní ochranu. Z jeho funkce mu však nevyplývaly žádné majetkové nároky na statky či patronátní práva kanonie. Přesto se někteří obránci vměšovali do vnitřních záležitostí kanonie a zneužívali svého postavení. Od 20. let 15. století vykonávali opravu tepelského kláštera převážně Švamberkové. Po roce 1475 se Bohuslav ze Švamberka dočasně dělil o opravu s Burianem z Gutštejna a na Nečtinách. Výjimku představovala léta 1504–1512 a 1523–1534, kdy měl klášter chránit Albrecht Libštejnský z Kolovrat, respektive Jan Pluh z Rabštejna.

I když práce přináší řadu nových poznatků, nelze ji chápat jako vyčerpávající. Je totiž pravděpodobné, že se zde nepodařilo zmapovat všechny existující doklady písemné produkce tepelského kláštera. Jednotliviny by mohly být ještě objeveny například v zahraničních archivech či jako zlomky ve vazbách knih, které by mohly vnést do současného stavu poznání nové světlo. Z tohoto pohledu nemusí být závěry, které práce obsahuje, konečné. Týká se to zejména hypotéz vyřčených na základě omezeného množství pramenů. Případní badatelé v oblasti středověké klášterní diplomatiky a správy v českých zemích zde mohou hledat možné analogie ke svým tématům.

Seznam pramenů a literatury

Rukopisné prameny nevydané:

Národní archiv:

Archiv pražského arcibiskupství I, inv. č. 1327, sign. B12/1; inv. č. 1330, sign. B12/4, farářské relace 1677.

Archiv pražského arcibiskupství I, inv. č. 1353, sign. B13/13 a inv. č. 1373, sign. B14/13b, farářské relace 1700.

Česká dvorská kancelář, rkp. 2450, č. knihy 148, registra královských zápisů z let 1453 a 1454.

Stará manipulace, inv. č. 2646, sign. P 73/3/2, kart. č. 1672, seznam statků tepelského kláštera z roku 1549.

Stará manipulace, inv. č. 2646, sign. P 73/3/17, kart. č. 1674, inventář tepelského kláštera z roku 1585.

Archiv Pražského hradu:

Archiv pražské metropolitní kapituly, sign. 1185 XXXVII 21, nedatovaný list bratra Jiljího.

Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-6, VI-7, VI-8, XCII a XCVIII, administrátorská akta.

Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, kopiář tepelských děkanů.

Archiv Národního muzea:

Sbírka F – Topografická sbírka, kart. č. 199, Úterý.

Státní oblastní archiv v Plzni:

Premonstráti Teplá, listiny.

Státní okresní archiv Cheb:

Premonstráti Teplá, inv. č. 602, kart. č. 72 a 73, opatská korespondence.

Premonstráti Teplá, inv. č. 695, kart. č. 124, fol. 12, záznam o založení těžářstva z 27. 7. 1486.

Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086, A3087, A3089, korespondence Chebu s klášteřem Teplá.

Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3106, A3107, A3108, A3109, korespondence Chebu s městečkem Teplá.

Staatsarchiv Amberg:

Kloster Speinshart, Urkunden 364, listina tepelského kláštera z 22. 8. 1465.

Národní knihovna České republiky:

Sign. XIII.G.20, chotěšovské nekrologium.

Sign. XVII.C.14, soupis švamberského archivu na Zvíkově.

Sign. Teplá MS. C.1, rukopis premonstrátských statut s fragmenty tepelského výběrčího rejstříku.

Sign. Teplá MS. D.33, tepelské nekrologium II.

Sign. Teplá MS. D.40, tepelské nekrologium I.

Sign. Teplá MS. fragm. 124, nezpečetěná odpustková listina z roku 1490.

Sign. Teplá MS. fragm. 147, zlomky tepelských register missivů z let 1516 a 1517.

Sign. Teplá B.45, kniha s fragmenty missivů.

Sign. Teplá B.92, kniha s fragmenty missivů.

Sign. Teplá C.47, kniha s fragmentem missivu.

Sign. Teplá C.62, kniha s fragmenty missivů.

Sign. Teplá C.71, kniha s fragmentem seznamu klášterních poddaných.

Sign. Teplá C.81, kniha s fragmenty missivů.

Sign. Teplá C.101, kniha s fragmenty missivů.

Sign. Teplá MS. A 47/1, 1. svazek Tepelských análů.

Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně:

Sign. 15, fotokopie tepelského kopiáře.

Vydané prameny:

Acta summorum pontificum res gestas Bohemicas aevi praehussitici et hussitici illustrantia,
ed. Jaroslav ERŠIL, Praeae 1980.

Archiv český I, ed. František PALACKÝ, Praha 1840.

Archiv český II, ed. František PALACKÝ, Praha 1842.

Archiv český IV, ed. František PALACKÝ, Praha 1846.

- Archiv český V*, ed. František PALACKÝ, Praha 1862.
- Archiv český VI*, ed. František PALACKÝ, Praha 1872.
- Archiv český VII*, ed. Josef KALOUSEK, Praha 1887.
- Archiv český IX*, ed. Josef KALOUSEK, Praha 1889.
- Archiv český X*, ed. Josef KALOUSEK, Praha 1890.
- Archiv český XI*, ed. Josef KALOUSEK, Praha 1892.
- Archiv český XII*, ed. Josef KALOUSEK, Praha 1893.
- Archiv český XV*, ed. Josef KALOUSEK, Praha 1896.
- Archiv český XXXII*, ed. Josef ČELAKOVSKÝ, Praha 1915.
- Adolph BACHMANN (ed.), *Urkunden und Actenstücke zur österreichischen Geschichte im Zeitalter Kaiser Friedrichs III. und König Georgs von Böhmen (1440–1471)*, FRA II/42, Wien 1879.
- Berní rula 23. Kraj Plzeňský I*, ed. Marie DOSKOČILOVÁ, Praha 1952.
- Jan BISTRICKÝ – František SPURNÝ – Ludvík VÁCLAVEK – Metoděj ZEMEK (edd.), *Moravské a slezské listiny liechtenštejnského archivu ve Vaduzu. 1173–1380 I*, Brno 1991.
- Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VI, IX–XI, XIII, XV*, edd. P. Ritter v. CHLUMECKY – Joseph CHYTIL – Vincenz BRANDL – Berthold BRETHOLZ, Brünn 1854–1903.
- Codex diplomaticus et epistolaris(ius) regni Bohemiae I–VI*, edd. Gustav FRIEDRICH – Zdeněk KRISTEN – Jan BISTRICKÝ – Jindřich ŠEBÁNEK – Sáša DUŠKOVÁ – Vladimír VAŠKŮ – Zbyněk SVITÁK – Helena KRMÍČKOVÁ – Jarmila KREJČÍKOVÁ – Jana NECHUTOVÁ – Dalibor HAVEL, Pragae – Olomucii 1904–2006.
- Codex diplomaticus Silesiae I. Urkunden des Klosters Czarnowanz*, ed. Wilhelm WATTENBACH, Breslau 1857.
- Codex iuris municipalis regni Bohemicae II*, ed. Jaromír ČELAKOVSKÝ, Praha 1895.
- Codex iuris municipalis regni Bohemicae III*, edd. Jaromír ČELAKOVSKÝ – Gustav FRIEDRICH, Praha 1948.
- Codex iuris municipalis regni Bohemicae IV/1–3*, ed. Antonín HAAS, Praha 1953–1961.
- Jaroslav ČECHURA (ed.), *Zapomenuté listiny kláštera Želiv z předhusitského období*, JSH 67, 1988, s. 25–39.
- Karel DOLISTA (ed.), *Acta capitulorum triennialium et annalium circariae Saxoniae ordinis Praemonstratensis inde ab anno 1466 usque ad annum 1516*, APraem 51, 1975 – 54, 1978.

- Karel DOLISTA (ed.), *Circaria Bohemiae, abbas Praemonstratensis et capitulum generale 1142–1541*, APraem 63, 1987, 3-4, s. 221–253; APraem 64, 1988, 1-2, s. 143–165; 3-4, s. 288–341; APraem 65, 3-4, s. 273–319.
- Karel DOLISTA (ed.), *Nochmals über die Beziehungen zwischen Speinshart und Tepl im späten Mittelalter*, APraem 66, 1990, 1-2, s. 65–69.
- Karel DOLISTA (ed.), *Reformatio monasterii Teplensis saeculo decimo quinto exeunte*, APraem 61, 1985, 3-4, s. 203–256.
- Karel DOLISTA (ed.), *Speinshart und Tepl 1368–1540*, APraem 65, 1989, 1-2, s. 74–86.
- Josef EMLER (ed.), *Decem registra censuum Bohemica compilata aetate bellum husiticum praecedente (Deset urbářů českých z doby před válkami husitskými)*, Praha 1881.
- Josef EMLER (ed.), *Diplomatář kláštera blahoslavené Panny Marie řeholních kanovníků řádu sv. Augustina v Roudnici*, Praha 1893.
- Josef EMLER (ed.), *Pozůstatky desk zemských Království českého 1541 pohořalých I-II*, Praha 1870–1872.
- Josef EMLER (ed.), *Zlomek urbáře kláštera Hradištského*, Pojednání královské české společnosti nauk VI-12, Praha 1884.
- Anděla FIALOVÁ – Josef HEJNIC (edd.), *Z vyšebrodského rukopisu VB 49, LF 97*, 1974, s. 12–18.
- Anděla FIALOVÁ – Josef HEJNIC (edd.), *Z vyšebrodské korespondence na počátku 15. století (K rukopisu Krajské knihovny v Českých Budějovicích VB 49)*, Zprávy Jednoty klasických filologů 18, 1976, s. 117–126.
- Anděla FIALOVÁ – Josef HEJNIC (edd.), *Z korespondence vyšebrodského kláštera na počátku doby husitské*, LF 102, 1979, s. 241–245.
- Fontes rerum Bohemicarum IV–VI*, edd. Josef EMLER – Josef Václav ŠIMÁK, Praha 1884–1907.
- Basilus Franz GRASSL (ed.), *Das älteste Totenbuch des Praemonstratenser Chorfrauenstiftes Chotieschau (1200–1640)*, VKČSN, tř. I, 1930.
- Ingrid JOESTER (ed.), *Urkundenbuch der Abtei Steinfeld*, Köln – Bonn 1976.
- Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidiocesim I-X (1354–1436)*, edd. František Antonín TINGL – Josef EMLER, Praeae 1867–1889.
- Johann Matthäus KLIMESCH (ed.), *Ein Urbar der Herrschaft Netolitz aus dem 15. Jahrhundert*, MVGBD 54, 1916, s. 301–319.
- Dana KOUTNÁ (ed.), *Das Register des Klosters Chotieschau 1-2*, disertační práce na Univerzitě Řezno, Regensburg 1987.

- Pavel KRAFL – Petra MUTLOVÁ – Dana STEHLÍKOVÁ (edd.), *Řeholní kanovníci sv. Augustina v Lanškrouně. Dějiny a diplomatář kláštera*, Praha 2010.
- Hermann LICKLEDER (ed.), *Die Urkundenregesten des Prämonstratenserklosters Speinshart 1163–1557*, Pressath 1995.
- Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia II*, ed. Joannes Fridericus NOVÁK, Pragae 1907.
- Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia VII*, ed. Jaroslav ERŠIL, Pragae 1996–1998.
- Johannes LE PAIGE (ed.), *Bibliotheca Praemonstratensis ordinis*, Parisiis 1633.
- Franz PALACKY (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georg's von Podiebrad (1450–1471)*, FRA II/20, Wien 1860.
- Franz PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges von Jahre 1419 an I*, Prag 1873.
- Mathias PANGERL (ed.), *Urkundenbuch des Cistercienserstiftes BMV zu Hohenfurt in Böhmen*, FRA II/23, Wien 1865.
- Matthias PANGERL (ed.), *Urkundenbuch des ehemaligen Cistercienserstiftes Golgenkron in Böhmen*, FRA II/37, Wien 1872.
- Josef PELIKÁN (ed.), *Rožmberské dluhopisy z let 1457–1481*, Praha 1953.
- Isfried H. PICHLER (ed.), *Urkundenbuch des Stiftes Schlägl*, Aigen i. M. 2003.
- Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV. (1378 dec.–1419 aug. 16.) III*, ed. Božena KOPIČKOVÁ, Pragae 1977.
- Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV. (1378 dec.–1419 aug. 16.) IV*, ed. Božena KOPIČKOVÁ, Pragae 1989.
- Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV. (1378 dec.–1419 aug. 16.) V/I/1–3*, edd. Karel BERÁNEK – Věra BERÁNKOVÁ, Pragae 2006–2012.
- Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II–VIII*, edd. Josef EMLER – Blažena RYNEŠOVÁ – Jiří SPĚVÁČEK – Jana ZACHOVÁ – Bedřich MENDL – Milena LINHARTOVÁ – Eleonora MENDLOVÁ – Lenka BLECHOVÁ, Praha – Dolní Břežany 1882–2014.
- August SEDLÁČEK (ed.), *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480*, Praha 1914.
- Valentin SCHMIDT (ed.), *Beiträge zur Agrar- und Colonisationsgeschichte der Deutschen in Südböhmen*, MVGDB 34, 1896, s. 268–270.

- Karl SIEGL (ed.), *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege. Aus dem Egerer Stadtarchive*, ZVGMS 22, 1918, s. 16–58, 167–196; 23, 1919, s. 1–38.
- Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526 I. 2/1-2*, Praha 1975.
- Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526 I. 3/1*, Praha 1980.
- Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Plzeňsko-Klatovsko 2*, ed. Magda ZAHRADNÍKOVÁ, Praha 2003.
- Josef STRNAD (ed.), *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad II*, Plzeň 1905.
- Ferdinand TADRA (ed.), *Soudní akta konsistoře pražské I-VII (1373–1424)*, Praha 1893–1901.
- Tereziánský katastr český 2*, Praha 1966.
- Johannes B. VALVEKENS (ed.), *Acta et Decreta Capitulorum Generalium Ordinis Praemonstratensis I-II*, APraem 42, 1966 a 45, 1969.
- Václav Vladivoj TOMEK (ed.), *Registra decimarum papalium*, Praha 1873.
- Metoděj ZEMEK – Josef POHANKA (edd.), *Nejstarší žďárské urbáře (1407, 1462, 1483)*, Brno 1961.
- Čeněk ZÍBRT (ed.), *Z dějin zámku a panství Zvíkova II*, ČČM 82, 1908, s. 204–241.

Literatura:

- Jan ADÁMEK, *K osudům komunity milevského kláštera za husitských válek*, TA 9, 1999, s. 91–101.
- Jan ADÁMEK, *Patronáty milevského kláštera ve středověku*, BS 4-5, 2001, s. 63–82.
- Jiří ADÁMEK, *Řád premonstrátů Želiv (1167), 1253–1950. Inventář*, Třeboň 1965.
- Bernard ARDURA, *The order of Prémontré. History and spirituality*, De Pere 1995.
- Bernard ARDURA – Karel DOLISTA, *Prémontrés en Bohême, Moravie et Slovaquie*, Praha 1993.
- Norbert BACKMUND, *Geschichte des Prämonstratenserordens*, Grafenau 1986.
- Norbert BACKMUND, *Monasticon Praemonstratense I/1-2*, 2. ed., Berolini – Novi Eboraci 1983.
- Norbert BACKMUND, *Monasticon Praemonstratense III*, Straubing 1956.
- Stanislav BÁRTA, *Zástavní listiny Zikmunda Lucemburského na statky chotěšovského kláštera (1420–1437)*, MHB 15/2, 2012, s. 7–45.

- Stanislav BÁRTA, *Falzum zástavní listiny Zikmunda Lucemburského pro Václava Sekáče z Újezdce z 2. ledna 1421*, SHB 60, 2013, s. 115–133.
- Michaela BÄUMLOVÁ, *Tisky v knihovně tepelského opata Zikmunda Hausmanna*, BS 6–7, 2004, s. 135–155.
- Karel BERÁNEK – Věra BERÁNKOVÁ, *Zur Tätigkeit einer in den Jahren 1453–1454 zur Revision von Pfandurkunden in Böhmen eingesetzten Kommission*, in: *Folia diplomatica II*, Praha 1976, s. 187–197.
- Zdeněk BOHÁČ, *Časové vrstvy patrocinií českých měst a jejich význam pro dějiny osídlení*, HG 4, 1970, s. 7–41.
- Zdeněk BOHÁČ, *K otázce využití zasvěcení kostelů v oboru historické geografie*, ČsČH 16, 1968, s. 571–584.
- Zdeněk BOHÁČ, *K raně středověkému osídlení Čech*, HG 11, 1973, s. 209–228.
- Zdeněk BOHÁČ, *Patrocinia jako jeden z pramenů k dějinám osídlení*, ČsČH 21, 1973, s. 369–388.
- Zdeněk BOHÁČ, *Patrocinia kostelů při nejstarších klášterech a kapitulách v českých zemích*, HG 5, 1970, s. 51–77.
- Zdeněk BOHÁČ, *Patrocinia románských kostelů v Čechách*, HG 8, 1972, s. 31–52.
- Zdeněk BOHÁČ, *Patrocinia v Čechách v době předhusitské a barokní*, in: *Pražské arcibiskupství 1344–1994*, Praha 1994, s. 164–178.
- Martina BOLOM-KOTARI, *Pečeti a písemnosti zábrdovického opata Benedikta Waltenbergera (1610–1645)*, Brno v minulosti a dnes 25, 2012, s. 91–115.
- Martina BOLOM-KOTARI, *Pečeti moravských premonstrátů v letech 1436–1784. Sfragistika představených a konventů v kontextu jejich diplomatického materiálu*, disertační práce na Ústavu PVH a archivnictví FF MU, Brno 2013.
- Martina BOLOM-KOTARI, *Pečeti představených a konventu premonstrátské mužské kanonie v Nové Říši od roku 1641 do konce 18. století*, Dačický vlastivědný sborník 6, 2011, s. 157–182.
- Martina BOLOM-KOTARI, *Seals and Documents of the Moravian Premonstratensians in the 17th and 18th Century as Shown in the Example of the Monastery in Hradisko u Olomouce*, in: *Cogito, scribo, spero. Auxiliary Historical Sciences in Central Europe at the Outset of the 21st Century*, Hradec Králové 2012, s. 102–108.
- Tomáš BOROVSKEÝ, *Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě*, Brno 2005.

- Daniela BROKEŠOVÁ, *Formulářová sbírka doby Karla IV. z rukopisu kláštera v Oseku*, in: *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové*, Praha 1998, s. 85–99.
- Sebastian BRUNNER, *Ein Chorherrenbuch. Geschichte und Beschreibung der Bestehenden und Anführung der Aufgehobenen Chorherrenstifte: Augustiner und Prämonstratenser in Österreich-Ungarn, Deutschland und der Schweiz*, Würzburg – Wien 1883, s. 589–637.
- Vladimír BYSTRICKÝ, *Západní Čechy v husitských válkách*, České Budějovice 2013.
- Jaroslav ČECHURA, *Břevnov a Strahov na počátku 15. století*, in: *Historia docet. Sborník prací k počtě šedesátých narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, CSc.*, Praha 1992, s. 35–45.
- Jaroslav ČECHURA, *České země v letech 1437–1526 II*, Praha 2012.
- Jaroslav ČECHURA, *Dvě studie k sociálně ekonomickému vývoji klášterního velkostatku v předhusitských Čechách*, SNM-A, 42, 1988, č. 1, s. 1–72.
- Jaroslav ČECHURA, *Grancia sive curia. Termíny, významy a mýty cisterciáků v Čechách ve vrcholném a pozdním středověku*, ČNM, řada historická, 169, 2000, č. 3-4, s. 12–41.
- Jaroslav ČECHURA, *Hospodářský vývoj plaského kláštera v době přemyslovské*, HG 18, 1979, s. 233–305.
- Jaroslav ČECHURA, *Chotěšov v 15. století*, MZK 27, 1991, s. 51–78.
- Jaroslav ČECHURA, *K některým otázkám hospodářského a správního systému cisterciáckých klášterů*, ČsČH 29, 1981, s. 228–257.
- Jaroslav ČECHURA, *Klášterní velkostatek v předhusitských Čechách – základní tendence hospodářského vývoje a metodologická východiska dalšího studia*, AH 10, 1985, s. 395–407.
- Jaroslav ČECHURA, *Nejstarší český urbář (Urbář kláštera ve Vyšším Brodě z konce sedmdesátých let 13. stol.)*, PHS 27, 1986, s. 5–26.
- Jaroslav ČECHURA, *Poznámky k místopisu někdejšího tepelského klášterství*, Zpravodaj Místopisné komise ČSAV 23, 1982, č. 1-2, s. 13–20.
- Jaroslav ČECHURA, *Rozsah a dynamika sekularizace církevních statků v západních Čechách na počátku husitské revoluce (v letech 1419–1420)*, PHS 29, 1989, s. 40–66.
- Jaroslav ČECHURA, *Sekularizace církevních statků v husitské revoluci a některé aspekty ekonomického a sociálního vývoje v Čechách v době pozdního středověku*, HT 9, 1986–1987, s. 91–101.
- Jaroslav ČECHURA, *Sekularizace církevních statků v západních Čechách v letech 1421–1454*, ČNM, řada historická, 165, 1-2, 1996, s. 1–16.

- Jaroslav ČECHURA, *Das Stift Tepl in den Jahren 1193 bis 1650. Ein Abriß seiner Wirtschaftsgeschichte*, Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen-Mähren-Schlesien 13, Königstein 1994, s. 9–24.
- Jaroslav ČECHURA, *Urbář kláštera Strahov z roku 1410*, BS 1, 1995, s. 25–44.
- Jaroslav ČECHURA, *Velkostatek kláštera Osek v letech 1310–1419*, ČNM, řada historická, 160, 1991, č. 1-4, s. 20–46.
- Jaroslav ČECHURA, *Vladaři chotěšovského kláštera*, in: Husitství – reformace – renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela I, Praha 1994, s. 239–250.
- Jaroslav ČECHURA, *Vývoj pozemkové držby kláštera v Teplé v době předhusitské*, MZK 24, 1988, s. 205–225.
- Jaroslav ČECHURA, *Významný soubor pozdně středověkých bohemik v Řezně*, AČ 40, 1990, s. 22–31.
- Jaroslav ČECHURA – Marie RYANTOVÁ, *Hospodářství kláštera Břevnov na počátku 15. století*, in: Milénium břevnovského kláštera (993–1993), Praha 1993, s. 197–206.
- Jaroslav ČECHURA – Marie RYANTOVÁ, *Urbář kláštera Břevnov z roku 1406*, ČNM, řada historická, 161, 3-4, 1992, s. 79–107.
- Dominik K. ČERMÁK, *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, Praha 1877, s. 351–391.
- Česká diplomatika do roku 1848*, edd. Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeněk FIALA – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, 2. vyd., Praha 1984.
- Československá diplomatika I*, edd. Alexander HÚŠČAVA – Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeněk FIALA, Praha 1965.
- Petr ČORNEJ, *Velké dějiny zemí Koruny české V. 1402–1437*, Praha 2000.
- Petr ČORNEJ – Milena BÁRTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české VI. 1437–1526*, Praha 2007.
- Jiří DAŇHELKA, *Směrnice pro vydávání starších českých textů*, HT 8, 1985, s. 285–301.
- Martin DOLEŽEL, *Vnitřní poměry v mužských premonstrátských klášterech na středověké Moravě*, diplomová práce na Historickém ústavu FF MU, Brno 2009.
- Karel DOLISTA, *Chotěšovský kopiář v Řezně a vysazení Touškova roku 1311*, MZK 8, 1971, s. 141–148.
- Karel DOLISTA, *Der Prämonstratenser-Orden in Tschechien. Niedergang und Wiederaufstieg im ständigen Wechsel vom 15. bis ins 20. Jahrhundert*, in: Studien zum Prämonstratsorden, Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 185, s. 617–650.

- Karel DOLISTA, *Premonstrátský řád a velké západní schisma (1378–1417)*, AUC – HUCP 31, 1991, č. 1, s. 63–71.
- Karel DOLISTA, *Tepelský klášter v pozdní gotice a renesanci*, MZK 5, 1967, s. 173–197.
- Karel DOLISTA, *Die Triennial- und Annualkapitel der sächsischen Zirkarie des Prämonstratenserordens*, APraem 50, 1974, s. 70–111.
- Jaroslav DŘÍMAL, *Královský prokurátor a jeho úřad do roku 1745*, SAP 19, 1969, s. 348–385.
- Sáša DUŠKOVÁ, *Dva zvláštní případy konfirmačních listin Václava II. (Listina tepelská a herburská)*, in: Studie k české diplomacie doby přemyslovské, Rozpravy ČSAV 69, 1959, sešit 9, s. 83–109.
- Jaroslav ERŠIL – Jiří PRAŽÁK, *Archiv pražské metropolitní kapituly II. Katalog listin a listů z let 1420–1561*, Praha 1986.
- Jaroslav FIALA, *Klášter premonstrátů Teplá 1197–1950. Inventář I*, 1967.
- Anděla FIALOVÁ – Josef HEJNIC, *Manuálík vyšebrodského převora Jana Staicze z první poloviny 15. století*, StR 15, 1976, s. 39–68.
- Dušan FOLTÝN, *Celly a probostství kláštera sv. Jana Křtitele na Ostrově. Zamyšlení nad problematikou benediktinských pobočných domů v raně středověkých Čechách*, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, Praha 2006, s. 277–289.
- Dušan FOLTÝN, *K typům a funkcím cisterciáckých probostství v předhusitských Čechách*, in: 900 let cisterciáckého řádu. Sborník z konference konané 28.–29. 9. 1998 v Břevnovském klášteře v Praze, Praha 2000, s. 79–95.
- Dušan FOLTÝN – Petr SOMMER – Pavel VLČEK, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1998.
- Dušan FOLTÝN a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005.
- Jan GEBAUER, *Slovník staročeský (a – netbanlivost)*, Praha 1903–1916.
- Štěpán GILAR, *Neznámá listina lanškrounského kláštera z roku 1436*, in: Slavme chvíli ... Sborník k 70. narozeninám Jana Bistřického Ústí nad Orlicí 1999, s. 46–52.
- Anton GNIRS, *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in den Bezirken Tepl und Marienbad*, Augsburg 1932.
- Elke GOEZ, *Pragmatische Schriftlichkeit und Archivpflege der Zisterzienser. Ordenszentrismus und regionale Vielfalt, namentlich in Franken und Altbayern (1098–1525)*, Münster – Hamburg – London 2003.
- Heinrich GRADL, *Eger und Heinrich von Plauen 1451 bis 1454*, MVGDB 19, 1881, s. 198–214.

- Basilius Franz GRASSL, *Geschichte und Berschreibung des Stiftes Tepl*, 2. dopl. vyd., Pilsen 1929.
- Basilius Franz GRASSL, *Der Praemonstratenserorden, seine Geschichte und seine Ausbreitung bis zur Gegenwart*, APraem 10, 1934.
- František GRAUS, *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské II*, Praha 1957.
- Josef HANZAL, *Církevní poměry v západních Čechách ve druhé polovině 16. století*, MZK 23, 1987, s. 89–102.
- Josef HANZAL, *Patrimoniální úředníci a úřady v době předbělohorské*, SAP 19, 1969, s. 441–456.
- Květoslava HAUBERTOVIÁ, *O nejstarších tepelských listinách*, Plzeň 1981.
- Květoslava HAUBERTOVIÁ – Gustav HOFMANN – Ladislav LEŠICKÝ, *Soupis západočeských urbářů 2. pol. 13. století–1773*, Plzeň 1993.
- Ivan HLAVÁČEK, *Die Anfänge der Prämonstratenser im hochmittelalterlichen böhmischen Staat im Kontext der damaligen Ordensgeistlichkeit*, in: Studien zum Prämonstratsorden, Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 185, s. 281–310.
- Ivan HLAVÁČEK, *Kopíře v Čechách v době předhusitské*, in: Verba in imaginibus Františku Šmahelovi k 70. narozeninám, Praha 2004, s. 239–240.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Administrace pražské diecéze na sklonku první poloviny 15. století*, in: Svět české středověké církve, Praha 2010, s. 354–369.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Farní síť ve středověkých Čechách a možnosti jejího studia*, CMP 8, Praha 2007, s. 23–32.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Ke studiu a možnostem využití patronátních práv v předhusitských Čechách*, FHB 7, 1984, s. 43–99.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Litomyšlské biskupství*, in: Litomyšl. Duchovní tvář českého města, Praha 1994, s. 29–52.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Loketský spor se Šliky v osmdesátých letech 15. století*, MHB 14/2, 2011, s. 113–146.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Zápisy z manželských sporů – nepovšimnutý pramen 15. století*, in: Pocta Josefu Petráňovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráně, Praha 1991, s. 79–93.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2005.
- Milan HLINOMAZ, *Dějiny kláštera premonstrátek Chotěšov*, České Budějovice 2009.

- Milan HLINOMAZ, *Kdy se stala Teplá městem? Pokus o určení vzniku městské lokality do konce 13. století*, Historický sborník Karlovarska 9, 2003, s. 7–21.
- Milan HLINOMAZ, *Klášter premonstrátů Teplá*, Karlovy Vary 2003.
- Milan HLINOMAZ, *Krajiny tří klášterů (Teplá, Chotěšov, Vyšší Brod). Nástin problematiky*, in: *Krajina jako antropologická čítanka*, Praha 2015, s. 211–227.
- Milan HLINOMAZ, *Postinkunábule a paleotypy v knihovně Kláštera premonstrátů Teplá*, MZK 36, 2001, s. 147–253.
- Milan HLINOMAZ, *Přehled tepelských prvotisků*, MZK 35, 2000, s. 167–243.
- František HOFFMANN, *Soupis rukopisů knihovny kláštera premonstrátů Teplá I-II*, Praha 1999.
- František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009.
- František HOFFMANN, *Tepelské anály*, StR 27. 1989–1990, s. 95–112.
- Gustav HOFMANN, *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*, Plzeň 1984.
- Pierre CHAPLAIS, *English Diplomatic Practice in the Middle Ages*, London – New York 2003.
- Petr CHARVÁT, *Laičtí bratři v českých, především cisterciáckých kláštorech do roku 1300*, in: *Od knížat ke králům. Sborník k příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*, Praha 2007, s. 219–229.
- Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420 1-3*, Praha 1998–2009.
- Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Hospodářství oseckého kláštera v 1. polovině 14. století*, ČsČH 28, 1980, s. 239–258.
- Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Hospodářské dvory ve světle písemných pramenů. (Ke stavební podobě dvorů řádů benediktinského, premonstrátského a cisterckého)*, AH 12, 1987, s. 287–299.
- Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Inventáře klášterních dvorů*, AH 15, 1990, s. 125–134.
- Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Středověké dvory sedleckého kláštera*, PSČ 7, 1993, č. 2, s. 32–39.
- Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení na panství kláštera v Teplé ve 13. století*, HG 28, 1995, s. 71–91.
- Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Vztah dvorů k vesnickému osídlení na panstvích cisterciáckých klášterů v Čechách*, AH 11, 1986, s. 461–467.

- Petr CHOTĚBOR – Zdeněk SMETÁNKA, *Panské dvory na české středověké vesnici*, AH 10, 1985, s. 47–56.
- Jiřina JOACHIMOVÁ, *Fundace královny Konstancie a pražské statky německých rytířů*, Umění 16, 1968, s. 495–502.
- Adolf KALNÝ, *Soupis urbářů jihočeských archivů 1378–1773 II*, České Budějovice 1977.
- Jaroslav KAMPER – Zdeněk WIRTH, *Topographie des historischen und Kunst-Denkmale der politische Bezirk Mies*, Prag 1911.
- Jaroslav KADLEC, *Hospodářské poměry na panství třeboňského kláštera v 15. a 16. stol.*, JSH 47, 1978, s. 13–22.
- Hugo KARLÍK, *Fest-Schrift zum Siebenhundertjährigen Jubiläum der Gründung des Praemonstratenser-Stiftes Tepl*, Marienbad 1893.
- Hugo KARLÍK, *Hroznata und die Prämonstratenser-Abtei Tepl*, Pilsen 1870.
- Hugo KARLÍK, *Osudy kláštera v Teplé*, Blahověst. Katolické hlasy pro kněžstvo a lid jazyka československého 2, 1857, s. 131–135, 213–216 a 301–311.
- Hugo KARLÍK, *Die Prämonstratenser-Abtei Tepl*, Würzburg – Wien 1883.
- František KAVKA, *Poslední Lucemburk na českém trůně. Králem uprostřed revoluce*, Praha 1998.
- Philipp KLIMESCH, *Stift Tepl. Uibersicht der merkwürdigsten, in den Annalen des Prämonstratenser-Stiftes Tepl verzeichneten Ereignisse in und ausser dem genannaten Stifte seit dessen Gründung*, Prag 1859.
- Jan KOŘÁN, *Přehledné dějiny československého hornictví I*, Praha 1955.
- Martina KOTLÍKOVÁ, *Pečeti hradištského opata Norberta Železného z Počenic*, AČ 60, 2010, s. 221–238.
- Dana KOUTNÁ-KARG, *Chotieschauer Protokollbücher des 16. Jahrhunderts im Fürst Thurn und Taxis Zentralarchiv*, in: Regensburg und Ostbayern. Max Pindl zum Gedächtniss. Sonderdruck 1991, s. 91–107.
- Dana KOUTNÁ-KARG, *Das Register des Klosters Chotieschau*, VHVO 131, 1991, s. 305–312.
- Pavel KRAFL, *Dokumenty konfraterni czeskich, morawskich i śląskich klasztorów z pierwszej połowy XV wieku. Z archiwum klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie-Kazimierzu*, Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie 48, 2003, s. 9–29.
- Pavel KRAFL, *Kláster augustiniánů kanovníků v Lanškrouně 1371–[1421?]*, ČMM 119, 2000, s. 177–216.

- Pavel KRAFL, *Konfraternita lanškrounského kláštera s kladským z roku 1382*, Kladský sborník 6, 2004, s. 201–206.
- Pavel KRAFL, *Neznámá konfraternitní listina třeboňské kanonie (1416) z archivu v Klosterneuburgu*, SHB 60, 2013, s. 109–113.
- Jarmila KREJČÍKOVÁ – Tomáš KREJČÍK, *Úvod do české sfragistiky*, Ostrava 1989.
- Zdeněk KRISTEN, *Listy poselací a jejich registra v královské kanceláři české až do Bílé Hory*, ČAS 5, 1927, s. 1–109.
- Kamil KROFTA, *Začátky české berně*, Praha 1931.
- Jitka KŘEČKOVÁ – Petra NEVÍMOVÁ, *Pečeti proboštů a konventu premonstrátek v Chotěšově*, MZK 38, 2003, s. 113–151.
- Pavel František KŘIVSKÝ, *O pečetech a erbech v řádě premonstrátském a cisterciáckém*, diplomová práce na katedře Archivnictví a PVH FF UK, Praha 1946.
- Petr KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata. Kritický životopis*, Praha 2000.
- Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 2, 4*, Praha 2000 a 2001.
- Lexikon des Mittelsalters V*, München 1991.
- Dietrich LOHRMANN, *Die Wirtschaftshöfe der Prämonstratenser im hohem und späten Mittelalter*, in: *Die Grundherrschaft im späten Mittelalter I*, Sigmaringen 1983, s. 205–240.
- Radka LOMNIČKOVÁ, *Vizitační protokoly vyšebrodského kláštera ve 14. století (aneb co tamní cisterciáci dělali jinak než měli)*, in: *Historia monastica I*, CMP 3, Praha 2005, s. 83–96.
- Josef MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001.
- Veronika MACHÁČKOVÁ, *Církevní správa v době jagellonské (na základě administrátorských akt)*, FHB 8, 1985, s. 235–290.
- Antonín MAŘÍK, *Administrátoři a svatovítská kapitula v době poděbradské. Úřad administrátorů pod jednou a jeho představitelé*, SAP 51, 2001, s. 313–358.
- Antonín MAŘÍK, *K postavení katolické církve v Čechách v době poděbradské (Činnost katolických administrátorů za Jiřího z Poděbrad)*, FHB 7, 1984, s. 101–196.
- Antonín MAŘÍK, *Odras činnosti administrátorů podjednou doby Jiřího z Poděbrad v západních Čechách*, MZK 24, 1988, s. 169–204.
- Antonín MAŘÍK, *Teritoriální rozsah katolické církevní správy v době Jiřího z Poděbrad na základě administrátorských akt*, in: *Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku (AUC, Phil. et hist. 2, 1999, Z PVH 15)*, s. 213–240.
- František MATĚJEK, *Feudální velkostatek a poddaný na Moravě*, Praha 1959.

- Leoš MLČÁK, *Pečetě a znaky opatů a konventu premonstrátské kanonie na Hradisku u Olomouce ve 13.–16. století*, ČSZM-B, 54, 2005, s. 1–10.
- Renáta MODRÁKOVÁ, *Písemnosti abatyši kláštera sv. Jiří na Pražském hradě. Naznačení úzkých hranic mezi diplomatikou a kodikologií*, in: *Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním*, Praha 2008, s. 55–72.
- Rostislav NOVÝ, *Finanční písemnosti předhusitského velkostatku v Čechách*, AUC, Phil. et hist. 5, 1975, s. 77–83.
- Rostislav NOVÝ, *Nejstarší český urbář z let 1283–84*, ČsČH 8, 1960, s. 210–227.
- Rostislav NOVÝ, *Poddaní v husitské revoluci*, HT 4, 1981, s. 93–100.
- Rostislav NOVÝ, *Strahovský urbář z roku 1410*, ZKČDAS 7, 1963, s. 39–69.
- Rostislav NOVÝ, *Struktura feudální renty v předhusitských Čechách*, ČsČH 9, 1961, s. 60–74.
- Rostislav NOVÝ, *Studie o předhusitských urbářích I*, SH 13, 1965, s. 49–54.
- Rostislav NOVÝ, *Urbář encovanského statku chotěšovského kláštera (Poznámky k chotěšovskému urbáři z r. 1367)*, Litoměřicko 17–20, 1981–1984, s. 71–77.
- Jana OPPELTOVÁ, *Tempus scribendi. Narativní prameny vzniklé v prostředí premonstrátských kanonií v Čechách a na Moravě v 17. a 18. století*, disertační práce na Ústavu PVH a archivnictví na FF MU, Brno 2005.
- Oldřich PAKOSTA, *K pečetím opata a konventu premonstrátského kláštera v Litomyšli*, Vlastivědný sborník Ústí nad Orlicí 1999, s. 91–94.
- František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě V/1*, 2. vyd., Praha 1878.
- Jan PAŘEZ, *Diplomatika a správa premonstrátské kanonie na Strahově v 16. století*, SAP 53, 2003, s. 307–523.
- Adolf PATERA – Antonín PODLAHA, *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapitoly pražské I*, Praha 1910.
- Hana PÁTKOVÁ, *Aktuální informace nebo obraz dávných dob? Možnosti využití farářských relací pro studium středověku na příkladu Podbrdsko roku 1700*, PH 22/2, 2014, s. 379–386.
- Hana PÁTKOVÁ, *Bratrstvie ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha 2000.
- Hana PÁTKOVÁ, *Česká středověká paleografie*, České Budějovice 2008.
- Hana PÁTKOVÁ, *Honoratiores ex statu ecclesiastico vel saeculari. Růžencové bratrstvo v Teplé na sklonku středověku*, in: *Ve znamení Koruny české*, Praha 2006, s. 256–264.

- Hana PÁTKOVÁ, *Několik poznámek ke kostelu sv. Michaela v Otročině*, Sborník muzea Karlovarského kraje 16, 2008, s. 345–348.
- Hana PÁTKOVÁ, *Písmo úředních písemností v tepelském klášteře na sklonku středověku*, Historia Slavorum Occidentis 2, 2012, č. 1 (2), s. 133–142.
- Hana PÁTKOVÁ, *Ženské kláštery v pohusitských Čechách – premonstrátky*, in: Sanctimoniales. Zakony żeńskie w Polsce i Europie Środkowej (do pryelomu XVIII i XIX wieku), Bzdgosycy – Toruń 2010, s. 151–161.
- Jan PELANT, *Města a městečka Západočeského kraje*, Plzeň 1984.
- Josef PELIKÁN, *Odprodej některých vsí kláštera Tepelského v r. 1576*, ČSPS 56, 1948, s. 141–143.
- Josef PELIKÁN, *Strahovský urbář z r. 1410*, ČSPS 58, 1950, s. 239–240.
- Josef PELIKÁN, *Rozsah panství tepelského*, ČSPS 59, 1951, s. 190.
- Kateřina PETROVÁ, *Středověké listiny 13.–15. století v kopiáři želivského kláštera*, bakalářská práce na Ústavu PVH a archivnictví FF MU, Brno 2013.
- Antonín PODLAHA, *Catalogus codicum manu scriptorum, qui in Archivio capituli metropolitani Pragensis asservantur*, Pragae 1923.
- Antonín PODLAHA, *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora*, Pragae 1912.
- Pavel R. POKORNÝ, *Knihovna Eliáše Čecha*, BS 2, 1996, s. 131–135.
- Pavel R. POKORNÝ, *Znak strahovské kanonie*, BS 1, 1995, s. 7–23.
- Jiří PRAŽÁK, *Kladské dědiny*, ZKČDAS 7, 1963, s. 21–37.
- Antonín PROFOUS – Jan SVOBODA, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny I-IV*, Praha 1947–1957.
- Vladimír PROCHÁZKA, *Nejstarší česká vesnická pozemková kniha*, ČSPS 68, 1960, s. 81–83.
- František ROUBÍK, *Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách*, Praha 1959.
- Bohumil RYBA, *Pravidla pro transkripci latinských literárních rukopisných textů*, in: Dalibor HAVEL – Helena KRMÍČKOVÁ, *Paleografická čítanka. Literární texty*, Brno 2014, s. 89–93.
- Tereza RYTÍŘOVÁ, *Pečeti tepelských opatů v období od ukončení husitských válek do konce války třicetileté*, bakalářská práce na katedře Archivnictví a PVH FF UHK, Hradec Králové 2013.

- Sanctimoniales. Zakony żeńskie w Polsce i Europie Środkowej (do przełomu XVIII i XIX wieku)*, Bzdgosy – Toruń 2010.
- Václav SÁDLO, *Právní postavení poddanského města Broumova ve světle městské knihy a městských privilegií v první polovině 15. století*, diplomová práce na katedře PVH a archivního studia FF UK, Praha 1981.
- August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého IX a XIII*, Praha 1893 a 1905.
- August SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický království Českého*, 2. vyd., Praha 1998.
- Georg SCHMIDT, *Die Patronatspfarren und die Proepste des ehemaligen Klosters Chotieschau, Ord. Praem., im Mittelalter*, *APraem* 12, 1936, s. 46–66, 131–142.
- Eva SEMOTÁNOVÁ, *Historická geografie českých zemích*, Praha 2006.
- Karl SIEGL, *Die Kataloge des Egerer Stadtarchivs*, Eger 1900.
- Slovník středověké latiny v českých zemích I-II (A-H)*, Praha 1977–1992.
- Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt. Sechster Band. Pilsner Kreis*, Prag 1838.
- Milada STUDNIČKOVÁ, *Tepelské rukopisy opata Zikmunda*, in: *Gotika v západních Čechách (1230–1530)*, Praha 1998, s. 116–124.
- Heribert STURM, *Das Archiv der Stadt Eger*, Eger 1936.
- Josef SVÁTEK, *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy*, *SAP* 20, 1970, zvláštní příloha, s. 503–624.
- Jindřich ŠEBÁNEK, *Základy pomocných věd I. Latinská paleografie*, 2. vyd., Praha 1961, s. 79–80.
- Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Pronikání Němců do Čech kolonizací ve 13. a 14. století*, Praha 1938.
- Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Újezd jerusalémský*, *ČSPSČ* 41, 1933, s. 141–144.
- Robert ŠIMŮNEK, *Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418–1472*, Praha 2005.
- František ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, 2. vyd., Praha 1996.
- František ŠMAHEL, *Táborské vesnice na Podblanicku v letech 1420–1547*, *SVPP* 22, 1981, s. 171–201.
- Josef ŠUSTA, *Úroční rejstřík kláštera Zlatokorunského z počátku 15. věku*, *ČČH* 13, 1907, s. 312–322.
- František TEPLÝ, *Dějiny města Jindřichova Hradce II/2*, Jindřichův Hradec 1932.
- Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy IX*, Praha 1893.

- Václav Vladivoj TOMEK, *Urbář kláštera strahovského složený roku 1410*, PAM 2, 1857, sl. 72–88.
- Pavel TRNKA, *Finanční situace českého krále Vladislava Jagellonského v letech 1471–1490*, diplomová práce na Ústavu českých dějin FF UK, Praha 2008.
- Pavel TRNKA, *Písemnosti premonstrátského kláštera Teplá za opata Zikmunda (1458–1506)*, in: Pontes ad fontes. Církevní dějiny ve světle pomocných věd historických a příbuzných oborů, Hradec Králové 2011, s. 59–70.
- Pavel TRNKA, *Regesty královských missivů určených úředníkům mince, nejvyššímu mincmistru a hornímu hofmistru v letech 1472–1489*, SAP 59, 2009, s. 39–171.
- Pavel TRNKA, *Složení dvora krále Vladislava Jagellonského v letech 1471–1490*, MHB 13/1, 2010, s. 111–145.
- Pavel TRNKA, *Výdaje dvora Vladislava Jagellonského v letech 1471–1490*, in: Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech, MHB 12, 2009, Supplementum 3, Praha 2009, s. 271–292.
- Václav VANĚČEK, *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě II*, Praha 1937.
- Tomáš VELIČKA, *Listy v žateckém kraji a královští úředníci v době předhusitské*, Porta Bohemica 6, 2013, s. 146–193.
- Karel WASKA, *Dějiny poddanského městečka Úterý do konce 17. století*, diplomová práce na katedře PVH a archivního studia FF UK, Praha 1975.
- Karel WASKA, *Národnostní vývoj městečka Úterý do poloviny 17. století*, MZK 17, 1981, s. 125–138.
- Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století*, Praha 1906.
- Joachim WILD, *Beiträge zur Registerführung der bayerischen Klöster und Hochstifte im Mittelalter*, Kalmütz 1973.
- Isidor ZAHRADNÍK, *Doplňky k urbáři strahovskému z r. 1410*, PAM 21, 1904–1905 (1906), sl. 243–250.
- Pavel ZAHRADNÍK, *Stavební dějiny premonstrátského kláštera Teplá (I. část)*, Sborník Muzea Karlovarského kraje 19, 2011, s. 7–72.
- Miroslav ZEDNÍČEK, *Vztah mezi farností a řeholní společností*, Dialog Evropa XXI, 1-4, 2004, s. 72–75.
- Ludwig Alfred ZERLIK, *Das Stift Tepl in der Zeit der Glaubensspaltung, von 1521–1559 (I)*, APraem 37, 1961, 3-4, s. 262–281.

Blanka ZILYNSKÁ, „*Vestre reverendissime paternitati duximus presentandum*“. *Role a podoba písemností při obsazování církevních beneficií ve středověku*, in: Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním, Praha 2008, s. 105–119.

Elektronické zdroje:

databáze písemností církevní provenience www.monasterium.net

databáze pečeti uložených v českých archivech <http://database.aipberoun.cz/pecete/>

digitální knihovna písemného kulturního dědictví <http://www.manuscriptorium.com/cs>

bavorsko-česká síť digitálních historických pramenů <http://www.portafontium.eu>

prezentace starých mapových děl z území Čech, Moravy a Slezska <http://oldmaps.geolab.cz>

databáze Regesta imperii <http://www.regesta-imperii.de/en/registen/search.html>

databáze Briquet online http://www.ksbm.oew.ac.at/_scripts/php/BR.php

článek *Kostel sv. Jana Křtitele* na stránkách Úterského občanského sdružení Bart: <http://osbart.wz.cz/kostel.html> [cit. 22. 4. 2013]

Seznam zkratek

AČ	podle kontextu Archivní časopis či Archiv český
AH	Archaeologia historica
AÖG	Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen
APH	Archiv Pražského hradu
APraem	Analecta Praemonstratensia
AUC	Acta Universitatis Carolinae
BayHStA	Bayerisches Hauptstaatsarchiv
BS	Bibliotheca Strahoviensis
CDB	Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae
CDM	Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae
CDS	Codex diplomaticus Silesiae
CIM	Codex iuris municipalis regni Bohemiae
cit.	citováno
CMP	Colloquia mediaevalia Pragensia
č.	číslo
ČAŠ	Časopis Archivní školy
ČČH	Český časopis historický
ČMM	Časopis Matice moravské
ČNM	Časopis Národního muzea
ČSAV	Československá akademie věd
ČsČH	Československý časopis historický
ČSPS	Časopis společnosti přátel starožitností
ČSPSČ	Časopis společnosti přátel starožitností československých
ČSZM-B	Časopis Slezského zemského muzea, série B
DRC	Josef EMLER (ed.), <i>Decem registra censuum Bohemica compilata aetate bellum husiticum praecedente (Deset urbářů českých z doby před válkami husitskými)</i> , Praha 1881.
FF MU	Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
FHB	Folia historica Bohemica
fol.	folium
FRA	Fontes rerum Austriacarum

FRB	Fontes rerum Bohemicarum
FZA	Fürst Thurn und Taxis Zentralarchiv
HG	Historická geografie
HT	Husitský Tábor
HUCP	Historia Universitatis Carolinae Pragensis
JSH	Jihočeský sborník historický
kn.	kniha
LC	Libri confirmationis
LF	Listy filologické
MHB	Mediaevalia Historica Bohemica
MVB II a VII	Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia
MVB VI	Acta summorum pontificum res gestas Bohemicas aevi praehussitici et hussitici illustrantia
MVGBD	Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen
MZA	Moravský zemský archiv
MZK	Minulostí západočeského kraje
NA	Národní archiv
NK ČR	Národní knihovna České republiky
pag.	pagina
PAM	Památky archeologické a místopisné
Phil. et hist.	Philosophica et historica
PH	Paginae historiae
PHS	Právněhistorické studie
PSČ	Památky středních Čech
RBM	Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae
RBMV	Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV.
rkp.	rukopis
SA	Soudní akta konzistoře pražské
SAP	Sborník archivních prací
SH	Sborník historický
SHB	Studia historica Brunensia
sign.	signatura
SNM-A	Sborník Národního muzea, řada A
SOA	Státní oblastní archiv

SOkA	Státní okresní archiv
StA	Staatsarchiv
StR	Studie o rukopisech
SVPP	Sborník vlastivědných prací z Podblanicka
TA	Táborský archiv
VHVO	Verhandlungen des historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg
VKČSN	Věstník Královské české společnosti nauk
Z PVH	Z pomocných věd historických
ZKČDAS	Zápisky katedry československých dějin a archivního studia
ZVGMS	Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens

Přílohy:

Funkce zastávané tepelskými řeholníky v letech 1420–1526

Tepelský klášter

opati.³⁰²⁴

Racek (1415–1444†)

Jan Čeněk (1444–1449†)

Václav (1449–1454†)

Jan Buně (1454–1455)

Albrecht (1455–1458)

Zikmund Hausmann (1459–1506†)

Jan Fröstl (1507–1509)

Petr (1509–1526†)

převorové:

Albrecht (1420³⁰²⁵)

Václav (1437³⁰²⁶–1449³⁰²⁷) – zároveň farář v Sekýřanech (1437), poté tepelský opat

Jan (1449³⁰²⁸)

Zikmund Hausmann (1453³⁰²⁹–1457³⁰³⁰) – poté chotěšovský probošt

Jiljí (1458³⁰³¹–1459³⁰³²)

Eliáš Čech (1461³⁰³³)

Jan (1463³⁰³⁴–1465³⁰³⁵) – snad identický s Janem Prasatěrem

³⁰²⁴ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 385–386.

³⁰²⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰²⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 51r.

³⁰²⁷ Ibidem, fol. 57r.

³⁰²⁸ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. XCII, fol. 24r.

³⁰²⁹ AČ VII, s. 655, č. 78.

³⁰³⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 57v.

³⁰³¹ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.

³⁰³² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L137, listina ze 17. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L137/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰³³ Ibidem, L147, listina z 28. 6. 1461 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L147/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰³⁴ Ibidem, L155, listina z 11. 11. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L155/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰³⁵ K. DOLISTA (ed.), *Nochmals über die Beziehungen*, s. 68, č. 2.

Jan Prasatěř (1466³⁰³⁶–1473³⁰³⁷)

Tristram (1479³⁰³⁸–1481³⁰³⁹) – poté chotěšovský probošt

Jiljí Rumpold z Tachova (někdy po roce 1483³⁰⁴⁰)

Erhard Mugler (do 1492³⁰⁴¹) – poté chotěšovský probošt

Matouš (1496³⁰⁴²)

Antonín (1502³⁰⁴³–1516³⁰⁴⁴) – poté strahovský opat

Zikmund Gürl (1519³⁰⁴⁵) – poté chotěšovský probošt

Jan (1521³⁰⁴⁶)

Jiří (1526³⁰⁴⁷–1531³⁰⁴⁸)

podpřevorové:

Petr (1420³⁰⁴⁹)

Petr (1439³⁰⁵⁰–1443³⁰⁵¹)

Petr (1453³⁰⁵²)

Jiljí (1457³⁰⁵³)

Mikuláš (1458³⁰⁵⁴–1459³⁰⁵⁵)

Racek (1463³⁰⁵⁶)

³⁰³⁶ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L165, listina z 12. 3. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰³⁷ Ibidem, L172, listina z 1. 9. 1473 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L172/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰³⁸ Ibidem, L183, listina z 9. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰³⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 101r. Ve spojitosti s touto funkcí ho uvádí pouze Václav Schilling.

³⁰⁴⁰ H. PÁTKOVÁ, *Honoratiores*, s. 258.

³⁰⁴¹ Ibidem, fol. 117v. Opět zmíněn jako převor jen ve výkladu analisty.

³⁰⁴² Např. SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L215, listina z 18. 3. 1496 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L215/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰⁴³ Ibidem, L227, listina z 2. 3. 1502 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L227/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰⁴⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 345r–345v.

³⁰⁴⁵ Ibidem, fol. 139r.

³⁰⁴⁶ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 100, list z 22. 7. 1521.

³⁰⁴⁷ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 290, č. 139.

³⁰⁴⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L261, listina z 27. 10. 1531 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L261/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰⁴⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰⁵⁰ *CIM IV/1*, č. 270, s. 381.

³⁰⁵¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L123, listina z 13. 3. 1443 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰⁵² *AČ VII*, s. 655, č. 78.

³⁰⁵³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 57v.

³⁰⁵⁴ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.

³⁰⁵⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L137, listina z 11. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L137/charter> [cit. 7. 1. 2016].

Mikuláš (1465³⁰⁵⁷)

Pavel (1475³⁰⁵⁸–1479³⁰⁵⁹)

Matyáš (1502³⁰⁶⁰)

Klement (1502³⁰⁶¹–1504³⁰⁶²) – poté chotěšovský probošt

Jan Cziprer (1507³⁰⁶³–1508³⁰⁶⁴) – poté doksanský probošt

Ondřej (1509³⁰⁶⁵)

Jiljí (1526³⁰⁶⁶)

cirkátoři:

Jan (1458³⁰⁶⁷)

Jiří (1502³⁰⁶⁸–1503³⁰⁶⁹)

Bartoloměj (1526³⁰⁷⁰)

kantoři:

Jan (1463³⁰⁷¹)

Jan (1503³⁰⁷²)

Tomáš (1503³⁰⁷³)

Jan (1526³⁰⁷⁴)

³⁰⁵⁶ Ibidem, L155, listina z 11. 11. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L155/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰⁵⁷ Idem, *Nochmals über die Beziehungen*, s. 68, č. 2.

³⁰⁵⁸ Č. ZÍBRT (ed.), *Z dějin*, s. 227.

³⁰⁵⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L183, listina z 9. 1. 1479 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰⁶⁰ Ibidem, L227, listina z 2. 3. 1502 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L227/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰⁶¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 123v.

³⁰⁶² Ibidem, fol. 128r.

³⁰⁶³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L243, listina z 28. 1. 1507 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L243/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰⁶⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 133v.

³⁰⁶⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L246, listina z 6. 3. 1509 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L246/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰⁶⁶ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 290, č. 139.

³⁰⁶⁷ Ibidem, s. 289, č. 57.

³⁰⁶⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 123v.

³⁰⁶⁹ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 321, č. 92.

³⁰⁷⁰ Ibidem, s. 290, č. 139.

³⁰⁷¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L155, listina z 11. 11. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L155/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰⁷² K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 321, č. 92.

³⁰⁷³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 274r.

³⁰⁷⁴ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 290, č. 139.

kustod:

Jan Buně (1420³⁰⁷⁵)

klíčník:

Jan Slavík (1420,³⁰⁷⁶ 1439³⁰⁷⁷–1442³⁰⁷⁸)

infirmář:

Jan Čeněk (1420³⁰⁷⁹, 1439³⁰⁸⁰–1442³⁰⁸¹) – zároveň farář v Teplé (1439)

prokurátor:

Jan (1502³⁰⁸²)

komorníci:

Václav Smolík (1420³⁰⁸³)

Boček (1439³⁰⁸⁴)

Chotěšovské proboštství

dočasní správci kláštera:

Habart (1466³⁰⁸⁵–1467³⁰⁸⁶) – zároveň farář v Teplé

Jan Ciněř (1467³⁰⁸⁷)

³⁰⁷⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰⁷⁶ Ibidem, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰⁷⁷ *CIM IV/I*, č. 270, s. 381.

³⁰⁷⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L122, listina z 21. 10. 1442 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰⁷⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰⁸⁰ *CIM IV/I*, č. 270, s. 381.

³⁰⁸¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L122, listina z 21. 10. 1442 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰⁸² NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 123v.

³⁰⁸³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L259, opis listiny z 16. 9. 1420 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter> [cit. 7. 1. 2016].

³⁰⁸⁴ *CIM IV/I*, č. 270, s. 281.

³⁰⁸⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 79v–80r.

³⁰⁸⁶ Ibidem, fol. 83r–83v.

převorové:

Jan (cca 1454³⁰⁸⁸) – zároveň farář v Chotěšově

Lukáš (1466³⁰⁸⁹) – zároveň zpovědník řeholnic

prokurátor:

Petr (1492³⁰⁹⁰)

zpovědníci:

Lukáš (1466³⁰⁹¹) – zároveň chotěšovský převor

Ondřej (před 1535³⁰⁹²)

kaplani:

Václav Mnich (20. léta 15. století³⁰⁹³)

Ondřej Zajíček (1427³⁰⁹⁴)

Jan (1436³⁰⁹⁵)

Jan Prasatěř (1454, ³⁰⁹⁶ 1460³⁰⁹⁷)

Eliáš Šech (1459³⁰⁹⁸)

Habart a Lukáš (1464³⁰⁹⁹)

Ondřej a Jan (1485³¹⁰⁰)

Pavel a Matouš (1492³¹⁰¹)

³⁰⁸⁷ AČ VI, s. 122, č. 13.

³⁰⁸⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L144, list z 5. 1. 1460 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L144/charter> [cit. 5. 1. 2016].

³⁰⁸⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 81v.

³⁰⁹⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L204, list ze 17. 7. [1492] viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L204/charter> [cit. 5. 1. 2016].

³⁰⁹¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 81v.

³⁰⁹² B. F. GRASSL (ed.), *Das älteste Totenbuch*, s. 10.

³⁰⁹³ *MVB VII*, s. 501, č. 1229; s. 703, č. 1831.

³⁰⁹⁴ *LC VIII-X*, s. 126.

³⁰⁹⁵ Ibidem, s. 262.

³⁰⁹⁶ NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2196, listina z 29. 9. 1454 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2196/charter> [cit. 5. 1. 2016] a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L144, list z 5. 1. 1460 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L144/charter> [cit. 5. 1. 2016].

³⁰⁹⁷ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 293–294, č. 60.

³⁰⁹⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L136, listina z 6. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L136/charter> [cit. 5. 1. 2016].

³⁰⁹⁹ NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2207, listina z 22. 11. 1464 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2207/charter> [cit. 5. 1. 2016].

³¹⁰⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 103v.

Jan Puchauer a Ondřej (1516³¹⁰²)

Matyáš (1521³¹⁰³) – poté chotěšovský probošt

Farní správa

Teplá:

Oldřich (1405³¹⁰⁴–1427³¹⁰⁵)

?Václav Smolka (od 1427³¹⁰⁶)

Bedřich (do 1433³¹⁰⁷)

Jan Čeněk (1433³¹⁰⁸–1439³¹⁰⁹) – zároveň tepelský nemocník (1439)

Jan Ciněř (1457³¹¹⁰–1461³¹¹¹)

Habart (1466³¹¹²–1467³¹¹³) – zároveň správce chotěšovského kláštera

Jiljí Rumpold z Tachova (1483³¹¹⁴–1489³¹¹⁵)

Jan Cziprer (1493³¹¹⁶)

Pavel (1496³¹¹⁷)

Jan (1503³¹¹⁸) – patrně totožný s Janem Fröstlem

Jan Fröstl (do 1507³¹¹⁹) – poté tepelský opat

Jan Colberger (1510³¹²⁰)

Václav³¹²¹ (1523³¹²²)

³¹⁰¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L204, list ze 17. 7. [1492] viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L204/charter> [cit. 5. 1. 2016].

³¹⁰² NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2295, listina z 10. 3. 1516 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2295/charter> [cit. 5. 1. 2016].

³¹⁰³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 140v.

³¹⁰⁴ LC VI, s. 157.

³¹⁰⁵ LC VIII-X, s. 130.

³¹⁰⁶ Ibidem, s. 101 a 130.

³¹⁰⁷ Ibidem, s. 186.

³¹⁰⁸ Ibidem, s. 186.

³¹⁰⁹ CIM IV/I, s. 381, č. 270.

³¹¹⁰ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-3, fol. 33r.

³¹¹¹ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 290, č. 57.

³¹¹² NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 79v, 81v.

³¹¹³ Ibidem, fol. 83r–v.

³¹¹⁴ Ibidem, fol. 111r.

³¹¹⁵ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3107/1, list z 12. 2. 1489.

³¹¹⁶ M. BÄUMLOVÁ, *Tisky*, s. 150.

³¹¹⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L218, list ze 14. 12. 1496 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L218/charter> [cit. 6. 1. 2016].

³¹¹⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 274r.

³¹¹⁹ Ibidem, fol. 132r.

³¹²⁰ Ibidem, fol. 136v.

Úterý:

Jan (od 1417³¹²³)

Jan Wabka (do 1435³¹²⁴)

Markvart (od 1435³¹²⁵)

Jakub (1458³¹²⁶–1462³¹²⁷)

Matěj³¹²⁸ (1467³¹²⁹)

Jakub (1477³¹³⁰)

Křivce:

Jakub (od 1435³¹³¹)

Jan (1458³¹³²)

Albrecht (1460³¹³³–1467³¹³⁴)

Pernarec:

Petr (do 1429³¹³⁵) – poté chotěšovský probošt

Martin (od 1429³¹³⁶)

Jan (1458³¹³⁷)

Jiljí Rumpold z Tachova (1464³¹³⁸–1467³¹³⁹)

Vincencius³¹⁴⁰ (1495³¹⁴¹)

³¹²¹ Není úplně jisté, že se jedná o tepelského řeholníka.

³¹²² SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 52, list z 13. 8. 1523.

³¹²³ LC VII, s. 221.

³¹²⁴ LC VIII-X, s. 251.

³¹²⁵ Ibidem, s. 251.

³¹²⁶ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.

³¹²⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L149, list z 10. 2. 1462 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L149/charter> [cit. 6. 1. 2016].

³¹²⁸ Jméno odvozeno z latinského Mathias. Mohlo by tedy jít i o Matyáše či Matouše.

³¹²⁹ AČ VI, s. 121, č. 12.

³¹³⁰ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. XCVIII, list za fol. 22.

³¹³¹ LC VIII-X, s. 241.

³¹³² K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.

³¹³³ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 66r.

³¹³⁴ AČ VI, s. 121, č. 12.

³¹³⁵ LC VIII-X, s. 152.

³¹³⁶ Ibidem, s. 152.

³¹³⁷ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.

³¹³⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L156, listina z 11. 10. 1464 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L156/charter> [cit. 6. 1. 2016]. V písemnosti je uvedeno pouze jméno Jiljí.

³¹³⁹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol., fol. 319r.

³¹⁴⁰ Není jisté, že dotyčný patřil do tepelského konventu.

³¹⁴¹ M. BÄUMLOVÁ, *Tisky*, s. 151.

Číhaná:

Matěj³¹⁴² (1458³¹⁴³)

Vidžín:

Jan Čeněk (do 1433³¹⁴⁴) – poté farář v Teplé

Václav (od 1433³¹⁴⁵)

Ovesné Kladruby:

Václav (do 1433³¹⁴⁶)

Jan Trčka (od 1433³¹⁴⁷)

Hroznětín:

Jošt (od 1430³¹⁴⁸)

Chotěšov:

Sulek (1415³¹⁴⁹–1427³¹⁵⁰)

Ondřej Zajíček (od 1427³¹⁵¹)

Lev (od 1435³¹⁵²)

Jan (1454³¹⁵³) – zároveň chotěšovský převor

Zikmund Hausmann (1458³¹⁵⁴–1459³¹⁵⁵) – poté tepelský opat

Habart (1469³¹⁵⁶–1473³¹⁵⁷)

³¹⁴² Mohlo by se jednat i o Matyáše či Matouše.

³¹⁴³ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.

³¹⁴⁴ *LC VIII-X*, s. 186.

³¹⁴⁵ *Ibidem*, s. 186.

³¹⁴⁶ *Ibidem*, s. 187.

³¹⁴⁷ *Ibidem*, s. 187.

³¹⁴⁸ *LC VIII-X*, s. 157.

³¹⁴⁹ *LC VII*, s. 162.

³¹⁵⁰ *LC VIII-X*, s. 126.

³¹⁵¹ *Ibidem*, s. 126.

³¹⁵² *Ibidem*, s. 239.

³¹⁵³ NA, Archivы českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2196, listina z 29. 9. 1454 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2196/charter> [cit. 6. 1. 2016] a SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L144, list z 5. 1. 1460 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L144/charter> [cit. 6. 1. 2016].

³¹⁵⁴ *AČ VII*, s. 659, č. 85.

³¹⁵⁵ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L136, listina z 6. 3. 1459 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L136/charter> [cit. 6. 1. 2016].

³¹⁵⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 95r.

³¹⁵⁷ *Ibidem*, fol. 98v.

Jiljí (1473³¹⁵⁸–1480³¹⁵⁹)

Litice:

Habart (1457³¹⁶⁰–1458³¹⁶¹)

Eliáš Čech (1459³¹⁶²–1464³¹⁶³) – od 1463 litomyšlský kanovník³¹⁶⁴

Jan (1467³¹⁶⁵)

Dobřany:

Pertold (do 1436³¹⁶⁶)

Jan (od 1436³¹⁶⁷)

Horní Sekýřany:

Václav Mnich³¹⁶⁸ (od 1416³¹⁶⁹)

Václav (1437³¹⁷⁰) – zároveň tepelský převor

neznámý farní kostel v blízkosti Dobřan:

Bušek (od 1433³¹⁷¹)

³¹⁵⁸ Ibidem, fol. 98v.

³¹⁵⁹ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. XCVIII, list za fol. 37.

³¹⁶⁰ LC VIII-X, s. 264.

³¹⁶¹ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.

³¹⁶² P. R. POKORNÝ, *Knihovna*, s. 131.

³¹⁶³ NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2207, listina z 22. 11. 1464 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2207/charter> [cit. 6. 1. 2016].

³¹⁶⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L150, opis listiny z 30. 7. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOA/TeplaOPraem/L150/charter> [cit. 6. 1. 2016].

³¹⁶⁵ APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-7, pag. 38.

³¹⁶⁶ LC VIII-X, s. 262.

³¹⁶⁷ Ibidem, s. 262.

³¹⁶⁸ MVB VII, s. 501, č. 1229 s. 702–703, 1831

³¹⁶⁹ LC VII, s. 200. Zde uvedeno pouze jméno Václav.

³¹⁷⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 51r.

³¹⁷¹ LC VIII-X, s. 193.

Rejstřík členů tepelské kanonie v letech 1420–1526³¹⁷²

Adalbertus viz Albrecht

Albertus viz Albrecht

Albrecht, převor 1420; opat 1455–1458; farář v Křivcích 1460–1467; 1473†³¹⁷³

Andreas viz Ondřej

Antonín, tepelský převor 1502–1516; strahovský opat 1516³¹⁷⁴–1526³¹⁷⁵; tepelský opat 1526–1535³¹⁷⁶

Antonius viz Antonín

Bartholomaeus viz Bartoloměj

Bartoloměj, senior 1525³¹⁷⁷; tepelský cirkátor 1526

Bedricus viz Bedřich

Bedřich, farář v Teplé do 1433†

Bedřich, 1517³¹⁷⁸

z Blovic, Jan viz Jan z Blovic

Boček, tepelský komorník 1439

Bun, Jan viz Jan Buně

Buně, Jan viz Jan Buně

Busco viz Bušek

Bušek, farář v okolí Dobřan od 1433

Ciněř, Jan viz Jan Ciněř

Cipra, Jan viz Jan Cziprer

Clemens viz Klement

Colberger, Jan viz Jan Colberger

Culmpach, Jan viz Jan Kulmbach

Culmo, Jan viz Jan Kulmbach

Cziner, Jan viz Jan Ciněř

³¹⁷² Zdroje k době působení řeholníků v jednotlivých funkcích tepelského konventu, chotěšovského probošství a farní správy jsou uvedeny v předchozí příloze.

³¹⁷³ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.

³¹⁷⁴ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 345r–345v a I. JOESTER (ed.), *Urkundenbuch*, s. 547–549, č. 753.

³¹⁷⁵ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 382.

³¹⁷⁶ Ibidem, s. 386.

³¹⁷⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 144v.

³¹⁷⁸ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 75, list z 6. 5. 1517.

Cziprer, Jan viz Jan Cziprer

Čech, Eliáš viz Eliáš Čech

Čeněk viz Jan Čeněk

Černín z Chudenic, Tristram viz Tristram Černín z Chudenic

Děpold z Rýzemberka, min. 1449–1456³¹⁷⁹; doksanský probošt 1456–1461³¹⁸⁰

Egidius viz Jiljí

Elias viz Eliáš

Eliáš Čech, 1458³¹⁸¹; chotěšovský kaplan 1459; tepelský převor 1461; farář v Liticích 1459–1464; litomyšlský kanovník od 1463; farář v Jindřichově Hradci 1464–1492³¹⁸²; převor litomyšlské kapituly 1474–1492³¹⁸³; administrátor litomyšlského biskupství 1478–1492³¹⁸⁴

Endres viz Ondřej

Erhard Mugler, 1484?³¹⁸⁵, 1488³¹⁸⁶; tepelský převor do 1492; chotěšovský probošt 1492–1504³¹⁸⁷; 1506³¹⁸⁸

Erhardus viz Erhard

Fridericus viz Bedřich

Fröstl, Jan viz Jan Fröstl

Gallus viz Havel

Georgius viz Jiří

Glaser, Kryštof viz Kryštof Glaser

Gürl, Zikmund viz Zikmund Gürl

z Gutštejna, Václav viz Václav z Gutštejna

³¹⁷⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L143, list z 2. 1. 1460 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L143/charter> [cit. 13. 1. 2016].

³¹⁸⁰ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 348.

³¹⁸¹ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.

³¹⁸² P. R. POKORNÝ, *Knihovna*, s. 132.

³¹⁸³ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 361.

³¹⁸⁴ P. R. POKORNÝ, *Knihovna*, s. 132.

³¹⁸⁵ M. HLINOMAZ, *Přehled*, s. 217, č. 387.

³¹⁸⁶ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 241, č. 21. Zde není uveden s přízviskem, ale je pravděpodobné, že se jedná o Erharda Muglera.

³¹⁸⁷ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 345.

³¹⁸⁸ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 333, č. 108.

Habart, farář v Liticích 1457–1458; chotěšovský kaplan 1464; farář v Teplé 1466–1467; správce Chotěšova 1466–1467; farář v Chotěšově 1469–1473

Habartus viz Habart

Hans Hausner viz Jan Hausner

Hausmann, Zikmund viz Zikmund Hausmann

Hausner, Jan viz Jan Hausner

Havel, 1525³¹⁸⁹; tepelský podpřevor 1529³¹⁹⁰

Heinrich viz Jindřich

Helias viz Eliáš

Hinco viz Hynek

Honricus viz Jindřich

Hynek z Úlic, syn Lvíka z Úlic,³¹⁹¹ chotěšovský kaplan 1409³¹⁹²; farář v Sekýřanech 1409³¹⁹³–1416³¹⁹⁴; chotěšovský probošt 1416–1427³¹⁹⁵

Christophorus viz Kryštof

z Chudenic, Tristram Černín viz Tristram Černín z Chudenic

Jacobus viz Jakub

Jakub, farář v Křivcích od 1435

Jakub, farář v Úterý 1458–1462

Jakub, farář v Úterý 1477

Jan, 1478 (snad tepelský převor)³¹⁹⁶

Jan, 1517³¹⁹⁷–1519³¹⁹⁸; strahovský převor 1519³¹⁹⁹; strahovský řeholník 1524³²⁰⁰–1525³²⁰¹

Jan, tepelský cirkátor 1458

Jan, chotěšovský kaplan 1436; farář v Dobřanech od 1436

³¹⁸⁹ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 106, list z 13. 2. 1525.

³¹⁹⁰ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L259, listina z 9. 7. 1529 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter> [cit. 11. 1. 2016].

³¹⁹¹ *MVB VI*, s. 57, č. 118.

³¹⁹² *LC VI*, s. 275.

³¹⁹³ *LC VI*, s. 275.

³¹⁹⁴ *LC VII*, s. 200.

³¹⁹⁵ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 345.

³¹⁹⁶ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 36, list z 19. 9. 1478.

³¹⁹⁷ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 75, list z 6. 5. 1517.

³¹⁹⁸ Ibidem, č. 88, list z 13. 4. 1519.

³¹⁹⁹ J. PAŘEZ, *Diplomatika*, s. 519.

³²⁰⁰ *FRB VI*, s. 375b, č. 2.

³²⁰¹ Ibidem, s. 379b, č. 5.

Jan, farář v Chotěšově a chotěšovský převor cca 1454; 1460³²⁰²

Jan, farář v Křivcích 1458

Jan, farář v Liticích 1467

Jan, farář v Pernarci 1458

Jan, farář v Úterý od 1417

Jan, tepelský kantor 1463

Jan, tepelský kantor 1503

Jan, chotěšovský kaplan 1485

Jan, tepelský prokurátor 1502

Jan, tepelský převor 1449

Jan³²⁰³, tepelský převor 1463–1465

Jan, tepelský převor 1521

Jan z Blovic, 1458³²⁰⁴

Jan Buně (Bun), 1415³²⁰⁵; tepelský kustod 1420; tepelský opat 1454; 1455†³²⁰⁶

Jan Ciněř (Cziner, Ziner), farář v Teplé 1457–1461; správce Chotěšova 1467

Jan Cipra viz Jan Cziprer

Jan Colberger, farář v Teplé 1510

Jan Cziprer (Cipra), farář v Teplé 1493; tepelský podpřevor 1507–1508; doksanský probošt 1508–1517†³²⁰⁷

Jan Čeněk, tepelský infirmář 1420; farář ve Vidžíně do 1433; farář v Teplé od 1433–1439; tepelský infirmář 1439–1442; tepelský opat 1444–1449†

Jan Fröstl, farář v Teplé 1503–1507; tepelský opat 1507–1509

Jan Hausner (Hans), 1471³²⁰⁸

Jan Kulmbach (Culmpach, Culmo), 1526; strahovský opat 1526–1535†³²⁰⁹

Jan z Nepomyšle, 1458³²¹⁰–1460³²¹¹

Jan Nurnberga (Nurmberga), jáhen 1503†³²¹²

³²⁰² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L144, list z 5. 1. 1460 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L144/charter> [cit. 12. 1. 2016].

³²⁰³ Patrně identický s Janem Prasatěrem.

³²⁰⁴ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.

³²⁰⁵ NK ČR, sign. Teplá MS. C.1, fol. 92r.

³²⁰⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 37r.

³²⁰⁷ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 348.

³²⁰⁸ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3086/6, list z 21. 5. 1471.

³²⁰⁹ J. PAŘEZ, *Diplomatika*, s. 444.

³²¹⁰ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.

³²¹¹ D. KOUTNÁ (ed.), *Register 2*, s. 388, č. 51.

³²¹² K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 317, č. 90 a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 126v.

Jan Orlička, 1458³²¹³

Jan z Plané, 1402?–1462³²¹⁴

Jan Pral, 1503³²¹⁵

Jan Prasatěř (Presteter), vikář v chotěšovském kostele 1454³²¹⁶; chotěšovský kaplan 1454 a 1460; tepelský převor 1466–1473; strahovský převor 1486³²¹⁷

Jan Presteter viz Jan Prasatěř

Jan Puchauer, chotěšovský kaplan 1516; 1517³²¹⁸; doksanský probošt 1517–1531³²¹⁹; 1541†³²²⁰

Jan Slavík, tepelský komorník 1399³²²¹; farář v Erpužicích 1408³²²²–1413³²²³; tepelský klíčník 1420 a 1439–1442

Jan z Teplé, 1453³²²⁴

Jan Trčka, farář v Ovesných Kladrubech od 1433

Jan Wabka, farář v Úterý do 1435

Jan Ziner viz Jan Ciněř

Jan Želézko, 1458³²²⁵–1461³²²⁶

Jiljí, tepelský podpřevor 1457; tepelský převor 1458–1459

Jiljí³²²⁷, farář v Chotěšově 1473–1480

Jiljí³²²⁸, 1463³²²⁹, 1467³²³⁰, 1486³²³¹, 1487³²³², 1490³²³³ a 1492³²³⁴

³²¹³ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57. Zmíněn také v nedatovaném zápise na zadním přidešti rukopisu s premonstrátskými statuty. – NK ČR, sign. Teplá MS. C.1, zadní přidešti.

³²¹⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L149, listina z 10. 2. 1462 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L149/charter> [cit. 12. 1. 2016].

³²¹⁵ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 325, č. 99.

³²¹⁶ NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2196, listina z 29. 9. 1454 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2196/charter> [cit. 12. 1. 2016].

³²¹⁷ I. JOESTER (ed.), *Urkundenbuch*, s. 453, č. 585.

³²¹⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 138v.

³²¹⁹ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 349.

³²²⁰ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 297, č. 143.

³²²¹ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 46v.

³²²² SA VI, s. 324, č. 527.

³²²³ LC VII, s. 85.

³²²⁴ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L127, listina z 12. 12. 1453 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L127/charter> [cit. 13. 1. 2016].

³²²⁵ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.

³²²⁶ Ibidem, s. 290, č. 57.

³²²⁷ Nejspíše se jedná o Jiljiho Rumpolda.

³²²⁸ Je velmi pravděpodobné, že je to Jiljí Rumpold.

³²²⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L154, listina ze 4. 7. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L154/charter> [cit. 14. 1. 2016].

³²³⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 89v.

³²³¹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L191, listina z 1. 1. 1486 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L191/charter> [cit. 14. 1. 2016].

³²³² APH, Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. VI-8, fol. 10r.

³²³³ Ibidem, fol. 15r.

Jiljí, 1488³²³⁵

Jiljí, 1502³²³⁶

Jiljí, 1524³²³⁷–1525³²³⁸

Jiljí Rumpold z Tachova, farář v Pernarci 1464–1467; farář v Teplé 1483–1489; tepelský převor po 1483; 1494³²³⁹

Jindřich, 1502³²⁴⁰

Jindřich, 1523³²⁴¹

Jiří, tepelský cirkátor 1502–1503

Jiří, tepelský převor 1526–1531

Jiří z Lokte, akolyta 1503³²⁴²

Jiří Plotner z Tachova, 1454³²⁴³; chotěšovský probošt 1454–1481

Jodocus viz Jošt

Johannes viz Jan

Jošt, farář v Hroznětíně od 1430

z „Kacova“, Racek viz Racek z „Kacova“

Kavka, Matěj (Matyáš?) viz Matěj (Matyáš?) Kavka

Klement, tepelský podpřevor 1502–1504; chotěšovský probošt 1504–1519†³²⁴⁴

z Kočova, Racek viz Racek z „Kacova“

Kryštof³²⁴⁵, 1519³²⁴⁶

Kryštof Glaser, jáhen 1506³²⁴⁷

Kulmbach, Jan viz Jan Kulmbach

Lev, farář v Chotěšově od 1435

³²³⁴ Ibidem, fol. 25r.

³²³⁵ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 242, č. 21.

³²³⁶ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 123v.

³²³⁷ *FRB VI*, s. 375b, č. 2.

³²³⁸ Ibidem, s. 378b, č. 4.

³²³⁹ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L204, listina z 25. 2. 1494 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L204/charter> [cit. 13. 1. 2016].

³²⁴⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 123v.

³²⁴¹ Ibidem, fol. 142v.

³²⁴² K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 318, č. 90.

³²⁴³ NA, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., ŘP Chotěšov, inv. č. 2196, listina z 29. 9. 1454 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK/Chotesov/2196/charter> [cit. 13. 1. 2016].

³²⁴⁴ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 321, č. 92.

³²⁴⁵ Lze předpokládat, že je totožný s Kryštofem Glaserem.

³²⁴⁶ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 98, list ze 4. 3. 1519.

³²⁴⁷ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 335, č. 111.

z Lokte, Jiří viz Jiří z Lokte

Lucas viz Lukáš

Lukáš, chotěšovský kaplan 1464; chotěšovský převor a zповědník řeholnic v Chotěšově 1466

Markvart, farář v Úterý od 1435

Martin, farář v Pernarci od 1429

Mathes viz Matouš

Matheus viz Matouš

Mathias viz Matěj nebo Matyáš

Matouš, 1478³²⁴⁸

Matouš, chotěšovský kaplan 1492

Matouš, tepelský převor 1496

Matouš z Útviny, tepelský provisor exteriorum³²⁴⁹ 1497³²⁵⁰; strahovský opat 1497–1509, 1509–1510³²⁵¹

Matěj (Matyáš?), 1469³²⁵²

Matěj (Matyáš?), farář v Číhané 1458

Matěj (Matyáš?), farář v Úterý 1467

Matěj (Matyáš?) **Kavka**, 1483³²⁵³

Matyáš, chotěšovský kaplan 1521; chotěšovský probošt 1521–1549†³²⁵⁴

Matyáš, tepelský podpřevor 1502

Mikuláš³²⁵⁵, min. 1444–min. 1459; 1489 strahovský řeholník³²⁵⁶

Mikuláš, 1467³²⁵⁷

Mikuláš, 1509³²⁵⁸

Mikuláš, 1521³²⁵⁹

Mikuláš, konvrš 1503†³²⁶⁰

³²⁴⁸ Idem, *Reformatio*, s. 217, č. 5.

³²⁴⁹ Tuto funkci uvádí pouze analista Václav Schilling, jinak se ve středověkých pramenech pro tepelskou kanonii neobjevuje.

³²⁵⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 122v.

³²⁵¹ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 381.

³²⁵² K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 214, č. 3.

³²⁵³ Ibidem, s. 237, č. 17.

³²⁵⁴ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, 345.

³²⁵⁵ Je totožný buď s podpřevorem z let 1458–1459, nebo s Mikulášem z Tachova.

³²⁵⁶ Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně sign. 15, fol. 82v–83r.

³²⁵⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 89v.

³²⁵⁸ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L247, listina z 12. 4. 1509 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L247/charter> [cit. 14. 1. 2016].

³²⁵⁹ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 100, list z 22. 7. 1521.

Mikuláš, tepelský podpřevor 1458–1459 a 1465

Mikuláš z Tachova, 1458³²⁶¹

Mnich, Václav viz Václav Mnich

Mugler, Erhard viz Erhard Mugler

Naks, 1467³²⁶²

z Nepomyšle, Jan viz Jan z Nepomyšle

Nicolaus viz Mikuláš

Nurmberga, Jan viz Jan Nurnberga

Nurnberga, Jan viz Jan Nurnberga

Oldřich, farář v Chotěšově 1392³²⁶³–1394³²⁶⁴; farář v Dobřanech 1394³²⁶⁵–1405³²⁶⁶; farář v Teplé 1405–1427†

Ondřej, chotěšovský kaplan 1485

Ondřej, chotěšovský kaplan 1516

Ondřej, tepelský podpřevor 1509

Ondřej, zpovědník řeholnic v Chotěšově před 1535

Ondřej Zajíček, chotěšovský kaplan 1427; farář v Chotěšově od 1427

Orlička, Jan viz Jan Orlička

Paulus viz Pavel

Pavel, 1488³²⁶⁷

Pavel, tepelský podpřevor 1475–1479

Pavel, chotěšovský kaplan 1492

Pavel, farář v Teplé 1496

Pertold, farář v Dobřanech do 1436

Pertoldus viz Pertold

Petr, 1488³²⁶⁸

³²⁶⁰ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 317, č. 90 a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 126v.

³²⁶¹ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.

³²⁶² SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 515, A3086/3, list z 21. 1. 1467.

³²⁶³ *LC V*, s. 113.

³²⁶⁴ *LC V*, s. 181.

³²⁶⁵ *LC V*, s. 181.

³²⁶⁶ *LC VI*, s. 157.

³²⁶⁷ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 242, č. 21.

³²⁶⁸ Ibidem, s. 242–243, č. 21.

Petr, 1501³²⁶⁹

Petr, 1503³²⁷⁰

Petr, farář v Pernarci do 1429; chotěšovský probošt 1429–1436³²⁷¹

Petr, strahovský opat 1509³²⁷²; tepelský opat 1509–1526†

Petr, tepelský podpřevor 1420

Petr, tepelský podpřevor 1439–1443

Petr, tepelský podpřevor 1453

Petr, chotěšovský prokurátor 1492

Petr z Rochlova, 1416–1460³²⁷³

Petrus viz Petr

z Plané, Jan viz Jan z Plané

Plotner z Tachova, Jiří viz Jiří Plotner z Tachova

Pral, Jan viz Jan Pral

Prasatěř, Jan viz Jan Prasatěř

Presteter, Jan viz Jan Prasatěř

Puchauer, Jan viz Jan Puchauer

Racek³²⁷⁴, podpřevor 1463

Racek z „Kacova“³²⁷⁵, farář v Měčině do 1415³²⁷⁶; opat tepelský 1415–1444†

Racek ze Zádub, 1458³²⁷⁷

Raczko viz Racek

Rafael, 1466³²⁷⁸

Raphael viz Rafael

z Rochlova, Petr viz Petr z Rochlova

Rumpold z Tachova, Jiljí viz Jiljí Rumpold z Tachova

z Rýzmběrka, Děpold viz Děpold z Rýzmběrka

³²⁶⁹ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 36, list z 15. 5. 1501.

³²⁷⁰ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 317, č. 90.

³²⁷¹ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 345.

³²⁷² Ibidem, s. 381.

³²⁷³ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L154, listina ze 4. 7. 1463 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L154/charter> [cit. 14. 1. 2016].

³²⁷⁴ Je velmi pravděpodobné, že je to Racek ze Zádub.

³²⁷⁵ Pravděpodobně se jedná o Kočov. – *MVB VI*, s. 62, č. 132.

³²⁷⁶ *LC VII*, s. 149.

³²⁷⁷ K. DOLISTA (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.

³²⁷⁸ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 76v.

Sigismundus viz Zikmund

Slavík, Jan viz Jan Slavík

Stanislav, 1504; doksanský probošt 1504–1508†³²⁷⁹

Sulek, farář v Chotěšově 1415–1427†

Šech, Eliáš viz Eliáš Čech

Šich, Eliáš viz Eliáš Čech

z Tachova, Jiljí Rumpold viz Jiljí Rumpold z Tachova

z Tachova, Jiří Plotner viz Jiří Plotner z Tachova

z Tachova, Mikuláš viz Mikuláš z Tachova

z Teplé, Jan viz Jan z Teplé

Tomáš, tepelský kantor 1503

Trčka, Jan viz Jan Trčka

Tristram Černín z Chudenic, tepelský převor 1479–1481; chotěšovský probošt 1481³²⁸⁰–
1492³²⁸¹; 1510†³²⁸²

Tristramus viz Tristram

z Úlic, Hynek viz Hynek z Úlic

Ulricus viz Oldřich

z Útviny, Matouš viz Matouš z Útviny

Václav, farář v Sekýřanech 1437; tepelský převor 1437–1449; tepelský opat 1449–1454†

Václav, farář v Teplé 1523

Václav Mních, farář v Sekýřanech od 1416

Václav z Gutštejna, chotěšovský probošt 1436–1454†³²⁸³

Wabka, Jan viz Jan Wabka

Wenceslaus viz Václav

³²⁷⁹ Ibidem, fol. 133r.

³²⁸⁰ Ibidem, fol. 102v–103v.

³²⁸¹ Ibidem, fol. 117r.

³²⁸² B. F. GRASSL (ed.), *Das älteste Totenbuch*, s. 33.

³²⁸³ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 345.

Zajíček, Ondřej viz Ondřej Zajíček

Zikmund, 1506³²⁸⁴

Zikmund Gürl, tepelský převor 1519; chotěšovský probošt 1519–1521†³²⁸⁵

Zikmund Hausmann, tepelský převor 1453–1457; farář v Chotěšově 1458–1459; tepelský opat 1459–1506†

Ziner viz Jan Ciněř

Želézko, Jan viz Jan Želézko

³²⁸⁴ K. DOLISTA (ed.), *Reformatio*, s. 250, č. 27.

³²⁸⁵ N. BACKMUND, *Monasticon I/2*, s. 345.

Seznam tepelských hejtmanů ve středověku

?Jindřich z Horušan (1454³²⁸⁶)

Zdislav ze Stropčic (1455³²⁸⁷)

Zikmund Kelnar z Žandova (1466³²⁸⁸)

Jindřich Hemerlein / Heinrich Hemerlein (1482³²⁸⁹–1484³²⁹⁰), 1497†³²⁹¹

Ondřej Hozlaur / Andres von Haslau (1488³²⁹²/1491³²⁹³–1492³²⁹⁴)

Hynce Grys z Mences / Heinz Gries von Menczes (1496³²⁹⁵–1498³²⁹⁶)

Bohuslav Bohuš z Otěšic a z Částkova / Bohuslaw Bohusch von Otiesitz zu Schossenreuth (1499³²⁹⁷)

Petr Levhart z Vidžina / Peter Lebhart von Vitzin (1505³²⁹⁸–1506³²⁹⁹)

Ondřej Hozlaur / Andres von Haslau (1507³³⁰⁰–1508³³⁰¹)

Bohuslav Bohuš z Otěšic a z Částkova / Bohuslaw Bohusch von Otiesitz zu Schossenreuth (1509³³⁰²–1510³³⁰³)

Vavřinec ze Širntinku / Lorenz Schirnting von Gehag (1511³³⁰⁴–1515³³⁰⁵)

Jiljí Grys z Mences / Gilg Gries von Menczes (1516³³⁰⁶)

Vavřinec ze Širntinku / Lorenz Schirnting von Gehag (1516³³⁰⁷–1518³³⁰⁸)

³²⁸⁶ Není přímo uvedeno, že byl hejtman kláštera, ale lze tak usuzovat, jelikož předložil revindikační komisi jménem opata dluhopis Zikmunda Lucemburského. – *AČ II*, s. 189, č. 340.

³²⁸⁷ SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L129, listina z 8. 12. 1455 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L129/charter> [cit. 5. 1. 2016] a L130, listina z 8. 12. 1455 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L130/charter> [cit. 5. 1. 2016].

³²⁸⁸ Ibidem, L165, listina z 12. 3. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/charter> [cit. 5. 1. 2016] a L166, listina z 9. 7. 1466 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L166/charter> [cit. 5. 1. 2016].

³²⁸⁹ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/21, list ze 14. 2. 1482.

³²⁹⁰ Ibidem, A3086/26, list z 26. 7. 1484.

³²⁹¹ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 72, č. 14, list ze 16. 2. 1497.

³²⁹² Je pravděpodobné, že zastával úřad hejtmana, jelikož zastupoval opata u zemského soudu. – J. EMLER (ed.), *Pozůstatky I*, s. 182, č. 126.

³²⁹³ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/34, list z 19. 1. 1491.

³²⁹⁴ Ibidem, A3086/42, list z 21. 9. 1492.

³²⁹⁵ Ibidem, kart. č. 514, A3086/44, list z 20. 8. 1496.

³²⁹⁶ *AČ X*, s. 516, č. 934.

³²⁹⁷ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3086/49, list ze 17. 6. 1499.

³²⁹⁸ Ibidem, A3086/54, list ze 14. 2. 1505.

³²⁹⁹ Ibidem, A3086/62, list z 26. 12. 1506.

³³⁰⁰ Ibidem, A3089/1, list z 2. 1. 1507.

³³⁰¹ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 47, list ze 14. 4. 1508.

³³⁰² SOA v Plzni, Premonstráti Teplá, L246, listina z 6. 3. 1509 viz <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L246/charter> [cit. 5. 1. 2016].

³³⁰³ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3087/6, koncept listu z 20. 7. 1510.

³³⁰⁴ Ibidem, A3087/7, list ze 7. 1. 1511.

³³⁰⁵ Ibidem, A3087/12, list z 12. 3. 1515.

³³⁰⁶ Ibidem, A3087/17, list z 11. 8. 1516.

³³⁰⁷ NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, fol. 9r.

Jindřich z Kleissentalu (1521³³⁰⁹)

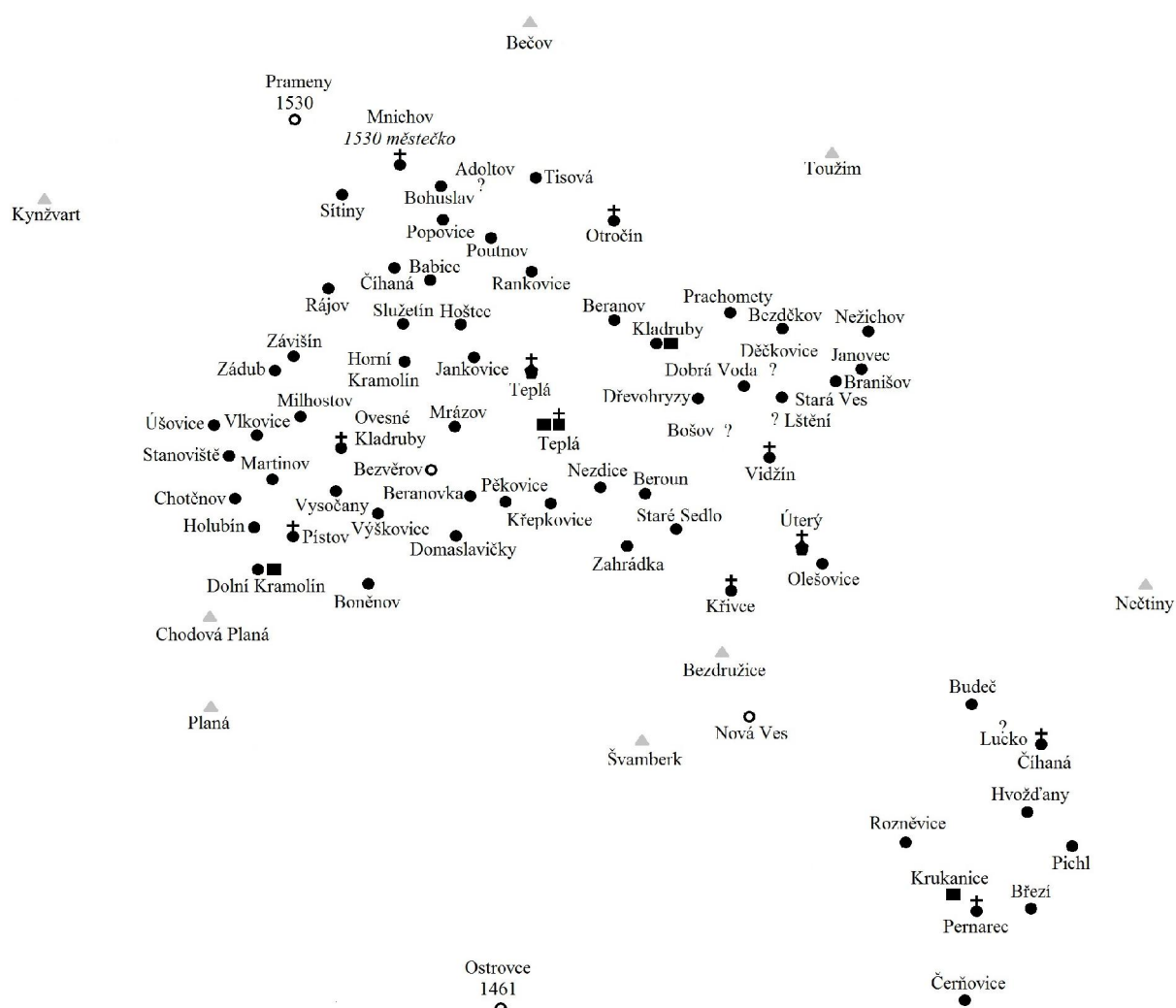
Vavřinec ze Širtinku / Lorenz Schirnting von Gehag (1525³³¹⁰)

³³⁰⁸ SOkA Cheb, Archiv města Cheb, kart. č. 514, A3087/23, list z 2. 5. 1518.

³³⁰⁹ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, kart. č. 73, č. 101, list ze 7. 10. 1521.

³³¹⁰ NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1, fol. 145r.

Mapa tepelského klášterství ve druhé polovině 15. století

Vysvětlivky:

	klášter		klášterní dvůr
	klášterní městečko s farním kostelem		ves, z níž patřila klášteru jen část
	klášterní ves s farním kostelem		klášterní ves, u níž není jasná lokalizace
	klášterní ves		centrum sousedního panství

Poznámka:

Jako podklad posloužila mapa z 23. svazku edice *Berní ruly*.³³¹¹ Mapa uvádí převážně statky zachycené v konfirmaci krále Jiřího z Poděbrad z roku 1459. U klášterních majetků doložených později je uveden rok. Zástavy a zábory jednotlivých statků nejsou zohledněny.

³³¹¹ *Berní rula 23. Kraj Plzeňský I*, ed. Marie DOSKOČILOVÁ, Praha 1952, mapová příloha.